

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

**HARP PRENSİPLERİ IŞIĞINDA GÜNEY CEPHESİNDE
KUVAYI MİLLİYE (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)**

Ali ÖZASLAN

Doktora Tezi

Ankara, 2021

HARP PRENSİPLERİ IŞIĞINDA GÜNEY CEPHESİNDE
KUVAYI MİLLİYE (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)

Ali ÖZASLAN

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 202

KABUL VE ONAY

Ali ÖZASLAN tarafından hazırlanan “Harp Prensipleri Işığında Güney Cephesinde Kuvayı Milliye (Gaziantep Örneği) ” başlıklı bu çalışma, 07.01.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan)

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER (Danışman)

Prof. Dr. Necdet HAYTA

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR

Doç. Dr. Hüsnü ÖZLÜ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan Doktora tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır..

- ☐ Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- ☐ Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- ☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

Ali ÖZASLAN

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

☐ Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Prof. Dr. Yasemin Doğaner danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ali ÖZASLAN

ÖZET

ÖZASLAN Ali, Harp Prensipleri Işığında Güney Cephesinde Kuvayı Milliye (Gaziantep Örneği), Doktora Tezi, Ankara, 2021.

Sykes-Picot gizli antlaşması ile parçalanması planlanan Anadolu toprakları, Mondros Mütarekesi ile bu plan kapsamında işgal edilmişti. İngilizler, işgal bölgelerinde Rusya ile arasına tampon görevi yapmak üzere başlangıçta Fransızlara verdiği Anadolu'nun güney kısımlarını, Rusya'da rejimin yıkılması ve kendi iç sorunlarına dönmesi üzerine, Musul petrollerine karşılık geçici olarak işgal etmiş, Suriye İtilafnamesi ile Musul bölgesini alınca, Güney bölgesini Fransızlara bırakarak çekilmişti.

İngiliz işgal dönemi, bölgede nispeten sükûnet içinde geçmiş ancak Fransızların Ermenilerle birlikte bölgeye gelmesi, bölgede direniş artırmıştı. Güney cephesinin önemli bir bölümünü oluşturan Antep cephesinde direniş ve örgütlenme faaliyetleri Sivas Kongresi sonrası başlamıştı. Önce Kılıç Ali'nin, arkasından Özdemir Bey'in şehir içi savunma organizasyonunu düzenlemeleri ile şehir içi savunma için hazırlık yapılmıştı. Şehir içi savunmaya paralel olarak bölgedeki yerel kaynaklardan temin edilen personel ile oluşturulan 2'nci Kolordunun, Fransızları bölgede sürekli taciz etmesi sonucu, Fransız işgali Maraş ve Urfa'dan çekilmeyi müteakip, Antep bölgesi ile sınırlı kalmıştı. Bu kapsamda; Antep Savunmasına katılan Milli Kuvvetler, Sivas Kongresinde tespit edilen Milli Mücadelenin askeri stratejisinde kendisine verilen Fransız işgalinin sınırlandırılması ve Fransızların sürekli tedirgin edilmesi hedefini; kanı, canı pahasına elde etmiş, Fransız Kuvvetlerini şehre sokmamış fakat açlığa teslim olmuştur.

Anahtar Sözcükler

Antep, Fransız İşgali, Açlık, Savunma, Strateji, 2'nci Kolordu, Kılıç Ali, Özdemir Bey, Abadie, Selahattin Bey, Harp Prensipleri, Güney Cephesi, Kuvayı Milliye

ABSTRACT

ÖZASLAN Ali, National Forces on the Southern Front According to the Principles of Warfare (Gaziantep Example), PhD Dissertation, Ankara, 2021.

The Anatolian Lands, planned to be divided by the secret Sykes-Picot treaty, were invaded as a result of Mudros Armistice. The Southern parts of Anatolia, which was initially given to French armies as a buffer zone against Russia before the regime in Russia collapsed and Russians returned to their internal issues, were temporarily invaded by British forces in exchange for the petroleum in Mosul and soon they left the area to the French after occupying the Mosul area in accordance with the Contract of Syria.

The British occupation period of the region was relatively calm; however, the arrival of French together with the Armenians increased the resistance. The resistance and organization activities in Antep, which was an important part of the Southern Front, initiated after the Sivas Congress. The inter-city defense preparations were carried out following the inter-city defense organization plans by Kılıç Ali first, and later Özdemir Bey. The French occupation stayed within the limits of the Antep region following the retreat of the French forces from the French-occupied areas, that is Maraş and Urfa, as a result of the constant discommod of the 2nd Army Corps, which was formed by the personnel procured from local sources in the region, correspondingly to the inter-city defense. Hence, the aim of limiting the French invasion and discommoding the French constantly, which was given to the National Forces following the Sivas Congress in which the military strategy of National Struggle was identified, was achieved at the cost of one's own life; nonetheless, the National Forces who supported the defense of Antep surrendered to hunger.

Keywords

Antep, France, starvation, Defence, Strategy, 2nd Corps, Kılıç Ali, Mr. Özdemir, Abadie, Commander Selahattin, Principles of War, Southern Front, National Forces.

İçindekiler

Kabul ve Onay.....	i
Yayımlama ve Fikri Mülkiyet Hakları Beyanı.....	ii
Etik Beyan.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	v
İçindekiler.....	vi
Kısaltmalar.....	x
Önsöz	xi
Giriş.....	1
Birinci Bölüm : Birinci Dünya Savaşı Öncesinden Mondros Mütarekesine.....	12
1.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Esnasında Osmanlı Devleti'nin Durumu.....	12
1.2. Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Esnasında Osmanlı Devletinin Paylaşımına Yönelik Emperyalist Antlaşmalar.....	18
1.2.1. Genel Hususlar.....	18
1.2.2. İstanbul Antlaşması	20
1.2.3. Londra Antlaşması	21
1.2.4. Sykes-Picot Antlaşması	22
1.2.5. Saint Jean De Maurienne Antlaşması	27
1.2.6. Mondros Mütarekesi	28
1.2.7. Paris Barış Konferansı.....	29
1.2.8. Birinci Londra Konferansı.....	32
1.2.9. San-Remo Konferansı.....	34
1.2.10. Sevr Antlaşması.....	35

İkinci Bölüm: Gayrinizami Harp, Çete/Halk Savaşı ve Milli Mücadele Stratejisi	39
2.1. Gayrinizami Harp, Çete/Halk Savaşı	39
2.2. Mustafa Kemal'in Birikiminin Milli Mücadeleye Yansımaları.....	45
2.3. Milli Mücadele Stratejisinin Oluşturulması Kapsamında Güney Cephesinde İzlenen Strateji.....	53
2.3.1. Milli Mücadele Stratejisinin İlk Adımları	53
Üçüncü Bölüm: Antep Savunmasının Harp Prensipleri Açısından İncelenmesi.....	88
3.1. Antep Savunması'nın Tarihsel Gelişimi.....	88
3.2. Antep'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kurulması ve Teşkilatlanma Faaliyetleri.....	101
3.3. Antep'in Direniş Stratejisi.....	107
3.4. Askeri Harekât Yönünden Bölgenin Coğrafyası.....	110
3.4.1. Güney Cephesi'nin Askerî Bakımdan Değerlendirilmesi.....	113
3.5. Tarafların Askerî Güçleri.....	114
3.6. Bölgede Fransızlarla Yapılan Mütarekeye Kadar Süren Dönemdeki Olaylar ve Harekât.....	121
3.6.1. Kilis - Antep Yolu Muharebeleri.....	125
3.6.1.1. Kilis- Antep Yolunun Savaş Dönemindeki Önemi.....	125
3.6.2. Şehir İçindeki Muharebelerin Başlaması.....	143
3.6.3. Antep Ermenilerinin Uyarılması İçin Yapılan Çalışmalar.....	149
3.6.4. Antep'in Fransızlar Tarafından Kuşatılması.....	150
3.6.5. Mağarabaşı Muharebesi (26 Nisan 1920).....	156
3.6.6. Antep'i Çeviren Fransız Kuvvetlerine Türk Kuvvetlerinin Taarruzu (28/29 Nisan 1920)	160
3.6.7. Kurbanbaba Tepesi Muharebesi (3 Mayıs 1920).....	161
3.6.8. Akbaba Muharebesi (22 Mayıs 1920).....	166
3.7. Fransızlarla Yapılan Mütareke, Elcezire ve Adana Cephele Komutanlıklarının Kurulması.....	172
3.7.1. Mütarekenin Başında Askerî Durum.....	172
3.7.2. Mütareke Devresinde Tarafların Faaliyetleri ve Olaylar.....	176

3.7.3. Elcezire ve Adana Cephesi Komutanlıklarının Teşkili (26 Haziran 1920).....	177
3.8. Mütarekeden Sonra 1920 Yılıının Sonuna Kadar Yapılan Harekât.....	179
3.8.1. Antep'te Mütarekeden Sonra Yapılan İlk Türk Taarruzu (29 Temmuz 1920)....	179
3.8.2. Nafak Boğazı Çarpışmaları (9 Ağustos 1920).....	184
3.8.3. Özdemir Bey'in Antep'e Gelişi ve Antep'in Teslim Olması İçin Yapılan Fransız Teklifleri.....	190
3.8.4. 19 Ağustos 1920'de Yapılan Türk Taarruzu ve Antep'in Kuşatmadan Kurtarılması.....	192
3.8.5. Fransız Karşı Taarruzu (21 Ağustos 1920).....	196
3.8.6. İkinci Nafak Boğazı Muharebesi.....	204
3.8.7. Çınarlıcami Çarpışması.....	207
3.8.8. Adana Cephesi Komutanlığının 2'nci Kolordu Adını Alması ve 5'inci Tümen'in Antep'e Gelişi.....	210
3.8.9. Akçakoyunlu Muharebesi.....	212
3.8.10. 4'üncü Fransız Tümeninin Antep'e Gelişi.....	219
3.8.11. Fransızların Taarruzu (24 - 26 Kasım 1920) ve 2'nci Kolordu Karargâhının Antep'e Gelişi.....	221
3.8.12. Kuşatma Süresince Şehrin Durumu.....	229
3.8.13. 4'üncü Fransız Tümeninin Antep'ten Geriye Alınması.....	232
3.8.14. 19 - 23 Aralık 1920 Muharebeleri.....	233
3.8.15. Antep'i Kuşatmadan Kurtarmak İçin Yapılan Türk Taarruzu (27 Aralık 1920)...	236
3.8.16. Kuşatma Altındaki Antep'te Durum.....	242
3.9. 30 Haziran 1920'den Sene Sonuna Kadar Geçen Önemli Siyasi Olaylarla Cephelerdeki Genel Askerî Durum.....	243
3.9.1. 1921 Yılı Başında Fransızların Anteplilere Teslim Olmaları İçin Yaptıkları Teklif.....	244
3.9.2. İkizkuyu Çarpışması (18 Ocak 1921).....	245
3.9.3. Antep Kuşatmasının Kaldırılması ve Antep'in Kurtarılması İçin Yapılan Muharebe (25 Ocak 1921).....	252
3.9.4. 30 - 31 Ocak 1921 Gecesi Yapılan Türk Taarruzu.....	256
3.9.5. Huruç Hareketleri, Fransız Kuşatmasını Yarma Denemeleri ve Şehirden Çıkış.....	263

3.9.6. Antep'in Düşmesi (8 Şubat 1921).....	267
Sonuç.....	269
Kaynakça.....	276
Ekler.....	294
Ek-1, Kroki-1, Kilis-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne olduğu Tespit edilen Yerler.....	294
Ek-2, Kroki-2: Kilis-Antep Yolu Muharebeleri.....	295
Ek-3, Kroki-3: Antep Şehir Krokisi.....	296
Ek-4, Kroki-4: Kurbanbaba Tepesi Muharebesi.....	297
Ek-5, Kroki-5: Akbaba Muharebesi.....	298
Ek-6, Kroki-6: Mütarekeden Sonra İlk Türk Taarruzu.....	299
Ek-7, Kroki-7: 19 Ağustos 1920 Taarruzu ve Şehrin Kuşatmadan Kurtarılması.....	300
Ek-8, Kroki-8: İkinci Nafak Boğazı Muharebesi.....	301
Ek-9, Kroki-9: Akçakoyunlu Muharebesi.....	302
Ek-10, Kroki-10: Fransızların Taarruzu(24-26 Kasım 1920).....	303
Ek-11, Kroki-11: 19-23 Aralık Türk Kuvvetlerinin Taarruzu(19-23 Aralık 1920).....	304
Ek-12, Kroki-12: Antep'i Kuşatmadan Kurtarmak için Yapılan Taarruz (27 Aralık 1920).....	305
Ek-13, Kroki-13: İkizkuyu Muharebesi (18 Ocak 1921).....	306
Ek-14, Kroki-14: Kuşatmayı Ortadan Kaldırmak için yapılan Muharebe (25 Ocak 1921).....	307
Ek-15, Kroki-15: 30-31 Ocak 1921 Gecesi Yapılan Türk Taarruzu.....	308
Tez Çalışması Etik Kurulu İzin Muafiyeti Formu.....	309
Tez Çalışması Orjinallik Raporu.....	310
Thesis/Dissertation Originality Report.....	311

KISALTMALAR

ATASE	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
ATA ZB	: Atatürk Özel Koleksiyonu
ATBD	: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi
ATTB	: Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
GNKUR	: Genelkurmay
FM	: Field Manuel (Sahra Talimnamesi)
HTVD	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
İSH	: İstiklâl Harbi Kataloğu
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KKT	: Kara Kuvvetleri Talimnamesi
MSB-A	: Milli Savunma Bakanlığı Arşivi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	: Ankara Üni. Osm. Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
TİTE-A	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi
TİH	: Türk İstiklal Harbi
TTK	: Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Harp Prensipleri Işığında Güney Cephesinde Kuvayı Milliye (Gaziantep Örneği) başlıklı bu çalışmada; Antep Savunması esnasındaki muharebeler ve halkın savunmaya desteği incelenerek; savunma esnasında uygulanan strateji, nizami kuvvetler ve Kuvayı Milliye birliklerinin muharebelerdeki taktik ve stratejileri, yaptıkları olumlu ve olumsuz hareketler, Fransızların izledikleri taktik ve strateji ile iki tarafın imkan ve kabiliyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Gaziantep Savunması ile ilgili çalışmalara bakıldığında; Savunmaya ilişkin bir çok eserin kaleme alındığı, Antep Savunmasına katılan sivil ve asker kişilerin ve birlik komutanlarının çoğunun anılarının yayınlandığı, yayınlanan bu anılar ve çalışmalar nedeniyle Antep Savunması konusunun çok detaylı olarak incelenmiş olduğu düşünülebilir. Ancak yayınlanan anı, tez ve inceleme eserlerine bakıldığında durumun farklı olduğu görülmektedir; yayınlanan sözkonusu eserlerde genellikle, muharebelerin askeri hareket yönü irdelenmeden, muharebelerin kayıtlarda, ceridelerde geçtiği gibi verildiği, fakat Antep Savunmasında geçen muharebelerin, bir bütün halinde irdelenerek uygulanan stratejinin, askeri hareket, harp prensipleri yönüyle değerlendirilmediği görülmektedir. Bu yönüyle bu tez ilk olmaktadır.

Öte yandan, Antep Savunması ile ilgili olarak yapılan araştırmalar ve yazılan anılarda, Antep savunmasının askeri anlamda Milli Mücadele'deki yeri ve önemi ile ilgili bir bağlantının kurulduğunu gösteren çalışmalara rastlanmamıştır. Halkın savunmaya katkısı ve savunma esnasındaki sosyal yaşama dair sıkıntılara çok verilmesine rağmen konunun bu yönünün eksik kaldığı değerlendirilmektedir.

Antep Savunmasındaki stratejinin hedefinin, Milli Mücadele'de izlenen stratejinin bir parçası olduğu, Anadolu'da Sivas Kongresi sonrası bütün Anadolu'nun savunulması için izlenecek stratejinin bir parçası olarak belirlenen hedefi, başarıyla yerine getirdiği konusu yapılan çalışmalarda eksik kalan konular olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada, Antep Savunmasının askerî faaliyetleri, bu yönleri de dikkate alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bütünlük arz etmesi açısından, Birinci Bölümde Güneydoğu Anadolu ve Suriye bölgesine dönük emperyalist güçlerin ilgisinin nedenleri

ve rekabetlerinin ortaya konması ve süreç içindeki siyasi antlaşmalarda bölgeye yönelik maddelere kısaca verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Millî Mücadele Stratejisinin belirlenmesine giden süreç incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Antep Savunmasında yer alan şehir içi ve şehir dışı muharebeler, askeri hareket yönüyle, harp prensiplerine uygun olarak irdelenmiştir. Bu bölümde muharebelerde yapılan hatalar ve olumlu hareketler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, Antep savunmasında görev alan Müdafaa-i Hukuk Heyetinin ve şehrin savunmasından sorumlu komutanlığın mesaj kayıt defteri ve bölgede aşama aşama oluşturulan 2'nci Kolordunun hareketinin yer aldığı ATASE'ye ait eserlerle birlikte, literatür ve arşiv taraması şeklinde yapılmıştır. Genelkurmay ATASE arşivi ve kütüphanesi ile Millî Kütüphane, TBMM Kütüphanesi ve Gaziantep Kurtuluş Müzesi'nden faydalanılmıştır. Savunmaya ait kaynaklarda, incelenen dönemin değişik açılardan birçok anlatımına rastlanmıştır. Söz konusu kaynaklar incelenerek, birliklerin ve Kuvayı Milliye unsurlarının faaliyetleri, oluşumları, aldıkları kararlar, verilen emirler ve bunların askeri sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, Antep'in işgalinde görev alan iki Fransız komutanın yazdığı eserler, savunmaya yönelik yazılan Türk eserlerle karşılaştırılarak incelenmiş, Fransızların sivil insanların üzerine atılan ve masum insanların parçalanarak ölümlerine sebep olan topçu atışı konusunda olduğu gibi askerliğe ve insanlığa yakışmayan davranışları konusuna eserlerinde hiç yer vermedikleri dikkati çekmiştir. Bugün de değişen bir şey olmadığını söylemenin çok şaşkırtıcı olmayacağı değerlendirilmektedir.

Antep Savunması esnasında meydana gelen muharebelerdeki askerî hareketin yürütülmesi ile ilgili olarak ATASE/Genelkurmay Harp Dairesi tarafından yayınlanan Türk İstiklal Harbi serisinin Güney Cephesine yönelik IV.cildi ve 2'nci Kolordunun hareketine yönelik eserler ile Gaziantep Şehitkamil Belediyesinin yayınladığı Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin ve Etraf-ı Şehir Cepheler Komutanlığına ait ceride kayıtları, yararlanılan temel kaynaklar olmuştur. Ayrıca konuya yönelik bizzat savunmada görev almış muvazzaf ve yedek askerler ile çatışmalara katılmış sivil vatandaşların anılarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılması sırasında; tez konusu seçimi ve çalışmanın en başından itibaren oluşumu ve yönlendirilmesinde paylaştığı değerli fikirleri için tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin Doğaner'e, tez izleme komitesinde bulunan ve görüş ve

eleştirileriyle tezin olgunlaşmasına katkıda bulunan Prof. Dr. Mustafa Yılmaz ve Prof. Dr. Necdet Hayta'ya teşekkür ederim.

Ayrıca, teze ilgili kıymetli kaynakları temin etmeme yardımcı olan Prof. Dr. Halil İbrahim Yakar'a, tezimin düzenlenmesinde teknik yardımda bulunan Elif Görkem Arslantürk'e, oğullarım Ali Alper ÖZASLAN ve Sait Sarper ÖZASLAN ile desteğini sürekli arkamda hissettiğim eşim Muhterem ÖZASLAN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

GİRİŞ

1914 yılında Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nın ağır yaralarını henüz saramadan Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan'ın yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmiş, kaybettiği toprakları almak hevesiyle giriştikleri macerada daha ciddi kayıplar vermek zorunda kalmış ve özyurdu işgal edilmişti.

Halep Vilayetine bağlı sancak merkezi ve orta halli bir Anadolu şehri olan Antep, imparatorluğun diğer kesimlerinde olduğu gibi savaşın getirdiği külfetin omuzlanmasında gerekli fedakârlıkta bulunmuş, İç kesimlerde yer aldığından ötürü işgal edilme tehlikesiyle karşılaşmamıştı. Ancak savaşın sonlarına doğru İngiltere'nin Filistin cephesinden ilerleyişi, bir anlamda zor günlerin habercisi olmuştu. 1 Ekim 2018'de Şam'ın düşmesiyle kuzeye doğru ilerleyen İngilizler, Antep ve havalisinde kendilerini hissettirmişlerdi. Bu arada Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Halep kuzeyindeki İngilizlerin ilerleyişini durdurarak tehlikeyi bertaraf ettiği sırada Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştı.¹

30 Ekim 1918 tarihindeki ateşkes antlaşmasıyla; Suriye Filistin, Irak ve Arabistan üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş; Osmanlı birlikleri terhis edilmişti. İstanbul, Boğazlar ve müstahkem mevkiiler işgal edilerek, cephe ve savaş araçlarına el konulmuştu.²

1 Kasım sabahından itibaren geçerli olan Mondros Ateşkes Antlaşması'nda; Osmanlı Devleti'nin sınırlarına ve statüsüne ilişkin ifadeler yoktu. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 16. Maddesinde yer alan "Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın itilaf devletlerinin kumandanlarına teslim olacaktır." ifadesinde de Suriye sınırına açıklık getirilmemişti. Keza 12. Maddede yer alan "Hükümet haberleşmesi dışında, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi İtilaf Devleti tarafından sağlanacaktır." Maddesindeki "kontrol" kelimesi de açık değildi.³

¹ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, MEB Yay, Ankara, 1977; M.Tayyip Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, T.C. İş Bankası Yay., İstanbul, 2011.

² Geniş Bilgi İçin Bkz.: Genelkurmay Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, ATASE Yay., Ankara,1999; Gökbilgin, **A.g.e.**; Ahmet Hurşit Tolon, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol**, ATAM Yay., Ankara, 2006.

³ **TİH I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s.35-54; Bilgehan Pamuk, **Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması**, IQ Yay., İstanbul, 2009, s.69-70.

Mondros Mütarekesi'nin müphem ve esnek maddeleri, Müttefiklerin lehineydi. Bunu koz olarak kullanarak işgallerine gerekçe göstermişlerdi. Böylelikle istilâlarını yayabilmişlerdi.⁴

Aralık 1918 ve Ocak 1919 aylarında Fransız ve İngiliz birlikleri, 10. ve 16. maddeler uyarınca Antakya, İskenderun, Adana, Tarsus, Kilis ve Antep'e girebilmiş, Antlaşmanın 10. maddesinde yer alan " İtilaf Devletleri Toros tünellerini işgal edecektir." ibaresince de Toros tünel sistemini işgal hakkını elde etmişlerdi. 16. Maddeye göre; Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'taki Osmanlı garnizonları en yakın Müttefik komutanına teslim olacaktı. 5. Maddede "Hudut bölgelerinin korunması ve iç asayişin temin edilmesi dışında, Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir." yani düzenin korunması için gerekli birliklerin dışındakiler, Kilikya'dan çekileceklerdi.

Antlaşmanın 7. Maddesine göre; " İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması durumunda, herhangi bir sevkülceyş noktasını işgal edecek konumda bir hakka sahip olacaktır." İfadesi gereğince; Müttefikler, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıktığı takdirde işgal hakkına sahip olmuştu. Bu madde, Müttefikler açısından Antep'in işgali için uygun bir gerekçe olmuştu.⁵

Anadolu'daki işgaller, Birinci Dünya Savaşının devamı niteliğindedir. Bu işgal hareketlerine karşı Milli Mücadele'de savaş verilen cephelerden biri de Güney Cephesidir. Güney Cephesi Osmanlı Devletinin Arap yarımadasında savaştığı Kanal, Filistin ve Irak cephelerinin ortaya çıkardığı sonuçlardan birisidir. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşında, Kanal cephesi ve Filistin cephelerinde İngiltere ile savaşmış, Kanal cephesi ve Filistin cephesinin çökmesi üzerine Osmanlı orduları Halep kuzeyine çekilmiş, Irak cephesinde ise Musul'a kadar gerilemişti.

Mütarekeden sonra İngiliz kuvvetleri, güneyden Anadolu'yu işgale başlamış, 15 Ocak 1919'da başlayan resmi İngiliz işgali, 11 ay sürmüş, ancak Eylül ayında İngiltere ve Fransa'nın Antlaşmasıyla, 25 Ekim 1919 tarihinden itibaren iki Fransız Subayının gelmesiyle yerini Fransız İşgaline bırakmıştı.⁶ 27 Ekim 1919 tarihinde Fransız Albay Flye Sainte Marie, birkaç Fransız subayı ve bir miktar askerle, 29 Ekim 1919'da ise iki süvari bölüğü Antep'e gelerek işgali tamamlamıştı.⁷

⁴ Hikmet Bayur, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası**, Ankara, 1973, s.15.

⁵ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Tansel, **A.g.e.**; Pamuk, **A.g.e.**, s.71.

⁶ Gotthard Jaeschke, **Türk İnkılabı Tarihi Kronolojisi 1918-1923**, C.1, Çev. Recep Aksu, İstanbul,1939, s.53.

⁷ **BOA HR.SYS.**, 2543-4/9; **BOA HR. SYS.**, 2543-1/13; **İrade-i Milliye**, 11 Kasım 1919, sy.11, s.2.

Güneydoğu Anadolu'nun etkin yerleşim merkezlerinden biri olan Antep, Güney Cephesinde önemli olayların geliştiği bir yer olmuştur. Suriye kıtasına hâkim konumu ve Anadolu içlerine geçen stratejik yaklaşma istikametlerinin başlangıç noktalarına hakim mevki nedeniyle, işgalci güçlerin Mondros Mütarekesinden sonra göz diktiği Antep; kuzey-güney, doğu-batı istikametinde jeopolitik bir öneme sahiptir.

I. Araştırmanın Yeri, Sınırları ve Kapsadığı Dönem

Araştırma konusu, Fransızların bölgeyi işgali ile birlikte başlayan Kilis-Antep yolu çatışmalarının başladığı tarih olan 03 Şubat 1920 ile Antep'in açlığa teslim olduğu 8 Şubat 1921 tarihleri arasındaki Antep Savunması süresince meydana gelen çatışmaları kapsamaktadır. Bu nedenle araştırma sahası, genel itibarıyla Gaziantep il sınırları içerisindeki alanlardan ibaret olmakla birlikte, Kilis-Antep Yolu üzerinde bir yıl boyunca süren çatışma ve olayların devamını teşkil eden Kilis ili sınırlarını da içine alan geniş bir sahada gerçekleşen çatışmaları da kapsamaktadır.

Gaziantep ili ile Kilis il sınırları içerisinde kalan muharebe sahasından oluşan araştırma sahası; güneybatıdan ve güneyden Kilis il sınırları ve Suriye sınırıyla, doğuda Fırat Nehri'yle, kuzeyde Kahramanmaraş, kuzeydoğu'da Adıyaman, batıda Osmaniye, güneybatıda ise Hatay illeriyle çevrili bir alana sahiptir.

Araştırma sahasında önemli yükselti farklarının olması ve Güneydoğu Anadolu ile Akdeniz iklim bölgeleri arasında geçiş kuşağı üzerinde bulunması nedeniyle araştırma sahasının coğrafi bütünlük gösterdiği söylenemez. İlin batısında Osmaniye sınırı boyunca Amanos Dağları ve bu dağlık kesimin doğusunda Hatay-Kahramanmaraş Grabeni⁸ uzanırken, bu graben sahası ile Gaziantep şehri arasında ise ortalama olarak 1000-1500 m yükseltileri arasında değişen ve en yüksek yerini Sof Dağı'nın oluşturduğu bir dağ grubu daha yer alır. Bu dağ grubundan sonra, araştırma sahasının da önemli bir kısmını içine alan ve kuzeyden güneye, kuzeybatı'dan güneydoğuya doğru yüksekliğini kaybederek alçalan Gaziantep Platosu ile genel hatlarıyla plato sahanın güney ve güneydoğusunda yer alan Kilis, Elbeyli, Tilbeşar, Nizip ve Barak ovaları uzanmaktadır.⁹

⁸ **Graben**(Coğrafya Sözlüğü): Yerkabuğunun faylanması, kırılması ile alçakta kalan kütleyle veya iki yanındaki faylar boyunca çökmüş yer kabuğunun parçası. Çöküntü hendeğine denir. Ege Bölgesindeki Büyük ve Küçük Menderes, Gediz olukları, İslahiye'den-K.Maraş'a uzanan çöküntü, birer grabendir. <http://www.cografya.gen.tr/sozluk/graben-2.htm>, Erişim Tarihi:30 Mayıs 2020.

⁹ Ejder Kalelioğlu, "G.antep Yöresi'nin Fiziki Coğrafyası", **Coğrafya Araş. Dergisi**, (3-4),1971, s. 140-146.

Gaziantep bulunduğu yer itibariyle, İç Anadolu ve Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş konumunda bulunmaktadır. Günümüzde Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alsa da, bu yöreyi Akdeniz bölgesine katmayı ve Akdeniz'in doğu sınırını ise Fırat'a kadar uzatmayı uygun gören coğrafyacılar bulunmaktadır.¹⁰

II. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmada belge, literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılmış, elde edilen veriler tarihi ve güncel olaylarla ilişkilendirilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma, üç ana bölüm ile sonuç bölümünden oluşmakla birlikte, izlenen yöntem, araştırma sürecine ve çalışmanın bölümlerine göre farklılık göstermektedir.

Bu araştırmanın amacı; Kilis-Antep yolunda başlayan muharebelerle, Antep'in teslim olduğu 08 Şubat 1921 tarihleri arasında, şehir içi ve şehir dışında Fransız kuvvetlerine karşı bazen Kuvayı Milliye Kuvvetleri ile bazen de düzenli birliklerle beraber Kuvayı Milliye Kuvvetlerinin yapmış olduğu düzenli muharebeler ve gayrinizami çatışmaların, askeri harekât yönünden özellikle harp prensipleri açısından bir değerlendirmesini yaparak, muharebede yapılan doğru ve hatalı askeri harekât uygulamalarının ortaya konması, değerlendirilmesi ve harp tarihi araştırmacılarına bir katkısı olması hedeflenmiştir.

Araştırmada ayrıca 1'inci İnönü muharebesine kadar sürekli gündemde olan Kuvayı Milliye Kuvvetlerinin yeterliliği ve Düzenli Kuvvetlerle koordineli bir muharebeyi icra etmeleri sırasında ortaya çıkan koordinasyon ve emir-komuta sorunları ile birliklerin muharebe etkinliğinin ortaya konması hedeflenmiştir.

Fransızların; Adana, Maraş ve Urfa bölgelerindeki mağlubiyet ve kayıpları neticesinde; Maraş ve Urfa'dan çekilmelerine rağmen, Antep bölgesini ısrarla ellerinde tutmak istemelerinin nedenleri ile bu gerekçeye uygun ortaya koydukları stratejinin uygulanmasındaki tutarsızlıkları ve stratejinin temeli olan hedef ve hedefe uygun kuvvet tahsisindeki tutarsızlıklarının nedenlerinin tespiti amaçlanmıştır.

Daha önce yapılan tezlerden farklı olarak, bölgenin emperyalist devletlerin ilgisine sebep olan jeopolitik, jeoekonomik değeri kapsamında oluşan işgalin sonlandırılması maksadıyla; M.Kemal Paşa ve silah arkadaşları tarafından Milli Mücadele için oluşturulan stratejinin, Güney Cephesine yansıyan yönünü, ana strateji ile birlikte

¹⁰ Ejder Kalelioğlu, "G. Antep Platosu ve Çevresinin İklimi", **Coğrafya Araş. Dergisi**, (1), 1966, s. 297.

ortaya koymak ve M.Kemal Paşa'nın Güney Cephesi için düşündüğü stratejiye ulaşırken sahip olduğu tecrübe ve birikimlerin bir yol haritasının ve yaklaşık 11 ay süren şehir içi ve şehir dışı çatışmaların askeri harekât ve harp prensipleri yönüyle değerlendirilmesinin ortaya konması hedeflenmiştir.

Bugüne kadar yapılan tezlerde, şehir içi ve dışında gerçekleşen çatışmalar hakkında askeri harekât prensipleri kapsamında bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu tezde ayrıca, Milli Mücadelenin nasıl bir bütüncül sistematik içerisinde yürütüldüğünün, Güney Cephesinden bakarak ortaya konulması hedeflenmiştir.

Araştırma, üç ana bölümde incelenecektir;

Birinci bölümde; Birinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında yapılan paylaşım antlaşmalarının bölgeye dönük yansımaları, emperyalist devletlerin emelleri ve bu kapsamda izledikleri politikalar ve Suriye, Halep, Gaziantep özelinde güney bölgesine yönelik rekabeti ile ilgili hususlara yer verilmesi hedeflenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, İtilaf Devletleri arasında Osmanlı Devleti'nden elde etmek istedikleri yerler konusunda bir rekabetin olduğu, bu çekişmenin İtilaf Devletleri arasında güvensizliğe yol açtığı, bu yüzden savaşta ortak bir harekât yapmakta zorlandıkları görülmüştür.¹¹ Savaşın en büyük ganimetlerinden olan Osmanlı topraklarının paylaşımı İtilaf Devletleri çekişme ve nüfuz mücadelelerinde ilk sırada yer almaktaydı. İtilaf Devletlerinin Birinci Dünya Savaşı devam ederken aralarındaki rekabet ve çekişmeyi ortadan kaldırmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaştıklarını görmekteyiz.¹²

Savaş sürecinde imzalanan ve Bolşevik ihtilaliyle ortaya çıkan bir dizi gizli antlaşmanın, her milletin kendi geleceğini kendisinin belirleyeceği ve dünya barışı için şeffaf bir politika yürütüleceğini ifade eden Wilson Prensiplerine rağmen geçerliliğinin devam ettiğini, milli devlet, bağımsızlık, hürriyet gibi kavramların dünyanın yeniden yapılanması sürecinde büyük devletler tarafından pek de dikkate alınmadığını bir kez daha gözler önüne sermiştir.¹³

¹¹Geniş Bilgi İçin Bkz.: Celal Çıtak, "Sir Mark Sykes Hayatı ve Ortadoğu'daki İngiliz Politikasının Şekillenmesindeki Rolü" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1997.

¹² Osman Olcay, **Sevres Andlaşmasına Doğru**, Ankara, AÜSBF Yay., 1981, s. VI.

¹³ Mehmet Okur, "Suriye, Filistin ve Irak'ın Paylaşılmasına Dair İngiltere Dışişleri Bakanı Mr. Balfour'un Bir Memorandumunu", **Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler 2013 Gaziantep**, Yay. Haz.: Erdem Ünlen, Vd., ATAM Yay., Ankara, 2015, s.479-497.

Suriye ile kastettiğimiz bölge sadece bugünkü Suriye Devletini değil coğrafi bir kavram olarak çok daha geniş bir bölgeyi ifade etmektedir.¹⁴ Bu anlamda Suriye Akdeniz'in doğu sahili ile kuzeyde Anadolu doğuda, Fırat Nehri ve güneyde Arap Çölü ile çevrili bölgenin adıdır.¹⁵ Antep ise Kuzey Suriye'de batılıların "Fertile Crescent" dedikleri Bereketli Hilal bölgesinin ortasında yer almaktadır. Bereketli Hilal denilen bölge (Mümbit Hilal Yayı): Toroslar'ın güneyinden Arabistan Çölü'ne, Zagros Dağlarının batısından Doğu Akdeniz'e Basra Körfezinin kuzeyinden Mezopotamya'yı içine alarak, Güneydoğu Anadolu Toroslarına kadar uzanan topraklara verilen isimdir. Bereketli Hilal'in kuzeyini Toroslar bir hilal gibi çevreler. Antep, Urfa, Maraş, Halep, Beyrut, İskenderun, Filistin, Kudüs, Musul gibi birçok şehir Bereketli Hilal'in sınırları içinde yer almaktadır.

Bereketli Hilal tam bir geçiş bölgesidir. Güney-kuzey doğrultusunda çölden vahaya geçişi, doğu-batı doğrultusunda Zagros Dağlık bölgesinden Mezopotamya'nın verimli ovalarına geçişi çöl ikliminden ılıman Akdeniz iklimine geçişi, kurak susuz bölgeden Fırat ve Dicle'nin çeşitli kollarıyla beslenen sulak bölgeye geçişi, kısacası illiklikten medeniyete geçişi temsil eder. Kuzey Suriye; Arabistan'ın, Mısır'ın Anadolu'ya açılan kapısıdır. Doğu Akdeniz limanlarıyla, doğunun dünyaya açılan kapısıdır. Süveyş'e yakınlığı ile Kızıldeniz yoluyla Hint Okyanusuna Uzakdoğu'ya bağlantılıdır. Doğudan, kuzeyden, güneyden gelen tüm ticaret yolları buradan geçer. Tarihi İpek Yolu üzerindedir. Uzak Asya'dan gelen mallar bu bölge üzerinden ulaşır.

Yukarıda ortaya konan bölgenin jeopolitik değeri, sürekli olarak emperyalist güçleri üzerine çekmiş ve günümüzde de devam eden bu emperyalist kavgada sadece aktörler değişmiş ama hedef değişmemiştir.

İkinci bölümde; Milli Mücadelenin stratejisinin oluşturulması ile birlikte Güney Cephesi için öngörülen stratejinin ortaya konulması, M.Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının sahip oldukları tecrübe/birikimin Güney Cephesine yansımaları, Antep'in Fransız işgali döneminde, Kuvayı Milliye Kuvveti ve toplum olarak işgale karşı tutumu ile sahip olduğu savunma birikiminin ortaya konması ve bölgede yapılan Halk savaşı/Gerilla mücadelesinde M.Kemal Paşa'nın tecrübe/birikimleri ile müdahale ve talimatlarının etkisinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

¹⁴ Stephen Hemsley Longrigg, **The Geograpy of the Middle East**, Library of Congress, Catalog Number 2008 039943, Printed in the U S., s. 13-16.

¹⁵ Fikret Işıltan, "Suriye", **İslam Ansiklopedisi**, MEB Yay., İstanbul 1993, C XI, s.51.

Askeri strateji, politikanın gösterdiği hedeflerin ele geçirilmesi için askeri gücün geliştirilmesi ve kullanılması sanatıdır. Strateji de politika gibi bir hareket tarzını ifade eder. Harp yönetimi ile yakın ilişkisi vardır. Askerî hareket tarzının bir ifadesi olan askerî strateji harp yönetimini doğrudan doğruya ilgilendirir ve diğer güçlerin kullanılmasına yön verir.¹⁶

İstiklâl Harbinde üç cephe vardır: Doğu, Güney ve Batı cepheleri. Türkiye iç hat durumundadır. İç hat durumunda olan taraf için en önemli ve ilk önce asıl kuvvetlerle yönelmesi gereken kuvvet, dış hat durumundaki kuvvetlerden en güçlü olanıdır. Düşman grupları ne kadar çok olursa olsun, bütün kuvvetleri, düşmanın en kuvvetli olan grubu karşısında toplayarak onu imhaya çalışmak lazımdır. Bu maksatla gerekirse memleketin bir kısmını düşman işgaline geçici de olsa terk etmek gerekebilir.¹⁷ Bununla birlikte, İstiklâl Harbinde her cephede ayrı milletlerle muharebeler yapmak durumu vardı. Bu sebeple, birisinin üzerindeki kesin sonuç diğerlerini tam olarak etkilememiştir. Fakat Batı Cephesindeki başarıların, Fransızları bir an önce mütareke yapmaya zorlaması gibi dolaylı etkileri olmuştur. Cephelerin üçünde de ayrı strateji uygulanmıştır: Doğu Cephesinde stratejik taarruz, Güney Cephesinde gerillâ harbi, Batı Cephesinde Sakarya Muharebesinin sonuna kadar stratejik savunma, bundan sonra stratejik taarruz.¹⁸

Güney Cephesinde harbi çoğunlukla halk yapmıştır. Bu cephedeki harekât, Batı Cephesindeki Millî Kuvvetlerin harekâtına nazaran daha fazla gerillâ harbi karakterindedir. Batıdaki milis kuvvetlerinin halk ile ilişkisi daha az, kadro halinde de olsa muntazam ordu ile ilişkisi daha fazladır ve batıda bir cephe oluşmuştur. Oysa Güney Cephesinde harekât işgal bölgesinin içerisindedir. Batı Cephesinde savunmaya dayanan gerillâ, Güney Cephesinde ise taarruzî bir gerillâ harekâtı uygulanmıştır. Fransız kuvvetlerine nazaran Yunan kuvvetlerinin çokluğu böyle bir uygulamayı gerekli kılıyordu.

Güney Cephesinde uygulanacak gerillâ harekâtı ile Fransızlara karşı gayrinizami harbe derhal başlanması, Fransızlara yurdumuzu savunma azim ve kararlığında olduğumuzun gösterilmesi, ulaşım hatlarının kesilmesi, parça parça imha edilmesi, Fransızlara karşı mücadelenin safha safha yapılacağı; ilk safhanın Urfa'dan 13'ncü Kolordunun sorumluluğunda başlayacağı, oluşturulacak temas müfrezeleri ile Fransız

¹⁶ Suat İlhan, **Harp Yönetimi ve Atatürk**, TTK, Ankara, 1987, s.48.

¹⁷ Oğuz Turan, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler**, Belge Yay., İstanbul, 1986, s.30-32.

¹⁸ İlhan, **A.g.e.**, s.49.

kuvvetlerinin sürekli olarak taciz edileceği kayıp verdirileceği, Fransızların Maraş bölgesinde hareketi olursa bu bölgedeki karşı koyma hareketini 3'ncü Kolordunun yürüteceğini kapsayan ilgili talimat 25 Ocak 1920'de yayımlanmıştı.¹⁹

Üçüncü bölümde; eğitilmiş ve teçhizat yönünden donanımlı düzenli Fransız kuvvetlerine karşı, elindeki yetersiz teçhizat ve silaha rağmen Kuvayı Milliye Kuvvetlerinin ve düzenli birliklerin yaptığı muharebelerin askeri harekât yönünden ve harp prensipleri açısından değerlendirmesi yapılmıştır.

Aslında düzenli olarak görünen 2'nci Kolordu birlikleri de, eğitimsiz ve yöreden toplanan halktan oluşturulmuştur. 2'nci Kolordu komutanı Selahattin Adil Bey bölgeye sadece karargâhını oluşturan çok küçük bir heyetle gelmiş ancak Antep'in teslimini müteakip, Batı Cephesini takviye emri aldığı anda, muharebe tecrübesi olan bir kolordu kuvveti ile Yunanlılara karşı mücadeleye katılmıştır.

Eğitimsiz, yeterli teçhizat ve silaha sahip olmayan birliklerle yapılan muharebelerde belirlenen bir harekât planının uygulanmasının ne kadar zor olduğu; düşmanın topçu ateşi veya bir manevrasında çok çabuk mevzilerini terk ettiği ve Kuvayı Milliye Kuvvetlerinin mevzilerini bırakarak köylerine döndüğü görülmüştür.

Bu bölümde ayrıca; muharebe sahasında iki kuvvet arasındaki muharebe etkinliği seviyesinin, muharebelerde uygulanan harekât planlarının ve komutanların muharebeye katkısının tespiti, Türk Halkının/Kuvvetlerinin her türlü eksikliğe rağmen vatan savunmasındaki moral değerlerinin ne kadar yüksek olduğu tespiti ve ortaya konması hedeflenmiştir.

Güney Cephesinde uygulanacak strateji ile ilgili olarak, 1920 yılının başlarında Maraş bölgesindeki muharebelerden henüz bilgi alamadığını belirten Heyet-i Temsiliye Riyaseti, Kolordu Kumandanlıklarından bu bölgede gayr-i nizamı harp tarzında yani gerilla tipi bir harekâtın (Harekât-ı Sagir) sevk ve idaresinin uygun olup olmayacağı konusunda görüş istemiş ve 25 Ocak 1920'de gerilla harekâtının yapılaş tarzı hakkında bir talimat yayımlamıştır. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'nin 15'inci sayısında yer alan sözkonusu talimatta²⁰;

“1.Genel vaziyete göre Fransızlar aleyhine Kuvayı Milliye'nin harekete geçmesini daha ziyade geciktirmekte sakınca ve zararlar vardır. Barış görüşmelerinin neticeye bağlanmak istenildiği bu devirde memleketimizi geri almak için yük kuvveti sarf edeceğimizden Avrupalılar şüphe etmemelidirler. Bu şüpheyi ancak harekâta gidermek mümkündür. Diğer taraftan Fransızlar, Maraş'ta kuvvetle kati bir surette

¹⁹ İlhan, A.g.e., s.50.

²⁰ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15, Belge 383.

yerleşmeye başlamışlardır ki çarpışmanın neticesi ne olursa olsun hadiseye sessiz kalmak her bölge ahalisini tek tek ezilmeye maruz bırakmaktır. Bu bakımdan dahi, Maraş Fransız harekâtına her yerde fiilen cevap vermek mecburiyetindediriz.

2. Fransızlar aleyhine ayaklanma harekâtının şekli, Fransız kuvvetlerinin hepsini ayrı ayrı ve birdenbire buldukları yerde kuşatmak ve bundan sonra mevcutları artacak Kuvayı Milliye kitlelerini adım adım muhtelif yerlerde toplayarak ve ufak garnizonlardan başlayarak onları daha sonra esir ve imha eylemektir. Kuşatma tedbirleri şimendifer köprülerini ve tünellerini atmak, yolları otomobil işlemeyecek hale getirmek, her Fransız kuvvetinin her ulaşım yolunu seygar müfrezeyeyle kesmek her Fransız kuvvetini ne kadar az olursa olsun mutlaka bir kuvvetle tutuşturmakta ibarettir. Bu ayaklanma şeklinde katı olan muvaffakiyetin sırrı ulaşımın daima kesilmesindedir. Cephe teşkili gibi, bizim için düşmandan daha çok fedakârlığa ihtiyaç olan ve siyasi sakıncaları davet edebilen muntazam usullerden de bu surette mümkün olduğu kadar kaçınılmış olur.

3. Ayaklanma devreleri peyderpey tayin olunacaktır. Birinci devre Urfa ayaklanmasıdır. Bu kıyama hemen başlanacaktır. Bu devrede muhtelif cephelerin vazife ve maksat ve hareket tarzları aşağıda bildirilmiştir.

4. 13.Kolordu Cephesi'nin vazifesi Fırat'ın doğusunu tahliye ettirmektir. Bunun için şimendifer hattının devamlı tahribiyle vazifeli pek çok demiryolu müfrezeleri, Fransızların işlediği her yol için ulaşım müfrezeleri, her Fransız müfrezesinin bulunduğu binaları veya çadırları her gece ateşe tutacak temas müfrezeleri tayin olunacaktır. Eğer bu müfrezeleri işgal bölgesi dâhilinde yerli olarak tertip etmek mümkün olmazsa, işgal bölgesi haricinde tertip etmeli, gidip geleceği yolu ve zamanı tayin eylemeli, emniyetsiz köylerde yatmasına hacet kalmayacak erzakını yanına vermeli, ikinci müfrezenin girip vazifeni teslim alması için mübadele noktalarını tayin eylemelidir. Burada müfrezelerin icraat sahası Fırat'a kadardır. Ulaşım müfrezelerinin her nöbet esnasında mutlaka bir Fransız kafilesini vurmuş bulunması şart olduğuna göre, hizmet müddeti tayin olunacaktır. Temas müfrezelerinin hemen her gece vazifedar olduğu Fransız garnizonuna baskın ateşi yapması şarttır. Eğer iyi tertip olunursa her biri yaklaşık on kişilik yirmi müfrezeye Fırat'ın doğusunda bulunan bütün Fransızları kuşatılmış bırakmak mümkündür. Bu icraat esnasında, her taraftan Kuvayı Milliye ana kısımları Urfa bölgesi dâhilinde fakat işgal altında bulunmayan yerlere sevk edilecek ve toplanacaktır. Katı hücumlar Urfa'dan değil Fransızların en zayıf buldukları yerlerden başlayacaktır. Şimendifer hattının bir kısmı veya belli bir ulaşım yolu üzerindeki vazifeyi bir aşirete ifa ettirmek pek faydalıdır. Aşiret Fransızlarla tutuştuktan sonra artık devam edip gider.

5. 13. Kolordu aynı zamanda Ayntap Fransız bölgesi aleyhine de faaliyete geçecektir. Faaliyet tarzı 4. Maddede bildirildiği gibi ulaşım ve temas müfrezeleriyle yapılacaktır. Fakat faaliyet sahası nihayet Antep gerisine kadardır. Ve müfrezelerin dâhilde tertibi lazımdır.

6. Urfa ayaklanması devresinde Maraş Cephesi'nin ne şekilde gelişeceği ve açıklık kazanacağı şimdi malum değildir. Fransızlar Maraş'tan işgal bölgesini genişletme suretiyle ilerlemeye kalkışarlarsa, 3. Kolordu buna resmi ve resmi olmayan bütün silah ve kuvvetiyle karşılık verecektir. Fransızlar işgal bölgesini genişletmeyerek Maraş'ta kalırlarsa ne kadar yakın, mesafeye kadar olursa olsun fakat her halde Maraş, Pazarcık garnizonken gerisine yetişecek mesafeye kadar ulaşım ve temas müfrezeleri sevk edecektir. Kozan bölgesinde dahi, en yakın Fransız garnizonu gerisine müfrezeye sevk olunacaktır. Bu cephelerde Kuvayı Milliye ana kısımları faaliyete hazırlanacaktır.

7. 2. Kolordu Cephesi'nde müfrezeler süratle hazırlanacak ve içeriye girmek için ayrıca talimat bekleyecektir.²¹"

Mustafa Kemal Paşa aynı gün bir ikinci emir yayımlamış;

"Maraş'ta milli kuvvetlerin direnmesine karşı Fransızların faaliyete geçmesi beklendiğinden bölgede vakit geçirilmeden gerilla harbi tarzında askeri bir harektin sevk ve idaresinin duruma düşeceği görüşü ve bu hususta kumandanlardan fikirlerini bildirmelerini" istemiştir; "Maraş çarpışmasının neticesi hakkında henüz malumat alınamadı. Fransızların kuvvet getirerek hadiseyi kanlı bir Şekilde bastırmaları ve ahalinin parça parça ezilmesi muhtemeldir. Buna mani olmak için tarafımızdan her yerde milli müfrezelerle ufak büyük harekâta başlamaya mecburiyet vardır. Gerçi bu harektin adım adım Aydın'da olduğu gibi bir cephe haline geçmesi uzak değilse de Şimdi sessiz kalmak, işgal bölgesi dâhiline ve hatta civarındaki mahallerde hayatla ilgili her Şeyin söndürülmesine sebebiyet vereceğinden harektin ertelenmesi mümkün görülmüyor. Sulh Konferansı dahi geçici olarak işgal olan mahallerin ilhaki mümkün olmayacağını Adana bölgesinde de fiilen görmek icap eder. Bu düşüncelerle tarafımızdan milli harekâta ve bilhassa Fransız işgal bölgesinin daha doğusunda daha geniş ölçekte gerilla tarzında teşebbüslere başlanması lazım geldiği görüşünde yiz. Bu esas hakkında görüşünüzü acilen bildirmenizi rica ederiz."²² demiştir.

Antep savunması, Mustafa Kemal'in çizdiği ereve de planlanmış ve yrtlmştir. Savunma; Fransız işgalinin kalıcı olacağının anlaşılması ve Ermenilerin zorbalıkları nedeniyle, bir emir-komuta birliği altında yürütülmüş ve her aşamada Heyeti Temsiliye bilgilendirilmiş ve talimatları alınmıştır.

Antep savunmasında yürütülen harekât, Şehir içinde meskûn mahallerde savunma esaslarına göre kurgulanmış ve teşkilatlanma bu esaslara göre düzenlenmiş, Şehir dışı çarpışmalar ise nizami kuvvetlerin desteğiyle, bir yıpratma mücadelesi Şeklinde yerine getirilmeye çalışılmıştır. Antep savunmasının her aşamasında, Fransız işgalci kuvvetlerinin ağırlık merkezini oluşturan gerekli kaynaklardan mahrum bırakılarak, Şehri işgal eden kuvvetlerin teslimine yönelik bir harekât yöntemi izlenmiştir.

Antep savunmasında, halkın gösterdiği mücadele azmi ve yaklaşık 11 ay boyunca üstün kuvvetlere karşı yürüttüğü mücadele yöntemi Milli Mücadeleyi yöneten kadrolara güven verirken, ülkeyi işgal edenlerde tereddütler yaratmış, mücadelenin sonuçları San Remo Konferansına yansımıştır. Konferansta, askeri uzmanlar komitesi tarafından konferansa sunulan özel bir raporda antlaşma koşullarının tatbikine yönelik olarak Trakya, İzmir, Ermenistan, Boğazlar, kuzey Suriye ve Mezopotamya'nın işgali için on

²¹ **Atatürk'n Bütün Eserleri, c.6**, Kaynak Yay., İstanbul 2002, s.225-226; **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı 26, Mart 1999.

²² **Atatürk'n Bütün Eserleri, c.6**, s.227.

dokuz tümen gerekeceği, genel silahsızlandırma ve azınlık koşullarının tatbiki içinse ayrıca sekiz tümene daha ihtiyaç olacağı belirtilmişti.²³

III. Araştırma Sahasıyla İlgili alışmalar

Çalışmanın araştırma ve rapor hazırlama süreçlerinde, araştırma sahası ve yakın çevresi ile ilgili daha önce yapılmış çok sayıda çalışmadan yararlanılmıştır. ATASE arşivinden Gaziantep savunmasına yönelik temin edilen belgelerin dışında, muharebe sahası gezilerek, sahada muharebelerin geçtiği bölgeler yerinde etüd edilmiştir.

²³ Paul C. Helmreich, **Sevr Entrikaları Büyük Gler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi(From Paris to Sevres)**, ev., şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s.222.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDEN MONDROS MÜTAREKESİNE

1. 1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE ESNASINDA OSMANLI DEVLETİNİN DURUMU

Sanayi Devrimi ile beraber 1870 dolaylarından başlayarak, bilimsel kuramlardan sistemli bir biçimde yararlanılmasıyla gerçekleştirilen yeni buluşlar, sanayi devrimine birbiri ardına durmadan yeni boyutlar kazandırmıştı. Bu koşullarda, Batılı sanayileşmiş ülkelerin elinde hem ekonomik hem de askeri alanda biriken güç ve zenginlik, çok büyük bir hızla artmıştı. Hükümetler, artan güçlerine dayanarak, sanayi üretiminin teknik süreçlerini, siyasal amaçlara hizmet edecek biçimde yeniden örgütlemişlerdi.²⁴ Batı Avrupa coğrafyasında bütün bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı Avrupası'nın, Kırım'ın, Kafkasya'nın ve Anadolu Müslümanları için yazgı belirleyici olmak üzere başlıca üç etken bir araya gelmişti; Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik yönlerden güçsüzlüğü, Osmanlı'nın Gayrimüslim halkları arasında gelişen ulusçuluk hareketleri, bir de Rus emperyalist yayılması.²⁵ Bu olumsuzluklarla birlikte, sanayileşmesini tamamlayan ve dünyanın birçok yerini paylaşmış emperyal devletler, gözünü çoktan Osmanlı Devleti'nin topraklarına çeşitli vesilelerle dikmişlerdi.

Düvel-i Muazzama'nın (Büyük Güçlerin) Yirminci Yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti'nde hatırı sayılır çıkarları vardı. Ekonomik, siyasal, stratejik ve kültürel bu menfaatler, büyük ölçüde on sekizinci ve özellikle de on dokuzuncu yüzyılda edinilmişti. On dokuzuncu yüzyıl boyunca periyodik 'Doğu Sorunu' krizleri Avrupa barışını da tehdit eden, Osmanlı Devleti'nin dağılma tehlikesi, bu Büyük Güçler arasındaki ilişkilerde siyasal gerilim ve çekişmelere yol açmıştı.²⁶

XIX. Yüzyıldaki milletler mücadelesi şöyle bir görünüm arz etmekteydi: İngiltere, Hindistan ve bütün Güneydoğu Asya'daki çıkarlarını korumak amacıyla, Osmanlı hâkimiyetindeki Mısır'ı ve Süveyş kanalını kontrol altına almak ve hatta ele geçirmek istiyordu. Öte yandan, Hint Okyanusundaki İngiliz menfaatlerinin korunması için Basra

²⁴ William H. Mcneill, **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Yay., Ankara, 1994, s. 458; Stephen J. Lee, **Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980**, Cilt II., 4. Baskı, Dost Yay., Ankara, 2014. s.360-368.

²⁵ Justin Mccarthy, **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge Umar, İnkılap Yay., İstanbul, 1998, s.4.

²⁶ Marian Kent, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Tarih, İstanbul, 2013, s.13.

Körfezine ve bugünkü Irak'a egemen olması gerekiyordu.²⁷ Rusya ise Doğu Anadolu'yu, İran Azerbaycan'ını ve özellikle Boğazları almak istiyordu. Boğazlar Akdeniz'in, İran Azerbaycan'ı ve Doğu Anadolu Basra Körfezi'nin ve dolayısıyla Hint Okyanusu'nun yolunu açacak ve böylece Uzakdoğu'daki İngiliz sömürgelerinden Ruslar da yararlanmak isteyeceklerdi.²⁸

Kredi politikasıyla Osmanlı Devleti'ni etkileyen Fransa, Orta Asya yollarını kontrol ettiği için Mezopotamya'ya inmek, ayrıca Mezopotamya ve Akdeniz ticaretini de Lübnan ve Suriye'ye yerleşerek korumak istiyordu. Aynı yerde Almanya'nın da beklentileri vardı. Bir başka Alman Devleti olan Avusturya ise, Batı Trakya'da Ege Denizine ulaşan bir Balkan koridoru açmak emelini güdüyordu.²⁹ Almanya, Osmanlı idarecileri açısından hızla gelişen, Fransa'yı geçebilecek ölçüde kuvvetli ve modern bir orduya sahip olan ve Osmanlı Devleti'nden her hangi bir toprak isteğinde bulunmayan bir devlet görünümündeydi. Üstelik Osmanlı Devleti, kendinden devamlı bir şekilde toprak koparan İngiltere, Rusya ve Fransa karşısında Almanya'yı daha iyi bularak, onu yeni bir denge gücü olarak görmüştü.³⁰

Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde sermayesi ve kültürüyle XIX. Yüzyıl boyunca önemli bir yer edinen Fransa, Türk devletinin parçalanması halinde Suriye ve Çukurova bölgesinde yerleşebilmek hususunda Rusya ile daha 1894 yılında mutabakat sağlamış bulunuyordu.³¹

Bu durum; sömürge alanı olarak gördüğü Ortadoğu'daki Türk topraklarıyla Rusya'nın yayılma alanı arasında bir tampon bölge meydana getirmesi bakımından İngiliz politikasına da uygundu. Dolayısıyla 1908 Reval görüşmesini gerçekleştiren İngiliz-Rus devlet adamları, Osmanlı Devleti'ni gayri resmi olarak kendi aralarında paylaşıırken, bu hususta da anlaşmış bulunuyorlardı. Bu paylaşma daha sonra İngiltere, Fransa ve Rusya Devletleri tarafından 19 Şubat - 4 Mart 1915 tarihleri arasında Londra'da gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde anlaşmayla resmileştirilmiş, Çukurova, Fransa'ya bırakılmıştı.³²

Reval görüşmelerinin olduğu tarihte, Jön Türk ve İttihatçılar, Padişaha karşı bir devrim gerçekleştirmiş, devrim sonucu, İttihat ve Terakkinin milliyetçi adımları ile birlikte Osmanlı ülkesini sömürme olanakları kısıtlanmıştı ve Osmanlıyı parçalama,

²⁷ İlber Ortaylı, **İkinci Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, AÜSBF Yay., Ankara, 1981, s.86.

²⁸ Süleyman Kocabaş, **Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, İstanbul, 1989, s.355.

²⁹ Tefik Çavdar, **Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu**, İstanbul, 1970, s.18.

³⁰ Süleyman Kocabaş, **Tarihte Türkler ve Almanlar**, İstanbul, 1988, s.127.

³¹ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih (1789-1919)**, TTK, Ankara, 1997, s.290.

³² Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara, 1986, s.18.

sömürgeleştirme planları tehlikeye girmişti. Bosna–Hersek’in, Avusturya-Macaristan tarafından ilhaki ile Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi başlangıç atılımları olmuş, sonra Arnavutlar ve Yemenliler ayaklanmıştı. Bütün Avrupa’nın oluruyla İtalya Trablusgarp’a saldırmış, Balkan devletleri ise Türklere saldırmıştı. Türklüğün büyük ölçüde Rumeli’de tasfiyesinden sonra oturup, kalan Osmanlı ülkesinin birçok yerlerini, henüz kâğıt üstünde de olsa, aralarında paylaşmışlardı. İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı başlarken, İngiltere ve Fransa ile ittifak yapmaya çalışsa da başarılı olamamış, Almanya ile gizli ittifak yapmak zorunda kalmıştı.³³

Osmanlı Devleti’nin zayıf düşmesiyle emperyal devletlerin, imparatorluğun iç ve dış işleriyle ilgilenmeleri için bahane üretmekte zorlanmadıkları görülmüştü. Bu bahanelerin en önemlilerinden birisi, Osmanlı Devleti’nde yaşamakta olan Osmanlı uyruklu Hristiyan toplumlar olmuştur. İlk olarak 1815’te Viyana Kongresi’nde kullanılan ve Rus Çarı Aleksandr’ın Avrupalı büyük devletlerin özellikle dikkatlerini çekmek amacıyla ortaya attığı “Doğu Sorunu” terimi de Osmanlı Devleti yönetimindeki Hristiyan toplumun durumundan kaynaklanmaktaydı.³⁴

1856 Paris Antlaşmasının imzalanmasıyla büyük devletler, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Hristiyanların haklarının güvence altına alınması amacıyla yapılacak “ıslahat” hareketini bahane ederek, bu devlet üzerinde söz sahibi olma girişimlerini yasal olarak başlatmış bulunuyorlardı. Bu antlaşmayı imzalayarak, Avrupalı devletler, hem Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün korunması prensibine saygılı davranıyorlarmış gibi gözüküyorlar, hem de uyguladıkları çeşitli politik oyunlarla bu topraklardaki amaçlarını gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.

Daha önce 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenen Rusya, Paris Antlaşmasıyla bu görevini geliştirerek, sadece Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmakla kalmıyor, aynı zamanda günümüze kadar süregelen en önemli dış politika hedeflerinden birisinin temelini de atıyordu. Bu politika, Osmanlı toprakları üzerinde bağımsız devletlerin kurulmasını sağlayarak zamanla bunları kendi himayesine alma politikası idi.³⁵

³³ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge yay., Ankara, 2011, s.20.

³⁴ Eski ifadesiyle " Şark Meselesi" olarak adlandırılan Doğu Sorunu, 19. Yüzyılın tamamı ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti’nin hâkim olduğu topraklarla, Güney Asya, Uzakdoğu ve Afrika’nın paylaşılması ve sonradan Ortadoğu’daki enerji kaynaklarının sömürgeleştirilmesi yani kısaca sömürgecilik yarışı olarak tanımlanmaktadır. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Yusuf Akçura, **Şark Meselesine Dair**, Hazırlayan, Erol Kılınç, Ötüken Yay., İstanbul, 2016; J. Holland Rose, “Büyük Britanya ve Doğu Sorunu” Çev.: Taner Bulut, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 2012-Güz**, s. 245-255.

³⁵ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk - Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, TTK, Ankara, 1994, s.2.

Fakat Rusya'nın antlaşma gereğince Karadeniz'de tersane ve harp gemisi bulundurmaması, İngiltere için gerek sömürgeleri gerekse Akdeniz ticareti için önemli bir güvence niteliğinde idi. Zira İngiltere'nin Hindistan'daki çıkarlarını tehdit edebilecek tek ülke belli bir Orta Asya ve Uzak Doğu politikasına sahip olması nedeniyle Rusya idi. Ayrıca Rusya'nın Fransa ve Avusturya gibi ekonomik kalkınmaya önem veren bir devlet olması nedeniyle İngiltere'nin Akdeniz'deki ticari ve ekonomik çıkarlarına da engel olabileceği gerçeği, İngiltere'yi Osmanlı Devleti'ne yaklaştıran nedenlerden biriydi. Bu noktalar dikkate alındığında, İngiltere, doğal olarak Rusya gibi Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılmasını değil tam tersine toprak bütünlüğünün korunmasını istiyordu. Zira çöküş devrinde olan Osmanlı Devleti, İngiltere için asla tehlikeli olamazdı. Buna ilaveten 1838 İngiliz-Osmanlı Ticaret Sözleşmesi ile Osmanlı toprakları zengin bir hammadde kaynağı ve İngiliz ürünleri için iyi bir pazar görünümüne kavuşmuş ve İngiliz sermayesi özellikle 1856'dan sonra bu topraklarda söz sahibi olmaya başlamıştı. Bu açıdan bakıldığında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasını istemesinin başka bir nedenini görüyoruz.³⁶

1830'da Cezayir'e yerleşen Fransızlar da, İngiliz politikasının paralelinde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne taraftar bir politika izliyorlardı. Fransa, Doğu Akdeniz'deki gerek politik gerek ekonomik çıkarlarını sürdürebilmesi açısından, Osmanlı Devleti ile işbirliği yapma gereğini hissediyordu, özellikle 1838 sonrası artan Osmanlı-Fransız ticareti ve sömürge politikası göz önüne alındığında Paris Antlaşması'nın imzalanması onu, Doğu Akdeniz'deki Rus tehlikesinden koruyordu.³⁷

Ancak, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğüne saygı prensibi 1878 Berlin Antlaşması ile resmen ortadan kaldırılmıştır. Bu antlaşmaya göre İngiltere, Bâb-ı Alî ile imzalamış olduğu konvansiyon gereğince, egemenlik Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere Kıbrıs'a yerleşecektir. 1869 yılında Süveyş kanalının açılması, İngiltere'nin Hindistan'la olan ilişkisi açısından Akdeniz'in önemini artırmış ve İngiltere ister istemez gözünü Kıbrıs'a dikmişti. Zira Mısır'ın ele geçirilmesi Fransa ile çatışmalara neden olabileceğinden İngilizler, gerek stratejik gerekse ekonomik özellikleri açısından Kıbrıs'ı tercih etmişlerdi.

Ancak Osmanlı Devleti'ni buna razı etmek gerekiyordu. Bir yandan Yeşilköy'e kadar gelmiş olan, diğer yandan Doğu Anadolu'dan inmek arzusunda bulunan Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarını savunmayı öngören bir anlaşma Osmanlı Devleti'ni Kıbrıs konusunda ikna edebilirdi. 4 Haziran 1878'de yapılan gizli Kıbrıs

³⁶ Yavuz, **A.g.e.**, s.2.

³⁷ Enver Ziya Karal , **Osmanlı Tarihi**, c.VI,3. Böl., TTK, Ankara, 1983, s.14-19.

Konvansiyonuna göre Rusya; Kars, Batum ve Ardahan'ı elinde tutmakta direnip Doğu Anadolu'da saldırıya geçtiği takdirde, İngiltere Osmanlı Devleti'ni savunacak, buna karşılık gereken askeri yardımın etkili olabilmesini sağlayabilmek için Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak İngiltere'ye bırakacaktır.

Madalyonun öbür yüzüne baktığımızda, Osmanlı Devleti'nin doğudaki topraklarının korunması, İngiltere'yi Rusya'nın Balkanlar'da izlediği politikaya paralel bir anlayış içine sokmuş, 1891'den itibaren Ermenileri kışkırtmak suretiyle ve kurulacak bağımsız Ermeni Devleti ile Rusya'ya karşı bariyer kurmayı planlamaya yönelmiştir. Böylece 1878'de Kıbrıs'a yerleşen İngiltere, hem Ege Denizinin Akdeniz'e açılan noktasını, hem Doğu Anadolu'yu, hem de Süveyş Kanalı'nı buradan kontrol edebilecektir. Özellikle 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile İngiltere'nin Akdeniz çıkarları Boğazlar yerine güçlü bir donanma ile Malta ve Kıbrıs sularından savunulabilecekti.³⁸

Berlin Kongresi ile hem Osmanlı Devleti'nin "denge politikasının değiştiğini, hem de İngiltere gibi büyük bir devletin Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü destekleme politikasını değiştirerek, Rusya'nın 1856 Paris Antlaşması sonrası benimsediği "Osmanlı toprakları üzerinde bağımsız devletlerin kurulmasını sağlayarak zamanla bunları kendi himayesine alma" politikasına benzer bir politika anlayışı içine girdiğini görmekteyiz.

XIX. Yüzyılın son çeyreğinde yeni bir dış politika izleyen Almanya, Berlin Kongresi ile Avrupa'daki üstünlüğünü kanıtlıyordu. Almanya, bu durumu sürdürebilmek amacıyla Fransa'yı Avrupa'dan uzak tutmaya çalışıyor ve onu sömürgeciliğe itiyordu, hatta Fransa'ya Tunus'u almasını öneriyordu.³⁹

Almanya, Berlin-Bağdat demiryolu projesi ile Basra Körfezi'ne kadar uzanarak İngiltere'nin Hindistan yoluna sekte vurmaya planlıyordu. Bu şekilde başlayan Osmanlı-Alman yakınlaşması, Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı'na sürüklemiş ve büyük devletlerin ortak amaçları olan "imparatorluğun bütün topraklarının paylaşılması projesine zemin hazırlamıştır.⁴⁰

Bu arada Osmanlı Devleti ekonomik olarak da kuşatılmış idi. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde faaliyette bulunan şirketlerin büyük çoğunluğu Londra ve Paris'ten yönetilen büyük şirketlerdi. Bu şirketlerin faaliyet alanları bankacılık, sigortacılık, demiryolları, rihtim, madencilik, elektrik, su, havagazı, tramvay, tünel gibi hizmet sektörlerinde

³⁸ Yavuz, **A.g.e.**, s.3-4.

³⁹ Abdülâhat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, C.I, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul,1964, s.10.

⁴⁰ Yavuz, **A.g.e.**, s.4.

sınırlıydı. İkinci Meşrutiyet'e kadar Şirket-i Hayriyye ve Ziraat Bankası dışında yabancı sermaye katılımı olmayan başka bir Osmanlı anonim şirketi bulunmuyordu.⁴¹

Demiryollarına yapılan yatırımların % 49,6'sı Fransız, % 36,8'i Alman, % 9,8'i ise İngiliz sermayesine aittir. Bankacılık sektöründe ise Fransızlar % 38,2, İngilizler % 33,1 Almanlar ise % 19,7 oranında bir paya sahiptiler.⁴²

1914 Yılı itibariyle Fransızlar, tüm sektörlerde 37.262.000 İngiliz lirası tutarında yatırım yaparak % 50,4 oranında bir payla birinci sırayı, % 27,5 oranında bir pay ve 20.653-000 İngiliz lirası tutarındaki yatırımlar ile Almanlar ikinci sırayı, % 15,3 oranında ve 11.281.000 İngiliz lirası tutarındaki yatırımları ile İngilizler üçüncü sırayı almışlardır, Dış borçların ülkeler itibariyle dağılımında ise, 1914 yılı başında Fransa'dan alınan dış borçlar toplam dış borçların % 53'ünü, Almanya'dan alınanlar % 21'ini, İngiltere'den alınanlar ise % 14'ünü oluşturuyordu.⁴³

1838 Osmanlı – İngiliz Ticaret Antlaşması'nın en önemli yönü, bu anlaşma ile Osmanlı Devleti'nde tekellerin kaldırılması hususudur. 1838 Ticaret Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nde yerli tüccara % 12, yabancı tüccara % 3 gümrük vergisi uygulanmaya başlanmıştır. 1838 Osmanlı–İngiliz Ticaret Antlaşması ile devlet himayesinden mahrum kalan yerli sanayi ve ticaret çökmüş, tarlalar boş kalmıştır. Devlet ve halk hızla yoksulluğa itilmiştir. Kırım Savaşı'nın masrafını karşılayamayan Osmanlı Devleti, ilk defa Avrupa'dan borç almak zorunda kalmıştır. Yerinde kullanılmayan borçlar ödenemez hale gelince bu borçların tasfiyesi için 1881'de “devlet içinde devlet” olarak nitelendirilebilecek “Düyun-u Umumiye İdaresi” kurulmuştur.⁴⁴

Düyun-u Umumiye idaresi 1914 yılı itibarıyla 720 şubesi ve 5000 memuru ile Osmanlı Devleti bünyesinde faaliyet göstermiştir. Düyun-u Umumiye idaresinin yüzlerce şubesi Avrupa sermayesinin birer kalesi şeklinde Osmanlı ülkesine yayılmıştır. Bu kalelerin müdafaa merkezi Osmanlı Devleti'nin merkez bankası sayılan Osmanlı Bankası olmuştur.⁴⁵

Osmanlı Bankası ve Düyun-u Umumiye idaresi Avrupa sermayesine geniş bir yayılma imkânı sağlamış ve ekonomik hayat Avrupalıların eline geçmiştir. Avrupa sermayesi Osmanlı topraklarında iki yönde faaliyet göstermiştir. Bir yandan Osmanlı toprakları demiryolları, bankalar, ithalat ve ihracat bürolarından oluşan bir ağla sarılmış, diğer yandan politik ve stratejik açılardan kıymetli Osmanlı topraklarında egemenlik

⁴¹ Zafer Toprak, **Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)**, Yurt Yay., Ankara,1982, s.39-40.

⁴² Yavuz, **A.g.e.**, s.15-16.

⁴³ Abdurrahman Öngöç, Vd., **Atatürk Dönemi Maliye Politikası**, C.1, Ankara, 1982 s.102-106.

⁴⁴ Ahmet Yücekök, “Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu 1838 Ticaret Sözleşmeleri”, **SBFD C. XXIII, sayı 1-2**, 1968, s. 115 vd.

⁴⁵ İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, 12. Baskı**, Cem Yay., İstanbul, 1995, s. 299-300.

kurulmasına çalışılmıştır. Örneğin Fransa, mali ve ekonomik çıkarlarını Suriye'de İngiltere Irak'ta, Rusya ise Doğu Anadolu'da geliştirmeye çalışmıştır.⁴⁶

1.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE ESNASINDA OSMANLI DEVLETİNİN PAYLAŞIMINA YÖNELİK EMPERYALİST ANTLAŞMALAR

1.2.1. Genel Hususlar

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, İtilaf Devletleri arasında Osmanlı Devleti'nden elde etmek istedikleri yerler konusunda bir rekabetin olduğu, bu çekişmenin İtilaf Devletleri arasında güvensizliğe yol açtığı, bu yüzden savaşta ortak harekât etmekte zorlandıkları görülmüştü. Savaşın en büyük ganimetlerinden olan Osmanlı topraklarının paylaşımı, İtilaf Devletlerinin çekişme ve nüfuz mücadelelerinde ilk sırada yer almış, İtilaf Devletlerinin Birinci Dünya Savaşı devam ederken aralarındaki rekabet ve çekişmeyi ortadan kaldırmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin mirasını kağıt üzerinde paylaştıkları görülmüştü.

İngiltere ve Fransa, Rusya'ya karşı kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak için anlaşmaya varmak ve ortak hareket etmek zorunda olduklarının bilincindeydiler. Nitekim İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale'ye saldırmaları üzerine meydana gelen gelişmelerin sonucunda Rusya'nın Boğazlar ve çevresini ele geçirmek istemesi ve bunun yanında Doğu Anadolu'da yine isteklerde bulunması ayrıca İtalya'nın, Anadolu'da egemenlik kurma talepleri, İngiltere ve Fransa'yı Osmanlı Devleti'nin geri kalan topraklarını aralarında bölüşmek ve diğer istilacı güçlere karşı menfaatlerini korumak üzere bir takım anlaşmalar yapmaya sevk etmişti.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaşmak amacıyla İtilaf Devletleri arasında yapılan anlaşmalar şunlardır:

- Mart 1915'de Fransa – İngiltere ve Rusya arasında **İstanbul Antlaşması** adıyla anılan nota alışverişleri,
- 26 Nisan 1915 tarihli **Londra Antlaşması** (İngiltere, Fransa ve İtalya arasında),
- 1916 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında, yine nota alışverişleri biçiminde gerçekleştirilen **Sykes – Picot Antlaşması**,
- İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1917 yılında yapılan **Saint Jean de Maurienne Antlaşması**⁴⁷

⁴⁶ Evgenii Aleksandrovich Adamov, **Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinde Anadolu'nun Taksimi Planı**, Çev.: Kurmay Yarbay, Babaeskili Hüseyin Rahmi, Belge Yay. 4., İstanbul, 1972, s. 28.

⁴⁷ Olcay, **A.g.e.**, s. VI.

XIX. Yüzyıl boyunca birbirlerinin çıkarlarını engellemeye çalışan İngiltere, Fransa ve Rusya, yeri gelince İtalya'yı da aralarına alarak savaş boyunca aralarında üçlü ve dörtlü birtakım gizli paylaşım anlaşmaları yapmışlardı.

Kırım savaşı sonrasında imzalanan Paris Antlaşmasıyla (30 Mart 1856), artık Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğü, Avrupa devletlerinin garantisi altına alınıyordu. Ancak ilerleyen yıllar, başka devletlerin teminatına bağlı olan bir devletin, bu tür antlaşmalara pek güvenemeyeceğini ortaya koyacaktı. Nitekim kimin hangi parçayı alacağı belli olmadığı için veya aynı yerde birden fazla devletin gözü bulunduğu için paylaşılması üzerinde bir türlü anlaşma sağlanamayan, Osmanlı topraklarının durumu, "Şark Meselesi" tanımıyla, özellikle bu andan sonra, siyasi tarihin en önemli meselesi olarak uzun süre gündemi işgal etmişti.⁴⁸

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı'nda, Osmanlı topraklarını Rusya'ya kaptırmak istemeyen İngiltere ve Fransa, her ne kadar görünüşte tarafsız kalarak savaşa karışmak istememişlerse de savaş sonunda, Paris Antlaşmasındaki taahhütlerinin hilafında, kendileri de pay almayı düşünür olmuşlardı. Nitekim önce kira adıyla Kıbrıs'ın ve sonra Mısır'ın İngilizlerce, Tunus'un da Fransızlarca zapt edilmesi bu düşüncenin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Artık parçalanma aşamasına giren Osmanlı mülkünden herkes kendisi için stratejik veya ekonomik önemi olan bölgeleri, aralarında bir mutabakat olmasa da yavaş yavaş koparmaya başlamıştı.

Bu dönemde Sultan II. Abdülhamid'in, ilgili "devletleri birbirlerine karşı oynama çabalarının yanı sıra, Almanya faktörüne de sarılması, bir ölçüde dengeyi sağlamaya matuf olmuşsa da, Osmanlı Devleti dış siyasette yine de çok hassas bir konumdaydı.⁴⁹

1908'deki meşrutiyetin hemen ardından İttihat ve Terakki hükümetleri birkaç defa İngilizlere müracaat ederek yakınlaşma arayışında olmuşlarsa da İngilizler her defasında bir ittifaka girişmekten kaçınmışlardı. Aynı çaba Fransa ile yakınlaşmak için de gösterilmiş, fakat bir başarı elde edilememişti. Bu, İngiltere ve Fransa'nın özellikle 1907'de Rusya ile dost olunduktan sonra, Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında yeni kararlar alabileceklerinin göstergeleriydi. Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1914'de Almanya safında savaşa girmesiyle, Bu kervana diğer İtilaf devletleri de katılmış ve herkes kendi açısından Osmanlı mülkünü paylaşım planları yapmaya başlamıştı.⁵⁰

İstanbul, Londra, Sykes-Picot, Saint Jean de Maurienne diye adlandırılan bu anlaşmalar, devletlerin Anadolu ve Ortadoğu'daki çıkar bölgelerini belirlemesi

⁴⁸ Azmi Süslü, "Osmanlı Mülkünü Paylaşım Planları Üzerine Düşünceler (Gizli Antlaşmalar 1914-1921)" **İslami Araştırmalar Dergisi**, c.12, sayı. 3-4, 1999, s.297-301.

⁴⁹ Süslü, **A.g.e.**, s.297-301.

⁵⁰ Süslü, **A.g.e.**, s.297-301.

açısından önemlidir. Tam olmasa bile bu paylaşım anlaşmaları doğrultusunda ortaya çıkan “Mondros Mütarekesi” İtilaf Devletleri arasındaki çıkar ilişkileri nedeniyle huzursuzlukların ve giderek parçalanmayı hazırlayacak olan gelişmelerin de başlangıcı olmuştur.

1.2.2. İstanbul Antlaşması (12 Mart-10 Nisan 1915)

Bu antlaşma savaşın başlarında gündeme gelmiş olup, Boğazlar ve İstanbul bölgesinin Ruslara bırakılması, buna mukabil İngiltere ve Fransa'nın da Osmanlı Devletinin diğer bölgelerinden pay alarak memnun edilmelerini öngörmekteydi.

Sıcak denizlere inmek emelindeki Rusya, Boğazlara sahip olmak için tarihi fırsatı elde edince, bu konuda hemen baskılara başlamış ve savaşın başındaki vazgeçilmez konumu yüzünden de İngiltere ve Fransa'dan bu konuda tavizkâr işaretler alınmıştı. Ancak nihai kararın savaştan galip geldikten sonra verileceği belirtiliyordu.⁵¹

1915 yılının Mart ayında İngiltere'nin önderliğinde İngiliz ve Fransız donanması Çanakkale Boğazı'na gelerek Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmek maksadıyla harekâta başlamış, ancak İngiltere liderliğindeki Çanakkale harekâtı, Boğazlar üzerinde tarihi emelleri olan Rusya'yı endişelendirmişti.

Böylesine kritik bir dönemde birkaç haftaya yayılmış diplomatik görüşmeler neticesinde Rusya'nın istekleri de netleşmişti: İstanbul ve Boğazın batı kısmı Marmara denizi, Çanakkale Boğazı ve Trakya'nın Güneyi. Buna karşılık Rusya bölgedeki İngiliz ve Fransız çıkarlarını gözeticeği gibi bu ülkelerin Osmanlı topraklarının diğer kısımlarından almayı istedikleri bölgeleri alabileceklerini de kabul etmişti. İngiltere ve Fransa mevcut şartlar içerisinde istemeden de olsa, Rusya'nın teklifini kabul ederek kendi isteklerini ortaya koymuşlardı. Buna göre İngilizler Mısır ve Kıbrıs'ı ilhak edecekler, Hayfa kendilerine bırakılacak ve kutsal topraklarda müstakil yönetimler tesis edilecekti.

Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar ile ilgili isteklerinin belirtildiği 4 Mart 1915 tarihli notasına; Fransa'nın 10 Nisan 1915 tarihinde verdiği cevapta, savaşa başarılı bir sonuca ulaşıncaya kadar devam edilmesi ve Rus notasında da yer aldığı üzere Fransa ile İngiltere'nin gerek doğuda, gerek öteki yerlerdeki planlarının gerçekleştirilmesi halinde rıza göstereceği belirtilmişti.⁵²

Fransızlar ise açık bir şekilde Suriye'yi isterken, Filistin'in durumu İngiltere ve Fransa arasında muğlak kalmıştı. İngiltere ve Fransa'nın bu aşamada Osmanlı topraklarının paylaşımına dair net bir tavırları olmadığı görülmüyordu. Ancak İstanbul ve Boğazlar

⁵¹ Süslü, **A.g.e.**, s.297-301.

⁵² M. Andrew, Christopher, **The Climax of French Imperial Expansion: 1914 -1924**, Stanford University Press, 1981, s. 75.

konusundaki Rus baskısına dayanamayınca, mecburen kendi isteklerini öne sürmek durumunda kalmışlardı.

Her ne kadar Rusya'nın istekleri, net bir şekilde ortada ise de, İngilizler ve Fransızları kendi isteklerini Ruslardan başka bir de birbirlerine kabul ettirmeleri gerekiyordu. Nitekim bu konuda kesin bir neticeye varabilmek için takip eden aylarda ikili görüşmeler başlayacak ve Sykes-Picot Antlaşması ortaya çıkacaktı.⁵³ İstanbul Antlaşmasıyla sonuçlanan yazışmayı başlatan Rusya, aslında batılı güçleri kendi toprak isteklerini formüle etmeye zorlamıştır. İngiltere'yi, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına ilişkin planlar için harekete geçiren şey, Rusların İstanbul'u istemeleri olmuştur.⁵⁴

1.2.3. Londra Antlaşması (26 Nisan 1915)

Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman tarafsız kalan İtalya, genel gidişata ve kendisi için en kârlı olacak alternatife göre hareket etmeyi tasarlıyordu. Bu bakımdan zaman zaman savaşan her iki gruba da belirli mesajlar vererek pazarlığa açık olduğunu ortaya koyuyordu. Nihayet Mart 1915'de Çanakkale Savaşı başlayınca İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı mülkünden İtalya'ya da pay vererek, bu ülkeyi kendi saflarına katmayı düşünmüşlerdi.

Bu gelişmeler sonrasında, 26 Nisan 1915 tarihinde İtalya ile İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra Antlaşması imzalanmıştı. Londra Antlaşması, toplam 16 maddeden ibaretti ve anlaşmanın 8, 9 ve 10 uncu maddeleri İtalya'ya Osmanlı Devleti'nden verilecek yerleri kapsamakta idi. Anlaşmanın 8'nci maddesine göre, İtalya Ege denizinde Trablusgarp Savaşı'ndan sonra işgal ettiği On iki Ada'yı tamamen mülkiyeti altına alacaktı. Anlaşmanın 9'uncu maddesine göre ise; Fransa, İngiltere ve Rus Hükümetleri, İtalyan Hükümetinin Akdeniz'deki kuvvet dengesinin korunması hususunda ilgisi bulunduğunu ve Türkiye Asyası'nın tamamıyla taksimi halinde İtalya'nın da Akdeniz havzasında bunlara aynı değerde arazi almaya hakkı olmasını tasdik etmekteydi.

Bu arazi İtalya'nın bir takım çıkar ve haklar kazanmış bulunduğu Antalya eyaletinin bitişiğindeki bölgelerdi ve İtalya'ya verilmesi muhtemel olan bu bölgenin sınırlarının tespitinde Fransa ile İngiltere'nin çıkarları göz önünde tutulacaktı. Savaş sırasında Fransa, İngiltere ve Rusya'nın Türkiye Asyası arazisini işgal etmeleri halinde İtalya da Antalya bölgesine bitişik araziye işgal etme hakkına sahip olacaktı. Anlaşmanın onuncu

⁵³ Süslü, **A.g.m.**, s.297-301.

⁵⁴ David, Fromkin, **Barışa Son Veren Barış, Modern Orta Doğu Nasıl Yaratıldı? 1814 -1922**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, 1993, s.132-133.

maddesi ise, Uşi Antlaşması gereğince, Bingazi ve Derne bölgelerinde halen Osmanlı Sultanına ait bulunan imtiyazların İtalya'ya geçmesini kapsamaktaydı.⁵⁵

Osmanlı topraklarını ilgilendiren yukarıdaki hususlardan başka ilgili devletlerin diğer yerlerde de çıkarlarını belirleyen Londra Antlaşması imzalandıktan çok kısa bir süre sonra İtalya, 23 Mayıs 1915'de Avusturya'ya savaş ilan etmiş ve itilaf devletlerine katılmıştı.⁵⁶

1.2.4.Sykes-Picot Antlaşması (16 Mayıs 1916)

Londra Antlaşmasıyla, İstanbul ve Boğazların Ruslara bırakılması prensip olarak kabul edilince, buna mukabil İngiliz ve Fransız kazançlarının ne olacağı ilgili devletlerin aralarında yapılacak bir mutabakata bırakılmıştı.

Fransa, Rusya'nın Boğazlara yerleşmesine karşılık kendisi de, Suriye ve Çukurova'yı istiyordu. İngiltere de bu konuda Fransa'nın önce Rusya ile Antlaşmasını öneriyordu. İngiltere'ye gelince; İngiltere, bir taraftan sömürgesi durumunda olan Hindistan'ın deniz yolunun güvenliğini sağlamak, bir yandan da önemli bir yeni keşif olan "petrolün" ana vatani Arabistan üzerindeki hakimiyetini artırmaya çalışmaktaydı. Bu nedenle İngiltere XIX. Yüzyılda bölge üzerindeki dış politikasını, bu iki ilke üzerine inşa etmişti.⁵⁷

İngiltere'nin politikası Osmanlı Devleti egemenliğindeki Arabistan Yarımadası toprakları üzerinde cereyan etmekteydi. İngiltere hedefleri doğrultusunda, Arabistan Yarımadasına sahip olabilme ya da kendi himayesinde bir iktidar oluşturma yoluna gitmişti. İngiltere bu politikasını Arabistan Yarımadası'nda yaygınlaştırmada Mekke Emiri Şerif Hüseyin'i mihenk olarak almıştı; böyle bir yola başvurmalarının nedeni ise, Şerif Hüseyin'in temeli Arap Milliyetçiliği olan, bir Arap Krallığı kurma ve başkanı olma düşüncesini bilmeleridir.⁵⁸

İngiltere ile Şerif Hüseyin arasındaki anlaşma İngiltere'nin istekleri doğrultusunda gerçekleşmişti. İngiltere'nin asıl politikası, Kanal üzerindeki Türk gücünü uzaklaştırmaktı. Nitekim Hicaz bölgesinde Şerif'le anlaşmaları, Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Kanal'daki gücünün bölünmesine neden olmuştur.

İngiltere bu politikası doğrultusunda, Osmanlı Devleti ile arasının açık olduğunu bildiği Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile münasebet kurmuştur. Şerif Hüseyin liderliğindeki

⁵⁵ Tolon, **A.g.e.**, s.54.

⁵⁶ Süslü, **A.g.e.**, s.297-301.

⁵⁷ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yay.Ankara 1992. s.99-100; Salahi Sonyel, "Albay T.E. Lawrence, Haşimi Araplarını, Osmanlı İmparatorluğuna Karşı Ayaklanmaları İçin Nasıl Aldattı", **Bellekten**, Cilt. LI, Sayı 199, s.235.

⁵⁸ Bessam Tibi, **Arap Milliyetçiliği**, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yay. İstanbul 1998, s. 155.

Araplar'ı Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmak istemiş, bu sebeplerden dolayı 1912 yılından itibaren görüşmelerde bulunduğu Şerif Hüseyin ile temasa geçmiştir. Şerif Hüseyin'in bağımsız Arap Krallığı kurmak ve Hilafet'in de Padişah'tan alınması hususunda, İngiltere'nin kendisine yardım etme isteğini, İngiltere kabul edince, münasebetler başlamıştır. Şerif Hüseyin ile İngiltere arasındaki münasebetler, Ocak 1916 yılında bir anlaşmayla sonuçlandı. Şerif Hüseyin anlaşmaya vardığı İngilizlerin yönlendirmesi ile Osmanlı Devleti'ne isyan bayrağını açmıştır.

İngiltere, Şerif Hüseyin ile münasebetlerini müttefiki olan Fransa'ya bildirmemiştir. Fransa Kasım 1915 de bunu öğrenince, Ortadoğu üzerindeki menfaatlerini koruma çabasına girişti. Bunun sonucunda İngiltere ile Fransa arasında 9-16 Mayıs 1916 tarihinde Sykes-Picot Antlaşması yapıldı.⁵⁹

İngiltere, en büyük Müttefiki Fransa'nın kendi çıkarlarına engel oluşturabilecek şekilde Orta Doğu'ya yayılmasını istemediği gibi Rusya'nın da Kafkasya'dan güneye inmesine engel olmak istiyordu. Bu amaçla İngiltere, tüm planlarında Mısır'ın güvenliğini, Doğu Akdeniz'deki üstünlüğünü, Hindistan yolunun daima kendisi için tehlikesiz kılınmasını sağlamak üzere ince bir siyaset güdüyordu. Mark Sykes tarafından 1915 yılında De Bunsen komitesine⁶⁰ verilen taslak planlar incelendiğinde her planda Basra'nın ve Irak topraklarının neredeyse tamamının İngiliz nüfuz bölgesi olarak belirlendiği görülmektedir. Ayrıca Akdeniz'de Hayfa ya da İskenderun gibi bir limanın mutlaka İngiliz kontrolünde bulundurulması istenmişti.⁶¹

İngiltere'nin Ortadoğu'daki istekleri konusunda Kabine'ye öneri sunmak üzere İngiltere'nin kendi hükümeti bünyesinde kurduğu De Bunsen Komitesi, 8 Nisan 1915'te işe başlamış ve çalışmalarını 30 Haziran 1915'te tamamlamıştı. De Bunsen komitesi, Osmanlı Devletinin geleceği ile ilgili çeşitli alternatif planlar hazırlamıştı; Osmanlı topraklarının İtilaf devletlerince ilhakı; bölgeleri ilhak yerine etki alanlarına bölmek; Osmanlı Devleti'ni olduğu gibi bırakmak ama hükümetini tabi kılmak; ya da

⁵⁹ Ömer Kürkçüoğlu, **Türk-İngiliz İlişkileri**, Ankara, 1978, s.42.

⁶⁰ **Sir Maurice William Ernest De Bunsen**, Sykes-Picot Antlaşmasının esaslarını belirleyen İngiliz diplomat. **De Bunsen Komitesi**, Britanyalı hükümeti tarafından, I. Dünya Savaşı esnasında ve savaş sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı izlenecek politikaları belirlemek üzere, 8 Nisan 1915 tarihinde İngiltere Başbakanı H. H. Asquith tarafından ihdas edilen ve Sir Maurice de Bunsen tarafından başkanlığı yürütülen ilk komitedir. Birleşik Krallık'ın Orta Doğu politikaları bu komitenin yazdığı raporlarla şekillendirilmiştir. Komite, Fransa'nın bölgedeki girişimlerine karşı, savaş sonrasında, bölgedeki (Ortadoğu) İngiliz çıkarlarını korumak ve İngiliz hükümetinin emellerini gerçekleştirecek hedefleri ve programı ortaya koymak üzere kurulmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması konusunda Rusya, Fransa ve İtalya ile yapılan pazarlık ve görüşmelerde, İngiliz İmparatorluğu'nun talep ve iddiaları bu komitenin raporlarıyla şekillendirilmekteydi. J. C. Hurewitz, **The Middle East and North Africa in World Politics**, 1979, Yale University Press, 2 edition, Page 26.

⁶¹ Tolon, **A.g.e.**, s.87.

İmparatorluğun yarı özerk bölgeler biçiminde yerinden yönetilmesi, hazırlanan alternatif planlardı. Sykes'ın başında olduğu De Bunsen Komitesi, merkezîyetçilikten uzaklaşmış Osmanlı Devleti'nde beş büyük özerk vilayet yaratılmasını öngörüyordu: Suriye, Filistin, Ermenistan, Anadolu, Cezire-Irak (Mezopotamya'nın kuzeyi ve güneyi). Komiteye göre İngiliz etkisi ya da kontrolü Akdeniz'den Basra körfezine kadar geniş bir bölgeyi kapsayacaktı. Bir Akdeniz limanından Mezopotamya'ya uzanacak olan bir demiryolu Doğu'ya karadan ulaşımı sağlayacaktı.⁶²

Fransa'nın bölge ile ilgili politikası ise şöyle idi; Fransa, Suriye ile Filistin'in yüzyıllardır Ortadoğu'nun Fransa'sını oluşturacak derecede Fransa tarafından biçim verilmiş tek bir ülke oluşturduğu (Bu iddiayı bin yıl öncesine Suriye ve Filistin'de Haçlı Latin krallıklarının kurulmasına kadar götürüyordu.) ve Fransa'nın bölgedeki "tarihi misyonu"nu sürdürme iddiasındaydı.⁶³ Fransız Hükümetine göre bu ülkenin potansiyel zenginliği çok büyük olduğundan, Fransa İmparatorluğu'nun oraya sahip olması tarihi ve coğrafi olduğu kadar ticari nedenlerle de çok önemliydi.

İngiltere'nin Mekke ve halifelik görüşlerine paralel olarak Fransa da, Şam'ı İslamiyetin üçüncü kutsal kenti ve bir Arap İslam devletinin olası merkezi sayıyordu. İngiltere, Fransız etki alanınının Akdeniz kıyılarından doğuya Rusların elinde olan bölgelere kadar uzanmasını istiyordu. Fransız bölgesi İngiltere için Rusya'ya karşı bir kalkan olacaktı.⁶⁴ Fransızlar, Suriye'de daha serbest hareket edebilmek ve petrolde hisseleri olmak mukabilinde harp esnasındaki gizli muahedelerle kendi paylarına sokmuş oldukları Musul'u İngilizlere terketmişlerdi. Esasen İngilizlerin harp esnasında Musul'u Fransızlara bırakmaktan maksatları Ruslar ile komşu olmamak arzusu idi. 1919 da Rusya'nın perişan vaziyeti ve büyükçe bir Ermenistan'ın teşekkülü hakkında mevcut karar ve kanaatler İngiltere'de Musul'u almak arzusunu uyandırmış ve onlara bu arzunun tatmini yolunu da buldurmuştu.⁶⁵

Sykes-Picot Antlaşması'nın esas mantığı, Ortadoğu'da Arap İngiltere'si ile Fransız Suriye'si arasındaki sınırları belirlemektir. Belli başlı anlaşmazlık noktaları, Suriye'nin

⁶² Fromkin, **A.g.e.**, s.137-140.

⁶³ Fransa'nın Suriye üzerindeki emelleri Haçlı Seferleri'ne kadar geri gitmektedir. Haçlı Seferleri sırasında Fransız şövalyelerinin Suriye'de kurdukları krallıktan yola çıkan bir kısım Fransız, 1914'te dahi bölgeyi Fransa'nın bir parçası olarak görmeye devam etmiştir. 18. Yüzyılda Akdeniz'deki önemli ve en büyük kolonileri İngiltere'ye kaptırması üzerine iki devlet arasında sömürge yarışı başlamıştır. Bu yarışta Fas, Tunus ve Cezayir'de bir sömürge imparatorluğu kurmak isteyen Fransa, Cezayir'e hâkim olabilmüş, Napolyon'un 1798'de Mısır ve Suriye'yi ele geçirmek için yaptığı girişim ise İngiltere'nin müdahalesi sonucu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bölgede iki ülke arasında devam eden nüfuz mücadelesi, XIX. yüzyılın ortalarında Fransa'nın Lübnan'ı kontrol etmek istemesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu süreçte meydana gelen olaylarda Fransa'nın Marunîleri, İngilizlerin ise Dürzileri desteklemesi sonucu iki büyük devlet arasında yeni bir çatışma alanı ortaya çıkmıştı. Ömer Osman, Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Ankara, 2004. s. 349-350.

⁶⁴ Fromkin, **A.g.e.**, s.182-183.

⁶⁵ Bayur, **A.g.e.**, s.35.

kime ait olacağı ve Filistin'in geleceği idi. Fransa "zayıf konumu" ile "sonsuz olanaklar" sunan Osmanlı devletinin bütünlüğünün korunmasından yana görünüyor ama bölünme kaçınılmaz hale geldiği için Suriye ile Filistin'i kontrol altında tutmaya çalışıyordu.⁶⁶ Sonunda uzlaşma sağlanmış; Fransa Büyük Lübnan'ı (Levant' Akdeniz kıyıları) yönetecek, Suriye'nin geri kalan bölümlerinde ayrıcalıklarını sürdürecekti. Mezopotamya"nın iki vilayeti yani Basra ve Bağdat İngiltere'ye kalıyordu.⁶⁷

İngiltere Hükümetinin savaş sonrası Orta Doğu'suna ilişkin planları tampon-devletler oluşturulmasını öngörmüştür.⁶⁸ Tampon devletler meydana getirilmesine ilişkin genel strateji çerçevesinde, Fransız Georges Picot ile Mark Sykes arasında görüşmeler başlamış ve Sykes-Picot Antlaşması olarak isimlendirilen gizli bir uzlaşma sağlanmıştı. Bu uzlaşmaya göre kurulacak yeni devletlerden Suriye ve Lübnan'ın Fransa, Ürdün ve Irak'ın ise İngiltere'nin denetiminde olması, Kudüs ve Filistin'in ise ayrıntıları bilahare tespit edilecek uluslararası bir statüye kavuşturulması kararlaştırılmıştı.⁶⁹

Bunun üzerine, Sykes ile Picot projesi, Mart 1916'da St. Petersburg'da Çarlık Dışişleri Bakanı Sazanov ile müzakere etmiş, Sazanov Anadolu'daki toprak isteklerinin kabul edilmesi koşuluyla, İngiliz-Fransız paylaşımını benimsemişti.⁷⁰ Bu gelişmelere bağlı olarak Anlaşma, 16 Mayıs 1916'da İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey ile Fransa'nın Londra büyükelçisi Paul Cambon tarafından imzalanmıştı.

Rus Dışişleri Bakanı Sazanov tarafından 17 Mart 1916 tarihinde Petrograt'daki İngiliz ve Fransız elçilerine verilen muhtıradaki; "Bitlis geçitlerinin ve Urmiye Gölü bölgesinin Rus sahasına dâhil edilmesini; buna karşılık da Fransa'ya Küçük Ermenistan'da Sivas, Harput ve Kayseri arasındaki arazinin bırakılacağı, Filistin ile ilgili olarak da burada öteden beri mevcut olan hukuk ve imtiyazların korunması şartıyla her türlü projeye olumlu bakılacağı ayrıca Yahudi kolonistlerinin bu memlekette yayılıp iskân edilmesine muhalefet edilmeyeceği ve nihayet Rusya'nın bu sorunlara muvafakatinin, İngiltere ve Fransa ile İstanbul ve Boğazlar hakkında evvelce yapmış olduğu antlaşmanın gerçekleşmesine bağlı olduğu" belirtilmişti.⁷¹

Bunlara ilaveten, 26 Nisan, 9 Mayıs ve 15 Mayıs 1916'da teati edilen belgeler sonunda, ortaya çıkan Sykes-Picot Antlaşması ile Osmanlı Devleti İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusyası tarafından pay ediliyordu. Fransa, Suriye kıyıları ve hinterlandından başka Çukurova (Kilikya), Kayseri dışarda kalmak şartıyla Sivas, Elazığ, Maraş, Antep ve

⁶⁶ Fromkin, **A.g.e.**, s.157.

⁶⁷ Fromkin, **A.g.e.**, s.158.

⁶⁸ Fromkin, **A.g.e.**, s.143.

⁶⁹ Tolon, **A.g.e.**, s.14-15.

⁷⁰ Mim Kemal Öke, **Ermeni Sorunu 1914-1923**, TTK, Ankara, 1991, s. 86.

⁷¹ Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, c. III, Ks. II, TTK, Ankara, 1991, s. 25.

Mardin'i elde ederek, Halep-Şam-Musul'u içine alan üçgende nüfuz bölgesi kurarken; İngiltere, Basra'dan Bağdat'a kadar tüm Güney Mezopotamya'yı ve Akka, Hayfa limanlarını ele geçiriyor ve bunun dışında kalan bölgelerde ise nüfuz bölgesi kuruyordu.

Bu anlaşma uyarınca Fransız ve İngiliz nüfuz bölgelerinde ilerde tek bir Arap devleti veya Arap konfederasyonunun kurulması tasarlanırken, Filistin'in uluslararası bir statüye kavuşturulması düşünülmüştü. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın bu isteklerini ancak Erzurum, Trabzon, Bitlis, Muş ve Türk-İran sınırını içine alan bölgenin kendisine verilmesi karşılığında kabul etmişti.

Ne var ki bütün bu gizli anlaşmalar, 1917 Ekim'inde iktidara gelen Bolşevik Hükümeti tarafından Çarlık rejimini deşifre etmek amacıyla yayınlanarak bütün "gizliliklerini" yitirecek ve bu ülkelerin gizli emelleri dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmiş olacaktır.⁷² 1917 Sovyet Devrimi'nden sonra kurulan hükümetin açıkladığı anlaşmanın hükümleri bağımsızlık beklentisi içindeki Araplar arasında büyük tepki yaratmış, Sykes-Picot, İngiltere ile Fransa aralarındaki paylaşım kavgası, Arapların öfkesi ve Anadolu'daki direnişin başarıları nedeniyle yürürlüğe konamamıştı.⁷³

Kısaca bu anlaşma, Suriye ve Mezopotamya bölgelerinde bir Arap devleti veya bir Arap devletleri konfederasyonunun tanınması ve muhafaza edilmesi ihtiyacını karşılıyordu. Fakat bu Arap devletinin veya devletler konfederasyonunu kısmen dolaylı Fransız kontrolüne ve benzer bir İngiliz kontrolüne veriyordu. Yani Suriye'nin batı kısmında ve Güneydoğu Anadolu'da ve Sivas'a kadar uzanan bölgede eğer uygun görürse Fransa'nın veya doğrudan bir yönetim kurmasına izin verecekti. İngiltere de Mezopotamya güney kısmında aynı ayrıcalığa sahip olacak ve Kudüs ve çevresi uluslararası bir yönetime verilecekti.

Orta Doğu'daki Osmanlı topraklarının İngiltere Fransa ve Rusya arasında paylaşılmasını öngören bu taksim Antlaşması, İngiltere adına Suriye ve Arabistan konusunda uzman olan Sir Mark Sykes ile Fransa adına Beyrut'un eski Fransız siyasi temsilcisi George Picot birlikte hazırladıklarından dolayı tarihe Sykes-Picot Antlaşması olarak geçmiştir.⁷⁴

İngiltere bu antlaşma ile Fransa'ya verdiği bölgeleri aynı zamanda Şerif Hüseyin'in kuracağı Arap Devletinin sınırları içerisinde de bırakmıştı. İngiltere Şerif Hüseyin'e karşı ikiyüzlü davranmakla kalmayıp, bir yandan da Necd Bölgesi Emiri İbn-i Suud ile de Aralık 1915 de bir anlaşma imzalayarak, Basra Körfezi'nin güney kıyılarında da O'nun

⁷² Yavuz, **A.g.e.**, s.5.

⁷³ Umar, **A.g.e.**, s.10.

⁷⁴ Orhan Çekiç, **İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Kurtuluş Savaşı Belgeseli 1917-1920**, Or Yay., İstanbul, 2001, s. 10-11.

egemenliğini tanımıştı. Halbuki daha önce Şerif Hüseyin ile yapılan anlaşma da, bu bölgeler üzerinde Şerif'in egemenliği tanınmıştı.⁷⁵ İngiltere Kanal üzerindeki amaçlarına ulaşabilmenin yolunu Arap isyanında görüyordu. Bu nedenle isyan için gerekli hiçbir maddi yardımı esirgememiştir.⁷⁶

Bu anlaşma aynı zamanda da Filistin ile yukarıda da belirtilen bazı özel düzenlemeler dışında Sevr Antlaşması'nın bölgesel uygulama koşullarının esasını oluşturuyordu. İşte bu bakımdan Sykes-Picot Antlaşması'nın günümüz Türkiye'si için önemi büyüktür. Avrupa'nın Türkler ile ilgili halen içinde yaşanılan birçok probleme yaklaşım tarzının Sevr Antlaşması, dolayısıyla Sykes-Picot Antlaşması esaslarıyla büyük bir uyum içinde olduğu görülmektedir.

1.2.5. Saint Jean De Maurienne Antlaşması (19-21 Nisan 1917)

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Anadolu'yu kendi aralarında paylaştıkları gizli anlaşmaların farkına varan İtalya, 4 Kasım 1916 tarihinde üç müttefik devlete verdiği Anadolu'daki iddialarını kapsayan muhtıradaki; "1915 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile kendisine Antalya'ya ilaveten Adana, Konya, İzmir dahil olmak üzere Aydın'ın da kendisine verilmesini istemişti." İtalya'nın aynı tarihli İstanbul hakkındaki muhtırasında ise, "Boğazlardan serbestçe geçiş, İstanbul'da serbest bir liman kurulması, din eğitimi ve sağlık kurumları vb. gibi öteki Müttefiklerin faydalandıkları her türlü hak ve imtiyazların İtalya'ya da sağlanması halinde, İtalya Hükümetinin İstanbul ve Boğazlar üzerindeki Rus isteklerini kabul edeceği" belirtilmişti.

Saint Jean de Maurienne Antlaşmasını kapsayan mektuplarda belirtilen Türkiye Asya'sının taksimi ile ilgili hükümlerin, Sykes-Picot Antlaşması temel alınarak, İtalya eklenmek suretiyle düzenlendiği görülmektedir. Ancak anlaşmanın yürürlüğe girmesi Rusya'nın onayına bağlıydı.⁷⁷

Saint Jean de Maurienne Antlaşması ile İtalya, İngiltere, Fransa ve Rusya yapılan Sykes-Picot Antlaşması'nı kabul ediyordu. Buna karşılık Antalya hariç, Konya, Aydın ve İzmir bölgeleri İtalya'ya veriliyordu.⁷⁸ İngiltere ve Fransa tarafından Rusya Devleti'nce onaylanması şartı konan Saint Jean de Maurienne Antlaşması bu devlet tarafından onaylanmadığı için sadece kâğıt üzerinde kalarak yürürlüğe girmemiştir.⁷⁹

⁷⁵ Armaoğlu, **A.g.e.**, 125.

⁷⁶ Ömer Kürkçüoğlu, **Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi(1908- 1914)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. Ankara, 1982, s.99-100.

⁷⁷ Çekiç, **A.g.e.**, s.14.

⁷⁸ Armaoğlu, **A.g.e.**, 1984, s. 135.

⁷⁹ Tolon, **A.g.e.**, s.86.

Saint Jean de Maurienne Antlaşması da İtalyanların Sykes–Picot Antlaşmasını öğrenmesinden sonra imzalanmıştı. Bu bakımdan İtalya'ya Fransa ve İngiltere tarafından verilmiş bir “sus payı” olarak değerlendirilebilir.⁸⁰

1.2.6. Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918)

Türk milletinin kaderini büyük ölçüde etkileyen ve altı yüz küsur yıllık Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan Mondros mütarekesi 24 maddeden oluşur.

İtilaf Devletlerinin daha Birinci Dünya Savaşı döneminde kendi aralarında yaptıkları taksim anlaşmalarını uygulamaya sokabilecekleri maddeleri ihtiva eden ve Türk milletine Anadolu'da bağımsız olarak yaşama hakkı vermeyen ve bölgeyi doğrudan doğruya veya dolaylı yönden ilgilendiren ve gizli antlaşmalarda paylaşılan yerlerin işgaline zemin hazırlayacak maddeleri şöyle sıralayabiliriz:

Madde 5: Hududun muhafazası ve iç güvenliğinin devam ettirebilmesi için lazım görülecek askeri kuvvetten maadasının derhal terhisi, askeri kuvvetlerin miktar ve vazifeleri, İtilaf hükümetleri tarafından Osmanlı Devleti ile müzakere edildikten sonra kararlaştırılacaktır.

Madde 7: İtilaf Devletleri emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi bir sevkülkeyş noktasını işgal hakkına haiz olacaklardır.

Madde 10-Toros Tünellerinin Müttefikler tarafından işgali,

Madde 16: Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'ta bulunan muhafız kıtaat en yakın İtilaf kumandanına teslim olacak ve Kilikya'daki kuvvetlerin intizami muhafaza için gerekli miktarından maadası 5. maddedeki şartlara uyularak verilecek kararlar veçhile geri çekilecektir.

İngilizler, Mondros Mütarekesi'nin imzalanışından hemen sonra, savaş sırasında Müttefik Devletlerin kendi aralarında yaptıkları Sykes-Picot taksim Antlaşmasında kendi payına düşen yerleri işgal etmeye başlamıştı. İngilizler'in Osmanlı Devleti üzerindeki işgalleri, Musul-Batum, Musul-İskenderun eksenlerindeki zengin petrol kaynaklarını ele geçirme amacının yanında, Anadolu'yu çevreleyen Doğu ve Güneydoğu savunma ve güvenlik hattı üzerinde küçük ve bağımlı Ermeni-Kürt-Arap gerektiğinde Süryani devletlerinin körfezin yandan güvenliğinin sağlanması hedefini de kapsıyordu. Böylece

⁸⁰ Tolon, **A.g.e.**, s.89.

İngiltere; tarihi Süveyş, Körfez, Hindistan yolunu da bu suretle güvenlik altına alarak gelecekte herhangi bir Rus ilerlemesini de önlemiş olacaktı.⁸¹

İngilizlerin Musul, Maraş, Adana, Antep, Kilis ve Urfa'yı işgal etmeleri, Fransızların itirazlarına yol açmıştı. Zira Birinci Dünya Savaşı esnasında Müttefik devletlerin kendi aralarında Petersburg'ta imzaladıkları Sykes-Picot taksim Antlaşmasına göre, Musul vilayetiyle Urfa, Maraş ve Antep bölgesi Fransızlara bırakılmıştı. İngiltere bu anlaşmaya rağmen, Mondros Mütarekesinden hemen sonra Fransa'ya karşı bir pazarlık konusu olarak ellerinde bulundurmamak amacıyla petrol sahası Musul vilayetiyle birlikte Kilis, Urfa ve Antep'i de işgal etmişti.

Çukurova'yı işgal eden Fransızların yaptıkları ilk iş bu bölgeye "Suriye ve Ermenistan Yüksek Komiseri" unvanlı bir yönetici tayin etmek ve arkasından da Kıbrıs ve Mısır'da eğittikleri Ermenilerden kurulu her biri 1000 kişiden oluşan "Legion d'Orient" birliklerini getirmek olmuş, Fransa, bundan sonra, bir "Ermeni Cumhuriyeti" kurmak amacıyla Çukurova'daki nüfus dengesini Ermeniler lehine dönüştürmeye yönelik bir planı uygulamaya başlamıştı.⁸² İngilizce metni geçerli olan mütarekenin, İngilizce metni ile Türkçe metni arasında farklılıklar vardı. Mesela Kilikya, Suriye, Irak adı verilen bölgelerin sınırları belli değildi. Bu durumu, İtilaf Devletleri kendi lehlerine geniş bir şekilde kullanmışlardır.⁸³

1.2.7. Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaptıkları gizli taksim antlaşmaları ile Osmanlı Devleti'nin mirasını kendi aralarında paylaşmış olan Müttefik devletler, Ateşkes Antlaşmasının yedinci maddesine dayanarak gizli taksim antlaşmalarında kendi paylarına düşen bölgeleri işgal etmeye başlamışlardı.

Müttefik devletler, bu aşamadan sonra işgal etmiş oldukları toprakları tamamıyla kendi hâkimiyetleri altına almak amacıyla kendi aralarında barış görüşmelerine başlamış, bunun ilk aşamasını Paris'te 18 Ocak 1919 tarihinde gerçekleştirmişlerdi.

Batı Anadolu ve Trakya bölgelerindeki Yunan isteklerinin Yunanistan Başbakanı Venizelos tarafından dile getirilmesini kapsayan Paris Barış Konferansından sonra Müttefik devletler 12 Şubat 1920 tarihinde yaptıkları Birinci Londra Konferansı ile Osmanlı Devleti'nin taksimine ilişkin yapacakları Sevr Barış Antlaşması maddelerinin büyük bir bölümünü karara bağlamışlar, Birinci Londra Konferansı ile anlaşma

⁸¹ Ertuğrul Zekâî Ökte, **Ben Bir Türk'üm**, Tarihi Araştırma dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yay., İstanbul, 1995, s.314.

⁸² Tolon, **A.g.e.**, s.107.

⁸³ Laurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)**, Çev. Tefik Alanay, Milliyet Yay. 1972, s.84-85.

sağlanamayan konular ise 18-26 Nisan 1920 tarihlerinde yapılan San Remo Konferansı'nda bir araya gelen başlıca Müttefik devletlerinin (İngiltere, Fransa, İtalya) Başbakanları arasındaki görüşmelerde karara bağlanmıştı. San-Remo Konferansı ile Sevr Barış Antlaşması'na son şekli verilmişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri arasında mandaterliklere paylaşılması sorunu, Paris Konferansı'nı gerçekten meşgul etmiş, esasen sorun 30 Ocak'ta karara bağlanmış ve büyük devletler Osmanlı Devleti'nin sonuyla ilgili ferman'ı çıkarmışlardı bile. Bütün problem ganimetin ne şekilde ve kimler arasında paylaşılacağı idi.⁸⁴

Ancak 31 Ocak'ta Emir Faysal'ın Suriye, Irak, Cezire, Hicaz, Yemen'in de dahil olacağı Arap topraklarının bağımsızlığını istemesi, 26 Şubat'ta Ermenilerin Kilikya, Maraş sancağı Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Harput, Sivas, Trabzon'un kıyı şeridi gibi toprakların Türkiye'den ayrılarak İtilaf Devletlerinin himayesi altında 20 yıllık bir manda ile yönetilmesini istemeleri ve Kürtlerin Diyarbakır, Harput, Bitlis, Musul ve Urfa sancaklarını kapsayan bağımsız bir Kürdistan talep etmeleri hiç hesapta olmayan yeni ortakları ortaya çıkarmış ve sonuçta büyük devletlerin çıkarlarının çatışması söz konusu olmuştu.⁸⁵

Özellikle Emir Faysal'ın bağımsızlık talebi, Suriye'deki çıkarları açısından Fransa'nın pek hoşuna gitmemiş, üstelik Suriye'nin kurulacak olan Arap konfederasyonunda yer alacak olması Sykes-Picot' a tamamen ters düşüyordu. Zira bu anlaşmaya göre sadece Halep-Şam-Musul üçgeninde bir Arap konfederasyonunun kurulmasına izin veriliyor, Suriye sorununun yanı sıra Kürtlerin de Sykes-Picot'da Fransa'ya verilmiş bölgeye (Musul, Urfa) göz dikmiş olmaları Fransızlarla İngilizlerin arasının açılmasına neden olmuştu.

Oysa, İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'ne yardımcı olmaları şartıyla Araplara bağımsızlıklarının tanınacağına dair söz vermişti.⁸⁶ Kürtleri ise kışkırtarak, (Özellikle Sykes-Picot'da vermekten pişman olduğu ve 15 Eylül 1919 gizli sözleşmesiyle geri alacağı Musul bölgesi konusunda) onları bağımsız bir Kürdistan talebinde bulunmaya itmişti.⁸⁷

Fransa, gerek Arap gerekse Kürt ve Ermeni isteklerinin arkasında İngiliz emellerinin yattığının bilincindedir, özellikle Suriye konusunda taviz vermeye de niyetli değildi.⁸⁸ İngilizler ve Fransızlar, her ne kadar şahsi çıkarlarının zedelenmesi söz konusu

⁸⁴ Harry N. Howard, **The Partition of Turkey**, Norman University of Oklahoma Press, 1931, s. 221.

⁸⁵ Howard, **A.g.e.**, s. 224-227.

⁸⁶ Howard, **A.g.e.**, s. 224.

⁸⁷ Salâhi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika 1**, C.I., TTK, Ankara, 2014, s.26-29.

⁸⁸ Howard, **A.g.e.**, s.228.

olduğunda sürtüşmeye başlıyorlarsa da ortak çıkarları söz konusu olduğunda “asgari müşterekte” birleşiyorlardı. Zira her ikisi de sömürgeci devletlerdi, dolayısıyla denetimlerindeki Müslüman potansiyeli ve beraberindeki ekonomik gücü sonuna kadar ellerinde tutmak zorundaydılar.⁸⁹

Paris Barış Konferansı'nda Suriye konusunda süren uzun tartışmalar sonunda, Lloyd George İngiliz ordusunun Suriye ve Kilikya'yı boşaltacağına dair bir memorandumunu 15 Eylül 1919'da Konsey'e sunmuştu. Bu memorandum uyarınca İngilizler Adana vilayeti, Urfa, Antep, Maraş, Kilis ve Suriye'yi derhal boşaltacaklar, Suriye'de Sykes-Picot sınırının batı yanında bulunan İngiliz birliklerinin yerini Fransız birlikleri alacak, bunun doğusunda kalan ve Şam, Hama, Humus ile Halep'i de içine alan bölge Arap kuvvetleri tarafından işgal edilecek, İngiliz kuvvetleri ise Filistin Musul dahil olmak üzere Mezopotamya'da kalacaktı.⁹⁰

Barış Konferansı'na katılan İngiliz delegasyonunun talepleri ve düşünceleri, üç temel kavram etrafında toplanıyordu. Birincisi, Yakındoğu'da olabildiğince büyük çapta bir İngiliz üstünlüğü kurmanın gerekliliği idi. İkincisi, Fransa'nın rekabetçi konumunu olabildiğince düşük bir seviyeye çekmekti. Son olarak da, İstanbul hükümetini destekleme politikasının artık bu amaçları gerçekleştirmeye yaramayacağına inanılıyordu.⁹¹

Kıta üzerinde Almanya'nın güçsüzleştirilmesi, Fransa'nın askeri ve ekonomik üstünlüğünün sağlanması için Fransız kamuoyundan ve parlamentosundan büyük bir talep vardı. Batıdaki bölümü çoğunlukla Fransız toprakları üzerinde cereyan eden savaş inanılmaz bir can ve mal kaybına neden olmuştu. Fransız siyasetini 1870 Fransız-Prusya savaşından beri etkisi altına almış olan rövanş arzusu da bu faktörlere ekleniyordu. Dolayısıyla, 1919 yılında Fransa'nın Almanya'yı zayıflatmak ve kendi geleceğini güven altına almaktan başka bir şey düşünmemesinde şaşılacak bir yan bulunmuyordu.⁹²

Fransız Devlet adamları, Avrupa'nın istikrarı için Fransa'nın çıkarlarından fedakârlık etme arzusundaydı. Fransız Başbakanı, savaş zamanı itilafının ne pahasına olursa olsun muhafaza edilmesinde kararlıydı. Aynı zamanda, Saar havzasını elde etmeyi ve Ren Nehri'nin batısında kalan Alman bölgesinde bir tür kontrol sağlamayı istiyorsa, İngilizler'in isteklerine ılımlı bir yaklaşım göstermenin işe yarayacağına farkındaydı.

⁸⁹ Yavuz, **A.g.e.**, s.35.

⁹⁰ Evans, **A.g.e.**, s.216-219.

⁹¹ Helmreich, **A.g.e.**, s.8.

⁹² Helmreich, **A.g.e.**, s.11.

İngiltere geleceğini imparatorluğunun güçlenmesinde, Fransa ise Almanya'nın zayıflatılmasında ve İngiltere ile ittifakın korunmasında görmekteydi.⁹³

Fransa ve İngiltere, Arap topraklarının dağılımı konusunda keskin fikir ayrılıkları içindeydi. Fransızlar Sykes-Picot Antlaşması'na göre Şam, Humus, Hama ve Halep dahil olmak üzere Suriye'nin denetiminin kendi hakları olduğuna inanıyordu. Bu, ya doğrudan toprak ilhakıyla ya da dolaylı yoldan Cemiyet mandası kisvesi altında siyasi ve ekonomik nüfuzla olacaktı, öte yandan İngilizler, bu anlaşmanın artık kabul edilebilir bir tarafı kalmadığını düşünüyorlardı.

1916 yılında, Osmanlı Devleti'nin Rusya Fransa ve İngiltere arasında bölüşülmesi İngilizlerce kabul gören bir politikayken, anlaşma hem mantıklı hem de gerekli gibiydi. 1919 yılına gelindiğinde Rusya'nın çöküşü, ayrıca İngiltere'nin savaş zamanı askeri baskınlığı ve savaş sonrası Yakındoğu işgali meseleye yeni bir ufuk getiriyordu. Şu anki elverişli konumlarını Araplarla dostluk çerçevesinde sağlamlaştırmak peşinde olan İngilizler, bazı talepleri garantiye alınana kadar Suriye'yi boşaltmak istemiyorlardı.

Bu taleplerin bir kısmı Filistin'e bir kısmı da Şam, Humus, Hama ve Halep'in denetimi hususunda Araplara yönelikti. Yakındoğu'da herhangi bir Fransız nüfuzuna İngiltere öylesine karşı çıkıyordu ki, İngiliz barış delegasyonunun kimi üyeleri açık açık Suriye'nin kıyı bölgelerinde Birleşik Devletler idaresini savunuyordu. Savaş öncesinde Yakındoğu'da bir Fransız-İngiliz sürtüşmesini engellemek için kâğıda dökülen Sykes-Picot Antlaşması bu kez iki güç arasında sürtüşme çıkmasına yarayacak gibi görünüyordu.⁹⁴

1.2.8. Birinci Londra Konferansı (12 Şubat 1920)

İngiltere, konferans görüşmelerinde, ülkesinin ekonomik ve siyasi etkinliğini artırmak ve kurmuş olduğu dünya imparatorluğunun iletişim ve ulaşım yollarının güvenliğini sağlayacak önlemleri almak gayreti içinde olmuştur. İngiltere, barış görüşmelerinde petrol bölgelerine hâkim olmayı daima birinci olarak ele almıştır. İngiltere bu amaçla önceden yapılan taksim anlaşmalarında Fransa'ya bırakılmış olan Musul'un, Fransa'ya Suriye'de yaptığı yardımlara karşılık olarak kendi hâkimiyetine bırakılmasını istemiş, dönemin Başbakanı Clemenceau da, İngiltere Başbakanı Lloyd George'un bu teklifini geri çevirememiştir. Her ne kadar Londra Konferansı'ndaki barış görüşmelerinde Fransa'nın yeni Başbakanı Millerand bu durumu kabul etmek istememiş ise de İngiltere'nin politik baskısı karşısında duruma razı olmak zorunda kalmıştır.⁹⁵

⁹³ Helmreich, **A.g.e.**, s.11-13.

⁹⁴ Helmreich, **A.g.e.**, s.37-38.

⁹⁵ Tolon, **A.g.e.**, s.140-141.

Birinci Londra Konferansı'ndaki barış görüşmelerinde, Fransa Sykes-Picot gizli taksim Antlaşması ile kendisine bırakılan Kilikya bölgesini, mandası altına almaktan vazgeçtiğini ve Suriye ile yetineceğini ifade etmiştir.⁹⁶ Londra Konferansının gündem konularının en önemlisi Osmanlı Devleti topraklarının Müttefik devletler arasında pay edilmesi meselesi olmuştur. İngiltere'nin Anadolu'dan çok petrol yönünden değerli olan Ortadoğu bölgesinde istekleri olmuştur. Büyük Britanya, daha önce Sykes-Picot Antlaşması ile kendi sömürge yolu üzerindeki Irak, Filistin ve Arabistan bölgesinde söz sahibi olmaya başlamıştır.

Sykes-Picot Antlaşmasında, Irak'ın kuzeyi Fransız nüfuz bölgesi olarak tanımlandığı için, İngiltere Musul petrolünün çıkarılması ve işletilmesinde Fransa'nın da imtiyaz sahibi olmasını garanti etmiş ve bunun karşılığında Fransa, Musul'un İngiltere tarafından işgalini kabullenmişti.⁹⁷

Sykes-Picot taksim Antlaşması ile Musul, Fransa'ya bırakılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Suriye'den İngiliz birliklerinin çekilmesi üzerine Suriye'de hâkimiyet kurmakta zorlanmış, Büyük Britanya İmparatorluğu'ndan yardım istemek zorunda kalmıştı. Büyük Britanya Hükümeti, Fransa'ya yardım edebileceğini fakat bunun karşılığında Fransa'nın Musul bölgesindeki haklarından vazgeçerek Musul'un Büyük Britanya İmparatorluğu'na bırakılmasını istemiş, Fransa'nın teklifi kabul etmesi üzerine İngiltere, Suriye konusunda Fransa'ya yardım etmiş, Büyük Britanya Hükümeti ile Fransa 15 Eylül 1919 tarihinde anlaşma yapılmıştır.⁹⁸ Anlaşmaya göre İngilizler Urfa, Antep, Maraş sancakları üzerindeki haklarını Fransızlara, Fransızlar da Musul üzerindeki haklarını İngilizlere devretmişti.⁹⁹

Fransa, Kral Faysal ile Suriye hakkında geçici bir anlaşma yapmış ancak İngilizler tarafından kabul edilmediğinden Suriye'de uygulanacak manda meselesi San-Remo Konferansı'na bırakılmıştı.¹⁰⁰ Çoğunluğu Türk olan ve Fransız hâkimiyetini asla tanımayacaklarını giriştikleri silahlı mücadele ile ortaya koyan Türk halkının tepkisini gören Fransa, Kilikya bölgesinde bir manda yönetimi kurmayı kabul etmemiş, Birinci Londra Konferansı görüşmeleri esnasında Fransa delegesi Berthelot, Fransa'nın Kilikya ile ilgili görüşünü "Fransa'nın ne şimdi de ileride Kilikya bölgesini kendisine bağlama amacı yoktur" sözleriyle belirtmiştir.¹⁰¹ Aynı toplantıda Lloyd George da Kilikya'da halkın Türk olduğunu, 75.000 Ermeni ve 20.000 Rum'a karşılık 290.000

⁹⁶ Tolon, **A.g.e.**, s.141.

⁹⁷ Tolon, **A.g.e.**, s.144.

⁹⁸ **Musul ve Kerkük ile ilgili Arşiv Belgeleri**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay., İstanbul, 1993, s.9.

⁹⁹ Tolon, **A.g.e.**, s.145.

¹⁰⁰ William L. Cleveland, **A History of the Modern Middle East**, Oxford, 1999, s. 161 -165.

¹⁰¹ Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar**, Ankara, 1978, s. 3.

Müslüman bulunduğunu, bu şartlar altında Fransa'nın bu ülkeyi elinde tutmak ve yönetmek girişiminde bulunması halinde sadece başına dert olacağı görüşünde olduğunu belirttikten sonra Kilikya'nın Fransa'nın kaynaklarını sürekli harcayacağı bir yer olacağını bu nedenle Fransa'nın Kilikya'yı yönetmesinin kendi çıkarlarına uygun olamayacağı sonucuna varmakla akıllılık ettiğini söylemiştir.¹⁰²

Birinci Londra Konferansı görüşmeleri sonucunda, Kilikya bölgesinde Fransızlar tarafından bir manda yönetimi kurulamayacağı ancak bu bölgenin Fransız nüfuz bölgesi içinde olması, bundan dolayı bu bölgede Fransa'nın öncelikli olarak ticari ve ekonomik ayrıcalığa sahip olacağı kararlaştırılmıştır.¹⁰³

Güneyde sınır, Fransız temsilci heyeti tarafından belirlenen Bağdat demiryolunun Maraş yakınındaki tepelerde kuzey doğuya doğru çizdiği eğmeci izleyerek (bu eğmecin içi Fransız Suriye'si alanının içinde kalacaktır) ve doğuya doğru Nusaybin yakınında Dicle'ye (salların genellikle karşıya geçme yeri olan noktaya kadar) uzanan Suriye'nin kuzey sınırı ile İskenderun Körfezi'nden batıya doğru Akdeniz kıyıları olacaktır. Buna göre Antep, Urfa Mardin illeri Türkiye'nin dışında kalmıştı.¹⁰⁴

1.2.9. San-Remo Konferansı (20 Nisan 1920)

Askeri uzmanlar komitesi tarafından konferansa sunulan özel bir raporda, antlaşma koşullarının tatbikine yönelik olarak Trakya, İzmir, Ermenistan, Boğazlar, kuzey Suriye ve Mezopotamya'nın işgali için on dokuz tümen gerekeceği, genel silahsızlandırma ve azınlık koşullarının tatbiki içinse ayrıca sekiz tümene daha ihtiyaç olacağı belirtiliyordu.¹⁰⁵

Suriye ve Lübnan mandalarının Fransa'ya, Mezopotamya ve Filistin mandalarının İngiltere'ye tahsis edilmesi San Remo'da resmen onaylanmış ancak Suriye'de Fransız mandasına tepki şiddetli olmuştu. Bunun üzerine Araplar'ın elinde bulunan bölgeyle Fransız işgali altındaki alan arasında kalan sahipsiz topraklarda, yoğun Arap-Fransız çarpışmaları meydana gelmişti. San Remo Antlaşmasında tamamiyle yeni olan tek bir ek madde eklenmişti; Bu maddeye göre, Fransız hükümetine, İngiliz-İran Şirketi tarafından üretilen ve İran'dan Akdeniz'e Fransız mandası altındaki topraklardan geçen boru hatlarıyla taşınan petrolü, % 25'ine kadar satın alma hakkı tanınıyordu.¹⁰⁶

¹⁰² Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Ankara, 1953, s.268.

¹⁰³ Tolon, **A.g.e.**, s.155.

¹⁰⁴ Tolon, **A.g.e.**, s.178-79.

¹⁰⁵ Helmreich, **A.g.e.**, s.222.

¹⁰⁶ Helmreich, **A.g.e.**, s.229-230.

1.2.10. Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920)

Fransa, Almanya'nın silahsızlandırılması, Ren bölgesi ve tazminat gibi konularda İngiltere'nin desteğine bağımlı kaldığı hiç de cazip olmayan bir konumdaydı. Avrupa'daki durum, İngiliz hükümetiyle herhangi bir ayrılığı olanaksız kılıyor ve Fransa, İngiltere'nin Yakındoğu'ya yönelik taleplerine yeterince güçlü karşı çıkamıyordu. Sonuçta Suriye meselesi dışında, Fransa en belirgin örnekleri, İzmir ve İstanbul meseleleri olmak üzere İngilizler'in isteklerine rıza gösterdi. Öte yandan, Fransızlar'ın Küçük Asya'da eskiye dayanan ticari ve mali çıkarları, güçlü bir Türk devletinin varlığını gerektiriyordu. 1920 yılının yaz mevsimine gelindiğinde, siyasi bir ikileme karşı karşıya kalan Fransa, Anadolu'daki durum, uzlaşma ve Milliyetçi rejime destek verilmesini gerektirirken, böyle bir tutum Yunanlılar'ın İzmir'e yönelik taleplerine karşı çıkılması sonucunu getirecekti. Bu aynı zamanda, bu Fransa'nın o güne kadar süregelen politikasının terk edilmesi anlamına gelecekti. Fransa başlarda İzmir'in işgal edilmesini onaylamış ve Küçük Asya'daki sorunların hepsi olmasa da pek çoğu bu olaydan kaynaklanmıştı.¹⁰⁷

Sevr Antlaşması sonucunda bölge ile ilgili olarak;

- Ermenistan, Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Hicaz'a bağımsızlık verilecek, Kürdistan'a otonomi tanınacaktı.
- Suriye, Irak ve Filistin sınırları "özel komisyonlar" tarafından belirlenecekti. Fransa, Tunus ve Fas'ı, İtalya Libya ve on iki adayı, İngiltere ise Mısır, Kıbrıs, Sudan gibi yerleri "korumacı" olarak alacaktı.
- Fransızların Kilikya ve İtalyanların Antalya üzerindeki hak iddiaları "özel ekonomik haklar" ile sınırlı tutulmuştu.
- Güney bölgesine komşu olan Suriye ve Lübnan'ın Fransız mandası altında kalacağı gizli anlaşmalar ile belirlenmiş, 1920'de Milletler Cemiyeti'nin Manda Komisyonu bu bölgelerin Fransız mandasında kalmasını onaylamıştı.
- Hicaz merkezli ve Şerif Hüseyin'in krallığında ve "hâlâ tamamına ermemiş ve güvencesi olmayan" bir "Hicaz Krallığı" kurulmuştu.¹⁰⁸
- Fransızlar Çukurova, Maraş, Antep, Urfa ve Mardin bölgesinin mandaterliğini elde etmiş, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas bölgelerini de ekonomik nüfuz bölgesine dahil etmişti.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Helmreich, **A.g.e.**, s.245.

¹⁰⁸ William Linn Westermann, "The Armenian Problem and the Distruption of Turkey," **What really Happened at Paris**, editör Edward M. House, Charles Scribner's Sons, New York, 1921, s. 277.

¹⁰⁹ Government Printing Office, **Peace Treaties: Various Treaties and agreements between The allied and associated Powers**, Washington, 1921, s. 333-335.

- Adana Karataş burnundan başlayan Suriye sınırı doğuya doğru Hatay, İskenderun, Antep, Urfa ve Mardin Suriye'ye bırakılacak şekilde düz bir çizgide ilerleyerek Dicle ırmağına varacaktı.

- Kürtlere, Doğuda Ermeniler için Amerikan başkanının çizeceği bağımsız devlet sınırı ile komşu özerk bir bölge bırakılacak, bir yıl sonra Kürtler kendilerini yönetme kabiliyeti gösterirlerse bağımsız devlet olma hakkı tanınacaktı.

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında olduğu gibi Suriye'nin kuzeyi ile birlikte Güney Cephesini oluşturan bölgenin, bugün bile oldukça önemli bir stratejik değeri vardır. Akdeniz'in Doğu sahili ile Kuzeyde Anadolu, Doğuda Fırat Nehri ve Güneyde Arap Çölü ile çevrili bölgeyi kapsayan Suriye bölgesi; Arabistan'ın, Anadolu'ya açılan kapısıdır. Doğu Akdeniz limanlarıyla, Doğunun dünyaya açılan kapısıdır. Süveyş'e yakınlığı ile Kızıldeniz yoluyla Hint Okyanusuna Uzak Doğu'ya bağlantılıdır. Doğudan, kuzeyden, Güneyden gelen tüm ticaret yollarının geçtiği bölgedir. Tarihi İpek Yolu üzerindedir.

Suriye'nin kuzeyi ile birlikte değerlendirilmesi gereken Antep bölgesi ise Kuzey Suriye'de Batılıların, Bereketli Hilal olarak adlandırdıkları bölgenin ortasında yer almaktadır. Antep bölgesi; iktisadi ve siyasi bütün faaliyetlerin kesif bir şekilde devam ettiği bilinen, Kuzey Suriye ile Mezopotamya'yı orta Anadolu'ya bağlayan yolların geçtiği bölgede, tarihi ipek yolu üzerinde ve dünya petrol rezervlerine oldukça yakın bir bölgede bulunmaktadır.

Bölge, Birinci Dünya Savaşı öncesi İngiltere ve Fransa arasındaki emperyalist paylaşım antlaşmasının ortasında kalmış, savaş sonrası da emperyalist politikaların çekişmesinin merkezi olmaktan kurtulamamıştır.

Tarihi Suriye ile birlikte Güney Cephesini kapsayan bölge; stratejik değerinden kaynaklanan sebeplerle veya özellikle İngiltere'nin Hindistan yolu üzerinde bulunması, Fransızların bölge ile tarihi bağlantıları iddiası ve ekonomik yatırımları nedenleriyle; yüzyıllarca emperyalist politikalarla, etnik ve dinsel farklılıkları ile sürekli oynanarak, bölgedeki halkın uluslaşmasının ve mezhep kavgaları ile Müslüman toplumun birlikteliğinin önüne geçilmiş, istikrara kavuşamamıştır.

Bölge önce, İngilizler için Hindistan sömürgesini ele geçirdikten sonra Hindistan'a giden yollar üzerindeki stratejik noktaların kontrol altında tutulması maksadıyla dış politikalarının en öncelikli konusu haline gelmiştir. Bu bakımdan 18. ve 19. yüzyıllarda Mısır, Suriye ve Doğu Akdeniz'in güvenliği İngiltere için hayati önem arz etmekte idi.

Bölgenin Fransızlar için ise değeri, ekonomik olduğu kadar tarihi sebeplere de dayanıyordu. Suriye ile daha Haçlı Seferleri sırasında, ataları Franklar zamanından beri ilgilenmeye başlamışlar, burada Haçlı krallıkları kurmuşlardı. Fransızların Bereketli Hilal toprakları ve Doğu Akdeniz'e olan ilgileri hiçbir zaman kaybolmamıştır.

Fransız yatırımlarının önemli bir kısmı Suriye, Lübnan ve Çukurova bölgelerinde bulunduğu için Fransızlar bu bölgeleri ele geçirmek istiyordu. Fransa için Suriye ve Çukurova, tarım potansiyeli açısından da önemliydi.

Fransızlar bölge üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için kendi himayelerinde bir Ermeni Devleti kurmak istiyorlardı. Bu şekilde hem bölgeyi kontrol edecek hem de Türkiye ile Suriye arasında tampon bir bölge oluşturmuş olacaktı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesi, bir süreden beri Osmanlı topraklarını paylaşma planları yapan İtilaf Devletleri'nin bu husustaki çalışmalarını hızlandırmıştı. Nitekim harp esnasında İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya, aralarında Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşan gizli anlaşmalar yapmışlardı. Bu antlaşmalardan en önemlisi ve en kapsamlısı, Ortadoğu'nun İngiltere ve Fransa arasında paylaşımını belirleyen ve bölgenin kaderi üzerinde kalıcı etkiler bırakan, Sykes-Picot Antlaşması idi.

Başlangıçta İngiltere'nin, Fransızlara Anadolu'da verilen bölgeler ile beraber sözde Ermeni ve Kürdistan bölgeleri de oluşturarak, Ortadoğu'daki menfaat bölgeleri ile Rusya arasında tampon devletler oluşturmak istediğini görmekteyiz. İngiltere, Mondros sonrası konferans ve antlaşmalarla Hindistan yolunu emniyete almış, ayrıca Ortadoğu'daki petrol bölgelerini ele geçirmişti.

İngiltere ve Fransızların menfaatleri doğrultusunda bölgenin kaderi sürekli değişiyordu. Ancak İngiltere sürekli olarak, Fransızlara kendi lehine olan hususlarda fark atıyordu. Fransızların bölge üzerindeki derinliği olmayan politikaları ve zamanla İngiliz politikalarının sonuçlarını gördükçe, başlangıçtaki politikaları oldukça değişecekti.

İtilaf Devletlerinin bu politikaları, Müttefiklerin 1915'ten beri bölge ile ilgili yürüttükleri paylaşım projelerinde olduğu gibi aralarındaki çıkar çatışması söz konusu olduğunda, hiçbir belgenin bağlayıcı olmadığı yeni sadece bir örneğini teşkil etmişti.

Birinci Dünya Savaşına 22 milyon insan ve 1,7 milyon kilometrekarelik bir ülke olarak giren Osmanlı Devleti, savaş sonunda nüfusunun yaklaşık 10 milyon ve ülke bütünlüğü 700 bin kilometrekare olan bir ülkeye dönüşmüştü. Kalan topraklarının çoğu Anadolu'da

idi ve Anadolu, Türk'ün son yaşam alanı olarak kalmıştı. Savaş süresince askere 2.850.000 kişiden 550.000 şehit verirken yaklaşık 1,5 milyonu da hastalanmış, yaralanmış ve esir düşmüştü. Kayıp sayısı iki milyonu geçmişti. Osmanlı Devleti ekonomik ve insani kaynak yönünden iyice yıpranmış ancak, muharebe tecrübesine sahip, subay ve erlerden oluşan önemli bir güç Anadolu'da toplanmıştı.

İtilaf Devletlerinin kendi aralarında yaptığı antlaşmalarla, Türklere bırakılan bu son bölgenin de ele geçirilmesi ve Türklerin imhasına yönelik işgaller planlanmıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

GAYRİNİZAMİ SAVAŞ, ÇETE/HALK SAVAŞI VE MİLLİ MÜCADELE STRATEJİSİ

2.1. GAYRİNİZAMİ SAVAŞ, ÇETE/HALK SAVAŞI

Milli Mücadele’de ülkemizin bulunduğu iç hat konumundan kaynaklı olarak uygulanan strateji kapsamında; Batı cephesinde yeterli kuvvet oluşturuncaya kadar ve yeterli kuvvet oluşturduktan sonra düzenli kuvvetleri destekleyecek şekilde, Kuzeyde ve Güney Cephesinde ise düşmanın Batı Cephesinin gerisini tehdit etmesini önlemek ve işgallerini genişletmelerine mani olmak maksadıyla, Kuvayı Milliye Kuvvetleri tarafından gayrinizami harp taktik ve teknikleri uygulanmıştır.

İnceleme konusu olan Güney Cephesinde, Kuvayı Milliye Kuvvetleri bazen düzenli birliklerle bazen de bir müfreze seviyesinde, Fransızlara karşı nizami ve gayrinizami harp taktiklerini kullanmışlardır.

Gayrinizami kuvvetler; “düzenli orduya mensup olmayan gerillâ, çeteci, asi, yıkıcı, mukavemetçi, tedhişçi, ihtilalci ve benzer örgütleri kapsar. Mülteciler, yerinden edilen şahıslar ve yöresel halk, gayrinizamî kuvvetler için değerli insan gücü kaynaklarıdır.” Genel hatlarıyla gayrinizami kuvvetlerin taktiğini, düşman taarruz ediyorsa yok ol, savunmada ise rahat verme, zayıf tarafını tespit ettiğinde ise taarruz et şeklinde özetlenebilir. Gayrinizami kuvvet harekâtında bahis konusu olan halktır ve meşruiyet üzerinde bir mücadele vardır. Yerel halkın desteğinin sağlanmasının ön plana çıktığı bu harekât türünde politik, psikolojik ve ekonomik konularda faaliyet gösteren sivil örgütlerle yakın iş birliği içinde faaliyet gösterilmelidir. ¹¹⁰

Gerilla adı ilk kez 1808’de Napolyon’un İspanya’yı işgali sırasında düzensiz halk direnişini ifade etmek için kullanılmış; Guerilla, İspanyolca’da “küçük savaş” manasına

¹¹⁰ ...Gayrinizami harp; “birbiriyle yakından ilgili, gerillâ harekâtı, kurtarma ve kaçırma harekâtı ve yeraltı faaliyetlerini kapsayan, yerli halkın hâkim olduğu kuvvetler tarafından hedef ülkede veya düşman işgali altındaki bölgelerde hâkim otoriteyi zayıflatmak veya yıkmak ve bölgeye sahip olmak amacıyla askeri ve yarı askerî yöntemlerle yürütülen savaş şeklidir...Geniş Bilgi İçin Bkz.: Mehmet Tanju Akad, **Gayrinizami Savaş**, Kastaş Yay., Ankara, 2015, s.31-33.

gelmektedir ve ilk defa Arabistanlı Lawrence tarafından yazılı bir savaş konsepti haline getirilmiştir.¹¹¹

Küçük birliklerin hareket serbestisine, şaşırtmaya veya baskına dayanan gerilla harbinde; pusu, akın, aktif ve pasif direnme, bilgi destek harekâtı, casusluk, yıkıcı faaliyetler, misilleme, kurtarma ve kaçırma gibi taktikler uygulanır. Taktik gerilla harekâtı, yakın harekât ile koordine edilirken, stratejik gerilla harbi daha çok bağımsız olarak düşman derinliklerinde kritik hedeflere yönlendirilir. Dost gerilla kuvvetlerinin asıl vazifesi, düşmanın geri bölge emniyetini zafiyete uğratarak hareket serbestisini kısıtlamaktır. Bu kapsamda; ulaştırma hatlarının kesilmesi, komuta kontrolünün aksatılması ve kritik tesislere baskınlar yapılması gibi faaliyetler icra edilir. Bu faaliyetler icra edilirken nizami ve gayrinizami kuvvetler arasındaki koordinasyonun ve gayret birliğinin sağlanmasında emir komuta ilişkisinden ziyade işbirliği ön plana çıkar.¹¹²

Gerilla harbinin başarılı olması için en önemli şart halkın desteğidir. Mao, gerilla savaşında halk desteğinin rolünü meşhur bataklık-sivrisinek örneği ile açıklamış, halkı bataklığa, gerillaları sivrisineğe benzeterek, nasıl bataklık kurumadıkça, sivrisineklerden kurtulmak mümkün değilse, halk desteği olduğu sürece gerillanın varlığını sürdürmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.

Vur-kaç savaşının ilk biçimleri Hunlar tarafından sistemleştirilmiş, Hun ordularının en etkili aracı, askeri örgütlenme yeteneği, yolların ve uzak mesafeler arasındaki ilişkinin örgütlenmesi konularında idi. Yolları tutmak, vurmak, kaçmak, dağılmak ve hedef önünde yeniden birleşmek gibi özelliklerin hepsi bir örgütlenme düzenini gerektiriyordu. Tarihçiler Hunların bu üstünlüğünü teknik bir üstünlük olarak kaydediyorlar:

“Hunların yeterince gelişmiş maddi kültürleri ve savaş kabiliyet ve teknikleri vardı. Nitekim bu teknik ve taktikler sayesinde çok iyi silahlanmış düşmanlarını mağlup etmişler, muhkem kalelerini zapt etmişlerdir.”¹¹³

Aynı dönemde Avrupa’daki savaş stratejileri ise kişiseldir ve dar bir örgütlenmeye sahiptir. Bu, manevralardan ve gelişmiş bir örgütlenmeden yoksun kişisel kahramanlıkların ve bireysel boy ölçüşmelerin öne çıktığı geri bir savaş sistemidir. Türk

¹¹¹ Geniş Bilgi İçin Bkz.:Thomas Edward Lawrence, **Bilgeliğin Yedi Sütunu / Çölde İsyan**, Chiviyazıları Yay., 1922.

¹¹² Geniş Bilgi İçin Bkz.: Ergüder Toptaş, **Gerilla Kontrgerilla Savaşı: Temel Strateji ve Teknikler**, Haz.: M. Murat Taşar, İstanbul, Kripto Yayıncılık, 2015.

¹¹³ S. G. Klyashtorny-T. İ.Sultanov, **Türk’ün Üçbin Yılı**, Selenge Yay., İstanbul, 2003, s.76.

ordularının teknik üstünlüğünün en önemli unsuru at teknolojisine sahip olmasıydı. At nalı ve üzengi Batı'da ancak 9. Yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır.¹¹⁴

Hunların askeri stratejisi, savaş teorisine hızı, manevrayı ve kitlelerin askeri örgütlenmesini getirdi. Ordu birliklerinin planlı bir şekilde dağılmasına ve birleşmesine dayanan manevra savaş stratejisi, düşmanın konumuna göre askeri örgütlenmesini bazen küçülterek ve bazen de büyütürük etkin bir darbeleme gücü oluşturdu. Hunlar bu askeri yenilikleriyle Roma'yı çökertti.

Hunların küçük birliklerin gücünü manevra yeteneğiyle onlarca kez artırmaya dayanan askeri stratejisi, kendi zamanını aşarak gelecek çağlara uzanan bir etki yarattı. Türk göçerler bu askeri stratejiyi, 10. Yüzyıldan itibaren Anadolu'ya getirmeye başladı, Osmanlı ordusu akıncı örgütlenmesiyle bu geleneği devraldı. Küçük askeri birliklerin büyük düşman kuvvetlerine karşı vur-kaç taktikleriyle verdiği akıncı savaşı, Batılı orduların bilmediği bir savaş tarzıydı. Fransız subay Grandmaison, 1756 yılında gerilla savaşı düşüncesinin Batı'daki ilk metni sayılabilecek "La Petite Guerre" (Küçük Savaş) başlıklı makalesini yayımlarken akıncı savaşlarından yararlandı.¹¹⁵ Akıncı savaşı, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren işgallere karşı gerilla savaşlarıyla direnen Jöntürkler için de bir esin kaynağı oldu. İttihat ve Terakki ile Milli Mücadele dönemindeki birçok gerilla birliğine akıncı adı verildi.¹¹⁶

Köroğlu destanının Horasan'dan İran, Azerbaycan ve Gürcistan'a, Ardanuç'tan Maraş'a ve oradan da Bolu'ya kadar uzanan yaygınlığı, destanın ortak unsurları olan küçük bir birlikle dağlardan inerek beye ve padişaha karşı direnen, "uçarcasına" giden atlarla hızlı davranabilen, kervanları soyan, köylülerin desteğini alan bir gerilla savaşının ilkel biçimlerinin varlığını ve gücünü kanıtlar.¹¹⁷

Milli Mücadelede gerilla savaşı siyaseti, Milli Ordunun kuruluş sürecinde geliştirilmiş, Milli ordunun kurulmadığı veya yenildiği durumlarda, Milli Ordunun kaynağı halk olduğuna göre aslına dönülecek, vatan savunmasını bütünüyle halk üstlenecekti. Halkın savunma savaşı, doğasına uygun olarak ancak düzensiz bir savaş şeklinde yürütülecek ve işgal durumunda, ordudan kalan küçük parçaların halkla birleşerek bir

¹¹⁴ Marc Bloch, **Feodal Toplum**, Doğu Batı Yay., İstanbul, 2005, s.217.

¹¹⁵ Yves-Marie Berce, **Modern Avrupa'da Ayaklanmalar ve Devrimler**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2003, s.185.

¹¹⁶ Osman Bilge Kuruca, **Atatürk ve Gerilla Savaşı**, Kaynak Yay., İstanbul, 2014, s.22-25.

¹¹⁷ Nejat Birdoğan, **Köroğlu Bir Toplumsal Direniş Destanı**, Kaynak Yay., İstanbul,1996, s.14-15,36-37,42,45,50.

direnişi örgütlemesi yapılacaktır. Bu savaş tarzına “küçük savaş” ve daha yaygın olarak “gerilla savaşı” adı verilmişti.

Clausewitz'in gayrinizami harple ilgili sunumu kitabının yirmi altıncı bölümünde “Halkın Silahlanması” başlığı altında yer alır. Bir Prusya subayı olan Clausewitz, Napoleon savaşlarına katılarak onun muharebelerini yakından izlemiş, Prusya'nın Napoleon'a boyun eğmesi üzerine Çar'ın ordusuna katılarak ona karşı savaşa 1812 Rusya seferinde devam etmiştir. Bu sayede hem Fransız ordularının “gerilla” kelimesinin literatüre girdiği İspanya'daki halinden haberdar olmuş, hem de Rus steplerinde düzensiz birlikler tarafından nasıl yıpratıldığını bizzat görmüştür. Esasen Napoleon'un sonunu getiren de bu iki sefer olmuştur. İspanya'da sonu gelmeyen gerilla savaşı Wellington'un seferi kuvvetiyle birleşince, buradaki Fransız kuvvetleri sürekli takviye almalarına rağmen başarısız olmuşlardı. Wellington sonunda onları Pirenelerin ötesine kadar kovalayarak Fransa'ya girmişti. İspanya, Napoleon için sonun başlangıcıydı. Bu yıpranma Rusya'daki büyük kayıplarla birleşince Napoleon'un Leipzig ve Waterloo'daki muharebeleri daha başından yitirilmiş umutsuz birer girişimden ibaretti. Halk direnişinin etkisinin yaygınlığı ve zaman ile bağlantısı için şu sözleri dikkat çekicidir:

“Halk savaşı için için yanan bir ateş gibi düşman ordusunun temelini tahrip eder. Halk savaşının başarısı zamana bağlı olduğundan iki taraf birbirini etkilerken bir gerginlik meydana gelir, bu gerginlik ya halk savaşının bir iki yerde boşulması ve diğer yerlerde yavaş söndürülmesiyle gevşer yahut bu genel yangının düşman ordusunu sarmasıyla bunalıma dönüşür ve düşman tamamen çökmeden ülkeyi boşaltmak zorunda kalır.”¹¹⁸

Bununla birlikte Clausewitz aynı paragrafın devamında, bunun ancak istisnai koşullarda olabileceğini, hayale kapılmak istenmiyorsa halk savaşını düzenli bir ordunun savaşı ile birlikte düşünmek ve ikisini kapsayan bir plan yapmak gerektiğini söyler. Bu ifadeleri İspanya ve Rusya deneyimleriyle uyum halindedir.

Clausewitz silahlı halkın hiçbir zaman düşmanın ana birliklerine karşı kullanılmaması gerektiğini, düşmanın yanlarında ve gerisindeki küçük birliklere karşı baskın tarzında yapılacak hücumlardan sonra dağılmasını gerekli görmektedir.

Bu arada hareketlerin yaygınlığının önemine de değinir ki, böylece düşmanın küçük kolları çok farklı yerlerde vurulabilecek fakat düşmana toplu bir hedef gösterilmeyecektir. Bu dağınık silahlı halk birlikleri zamanla birleşip daha büyük girişimlere cesaret edebilecek duruma gelir. Düzensiz birliklerin büyümesi, düzenli ordu

¹¹⁸ Carl Von Clausewitz, **Savaş Üzerine**, Çev. H. Fahri Çeliker, Özne Yay., İstanbul, 1999, s. 511.

birlikleriyle çakışacak hale gelmemelidir. Çünkü böylesi bir durum her ikisine de zarar verecektir.

Keza düzensiz birlikler asla kesin savunma yapmamalıdır, çünkü bu onların mahvına neden olur. Bu birlikler stratejik savunma aşamasında ya da stratejik taarruza geçmeden önce düşmanı daha fazla yıpratmak için kullanılmalıdır. Düşman kuvvetleri dağılıp irtibat ve ulaştırma hatlarını korumak için her yerde kuvvetli garnizonlar bırakınca ve bunlar sürekli hücumlarla zayıflatılınca, savunmadaki düzenli ordu tekrar devreye girip kuvvetli bir darbe indirmesi mümkün olur.

Clausewitz görüşleriyle Milli Orduların iki önemli özelliğini ortaya koymuştur. Birincisi, milli yükümlülüğün savaş sisteminin özü olarak görülmesidir. İkincisi, Milli Orduların halkın silaha sarılmasına doğru bir gelişme içinde olduğu tespitidir. Bu tespit, Milli Orduların kuruluşundaki demokratik karakteri ve yönelimi göstermesi bakımdan önemlidir. Clausewitz'in savaş stratejisi halk-ordu beraberliğine dayanır;

“Hayale kapılmak istenmiyorsa halk savaşını bir daimi ordu savaşıyla birlikte düşünmek ve ikisini kapsayan bir plan yapmak gerekir.”¹¹⁹

Halkın savaşa girmesinde, ordunun desteği her zaman belirleyici olacaktır:

“Bir ordu komutanı için halk harbinin bu istenen şekilde oluşmasını sağlamanın en kolay yolu mstahızları kk nizami birlikle desteklemektir. Nizami ordunun kk birlikleriyle böyle cesaretlendirici bir destek yapılmazsa halkın çoğu güvenini ve silaha sarılma isteğini yitirir.”¹²⁰

Clausewitz halk savaşını, gerilla savaşı olarak tanımlanabilecek özel bir savaş olarak düşünür. Bu politikayı tespit ederken, Napolyon ordularına karşı gerilla savaşıyla direnen İspanya halkının deneylerini dikkatle incelemiştir. Clausewitz ve birçok Alman generali, İspanyol direnişini ilgiyle izlemiş ve hatta bir Alman subayı direnişi yerinde takip etmek için İspanya'ya kadar gönderilmiştir. Clausewitz'e göre gerilla savaşının tek başına etkin olabileceği haller şunlardır:

“Birincisi savaş ülkenin ierilerine yayılmışsa, ikincisi savaş bir tek faciayla kesin sonuç vermeyecekse, ncs savaş alanı çok büyük bir araziye kaplamışsa, dördüncüsü halkın karakteri bu önemi destekliyorsa; beşincisi, ya dağlar, ormanlar ve bataklıklar yahut da ekili arazinin tabiatı nedeniyle arazi çok kesik ve geçilmezse... [ve savaşın sürdüğü yüzeyi] ne kadar büyükse ve yüzey içinde düşman ordusuyla temas ne kadar çoksa halk savaşının etkisi o kadar büyük olur. Halk savaşı için için yanan bir ateş gibi düşman ordusunun temelini tahrip eder.”¹²¹

¹¹⁹ Clausewitz, **A.g.e.**, s.510-511.

¹²⁰ Clausewitz, **A.g.e.**, s.514.

¹²¹ Clausewitz, **A.g.e.**, s.511.

Esas kural, gerilla birimlerinin düşmanın ana kuvvetleriyle bir hesaplaşmaya girmemeleridir. Asıl kuvvetlere karşı mücadele işi ordundur. Clausewitz, gerilla birliklerinin uyacağı kuralları şu şekilde belirlemektedir:

“Gerilla biriminin baskın özelliği sürekli olarak hareketli bir kuvvet olmasına bağlıdır. Halkın her küçük müfrezesinin dağlarda, ormanlarda ya da çok kesik arazide yürüyüşü çok tehlikeli bir karakter” taşımaktadır. Gerilla birimlerinin yaygın savaştan vazgeçerek üs bölgelerinde toplanması yenilgiye yol açar. “Halk savaşı bir sis ya da bulut kitlesi gibi bir yere kümelenmemelidir, aksi takdirde düşman bu kümeye uygun bir kuvvet yönelterek onu tahrip eder.” Gerilla kuvvetlerinin savaş tarzı, cepheden hücumlarla değil yanlardan bir yıpratma savaşı şeklinde sürdürülmelidir. Halk kuvvetleri “esas itibarıyla düşman harp alanının kanatlarında”¹²² olmalıdır.

Öte yandan, yine askeri bir stratejist olan Liddell Hart'ın ‘Dolaylı Tutum’ yaklaşımında ise sürekli olarak düşmanı zor durumda bırakacak stratejik pozisyonlar aranır. Böylece düşman ya çekilmek ya da dezavantajlı bir şekilde muharebeye girmek zorunda kalacaktır. Bunların düzenli savaş için olduğu kadar, gerilla savaşı için de geçerli prensipler olduğu hemen görülecektir.¹²³ Gerilla da asla istemediği bir muharebeye girmemeli, sürekli hareket halinde olarak en avantajlı konumu yakalamaya çalışmalıdır.

Gerilla taktikleri, Milli Mücadele sırasında işgal kuvvetlerine karşı başarıyla uygulandı. Bir çok cephede savaşması gereken Türk ordusunun Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa, kısıtlı sayıdaki düzenli birlikleri Batı Cephesinde toplarken, diğer cephelerdeki düşman birlikleriyle yapılacak savaşın, gerilla taktikleriyle sürdürülmesini konsept olarak belirlemiştir. Milli Mücadele’de, düşman işgaline karşı klasik ve asimetrik taktiklerin birbirleriyle koordineli bir şekilde icra edilmesi, bunun yanında eş zamanlı olarak iç cephedeki diğer asimetrik tehditlerle başarıyla mücadele edilmesi, Kuvayı Milliye Kuvvetlerinin uyguladığı bu taktiklerle mümkün olmuştur.

Milli Mücadele’ye bu açıdan baktığımızda; 1919 yılında bütün ülkemiz işgal altına girerken, askerlerle takviyeli Kuvayı Milliye Kuvvetleri, Ege ve Güney Cephesi başta olmak üzere her bölgede düşmanı yıpratıcı bir gerilla harbi başlatmış ve düzenli ordunun iç bölgelerde toparlanması için olanak yaratmışlardır. Sonuçta, kesin taarruz öncesindeki 1921 kışı ve 1922 baharında düşman birliklerini dağıtarak yıpratıcı eylemlerini sürdürerek Ağustos ayındaki Büyük Taarruzu kolaylaştırmışlardır.

¹²² Clausewitz, **A.g.e.**, s.512-513.

¹²³ B. H. Liddell Hart, **Strateji, Dolaylı Tutum**, Çev.: Selma Koçak, Doruk Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2003, s. 30.

Clausewitz'in tespitlerinin birçoğunun uygulamasını, Milli Mücadele'de görmek mümkündür. Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadeleyi gerçekleştiren kadrolar, Clausewitz ekolünün birer temsilcisi olan Goltz Paşa ve ekibinin verdiği dersleri, Türk Milletinin mücadele azmi ile birleştirerek en güzel şekilde uygulamış ve başarılı olmuşlardır.

2.2. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HARP TECRÜBESİNİN MİLLİ MÜCADELEYE YANSIMALARI

Mustafa Kemal Paşa Harbiye Mektebi'ne, Prusya tarzı askeri düşünce ve kültürün, Osmanlı askeri eğitim sisteminde ağırlıklı bir etkisinin olduğu bir dönemde girmişti.

Colmar Von Der Goltz, 1883'te Askeri Mektepler Müfettişi olarak geldiği İstanbul'da kısa bir süre sonra Alman askeri heyetinin başına geçmiş ve on üç yıllık çalışmasının ardından ayrıldığında, ardında onun eğitim sisteminden geçen bir Osmanlı subay kuşağı bırakmıştı. Onun yetiştirdiği bu öğrenciler de ileride, Mustafa Kemal Paşa ve kuşağını eğitmişti. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin bütün önemli kumandanları Goltz'un yeniden düzenlediği Harbiye Mektebi'nden mezun olmuştu.¹²⁴

Goltz'un yazdığı birçok kitap ve sayısız makale, Osmanlı Devleti'nde bulunduğu sürece ve ertesinde Osmanlıcaya tercüme edilmişti.¹²⁵ 1883'te Almanya'da basılan ünlü kitabı *Das Volk in Waffen* Osmanlıcaya çevrilerek, *Millet-i Müsellaha* adıyla yayımlanmıştı. Osmanlıca tercümesinin en az iki baskı yapması, kitabın popülerliğini ve konusuna duyulan ilgiyi gösteriyordu. Mustafa Kemal Paşa okul günlüklerinde bu kitaba

¹²⁴ George W. Gawrych, **Genç Atatürk Osmanlı Zabıtından Türk Devlet Adamına**, Çev.: Gül Çağalı Güven, Doğan Egmont Yay., İstanbul, 2014, s.27.

¹²⁵ Erol Uğur, "Von Der Goltz Paşa'nın 1883-1895 Yılları arasında Türkiye'deki Hizmetleri", **20.Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983, s. 21-25. Eserlerden bazılarının künyeleri ve içerikleri şunlardı:

- 1- **Ameli Erkân-ı Harbiye Vezaifi**, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1309.
 - 2- **Millet-i Müsellaha, Asrımızın Usûl ve Ahvâl-i Askeriyesi**, çev. Mehmed Tâhir, Matbayı Ebuzziya, İstanbul, 1301.
 - 3- **Plevne**, çev. Mehmed Tâhir, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1316.
 - 4- **Vakt-i Sefer ve Hazarda Erkân-ı Harbiye Vezaifi**, çev. Mehmed Tâhir, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul, 1308.
 - 5- **Muharebetü'l Kala**, çev. Faruki Sami, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1309.
 - 6- **Müstakil Keşif Kolları**, çev. Ali Besim, Osmanlı Asır Matbaası, Selanik, 1316.
 - 7- **Seferber Zabıtana Mahsus Muhtıra**, çev. Mahmud Şevket, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul, 1313.
 - 8- **Hidmet-i Seferiye**, C I-II, çev. Hamdi ve Ahmed Esad, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye Matbaası, İstanbul, 1308.
 - 9- **Harbin Sevk ve İdaresi**, çev. Osman Senai, Artin Asaduryan Matbaası, İstanbul 1315.
 - 10- **Erkân-ı Harbiye Vezaifi, Tatbikat-ı Nazariye ve Ameliye**, çev. Abdullah Bey, Mekteb-i Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1304.
 - 11- **İlim ve Askerlik**, Kitabhane-i İslam ve Askeri, çev. Ahmed Refik, İstanbul 1327.
 - 12- **Muharebeye Dair Nefer Neler Bilmelidir**, çev. Ahmed Refik, Matbaacı Saryan, İstanbul 1320.
- Osmanlı Yunan Seferi, (1313-1897), çev. Yakup Şevki, Harbiye Matbaası, İstanbul 1327.

gönderme yapmış, 1891’de yapılmış Fransızca bir tercüme de Mustafa Kemal Paşa’nın şahsi kütüphanesinde kendine yer bulmuştu.¹²⁶

Goltz’a göre, savaş kaçınılmazdı. Tüm millet –sadece ordular değil- savaşa tutuşuyordu ve her yurttaşın askerlik hizmetini yerine getirmesi gerekiyordu. Savaşta başarı, ülkelerin, silahlanmış bir millet yaratmak üzere kendi halklarına militarist değerler aşılmasına bağlıydı. Goltz’un dünyasında, subayların toplumun üst tabakasında bir yer tutması ve askeri seçkinlerin devlet siyasetinde önemli bir rol oynaması gerekiyordu. Yalnız Goltz’a özgü olmayıp 19. Yüzyıl sonu Avrupa orduları arasında yaygın olan bu fikirler, Mustafa Kemal’in kuşağı dâhil olmak üzere Osmanlı subaylarını da etkilemişti.¹²⁷

Millet-i Müsellaha 568 sayfası boyunca, Clausewitz’in tespitlerine oldukça yer veriyordu. Goltz, analizinde modern, sanayileşmiş savaş sanatının demiryolları ve telgrafla birlikte getirdiği değişimlere karşın, “savaş biliminin” “ebedi” olarak gördüğü “temel ilkelerini” savunuyordu.¹²⁸

Goltz, Mustafa Kemal Paşa ve mektepli subaylar üzerinde önemli bir etki yapmıştı. 1909’da Mustafa Kemal, Alman generalin imparatorluğa tekrar gelmesi vesilesiyle, onu “büyük âlim ve mütefekkir” şeklinde anarak saygısını gösterecekti.¹²⁹

Mustafa Kemal Paşa ve onun kuşağından subaylar, bir sanat olarak savaş ile bir bilim olarak savaş arasındaki ayrımın bilincindeydiler ve Clausewitz bu açıdan önemli bir askeri kuramcıydı. 1899’da, Mustafa Kemal’in Mekteb-i Harbiye’deki ilk yılında, Ahmed Refik Clausewitz’in *Savaşın İdaresinde Temel İlkeler*’in bir tercümesini yayımlamıştı. Ahmed Refik; Clausewitz’i, Antoine Henri Jomini’yle mukayese ederek, askerliği bir sanat olarak gören Clausewitz’in tam tersine, Jomini’yi savaşı bilim olarak gören biri olarak tanımlıyordu.¹³⁰

Clausewitz, aynı zamanda savaşla manevi etkenlerin öneminin de altını çizmişti. Ona göre, harpte üç hedef vardı: Birincisi, düşman kuvvetlerini tahrip etmek; ikincisi, düşmanın direniş için kullanacağı maddi kaynakları ele geçirmek; üçüncüsü ise kamuoyu desteğini kazanmaktı. İlk iki amacı gerçekleştirmenin yolu, kişinin tüm gücünü düşmanın ana veya en önemli kuvvetlerine yöneltmesinden geçiyordu.¹³¹

¹²⁶ Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürk’ün Not Defterleri-V**, Gnkur. Basımevi, Ankara, 2005, s. 247.

¹²⁷ Handan Nazir Akmeşe, **The Birth of Modern Turkey: The Ottoman Military and the March to World War I**, Londra: LB.Tauris, 2005, s. 10-12, 21-25, 31-32; M. Şükrü Hanoğlu, **Atatürk: An Intellectual Biography**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011, s. 33-38.

¹²⁸ Colmar von der Goltz, **Millet-i müsellaha: Asrımız usul ve ahval-i askeriyesi**, çev. Ahmed Tahir, Kostantiniye: Matbaa-i Ebuzziya, 1305/1888, s. 7.

¹²⁹ Hikmet Bayur, **Atatürk: Hayatı ve Eseri, I. Doğumundan Samsun’a Çıkışına Kadar**, Güven Basımevi, Ankara, 1963, s.41.

¹³⁰ General Kalvzovic, **İdare-İ Harbe Dair Kavaid-İ Esasiye**, çev. Ahmed Refik, 1316/1899, s.3-4.

¹³¹ Kalvzovic, **A.g.e.**, s.3-4.

Milli Mücadele’de önemli bir yeri olan gerilla savaşı konusu, Osmanlı Harp Akademisi’ndeki ders konularından da birisi idi. Gerilla savaşı içeriği nedeniyle daha çok subay öğretmenlerin üzerinde durdukları bir konudur. Gerilla dersinde kullanılan kitap da devrim tecrübelerinden çıkmıştır. Osmanlı Harp Akademisinde bu ders Friedric Wilhelm Rustow’un 1869’da yazdığı La Petite Guerre (Küçük Savaş) kitabından yararlanılarak veriliyordu. Bir Alman istihkâm subayı olan Rustow 1848 Devrimi’ne katılmış, 1850’de Alman askeri sistemini eleştiren bir broşürü nedeniyle daha sonra hapisten kaçarak İtalyan devrimci hareketinin Garibaldi’nin ordusuna girmiş ve devrim ordusunun Genelkurmay Başkanlığı’nı ve Napoli krallığıyla yapılan savaşın komutanlığını yapmıştı.¹³²

Mustafa Kemal Paşa anılarında Harp Akademisi’ndeki hocası Nuri Bey’den gerilla harbi dersi aldığını belirtir. Mustafa Kemal Paşa Afet İnan’a, İstanbul’un kuzeyinde yapılacak bir gerilla harekâtına ilişkin tatbiki ders yaptıklarını şöyle anlatmıştır:

“Asker üniformalı bir hoca dershaneye giriyor, ders başlıyor, bu hoca şöyle diyor:

- Efendiler, harp, muharebe artık bunlar sizce malum şeylerdir. Fakat ‘Gerilla’ nedir biliyor musunuz? İşte en müşkülü budur. Gerilla kolay bir askeri hareket değildir. Gerillayı bastırmak da onu yapmak kadar güç bir harekettir.

Bu hoca tâbiye muallimi (öğretmeni) Trabzonlu Nuri Bey Türk ordusuna erkânı harp (kurmay) yetiştiren Akademi’de senelerden beri ders veren Nuri Bey bir taktisyen, bir stratejist olarak tanınmıştı. Tâbiye hocasının gerilla hakkındaki sözleri onun kafasında yerleşmişti, bunu öğrenmek istiyordu. O bir gün hocasından rica ediyor:

“ Bu verdiğiniz dersi Türkiye’nin muayyen bir noktasında olmuş gibi izah eder ve bu dediğiniz tedbirlerin orada nasıl tatbik olunacağını lütfen anlatır mısınız?”

Nuri Bey ertesi derste sınıfa gelince şu meseleyi veriyor:

“Efendiler, Osmanlı Devleti’nin devlet merkezi İstanbul’dur. Hükümet İstanbul’dadır. Meçhul sebeplerden dolayı Boğaziçi’nin doğu kıyısından İzmit ve onun kuzeyinde Karadeniz’e çekilen takribi bir hat dahilinde bulunan mıntıkadaki Türkler, Payitaht’a isyan etmişler ve gerillaya başlamışlardır.

- Bu küçük mıntika halkı bu isyanı niçin yapabilir? Nasıl yapabilir? Nasıl idame ettirebilir?

- Osmanlı Devleti, bütün hükümeti ve ordusuyla bu isyanı nasıl bastırabilir?
Vazife: 1 ve 2 numaralarda gösterilen vaziyetin halli.”

Dersten sonra Mustafa Kemal, hocanın arkasından gitti:

“ Efendim bu söylediğiniz gerilla hakikat olabilir değil mi?”

¹³² Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, **Ordu ve Politika**, Bedir Yay., İstanbul, 1967, s.256-257.

Nuri Bey kendine mahsus olan, daima kullandığı nevima (bir nevi] kelimesini de ekleyerek:

“Olabilir fakat artık bu kadarı kâfi” dedi.

Bu olaydan Mustafa Kemal Paşa çok bahsetmiştir.¹³³ Hocamız bunları söyledikten sonra gerilla savaşlarını anlatmıştı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa ayağa kalkmış ve şunları söylemişti:

“Hocam, bugün Makedonya’da Sırp, Yunan, Bulgar komitacılarının yaptıkları bir gerilla hareketi değil midir? Onlar Makedonya’yı elimizden almak istemiyorlar mı?”

Mustafa Kemal Paşa’nın bu sorusunu hocamız şöyle cevaplandırmıştı:

“Bunları çok iyi kavrayabiliyorsunuz. Bizim de Rumeli’de yapmaya mecbur bulunduğumuz hareketler vardır. Evvela Fener Patrikhanesine meşgul olmak lazım. Bir ‘aydın kişiler komitesi’na muhtacız. “

Nuri Bey’in gerilla dersinin Mustafa Kemal’i çok etkilediği bilinir. Mustafa Kemal Paşa aldığı gerilla eğitiminin ilk kapsamlı uygulamasını Trablusgarp Savaşı’nda yaptı. Tobruk’tan arkadaşı Ali Fuat’a gönderdiği mektupta “Kurmay Yarbay Nuri Bey’in gerilla metotlarını başarıyla tatbik ettiğini” yazmaktaydı.¹³⁴ Mustafa Kemal Paşa 1904 yılında Harp Akademisi’ni bitirerek kurmay yüzbaşı rütbesi aldığı anda arkadaşlarına, tüm kaynaklarımızı Anadolu’nun ortasına toplamalıyız diyordu.¹³⁵

Mustafa Kemal, Trablusgarp Savaşında, kendisinden sayı ve silahça çok üstün olan düşmanına karşı, “vur kaç taktiği”ni kullanarak saldırılara aralıksız devam ediyor ve onu yıpratıyordu. Mustafa Kemal Paşa mücadeleyi halkla yapma deneyimi sayesinde “halkın gücünü” tanımıştı. Mustafa Kemal, bu niteliğiyle Trablusgarp Savaşı’ndan, “Milli Mücadele’nin küçük bir modeli veya provası” olarak istifade etmişti.

Aslında Trablusgarp’ta yapılan muharebeler taktik saha savaşlarıydı. Küçük birlik mücadeleleriydi. Zaten elde mevcut olanakların kısıtlı olması nedeniyle daha iyisini yapma olanağı da yoktu. Taktik sahada yapılan bu mücadelelerle, İtalyan kuvvetleri durdurulmuştu. Ama stratejik seviyede ve özellikle devletin tüm ulusal güç unsurlarıyla bu bölgeye müdahale edememesi, taktik başarıların stratejik seviyeye takılmasına engel olmuştu. Onca emek ve özveriye rağmen stratejinin en acımasız kuralı bu bölgede de doğruluğunu bir kez daha göstermişti: Stratejik hatayı, taktik başarıyla gideremezsin! Milli Mücadele’de, Mustafa Kemal Paşa ulusun tüm imkânlarını kullanarak, Tarblusgarb Savaşı’ndaki bu hataya düşmemişti.

¹³³ Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, c.I, s.60-61.

¹³⁴ Cebesoy, **A.g.e.**, c.I, s.61.

¹³⁵ Falih Rifki Atay, **Çankaya**, c.I, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999, s.41.

Eğer askeri taktik tedbirlerin yanında, stratejik önlemler alınabilse ve milli güç unsurları devlet düzeyinde organize edilebilseydi, İtalyanları denize dökmek işten bile değildi. Mustafa Kemal Paşa şu gerçeği çok iyi görmüş olmalıydı: Savaş, sadece askerle kazanılmaz! Devletin tüm güç unsurlarıyla ve topyekûn bir mücadeleye girmek gerekir. Aksi durumda, ister taktik sahada, isterse stratejik seviyede olsun, elde edilen askeri zafer, devletin ulusal siyasetine ve ulusal hedefine hizmet etmeyebilir. Bu durumda, Türk tarihinde zaman zaman görülen, muharebe sahasında kazanıp diplomasi masasında kaybetmek gerçeği bir defa daha öne çıkar. Trablusgarp'ta da olan budur. Mustafa Kemal Paşa Tobruk ve Derne cephesinde yaşadığı gerilla savaşının deneylerini incelemeye ve teorik sonuçlar çıkarmaya önem vermişti. Bu sonuçlar gerilla savaşı sırasında aldığı notlarda, talimatlarda, yazışmalarda ve savaştan sonra 1914 yılında yazdığı Zabıt ve Kumandan ile Hasbıhal adlı kitabının bir bölümünde yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa bu kitabında gerilla savaşını, ezilen milletlerin mücadele olanakları ve emperyalist ordulardan üstün olan özellikleri açısından incelemiştir:

“Denilebilir ki başka yerlerde olduğu gibi Derne’de de bir sene İtalyanları yenen ve Derne’nin üç kilometre çevresinde oluşturdukları istihkâmlarında hapseden kuvvet, kendiliğinden iş görmekte, Osmanlı kuvvetini oluşturan insanların İtalya ordusunu oluşturan insanlardan daha verimli olmasındandır. Yoksa sayı, top, tüfek, mühimmat ve tekniğin sağladığı üstünlükler dikkate alınır, ortaçağdan kalma Derne küçük kuvvetlerinin, son yüzyılın bütün gelişmelerinden pay almış bir ordunun karşısında bir gün duramaması lüzumunu teslim etmek lazım gelirdi. Görülüyor ki, eldeki vasıta ortaçağ yadigarı olsa da bir kuvvetin erleri bizzat fikir sahibi ve girişken olup durumun gereğini kavrama ve görülecek iş için adım başında bir emre, bir ihtara ihtiyaç göstermeden kendiliğinden iş görmede verimli olursa, karşısındaki bu özellikten mahrum kaldıkça dünyadaki bütün gelişmelerin lütüflarıyla donanmış olsa bile muzaffer olamaz.”¹³⁶

Mustafa Kemal Paşa Trablusgarp Savaşı'ndan temel bir sonuç çıkarmıştı; Bu sonuç savaşta belirleyici olanın teknoloji değil, insan olduğu tespitidir. Mustafa Kemal Paşa gerilla savaşında insan verimliliğini sağlayacak temel unsuru yaratıcılık ve inisiyatif olarak açıklar. Gerilla savaşında düşman beklenmeyecek, onun üzerine gidilecektir. Bu nedenle devamlı taarruz ve baskın halinde bulunan gerilla müfrezelerinin “emir beklemeksizin kendiliğinden iş gören” subay ve askerlerden oluşması son derece önemlidir. Mustafa Kemal Paşa inisiyatifin ve yaratıcılığın eğitimden ve bilinçlilikten kaynaklandığını tespit etmişti.¹³⁷

Mustafa Kemal, Trablusgarp Savaşı devam ederken gerilla savaşında siyasetin belirleyici olduğuna dikkat çekmiş, askeri bir başarı söz konusuysa, hükümetin Trablusgarp'ı İtalyanlara teslim etmesi Mustafa Kemal'i haklı çıkarmıştı. Mustafa Kemal

¹³⁶ Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürk'ün Not Defterleri-VI**, Genelkurmay Yay., Ankara, 2005, s.171.

¹³⁷ **Atatürk'ün Not Defterleri-VI**, s.170-171.

Paşa Trablusgarp gerilla savaşını, merkezi bir komutanlıkta birleştirilmiş bir savaş olarak tanımlar. Gerillayı ordunun bir parçası olarak değerlendirir. Bu nedenle kitabında gerilla konusunu orduda “inisiyatif” başlığı altında incelemişti. İnisiyatif hiçbir zaman merkezi disiplinin dışına çıkamaz. Gerilla savaşında merkezizetilik şematik değildir. Merkezizetiliğin sağlanması için “maksadın kavranması” ve ‘maksada uygunluk” gereklidir.

“Bir ordunun parçalarından her birinin bizzat her işi kendiliğinden yapıvermekteki derecesi aşırıyor bulursa cidden endişeye değer. Halbuki her hareketin maksada uygunluğu, her türlü durum ve şartlar dahilinde maksadı açık olarak görebilmeye bağlıdır.”¹³⁸

Maksat, her şart altında bir programa ve stratejiye bağlanmaktır. Bu İlke Mustafa Kemal Paşa için her zaman askeri başarının önkoşulu sayılmıştı.

Gazeteci Mustafa şerif kimliğiyle geldiği Trablusgarp’ta, Küçük ve hareketli birliklere dayalı gerilla savaşının, halkın direnme ve destek gücüne dayanmak ve savunma amaçlı olmak koşuluyla, büyük ordulara karşı ne denli etkili olacağını uygulama içinde sınıadı; yeni taktikler ve kuramsal önermeler geliştirdi. Emri altında çatışmalara katılan subayların deneyimlerinden de yararlanıyordu.¹³⁹

Mustafa Kemal Paşa, 7 Ağustos 1918’de ikinci kez 7’nci Ordu Komutanlığına atanmış, İngilizlerin stn kuvvetleri karşısında Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı, Yafa-Kudüs hattının kuzeyinde  ordu ile savunma tertibi almıştı. Batıda Akdeniz sahiline doğru Cevat Paşa’nın komuta ettiği 8’nci Ordu, merkezde Mustafa Kemal Paşa’nın 7’nci Ordusu ve doğuda Cemal Paşa’nın komutasında 4’nc Ordu tertiplenmişti. nceki muharebelerde Türk birlikleri çok zayıf vermiş, Yıldırım Ordular Grubunun toplamı yaklaşık 30 bin civarına düşmüştü. Üstelik arazi de savunmaya elverişli değildi. Buna mukabil İngiliz Mısır Seferi Kuvvetleri Komutanı General Allenby, sadece taarruz kademesinde 80 bin civarında askerle tertiplenmişti. Mısır Seferi Kuvvetlerinin toplam mevcudu 467.650 kişi idi.

Yıldırım Ordular Grubu,  ordusu ile 90 kilometrelik bir cepheye yayılmıştı. Tahkimat zayıf olmakla beraber eldeki kuvvet de bu kadar geniş bir cepheyi savunmaya kâfi değildi. Orduları birbirine denk cephelere yaymak suretiyle her deliği kapatmak isteyen düşünce neticesinde, düşman herhangi bir yerde kuracağı ağırlık merkeziyle cepheyi istediği yerden yarabilecek durumda idi. Nitekim İngilizler Nablus Muharebesine başlarken 8’nci Ordunun 8.000 mevcudu karşısında 53.000 kişi bulundurmak suretiyle

¹³⁸ Atatürk’n Not Defterleri-VI, s.171.

¹³⁹ Utkan Kocatürk, **Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, T.C. iş Bankası Yay., 1999, s.13.

7 misli, bu ordunun 22'nci Kolordusunun 3.000 mevcuduna karşı 15.000 mevcutla 14 misli üstünlük sağlayınca yarma kaçınılmaz oldu.¹⁴⁰

Mevcut azlığının yanı sıra Yıldırım Ordular Grubu Nablus Meydan Muharebesine, geceli gündüzlü muharebelerde fiziki ve moral bakımından muharebe gücünü büyük ölçüde kaybetmiş kuvvetlerle, her bakımdan noksansız bir desteğe sahip olan çok üstün İngiliz Ordusu karşısında girmek durumunda kalmıştı.¹⁴¹ Temel harp prensipleri ihlal edilmişti. Savunan için sağlanması gereken kuvvet çoğunluğu ile savunma kuralı atlanırken, düşmana sıklet merkezi uygulaması için herşey altın tepside sunulmuştu. Milli Mücadele'de Mustafa Kemal, stratejisini sıklet merkezi üzerine kuracaktı.

Mustafa Kemal, 20 Eylül'de işte bu koşullarda kendisine bağlı ve 20. Kolordu birliklerine taşınması mümkün olmayan malzemenin tahribi ve düşmana hissettirmeden tarihi geri çekilme emrini verecektir.¹⁴²

Ordu Komutanı Dera'dan at üzerinde Şam istikametinde, günlerce yol kat ederken, sınıf arkadaşı ve 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Cebesoy'a yeni tezlerini anlatmış, İmparatorluk hudutlarında bozgun ve dağılmanın önüne geçmek için, Türklerle dolu topraklarda yeni bir devlet kurulmasını düşünmekteydi. Ordu komutanı, ateşkes ilanına yaklaşan günlerde, zihninde canlanan bu tezleri mütarekeden sonra hızla geliştirecek ve bunları yeni Türkiye devletinin kuruluşuna esas olan Misak-ı Milli belgesine dönüştürecekti.

Ordunun dağıtılmasını elden geldiğince önlemeye ve silahları ülkenin değişik yörelerine göndermeye karar vermişti; "Savaş Müttefikler için bitmiş olabilir, ancak bizi ilgilendiren savaş, şimdi başlıyor"¹⁴³ diyordu. Anadolu'nun savunulması için önemli gördüğü İskenderun Limanı ve Toros Tüneli üzerinde duruyor, 5 Kasım'da gönderdiği telgrafta, "Mütareke koşulları içindeki belirsizlikleri giderecek önlemler alınmadan, orduları terhis etmemeliyiz" diyordu.¹⁴⁴

Yıldırım Orduları komutasını devralınca, Ali Fuat Paşa'yı (Cebesoy) Adana'ya çağırılmış, Ülkeyi kurtarmak için yapılması gerekenler konusunda görüşlerini açıklamış ve "Bundan sonra, millet kendi haklarını kendisi arayacak ve koruyacaktır. Bizlerin, mümkün olduğu kadar ona bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile birlikte yardım

¹⁴⁰ Fahri Belen, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1967, s. 63-64.

¹⁴¹ Cemal Kemal, "Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal", **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi TİTE Yay., Sayı 51, 2013, s. 627.

¹⁴² **Atatürk'ün Bütün Eserleri c.2**, 1915-1919, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s.211-212.

¹⁴³ Atay, **Çankaya**, s. 147.

¹⁴⁴ Kocatürk, **A.g.e.**, s. 72.

etmemiz gerekir” diyerek, ondan komutası altındaki birlikleri (20. Kolordu) dağıtmamasını istemişti.¹⁴⁵

Ordu silahları, Anadolu'nun içlerinde çok az insanın bildiği yerlere taşınmalı ve korunmalıydı. Terhis edilecek güvenilir subaylarla doğrudan ilişki kurmuş, onları, “gerilla grupları oluşturmak için bir araya gelmeye” ve ilerideki ulusal direniş için hazırlıklı olmaya çağırmıştı.¹⁴⁶ “Denizden uzak iç bölgelerde, ileride kuracağı ulusal kurtuluş ordusu için silah sığınakları” kurulmasını istemiş; “Urfa, Maraş, Antep'e silah göndermişti.”¹⁴⁷ Güven duyduğu kişilere ne yapmaları gerektiğini ve nasıl destek olacağını açıkça söylüyor, onları ulusal direniş için yüreklendiriyordu.¹⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa, Filistin-Suriye Cephesindeki uygulamalarıyla; disiplinli, düzenli ve kuvvet kaptırmadan çekilmeyi başarmış, bu cephede İngiliz kuvvetleri ilk kez durdurulmuş oldu ve Hatay Misak-i Milli sınırları içinde kalmıştı.

Mustafa Kemal Paşa, bu cephede başarılı olmak için geçmişten itibaren önerdiği tedbirler dikkate alınmadığı için, gelecekte nasıl bir sonuçla karşı karşıya kalınacağını biliyordu. En büyük endişesi, yanlış kararlar ve manevralar sonucu kuvvetlerin kuşatılarak esir düşmesi sonucu İngilizlere kaptırılmasıydı. Bu nedenle harbin sonuna kadar mümkün olduğunca kuvvetleri korumayı amaçlamıştı. Büyük Harp biter bitmez Milli Mücadeleyi başlatmayı öngördüğünden, kullanılacak kuvvetleri hesaplıyordu. Kalan birlikler eriyerek artık tükenme noktasına geldiğinden, her bir kuvvetin muhafazası hayati öneme haizdi. Nitekim Milli Mücadele başlarken Doğu cephesindeki kuvvetler dışında muharebe yeteneğine sahip en önemli güç, Güney cephesindeki bu birlikler olmuştu.

Mustafa Kemal Paşa'nın düşmanın genel saldırısını değerlendirmesi ve bu öngörü ile önceden tedbirler alması, zamanında çekilmesi ve bunu bir kuvvet örtüsü gerisinde yapması, Şam'ın değil daha kuzeyde Anti-Lübnan Dağlarının savunulmasını düşünmesi, başsız kalmış birlikleri toplaması, Halep'te kuvvetleri gruplandırması ve Şam felaketinin bir küçüğünün yenilenmemesi için Rayak'tan Kuzeye çekilmesi kuvvetli öngörülerinin sonucudur.¹⁴⁹ M. Kemal Paşa ordusunu, üç ordu arasından en az kayıpla çekebilmiş, en zor ve dağılmayı çok kolay getirebilmesi açısından çekilme harekâtını

¹⁴⁵ Dietrich Gronau, **Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyetin Doğuşu**, Altın Kitapları, 2.Bas., İstanbul,1994, s. 126-127.

¹⁴⁶ Gronau, **A.g.e.**, s. 127.

¹⁴⁷ Lord Kinross, **Atatürk**, Altın Kitaplar, 12. Bas., İstanbul,1994, s. 165-166.

¹⁴⁸ Kocatürk, **Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, s. 72.

¹⁴⁹ **Anti-Lübnan Dağları** (Doğu Lübnan Sıradağları), kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanıp Lübnan-Suriye sınırını oluşturan Ortadoğu'daki sıradağlar. Dağın adı Lübnan Dağı'nın karşısında bulunmasından gelir. Anti-Lübnan Dağları, Lübnan Dağları'na paralel uzanır. İki sistemin arasında Bekaa Vadisi çöküntüsü yer alır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Anti-L%C3%BCbnan_Da%C4%9Flar%C4%B1, Erişim Tarihi:19 Mayıs 2020.

çok dikkatli uygulamış ve güçlü bir komutanlık örneği vermişti. Bunu; hem komutanlık tutumu hem de iyi kolordu komutanları ile yapmıştır. Hareket gücünün önemini bu savaşmalarda görmüş ve Kurtuluş savaşı için büyük süvari kuvveti örgütlemeyi kafasına yerleştirmişti.¹⁵⁰ Mustafa Kemal Paşa, her harekâttan geleceğe yönelik dersler çıkarıyordu.

2.3. MİLLİ MÜCADELE STRATEJİSİNİN OLUŞTURULMASI KAPSAMINDA GÜNEY CEPHESİNDE İZLENEN STRATEJİ

2.3.1. Milli Mücadele Stratejisinin İlk Adımları

Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'de izleyeceği stratejinin ipuçlarını, 1918'de bulmak mümkündür. O'nun bu mücadeleye önceden hazırlandığı verdiği emirlerden belli idi. 26-28 Ekim 1918 tarihleri arasında bulunduğu Halep Baron Otelinde Türk memurlara milli direniş için teşkilatlanma hedefini açıklamış, Halep dönüşünde Katma'da askerlerine "Çete muharebesine hazır olunuz" emrini vermişti.¹⁵¹

Mustafa Kemal Paşa 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesinden bir gün sonra Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atanmış, bunun üzerine kadrosundaki subayları toplayarak yaptığı durum değerlendirmesinden sonra, Alman subaylarının "Artık harp bitmiştir" demelerine karşılık, "onlar için bitmiş olabilir. Bizim için yeni başlıyor. Harbi kebir bitmiştir, harbi sagir [küçük harp, gerilla] başlayacaktır" cevabını vermişti.¹⁵²

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığında, Mustafa Kemal Paşa cephede görevliydi. İngilizleri Halep'in kuzeyinde durdurmuş ve bu bölgede Misakı Milli sınırını belirlemiştir. O'na göre, Mondros imzalandığı gün elimizde bulunan topraklar, Misak-ı Milli'nin sınırlarını belirleyen bölgelerdi.

İngilizlerin petrol yataklarını elde etme niyetleri biliniyordu. Ancak İngilizler için bu bölgeleri elde etmek yeterli değildi. Bu bölgeleri uzaktan korumak ve emniyete almak için Fırat Nehri'nin doğusunda, tampon bir bölge oluşturulmalıydı. Bu bölgede, İngilizlere yandaş kukla bir devlet kurulması, siyasi planın son hamlesi olacaktı. Bu kukla devlet sözde Kürdistan'dı.¹⁵³

¹⁵⁰ Nurettin Türsan, **Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi**, Gnkur. Basımevi Ankara, 1983, s.247.

¹⁵¹ Enver Behnan Şapolyo, **Kemâl Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi**, Rafet Zaimler Yay., Ankara, 1958, s. 266.

¹⁵² Süleyman Hatipoğlu, **Atatürk'te Kuva-yı Milliye ve Misak-ı Milli Fikrinin Şekillenmesi-Misak-ı Milli'nin Yıldönümünde İskenderun ve Çevresi**, ATAM Yay., Ankara, 2001, s.48-49.

¹⁵³ İngiliz çıkarlarını desteklemek amacıyla çeşitli dernekler kurulmuştu. Bu derneklerden biri "Kürt Teali Cemiyeti"di. Bu dernek hakkında Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta şöyle demektedir: "Diyarbakir, Bitlis, Elaziz [Elazığ] vilayetlerinde, İstanbul'dan idare olunan 'Kürt Teali Cemiyeti' vardı. Bu cemiyetin maksadı, yabancı himayesi altında bir Kürt hükümeti vücuda getirmektir.", T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1927 Nutuk I, c.19, 2. Basım**, Kaynak Yay., İstanbul, 2011, s.26.

Mustafa Kemal, İngilizlerin gayesi ve sonraki adımlarını kestirmiş ve işin kritik aşamaları olan İskenderun'un işgali ve 7. Ordu'nun dağıtılması işlemine karşı çıkmıştı. Üstelik Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından bir gün sonra, 31 Ekim 1918'de, Yıldırım orduları Grup Komutanı olmuş ve böylece işgallere karşı ilk direnişi başlatmıştı. Mondros'un bilinçli belirsizliklerine dayanılarak Türkiye'nin işgal edileceğini önceden görmüş, mücadeleye karar vermiş, yöntemini belirleyerek ön girişimleri yapmıştı. "İşler ancak devrim yoluna gidilmekle düzelebilir" diyordu.¹⁵⁴ Amacı çok açık ve yalındı. Anadolu'ya geçecek, halk gücüne dayanarak bir kurtuluş ordusu örgütleyecek ve yeni bir devlet, bir halk devleti kuracaktı. Buna, İstanbul'da değil, Halep ve Adana'da karar vermişti.

1918 Kasım'ının ilk günlerinde Ali Fuat Cebesoy'la birlikte, Çukurova'da başlatılacak bir direnişin için Adana'da kentin ileri gelenleriyle toplanarak dağ köylerine silah dağıtma ve gerilla savaşına hazırlanma talimatını vermişti.¹⁵⁵ 5 Kasım 1918'de ise Mersin ileri gelenleriyle toplanarak Toros köylerine silahların dağıtılması ve gerilla savaşının örgütlenmesi için hazırlıkları başlatmıştı.¹⁵⁶

Mondros Ateşkes Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin egemenlik ve bağımsızlığının fiilen kalmadığı dikkate alındığında, Milli Mücadele hareketinin başlangıcı olarak Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imza gününü almak yanlış olmayacaktır. Zaten Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'de, çoğunlukla Filistin Cephesi'ndeki komutanlar ve askeri birlikleri kullanmıştır.¹⁵⁷ Milli Mücadele'nin Filistin Cephesi'nin devamı ve örgütlü halk direnişi (Kuvayı Milliye) olarak Anadolu'nun güneyinden başlaması, Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olarak bölgede yaptığı çalışmaların sonucudur.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Ordular Grup komutanlığı sadece on bir gün sürmüştü, ama ulusal direniş için tohumlar atılmaya başlanmıştı bile. 7. Ordu birliklerini Adana'ya sevk etmek için Antep'e gelen Mustafa Kemal Paşa, Katma tren istasyonunda Ali Cenani Bey'le karşılaşmıştı.¹⁵⁸ Ali Cenani Bey'in kargaşa ve işgal olasılığı nedeniyle, ailesini

¹⁵⁴ Benoit Mechin, **Mustafa Kemal**, Bilgi Yay., Ankara, 1997, s. 152.

¹⁵⁵ Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, s.45; **Kurtuluş savaşında İcel**, Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi Yay., İstanbul, 1971, s.29.

¹⁵⁶ Cebesoy, **A.g.e.**, s.45.

¹⁵⁷ İtilaf Devletleri Anadolu'yu işgal etmeye başladıktan sonra, Yıldırım Orduları Grubu'na bağlı 3. Kolordu birlikleri Samsun, Amasya ve Sivas'a, 15. Kolordu Erzurum'a, 20. Kolordu Ankara'ya, 2. Ordu (12. Kolordu) Konya'ya intikal etmişler ve Mustafa Kemal'in idaresinde Milli Mücadele'ye katılmışlardır. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Zekeriya Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması**, TTK Yay., Ankara, 2001.

¹⁵⁸ **Ali Cenani**, Osmanlı Meclisi Mebusan'ında 4 dönem, TBMM'de 3 dönem milletvekilliği, ayrıca iki hükümette Ticaret Bakanlığı yapmış, Milli Mücadele 'de Güney Cephesinin örgütlenmesinde rol almış bir siyasetçidir. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Cengiz Şavkılı, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Antep Milletvekili Mehmet Ali Cenani Bey ve Faaliyetleri", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), 2008.

Antep'ten Maraş'a sevk etmek düşüncesinde olduğunu öğrenince, Antep'te yerel savunmayı örgütlemesi emrini vermiş ve ihtiyaç duyulan silahları kendisinin göndereceğini söylemişti. Bu görüşme, Antep direnişinde yerel teşkilatların kurulması ve silahlandırılmasında kritik bir aşama olmuştu.¹⁵⁹

Osmanlı Devleti bitmiş ve vatanın her köşesi işgal edilmeye başlanmıştı. İstanbul hükümeti teslim olmuştu. Ama halk bir şeyler yapmak düşüncesindeydi. Balkan Savaşı ve hemen ardından, Birinci Dünya Savaşı'nın onca yıkım ve zararına rağmen halkın bir bölümü örgütlenmeye başlamıştı bile. O günlerdeki örgütlenmeler daha ziyade bölgesel kurtuluş amacına yönelikti. Örneğin Trakya bölgesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. Bu dernek Batı Trakya'yı da kapsayacak bağımsız bir Cumhuriyet kurmayı düşünüyordu. Doğu bölgelerinin Ermenistan tarafından işgal edilmesini önlemek için "Vilâyât-ı Şarkîye müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti", Trabzon bölgesinde Rum Pontus yapılanmasını engellemek amacıyla "Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti" gibi dernekler kurulmaktaydı.

Mustafa Kemal'in elinde de güvenebileceği bazı kaynaklar yok değildi. İstanbul ve Anadolu, Irak, Suriye ve Filistin gibi işgal altındaki bölgelerin tersine, Osmanlı subaylarının büyük çoğunluğuna sahipti. Bu subayların sayısı, yetenekleri ve deneyimi etkili bir silahlı direniş oluşturmaya yetecek güçteydi. Kaldı ki, İttihat Terakki Cemiyeti, Anadolu'nun her köşesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmasına yardım edecek kişilerden oluşan geniş bir ağ kurmak için hazırlıkları başlatmıştı.¹⁶⁰ Cihan Harbinin galiplerinin emperyalist planlarına meydan okumak üzere yerli halkı harekete geçirmeye çalışıyordu. En önemlisi, Mustafa Kemal'in Anadolu'da güçlü bir siyasi askeri temel inşa edecek zamanı vardı, fakat olayların gidişatı, verdiği kararların çok sağlam olmasını gerektirecekti.¹⁶¹

Terhis edilmiş, silâhları alınmış olan ordu idi. Türk insanının savaşçı vasfı duruyordu. Aynı vasıf on yıllık bir harp tecrübesi ile gelişmişti. İyi yetişmiş, tecrübeli, aynı zamanda genç bir komutan ve subay kadrosu vardı. Yıllanmış harplerle kışla geleneği bütün yurda yerleşmiş, ordu millet niteliği güçlenmişti.¹⁶²

O zamanki askerî stratejiye göre, önemli bir güç unsuru olan coğrafya, mekân, saha, mesafe Türklerin lehine idi. Türk tarafının tarihî, coğrafi ve İnsanî hakka dayanan önemli bir gücü vardı. Bu güç moral değerlerle çok iyi işlenmiş ve yararlanılmış, Türk

¹⁵⁹ Atay, **A.g.e.**, s.72; Kemal Çelik, **Mut Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadelede Mut**, ATAM Yay., Ankara, 2001, s.95.

¹⁶⁰ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Philip Hendrick Stoddard, **Teşkilât-ı Mahsusa**, Yarı Yay., İstanbul, 2014.

¹⁶¹ Gawrych, **A.g.e.**, s.100-101.

¹⁶² Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, İletişim Yay., İstanbul, 2016, s.146-147.

tarafının açıklanan potansiyel gücünün değerlendirilmesi çok iyi yapılmıştı. Bu arada, içinde bulunulan hassas durumdan istifade etmek amacına yönelik ve ulusal birliğe karşı çıkan bazı dernekler de faaliyete geçmişti.¹⁶³

11 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Komutanlığı'ndan ayrıldı; aynı gün akşam üzeri, Adana'dan trenle İstanbul'a hareket etti. Şimdi, "uzun ve felaketli dört savaş yılının kanlı boğuşmalarından, yenilgiye uğramadan çıkan tek Türk komutanı"¹⁶⁴ olarak İstanbul'a gidiyordu. Zaman yitirmeden yeni bir mücadeleye, ulusal kurtuluş mücadelesine girişecekti.

1918'de, bir başka İstanbul vardı. 1911'den beri aralıksız süren savaşlar onu yiyip bitirmişti... Başkentliğini yaptığı ülkenin yalnızca Birinci Dünya Savaşı'nda; 654 bin genç insanı şehit olmuş, 891 bini sakat, 2 milyon 167 bini yaralı olmak üzere 3 milyon 58 bini iş göremez hale gelmişti.¹⁶⁵ Ülkede sanki "yalnızca kadınlar, yaşlılar ve 16 yaşından küçük çocuklar kalmıştı."¹⁶⁶

İstanbul'a varışından sadece üç gün sonra, 16 Kasım'da, Minber'de Mustafa Kemal'le bir mülakat yayımlandı. Söyleşinin bir kısmında, siyasetin güçle desteklenmesi gerektiğini, ama gücün yalnızca silahlardan kaynaklanmadığını, "manevi, bilimsel, ahlaki ve fenni" gücü kucaklaması gerektiğini ileri sürdü. Bireyleri hasletlerden yoksun olan bir milletin güçlü olamayacağı inancındaydı. Mustafa Kemal'e göre, güçlü bir ordu her bireyin ve özellikle zabit ve kumandanın, uygarlık ve bilimin gereklerini anlaması ve buna göre davranmasını sağlamak demektir. "Yüksek ahlaklı bir toplum"dan bahsediyordu.¹⁶⁷ Halka gitmek ve onlarla bağlarını kuvvetlendirmek, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin başından sonuna dek sürdürdüğü stratejisinin temel unsurunu oluşturuyordu.¹⁶⁸

Mustafa Kemal Paşa siyasi önderliğin belirleyiciliğini, Milli Mücadele'den çok önce tespit etmiş, 1912 yılında Trablusgarp Savaşı'ndan ders çıkarmıştı. Mustafa Kemal Paşa ülkenin işgale doğru sürüklendiği ve Milli Mücadele'ye hazırlandığı, 17 Kasım 1918 tarihinde Minber dergisine verdiği röportajda siyasi önderliği, milleti harekete geçirecek tek kuvvet olarak değerlendirmiş, bunu askeri güç kavramının merkezine yerleştirmişti:

¹⁶³ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Yücel Özkaya, **İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler**, ATAM Yay., Ankara, 2011.

¹⁶⁴ Bayur, **A.g.e.**, s. 189.

¹⁶⁵ M.Larcher, **La Guerre Turque Dans la Guerre Mondial**, s. 270, Ak. A. M.Şamsutdinov, **Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s.18.

¹⁶⁶ Aydemir, **A.g.e.**, s. 351-352.

¹⁶⁷ "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat," **Minber 16**, 17 Teşrin-i Sani 1918, s.2.

¹⁶⁸ Gawrych, **A.g.e.**, s.93.

“Ben ‘her türlü siyasetin her türlü manasıyla en çok kuvvetli olmakta bulunduğunu’ kabul ederim. ‘En çok kuvvetli olmak’ deyiminden maksadım yalnız silah kuvveti olduğunu sanmayınız. Tersine, asker olmama rağmen bu, bence kuvveti ortaya çıkaran ve oluşturan etkenlerin sonucusudur. Benim amaçladığım ‘manevi, bilimsel, teknik ve ahlaki bakımdan kuvvetli olmaktır. Çünkü bu saydığım özelliklerden mahrum olan bir milletin bütün fertlerinin en son silahlarla donandığını farz etsek bile, kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olamaz. Bugünkü insanlık topluluğu içinde insan olarak yer alabilmek için elbette silah elde olmak yeterli değildir. Benim anlayışıma göre kuvvetli bir ordu denildiği zaman anlaşılması lazım gelen mana, her ferdi, bilhassa subayı, kumandanı, medeniyetin ve tekniğin icaplarını kavrayan tavır hareketlerini ona göre uygulayan yüksek ahlakta bir topluluktur. Şüphe yok ki yegâne amacı vazifesi, düşüncesi ve hazırlığı, vatanın müdafaasıyla sınırlı olan bu topluluk, memleketin siyasetini idare edenlerin verecekleri kararla faaliyet alanına geçer. İşte ben, orduya ordulara kumanda etmiş bir asker sıfatıyla bu açıdan siyasetle temas etmiş olabilirim.”¹⁶⁹

Mustafa Kemal Paşa, ne bölgesel çözüm yöntemlerini ne de yabancı bir devletin koruyuculuğu altına girmeyi doğru buluyordu. Çünkü I. Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı Devleti çökmüş ve galip devletler vatanı işgal etmeye başlamışlardı. İşgallerin ardında gizli amaçlar vardı. Karadeniz Bölgesi’nde Rum Pontus Devleti’ni kurmak amaçlanıyordu. Doğu Anadolu’da karışıklık çıkması halinde altı ilin (Vilayet-i Sitte) işgal edileceği kesindi. Doğuda çok ciddi bir Ermeni tehlikesi mevcuttu. Güneydoğuda ise İngiltere himayesinde Kürdistan Devleti kurulmaya çalışılıyordu.

Bu durum, Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünün yok olduğu ve işgalciler arasında paylaşılmaya başlandığı anlamına geliyordu. Devletin bütünlüğünün yok olmasından sonra yabancı bir devletin koruyuculuğunu aramanın da mantıksal bir dayanağı kalmamıştı. Kaldı ki yabancı bir devletin himaye ve koruyuculuğunu istemek, halkın yok sayılması demektir. İçinde halk olmayan bir çözüm, kalıcı ve sağlıklı olabilir miydi?

O halde gerçek çözüm neydi? Mustafa Kemal Paşa’ya göre tek bir çözüm vardı:

“(…) Milli Hâkimiyete dayalı, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti tesis etmek! İşte, daha İstanbul’dan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsun’da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur.”¹⁷⁰

Misakı Milli’nin, daha yüzbaşı rütbesindeyken, 1907 yılında Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlanmasına ilişkin Ali Fuat Cebesoy, Misakı Milli’ye ait bu hususu doğrulayarak bu konuda yaptıkları çalışmaları şöyle aktarmaktadır:

“Mustafa Kemal Paşa Üçüncü Ordu karargâhında vazifeli idi, ben de hudutta Karaferye’de mıntika kumandanı idim. Her hafta sonu Selanik’e gelirdim. O da zaman zaman bana gelirdi. Böyle bir akşamı, önceden hazırladığı haritayı beraberinde getirmişti: Bu, ‘Hasta Adam’ Osmanlı’nın taksimini beklemeden, bizim kan dökülmesine ve ‘mukadder [kaçınılmaz] mağlubiyetleri beklemeden’,

¹⁶⁹ Atatürk’ün Bütün Eserleri c.2, s.290.

¹⁷⁰ Atatürk’ün Bütün Eserleri, Nutuk I, c.19, s.30.

şeklen sınırlarımız içinde olmasına rağmen, asla ve hiçbir zaman bizim olmamış toprakları terk ettikten sonra, temeli Türk olan bir devletin hudutlarını gösteriyordu. Yemen'i, Hicaz'ı, Filistin'i daha sonra 1911'de beraberce giderek müdafaa ettiğimiz Trablusgarp'ı asıl halkına bırakıyorduk. Bugünkü Suriye'de olan Halep, Irak'ta olan Musul bizimdi. Makedonya, On İki Ada, zaten o günlerde elimizde idi. Mısır gibi, hâkimiyeti nazarileşmiş yerleri halkına bırakıyor, ama 1878'de İngilizlere emanet ettiğimiz Kıbrıs'ı alıyorduk. Bu harita, Mustafa Kemal'in 1907'deki Millî Misak haritasında, bugün bir bölümü Irak, bir bölümü Suriye'de kalan topraklarımızı gösteriyor ki Millî Mücadele sonu muhteşem zaferimize rağmen, bizi petrol yoksunu bırakan bölge de 1907 Mustafa Kemal-Ali Fuat haritasının Türk toprağı olarak içindedir.”¹⁷¹

Mustafa Kemal'in İstanbul'da Milli Mücadele'yi başlatmak için etraflı bir plan üzerinde çalıştığını Ali Fuat Cebesoy'un anılarından öğreniyoruz. Ali Fuat Cebesoy 20 Aralık 1918'de İstanbul'a döndükten sonra Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmede vardıkları sonuçları şöyle belirtir:

“Çıkar yegâne kurtuluş yolu, bir milli mukavemet hareketi yaratmaktı. Ordu ile millet el ele vermeli ve beraberce hareket etmeliydi. Bu mukavemetin nasıl yaratılabileceğini şöylece tespit etmiştik: Ordunun terhisini derhal durdurmak, Yurdun müdafaasına ve lüzumlu olan silah, cephane ve teçhizatı düşmana vermemek, Genç ve muktedir kumandanları kıtaları başında bulundurmak, İstanbul'dakileri de Anadolu'ya yollamak, Milli mukavemete taraftar idare amirlerinin yerlerinde bırakılmasını temin etmek, Vilayetlerde fırkacılık adı altında yapılan kardeş mücadelesine mani olmak, Halkın maneviyatını yükseltmek.”¹⁷²

Altı ay boyunca didindi, durmadan çalıştı. Hemen “her kapıyı çaldı.”¹⁷³ Güvenilir bulduğu yetki sahiplerine, “askeri birlikleri terhis etmemelerini” ve işgal güçlerine olabildiğince, “örtülü engeller çıkarmalarını” söylüyordu.¹⁷⁴ Dost bildiklerinden başka; düşman saydığı kişiler, düzeysiz ve yetersiz görevliler, hoşlanmadığı insanlar ve yabancılarla bile konuştu. İstanbul'da kaldığı altı ay içinde, Padişah, Sadrazam, Harbiye ve Dahiliye Nazırları ile görüştü. Sir W. Birdwood, Kont Sforza ve Rahip Frew'la bir araya geldi. “Türk milletini kurtarmak için giriştiği işte hiçbir şeyi gayrimeşru saymıyordu.”¹⁷⁵ Ülkeyi esenliğe çıkarmada o denli kararlıydı ki, her şeyi göze almıştı. Gerçek düşüncelerini büyük bir sabırla saklı tutuyor, amacına katkı koyması koşuluyla herkesle, “İngilizlerle bile” ilişki kurmaktan çekinmiyordu.¹⁷⁶

¹⁷¹ A. Serdar Sakin, “Misak-ı Millî'nin Hazırlanışı ve İlânıyla İlgili Görüşler”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 13, 2002, s.313-330; A. F. Cebesoy, **1907'de Misak-ı Millî**, Yay. Haz.: Faruk Sükan, Cemal Kutay, Acar Matbaacılık Yay., İstanbul, 1989, s.17,19,30.

¹⁷² Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, s.53.

¹⁷³ H.C. Armstrong, **Bozkurt**, Arba Yay., İstanbul, 1996, s.84.

¹⁷⁴ Benoit Mechin, **Kurt ve Pars**, Kum Saati Yay., İstanbul, 2001, s.120.

¹⁷⁵ Sadi Borak, **Atatürk'ün Resmî Yayınlarına Girmemiş Söylev Ve Demeç, Yazışma ve Söyleşileri**, Kaynak Yay., 2.Bas., İstanbul,1997, s. 151.

¹⁷⁶ M.K. Atatürk, **Nutuk**, c.2, TTK, Yay., 4.Bas., Ankara, 1999, s.811.

Şişli'de kiraladığı evde pek çok insanla görüştü. Ali Fuat Bey (Cebesoy), Kazım Bey (Karabekir), Rauf Bey (Orbay), İsmet (İnönü), Refet Bey (Bele) ve Kazım Bey (Dirik) bu evde görüştüğü ve ileride birlikte hareket edeceği güvendiği komutanlardı. Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığı'na atanan Kazım (Karabekir) Paşa, bu atamadan, "kolorduda organize bir birlik bırakılmadığı" gerekçesiyle hoşnut değildi. Oysa bu Kolordu, Ali Fuat Paşa'nın (Cebesoy) komutasındaki 20. Kolordu'yla birlikte, elde kalan iki askeri güçten biriydi. Kazım Paşa'ya (Karabekir) atandığı görevin kurtuluş mücadelesi açısından önemini anlatarak görevi kabul etmesini istedi. "Orada organize bir kuvvet bırakılmamış olabilir. Ancak bizim bundan sonra iş görebilmemiz için gerekli olan asıl unsur millettir, halktır. Ben size Erzurum'a gitmenizi özellikle öneririm. Gidiniz ve orada bir halk örgütü kurunuz. Yakında benim de size katılmam kesindir" diyerek onu ikna etti.¹⁷⁷

4 Şubat 1919'da, Alemdar gazetesi muhabiri Refii Cevat'ı Şişli'deki eve çağırdı ve aykırı görüşlerini bildiği bu gazeteciyle bir demeç verdi. İttihatçı suçlamalarını kırmak için İttihatçıların baş düşmanı bu gazeteciyle yaptığı görüşmede fikirlerini aktardı ve İstanbul'un o günkü havasını yansıtan ilgi çekici açıklamalarda bulundu. Söyleşi bittiğinde: "Vatan, içine düştüğü felaketten nasıl kurtulur, bağımsızlığına nasıl kavuşur diye bir soru sormanızı isterdim" dedi. "Vatanın kurtarılmasını en uzak bir ihtimalle bile mümkün görmediğim için, böyle bir soru sormadım." Yanıtı üzerine, yayılmaması koşuluyla; "İmkânsız gördüğünüz kurtuluş yolları vardır. Bugün, herhangi bir örgütçü, Anadolu'ya geçer de milleti silahlı bir direnişe hazırlarsa, bu ülke kurtulabilir" açıklamasını yaptı. Refii Cevat şaşırmişti:

"Paşam, milli direniş, güzel ama neyle? Hangi asker, hangi silah, hangi parayla? Maalesef Paşam, kupkuru bir çölden farksız hale gelen bu ülkede, artık hiçbir yaşam belirtisi görülüyor" der.

Aldığı yanıt şudur:

"Öyle görünür Refii Cevat Bey, öyle görünür. Ama çölden bir yaşam çıkarmak, bu çöküntüden bir varlık, yeni bir kuruluş yaratmak gerekir. Siz (şu andaki) boşluğa bakmayınız. Boş görünen o alan doludur. Çöl sanılan bu dünyada, gizli ve güçlü bir yaşam vardır. O, millettir; o, Türk milletidir. Eksik olan örgüttür. Bu örgüt kurulursa, vatan da millet de kurtulur. Bunu böyle bilirsiniz, Refii Cevat Beyefendi."

Refii Cevat sonrasını şöyle aktarır:

"Gazeteye geldim. Kafam karmakarışık. Anlattıkları çok aykırı şeylerdi. Ne kafam almıştı ne mantığım. Daha doğrusu, bana deli saçması gibi gelmişti. Anlat, neler söyledi diyen arkadaşlara, (söylenenleri) anlattım. Bu deli değil, zirdeliymiş dediler."¹⁷⁸

¹⁷⁷ Kinross, **A.g.e.**, s.182.

¹⁷⁸ Armstrong, **A.g.e.**, s.83.

Aynı görüşmenin bir başka anlatımıysa şöyledir:

“Mustafa Kemal Paşa:

- Beni dinleyiniz fakat söylediklerimi yazmayınız. İngiltere hiçbir devresinde bugün olduğu kadar büyük gaileler içinde değildir. Gazeteci, Paşa'yı dikkatle dinlemektedir. Mustafa Kemal Paşa İtilaf devletlerinin ayrı ayrı ele alarak zaafalarını ve kuvvetlerini tahlil ettikten sonra sözlerini şu hükme bağlar:

- İtilaf devletlerinin bu zayıf anından istifade etmek lazımdır.
- Ya onların kuvvetleri.

Kemal'in ince dudaklarında çizgi halinde bir tebessüm belirdikten sonra 'Onlar topraklarımıza bir tek asker çıkaramazlar' dedi.¹⁷⁹

Mustafa Kemal'in İstanbul'da kurulan gizli direniş örgütleriyle de ilişkisi vardı. Bunların kurulmasını sağlıyor, yönlendirip yönetiyor, ancak üye ya da yönetici olarak görünmüyordu. “Hür ölünecek, fakat asla esir ve zelil yaşanmayacaktır” diyen ve gizli çalışan Karakol örgütüyle, kuruluş döneminde ilişkisi vardı.¹⁸⁰ Örgüt yöneticileri Ali Rıza ve İsmail (Canbulat) Beylerle ilişkiyi, çok güvendiği yaveri Cevat Abbas (Gürer) aracılığıyla sürdürüyordu.¹⁸¹ Ankara'ya gidince, yeraltı örgütlerinin tümünü denetim altına almış, kapanan ya da çalışmasını durdurduğu örgütlerin yerine yenilerini kurdu muştı.

Teşkilatı Mahsusa'nın süreklilik gösteren ardılları, “Ankara'nın doğrudan emri altındaydı.” Teşkilatı Mahsusa'nın Müdürü Hüsamettin Bey'i, 1920 sonunda, Genelkurmay İstihbarat Birimi'nin başına geçmek üzere, Ankara'ya getirtmişti.¹⁸²

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da geçirdiği altı ay boyunca, Şişli'deki evini, bir yeraltı siyasi faaliyet merkezine dönüştürdü. Bu toplantıların başlıca müdavimleri arasında Ali Fethi (Okyar), Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Refet (Bele), Kâzım Karabekir ve İsmet (İnönü) bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları, ülkeyi yabancı işgaline karşı savunmak için ortak hedefler belirlemişlerdi: ordunun terhisine derhal son vermek; silah ve cephanelerin İtilaf kuvvetlerine teslimini durdurmak; genç ve muktedir kumandanların Anadolu'daki birliklere tayini; milli direnişe taraftar bürokratların yerinde bırakılmasını sağlamak ve halkın maneviyatını yükseltmek.¹⁸³

Osmanlı Harbiye Nezareti'ndeki vatanseverler, bir milli direniş merkezi olarak hareket ettiler, burada görevli zabıtlar kilit kumanda mevkilerine vatansever subayların atanması için var güçleriyle çalışıyorlardı. Şubat 1919 sonlarında Ali Fuat, karargâh

¹⁷⁹ Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte ve Fıkralarıyla Atatürk, c.2**, İstanbul, 1967, s.144.

¹⁸⁰ Bilge Criss, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Y., 3.Bas., İstanbul, 2000, s.153.

¹⁸¹ Criss, **A.g.e.**, s.173.

¹⁸² Armstrong, **A.g.e.**, s. 84.

¹⁸³ Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 36-37.

merkezi Ankara olan XX. Kolordu'nun kumandasına tayin edildi. Mart başında, Mustafa Kemal'le Şişli'de son bir görüşme daha yaptı. Hatıratında Ali Fuat, silah ve cephanenin toplanması ve kolordusunun terhisinin önlenmesini görev bildiğini anlatır. Bundan başka "ordu ile halk arasında birlik, azim, iman ve ümit hislerini kuvvetlendirmek" ve onları ülkenin kurtulabileceğine inandırmak da çok önemliydi.¹⁸⁴ Ardından, 13 Mart'ta Karabekir XV. Kolordu kumandanlığına tayin edildi; o da Erzurum'da bölgesel bir kongre toplanması çağrısı yaparak halkla bağ kurulmasını sağlamakta kararlıydı.¹⁸⁵

Mustafa Kemal, açık ve basit siyasal hedefler belirleyip bunlara bağlı kalmanın gereğine inanıyordu. Zaten hareketin başarısı da, kendisinin bu direniş için uygun araçlar ve uygulanabilir bir strateji geliştirmesine bağlıydı. Etkili bir milli direniş, Osmanlı ordusundan geriye kalan kuvvetler üzerinde merkezi bir kumanda oluşturmayı, vilayet yönetimlerinde denetim kurmayı ve yerel direniş örgütlerini birleştirmeyi gerektiriyordu. Halkı harekete geçirmek ve uluslararası kamuoyunun desteğini kazanmak, etkili propagandaya bağlıydı. Mustafa Kemal'in Anadolu'daki ilk yedi buçuk ayı, Anadolu merkezli, işleyen bir milli direniş geliştirebilmesinde can alıcı önem taşıyacaktı.¹⁸⁶

M.Kemal Paşa'nın yaveri Muzaffer Kılıç, Mustafa Kemal Paşa ile Fevzi Çakmak'ın gizli bir görüşme yaptıklarından söz eder. Muzaffer Kılıç bu toplantının Osmanlı Erkânı Harbiye Reisi Kavaklı Fevzi Paşa'nın Beykoz'daki evine Cevat Paşa ile Mustafa Kemal'i davet etmesiyle gerçekleştiğini, Fevzi Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'na girerken mağlubiyet durumunda hazırlanan gerilla planını uygulamaya koyma düşüncesinde olduğunu ve bu toplantıda Anadolu'da bir "mukavemet merkezi" kurulmasına karar verildiğini belirtmektedir.¹⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın ülkenin ve milletin İstanbul'dan ibaret olmadığını kavradığı ve hareket ettiği şu sözlerde ifadesini bulmuştur. "...Dayanılacak gücün doğrudan doğruya millet olacağı düşüncesi bende çok güçlüydü. İstanbul'da olup bitenlerden, yapılan girişimlerden milletin haberi yoktu. İstanbul'da oturup, millete haberdar olma imkânı kalmamıştır. Öyleyse yapılacak tek şeyin İstanbul'dan çıkıp milletin içine girmek ve orada çalışmak olduğuna karar verdim..."¹⁸⁸

1919 yılının Şubat ayının sonlarında Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya görevli olarak gidemediği takdirde en çok güvendiği bir komutanının yanına gideceğini söylemesi üzerine; Ali Fuat Paşa'dan, kolordusunun her zaman emrinde olduğu yanıtını almıştı.

¹⁸⁴ Cebesoy, **A.g.e.**, s. 53-54.

¹⁸⁵ Gawrych, **A.g.e.**, s.94.

¹⁸⁶ Gawrych, **A.g.e.**, s.100.

¹⁸⁷ Celal Erikan, **Komutan Atatürk**, TTK Yay., Ankara 1964, s.222; Mehmet Işık, **Her Yönüyle Atatürk, Yakamoz Yay.**, İstanbul, 2010, s.163.

¹⁸⁸ Osman Bircan, **Fotoğraflarla Atatürk'ün Yaşamı**, Birinci Baskı, Se&Pa Yay., Ankara,1996, s.58.

1919 Nisan ayında da, Erzurum'daki kolordu komutanlığına atanan Kazım (Karabekir) Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı hasta ziyareti sırasında Anadolu'ya çağırması, o da iyileştikten sonra bu davet doğrultusunda kendisiyle Anadolu'da buluşmaya çalışacağını belirterek olumlu yanıt vermişti.¹⁸⁹

İstanbul'da herşey yolunda gitmemişti. Mustafa Kemal, İstanbul'da hedeflerine tam olarak ulaşamayacağını değerlendirmişti. Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarından Rauf (Orbay) Bey, Anadolu'ya geçiş kararını nasıl aldıklarını şöyle aktarmaktadır:

“İşte bu devrede, kurtuluş için İstanbul'da bir şeyler yapılıp yapılamayacağı düşüncesi ile çeşitli teşebbüslere girişerek bir mücadele temelini atılmasının araştırıldığı günlerde, biz nihayet Mustafa Kemal Paşa ile hemen hemen yapayalnız kalmıştık. Ve bu yapayalnız gece gündüz, baş başa vererek bir neticeye varmak için adeta kıvrana kıvrana yaşadığımız en buhranlı ve nazik zaman içindedir ki, nihayet Anadolu'ya geçerek, orada mücadeleye atılmaktan başka çare kalmadığı kararını verdik.”¹⁹⁰

Şişli görüşmeleri, onun Adana'dayken geliştirdiği düşüncelerin, karar ve ilke olarak ortaya konmasıyla sonuçlandı. Halk örgütlenmesinin temel alındığı ilkeler, özet olarak şöyleydi:

“Çıkışı olan tek kurtuluş yolu bir milli direniş hareketi yaratmaktır. Orduyla millet el ele vermeli, beraber hareket etmelidir. Askerin terhis derhal durdurulmalı, hiçbir silah, cephane ya da teçhizat düşmana verilmemelidir. Genç ve yetenekli komutanlar birliklerinin başında tutulmalı ve Anadolu'ya gönderilmelidirler. Ulusal direnişten yana devlet yöneticileri yerlerinde bırakılmalı, illerde partililik adına yürütülen kardeş kavgasına son verilmeli ve halkın moral gücü yükseltilmelidir.”¹⁹¹

Kurtuluş seçenekleri içerisinde İstanbul'un çıkmasıyla, dikkatler artık Anadolu'ya yönelmişti. Anadolu'da başlatılacak Milli Mücadele hareketi için Ankara'nın en uygun merkez olacağını, Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Paşa daha İstanbul'da iken kararlaştırmışlardı. Ali Fuat Paşa'nın Komutanı olduğu 20. Kolordu'nun Ankara'ya nakli ile burasının bir mücadele merkezi yapılması kararı, İstanbul'da yapılan planın bir parçasıydı. Bu plana göre; Mustafa Kemal, Anadolu'da geniş ve yeterli yetkilere sahip bir göreve getirilinceye kadar bir süre daha İstanbul'da duracaktı. Anadolu'da kendisine ihtiyaç duyulduğu anda resmi bir görev alamasa bile özel olarak Anadolu'ya geçecekti.¹⁹²

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Bey gibi az sayıdaki sırdaşlarının dışında kimsenin duymadığı şu kararı kendi kendine verdi: Kurtuluşu Anadolu içlerinde aramak, topyekûn milleti uyandırmak. Hiçbir sıfat sahibi olmadan Anadolu'ya geçtiğinde, aldığı kararı

¹⁸⁹ Erikan, **A.g.e.**, s.223.

¹⁹⁰ Feridun Kandemir, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri İle Rauf Orbay**, Sinan Matbaası, İstanbul,1965, s.32.

¹⁹¹ Kinross, **A.g.e.**, s.164.

¹⁹² M. Cemil Özgül, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki çalışmaları**, Ankara, TTK, 1998, s.36.

uygulayabilmesi için en uygun bölge ve onu o bölgeye götürecek en kolay yol hangisi olabilirdi? Bu soruyu, arkadaşı İsmet Bey'e sorduğunda iyimser bir üslupla; yolların ve bölgelerin çok olduğu şeklinde bir yanıt aldı.¹⁹³

Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ile yaptığı görüşmede; sorunların ancak Anadolu'da çözülebileceğini, bu nedenle 20. Kolordu Karargâhı'nın, "direniş hareketi için merkezi konumda olan" Ankara'ya taşınmasını istedi.¹⁹⁴ 7. Ordu'da olduğu gibi onu hala komutanı sayan Ali Fuat Paşa (Cebesoy), bu öneriyi kabul etti ve birlikte hareket etme konusunda anlaştilar. Anadolu'daki dağınık direniş örgütleri, Doğu'da Kazım Paşa'nın (Karabekir) 15, Batı'da Ali Fuat Paşa'nın (Cebesoy) 20. Kolordusunun yönetimi altına alınacak, bu iki güç Mustafa Kemal'e bağlanarak tek bir merkezde toplanacaktı.¹⁹⁵

Mustafa Kemal Paşa, ulusal kurtuluş hareketinin siyasetini "Tam bağımsız yeni bir Türk devleti" kurmak olarak belirlemiştir. Bu yolda bir ölüm kalım savaşı verilmesi gerekecekti. Bu hareketin maddi hedefi, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından tespit edilen Misakı Milli'ydi. Misakı Milli sınırlarının Türk nüfusun yaşadığı alanlar dikkate alınarak belirlenmesi, daha baştan itibaren, Türk milliyetçiliği fikrinin, ulusal kurtuluş hareketinin bayrağı olacağını işaret ediyordu.

Ulusal kurtuluş stratejisi iki temel hedefe yöneltilmişti. Birinci öncelikli hedef, işgalci devletlere karşı mücadele edip vatanın kurtuluşunun sağlanmasıydı. İkinci hedef, halk egemenliğine dayalı bir cumhuriyet kurmaktı. Birinci hedef için yapılacak askeri, siyasi ve diplomatik çalışmalara uygun olarak ve zamanı geldikçe ikinci hedef için tedbirler alınacaktı. Her iki hedefe ulaşmada temel vasıta "halkın gücünün" kullanılmasıydı. Bu konuda, Clausewitz'in "Üçlü Güç Birliği" düşüncesine paralel olarak "Halk-Hükümet-Ordu" birlikteliği sağlanacak, önce siyasi kurumlar (meclis, hükümet) oluşturulacak ve ardından askeri tedbirler alınacaktı. Dolayısıyla, bir bütün olarak mücadele ele alındığında yapılacak iş, öncelikle işgalci devletlere daha sonra saltanata karşı bir "halk devrimiydi".

M.Kemal Paşa Anadolu'ya geçer geçmez öncelikle tespit ettiği strateji doğrultusunda kararlarını dayayabileceği bir yasal merkez oluşturmayı esas almıştır. Halkın iktidar organı adım adım inşa edilirken, Kuvayı Milliye Kuvvetleri mücadelesinin örgütlenmesi buna bağlı olarak merkezleşmiş ve kurumsallaşmıştır. Kuvayı Milliye Kuvvetleri mücadelesi için verilen emirler ve yönergeler detaylandırılmış, savaşın yayılma alanı genişlemiş, halk örgütlenmiştir.

¹⁹³ Atatürk'ün Bütün Eserleri c.3, s.80-81.

¹⁹⁴ Armstrong, A.g.e., s.90.

¹⁹⁵ Aydemir, A.g.e., s.365.

Tam bağımsızlığı amaçlayarak ülkeyi işgalden kurtarma düşünce ve eylemi; Adana'da başlatılan, İstanbul'da geliştirilen ve Samsun'da uygulamaya sokulan dokuz aylık bir hazırlık döneminden sonra, 19 Mayıs'ta yeni bir aşamaya ulaştı. Mondros Mütarekesi henüz imzalanmamışken, ülkenin işgal edilerek parçalanacağı önceden görülmüş, hazırlıklar buna göre yapılmıştı. Ulusun kurtuluşu, halkın örgütlenmesine dayalı silahlı savaşın ve ulusal bağımsızlık kararlılığının, toplumun ortak istenci durumuna getirilmesiyle olanaklıydı. "Türk ata yurduna ve Türk'ün bağımsızlığına saldıranlar" a karşı, onların gücüne ve kim olduğuna bakmadan, "bütün ulusça ve silahlı olarak karşı çıkmak, onlarla savaşmak gerekiyordu."¹⁹⁶

Düşünce olarak olgunlaştırdığı eylem planını, halkın anlayıp katılacağı söz ve davranışlarla bütünleştirerek, uygulamaya hazır duruma getirmişti. Yüksek hedefleri vardı, ancak ayrılık yaratacak erken atılmış adımlardan, erken söylenmiş sözlerden özenle kaçınıyordu. "Ben, ulusun vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini, bir ulusal sır gibi vicdanımda taşıyarak, yavaş yavaş bütün toplumumuza uygulatmak zorundaydım"¹⁹⁷ diyor ve her evrede, o evrenin gereklerine uygun davranıyordu.

Yunan ordusunun İzmir'i işgali, bu gruplara mensup pek çok kişinin düşüncesini silahlı bir direniş olmadan kurtuluşun mümkün olmadığı yönünde değiştirdi.¹⁹⁸ Bunun için ülkede uygun koşullar da vardı. Mütarekeden sonra yapılan işgallere karşı belirgin bir tepki ortaya çıkmış, bu sebeple birçok ulusal ve yerel cemiyet kurulmuştu. Gösterilen tepki yeni yerel örgütlerin kurulması ve kitlesel protestolar şeklinde kendi kendini besleyen bir ateş gibi büyümeye ve silahlı bir direniş için uygun şartları oluşturmaya başladı. Öte yandan doğuda da, kendi bölgelerinin Ermenilere verileceğinden endişe eden halk, harekete geçmişti.

Şimdi Mustafa Kemal Paşa'nın önündeki görev, Doğu'da Ermeni Devleti kurulmasına karşı ortaya çıkan direniş, İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesine karşı oluşan tepki ve ülkenin hemen her yerinde faaliyet gösteren cemiyetlerle silahlı grupların koordinasyonunu sağlamak ve ordunun da desteğiyle bunları bir hedef doğrultusunda bir araya getirmektir.¹⁹⁹

¹⁹⁶ M. K. Atatürk, **Nutuk**, c.1, TTK, 4.Bas, 1999, s. 15.

¹⁹⁷ Atatürk, **Nutuk**, c.1, s. 33.

¹⁹⁸ Muhtemelen bu sebeple E. Tümgeneral Celal Erikan gibi bazı yazarlar Millî Mücadele'nin İzmir'in işgaliyle başladığını yazmaktadırlar. Erikan, **A.g.e.**, s. 3.

¹⁹⁹ ...Nitekim 8 Temmuz 1919'da kolordulara askerlik mesleğinden ayrıldığını bildirmek için çektiği çektiği telgrafta da vatan ve milleti Yunan ve Ermeni emellerine kurban etmemek için açılan Millî Mücadele'ye daha rahat iştirak etmek için istifa ettiğini belirtmektedir; **Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD)**, Sayı: 120, Belge: 5, s. 9.

24 Mayıs 1919'da da sorumluluk bölgesindeki asayiş durumu hakkında bir rapor gönderdi.²⁰⁰ Millî hedefe uygun olarak bir stratejik değerlendirme yapan Mustafa Kemal Paşa'ya göre izlenmesi gereken politik amaç millî hâkimiyete dayanan kayıtsız ve şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmaktı.²⁰¹ Yani millî politikanın esasını bu oluşturacaktı ve bu politik amacı gerçekleştirmek için bir millî strateji oluşturmak gerekiyordu. Bunun için uygulama safhalara ayrılacak ve adım adım hedefe varılacaktı. Ayrıca, mücadele bir halk hareketi olarak yürütülecekti.

Artık Milli hedef için halkın hazırlanması gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa bu işe Havza'da fiilen başlayacaktı. Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs'ta Havza'ya geçti ve 12 Haziran'a kadar burada kaldı. Mustafa Kemal Paşa, halkla ilk yakın teması Havza'da kurdu. İlk tespitlerine göre İzmir'in işgali halkı endişeye sevk etmiş ama olan biten şeyler tam olarak anlaşılammıştı. Onun için, mevcut gelişmeler her yere duyurulmalı ve halk harekete geçirilmeliydi.²⁰² Aynı dönemde, Yunan kuvvetleri İzmir'den sonra Aydın ve Manisa'yı da işgal etmişlerdi. Halk işgaller ve yapılan saldırılar konusunda yeterince aydınlatılmadığı için, işgallere karşı yeterli düzeyde tepki göstermemişti.

Mustafa Kemal Paşa, milleti haksız işgaller konusunda bilgilendirmek ve daha da önemlisi harekete geçirmek için 28 Mayıs 1919'da valilere, bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurum'da 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu, Diyarbakır'da 13. Kolordu Komutanlıkları ile Konya'daki Ordu Müfettişliği'ne "Havza Genelgesi"²⁰³ olarak bilinen talimatı gönderdi. Havza Genelgesi'yle yurdun birçok bölgesinde heyecanlı mitingler yapılarak işgallere tepki gösterildi. Böylece ulusal kurtuluş hareketine "halkın katılımı" sağlanmaya başlanmıştı.

Mustafa Kemal'in gerilla savaşının yapılmasına ilişkin ilk emri Havza'da 29 Mayıs 1919'da Sivas, Erzurum ve Ankara'daki Kolordu kumandanlarına gizli telgrafıyla bildirilmiştir. Bu emirde gerilla savaşı net bir şekilde ifade edilmiş, çete kavramı düşman birlikler için kullanılmıştır. 29 Mayıs'ta verilen gerilla emri, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkarken gerilla savaşı stratejisini daha önceden belirlemiş olduğunu ortaya koymaktadır. Emir şu hususları içeriyordu:

"I- (...) Milletin esaretten kurtarılması, hâkim ve bağımsız olarak topraklarımızda yaşayabilmesi ancak kararlı ve namuslu ellerin milleti kısa ve doğru yoldan haklarını ve bağımsızlığını savunmaya şevkiyle kabil olacaktır. Mülkiye memurlarından güvenilir kişilerle el ele vererek bağımsızlığın savunulmasının emrinde gerekli teşkilatın [tabii ki gizli] ve dışarıdan fark edilmeyecek şekilde

²⁰⁰ Raporun tam metni için bkz. **ATBD**, Sayı: 120, Belge: 1, s. 3-4; Ayrıca bkz.: T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, **Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri**, Ankara, 1982, Belge: 34, s. 34-36.

²⁰¹ M. K. Atatürk, **Nutuk**, s. 25.

²⁰² Aydemir, **A.g.e.**, s. 32-33.

²⁰³ **Atatürk'ün Bütün Eserleri c.2**, 1915-1919, s.334; Refik Necdet Aktaş, **Atatürk Kurtuluş'un Savaşına Nasıl Hazırlandı**, Varlık Yay. 1973, s.48.

kurulmasını zaruri görüyorum. Bu husus, ihtisası dolayısıyla biz askerlerin vatanperverliğine düşmektedir.

2-Doğu vilayetlerinde yabancı işgalini iki şekilde düşünmekteyim. Ya Karadeniz sahilindeki Rum ahalisi isyan ederek Cumhuriyet ilan edecek ve bir taraftan da kuvvetli iç ve bilhassa dış çeteleri vilayetlerimizi yağmalayacaktır. Buna karşı koyma: Jandarma ve asker müfrezeleriyle ve tam bir şiddetle takibat yapacağız. Ve İslam köylüleri de ellerindeki silahlarıyla köylerini bizzat savunacaktır. Veyahut böyle bir isyanla birlikte olsun ve gerekse olmasın, sahile ufak veya büyük yabancı kuvvetleri çıkarken sahilde yerleşecek ve belki de içeriye de sarkacaktır. Çıkan yalnız Yunan kuvveti olursa ahali ve asker kuvvetimizle püskürtülmesi çaresine başvurulabilir. Diğer İtilaf Devletleri'nin birlikleri olursa sahilde yerleşmelerini geciktirmek ve içeride karşı koymanın da aşağıdaki şekilde ve mitingler ve çeşitli gösterilerle milli protestolar yapılabilir. Fakat bu kuvvetlerin içeriye sarkmasına yani memleketimizi bilfiil istila etmelerine karşı tabii ki halk ve asker tek vücut olarak fiilen silahla bağımsızlığı savunmaya uğraşacaktır. Bu ihtilallerle beraber doğudan Ermenistan ve Gürcistan taraflarından gelebilecek saldırılar göz önüne alınarak başlıca istikametlerin gerilla tarzında savunulması hususunun şimdiden hazırlanması, sahile yakın olup yabancı kontrollerin dışında kalmış yerlerdeki silah, cephane, teçhizat ve askeri malzemesinin uygun şekilde sezdirilmeden içerilere nakillerinin sağlanması, hatta kontrole tabi olanlarının da kesinlikle el konularak kaçırılmasının şimdiden hazırlanması. Köylerin vaziyetine göre halkın kendi köyünü savunması veyahut civar askeri birlikleri de takviye etmelerine göre gerekli pazarlıklara girişilmesi ve bunun için silah, cephane ve iaşe tarzının vaktiyle kararlaştırılması ve birlik mevcutlarının artırılması ve birliklerdeki silahların mümkün merteye birleştirilmesi, levazım, iaşe maddelerinin emniyeti ve cephanenin sağlanması, önemli güzergâhlardaki büyük inşaatların icabında tahrip edilmek üzere hazırlanması gibi hususların şimdiden düşünülmesiyle son derece gizli bir şekilde tamamlanması lazımdır. 20. Kolordu'nun batıdan doğuya ve 12. Kolordu'nun Adana havalisinden doğuya gelen istikametleri korumasına ihtiyaç olacağı görüşündeyim. Arz edilen hususlara dair yüksek görüşlerinizin yazıyla bildirilmesini rica ederim.

3-Gizli olarak yalnız 3,15 [ve] 20. Kolordu Kumandanlarına yazılmıştır.”²⁰⁴

M.Kemal Paşa'nın ilk gerilla emrinde en önemli nokta gerilla savaşının yapılması görevinin Kolordu Komutanlıklarına verilmiş olmasıdır. Emirde Kolordu Komutanlarından buldukları bölgede, ordunun olanaklarını kullanarak ve halkı örgütleyerek gerilla savaşını örgütlemeleri istenmiştir. Mondros Mütarekesinden sonra dağıtılan ordunun mevcudu çok azalmış olsa bile ayakta kalan kısımlarının büyük ölçüde gerilla birlikleri haline gelmesi “askerlerin vatanperverliğidir.” Gerilla birliklerinin yapılanmasında “asker müfrezeleri” ve “köyünü koruyan silahlı köylüler” yer alacaktır. Düşman kuvvetlerinin kıyılardan “içerilere sarkması” silahla engellenecek; silah, mühimmatın ve iaşenin “içerilere nakilleri” sağlanacaktır. İç alanların güvenliğini sağlamak ve saldırının batıdan doğuya karşı, güneyden doğuya doğru genişlemesini önlemek için 20. ve 12. Kolordu görev yapacaktır. Talimatta verilen görevlerden; kıyılarda gerilla savaşı yürütmek, işgal olmayan iç bölgeleri yığınakta kullanmak ve 20.

²⁰⁴ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Yayına Haz. Ali Sevim, Vd., Ankara, 2006, s. 25-27; ATASE, Türk İstiklal Harbi(T.İ.H.) II. Cilt , Ks. 1, s. 113; Atatürk'ün Bütün Eserleri c.2, s.337-338.

ve 12. Kolordularla sağlam bir cephe gerisi tutmak şeklinde bir stratejinin belirlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa gerilla savaşı emrini Haziran'da Amasya halkına yaptığı çağrıda şöyle tekrarlamıştır:

“Amasyalılar düşmanlarımızın Samsun'dan yapacakları herhangi bir çıkartma hareketine karşı, ayaklarımıza çarıklarını çekecek, dağlara çekilecek, vatanımızı en son kayasına kadar müdafaa edeceğiz.”²⁰⁵

Bunun için hazırlıklara şimdiden başlanacak, kıyı bölgelerindeki silah, cephane ve malzeme iç bölgelere taşınarak muhafaza edilecekti.²⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın harekete geçer geçmez Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleriyle irtibat kurması ve onları bir amaç doğrultusunda yönlendirmeye çalışması, bu hareketin devrimci niteliğini açıkça gösteriyordu. Mustafa Kemal Paşa, Balkanlardaki komitacıların silahlı unsurlarının yanında siyasi unsurlarının da olduğunu ve bunların nasıl çalıştığını görmüş, Trablusgarp'ta ise mevcut aşiret ve tarikat yapılarını benzer bir şekilde kullanarak bir direniş örgütlemişti.

Bu ilk emirler Mustafa Kemal Paşa'nın uygulamayı düşündüğü tırmandırma stratejisinin ilk safhasının nasıl olacağını da gösteriyordu. Bu strateji; Erzurum Yaylası, Uzunyayla ve Murat Yaylası mihverinde Anadolu'nun üç büyük kalesinin ve bu kaleler ile kuzey ve güneydeki sıradağlar arasındaki Anadolu topraklarının güvenli bir bölge haline getirilmesi ve bu bölgede mücadele için bir teşkilat kurulmasına dayanıyordu.²⁰⁷ Mustafa Kemal, yapmak istediği mücadele için güvenilir bir kale olarak gördüğü Doğu'yu arkasına almak istiyordu.

Mustafa Kemal Paşa 29 Mayıs 1919 tarihli emrinde mücadelenin “gerilla tarzında savunma” şeklinde yapılacağını açıklamış, gerilla savaşını örgütleme görevi “askerlerin vatanperverliğine” bırakılmıştı.²⁰⁸ Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal'in avantajı, o dönemde İstanbul'daki Avrupalı işgal kuvvetlerinden uzakta, daha geniş hareket serbestisine sahip olmasıydı.²⁰⁹

Mustafa Kemal Paşa, 3 Haziran 1919'da ülkenin değişik bölgelerinde bulunan askerî ve mülki amirlere gönderdiği telgrafta da, milletçe kesin bir şekilde savunulması gereken iki hak olduğunu, bunların devlet ve milletin tam bağımsızlığı ve ülkenin

²⁰⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam, Mustafa Kemal, 1881-1919, C. 1**, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul, 1991, s.37.

²⁰⁶ **Atatürk'ün Tamim...**, s. 25-27; Ayrıca bkz.: Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, s. 36-37; **TİH C. 2**, Ks. 1, s. 113.

²⁰⁷ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Mehmet Çanlı, **Millî Mücadele'de Uygulanan Askerî Strateji**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara, 2019.

²⁰⁸ **Atatürk'ün Bütün Eserleri c.I**, s.357.

²⁰⁹ Gawrych, **A.g.e.**, s.99.

bütünlüğü olduğunu belirtiyordu.²¹⁰ Bu millî çıkarlara göre millî hedef; millî çıkarları elde etmek, yani milletin bağımsızlığını ve vatanın bütünlüğünü korumaktı.

Etkili direniş “memleketimizi bilfiil istila eylemelerine karşı bittabi hak ve asker’in yekvücut olarak silahla fiilen istiklalini müdafaası uğruna” savaşmasını gerektiriyordu.²¹¹

Mustafa Kemal, 9 Haziran 1919’da vilayet ve müstakil mutasarrıflıkların idarecileri ile Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetlerine gönderdiği bir tamimle, milletin özlemlerini gerçekleştirmeye şahsen yemin etti. Tamim, ülkenin dört bucağında “milletin hukukunu ve istiklalini” savunma hedefiyle “bir vicdan-ı milliden doğan halk nümayişlerinin” varlığına işaret ediyordu. Bu “hayat ve memat” günlerinde bağımsızlıktan en küçük bir ödün verilemeyeceğini belirtiyordu.

Mustafa Kemal’e göre nihai zafer, gerekirse topyekûn bir savaş için, Anadolu’nun Müslüman halkını olabildiğince seferber etmeye bağlıydı. Bu anlamda, Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele’nin amaçlarının çoğu zaman Osmanlı saltanatının ve halifeliğinin dokunulmazlığını içerdiğini de söyledi. Mustafa Kemal, halk’a uzanmış, halkın kurtuluşu için yine halkla birlikte adım atmaya başlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa Havza’dan, Refet (Bele) kumandasındaki III. Kolordu’ya bağlı 5. Kafkas Tümeni’nin karargâhının bulunduğu Amasya’ya geçti; Milli Mücadele’nin bu başlangıç evresinde, siyasal meşruiyet elde etmek can alıcı önemdeydi ve Andrew Mango’nun belirttiği gibi, “Mustafa Kemal Paşa da, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini toplumu harekete geçirmek için bir araç ve kendi komutası altındaki Türk milliyetçi subayların hareketlerine yasal bir otorite kaynağı olarak görüyordu...”²¹² Sivas’ta yapılması planlanan milli bir kongreyi bu stratejinin anahtarı olarak düşünmüştü.

Ulusal kurtuluş hareketinin iki temel unsuru “halk” ve “ordu”yla temasa geçilmiş ve ilk bilgilendirmeler yapılmıştı. Gelinek noktada, Ulusal Kurtuluş Siyasetinin esaslarının millete aktarılması ve halk hareketinin başlatılması gerekiyordu. Bu amaçla Amasya’ya gelen Mustafa Kemal’e halk büyük ilgi gösterdi. Amasya’da yapılan çalışmalarda kısa sürede sonuç alındı. Halk geleceğine sahip çıkmak ve bağımsızlığını elde etmek için

²¹⁰ M. K. Atatürk, **Nutuk**, s. 35-36; Mustafa Kemal Paşa, Tasvir-i Efkar Gazetesi Başyazarı Velid’in 13 Ekim 1919’da sorduğu sorulardan Kuvâ-yı Milliye’nin “Asıl amacı nedir?” sorusuna da; “Asıl amacı vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığını sağlamaktır.” diye cevap vermiştir. “Asıl amacına ulaşmak için neler yapmaktadır?” sorusunu ise “...Kuvâ-yı Milliye’yi amel, İrade-i Milliye’yi hakim kılmaktır...” şeklinde cevaplamıştır. **ATBD**, Sayı: 120, Belge: 6, s. 10-15; Mustafa Onar, **Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s. 57-58.

²¹¹ Karabekir, **İstiklal Harbimiz I**, s.36-37.

²¹² Andrew Mango, **Atatürk: The Biography of the Founder of Modern Turkey**, Woodstock, NY: Overlook Press, 1999, s. 229; Mango, bu değerlendirmesinde 18 Haziran tarihinde Edirne’deki I. Kolordu kumandanı Cafer Tayyar’a gönderilen mesaja atıf yapar. Orijinal belge için, Bkz. **ATBD** 26/77 (Eylül 1978) belge 1686.

mücadeleye hazırды. O günlerde Sultan Beyazıt Camisi'nde vaaz veren Abdurrahman Kamil Efendi şöyle konuşmaktaydı:

“Ey ahali, milletin şeref ve haysiyeti, istiklali hakikaten tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtulmak için icap ederse, vatanın son bir ferdine kadar ölmeği göze almak lazımdır. Artık, Padişah olsun, Halife olsun, ismi, unvanı her ne olursa olsun, hiçbir şahsın ve makamın hikmet ve mevcudiyeti kalmamıştır. Yegâne çare-i halas (tek çözüm yolu), halkın doğrudan doğruya hâkimiyeti eline alması ve iradesini kullanmasıdır. Hep beraber Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanarak vatani kurtaracağız.”²¹³

Milli direnişe yön verecek bir milli heyet kurmayı ve milli dava için meşruiyet kazanmayı amaçlıyordu, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine ek olarak, Mustafa Kemal Paşa halk desteği kazanmak konusunda askeri kuvvetlere de özel bir önem atfediyordu. Ordu kumandanları halk ve sivil idareyle önemli bir irtibat odağı olarak hizmet edeceklerdi. 30 Ekim'de imzalanan ateşkesin koşullarını Adana'da öğrendiğinden beri onun zihninde beliren kuşklar şimdi birer birer gerçek olmaktadır. Bu nedenle 19 Mayıs günü Samsun'a ayak bastığı dakikadan itibaren “teşkilat” konusuna yoğunlaşarak çabalarını hızlandırmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında başlayan direniş düşüncesi halka yayılıyor, şahsi olmaktan çıkıp toplumsal bir boyut ve değer kazanıyordu. 22 Haziran'da Anadolu halkına ve dünyaya hitaben kaleme alınan Amasya Tamimi (Genelgesi) yayımlanmıştı.²¹⁴

Amasya Genelgesi, direnişin hem amacını hem de yönünü tanımlıyordu. Tamim bir uyarıyla başlıyordu: “Vatanın tamamıyeti, Milletin istiklali tehlikededir.” Bu kısa fakat net cümle, aynı zamanda Anadolu'da doğmakta olan direniş hareketinin siyasal amacını da belirliyordu. İstanbul hükümeti, İtilaf Devletleri'nin tesir ve murakabesi altında mahsur bulunduğundan milletin çıkarlarını temsil etmekte yetersizdi. Bu istiklalini muhafaza etme görevi, milletin kendine düşüyordu. Milli mücadelenin başını çekmek ve dünyayı amaçlarının meşruiyetine ikna etmek için en büyük ihtiyaç “bir heyet-i milliye” idi.²¹⁵

Bu bakımdan Amasya'dan tüm ulusa yayımlanan Amasya Genelgesi yurdumuzun işgalcilerden temizlenmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını hedefleyen, temel siyaset belgesidir.²¹⁶

Denebilir ki Amasya Genelgesi, Milli Mücadele'nin ulusal ölçekteki ilk siyasi belgesidir.²¹⁷ Bu genelgeyle, ulusal hareket fiilen başlamış ve Lozan Antlaşması'yla

²¹³ Aktaş, **A.g.e.**, s.72.

²¹⁴ Onar, **A.g.e.**, Belge 121, s. 83-84; Selahattin Selek, **Milli Mücadele**, C.I, 2.Baskı, 1982, s.323.

²¹⁵ Gazi M. Kemal, **Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik**, Ankara, 1927, Vesika 16, S.13-14.

²¹⁶ **Atatürk'ün Bütün Eserleri 1919, c.3**, s.107-108.

²¹⁷ M. K. Atatürk, **Nutuk, Vesikalar**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1969, s. 627.

başarıya ulaşmıştır. Dolayısıyla Amasya Genelgesi'ni, Lozan Antlaşmasıyla ilişkilendirmek ve bu iki tarihi belgeyi, başlangıç ve sonuç şeklinde ifade etmek, Türk Devrimi'nin en kısa ve özlü ifadesi olacaktır.

Genelgenin birinci maddesinin birinci ve ikinci cümleleri mevcut durumu kısaca açıklamakta yani "tespit" yapmaktadır. Dördüncü cümleyse çok net bir biçimde "tedbiri" açıklamaktadır. Yani yapılacak mücadelede asıl unsur millettir. Millet kendi geleceğine azimle sahip çıkacak ve hiçbir yabancı devletin koruyuculuğu ya da himayesini aramadan bağımsızlığını kurtaracaktır. Bunun nasıl yapılacağı ise beşinci cümlede açıklanmıştır; buna göre, ulusal direnişi yürütecek heyetin oluşturulması tasarlanmıştır. Genelgeye temel oluşturan Amasya Kararlarının altıncı maddesindeyse, kurtuluşun silah yoluyla gerçekleşeceği, bu bakımdan askeri birlikler ve ulusal teşkilatların dağıtılmaması uyarısı yapılmıştır:

"(...) Askeri ve millî teşkilat, hiçbir surette ilga edilmeyecektir. Komuta hiçbir surette terk edilmeyecek ve başkasına verilmeyecektir. Vatanın herhangi bir tarafından yeniden yapılacak düşman işgal harekâtı, bütün orduyu alakadar edecek ve ortaya çıkacak vaziyete göre memleket müdafaasına birlikte girişilecektir. Bu sebeple kumandanlar derhal birbirlerini haberdar edeceklerdir. Silahlar ve mühimmat katiyen elden çıkarılmayacaktır."²¹⁸

Amasya Genelgesi'nin yayımıyla ulusal kurtuluş mücadelesi siyasal eylem dönemi" başlamıştı. Bunun için mümkün olan en kısa zamanda ve etkinlikle halk bilinçlendirilmeli ve ulusal iradeye dayalı bir hükümet kurulmalıydı. Bunun yolu ise halkın temsilcilerinin katılımıyla yapılacak kongreler olabilirdi.

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a 3 Temmuz günü vardı. 7 Temmuz'da, Karabekir'le birlikte bir emir yayınladılar: Askeri veya milli örgütlere dokunulmayacak; kumanda hiç kimseye bırakılmayacak; silah ve cephaneler teslim edilmeyecekti. Genelge orduyu milli iradenin hizmetkârı ve hilafetin dokunulmazlığının teminatı olarak tanımlıyordu. Orduya, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin eylemlerini önlemek için hiçbir müdahalede bulunmama emri verildi.²¹⁹

7 Temmuz 1919 tarihinde kolordulara gönderilen tamimde ordu gerilla kuvvetleri arasındaki ilişki daha net bir şekilde tanımlanmıştır:

"Devlet ve milletin mukadderatında milli irade etken ve hâkimdir. Ordu işbu milli iradenin emrinde ve hizmetindedir. Müdafaayı Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin ve teşebbüslerinin zaafa uğramasına ve dağılmasına yol açacak herhangi tesir ve müdahaleyi ordu katiyen men edecektir(....)"²²⁰.

²¹⁸ Atatürk'ün Bütün Eserleri c.3, 1919, s.105-106.

²¹⁹ Karabekir, *İstiklal Harbimiz I*, s. 76-77; Mango, *Atatürk*, s. 235. Mango, bu kararı askeri isyana açık bir davet ve mütarekenin geçerliliğine bir meydan okuma olarak görür.

²²⁰ Atatürk'ün Bütün Eserleri c.3, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s.155.

Bu ve benzeri tüm tehdit ve engelleme çabalarına rağmen çalışmalarına devam eden Kongre, 7 Ağustos 1919'a kadar Millî Mücadele'nin temel esaslarını oluşturacak olan çok önemli kararlar aldı.²²¹

Erzurum Kongresi'nin kararları, Amasya Tamimi'nde belirtilen esasları bir ileri aşamaya taşıyarak bir program haline sokuyordu. Kongre, bölgesel bir kongre olmakla birlikte aldığı kararlar tüm ülkeyi ilgilendiriyor ve Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı andan itibaren belirlediği strateji oluşturma sürecini detaylandırıyordu.

Sivas Kongresi'yle yeni bir devletin kurulması ve Ulusal Kurtuluş hareketinin bu devletin kontrolünde yapılması konularında önemli adımlar atıldı. Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin birleştirilmesi ve Temsil Heyeti'nin (geçici hükümet) tüm ulusu kapsayacak şekilde genişletilmesi, anlamlı gelişmeler olmuştu. Ancak daha da anlamlısı, işgallere karşı topluca savunma kararı alınmasıydı. Onca "manda ve himaye" tartışmasına karşın, çıkan karar netti: İşgallere silahla karşı koyulacaktı!

Sivas Kongresi kararıyla "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kurulmuştur. Bu teşkilat her biri derecelerine göre yekdiğerine bağlı olmak üzere köy ve mahallelerden başlayarak; nahiye, kaza, sancak, vilayet ve bağımsız sancak'ta Kongre tarafından seçilmiş bir Heyet-i Temsiliye vardır. Cemiyetin gelecekte alacağı vaziyet, kongre kararıyla belirlenecektir.²²² Kongre askeri alanda yetki kullanarak "silahlı güç" oluşturma kararı almıştır, Toplantıların altıncı günü olan 9 Eylül'de, Sivas Kongresi Anadolu-yı Garbi Umum Kuvayı Milliye Kumandanlığı mevkiini yaratarak, bu göreve Ali Fuat'ı getirdi.²²³

Ali Fuat Paşa, Heyet-i Temsiliye'ye bağlı olarak çalışacaktı. 9 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa ona görevini bildirdi: Memuriyetlere yetkin ve namuslu kişileri atama ve Millî Mücadele'ye karşı çıkan tüm sivil memurları değiştirme yetkilerini haiz olarak, İzmir cephesindeki milis Kuvvetlerinin kumandasını alacaktı.²²⁴ Halk savunmaya hazırlanıyordu ve köylere kadar teşkilatlanma talimatı verilmişti.

Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye'yi millet adına kurulmuş geçici bir hükümet olarak görüyordu. 11 Eylül'de, Heyet-i Temsiliye, birkaç kolordu ve düzensiz kuvvetlerden oluşan Milli Ordu'ya talimatlar verdi. Kuvayı Milliye, yerel savunmadan sorumlu olacak ve camiler çevresinde oluşacaktı. Müfrezeler köyleri ve mahalleleri koruyacaktı.

²²¹ **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri**, Belge: 61, s. 58-59; Atatürk, M. K., **Nutuk (1919-1927)**, Haz.: Zeynep Korkmaz, ATAM Yay., Ankara, 2005. s. 62-63; -Geniş Bilgi İçin Bkz.: Mahmut Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, Nüve Matbaası, Ankara, 1968.

²²² **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Sayı 120, 2007, s. 419-433. Ek 3.

²²³ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, TTK Yay., Ankara, 1974, s.1-2; Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, s. 183-184.

²²⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Bilinmeyen Hatıralar, Kuvâ-yı Milliye'nin İçyüzü**, Temel Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2011, s.174-175.

Bölükler nahiyelerle ilgilenir, taburlar da sancak ve kaza merkezlerini korurken, çeşitlilik arz eden bu birliklere düzenli ordu zabıtları kumanda edecekti. Kuvayı Milliye iki çeşitti: her ikisi de yerel yönetim ve merkezi komitelere karşı sorumlu, sabit ve seyyar birlikler.²²⁵

Sivas Kongresinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin tüzüğü geliştirilerek yeni esaslara bağlanmış, bucaklarda 3, ilçelerde 5, sancaklarda 7, illerde 10 kişilik idare heyetleri öngörülmüştür. Açıktır ki, Mustafa Kemal Paşa bu belgeyle, ülkenin her yerine dağılmış ayrı grupları birleştirmede orduya önemli bir rol vererek Kuvayı Milliye ile yerel Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri üzerinde denetim kurmayı amaçlıyordu.

Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi'nde kendisini geçici bir hükümetin temelini kurmuş olarak görüyordu. Açıktır ki, ulusal hareket için gereken desteği arkasına almıştı. İki ayrı kentte, aynı gündemi ve aynı lideri benimsemiş iki kongre yapılmıştı. Kaldı ki, Mustafa Kemal'in Anadolu'da hâkimiyeti altında üç kilit kolordu bulunuyordu: Ankara'daki XX. Kolordu, Erzurum'daki XV. Kolordu ile Sivas'taki III. Kolordu.

Heyet-i Temsiliye, karar alma süreçlerinde etkin bir güçtür ve Anadolu'daki tüm güçlerin muhatap alması gereken siyasal karar merkezidir.²²⁶ Milli teşkilat bütün milleti yönetebilecek ölçüdeki bir güce; temelinde gizli teşkilatlanma olan yapısıyla, kimi Osmanlı Devleti yöneticilerinin ve istihbaratçılarının her türlü desteği vermesi sayesinde ulaşabilmiştir.²²⁷

Propaganda sivil cephede kamuoyunu etkilemekte önemli rol oynadı. Mustafa Kemal, 14 Eylül'de İrade-i Milliye adıyla resmi bir gazete kurdu. İlk sayısı, Mustafa Kemal'in konuşması ve millete yaptığı çağrı dâhil, doğal olarak Sivas Kongresi'ne ayrılmıştı.²²⁸ Savaşın anlatısını denetlemek, başarı için önemliydi.

Mustafa Kemal, başta köylüler olmak üzere halka milli hareketin mesajını yaymak için sürekli gayret gösterdi. Halka, vatanın ve milletin yüz yüze olduğu tehditlerin düzenli olarak hatırlatılması gerekiyordu. Tüm milli teşkilatlar, kolordu ve tümen kumandanları ile askerlik şube reisleri bu görevi yerine getirmek zorundaydı. Kumandanlardan beklenen, sivil bürokrasinin yardımını ısrarla istemeleriydi. Mustafa Kemal Paşa bu erken safhada, orduyu halkı seferber etmenin en iyi aracı olarak görüyordu.

Mustafa Kemal Paşa istihbarat ve propaganda akışı için sağlam bir merkez kurmuş, Halide Edib'e, Times, Manchester Guardian, Daily Herald ve Daily Chronicle'in

²²⁵ Stanford J. Shaw, **From Empire to Republic; The Turkish War Independence 1919-1923**, s. 717-19.

²²⁶ Atatürk, **Nutuk (1919-1927)**, s.95-96.

²²⁷ Özgür Karslı, **Devrimci Teşkilatçı Mustafa Kemal**, Ulak Yay., İstanbul, 2018, s.190.

²²⁸ Yücel Özkaya, **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın**, 2. Cilt, Cumhuriyet, İstanbul, 2001, II, s. 26.

nüshalarını düzenli olarak inceleyerek İngiliz ve Fransız basınını takip etme görevi verilmişti.²²⁹ Mustafa Kemal Paşa İrade-i Milliye'yi Sivas'tan Ankara'ya nakletmek yerine, resmi bilgileri yaymak üzere Hâkimiyet-i Milliye adlı yeni bir gazete kurdu. "Milli Mücadele liderleri basın aracılığıyla dış dünyaya milletin taleplerinin haklılığını kanıtlamak ve gerektiği zaman ülkede düşünsel ve ruhsal birliği sağlamak istiyorlardı."²³⁰

Bu uygulanabilir bir plandı. Gazeteci Nizamettin Ataker'in aktardığı bir konuşmasında M.Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi günlerinde emperyalist güçlerin zayıf yanlarını inceden inceye hesapladığı anlaşılmaktadır:

"Bir gün kendisine sormuştum: Paşam baksanıza bütün dünya bize düşman, vaziyet kötüye gider gibi değil mi? Hiç unutmam gözlerimin içine bakarak, 'Canım' demişti, "Düşmanlarımız olan İtilaf Devletleri'nin Anadolu'yu işgal etmek için hiç olmazsa 500 bin kişilik bir kuvvete ihtiyaçları vardır. Bunu ise görmüyor musun vaziyetlerini milletleri artık vermez. Katiyen vermez. Farzı muhal verseler bile on beş, yirmişer kişilik iki düzine çeteyle bunların menzil hatlarını ve her şeylerini berbat etmek, bizim için mümkündür."²³¹

Sivas Kongresi'nde kurulan iktidar merkezinin ilk işlerinden biri küçük savaşları yürütecek müfrezeleri, Kuvayı Milliye Milislerinin, çatışmalarını kontrol altına alarak merkezileştirecek ve hukuka bağlayacak bir tüzük çıkartmak oldu.²³² Bu amaçla, daha Eylül 1919'da Sivas Kongresi sonunda "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilât Nizamnamesi" ilan edildiği zaman, bu tüzüğe gizli damgalı bir ek yayınlandı. Bu ek "Milli Müfrezelerin" kurulması ve görevlerine aittir. M.Kemal Paşa, Nutuk' un ek belgesinde gerilla savaşının tüzüğünün hazırlanması hakkında şunları söylemektedir:

"Sivas Kongresi'nden sonra kongreler nizamname ve beyannamelerinden başka, Heyeti Temsiliye mesuliyeti üzerine alarak, Sivas Kongresi Nizamnamesine ek olmak üzere 'Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesi'ne Ektir' başlıklı, yalnız alakadarlara mahsus ve gizlidir kayıtlı, milli silahlı teşkilata mahsus gizli bir talimat tanzim etti. Düşmanla temasta bulunulan mahallerde bu talimata göre silahlı müfrezeler, kıta'lar teşekkül etti."²³³

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesi'ne eklenen bu tüzükte; "İstiklalin korunması için kurulmuş olan Milli Kuvvetlerin", "her türlü mücadele ve tecavüzden masun" olduğu, "milli örgütle ordu arasındaki işbirliğini" Heyeti Temsiliye'nin kuracağı söyleniyor ve "milli müfrezeler; Askere Alma Dairesinin subayları ve mıntika

²²⁹ Halide Edib Adivar, **A Turkish Ordeal**, New York: The Century Company, 1928, s. 123,131.

²³⁰ İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Mayıs 1919-Temmuz 1921**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1981, s. 42.

²³¹ Banoğlu, **A.g.e.**, s.208.

²³² Kemal Atatürk, **Nutuk III Vesikalar**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1969, Vesika 188, s.1143; **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Eylül 2001, Sayı 56, s.21.

²³³ **Atatürk'ün Bütün Eserleri c.5**, Kaynak Yay., İstanbul, 2001, s.19-21.

komutanlarının yardımıyla, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Yönetim Kurulları ve merkez heyetleri tarafından kurulur" deniyordu.²³⁴

Tüzüğün en önemli özelliği gerilla savaşını bir halk örgütlenmesi olarak yapılandırmasıdır. Tüzüğün 1. Maddesinde, "Milletin alın yazısında milli irade etmen ve egemendir" tespiti yapılarak, gerilla savaşı milli iradenin egemen olma mücadelesi olarak tanımlanmıştır. Tüzüğün 3. Maddesinde belirtilen "Milli teşkilat ile ordu arasındaki bağı Heyeti Temsiliye sağlar" kararıyla, Heyeti Temsiliye bütün komutanlık yetkisini kendisinde toplamaktadır. Tüzüğün 4. Maddesi gerilla savaşını örgütleme görevini Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin idare heyetlerine vermektedir. Bu maddede, gerilla birliklerinin, yerel siyasi merkezler tarafından kurulması esas alınmaktadır. Elde kalan ordu birlikleri "kendi planına uygun olarak" davranacaklar, gereğinde yardımcı bir unsur olarak devreye gireceklerdir.

Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerinin gerilla savaşında etkin bir rol üstlenmesi, gerilla müfrezelerinin sadece askeri değil aynı zamanda siyasi bir örgütlenme olduğunu göstermektedir. Tüzüğün, "Ordu milli iradeye bağlıdır ve onun hizmetindedir" şeklindeki 5. Maddesi subay ve askerleri gerilla savaşında görev almaya yönlendirmekte; ordu-halk birlikteliğini bir hüküm haline getirmektedir. Tüzük gerilla savaşıyla ordu kurma arasındaki ilişkiye açıklık getirmiştir. Yine aynı maddede "ordunun harekâtını kolaylaştırmak amacıyla seyyar müfrezeler kurulur" denilerek gerilla savaşı "kolaylaştırıcı" bir mücadele biçimi olarak nitelendirilmekte, asıl hedefin ordulaşma olduğu açıklıkla belirtilmektedir. Tüzüğün, "Kasaba ve köylerin korunması için sabit müfrezeler kurulmasını kararlaştırmıştır" şeklindeki 5. Maddesiyle kasaba halkının ve köylülerin silahlı milis örgütleri kurması hedeflenmiştir. Tüzüğün 6. Maddesinde, seyyar müfrezelerin askerlerden başka "bütün milletin eli silah tutan gençlerinden" oluşacağı belirtilmektedir. Bu kararlar gerilla birliklerinin kurulmasında yükümlülük milletin gençlerine verilmektedir.

Tüzükte Heyeti Temsiliye, gerilla savaşına ve ordunun kuruluşuna önderlik eden, iki mücadele biçimi arasındaki eşgüdümü sağlayan bir merkez olarak tanımlanmaktadır. M.Kemal Paşa'nın tüzüğü güçlendiren ilk tamimi komutanların köylerde nizamnamenin uygulanmasına önderlik etmelerine ilişkindir. Tüzükte bu görev Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin idare heyetlerine verilmişti. M.Kemal Paşa, 24 Kasım 1919 tarihli "Mahalle ve köy teşkilatının nizamname icabınca düzenlenmesi ve tanzimi (...) mahalle

²³⁴ Belgelerle Türk Tarih Dergisi, 2001, Sayı 56, s.21.

ve köy teşkilatının askeriye ve mülkiyenin el ele vererek süratle yayılması ve mevcut teşkilatın takviye edilip tamamlanması” talimatıyla bu görevi askere de vermektedir.²³⁵ Çağrısına ilk karşılık verenler, ordu mensupları ve terhis edilmiş rütbeli subaylar, özellikle genç subaylar oldu. Kendisi Osmanlı Ordusu’nun en genç generaliydi, ona katılan subaylar da öyleydi. Padişaha bağlı kalan rütbeli subayların yaş ortalaması 58 iken, ona katılanların ise 38 idi.²³⁶

Subaylar, sayıları giderek artan gönüllüleri de beraberlerinde getiriyorlardı. Şimdi, onu dinledikçe, ezilmişliklerini ve kızgınlıklarını, direnme duygusuna dönüştürüyorlardı. “Adeta yaşama geri dönmüşlerdi. Bütün köylerde parlayan nefret ateşi, halkı yeni bir enerjiyle harekete geçirmişti.”²³⁷ Mustafa Kemal, halkı uyandırmakla kalmamış, onların mücadele isteklerini derinleştirerek daha fazla köyü harekete geçirmeleri için kendine bağlı subayları çevreye göndermişti.²³⁸

Mustafa Kemal, Tümen ve kolordu komutanlarını, askerlik dairesi başkanlarını, halkın örgütlenmesinde görev almaya çağırmış, 24 Kasım 1919’da, komutanlara ve Müdafaa-ı Hukuk’un örgüt birimlerine çektiği telgrafta, “milli örgütün mahalle ve köylere dek yayılmasını” istemiş ve şunları söylemişti: “Yaşamsal önemdeki bu soruna acele çözüm bulmak, vatanın geleceğiyle milli örgütü sağlam esaslara dayandırmak için, kolordu ve tümen komutanlarının ve askerlik dairesi başkanlarının bu mukaddes görevle doğrudan ilgilenmeleri; bu yolda ilişkide oldukları örgüt başkanları ve mülkiye memurlarının vatansever yardımlarından azami yararlanma gereği karar altına alınmıştır.”²³⁹ Yurtseverleri, ulusal direniş temelinde birbirine bağlayan başlıca halka, başta komutanları olmak üzere, kendisine tutkuyla bağlı askeri birliklerdi. Bunlar kendi bölgelerinde, askerlik görevleri yanında halka önderlik de yapıyordu. Mustafa Kemal’in kararlarını, bildirim ve buyruklarını, genelgelerini halka onlar yayıyordu. Öğretmenler, doktorlar, gazeteciler, esnaf ve tüccarlar, ona bağlı askerlerin çevresinde toplanıyordu. Subaylar arasında ünü ve saygınlığı çok yüksekti. O, subaylarına, subayları da ona güveniyordu. Örgütlenme, haberalma ve halkla ilişki gibi önemli konularda subayları görevlendiriyor, ancak onların yaptığı çalışmalara güven duyuyordu.²⁴⁰

Mustafa Kemal, gidemediği ya da insan gönderemediği yerlere telgrafla ulaştı. Kimi zaman, hiç kalkmadan saatlerce aralıksız telgraf görüşmesi yapıyordu.²⁴¹ “Köylerde bir

²³⁵ Atatürk’ün Bütün Eserleri c.5, s.302; Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s.142-143.

²³⁶ Zürcher, A.g.e., s. 142.

²³⁷ Armstrong, A.g.e., s. 92.

²³⁸ Armstrong, A.g.e., s. 92.

²³⁹ Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s. 121.

²⁴⁰ S.İ. Aralov, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, Birey ve Toplum Yay., İstanbul,1985, s. 65.

²⁴¹ Kinross, A.g.e., s. 236.

komite oluşturmaları ve direniş merkezleri haline getirmeleri için her köye temsilciler atadı.”²⁴² Kısa süre içinde, “her köyde bir direniş komitesi kuruldu.”²⁴³ Yalnızca sağlam erkekler değil; her yaştan kadınlar, savaş gazisi sakatlar, gençler, hatta çocuklar bile çağrıya katıldılar. Küçük bir dağ köyünde, orduda çavuşluk yapmış bir gazi, “onu dinledikten sonra bölgenin bütün erkekleri olan üç yüz kişiyi(!)” toplamış ve başlarına geçerek “birliğini(!) Paşa'nın hizmetine” getirmişti.²⁴⁴ Birçok bölgede silah depoları yağmalanıyor, silahlar güvenli yerlere taşınıyordu.²⁴⁵ İngiliz ve Fransızlar ne önlem alırlarsa alsınlar silah yağmasını önleyemiyordu.

Milli Mücadelenin, köylerdeki tek kişiye kadar inerek temelden çatıya doğru güçlü bir şekilde teşkilatlanmasında; Sivas Kongresi, yukarıdaki Türk milletinin öncülerini milletle buluşturabilmeyi başarabilmişti. Yani tabandan başlayacak bir teşkilatlanma için; öncelikle öncülerini organize ederek yukarıdan aşağıya doğru gitme zorunluluğu, Sivas Kongresi ile gerçekleşebilmişti.²⁴⁶ Şimdi, Misakı Milli sınırlarını gerçekleştirmek için sonuna dek savaşılacağı, bu sınırlara yapılacak her türlü “tecavüzün”, direnmeyle karşılanacağını söylüyordu. Daha sonra, Musul ve Kerkük dışında, tümüyle gerçekleştirilecek olan bu sınırlar içinde, “Türk olmayan hiçbir unsura, hiçbir ayrıcalık tanınmayacak”tı.²⁴⁷

Sivas Kongresi'nin en önemli sonuçlarından biri, düzenli ordu oluşturuluncaya kadar cephelerde zaman kazandırıcı, oyalayıcı hareketleri de kapsayacak şekilde gerilla savaşını kontrol altında tutarak, Milli Hedefi destekleyecek şekilde kontrol altına almasıdır.

Gerilla savaşının cephe kumandanları Heyeti Temsiliye tarafından atanmıştır. Heyeti Temsiliye döneminde mevzi gerilla savaşları ülke çapında yürütülen milli kurtuluş planının bir parçası haline getirilmiştir. Gerilla savaşını siyasi hedeflere ulaşmak için kullanmak, eşgüdüm sağlamak güç kaydırmak ve yoğunlaşmak gibi askeri taktiklerle gerilla savaşı etkinleştirilmiştir.

Sivas Kongresi'nden sonra çok sayıda subay ve yedek subay gerilla birliklerinin kurulmasında ve komutasında görev almış, Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerinin kurulması hız kazanmıştır. Yerel önderliklerin kuvvetlenmesi giderek yoksul köylülerin gerilla savaşına katılmasını sağlamıştı.

²⁴² Armstrong, **A.g.e.**, s. 91.

²⁴³ Méchin, **A.g.e.**, s. 168.

²⁴⁴ Méchin, **A.g.e.**, s. 169.

²⁴⁵ Méchin, **A.g.e.**, s. 169.

²⁴⁶ Goloğlu, **A.g.e.**, s.63.

²⁴⁷ Kinross, **A.g.e.**, s. 220.

Mustafa Kemal Paşa askeri strateji hesapları yaparken başarının iki noktada düğümlendiğini düşünmüş olmalıydı. Bu noktalardan birincisi, kendi kuvvetlerimize ait durumdu. O günün koşullarında, mevcut kuvvetler zayıf ve yurdun değişik bölgelerine dağılmış haldeydi. O halde bu kuvvetler olanaklar ölçüsünde, kullanım bölgelerinde toplanmalı ve emir komuta birliği sağlanmalıydı. Yani kuvvetler tek elden komuta altına alınmalı ve böylece eşgüdüm sağlanmalıydı.²⁴⁸

İkinci nokta, düşman durumuna ait idi. Mustafa Kemal, daha Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı günlerde, İtilaf kuvvetlerinin savaşma azim ve gücünü önemli ölçüde kaybettiğini görmüştü. Geçen zaman içinde, yurdumuzun çeşitli bölgeleri işgal edilmesine rağmen, bu gerçek değişmemişti. İstanbul hükümetinin hesaplayamadığı bu nokta, başarıya giden yolda en önemli karar noktası olabilirdi. Yani başta İngiliz birlikleri olmak üzere, işgal kuvvetleri, yakın dönemde topyekûn bir harbe girmeye hazır değildi. Arnold Toynbee, Lloyd George'un planlarını şöyle betimler: "Türkiye Yunan kara gücüyle denetlenebilirse, Yunanistan da Büyük Britanya'nın deniz gücüyle denetlenecek, böylece İngiliz hükümeti, İngiliz parası harcayıp İngiliz kanını dökmeden Yakın Doğu'daki harp amaçlarını gerçekleştirebilecektir."²⁴⁹

Stratejik durum, İtilaf Devletleri'nin lehine gibi görünüyordu. Milli direniş birlikten yoksundu ve İstanbul hükümetinin hareket kabiliyeti kısıtlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa ise çetrefilli bir stratejik durumla karşı karşıyaydı. Özellikle dikkat gerektiren altı cephe söz konusuydu: İstanbul ve Çanakkale'deki işgal kuvvetleri, İzmir bölgesindeki Yunan ordusu, Anadolu'nun doğusu boyunca doğmakta olan bir Ermeni Devleti ve ordusu, Güneydoğu Anadolu'daki İngilizler ve Fransızlar, Anadolu'nun, güney bölgesindeki İtalyanların yanı sıra, eşkıyalık ve isyanların damgasını vurduğu iç cephe.

İtilaf Devletleri için de her şey yolunda sayılmazdı. İngiltere, Fransa ve İtalya Osmanlı Devleti'nden geri kalan toprakların çoğunu paylaşmaya hevesli olmakla birlikte, geliştiği takdirde Anadolu'da yaygın bir silahlı direniş ezecek yeterli güçten ve ulusal iradedden yoksundu.²⁵⁰

Zaten Yunan kuvvetlerinin, Anadolu topraklarına sokulmasının başka ne gerekçesi olabilirdi? Bu durumda İngiliz, Fransız ve İtalyan birliklerinin, çok zaruri olmadıkça, büyük bir savaşa girmeyecekleri ve taşeron kullandıkları dikkate alınırsa, denklemin çözümü için daha basit ve makul bir çözüm yolu ortaya çıkmıştı. Bu yol, basit bir

²⁴⁸ Atatürk'ün Tamim....., s.168-175.

²⁴⁹ Arnold J. Toynbee, *The Western Question in Greece and Turkey*, Londra: Constable and Company, 1923, s.74.

²⁵⁰ Hikmet Bayur, *XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası Üzerindeki Etkileri*, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 119; James Barr, *Kırmızı Çizgi, Paylaşılamayan Toprakların Yakın Tarihi*, Çev.: Ekin Can Göksoy, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2016, s. 82.

ifadeyle İtilaf Devletleri'nin eli kolu durumundaki taşeron Yunan kuvvetlerinin mağlup edilmesi düşüncesi idi. Yunan kuvvetlerinin yenilmesi ve net bir zafer kazanılması durumunda, askeri ve siyasi anlamda elimiz güçlenecek ve diğer işgalcilerin kovulması kolaylaşacaktı. Mustafa Kemal bu yönde bir değerlendirme yapmış ve temel askeri stratejisini bu gerçeğe dayandırmıştı. Daha Erzurum Kongresi'nin yapıldığı günlerde gerçekleşen bir toplantıda Mustafa Kemal'in anlattıkları bu yargımızı güçlendirmektedir:

“Paşa masanın üstündeki haritanın başında bize dünyanın o günkü askeri ve siyasi durumunu en ince noktalarına kadar anlattı. Açıklamalarını bitirdikten sonra da, Türkiye'nin o günkü durumuna geçerek, Anadolu'da bir millî mukavemetin çok geçmeden başarıya erişeceği düşüncesi üzerinde ısrarla durdu. Paşa bu beyanında iki noktaya dayanıyordu. Birincisi, Türk ulusunun bağımsız yaşamak hususundaki azmi, ikincisi de büyük bir savaştan henüz çıkmış bulunan o zamanki galip devletlerin, ikinci bir Dünya Savaşı'na giremeyecekleri düşüncesi idi. Paşa dört saat kadar süren oturumda, sorulan çeşitli suallere inandırıcı cevaplar verdi ve oturumu şöyle iki cümle ile kapadı: 'Görüyorsunuz ki, bu şartlar altında karşımızda yalnız Yunan kuvvetleri kalacaktır. Eğer Türk ulusunu tek bir mukavemet cephesi halinde birleştirebilir ve ordumuzu kısa zamanda tensik [yeniden teşkilatlanma] edebilirsek, çok geçmeden Yunan ordusunu denize döker, memleketi istilâdan kurtarır, tam bağımsızlığa kavuştururuz.’”²⁵¹

Askeri anlamda çözümü ve takip edilecek yolu (stratejiyi) belirlemek için, içinde bulunulan durumun risk analizinin yapılması gerekiyordu: En önemli risk, başkent İstanbul'un işgal altında olmasıydı. Ancak bu öncelikli tedbir alınabilecek bir tehdit değildi. Doğuda Ermenilerin oluşturduğu risk, öncelikli ve acil bir tehdidi işaret ediyordu. Erzurum'daki 15. Kolordu'yla bu tehlide tedbir alınabilirdi. Güneydoğu, Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri işgal edilmekle beraber henüz ikinci öncelikli riskli bölgelerdi. Bu bölgelerde yerel milis kuvvetler(Kuvayı Milliye)örgütlenip güçlenmeli ve böylece kısmen de olsa güç dengesi sağlanmalıydı. İzmir'e çıkan Yunan kuvvetleri hakkında yeterli ve doğru bilgi alınamıyordu. Bu kuvvetlerin Anadolu içlerine ilerlemeleri ve “Megali İdea” (Büyük İdeal) doğrultusunda bütün Batı Anadolu ve Orta Anadolu'yu işgale kalkışması muhtemeldi.

Bu değerlendirmeler alındıktan sonra, 9 Ocak 1920'de Milli Mücadele stratejisi kapsamında vatanın bütününe yönelik bir harekât planı hazırlanmıştı. Bu plan; İtilaf devletlerinin iç sorunları ve İngiltere'nin de ilave olarak sömürgelerinden kaynaklı siyasi problemler sebebiyle, bu aşamada Yurdumuza yönelik bir kuvvet göndermesinin mümkün olmadığı, bu durumda tehdit olarak dikkate alınması gereken Yunanistan ve Ermenistan'ın kaldığı değerlendirmesine dayanıyordu.²⁵²

²⁵¹ Cemil Özgül, “Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 28, c.10, 1994.

²⁵² **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi** 20, Vesika, 512,513, 514, 515, 516, 517, 518; **Atatürk'ün Tamim.....**, s.164-171.

Plan, Anadolu'nun kuzey ve güneyinde stratejik savunma yapılmasını öngörürken, Yunan Kuvvetlerine karşı stratejik taarruzu öngörüyordu.

O halde gelişmekte olan Yunan işgali de birinci öncelikli ve acil bir tehditti. Fakat içinde bulunulan mevcut durumda, düzenli askeri birliklerle ancak ikinci öncelikte tedbir alınabilirdi. Çünkü mevcut askeri güç, bütün riskleri aynı anda karşılayacak seviyede değildi. Yunan işgaline karşı başlangıçta Kuvayı Milliye'yle karşı koyulmalıydı. Ne var ki yerel milis kuvvetlerle düzenli birliklerin durdurulması ve geri atılması mümkün olamazdı Bu nedenle Kuvayı Milliye kuvvetleri "vur kaç taktiği" ile mümkün olan her fırsatta işgal kuvvetlerine taarruzlar yaparak onu yıpratmalı ve ilerlemesini olabildiğince geciktirmeliydi. Bu maksatla bu cephede yeterli güç toplayıncaya kadar stratejik savunma yapılmalı, kesin sonuçlu çatışmalardan kaçınılmalıydı.

Bu durumda; Batı, Doğu, Kuzey ve Güney Cephelerinde birbiri ile koordineli ve iç hatlar manevrası uygun olacak şekilde izlenecek yol (strateji) şuydu: Düzenli askeri birliklerimizle mevcut risk ve tehditlere aynı anda tedbir getirmek mümkün görünmüyordu. İç hat durumunda kalan kuvvetlerimizle, birinci öncelikte doğudaki Ermeni tehdidini bitirmek, müteakiben bütün kuvvetleri batıda Yunan işgal kuvvetlerine karşı tertiplemek, bunun için güç sağlanıncaya kadar stratejik savunmada kalmak ve taarruz için yeterli güç ve hazırlığı müteakip stratejik taarruza geçmekti.

İç hat manevrasının gereği olarak, doğu ve batıdaki harekâtla koordineli olarak, güney cephesinde bulunan Fransızlara karşı da tedbir almak gerekiyordu. Halen buldukları Pozanti'dan daha kuzeye Ankara istikametinde ilerlemeleri batıya karşı savunma planımızı çökertebilirdi. Aynı şekilde kuzeyde Samsun, Merzifon bölgesinde bulunan İngiliz kuvvetleri ile Pontus çetelerinin Ankara istikametine doğru ilerlemesi de batıya karşı tesis edilecek savunma hattını yandan ve arkadan tehdit ederek stratejik bir etki yaratabilirdi.²⁵³

Tespit edilen stratejinin başarı ile uygulanabilmesi ancak kuzey ve güney cephelerinde oluşan bu tehditlere tedbir almakla gerçekleşebilirdi. Aksi halde her cephenin birbirine yardım imkânı ortadan kalkacak ve parça parça imha sözkonusu olabilecekti. Özellikle Yunan işgal kuvvetleri tarafından doğuya doğru geliştirilecek taarruzlar ülkenin bekası için büyük tehdit olabilecekti. Bu maksatla, özellikle Yunan kuvvetlerinin ileri hareketlerine karşı yapılacak stratejik savunmayı, kuzey ve güney yanlarından gelecek tehditlerden korumak için Fransızları güney cephesinde etkisiz kılmak, işgal altındaki güney illerini kurtarmak gerekiyordu. Batı savunma alanınının Kuzey bölgesindeki Pontus

²⁵³ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Çanlı, **A.g.t.**

isyanı da bir an önce kontrol altına alınmalı ve bölgedeki İngilizlerin ileri hareketlerine set çekilmeliydi.

Tespit edilen bu strateji uygulanabilirse, savunmanın belkemiğinin dayandığı işgal edilmemiş ve Anadolu'nun emniyetli bölgesi sayılan Anadolu'nun bu orta bölgesi korunmuş ve güvenli olarak Yunan taarruzlarına dayanabilir ve geliştirilecek stratejik taarruz harekâtına bir ana dayanak bölgesi olabilirdi. Doğu'daki Ermeni ve Gürcü kuvvetleri, Kazım Karabekir'in Kolordusu karşısında oldukça zayıf sayılırdı. 15. Kolordu, Doğu'da Pontus çetelerine karşı da gerekli tedbirleri alıyordu.²⁵⁴ Samsun ve çevresinden iç bölgelere gelebilecek İngiliz kuvvetleri veya Pontus çetelerini önlemek için 3. Kolordu birlikleri Karadeniz sahillerinden Orta Anadolu'ya gelen yolların geçtiği geçitleri tutmuştu.

Bu genel saptamalardan sonra, Güney Cephesi özeline indiğimizde M. Kemal'in Milli Mücadele stratejisi içinde her cepheye ayrı önem verdiği ve saptadığı stratejiyi yerine getirecek hamleleri Yaptığını görürüz.

Güneyde Fransız yayılmasını sınırlamak ve Batı'da Yunan Kuvvetleri ile mücadele edecek Türk Kuvvetlerinin gerisine el atmasını önlemek maksadıyla, Anadolu'nun güneyinde bir an önce Kuvayı Milliye Kuvvetleri oluşturmak ve direnişe geçmek gerekiyordu. Mütarekeden sonra, Fransız ordusunun Güney Cephesinde bölgeyi kontrol edebilecek yeterli kuvveti bulunmadığından, bu kuvvet zafiyetini gidermek için Ermeni çetelerini kullanmıştı. Bölgede yeterli işgal kuvvetinin bulunmaması, Türk Kuvvetleri için bir avantaj olarak değerlendirilerek, yapılacak harekâttan başarı bekleniyordu.²⁵⁵

Heyet-i Temsiliye, Güney Cephesinde bir cephe oluşturmak ve bu cepheyi sevk ve idare edecek bir teşkilat oluşturmayı değerlendirmiş ve 11 Eylül'de, Güney Cephesini üç bölgeye ayırarak, Kolordulara tahsis etmişti. Ayrıca, Cephede yapılan teşkilat çalışmalarına yönelik bir de talimat hazırlanmıştı.²⁵⁶

Ülkede iç isyanlar devam ederken, İngiltere ve Fransa arasındaki Suriye İtilafnamesi imza edilmiş, Anlaşmaya göre bölgeyi Fransızlara devredecek İngilizler Afganistan, Hindistan ve Mısırdaki yaşadıkları sorunlar nedeniyle Ekim ayı gelmeden bölgeden

²⁵⁴ Suat Ener, **Türk İstiklal Harbinin Ana Hatları**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1938, s.8-9.

²⁵⁵ Ener, **A.g.e.**, s. 9.

²⁵⁶ **Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi**, Yay. Haz.: Tevfik Bıykoğlu ve Diğerleri, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1966. s. 65-67; Cebesoy, **Millî Mücadele...**, s. 322-325; A. F. Cebesoy, **Bilinmeyen...**, s. 290-291.

çekilmeye başlamışlardı.²⁵⁷ Heyet-i Temsiliye bunun üzerine Fransızların bölgeyi işgaline mani olmaya çalışmış, ancak engel olamamıştı.²⁵⁸

İngilizlerin Güney bölgesinin işgalini, yeni bir işgal kuvveti olan Fransızlara bırakması, büyük tepkilere yol açmıştı. Heyet-i Temsiliye bu gelişmeler üzerine, Ali Fuat Paşa'dan karargâhını, Batı Cephesinden Kayseri bölgesine konuşturmasını istemiş, aynı zamanda dört subay büyük çatışmalara yol açmayacak şekilde güney cephesindeki Kuvayı Milliye faaliyetlerini organize etmek üzere yola çıkarılmıştı.²⁵⁹ Yüzbaşı Emrullahzade Asaf(Kılıç Ali), Maraş-Antep bölgesindeki direnişi organize etmek üzere Mustafa Kemal Paşa tarafından diğer subaylarla birlikte görevlendirilmişti.²⁶⁰

Fransız işgali, işgal altında tuttuğu, Suriye ve Anadolu'daki milliyetçileri birbirine yaklaştırmıştı. Mustafa Kemal, düşmanı iki ateş arasında bırakmak ve ortak düşmana karşı birlik oluşturmak maksadıyla, Suriye'nin bağımsızlığı ve ardından Türkiye'yle bir konfederasyon kurması fikrini bile ortaya atmıştı.²⁶¹

Fransızların, Ermenilerden de istifade ederek bölgeye yerleşmek istemeleri üzerine, Mustafa Kemal, 25 Ocak 1920 tarihinde gönderdiği iki tamimle, Fransızlarla karşı savaşta izlenecek yöntemle ilgi rehberlik edecek düşüncelerini paylaştı; Fransız kuvvetlerinin halkı azar azar hâkimiyeti altına almakta olduğunu görüyordu. Bu sebeple, Kuvayı Milliye, sayıları az da olsa çok da olsa, Fransızlarla her yerde çatışmaya girmeliydi. Aralıksız askeri harekât, Barış Konferansı'na Fransa'nın Adana bölgesini ilhakının imkânsız olduğunu gösterecekti. Urfa gibi daha doğuda kalan bölgelerde, gerilla eylemleri ilk tepki olmalıydı. Mustafa Kemal Paşa tamimine, kumandanlarının katkılarını beklediğini belirterek son verdi.²⁶²

Kolordu Komutanlıklarına ve yerel direniş örgütlerine Mustafa Kemal'in, 25 Ocak 1920'de yayınladığı ve Milli Mücadele tarihinde önemli yeri olan Fransız işgaline karşı

²⁵⁷ Umar, **A.g.e.**, s. 378-384.

²⁵⁸ **Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi(TİH IV. Cilt), İngiliz ve Fransızların Güney - Doğu Anadolu'yu İşgal Etmeleri, Milli Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz Harekâtı**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, s. 60-62.

²⁵⁹ Geniş Bilgi İçin Bkz.: **Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü**, ATASE Yay., Gnkur. Basımevi, Ankara, 2012.

²⁶⁰ "...Seni, Maraş-Antep havalisinde milli kuvvetler teşkilatını yapman için oraya gönderiyorum. Biliyorsun, her savunma beldesi bir cephedir ve burada görev alanlar, cephe komutanlığı yetki ve sorumluluğuna sahiptirler. Hizmet birliklerinden mümkün olan yardım yapılacaktır. Düşmanların amacı, Ege' de Yunan işgalini serbest bırakırken, kendi ellerindeki toprakları bizden koparacaklarıyla genişletmek ve bağımsız Türk Devleti'ne imkan vermemek ... İlk anda Fransızları karşımızda buluyoruz. Telgrafi okudun. Bu millet esir olur mu? Her yer, arkasından gidebileceği asker-sivil insan arıyor. Bu gün için en buhranlı bölge Urfa-Maraş-Antep ... Bu konuda tecrüben var. O bölgenin halkını bilirim. Yiğit, sadık, fedakâr insanlardır..." **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der; Hulusi Turgut; Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Şefik Matbaası, İstanbul, 2005, s. 83.

²⁶¹ Baykal, **A.g.e.**, s.75.

²⁶² **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15**, (Mart 1956), Belge no. 382.

silahlı savaşının (mücadelenin) başlatılmasını isteyen bu tamim; “işgal altındaki ülkenin geri alınmasını” sağlayacak silahlı savaşımı ordusuz başlatan, bu nedenle savaşımı yalnızca halkın oluşturduğu direniş birimlerine dayandıran bir bildirimdi; bir tür “gerilla yönetmeliğiydi.”²⁶³

25 Ocak 1920 tarihli buyrukta şunlar yazılıdır:

“Fransızlara karşı Kuvayı Milliye'nin harekete geçmesini daha fazla geciktirmekte, yarar değil zarar vardır. Barış görüşmelerinin sonuçlandırılmaya çalışıldığı şu sırada, işgal altındaki ülkemizi geri almak için, bütün gücümüzü kullanacağımızdan Avrupalılar kuşku duymamalıdır. Bu kuşkunun yok edilmesi, ancak harekete geçmekle mümkündür... Maraş'taki Fransız harekâtına, her yerde fiilen yanıt vermek zorundayız... Fransızlara karşı ayaklanmanın biçimi; Fransız birliklerinin hepsini ayrı ayrı ve birdenbire buldukları yerde kuşatmak, daha sonra büyütülecek Kuvayı Milliye kitlelerini değişik yerlerde toplamak ve küçük garnizonlardan başlayarak düşmanı esir ve imha etmek biçiminde olacaktır. Kuşatma önlemleri; demiryollarındaki köprüleri, tünelleri atmak, yolları otomobil işletmeyecek hale getirmek, her Fransız birliğinin her türlü ulaşım yolunu, geçici müfrezelerle (askeri amaçla kullanılan bağımsız küçük birlik) kesmek ve Fransız kuvvetlerini, ne kadar az olursa olsun bir Kuvayı Milliye birliğiyle çatıştırmaktan ibarettir. Bu ayaklanma biçiminde kesin olan başarının sırrı, ulaşımın sürekli kesilmesidir. Cephe oluşturmak gibi, bizim için düşmandan daha çok fedakârlık gerektiren ve siyasi sakıncalar taşıyan, düzenli savaş yöntemlerinden de, bu yolla mümkün olduğu kadar kaçınılmış olur. Gerilla hareketinin dönemleri, art arda ve sürekli olarak belirlenecektir. Birinci devre Urfa ayaklanması olup buna derhal başlanacaktır. 13.Kolordunun görevi, Fırat'ın doğusunu boşalttırmaktır. Bunun için demiryolu durmadan tahrip edilecek, Fransız birliklerinin bulunduğu binalar, çadırlar her gece ateşe verilecek, bağlantı birlikleri oluşturulacaktır.”

Mustafa Kemal'in tamimi, tüm üst düzey kumandanlarına gönderdiği düşünülürse, bu istek alışılmadık. Çok uzakta, Batı cephesinde XIV. (Bandırma) Kolordu kumandanı Yusuf İzzet mükemmel bir tavsiyede bulunmuştu: Demiryolları ve telgraf hatlarına saldırmak ve “ciddi bir İktisadi muharebe” başlatmak.²⁶⁴ Mustafa Kemal Paşa ikinci tamiminde aynı stratejik analizin yanı sıra, taktik hedefler de sundu. Fransızların Maraş'a hareket etmesine tepki olarak, Mustafa Kemal Paşa oradaki Kuvayı Milliye'ye aşağıdaki yöntemlerle çete savaşı yürütme emrini verdi: İlk, küçük karargâhları zapt ve imha etmek; ardından demiryolu köprülerini, tünelleri ve yolları motorlu araçların geçemeyeceği şekilde hedef almak; son olarak da, muhaberâtı kesmek ve Fransızların gönderdiği tüm kuvvetlere saldırıp mühimmatı havaya uçurmak. Urfa'da bir ayaklanma baş göstermesi halinde, III. ve XIII. Kolordular bu tür operasyonları destekleyecekti. Mustafa Kemal Paşa operasyonlarda küçük birliklerden yararlanmaları gereğinin altını çizdi. Her biri on askerden oluşan yirmi müfreze, Dicle'nin doğusundaki Fransız askerlerle muhaberâtı kesebilirdi. Aşiretlerin de bu mücadeleye katılması gerekiyordu.

²⁶³ Borak, A.g.e., s.335.

²⁶⁴ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15, Belge Nu. 385.

Eğer Fransızlar mevzilerini Maraş'tan öteye genişletmeye çalışırlarsa, o zaman III. Kolordu onları durdurmak için silah ve kuvvet gönderecekti.²⁶⁵

Mustafa Kemal, iki tamimde de klasik bir gerilla stratejisi yürütmek konusunda sağlam bir stratejik ve taktik rehberlik yapıyordu. Aralıksız sürdürülen askeri direnişle, Fransa'ya Güneydoğu Anadolu'yu elinde tutmak istiyorsa önemli bir asker ve malzeme kullanması gerektiğini göstermeyi ve siyasi iradesini kırmayı bekliyordu.

Ancak buradaki durumu, Mustafa Kemal'in düzenli orduyla, aşiret kuvvetlerinin, kıyı bölgeleri sağlama almak için büyük bir İtalyan işgal gücüyle savaştığı ve çatışmaların düzenli birlikler arasında kentsel alanların dışında meydana geldiği Libya'daki gerilla savaşı deneyimiyle karşılaştırmak doğru olmaz. Tam tersine, Güneydoğu Anadolu daha çok bir halk savaşı yaşadı; kilit muharebeler, insanların yaşadığı alanlarda etnik (Türk - Ermeni) ve dini (Müslüman-Ortodoks) çatışmalar olarak, kentlerde baş göstermişti.

Bölgede yeniden teşkilatlandırılan 2'nci Kolordu, kuruluşuna verilen 9'uncu Tümen ve 5'inci Tümen ile Antep muharebe sahasında, Kuvayı Milliye Kuvvetlerini destekleyecek şekilde konuşlandırılmıştı. Kuvayı Milliye Kuvvetleri silah, ikmal yönünden kolordularca desteklenmekteydi. İhtiyaç görüldüğünde Kuvayı Milliye Kuvvetleri ile birlikte muharebeler yapılmakta idi. Kuruluş halindeki ordu ile Kuvayı Milliye Kuvvetlerinin birlikteliği ve planlı eş güdümü halk-ordu birliğini pekiştirmişti.

M.Kemal Paşa'nın 11 Şubat 1920 tarihli talimatında ise Kolordular ile milli müfrezeler arasındaki ilişki şöyle açıklanmıştır:

"(...) 12. Kolordu, Adana-Pozantı şimendifer hattının güneyindeki bölgeye milli müfrezeler sevk ederek, bu civardaki halkla takviye edildikten sonra Mersin ve Tarsus'taki Fransız kumandanlarına, vatanımızı derhal tahliye etmedikleri takdirde harekâta geçeceklerini bildirecek (...).

20. Kolordu, Adana kuzeyinde ve kuzeydoğusunda milli müfrezeler sevk ederek, Adana üzerindeki köprü ve tünellerden hangilerini çabucak tahrip teklif yapmadan evvel, Adana-İslihiye arasında şimendifer hattı üzerindeki köprü ve tünellerden hangilerini çabucak tahrip edebilecekse onları tahrip edecek ve tamine müsaade etmeyecek(...)

(...) 3. Kolordu, şimdiki kadar Maraş'taki vatandaşlarımız hakkında yaptığı yardımı daha artırmaya çalışacak ve Aziziye milli müfrezeleriyle 20. Kolordunun vazifesine yardım edecektir.(...)"²⁶⁶

"Bu birlikler, işgal bölgesi içindeki yerel unsurlardan sağlanamazsa, işgal bölgesi dışından getirilecektir. Birliklerin gidip geleceği yol ve zamanı iyi belirlemeli, görev değiştirmek için değişim noktaları tespit etmeli ve birliklerin emniyetsiz köylerde yatmak zorunda kalmaması için, yiyeceği yanına verilmelidir. Eğer iyi düzenlenirse, her biri yaklaşık on kişiden oluşan yirmi müfrezeyeyle Fırat'ın doğusunda bulunan bütün Fransızları kuşatmak mümkündür. Ayrıca bu harekât sırasında, Kuvayı Milliye birlikleri her taraftan Urfa bölgesine sevk edilmelidir. Kesin hücumlar, Fransızların en zayıf buldukları yerlerden başlayacak, ancak Urfa'dan hücum

²⁶⁵ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15, Belge Nu. 383.

²⁶⁶ Atatürk'ün Bütün Eserleri c.6, s.303-304.

yapılmayacaktır... Urfa ayaklanması döneminde, Maraş cephesinin ne biçimde gelişeceği şimdilik malum değildir. Fransızlar, Maraş'tan işgal bölgesini genişleterek ilerlemeye kalkıştırlarsa 13.Kolordu buna, resmi ve resmi olmayan bütün silah ve kuvvetiyle karşılık verecektir... Antep Fransız bölgesi aleyhine de faaliyete geçilecektir... Maraş Pazarcık'a ulaşım ve temas müfrezeleri gönderilecektir. Kozan bölgesine dahi, en yakın Fransız garnizonu gerisine müfreze sevk olunacaktır..."²⁶⁷

Heyet-i Temsiliye, 11 Şubat'ta, Maraş'tan kovulan Fransızların, işgali genişletmesinin önüne geçmek ve Adana bölgesinden Antep-Maraş bölgesine yapılacak takviyeyi önlemek için tedbirler alıyordu. Böylece Fransızların Kuvvet çoğunluğu yapmalarının önüne geçmek ve bölgeden daha az çarpışma ile çıkmalarının sağlanması hedefleniyordu.²⁶⁸

Mustafa Kemal, çatışmayı hâlihazırda Fransız işgali altında bulunan topraklarla sınırlı tutmak istiyordu. Nisanda, Sivas'taki III. Kolordu kumandanı Miralay Salahaddin'e Fransızlara işgali genişletme girişimlerine bahane vermekten kaçınmak üzere "siyasi çabalara" başvurması talimatını verdi, ama Pazarcık'ı işgal etmeye yönelik her türlü girişime direniş göstermesini de istedi.²⁶⁹

Güneydoğu Anadolu'da savaş, Kuvayı Milliye ve düzenli ordu birlikleri gibi silahlı sivilleri de içine çekmişti. Silahlanmış yerel Müslümanlar ile Ermeniler, bu halk savaşında etnik ve dini duyguları daha da şiddetlendiriyorlardı. Fransızlar, 1 Ağustos'ta Müslümanları yatıştırmak amacıyla, Ermeni Lejyonu'nu dağıtmıştı. Fakat Fransa, bölgede barışı sağlayacak yeterlikte kuvvetten yoksundu; bu da, özellikle Mustafa Kemal'in geçen zaman içinde Ankara'daki konumunu güçlendirmiş olması ve bulunduğu güvenli yerden direnişi yönetmeye devam edebilmesi nedeniyle, Fransız yenilgisini hazırlayan reçete olmuştu. Bu arada Mustafa Kemal, silahlı direnişin devamı için baskı yapıyordu. Güney Cephe kumandanına gönderdiği 8 Ağustos 1920 tarihli bir tebliğde, mücadelenin bu aşamasında ordu için ikili askeri stratejisini ana hatlarıyla ortaya koydu: Kuvayı Milliye varlığının artırılması ve bu kuvvetlerin zaman içinde düzenli ordu birliklerine katılmasının sağlanması.²⁷⁰ Bu cephedeki savaşın geleneksel olmayan niteliği, Yunan ordusuyla karşı karşıya olan Batı cephesinin tersine, Kuvayı Milliye'nin önemini artırıyordu. Düzenli ordu birliklerinin sağlanmasına kadar, Kuvayı Milliye'nin düşmanı taciz etmeyi sürdürmesi önemliydi.²⁷¹ Mustafa Kemal Paşa Fransızlara büyük bir darbe indirecek kuvvetten henüz yoksundu.

²⁶⁷ Atatürk'ün Bütün Eserleri c.6, s. 225-226; Borak, A.g.e., s. 335-336.

²⁶⁸ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 17, Belge Nu.401.

²⁶⁹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 17, Belge Nu. 431 ve 432.

²⁷⁰ Onar, A.g.e., Belge No: 919, s. 177-178; Kasım Ener, Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Yayınları, 1970, s.205.

²⁷¹ Atatürk'ün Bütün Eserleri c.9, s. 137.

Mustafa Kemal'in özellikle Sivas kongresini müteakiben verdiği talimat ve emirlerin önemi; hazırlığı önceden yapılan ve gerilla savaşına dayanan halk direnişinin, vatan savunması anlayışıyla kapsamlı ve yaygın biçimde uygulamaya geçilmesi idi. Mustafa Kemal, kuramsal temelini Harp Akademisi'nde oluşturduğu, Trablusgarp'da uygulayarak sınıdığı ve 7.Ordu komutanıyken hazırlığını yaptığı (1918) gerilla savaşını şimdi Anadolu'yu kurtarmak için devreye sokuyordu. Bu konuyu; çok düşünmüş, katılarak uygulamadan geçirmiş ve elindeki son olanakları kullanarak hazırlığını yapmıştı.²⁷²

Artık Milli Mücadele'de izlenecek strateji ve bu strateji kapsamında Güney Cephesinde izlenecek strateji belli olmuştu; Milli Mücadele'de üç cephe vardı: Doğu, Güney ve Batı cepheleri, Anadolu'nun orta yerine sıkışmış Milli Kuvvetler iç hat durumunda kalmıştı. Milli Kuvvetler, iç hat stratejisinin gerektirdiği manevraları yapmak zorundaydı. İç hat durumunda olan taraf için en önemli ve ilk önce asıl kuvvetlerle yönelmesi gereken kuvvet, dış hat durumundaki kuvvetlerden en güçlü olanıdır. Büyük Frederik bu kuralı şöyle anlatıyor:

“Düşman grupları ne kadar çok olursa olsun, bütün kuvvetlerimizi, düşmanın en kuvvetli olan grubu karşısında toplayarak onu imhaya çalışmak lâzımdır. Bu maksatla gerekirse kendi memleketimizin bir kısmını düşman işgaline terk etmekte bir mahzur yoktur.”²⁷³

Milli Mücadele'de her cephede ayrı milletlerle muharebeler yapmak durumu vardı. Bu sebeple, birisinin üzerindeki kesin sonuç diğerlerini tam olarak etkilememiştir. Fakat Batı Cephesindeki başarıların Fransızları bir an önce mütareke yapmaya zorlaması gibi dolaylı etkileri olmuştur. Cephelerin üçünde de ayrı strateji uygulanmıştır: Doğu Cephesinde stratejik taarruz. Güney Cephesinde Halk savaşına dayalı gerillâ harbi. Batı Cephesinde Sakarya Muharebesinin sonuna kadar stratejik savunma, bundan sonra stratejik taarruz uygulanmıştır.

M.Kemal Paşa tali cephe olan Güney Cephesi'ndeki büyük müstevli devletlerin küçük kuvvetlerine karşı orduyla değil, “Halk”la savaşmayı tercih etmiştir. Buna yüz yıl önce Clausewitz “Halk Savaşı” adını vermişti. Bu savaş, aslında “Gerilla Savaşı”nın bir parçasıdır. Fakat Milli Mücadele'de Güney Cephesi'nde halk, gerilla savaşı değil, tam anlamıyla halk savaşı yapmıştır. Yani vurup kaçan gizli kuvvet yoktur. Halk açıkça silâhlanmış ve işgal edilen kentlerini, hatta bayrağını savunmuştur. Ancak yöntem olarak gayrinizami harp yöntemleri yerine göre kullanılmıştır.

²⁷² Borak, A.g.e., s.40.

²⁷³ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürk'ün Not Defterleri-4**, Genelkurmay Yay., Ankara, 2005, s.37. 278.

Milli Mücadele’de uygulanan askeri strateji; Türkiye’ye özgü, ülkenin jeopolitik yapısına göre tasarlanmış bir stratejik plandır. Türk’ün son yurdu, son yaşam alanı tehlike altındadır. Mustafa Kemal, 1907’de ortaya koyduğu görüşler ve 1918’de muharebe meydanında yaptığı tespitler ve katıldığı muharebelerde edindiği tecrübelerle dayanarak, Milli Mücadele stratejisini silah arkadaşları ile birlikte planlamış ve aşama aşama uygulamıştır.

Sözkonusu stratejik planın iki yönü vardır; bunlardan birincisi, işgalci güçlere karşı uygulanan ve her cephede farklı bir askeri stratejinin uygulandığı yöndür. İkincisi ise, işgalci güçlerin sıklet merkezi yapmasını sağlamak amacıyla, yerli işbirlikçiler tarafından çıkarılan ve tamamen işgalci güçlerin planları ile senkronize bir şekilde çıkarılan iç isyanlara müdahaleyi öngören yöndür.

Milli Mücadele stratejisinde; iç hat stratejisi gereği, iç isyanlara karşı tavizsiz bir mücadele stratejisi öngörülmüş; Batı, Doğu, Güney ve Kuzey bölgelerinin gerisinde çıkarılan iç isyanlara gerektiğinde cephelerden kuvvet tasarruf edilerek, müdahalede bulunulmuş cephe gerilerinin daimi surette emniyeti sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca iç isyanlara karşı verilen tavizsiz bu mücadeledeki başarı, birlik ve bütünlüğü artırmış, Milli Kuvvetlerin moralini yükseltmiştir.

Milli Mücadele’de görev alan komuta kademesi; Goltz paşa ile başlayan Clausewitz ekolünün etkin olduğu bir nesil olmalarıyla birlikte, askerlik yaşamları muharebe meydanlarında geçmiş, sahip oldukları bilgi ve birikimlerini bizzat muharebe meydanlarında tecrübe etmiş bir nesildir. Türkiye’nin en son Kıbrıs Harekâtı ile bir sıcak savaş yaşadığını ve bunun da mevzii bir harp olduğu gerçeği, Milli Mücadeleyi yapan kadroların tecrübelerinin değerini daha iyi ortaya koymaktadır.

Milli Mücadele’yi yapan nesil, Balkanlarda gayrinizami harp usulleri uygulayan çetelere karşı koyma harekâtında görev almış, edindikleri tecrübeleri, Trablusgarp harbinde İtalyanlara karşı kullanmışlardır. Balkan harbinden sonra önemli ölçüde yaşlı ve alaylı subayın tasfiyesi sonucu sorumluluk alan iyi eğitilmiş bu nesil, Birinci Dünya Savaşında birçok cephede görev almış harbin uygulamasına yönelik fikri ve tecrübi yönlerini geliştirmişlerdir.

Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Milli Mücadele’nin komuta heyeti, katıldıkları muharebeler ve harplerde eleştirilerini ve elde ettikleri yeni tecrübeleri not etmiş, hatıra haline getirmiş ve bir birikim oluşturmuşlardır. Bu nesil, Birinci Dünya Savaşının değişik cephelerinde dönemin en iyi orduları karşısında muharebelere katılmış, bu kuvvetlere

karşı strateji uygulamış veya kendisine karşı izlenen taktik ve stratejileri takip etmiş ve tecrübe etmiştir.

Balkanlarda gayrinizami kuvvetlere karşı harekâta görev alan bu nesil, ülkesi işgale uğrama tehlikesi belirince Teşkilat-ı Mahsusa'yı kurmuş ve Osmanlı devletinin her köşesinde mücadele ederek Milli Mücadele'de uygulayacağı emsalsiz bir kadro, tecrübe ve güven kazanmıştır. Milli Mücadele stratejisi, büyük bir tecrübe birikimine deneyime dayanmaktadır. Milli mücadele stratejisinin çok yönlü uygulanmasında bir tecrübe birikimi vardır.

Milli Mücadele stratejisi, Türk Halkını çok iyi tanıyan bir komuta heyeti tarafından planlanmıştır. Bir model ve modüler bir plandır. Her cephede Milli Mücadele stratejisinin hedefini elde etmesini sağlayacak ayrı bir strateji izlenmiştir. Bu strateji, ülke gerçeklerine uygun, emir-komuta birliği içerisinde, ülkenin sınırlı lojistik kaynaklarından sonuna kadar istifade eden, halka dayanan bir stratejidir. Goltz Paşa ile başlayan Osmanlı subay eğitimindeki devrim, Milli Mücadele'deki kendine özgün stratejisiyle en verimli çağını yaşamıştır.

Mustafa Kemal Paşa ve komuta heyeti Milli Mücadeleyi, iç hat stratejisine uygun olarak planlamış ve stratejinin elemanları olan kuvvet, zaman ve mekân unsurlarını, Milli Mücadele'nin stratejik hedefine gidecek şekilde, aşama aşama oluşturmuş ve uygulamıştır.

Milli Mücadelenin askeri stratejisinin bütünlüğü içerisinde, Güney Cephesinde bölgede yeterli nizami kuvvet bulunmaması nedeniyle, Fransız işgalinin genişlemesini sınırlandırmak ve iç cepheye sarkarak, Batı Cephesinin gerisini ve ana ikmal yollarını tehdit etmesine mani olmak, Fransız kuvvetlerine görüldüğü ve rastlandığı yerde gayrinizami harp taktiklerine uygun olarak taarruz ederek, zayıf ve taciz etmek amacıyla, Kuvayı Milliye kuvvetleri tarafından gayrinizami savaş usulleriyle mücadele stratejisi benimsenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTEP SAVUNMASININ HARP PRENSİPLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. ANTEP SAVUNMASI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Antep Savunmasının başlangıç tarihi olarak, şehir içerisinde savaşın başladığı 1 Nisan 1920 tarihi genel kabul görmektedir.²⁷⁴ Fakat Kilis-Antep Yolu üzerinde, Kuvayı Milliye birliklerinin sürdürdüğü mücadele de Antep Heyet-i Merkeziyesi tarafından yönlendirilmiş ve Antep şehrini Fransız işgalinden kurtarmak için planlanıp icra edilmişti. Fransızların, Tümen Karargâhı olan Katma'dan, Kilis istikametinde yola çıkardığı takviye kuvvetlerin, Antep'teki Fransız Garnizonu'na ulaşmasını engellemek amacıyla; Şahin Bey komutasındaki Antep Kuvayı Milliye birliklerinin, Kilis-Antep arasındaki Kertil Sırtları'nda verdikleri 3 Şubat 1920 tarihindeki ilk mücadeleyi, bu incelemede Antep Savunması'nın başlangıç tarihi olarak almak uygun bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Bu nedenle, inceleme konusuna, Antep Savunması'nın başlangıç tarihi olarak kabul edilen 3 Şubat 1920 ile Antep Şehri'nin açıklıktan Fransızlara teslim olduğu, 8 Şubat 1921 tarihleri arasında geçen olaylar dâhil edilmiştir.

Fırat Irmağı'nın doğusu ve batısı, tarih boyunca çeşitli devletlerin sahip olmak istedikleri stratejik bir geçiş bölgesidir. Gaziantep, Kurtuluş Savaşı'nda "Güney Cephesi" adıyla anılan Urfa, Kilis, Maraş, Adana'nın kesişim noktasında ve Suriye'nin kuzey kesimine hâkim konumda yer alır.

Gaziantep, Kilikya Bölgesi ile tarihin ilk çağlarından itibaren bereketli hilal olarak adlandırılan Mezopotamya'nın sınırları arasında kalan önemli tarım ve ticaret sahasıdır.²⁷⁵ Zengin petrol yatakları, verimli tarım arazileri ve tarihi İpek Yolu geçiş güzergâhı olan bu bölgeler, aynı zamanda Avrupa'nın Hindistan'a yani doğunun zenginliklerine ulaştıkları en kısa karayolu güzergâhını teşkil etmektedir.²⁷⁶ Almanların 20. yüzyıl başlarında başlattıkları Bağdat-Berlin Demiryolu projesi ile Ortadoğu ve

²⁷⁴ Hüseyin Bayaz, **Antep Savunması Günlüğü**, İstanbul,1994, s. 79; Lohanlızade Mustafa Nureddin, **Gaziantep Müdafaası**, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, Sayı 61, Gaziantep 1974, s. 39; Ali Nadi Ünler, **Türk'ün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması**, Kardeşler Matbaacılık, İstanbul 1969,s. 48.

²⁷⁵ **Kilikya**; Adana, Mersin'in batısı, Antalya'nın doğusu, Konya'nın güneyini kapsayan bölgedir. Ömer Dedeoğlu, **Mustafa Kemal'in Gizli Oturum Konuşmaları 1920-1923**, Kastaş Yay., 2008, s.13.

²⁷⁶ **TİH IV. Cilt**, s. 36.

Hindistan'a demiryolları ile ulaşabilme imkânının Basra Körfezi'ne kadar gerçekleşme ihtimalinin de belirmesiyle, bölgenin söz konusu önemi bir kez daha artmıştı.²⁷⁷

1516 yılında Gaziantep ile Halep arasında bir mevki adı olan Mercidabık'ta yapılan savaşın ardından Memluktardan Osmanlılara geçen bu bölgeler, Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kalırken, sömürgecilik politikasını benimseyen İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Avrupa'nın güçlü devletleri ile Rusya'nın sürekli ilgi sahasını oluşturmuştur.²⁷⁸ Özellikle Bağdat-Berlin Demiryolu inşasıyla önemli iktisadi imtiyazlar sağlayan Almanya ile Mısır, Basra ve Hindistan'ı elinde bulunduran İngiltere'nin bölgedeki güç mücadelesi, Birinci Dünya Savaşı'nda aynı safta yer alan İngiltere ve Fransa'nın bölgeyi paylaşma konusunda düştükleri ihtilafta uzlaşmalarına zemin hazırlamıştı.²⁷⁹

16 Mayıs 1916'da İngiltere ile Fransa'nın Leningrat'ta yaptıkları Sykes-Picot Antlaşması ile Kuzey Suriye ve Kilikya bölgeleri Fransa'ya bırakılmış, Fakat Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından, Sykes-Picot Antlaşması'nın şartlarına uymayan İngiltere, Fransa'ya karşı elinde pazarlık konusu olarak bulundurmak arzusuyla Halep'ten sonra yönünü Antep'e çevirmişti.²⁸⁰

İngilizler, 17 Aralıktan itibaren de birliklerini Antep'e doğru kaydırmış ve Adana-Maraş-Urfa ile birlikte Antep'i de işgal etmiş ve bu işgalin gerçekleştiği 17 Aralık 1918 tarihi ile şehri terk ettikleri 5 Kasım 1919 tarihleri arasında yaklaşık 1 yıllık sürede Antep'i işgal etmişlerdi.²⁸¹

Antep şehrine gelen işgal gücü, sadece İngilizlerden müteşekkil değildi, İngilizlerin yanı sıra Birinci Dünya Savaşı sırasında Antep'li Ermeniler ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Suriye'ye sürülmüş olan Ermeniler de şehre giriş yapmışlardı. Gelen Ermenilerden bir kısmının Antep'in aydınları ve yöneticileri hakkında ileri sürdükleri

²⁷⁷ Murat Özyüksel, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, Arba Yayınları, 20 Tarih/Anı Dizisi:3, İstanbul, 1988, s. 23-26.

²⁷⁸ **Dabık**; Suriye'nin kuzey batısında Halep iline bağlı Azaz ilçesinde bir kasaba. Diğer adı Mercidabık'tır. Nüfusu 5.000'dir ve çok sayıda Türkmen barındırmaktadır. <https://www.internethaber.com/dabik-nerede-neden-onemli-en-stratejik-nokta-1723124h.htm>, Erişim Tarihi: 05 Mart 2020.

Mercidabık Savaşı:Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Memluk Devleti ile yapılan birinci savaştır. 1516'da Osmanlı ordusu ile Memluk ordusu arasında Halep şehrinin kuzeyinde yapılan savaşı Osmanlılar kazandı. Savaş sonucunda Suriye Lübnan ve Filistin Osmanlı topraklarına katıldı. <https://mercidabik-nerede.nedir.org/>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2020; Umar, **A.g.e.**, s. 9-80.

²⁷⁹ Özyüksel, **A.g.e.**, s. 200-207.

²⁸⁰ Ahmet Hulki Saral, **TİH IV. Cilt**, Ankara, 1966, s.38; Onar, **A.g.e.**, s. 17-18.

²⁸¹ **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 37-43,49-61; Eyüb Sabri Akgöl, **Esaret Hâtıraları, Bir Esirin Hatıraları, Gaziantep'te İngiliz Tecavüzü Başlangıcı ve Türk Üserâsına Zulüm ve İşkenceler**, Haz.: Nejat Sefercioğlu, İstanbul, 1978, s.13.

suçlamalar neticesinde, şehirde üst düzey görevlerde bulunan seçkin insanların bir kısmı, 23 Ocak 1919'da tutuklanarak, aileleriyle birlikte önce Halep'e, oradan da Mısır'daki esir kampına gönderilmişlerdi.²⁸²

Ayrıca İngilizler, 8 ve 15 Mart 1919'da Antep'te yayınladıkları beyannamelerle, halkın elindeki tüm silahların teslim edilmesini istemiş, Halktan silahını teslim etmeyenlerin hapis veya yüz altın lirayla cezalandırılacağı bildirilirken, aynı uygulamaya Antep Ermenileri tabi tutulmamıştı.²⁸³ Şehirdeki önemli binaları işgal ederek şehri kontrol altında tutma, şehrin ileri gelenlerini tutuklama, halktan silah toplama sadece Antep'e özgü bir uygulama değildi. Kilis'te de aynı metotlara başvurmuşlardı.²⁸⁴

Bu arada İngilizler, Antep'te kamuoyu oluşturabilecek gazeteci Kâhyazâde Hüseyin Cemil'i şehirden çıkartarak tek basın yayın organı durumundaki Antep Haberleri gazetesinin faaliyetini de sona erdirmişlerdi.²⁸⁵

İngiltere, muhtemel direnişi olabildiğince kırmak, dolayısıyla herhangi bir çatışmaya girmemek hesabındaydı. Sivil unsurlardan silah ve cephane teslimi istendiği gibi zaman zaman askerî unsurlardan da taleplerde bulunmuş, 13 Martta, İstihbarat subayı Binbaşı Mills, Askerlik Şubesi Başkanı Yarbay İrfan Bey'den depolardaki silahların ve cephanelerin teslimini istemiş, Ancak İrfan Bey, mütareke şartları arasında böyle bir madde olmadığını ileri sürerek, Mills'in teklifini reddetmişti.²⁸⁶

Fransa, Sykes-Picot Antlaşması'nda kendisine verilen bölgelerin işgalini kabul etmemiş ve Mart 1919'dan itibaren İngiltere'ye baskı yapmaya başlamıştı. Fransa'nın bu tutumu neticesinde İngiltere, Temmuz ayında işgal ettiği topraklardan çekileceğini taahhüt etmiş ve görüşmeler, 15 Eylül 1919 tarihinde Suriye İtilâfnâmesi/Paris Uzlaşması'yla

²⁸² **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 50; Ünler, **A.g.e.**, s. 12.

²⁸³ Ünler, **A.g.e.**, s. 14-15.

²⁸⁴ **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 48-49.

²⁸⁵ **Antep Haberleri**; Celal Kadri, Ali Kemal ve Hüseyin Cemil tarafından Kasım 1918 tarihinde İngilizlerin Antep'i işgali arefesinde yayınlanmaya başlandı. Ocak 1921 tarihine kadar yayınlanan gazete, İngilizlerin işgaliyle bir süreliğine de olsa yayın hayatı sona erdi ise de daha sonra açıktan açığa yayınına devam etti. Kasım 1919'da Fransız işgali ile gazete, direniş süresi içerisinde yayın faaliyetini bir takım aksamalarına rağmen gizliiden, gizliye sürdürdü. Uğuroğlu Barlas, **Gaziantep Basın Tarihi 100. Yıl**, İstanbul 1972, s.25.

²⁸⁶ **İrfan Bey**; 1879 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Asıl ismi Mahmut İrfan'dır. Osmanlı sınırları içerisinde yer alan vilayetlerde, değişik tarihlerde Yemen, Çanakkale ve Güney Cephesinde vs. yerlerde, farklı görevlerde aktif olarak yer almıştır. Albay İrfan Bey, Antep'in İngiliz işgali sırasında Antep Askerlik Dairesi Başkanıdır. Son görev yeri, Kurmay Albay olarak görev yaptığı İzmir Askerlik Dairesi Başkanlığı'dır. 1931 yılında yaş haddinden dolayı emekli olmuştur. Aydın Efe, "Bir Albayın Hatıraları", **Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi 53**, Erzurum, 2015; Ayhan Öztürk, **Milli Mücadele'de Gaziantep**, Geçit Yay., Kayseri, 1994, s.32.

sonuçlanmıştı. Buna göre; İngiltere, Musul'u elinde tutarken Antep, Urfa ve Maraş'ı Fransa'ya terk etmişti.²⁸⁷

Lloyd George ve Clemenceau'nun Antlaşmasıyla İngiltere, işgalleri altındaki bölgeleri Fransa'ya terk ederken, bundan çeşitli şekillerde faydalanmayı tasarlamıştı. Öncelikli olarak bölgenin sorumluluğunu Fransa'ya terk ederek onları Türklerle karşı karşıya bırakmıştı. Belki de en önemlisi, Türklerin topraklarını yabancılara bırakmayacaklarını bildiklerinden, Fransa'yı meşgul ederek dikkatlerini Arap ülkelerinden dağıtacaktı.²⁸⁸

Eylül ayında İngiltere ile Fransa'nın Antlaşması, Suriye ve Kilikya'daki İngiliz birliklerinin Fransız birlikleriyle değiştirilmesi ortamı germişti.²⁸⁹ Elbette ki bu durum Türkleri ne kadar rahatsız ettiyse, Ermenileri de o derece memnun etmiş, Ermeniler Fransız ordusuna katılabilmek için Adana'ya ve Halep'e gitmişlerdi.²⁹⁰ Ekim ayının sonlarında kadar geçen sürede Antep'ten elli civarında Ermeni, Fransız ordusuna gönüllü asker olarak katılmıştı.²⁹¹

Tarihe "Suriye İtilafnamesi" adıyla geçen bu antlaşmayla, İngilizler 29 Ekim 1919'da, Kilis'i ve 5 Kasım 1919'da Antep'i boşaltırken aynı tarihlerde her iki yerleşim bölgesi Fransızların işgaline uğramıştı.²⁹² 5 Kasım 1919'dan Antep'in kurtuluş tarihi olan 25 Aralık 1921'e kadar geçen iki yılı aşkın bir süre zarfında, Antep şehri ve çevresi Fransızların işgali altında kalacaktı.²⁹³

Yurdun dört bir tarafında olduğu gibi Antep'te de Fransa'nın işgaline karşı protestolar yükselmiş ve 25 Ekim 1919 tarihinde Antep'te muazzam bir miting düzenlenmişti.²⁹⁴ Mitingde alınan kararlar, otuz bin kişilik miting heyeti adına Belediye Başkanı Mehmed

²⁸⁷ **BOA HR. SYS.** 2544-8/1; Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev.: Cemal Köprülü, Ankara, 1991, s.46.

²⁸⁸ "...Fransızların Anadolu'ya sızma çabalarını teşvik etmeliyiz. Böylece onları sonuç alamayacakları bir alanda uğraştırıp, daha makul olabilecekleri alanlardan dikkatlerini dağıtmayı başarabiliriz" diyen İngiliz diplomatı G.Kidston, Fransa'nın başına Çukurova'da bir gaile açılacağını görebilmiştir...." Taner Baytok, **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970, s.24-25.

²⁸⁹ Jaeschke, **A.g.e.**, s.53; **BOA HR. SYS.** 2542-5/9.

²⁹⁰ **BOA MV.** 217/137.

²⁹¹ "...Mareşal Foch, Fransız işgali için 32 tabur, 20 süvari taburu ve 14 batarya (topçu birliği) gerekir demişti. Oysa Fransız işgal kuvvetleri komutanı General Hamelin bu iş için, Adana'dan Urfa'ya kadar sadece 6 tabur kullanmıştı. Bunu gören İngiliz subayları, "...fakat bir felâkete gidiyorsunuz! Bir avuç adamla devralıyorsunuz!" diyorlardı..." Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Ankara, 1988, s.182; **Janvier**, 1921, No: 188, s.9; Ayhan Öztürk, "Milli Mücadelede Gaziantep", **Türkler XV**, Ankara, 2002, s.57.

²⁹² **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 57-61.

²⁹³ **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 288-292.

²⁹⁴ **İrade-i Milliye Gazetesi**, 27 Ekim 1919, sy.9, s.3; İsmail Özçelik, **Milli Mücadelede Anadolu Basınında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa) 1919-1921**, ATAM Yay., Ankara, 2005, s.197-214.

Lütfî imzasıyla ilgili makamlara duyurulmuş, miting Antep halkının ciddi anlamdaki ilk tepkisi olmuştu.²⁹⁵

İngiltere'nin gayr-i meşru işgalinin sona ermesi beklenirken, bir anda daha tehlikeli bir sorunla karşılaşılması, Mustafa Kemal Paşa gibi vatanperverleri derinden etkilemişti.²⁹⁶ Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak hükümete, vilayetlere ve Heyet-i Merkeziyelere işgale karşı protestoların yapılmasını ve kısa zamanda ciddi tepkilerin verilmesini istemişti.²⁹⁷

26 Ekim 1919 tarihinde Amasya'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezâreti'ne Antep'in işgaliyle ilgili gönderdiği şifreli yazısında;

“... Bu mütareke şartlarına göre hiçbir sebep ve bahane mevcut değildir. Bu durum söz konusu yerlerde bulunan, hukuk ve haysiyetlerinin bilincinde olan Müslüman ahalinin gelecekleri hakkında tereddüd ve kaygı duymalarına sebep olmuştur bundan başka Avrupa gazetelerinin son yayınlarında buraların Fransızlara terk edilip verileceği yolunda bir takım söylentilerin yayılması üzerine bu bölge ahali ve bu bölgeye komşu olan yerlerin halkı çok büyük heyecana kapılmışlardır. Bu heyecan bütün bölgeyi sarmak üzeredir.”

diyerek konunun ne denli hassas olduğunu ifade etmişti...²⁹⁸

Mustafa Kemal Paşa, mesele hakkında görüşlerini ilettikten sonra yapılması gerekenler noktasında da fikirlerini iletti;

“... Millet in bu protestosuna, Fransızlar tarafından değer verilmezse millet her türlü yola başvurarak, bütün varlığı ile Fransız işgal kuvvetlerine karşı fiilen savunmaya kanun çerçevesinde kendisini yetkili sayacaktır...²⁹⁹

Orta ve Doğu Anadolu ile Akdeniz'in bağlantısını kesmek gayesi taşıyan İngiltere – Fransa Antlaşması neticesinde İngilizler, Ekim ayının sonlarına doğru Antep'ten çekilerek, yerlerini Fransızlara bırakacaklardı.³⁰⁰ Barış konferansı kararları gereği; Antep, Fransa'nın işgali altına girecekti. Fransa, İngiltere'nin takip ettiği politika çerçevesinde hareket ederek hükümet işlerine müdahale etmeyecekti.³⁰¹

²⁹⁵ İrade-i Milliye Gazetesi, 27 Ekim 1919, sy.9, s.2.

²⁹⁶ Baykal, A.g.e., 1974, s.30.

²⁹⁷ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938), C.IV, Haz.: Nimet Arsan, Ankara,1964, s.119-120.

²⁹⁸ Pamuk, A.g.e., s. 91; BOA HR. SYS. 2542-3/24.

²⁹⁹ Pamuk, A.g.e., s. 91-92;BOA HR. SYS. 2542-3/24-25; Baykal, A.g.e., s. 34-35.

³⁰⁰ BOA HR. SYS. 2543-4/9-12, BOA HR. SYS. 2543-6/32-33; BOA HR. SYS. 2544-8/1.

³⁰¹ BOA HR. SYS. 2543-4/9.

İngiltere, Antep'teki yedi bin civarındaki askeri mevcudunu yedi yüze indirmişti.³⁰² Antep mutasarrıflığı, devir-teslim hadisesinin duyulmasıyla birlikte Ekim ayının başlarından itibaren İstanbul'la fikir alışverişinde bulunmuş, ancak Fransız işgaline karşı net tavır belirlenememişti.³⁰³

Bu arada, Heyet-i Temsiliye kararları çerçevesinde 3'üncü Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selahattin Bey,³⁰⁴ güney bölgesindeki önemli olayları daha yakından görmek amacıyla Sivas'tan Elbistan'a gelmiş, Maraş'ın birkaç gün sonra Fransızlar tarafından işgal edileceğini anlamış ve 26 Ekim 1919'da aşağıdaki emri vermişti:

“Urfa, Antep ve Maraş'tan İngiliz kuvvetlerinin çekilmekte olduğu, yerlerine Fransız askerlerinin geleceği ve Antep'e iki Fransız subayının gelerek telgrafhaneye sansür koydukları, halkın bu yersiz işgal ve müdahaleyi ret ile yardım istediği anlaşıldı.³⁰⁵ İngilizlerin işgali, aslında anlaşma hükümlerine aykırı idi. Bu suretle başkasına devir, milletin hukukuna ve hükümetin haysiyetine vurulmuş bir yumruktur. Bahsedilen bölgeye Fransız kuvvetleri gelmeden fiilen orada millî teşkilatın kurularak hukukuna sahip olması ve işgale karşı koyması kutsal bir görevdir.

13'üncü Kolordu Urfa'ya bir süvari alayı gönderecektir. Bununla beraber Maraş'ı ve mümkün olduğu takdirde Antep'i 3'üncü Kolordu işgal edecek ve Elbistan ile Maraş ve Antep'te mevcut millî mukavemet teşkilatını düzenleyecek ve tertipleyecektir. Malatya'dan da Maraş'a bir müfreze gönderilmesi düşünülmelidir. Kolordunun en çabuk şekilde Maraş'taki Millî Kuvvetleri ele alması için Aziziye (Pınarbaşı)'den seçilmiş bir süvari takımının acele güneye yollanmasına derhâl emir verilmesini isterim.

Sivas'tan bir subayla iki hafif makineli tüfek, bu müfreze yetişmek üzere yollanmalı ve müfrezenin yiyecek parası verilmelidir. Müfreze subayı telgraf vasıtasıyla Elbistan ve Maraş'tan duruma dair Kolorduya devamlı bilgi verecektir. Eline şifre de verilmelidir. Müfrezenin hareketi gizli tutulacaktır. Hristiyanların mal ve canlarına dokunulmayacaktır. Müfreze kısa zamanda hareket edecektir.”³⁰⁶

Selahattin Paşa'nın verdiği emirden bir gün sonra, 27 Ekim 1919 tarihinde Albay Flye Sainte Marie, birkaç Fransız subayı ve bir miktar askerle, 29 Ekimde de iki süvari bölüğü Antep'e gelmişti.³⁰⁷

³⁰² Akbıyık, **A.g.e.**, s.61.

³⁰³ **BOA HR. SYS.** 2543-4/9-12.

³⁰⁴ **Selahattin Adil Paşa**; 19 Ocak 1882 yılında İstanbul'da doğdu. 1902'de kurmay yüzbaşı oldu. 1905'te Şam'daki 5. Ordu'ya atandı. 31 Mart Olayı sırasında Hareket Ordusu'nda görevliydi. 1910-1911 yılları arasındaki Bükreş ateşeliğinden sonra Trablusgarp ve Balkan savaşlarına katıldı. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve Doğu cepelerinde bulundu. 1920'de Fransız kuvvetlerine karşı Kuvay-i Milliye'yi kurmak ve Fransızların yayılmasını önlemek üzere Güney Cephesi komutanlığına atandı. 1921'de Batı Cephesi'nde 2. Kolordu Komutanı oldu ve Sakarya Savaşı'na katıldı. Daha sonra Müdafaa-i Milliye Vekaleti müsteşarı ve Kasım 1922'de İstanbul Komutanı oldu. 1923'te Tümgenerallikten emekliye ayrıldı. 1950-54 arasında Demokrat Parti'den Ankara Milletvekili olarak TBMM'de bulundu. Anılarını 1982'de "Hayat Mücadeleleri" adı altında yayımladı. Ayrıntılı Geniş Bilgi İçin Bkz.: Murat Kütükçü, **Selahattin Adil Paşa (1882-1961)**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2012.

³⁰⁵ **Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 270, Göm: 21, Belge: 21-1.

³⁰⁶ **TİH IV. Cilt**, 1966, s. 51-52

³⁰⁷ **BOA HR. SYS.** 2543-4/9;2543-1/13; **İrade-i Milliye Gazetesi**, 11 Kasım 1919.sy.2, s.11.

Fransa'nın işgaline karşı aşırı tepki verilmesinin nedenleri arasında, Fransız ordusunda istihdam edilen Ermeniler önemli rol oynamıştı. Türklere karşı düşmanlıklarını her fırsatta sergileyen Ermenilerin Adana'da yaptıkları vahşet insanların dimağlarındaydı.³⁰⁸

30 Ekimde İngiliz, Fransız, Türk ve Ermeni tarafları bir araya gelerek statükoyu belirlemeye çalıştılar. Fransa adına Albay Flye Sainte Marie, İngiltere adına General Weir, Türk tarafı adına mutasarrıf Celâl Bey, Mutasarrıf vekili Sabri Bey ile Şeyh Mustafa ve Ermeniler adına Ermeni İttihad-ı Millî Cemiyeti üyeleri görüşmelere katılmıştı.³⁰⁹ Fransız temsilcisi, İngiliz, Türk ve Ermeni heyetleriyle ayrı ayrı görüşmüş, müzakerelerin akabinde, Fransız Askeri Kuvvetler Kumandanı General Weir tarafından 1 Kasım 1919 tarihinde geçerli olacak beyanname yayınlanmıştı.³¹⁰

Fransa, anlaşmanın yirmi dördüncü maddesinden istifade ederek, Ermeniler vasıtasıyla propaganda yaptığı gibi bazı Ermeni çetelerini de sevk etmişti.³¹¹ Urfa, Maraş ve Antep'i işgal için getirdikleri kuvvetin çoğunluğu Ermeniydi.³¹² Antep'teki Fransız askerlerin içindeki Ermenilerin, halkın millî duygularını rencide ederek düzeni korumak yerine müdahale sebebi icat etmek, unsurlar arasında ayrılık ve asayiş bozacak olaylar meydana getirmesi üzerine, Türkler, Ermenilerin asayiş bozduklarından ötürü Fransız kıtalarındaki Ermeni askerlerinin çıkarılmasını istedi.³¹³

13. Kolordu, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Cemiyet-i İslâmiye,³¹⁴ Belediye ve Mutasarrıflık, işgali protesto etmiş, Belediye Başkanı Mehmed Lütfü Bey, Antep'in mütareke şartlarına aykırı olarak işgal edildiğini, geçici olmak kaydıyla işgal eden

³⁰⁸ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. II, Ankara, 1984, s.180.

³⁰⁹ Ünler, **A.g.e.**, 1969, s.23; Maurice Abadie, **Türk Verdun'ü Gaziantep: Antep'in Dört Muhasarası**, G.antepe Kültür Derneği Yay. sy. 14, Gaziantep, 1959, s.22; Bayaz, **A.g.e.**, s.32.

³¹⁰ **BOA HR. SYS.** 2542-9/26—28:BOA HR. SYS. 2544-8/1.

³¹¹ **BOA DH. SFR.** 105/9; **BOA MV.** 217/137; **İrade-i Milliye Gazetesi**, 11 Kasım 1919.sy.2,11.

³¹² **BOA HR. SYS.** 2544-6/3; **BOA MV.** 217/137;**BOA HR. SYS.** 2543-7/33.

³¹³ **BOA HR. SYS.** 2542-9/26-2; 2542-5/11; 2542-4/14; 2555-4/96.

³¹⁴ 19.yüzyılın sonunda ilkokulların, Kız ve Erkek Orta Okullarının ve bazı Meslek Liselerinin açıldığı görülmüş, özellikle eğitim alanındaki çalışmaların geliştirilmesi ve sürdürülmesi için kentin ileri gelenleri ve aydınları bir Maarif Cemiyeti çatısı altında örgütlenmişlerdi. Maarif Vekaleti henüz Taşra Teşkilâtını oluşturmamıştı. 1919 yılında Ermeniler, özellikle bazı Ermeni Okullarına el konulup, Türk çocuklarının gittiği okullara dönüşmesini ve İngiliz-Fransız Kolejlerine İttihat Terakkinin girişimiyle, Türk öğrencilerinde devam etmeye başlamasını gerekçe göstererek, İngilizlerden, bu Maarif Cemiyetinin kaynaklarının bir kısmının kendilerine verilmesini talep ettiler. Bunun üzerinde Cemiyet, yapısal bir dönüşüm geçirerek, Cemiyet-i İslâmiye adını aldı ve giderek işgal kuvvetlerine karşı Mutasarrıflık ve Belediyenin yanı sıra güçlü bir sivil toplum örgütü olarak önemli bir konuma geldi. Başlangıçta, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yeterince güçleninceye kadar, işgalin yarattığı sorunlar karşısında, bu Cemiyet zaman zaman toplanıyor ve gereken tepkinin gösterilmesi ve de bir kısım önlemlerin alınmasına çalışıyordu. Müdafaa-i Hukuk, yeterli güce ulaştığında, bu cemiyet üyelerinin bir kısmı da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine katılmış ve cemiyet pasif duruma geçmişti. Birol Güngör, **Antep Harbi**, Eren Yay., İstanbul, 2004, s.59-60; Bu Cemiyetin işgal karşısındaki tutumu ile birçok farklı görüşler bulunmaktadır. Bayaz, **A.g.e.**, s. 28-29; Ünler, **A.g.e.**, Belge 8, s. 179.

İngiltere'nin çekilmesiyle mütareke sırasında Türk sınırları içinde kalan Antep'in yeniden işgalinin mütareke şartlarına aykırı olduğuna dikkat çekmişti.³¹⁵

İngiltere'nin son birliği 5 Kasım 1919'da Antep'ten çekilirken, Fransızlar Ermenilerin taşkın gösterileri arasında İngilizlerin bıraktıkları mıntikalara yerleştiler.³¹⁶

Ermeni Alayı'nın 3. Taburuyla, 412. Piyade alayından ve Afrika avcı takımlarından oluşan Fransız birlikleri, Ermenilerin sevinç gösterileri arasında karşılanmış, Antep, Kilikya'daki Fransız komutanlığına bağlı olup Albay Flye Sainte Marie'nin idaresine girmişti.³¹⁷ Antep'te Fransız işgali başlamıştı.

Fransız asıllı askerlerin büyük bir kısmı ülkelerine gönderildiğinden Antep'teki Fransız işgal kıtalarının çoğunluğunu Cezayir ve Senegal gibi sömürge askerleri oluşturmaktaydı. Çok geniş bir bölgeyi işgal eden Fransa, bölgenin genişliğine oranla ve özellikle yöre halkının son zamanlarda artan protestoları karşısında emniyeti sağlamaya muktedir değildi. Bu sebeple işgal ettikleri yerlerde kontrolü sağlayabilmek için mahalli kaynaklardan yararlanmaya çalışmışlardı.³¹⁸

İtilâf Devletleri'nin keyfi bir şekilde Antep'i işgal etmeleri, kamuoyundan büyük bir tepki görmüş, bu bağlamda öncelikli olarak imparatorluğun önemli bir kurumu olan Erkân-ı Harbiye'nin (GenelKurmay Başkanlığı), durum değerlendirmesi dikkat çekici idi. Erkân-ı Harbiye, İngiltere-Fransa antlaşmasıyla birlikte Antep ve havalisini kapsayan Fransız işgali; Orta ve Doğu Anadolu'nun Akdeniz'le bağlantısını kesme gayesini taşıdığı ve dolayısıyla karşı tedbirlerin alınmasını görev olarak kabul etmişti.

Erkan-ı Harbiye değerlendirmesinde, işgale karşı izlenecek strateji konusunda;”

“ ...Ayntâb, Kuvây-ı Milliyesi her türlü fedakârlığa hazır. Bunları millî arzu dairesinde yönetmek resmî olmayan ve güçlü eller ister. Milletın aydınlatılmasını merkezî hükümet önemli Cebel-i Bereket üzerinde de millî teşkilât kurularsa, tehdit daha kapsamlı olur. Kısacası Üçüncü, Yirminci, On Üçüncü Kolordu ile resmî olmayan yardım göndermeye mecburuz...” denilmekteydi.³¹⁹

³¹⁵ Ünler, **A.g.e.**, s.23-24; **BOA HR. SYS.** 2543-4/9-12; **BOA HR. SYS.** 2544-17/12.

³¹⁶ Abadie, **A.g.e.**, s. 19.

³¹⁷ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.20.

³¹⁸ Kemal Çelik, **Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, TTK, Ankara,1999, s.12-24,109; Akyüz, **A.g.e.**, s.182.

³¹⁹ **BOA HR. SYS.** 2543-6/32-33.

Fransa'nın işgaline şiddetli tepki verenlerden birisi de 13'ncü Kolordu Kumandanı Ahmed Cevdet Bey'di.³²⁰ Fransız işgal kuvvetlerine karşı tavizsiz tavrını sergileyen Ahmed Cevdet, Erkân-ı Harbiye'yle aynı düşüncelere sahipti.³²¹

21 Ekim 1919 tarihli Heyet-i Temsiliye'nin kararında, tavrı daha netti;

“Halen ecnebi işgalinde bulunan menatıktan Kilikya'yı Fransız ve İngilizlerin Arabistan ve Türkiye arasında bir “Etat tempon” vücuda getirmek maksadıyla anavatandan ayırmak maksadında buldukları mevzubahis edildi, Anadolu'nun en koyu Türk muhiti ve en mahsuldar ve engin mıntıkası olan bu kıtanın hiçbir suretle ayrılmasına muvafakat edilmeyeceği kabul edildi.”³²²

Antep'in işgali, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde de mitinglerle protesto edilmişti; Fransız işgaline karşı ülkenin dört bir tarafından Mut, Diyarbakır, Çermik, Malatya, Elazığ, Siverek, Mardin, Nusaybin, Arapkir, Palu, Bitlis, Viranşehir, Sivas, Siirt, Midyat, Resülayn, Avanos, Adilcevaz, Elbistan, Alaşehir, Erzurum, Erzincan, Malatya, Güre halkları ile Millî Aşiret ve Katolik Süryani cemaati de şiddetli protestolarda bulunmuşlardı.³²³

Kamuoyunun hazmedemediği hususlardan birisi de, genel barış için İtilâf Devletleri'nce kabul edilen Amerika Birleşik Devletler Başkanı Wilson'un prensiplerine ehemmiyet verilmemesiydi. Bu; Wilson'un prensiplerinin 12. Maddesine aykırı olarak % 90 oranında Müslümanların teşkil ettiği bölgelerin işgal edilmemesi gerekir, denilerek açıkça dile getiriliyordu.³²⁴

5 Kasım 1919 Cuma günü yani resmî işgalin ilk günü aslen Ermeni olan Fransız askeri, Akyol karakoluna çekilen bayrağı, karakolda görevli Hayri isimli polise zorla indirtmiş, Olay, onuruna düşkün ahaliye büyük bir öfke uyandırmıştı. Halk, galeyana gelerek baskı karşısında da olsa bayrağı yeniden yerine astırmış ve Fransız kumandanın görevde kalmasını rica etmesine rağmen bayrağı indiren polis memuru derhal görevden uzaklaştırılmıştı.³²⁵

Ermeniler kadar, Ermeni askerleri de ayrı bir sorundu. Fırsat buldukları zaman halkın mukaddes değerlere saldırmaktan çekinmeyen Ermeni askerleri, ahaliye karşı da tahammül edilmez ölçülerde saldırılar gerçekleştirmeye başlamışlardı.³²⁶ Antepçiler, Ermeni asıllı askerleri istemediklerini her fırsatta dile getirmiş ve protesto etmiş,

³²⁰ **Alb. Ahmet Cevdet**; Bağdat'lı olup Dağıstanlı Mehmet Fazıl Paşa'nın damadıdır. 1920 Haziran'ında aczinden dolayı işten el çektilirdi. Irak Kralı Faysal'a General rütbesi ile yaverlik yaptı ve Bağdat'ta vefat etti. Yerine 5 nci Tümen Komutanı Yb. Kenan vekalet etti. Geniş Bilgi İçin Bkz.: İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, TTK Yay., Ankara, 2014, s. 324.

³²¹ Abadie, **A.g.e.**, s.34-35; Ünler, **A.g.e.**, Belge 4, s. 177-178.

³²² Baykal, **A.g.e.**, s.30.

³²³ Pamuk, **A.g.e.**, s.108.

³²⁴ **BOA HR. SYS.** 2543-2/13; Dursun Ali Akbulut, **Albayrak olayı**, Erzurum, 1991, s.17-18.

³²⁵ **BOA HR. SYS.** 2542-2/22; 2543-5/7; **BOA DH. EUM. AYŞ.** 26/73.

³²⁶ **BOA HR. SYS.** 2555-4/96; 2543-7/33; **İrade-i Milliye Gazetesi**, 11 Kasım 1919, sy.11, s.2.

protestolar karşısında Ermeni taburunun bir kısmının Cezayirli askerlerle değiştirilmesine karar verilmişti. Bu gelişmeler üzerine, 8 Kasım'da sekiz makineli tüfek, dağ topu, araba ile birlikte yüz elli kadar Cezayir askeri, Antep'e gelmişti.³²⁷

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa, Güce köyündeki telgrafhane vasıtasıyla Antep'teki gelişmeleri günü gününe takip etmiş, 9 Kasım'da Antep'in işgalinin, dünya kamuoyu ve Amerikan hükümeti nezdinde protesto edilmesini, idare amirlerine ve Müdafaa-ı Hukuk Merkezlerine bildirmişti.³²⁸

Fransızlar, Antep'teki oluşmaya başlayan tepkilerden dolayı tedirginlik duymaya başlamış, bir taraftan Antep'teki sert havayı yumuşatma gayretindeyken diğer taraftan ise emniyeti elden bırakmamak için garnizonlarını takviye etmeye başlamışlardı.³²⁹ Şehirdeki Fransızların kuvvet ve lojistik ikmali, Katma'da bulunan Tümen merkezi üzerinden gerçekleştiriliyordu.³³⁰

Fransa, Antep'te oluşan gerginliğe paralel olarak askeri tedbirlerini artırmaya devam ederken, kendisine karargah olarak seçtiği Kolej bölgesi başta olmak üzere tahkimat faaliyetleri ile istihkâmlarını güçlendirmişti. Fransız birlikleri yoğun bir hazırlık içerisindeyken General Querette Antep'e gelmişti.³³¹ 9 Aralık 1919 tarihinde Maraş, Antep, Urfa ve Carabulus askerî bölgelerini birleştiren General Querette, karargâhını Antep'e kurmuştu. 13 Aralık'ta generalin yayımladığı beyannamede; kendisini Antep, Maraş ve Urfa sancaklarındaki Fransız kuvvetlerinin kumandanı olarak tanıtmış;

" Zat-ı Şahane ile bil'itilâf bugün Fransa hükümeti icraat ve vesayetkaranesini Suriye, Kilikya ve arazi-i şarkiye üzerine teşmil ediyor. Bütün ahali bilâ-tefrik cins ve mezhep kuvvet ve kudreti galibiyetiyle teeyyüdeden silahlarımızın himayesi altındadır. Mezahibe, emlak-i hususiyeye ve Memalik-i Osmaniyede kavanine hürmet edecek ve ettirteceğiz. Uzun harb senelerinden sonra sulh ve say'ü amel devresi hulul etmiştir. Namuslu olanlar Fransa tarafını iltizam etsinler." demişti.³³²

Fransa hükümeti, Antep ve havalisine askerî yığınaklar yaparak işgal sahasını genişlettiği gibi politikanın gereğini de yerine getirmeye çalışıyordu; Güney Cephesinde artan Kuvayı Milliye ve Suriye'deki Arap Milliyetçiliğinin faaliyetlerinin Fransızları tedirgin etmesi sonucu, Suriye Fevkalade Komiseri Georges Picot ve beraberindeki Fransız heyeti, Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'yle temas kurmak üzere Sivas'a gelmişti.³³³

³²⁷ Bayaz, **A.g.e.**, s.35.

³²⁸ Ünler, **A.g.e.**, s.25.

³²⁹ **İrade-i Milliye Gazetesi**, 24 Kasım 1919, sy.13, s.2.

³³⁰ **BOA HR. SYS.** 2544-6/16; **İrade-i Milliye Gazetesi**, 1 Aralık: 1919, Sy. 14, s.2.

³³¹ **BOA HR. SYS.** 2544-8/1.

³³² **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Haz.: Orhan Karataş, Vd., Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1990, 295-296; **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, sy. 16, Belge No; 415/a, Ankara, 1956.

³³³ **BOA HR. SYS.** 2543-2/36.

George Picot ve mahiyetindeki subaylar, Mustafa Kemal Paşa'yla yaptıkları görüşmede, Heyet-i Temsiliye'yi, İngiltere aleyhine kendileriyle işbirliğine ikna etmeye çalıştığı gibi Kilikya'nın boşaltılabileceğini ima etmişlerdi.³³⁴ Ayrıca Ermenilerin geri alınması hakkında emir verildiğini, Osmanlı memurlarına karşı hürmetkâr davranılacağını buna karşılık Fransa aleyhine millî hareketin önlenmesini rica etmişlerdi.³³⁵ Mustafa Kemal Paşa ise Fransız Heyete, "bir Kilikya'da bir de Türkiye meselesi gibi iki mesele yoktur. bir mesele vardır. O da Türkiye meselesidir" diyerek, Fransızlara konuya bakış açısını beyan etmişti.³³⁶

Bu arada Fransa iki yüzlü siyasetini de devam ettiriyordu; İngiltere ile Aralık ayının sonlarına doğru 22-23 Aralık 1919 tarihinde Paris'te "Anglo-French Conference On The Turkish Settlement" barış konferansı tertip ederek, Türkiye'nin durumunu değerlendirmişlerdi.³³⁷ Fransa Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri, M. Berthelot'un katıldığı son oturumda; Fransa'nın işgalindeki Kilikya, Antep, Maraş, Urfa ve Birecik'e ilaveten Kuzey Suriye'yi işgali altında tutmasına hatta sınırlarını Diyarbakır ile Ergani madenlerine kadar uzatmasına karar verilmişti.³³⁸

Ermenilerin ve Fransızların taşkınlıklarına karşı halkın tepkisi iki taraf arasındaki gerginliği iyice artırmış, gıda maddelerini tekeline tutan Türkler, Fransızlara ve Ermenilere satışları kesmiş, mevzi ve tahkimat yapımında kullanılan tahta direklerin ve kerestelerin Fransızlara satışı da sona erdirilmişti.³³⁹ Bu gelişmeler üzerine, Türk mahallelerinde oturan Ermeniler, Ermeni mahallelerine ve Ermeni mahallelerinde oturan Türkler de Türk mahallelerine taşınmaya başlamıştı.³⁴⁰

Böylelikle şehir ikiye ayrıldı. Maarif caddesinin doğusunda Türkler, batısında Ermeniler yer aldılar.³⁴¹ Maarif kahvehanesinin önünden geçerek Kara Kabire kadar uzanan cadde, iki yanlı cepheydi. Yine Maarif kahvehanesinin köşesindeki dört yol kavşağından batıya, Başkarakol'a giden caddenin Kendirli kilisesine kadar uzayan kesimi, öteki sınırı oluşturmuştu. Yolun solundaki Ermeni evleri boşaltılarak pencereleri kum torbalarıyla pekiştirilmiş ve duvarlarına mazgal delikleri açılmıştı.³⁴²

³³⁴ Akbıyık, **A.g.e.**, s. 144; Yaşar Semiz, "Milli Mücadele'de Gaziantep", **Gaziantep Tarihi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu (25-26 Eylül 1987)**, Gaziantep 1987, s.42.

³³⁵ **BOA HR. SYS.** 2543-4/3-4; Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul 1960, s.399-400.

³³⁶ **TBMM Gizli celse zabıtları** Cilt I, İkinci İnikat 24 Nisan 1920 Cumartesi Dördüncü Celse, İş Bankası Yay. Ankara, 1985, s. 6.; **BOA HR. SYS.** 2543-4/4.

³³⁷ **UK.NA.CAB/24/95**, Cabinet,s.1-32.

³³⁸ **UK.NA.CAB/24/95**, Cabinet,s.31.

³³⁹ Öztürk, **A.g.e.**, s.78.

³⁴⁰ Mitat Enç, **Selâmlık Sohbetleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2007, s.51.

³⁴¹ Hulusi Yetkin, **Gaziantep Savaşı Hatırlarından Derlemeler**, Gaziantep, 1962, s.76.

³⁴² Enç, **A.g.e.**, s.51.

İki halk arasındaki gerginlik günlerine denk gelen Osmanlı Devletinin kuruluş günü törenleri, bu defa daha coşkunun bir şekilde kutlanmıştı. Aslına bakılırsa o günlerde Osmanlı Devletinin kuruluş Günü, Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününü kutlamaktan ziyade devletin ve milletin istiklâlini korumak anlamındaydı.³⁴³ 30 Aralıkta sayılı günlerinden birini yaşayan Antep'te yıl dönümü kutlamalarını Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti organize etmiş, Fransızlara ve Ermenilere karşı gövde gösterisi yaparak, işgale karşı mücadele verileceğini ihtar etmeyi planlamıştı. Mitinge katılan on binleri aşan halk kitlesi, daimi surette bağımsız yaşadıklarını haykırmışlardı.³⁴⁴

Antep'te sabırları taşıran olay, 21 Ocak 1920 tarihinde gerçekleşmişti. Çarşamba günü akşama doğru, 12 yaşlarındaki oğlu Mehmed Kamil ile birlikte İnönü caddesindeki askerî fırın önünden geçmekte olan kadına, fırındaki sarhoş Fransız askerleri sarkıntılık etmiş, annesini savunan Kâmil, Fransızlara taşla hücum etmişti. Bunun üzerine paniğe kapılan askerler, Kâmil'i süngüleyerek şehit etmişlerdi.³⁴⁵ Olay, halkı galeyana getirmişti.

Şehit Kâmil için muazzam cenaze töreni düzenlenmiş, Fransız İşgal Kumandanlığına protestolar yapılmıştı.³⁴⁶ İşin vahameti karşısında, Albay Flye Sainte Marie, hükümete gelerek özürlerini ifade ettiği gibi katilin yakalanıp kurşuna dizilmesi için General Gouraud'dan izin istediğini bildirmişti.³⁴⁷ Fransız Albay, Kâmil'in babasına iki yüz altın lira tazminat teklifinde bulundu ise de Ökkeş Efendi; "Ben oğlumu para ile satmam, oğlum din ve millet yolunda öldü. Milletim sağ olsun, onun intikamını alacaktır." cevabını vermişti.³⁴⁸ Fransızlar artan gerilimi yatıştırmaya çalışırken, diğer taraftan da karargâhlarını tahkim etmeye devam ediyorlardı.³⁴⁹

³⁴³ Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", **Türkler**, C. XV, Ankara 2002. s. 733.

³⁴⁴ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.22.

³⁴⁵ **BOA HR. SYS.** 2544-17/23.

³⁴⁶ **BOA HR. SYS.** 2544-6/16; **İrade-i Milliye Gazetesi**, 8 Şubat 1920, sy.24, s.4; **Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi**, 11 Şubat 1920, Sy.8,s.2.

³⁴⁷ **Henry Eugene Gouraud**; 1867 yılında Paris'te doğdu. 1888 yılında Saint Cry'den piyade subayı olarak çıktı. Sömürgelerde görev aldı, özellikle Sudan'da başarı gösterdi. 1898'de Senegal'da Samory şehrinin ele geçirilmesi sırasında ün kazandı. 1907'de Albaylığa yükseldi. 1910'da Yüksek Askerî Öğrenim merkezinde staj gördü. Lyautey onu yardımcı olarak Fas'a çağırdı. 1912'den 1914'e kadar ayaklanmaları bastırdı. I. Dünya Savaşı patlak verince Fransa'da (Argonne) sömürge ordusunun bir tümenine, sonra Champagne'de bir sömürge kolordusuna kumanda etti. 1915'te tümgeneralliğe yükseldi. Çanakkale Seferi Kuvvetler kumandanlığına getirildi. Bu savaşta ağır yaralandı ve kolunu kaybetti. Fransa'ya dönünce IV. Ordu kumandanlığına tayin edildi. 1917'de Fas Genel Valiliğinde bulundu. Bu görev dışında hep IV. Ordu kumandanlığında kaldı. Temmuz 1918'de Almanların taarruza geçen birliklerini bozguna uğrattı. 1919'dan 1923'e kadar Suriye Yüksek Komiserliği görevinde bulundu. Türkiye ile savaşın devam ettiği bu bölgede Fransa birliklerine kumanda etti. 1923'te Paris askeri valiliğine tayin edildi. Yüksek Harp konseyi üyesi oldu. 1937'ye kadar bu görevde kaldı. 1946'da öldü ve Champagne'deki Navarin Çiftliği Anıtında askerlerinin arasına gömüldü. Yaşar Özüçetin, "Türk-Fransız İlişkileri Temelinde Düşünce ve Yaklaşımları İle Dikkat Çeken Bir General: Henri Gouraud", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 104, Mayıs 2020, s. 1-17; **BCA**, 030.10.244.649.9/2-3

³⁴⁸ Ünler, **A.g.e.**, s.28.

³⁴⁹ **BOA HR. SYS.** 2544-6/16.

Kâmil olayının etkisi ortadan kalkmadan Maraş'ta meydana gelen olaylar, Antep'lielerin daha sert tepki göstermesine neden olmuş, Maraş'ta sokak savaşlarında ağır silahlarıyla saldıran Fransızların masum sivil halkın ölümüne sebep olmaları, Antep'teki tansiyonu yükseltmişti. Heyecan içerisindeki Antep'lieler, Maraş'a bir an önce yardım edilmesi için harekete geçmişlerdi.³⁵⁰

Fransızlar, Antep'in işgalinde kesinlikle içişlerine karışmayacaklarını taahhüt ettikleri gibi geri çekilebileceklerini de ima etmiş, ancak yaşanan son hadiseler üzerine Fransız sözlerine itibar edilmeyerek organize hale gelip hücumla geçilmesi gerektiği gündeme gelmişti.³⁵¹ Ancak hazırlıklarını tamamlamayan Heyet-i Merkeziye, " Henüz vakit gelmedi, biraz sabırlı olunuz, her şey yapılacaktır", yolunda telkinlerde bulunarak, uygun zamanın beklenmesini bildirmişti.³⁵²

Heyet-i Merkeziye, zamanla teşkilatlanmasını tamamlayarak caydırıcı bir güç haline gelmiş, direniş hazırlıkları kapsamında, Yarbey İrfan Bey ile Yüzbaşı Esad Bey'e haritalar yaptırılarak, mukavemet cepheleri belirlenmişti.³⁵³

Her ne kadar hazırlıklar sürdürülse de Heyet-i Merkeziye, şehir içinde savaşa taraftar değildi. Savaş stratejisi, şehir dışındaki Fransız konvoylarına baskındı. Bu şekilde ikmal yolları kapanan Fransızlar geri çekilmeye mecbur kalacaklardı. Böylelikle şehir daha az zarar göreceği gibi sivil halkta riske edilmeyecekti. Heyet-i Merkeziye'nin tasarladığı mukavemet tarzına karşı savaşın şehir içinde olmasını savunanlar da vardı. Bunlara göre; şehir dışında yapılacak askeri harekât, tacizden ileri gidemeyecekti. Şayet hem içeriden hem de dışarıdan ortak bir harekât yapılabilirse, Fransızlar geri çekilebilirdi.

Heyet-i Merkeziye'den bir grup, Burç köyünde Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş-Antep bölgesi Kuvayı Milliye Komutanı olarak görevlendirilen Kılıç Ali Bey'i ziyaret ettiler.³⁵⁴ Kılıç Ali, Milli Mücadele konusunda bazı üyelerinin tereddüt yaşadığı

³⁵⁰ BOA HR. SYS. 2544-1/12; Lohanlızade, A.g.e., s.22.

³⁵¹ BOA HR. SYS. 2544-4/8.

³⁵² Pamuk, A.g.e., s. 135.

³⁵³ Halil İbrahim Yakar, Ü. Gülsüm Yaprak Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2015, s.53,145-146,161; Ali Nadi Ünler, "Gaziantep Müdafaası", **Gaziantep Halkevi Broşürü**, Gaziantep, 1935, s.101.

³⁵⁴ **Kılıç Ali** (1888-1971): Kılıç Ali'nin asıl adı "Asaf"tı. Asaf Bey, Gedikli Küçük Zabıt Mektebi'nden 1906 yılında mezun olmuş. Harp Okulu mezunu olmamasına rağmen, başarılı hizmetleri nedeniyle 1909'da teğmenliğe, 1915'te üsteğmenliğe yükselmişti. Balkan Savaşı sırasında Çanakkale Cephesi'nde görev yapmış, 1918 yılında yüzbaşılığa terfi etmişti. Ardından, Genelkurmay Başkanı Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın yaveri olarak İslam Ordusu'yla Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye gitmiş, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin hezimete uğraması üzerine İstanbul'a dönmüştü. Nuri Paşa'nın kendisini çağırması üzerine Yüzbaşı Selim (Yörük), Yüzbaşı Osman (Tufan) ve Yüzbaşı Asaf (Kılıç Ali) birlikte Orta Asya'ya gitmek üzere iken Celal Bayar'ın Bey kendilerine "Bana kalırsa siz Sivas'a gidip Mustafa Kemal'e katılın." demesi üzerine, 1 Eylül 1919 tarihinde Mustafa Kemal'in Sivas'taki karargâhına ulaşmışlar. Mustafa Kemal Paşa, "Asaf" olan adını her nedense beğenmemiş, Kendisine, nereli olduğunu sormuş. "İstanbuluyum. Beşiktaş Valideçeşme Kılıç Ali Mahallesi'ndenim" cevabını almış. Mustafa Kemal Paşa,

Cemiyet-i İslâmiye üyelerini de görüşmeye davet etmiş, Fransız işgalini protesto metnini ve Türk halkına hitaben beyannameyi imzalayan Cemiyet-i İslâmiye üyeleri, aynı gün Antep'e dönmüşlerdi.³⁵⁵ Kılıç Ali bir taraftan Antep'teki direniş organizasyonu hakkında bilgi alırken, bir yandan da müşterek vatanlarını savunmaları ve Fransız kışkırtmalarına kapılmamaları için Ermenilere hitaben bir bildiri de hazırlamıştı.³⁵⁶

İngilizler, Sykes-Picot Antlaşmasına rağmen, Fransızlara verilen bölgeyi işgal etmiş ve işgal süresince halkın nabzını iyi tutarak, çatışmaya yolaçacak eylemlerden kaçınmışlardı. İngilizlerin başlangıçta politikası, anlaşma ile Fransaya bıraktığı petrol bölgelerini alabilmek için bölgeyi elinde bir koz olarak tutmak idi. Rusya'nın kendisi için tehdit olmaktan çıkması üzerine Rusya ile arasına tampon olacak şekilde bölgeyi Fransızlara bırakmıştı. Güney bölgesini İngilizlerden devralan Fransızlar bölgeye yeterli kuvvet tahsis etmemiş, kuvvet ihtiyacını Ermenilerden karşılamayı hedeflemişti. Fransızlar İngilizler kadar ince bir politika izleyememişti. Türk Milletine karşı intikam duygularından da istifade etmek isteyerek Ermenileri öne sürmesi, Ermenilerin çevre illerde yaptığı zulmü duyan Antep halkının direniş azmini daha da artırmıştı. Bununla birlikte, Antep halkı tarafından Fransız işgalinin kalıcı olacağına inanılması üzerine, direnme ve teşkilatlanma faaliyetleri artırılmıştı. Bölge kanlı çarpışmalara hazırlanıyordu.

3.2. ANTEP'TE MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİNİN KURULMASI VE TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ

İngiltere'nin ve Fransa'nın menfaatleri doğrultusunda, keyfî hareket etmeleri ve gizli emellerini açığı vurmaları üzerine, Antep halkında direniş için çalışmalar başlamıştı. Önce Cemiyet-i İslâmiye, işgale karşı faaliyete geçmiş, İngilizlerin işgalinde fazla ağırlığını hissettirmese de, Fransızlara karşı sesini yükseltmişti. Cemiyet-i İslâmiye, ülke genelinde Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri'nin birlik ve beraberlik duyguları içerisinde hareket etmeleri neticesinde ehemmiyetini kaybetmiş, böylece Antep'te yeni bir

Yüzbaşı Asaf'ı dinledikten sonra "Tamam" demiş, "Bundan sonra senin adın Kılıç Ali. Seni iki arkadaşınla birlikte Güney Cephesi'nde Ayıntab (Antep) ve Maraş'ta memur ediyorum." Kılıç Ali, Ayıntab-Maraş ve Havalisi Kuva'yı Milliye komutanı olarak Fransızlara ve Ermenilere karşı savunmayı örgütlemiş. 4 Nisan 1920'de yapılan Büyük Millet Meclisi seçimlerinde Ayıntab mebusu (milletvekili) seçilmiş, ancak cephedeki görevini bırakmamış ve Meclis'ten izinli sayılmıştı. Kurtuluş Savaşı'nın en kritik döneminde Yozgat'ta Çapanoğullarının isyan çıkarması üzerine, askeri kuvvetleriyle birlikte bölgeye intikal etmiş, aynı amaçla görevlendirilen Çerkez Ethem kuvvetleriyle birlikte söz konusu isyanın bastırılmasında çok önemli bir rol oynamış. 22 Eylül 1920 tarihinde ise Ankara İstiklal Mahkemesi'ne üye seçilmişti. **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, s.13-17.

³⁵⁵ Sahir Üzel, **Gaziantep Savaşının İçyüzü**, Ankara, 1952, s. 36.

³⁵⁶ Ünler, **A.g.e.**, Belge 8, s. 179.

örgütlenme ortaya çıkmış ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, şehir içi ve şehir dışı direnişin organizasyonunu üstlenmişti.³⁵⁷

Mondros Ateşkes Antlaşması'nı müteakiben İtilâf Devletleri'nin asil emelleri anlaşılınca, ülke genelinde birlik ve beraberlik içerisinde mücadele etmeye taraftar olanlar, ön plana çıkmış, işgallere karşı bireysel olarak yapılan tepkiler, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişiyle organize hale gelmişti. 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi ve 4 Eylül'de Sivas Kongresi tertip edilmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye reisi seçildiği Sivas kongresinde fevkalade önemli bir karar alınmıştı. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk-ı Millîye Cemiyetinin illerde ve ilçelerde şubelerinin açılması ve Misak-ı Millî'nin gerçekleştirilmesi için valilere ve mutasarrıflara genelgeler gönderilmiş, bu genelgeler doğrultusunda Antep'te Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti şekillenmişti.³⁵⁸

Antep Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetini; idare meclisi başkâtibi Eşrefin Gümüş'ün Kastel'deki evinde, Dr. Hamid, Müdür Ragıb, Alay kâtibi Maraşlı Avni, Telgraf memuru Mahir ve hâkim Kuşçuzâde Hamdi kurdular. Mısrîzâde Nuri, Kepkepzâde Mustafa, Kepkepzâde Abdürrezzak, Eski müftü Rifat, Hafız Şahin, Kahramanzâde Süleyman, Kanevetçizâde Mahmud, Merakzâde Şerif, Hacı Halid Ağazâde Sadık, Hacı Ömerzâde Mehmed Ali, Hocasade Ferid, Kilisli komiser Halil ve Ahmed Muhtar daha sonra cemiyete katılmışlardı. Mahir Bey, 23 Ekim 1919 tarihinde telgrafhanede işgal kuvvetleri olmasına rağmen Antep'te cemiyetin kurulduğunu Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmişti.³⁵⁹

Cemiyet, kuruluş aşamasında iken üyelerin evinde toplanarak kararlar almış, gizli çalışan cemiyetin üye sayısı artınca ortaya çıkma tehlikesine karşı Heyet-i Merkeziye adı altında toplanmasına karar verilmişti.³⁶⁰ Bu sırada direniş konusunda pasif tutum benimseyen Mutasarrıf Celâl hastalanınca, Hama mutasarrıfı olup tayin bekleyen Sabri Bey, mutasarrıf vekili olmuş, Sabri Bey'de cemiyetin görüşlerini benimsemekte olduğundan, durumu değerlendiren cemiyet, Sabri Bey'in vekâleti sırasında 23 Kasım 1919 tarihinde resmen kurulmuştu.³⁶¹

³⁵⁷ Abdülhaluk M. Çay, Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvây-ı Milliye Hareketleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1990, s.67.

³⁵⁸ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Haz.: Ali Sevim, Vd., ATAM Yay, Ankara, 2006, 118-120; Onar, **A.g.e.**, s. 183-184.

³⁵⁹ Üzel, **A.g.e.**, s. 12; Ünler, "Gaziantep Müdafaası", s. 95-96; Yetkin, **A.g.e.**, s.22,112.

³⁶⁰ Ünler, "Gaziantep Müdafaası", s.96.

³⁶¹ "...Sivas'ta heyet-i muhtereme-i temsiliyesi bulunan ve hükümet-i merkeziyece resmen tanınan Anadolu ve Rumeli müdafaa-yi hukuk-u milliye cemiyetinin Antep Heyet-i Merkeziyesin namına Dr. Hamil Bey tarafından resmen verilen beyanname arz olunarak heyet-i merkeziye-i mezkûra heyet-i temsiliye-i müşarünileyhuya merbutan teessüs etmiş bir heyet olarak tanınmış olduğunu mübeyin ilmühaberdir. 3 Teşrinisani 1335 Antep Sancağı Mutasarrıf vekili Sabri..." Ünler, **A.g.e.**, s. 15-20.

Her semtte cemiyetin üyelerinden oluşan heyetler; “Antep’in kurtuluşu için din ve milletimizin yaşaması için malıyla ve canıyla hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacağına, cemiyetin bütün emirlerini yerine getireceğine ve cemiyetin kuruluş amacının açıklanmayacağına” Kur’an üzerine yemin edenleri, üye olarak kabul etmeye başlamıştı.³⁶²

Aralık ayında cemiyet, en yoğun devresine girmiş, bir taraftan üye mevcudu artırılırken, diğer taraftan direniş için gerekli para, silâh ve cephane teminine de devam ediliyordu.³⁶³ Teşkilâta girenler, fakir değilse, silâh teminiyle mükellef tutulmuş, varlıklı olanlardan ise ayrıca yardım alınıyordu. Çiftçiler çift hayvanlarını, işçiler yatak ve yorganlarını satarak silâh almaya başlamışlardı.³⁶⁴

Halep’ten satın alınan tüfekler ve cephaneler,³⁶⁵ işgal kuvvetlerine ve Ermenilere rağmen, geceleri kafileler halinde gizlice şehre sokulmuştu. Tüfeğin bedeli, cinsine göre on altın liradan yirmi altın liraya kadar değişiyordu. En ucuz tüfek; Rus, en pahalısı ise Alman ve Osmanlı yapımıydı, Namlusu kısa ve kurşun atan bir çeşit küçük tüfek olan filintanın fiyatı, 40-50 liraydı. Bir tüfek mermisi 5-7,5 gümüş kuruştı.³⁶⁶

Antep’teki hazırlıklar ve Kuvây-ı Millîye oluşumu, Heyet-i Merkeziye’nin kontrolünde gerçekleşmiş, Kuvây-ı Millîye’nin hükümetle herhangi bir bağlantısının olmamasına dikkat edilmişti. Ancak millî amaç uğruna bir araya gelen gayr-i resmî kuvvetler, el altından desteklenmiş, özellikle ordu bünyesindeki subaylar, Kuvây-ı Millîye oluşumuna ciddi katkılarda bulunmuş ve Kuvây-ı Millîye örgütlenmesinde birliklerinden terhis edilen subaylar yer almıştı.³⁶⁷

Heyet-i Merkeziye tarafından teşekkül ettirilen; Kilis Yolu Kuvây-ı Millîye Komutanlığı şehir dışında, Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı ise şehir içindeki direnişi organize etmişti.³⁶⁸ Heyet-i Merkeziye, şehir içi çatışmalar için muharebe birlikleri oluşturmuş, Birkaç mahalle birleştirilerek kurulan semt teşkilatı sayısı yirmi yediydi.³⁶⁹ Her semtin numarası vardı. Semtte idare heyeti, biri başkan olmak üzere toplam beş kişiydi. semtin önde gelenlerinden biri semt reisi ve semtte ikamet eden ya yedek subaylardan ya da savaş tecrübesi olan çavuşlardan biri kısım kumandanı olmuştu.³⁷⁰

³⁶² Adil Dai, **Olaylarla Gaziantep Savaşı**, Gaziyurt Matbaası Basımı, Gaziantep 1992. s.39.

³⁶³ Yetkin, **A.g.e.**, s.22.

³⁶⁴ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.27; Yetkin, **A.g.e.**, s.85; Bayaz, **A.g.e.**, s. 112.

³⁶⁵ **BOA HR. SYS.** 2543-6/23; İngilizler bölgeden çekilirken ziyadesiyle cephane ve silah bırakmışlardı; **BOA HR. SYS.** 2543-4/30.

³⁶⁶ Ünler, “Gaziantep Müdafaası”, s.100.

³⁶⁷ Ünler, **A.g.e.**, s.158-170.

³⁶⁸ Üzel, **A.g.e.**, s. 12.

³⁶⁹ Ünler, “Gaziantep Müdafaası”, s. 100.

³⁷⁰ Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 27; Ünler, **A.g.e.**, s.20; Yetkin, **A.g.e.**, s.40.

Semt reisi ve vekili, Heyet-i Merkeziye tarafından seçilmişti.³⁷¹ Semt birliğinin kadrosu yüz kişiydi. Yirmi yedi semtin olduğu göz önüne alındığında 2700 kişinin hazır olduğu söylenebilirdi. Herhangi bir çatışmada silahlılar savaşacak, silahsızlar tahkimatta kalarak yaralananların veya ölenlerin yerlerini alacaklardı. Askerî birlikler, Yıldırım ve Şimşek isimlerinde iki tabur haline getirilmişti.³⁷²

Şehir içi savunma organizasyonunun nasıl gerçekleşeceği belirlendi. Buna göre;

Her semtin defteri ayrı ayrı tanzim edilecekti. Her semt heyet-i idare vasıtasıyla tebliğ edilecek Heyet-i Merkeziye mukarreratını tatbik ve ifa etmek üzere kendi arasında bir heyet teşkil edecek; içlerinden birini reis intihap ederek heyet-i idare ile teması muhafaza edecekti. Her semtte cemiyet efradının yekûnu 100 neferi geçmeyecekti.

Her semtte kayıtlı cemiyet azasının kaç tane silahlı ve silâhsız, kaç tane talim ve terbiye görmüş bu tespit edilerek, neticesi Heyet-i Merkeziye bildirilecekti.

Her semte bir numara verilmeli ve her semt aldığı numara ile tevdim edilmelidir, 13. Semt, 20. Semt gibi. Her semtin heyet-i idaresi biri reis olmak üzere ceman beş kişiden ibaret olacaktı. Semtlerdeki heyet-i idare tebliğ olunacak emirleri hakkıyla anlayabilecek, vaziyeti kavrayacak münevver adamlardan birinin bulunmasıyla beraber mahalle ve semtlerinde sözlerini dinletebilecek zî-nüfuz eşhastan olması şayan-ı arzudur. Semt rüesa ve heyet-i idarelerine ihtiyat zabitlerinin ve iyi askerlik görmüş eşhasın da alınması münasiptir.

Her semt, mevcudunu askerlikteki takım teşkilâtı gibi üçe taksim edecek ve bu taksimde silâhlı ve silâhsız nazar-ı itibara alarak tefrik edecekti. Her kısmın başına çavuş namıyla birini ayıracaktı. Bu teşkilâtı semt heyeti kendiliklerinden yapacaktı. Yalnız neticesini bildirecekti. Şu halde, bir semtin mevcudu şu suretle oluyor: 5 reis ile beraber heyet-i idare azası, 3 kısım kumandanı, 90 her kısmın mevcudu 30 nefer olmak üzere üç kısmın yekûnu, inde'l-icap Heyet-i idare tarafından, emirber olarak çalıştırılacak, 100 yekün.

Semt heyetleri cemiyete idhal için münasip kişiler öncelikli olarak heyet-i idareye bildirecek, heyet-i idarenin muvafakatini istihalden sonra tahlifi cihetine gidilecekti. Şu halde, hâlihazır heyet-i tahlifiyenin ibkası zaruridir. Ancak bu surettedir ki gerek hali hazır kuvvetimizi ve gerek bundan sonra dâhil olacak efradın tespiti muktezidir. Bu suretle yeniden cemiyete dâhil olacak efradın semtlere taksimi, heyet-i idarenin vazifelerindendi. Semt defterleri üç nüsha olacaktı. Biri Heyet-i Merkeziye'de, biri heyet-i idarede, diğeri de semt reisinin yanında bulunacaktı.³⁷³

Cemiyetin köylere yayılmasında ise Merkez Jandarma Bölük Komutanı Esad Bey etkili olmuştu. Cemiyet büyüdükçe yeni yeni örgütlere ihtiyaç duyulmuş, Heyet-i Merkeziye'ye yardımcı olması için Heyet-i İdare oluşturularak görevlendirme yapılmıştı.³⁷⁴ Daha ziyade hesap işleriyle uğraşan idare heyetine bağlı olarak maliye ve satın alma komisyonları teşkil edilmişti.

İaşe Komisyonu: Heyet-i Merkeziye, Fransız kuşatmasının uzayacağını göz önünde tutarak halkın ve millî müfrezelerin ihtiyaçlarını temin etmek için iaşe komisyonu kurmuş, Komisyon, zahire satın alarak özel ambarlarda depolamıştı.

³⁷¹ Yetkin, **A.g.e.**, s.22.

³⁷² Üzel, **Gaziantep Savaşının İcyüzü**, s.12.

³⁷³ Ünler, **A.g.e.**, Belge 7, s.181-182; Pamuk, **A.g.e.**, s.150-151.

³⁷⁴ Yetkin, **A.g.e.**, s.22; Ünler, **A.g.e.**, s.99.

Asker Ailelerine Yardım Komisyonu: Kuvay-ı Millîye olarak silahaltına alınanlar ile yeniden silâh altına çağrılanların büyük kısmının ekonomik durumu yetersizdi. Direnişin uzamasıyla birlikte milis kuvvetlerinin aileleri zor durumda kalmış, Yıldırım taburu komutan vekili Kâmil bey'in teşebbüsüyle, Heyet-i Merkeziye'nin yardımı ve hükümetin desteğiyle Asker Ailelerine Yardım komisyonu kurulmuştu. Kâmil Bey'in başkanlığındaki komisyonun gelir kaynağı; vakıfların idaresindeki fakirlere ayrılan istihkak gelirleri ile belediyenin tellaliye vergisiydi.³⁷⁵

Sağlık Teşkilâtı: İşgale karşı direnişle birlikte ihtiyaç duyulan unsurlardan birisi de kuşkusuz sağlık hizmetleriydi.³⁷⁶ Fransız topçusunun ağır bombardımanı karşısında Türk Hastanesi harap olduğundan hizmet veremez hale gelmişti. Şehir dışındaki muharebelerde yaralananları tedavi edebilmek gayesiyle Türk Hastanesi'nin yerine Şehreküstü semtindeki Şeyh Fethullah Camii, hastane haline getirilmiş, ilerleyen süreçte Hacı Halil ve Vahap sokaklarındaki evler de hastane haline getirilerek sağlık hizmeti verilmeye başlanmıştı.³⁷⁷ Şeyh Fethullah Camii'nin hastane olarak tercih edilme nedeni, şehrin doğu kesiminde Fransız karargâhına oldukça uzak mesafede yer almasıydı.³⁷⁸ Şehirdeki doktor ve yardımcı sağlık personeli, Şeyh Fethullah Camii'ndeki hastanede toplanırken, Halep'e giden doktorlar da geri çağırılmış, Şeyh Fethullah Camii'nin hastane olarak hizmet verebilmesi için halk evlerindeki yatakları getirerek koşullar oluşturulmuştu. Cami bahçesindeki okul; idare binası, eczane ve ameliyathane olarak düzenlenmiş, Hastana eczanesi, belediye eczanesinin taşınmasıyla oluşturulmuştu. Ameliyathane ise Dr. Mecid'in kişisel malzemeleriyle düzenlenmişti.³⁷⁹

İstihkâm Birlikleri: Direnişin başından itibaren Fransız toplarına dayanacak siperler ve sığınaklar inşasına çalışılmış, topların çaplarına göre sığınaklar tahkim edilmişti. İstihkâmın yapımına mimar olduğundan dolayı Ökkeş Bey getirilmişti.³⁸⁰ Siperler ve sığınaklar önce silâhsız semt efradı tarafından, daha sonra kadın – erkek bütün halk tarafından yapılmış ancak daha organize bir çalışma için zaman içerisinde istihkâm örgütlenmesine ihtiyaç duyulmuştu. Bunun için silâhsız semt efradı ile köylerden gelen silâhsız askerlerden oluşan inşaat müfrezesi kurulmuş, duvarcı ustaları da birliğe dâhil edilmişti. Direnişin uzamasıyla birlikte inşaat müfrezesinin kadrosu genişletilmiş, Yıldırım taburu yaveri Yedek Teğmen Kâmil, tahkimat komutanlığına tayin edilmişti. Her

³⁷⁵ Mal ve mahsullerini satan gerçek veya tüzel kişiler tarafından ödenmesi gereken vergi türü.

³⁷⁶ Barlas, **A.g.e.**, s.25.

³⁷⁷ Ünler, **A.g.e.**, s.77.

³⁷⁸ Barlas, **A.g.e.**, s.25.

³⁷⁹ Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, s.132-134,201; Yetkin, **A.g.e.**, s.47-48.

³⁸⁰ Yetkin, **A.g.e.**, s.23.

türlü fennî vasıttan yoksun ve tecrübesi olmayan askerlerden oluşan tahkimat müfrezesi, siperlerin tahkiminde harika işler yapmıştı. İstihkâm birliği, direniş süresince evlerden ateş edilebilmek için duvarlara mazgallar açmış, gece karanlığından istifade ederek caddelere ve sokaklara duvarlar örmüş, derin çukurlar açmış ve zikzak barikatlarla birlikte, siperler ve evler, yer altından birbirine bağlanmış, bu sayede Fransız hücumların püskürtülmesinde istihkâm birliğinin ciddi katkısı olmuştu.³⁸¹

Cephane ve Tamirhane: Cephane yetersizliği ve temininin imkânsızlığı, fişek ve bomba imalâthanesi kurulmasına neden olmuş, Yıldırım taburu 4. Bölük Kumandanı Lohanlı Mustafa Nureddin Efendi, imalâthane müdürü olarak görevlendirilmişti.³⁸² İmalâthane, cephane için kara baruttan fişek ve Fransızların patlamamış mermilerinden bomba imal etmeye başlamıştı.³⁸³ Şehirdeki tüfekçi, demirci, tenekeci, tamirci, marangoz ve barutçu gibi sanatkârlar imalathane de görevlendirilerek, şehirdeki bu işe uygun makinelere bu merkezde toplanmıştı. Önce fişek imaline başlanmış, Birliklerdeki, semtlerdeki, cephelerde ve evlerdeki, fişek kovanları bu maksatla toplatılmaya başlanmış ve toplanan bu kovanları fişek haline getirmek için barut, kapsül ve kurşun temin edilmişti.³⁸⁴

Güherçile, kükürt ve söğüt kömüründen barut yapılmış, ihtiyaç duyulduğunda, mağara duvarlarında ve kale burçlarında biriken küfler toplanarak eritilip süzülme suretiyle güherçile yapılmıştı.³⁸⁵ Şehirde ne kadar kurşun ve tutya varsa toplanarak imal edilen kalıplarda mermi dökülmüş, gaz tenekeleri toplanarak, Tevfik Ustanın imal ettiği elle işleyen makinede pullar halinde kesilmiş ve sonra ayrı makinede çukurlaştırılıp kapsül haline getirilmişti.

Fişekhane, gündün güne geliştirilmiş, fişekler, yüzü aşkın çocuk tarafından barutla doldurulduktan sonra kurşunu takılarak makineden geçirilip kutulara yerleştirilmişti. Fişek imalâthanesinin günlük üretimi 6.000 fişekti.³⁸⁶ Yusuf Usta'nın başında bulunduğu tamirhane kısmı ise her nevi tüfek, kasatura, mitralyöz, bomba kalıpları ve kapsül makinalarını tamir etmeye de başlamıştı.³⁸⁷

İngiliz işgal döneminde, İngilizlerin Antep'teki idareye müdahalelerinin sınırlı kalması vb. sebeplerle yavaş gelişen direniş teşkilatı, Fransız işgali ve Sivas Kongresi sonrası, Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin organizasyonunda köylere kadar hızla gelişmiş, şehir ve

³⁸¹ Yetkin, **A.g.e.**, s.122.

³⁸² Yetkin, **A.g.e.**, s.125.

³⁸³ Ünler, "Gaziantep Müdafaaası", s. 144-145.

³⁸⁴ Yetkin, **A.g.e.**, s. 37.

³⁸⁵ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.210.

³⁸⁶ Ünler, **A.g.e.**, s. 117.

³⁸⁷ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.208.

çevresi teşkilatlı olarak işgale karşı koymaya hazır hale gelmişti. Antep halkının marifetli insanların da katkısıyla, savunmanın sadece cephesi değil, cephe gerisi de çatışmaları destekleyecek şekilde personel, ikmal desteği verebilecek hale getirilmişti. Moral desteği unutulmamış, malı olan malıyla, olmayan bedeni gücüyle savunma hazırlıklarına destek vermişti. Halk herşeyiyle savunmaya dahil olmuştu. Bölgede henüz nizami kuvvet olmadığı gibi Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye destek verecek gücü ve niyeti de bulunmuyordu. Antep halkı, bu savunmayı kendi insan ve lojistik kaynakları ile vermeye hazırlanıyordu.

3.3. ANTEP'İN DİRENİŞ STRATEJİSİ

Anadolu'nun işgaline karşı izlenecek Milli Mücadele stratejisine, Sivas Kongresinde son şekli verilmiş ve talimat olarak yayımlanmıştı.³⁸⁸ Milli Mücadele stratejisine uygun olarak, Güney Cephesinde işgal güçlerine karşı mücadele yöntemi, 25 Ocak 1920'de verilen talimatla nizami birlikler duruma müdahale edinceye kadar, gayrinizami harp yöntemi olarak belirlenmişti.³⁸⁹ Mustafa Kemal Paşa, tali cephe olan Güney Cephesinde işgal devletlerine karşı yeterli nizami kuvvet oluşturuncaya kadar, halkla savaşmayı tercih etmişti. Yüzyıl önce halk savaşı adını alan bu savaş, aslında gerilla savaşının bir parçasıdır.³⁹⁰

Bu aşamada nizami kuvvetler, açıktan mücadele içinde görünmeyecek ancak her türlü yardımı da yapacaklardı. Bölgede üstün silah ve kuvvete sahip olan Fransızlara karşı izlenmesi gereken strateji, ulaştırma yollarına sürekli darbe vurularak, işgali olabildiğince maliyetli ve zor hale getirmek ve işgalin genişlemesinin önüne geçmektir. Milli Kuvvetlerden, belirlenen strateji kapsamında; aralıksız sürdürülen askeri direnişle, Fransa'ya Güneydoğu Anadolu'yu elinde tutmak istiyorsa, önemli bir askeri kuvvet ve malzeme kullanması gerektiğini göstermesi ve siyasi iradesini kırması bekleniyordu.

Antep'i savunma stratejisi iki aşamaya dayanıyordu. Birinci aşamada, Fransızların ana ikmal yolu olan Antep-Maraş ve Akçakoyunlu-Antep, Katma-Kilis-Antep yolunun kesilmesi planlanmıştı. Yollarda kurulacak hâkimiyetle, Antep'teki Fransız birlikleri teslim olmaya veya işgali sonlandırmaya zorlanacaktı. Yol savaşlarına giren müfrezeler köylülerden oluşmaktaydı. Heyeti Merkeziye Katma yolunun kesilmesi kararını aldıktan sonra köylüleri silahlı örgütlenmeye çağırılmış ve yol üzerindeki köylülerden müfrezeler kurmaya başlamıştı. Heyeti Merkeziye'ye bağlı olarak birçok köyde milli direniş örgütleri

³⁸⁸ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Çanlı, **Millî Mücadele'de Uygulanan Askerî Strateji**.

³⁸⁹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi** 15, Belge No: 383, Ankara,1956.

³⁹⁰ Nurettin Türksan, "Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Stratejisi", **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri III**, Ankara,1983, s.28.

oluşturulmuş, müfrezelere katılan köylüler çift hayvanlarını, rençberler yatak yorganlarını satarak silah almaya başlamışlardı.³⁹¹

Fransız komutan Abadi, direnişçilerin köylerde örgütlenmesini şöyle yazmıştı:

“Bu havalide dağıtılan ateşli silahlar büyük miktardaydı. Köylüler milli kıtalar teşkil ederek ya kendi hesaplarına muharebe ediyor veyahut mühim hareketlere katılmak için reisleri emrinde toplanıyordu.”³⁹²

İkinci aşama ise şehre sızdırılacak Kuvayı Milliye unsurları ve şehirdeki halk örgütlenmesiyle silahlı ayaklanmayı başlatmaktı. Halk ayaklanması için bütün halkın katılımının sağlanması esas alınmış, Antep şehri herbiri bir savunma cephesi olacak 27 semte ayrılmıştı. Organizasyonu üstlenen Heyeti Merkeziye'nin görevi şehir dışındaki müfrezeler, 3. Kolordu ve Ankara'yla haberleşerek, şehir içi kuvvetleri temsil etmek, çete ve halkın yaşesi için para toplamak, silah ve mühimmat temin etmektir.

Fransızlara karşı Gayr-i Nizami Harp mücadelesi verecek olan Heyet-i Temsiliye'nin stratejik açılımı doğrultusunda, Fransız kuvvetleri ayrı ayrı ve birdenbire muhasara edilecekti. Daha sonra kuşatılan kuvvetler, Kuvây-ı Millîye tarafından esir ve imha edilecekti. Stratejinin başarılı olabilmesi için kuşatmanın gerçekleştirilmesi fevkalade önemliydi. Bunun için sevkıyat için kullanılan demiryolu köprüleri, tünelleri imha edilecek ve yollar kullanılmayacak hale getirilecekti.³⁹³ Şüphesiz sabotajlar, sevkıyatı aksatacaktı. Ancak sevkıyatın tamamıyla sekteye uğratılması için ulaşım yolunun Millî Kuvvetler tarafından kesilmesi gerekmektedir. Bu aşamada kesin başarı, ulaşımın daimi surette kesilmesine bağlıydı. Dolayısıyla yardım ve takviye imkânı olmayacağından Gayr-i Nizami Harp'in stratejik açılımı hedefine ulaşacak ve Fransızlar ziyadesiyle yıpratılacaktı.³⁹⁴

Fransız kuvvetlerine karşı Fırat'ın doğusunu boşaltmak görevi 13'üncü Kolordunun sorumluluğundaydı. 13'üncü Kolordu, demiryolu hattını devamlı olarak tahrip edecek demiryolu müfrezeleri, yollar için ulaşım müfrezeleri, binaları veya çadırları her gece ateşe tutacak temas müfrezeleri tayin edecekti. Müfrezeler, işgal edilen bölgelerdeki yerli kaynaklardan tertip edilecekti. Şayet temin edilemezse işgal bölgesi dışından oluşturulacaktı. Ulaşım müfrezelerinin Fransız kafilelerini vurması şart olduğundan hizmet süresi tespit edilmeliydi. Yol güvenliği bağlamında müfrezelerin emniyetsiz köylerde kalmalarına gerek kalmayacak şekilde erzak sağlanmalıydı. Temas

³⁹¹ Ünler, **A.g.e.**, s.34.

³⁹² Abadie, **A.g.e.**, s.4.

³⁹³ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15**, Belge No: 383, Ankara,1956.

³⁹⁴ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15**, Belge No: 383, Ankara 1956; Borak, **A.g.e.**, s.335.

müfrezelerinin Fransız garnizonuna baskın yapması sağlanmalı ve ikinci müfrezenin gidip nöbeti teslim alması için değişik noktalar tayin edilmeliydi.³⁹⁵

M.Kemal Paşa'nın 11 Şubat 1920 tarihli talimatında ise Kolordular ile milli müfrezeler arasındaki ilişki şöyle açıklanmıştır:

"(...) 12. Kolordu, Adana-Pozantı şimendifer hattının güneyindeki bölgeye milli müfrezeler sevk ederek, bu civardaki halkla takviye edildikten sonra Mersin ve Tarsus'taki Fransız kumandanlarına, vatanımızı derhal tahliye etmedikleri takdirde harekâta geçeceklerini bildirecek (...).

20. Kolordu, Adana kuzeyinde ve kuzeydoğusunda milli müfrezeler sevk ederek, Adana üzerindeki köprü ve tünellerden hangilerini çabucak tahrip teklif yapmadan evvel, Adana-İslahiye arasında şimendifer hattı üzerindeki köprü ve tünellerden hangilerini çabucak tahrip edebilecekse onları tahrip edecek ve tamine müsaade etmeyecek(...)

(...)3. Kolordu, şimdiye kadar Maraş'taki vatandaşlarımız hakkında yaptığı yardımı daha artırmaya çalışacak ve Aziziye milli müfrezeleriyle 20. Kolordunun vazifesine yardım edecektir.(...)"³⁹⁶

"Bu birlikler, işgal bölgesi içindeki yerel unsurlardan sağlanamazsa, işgal bölgesi dışından getirilecektir. Birliklerin gidip geleceği yol ve zamanı iyi belirlemeli, görev değiştirmek için değişim noktaları tespit etmeli ve birliklerin emniyetsiz köylerde yatmak zorunda kalmaması için, yiyeceği yanına verilmelidir. Eğer iyi düzenlenirse, her biri yaklaşık on kişiden oluşan yirmi müfrezeye Fırat'ın doğusunda bulunan bütün Fransızları kuşatmak mümkündür. Ayrıca bu harekât sırasında, Kuvayı Milliye birlikleri her taraftan Urfa bölgesine sevk edilmelidir. Kesin hücumlar, Fransızların en zayıf buldukları yerlerden başlayacak, ancak Urfa'dan hücum yapılmayacaktır... Urfa ayaklanması döneminde, Maraş cephesinin ne biçimde gelişeceği şimdilik malum değildir. Fransızlar, Maraş'tan işgal bölgesini genişleterek ilerlemeye kalkıştırlarsa 13.Kolordu buna, resmi ve resmi olmayan bütün silah ve kuvvetiyle karşılık verecektir... Antep Fransız bölgesi aleyhine de faaliyete geçilecektir... Maraş Pazarcık'a ulaşım ve temas müfrezeleri gönderilecektir. Kozan bölgesine dahi, en yakın Fransız garnizonu gerisine müfrezeler sevk olunacaktır..."³⁹⁷

Direnişçilerin stratejisine karşı Fransızların da kendi stratejileri vardı. Öncelikli olarak birliklerinin mevcutlarını takviye etmişlerdi. Muhtemel bir çarpışmada kayıpları hemen takviye edemeyeceklerinden şehirde kendi kendine yeterli miktarda asker buldurmaya dikkat etmişler, takviye sadece askerle sınırlanmamış, erzak ve cephane sevkiyatı da yapmışlardı. Fransız ordugahı bir direnek noktasına çevrilmişti.

Antep için belirlenen savunma stratejisi, stratejinin kuvvet, zaman ve mekan unsurları ile uyumlu olarak tespit edilmişti. Bölgede yeterli milli nizami kuvvet bulunmadığı için nizami kuvvetlerden oluşan Fransızlara karşı, yeterli kuvvet toplayıncaya kadar ancak pusu, baskın, yıpratma, ikmal yollarını kesme ve lojistiğini aksatma vb. gibi küçük ve düzensiz birliklerle yapılabilecek gayrinizami faaliyetler yapılabilirdi. Heyet-i Temsiliye, bölgede yeterli nizami kuvvetin olmadığını bildiğinden, Ocak 1920 ve Şubat 1920'de

³⁹⁵ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15, Belge No: 383, Ankara, 1956.

³⁹⁶ Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.6, s.303-304.

³⁹⁷ Borak, A.g.e., s. 335-336 ; Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.6, s. 225-226.

nizami Fransız Kuvvetlerine karşı yürütülecek hareketin çerçevesini verdiği talimatlarla belirlemiştir. Bu talimatlar, halka dayalı olarak yürütülecekti ve nizami kuvvetlerden personel ve lojistik yönden desteklenecekti.

3.4. ASKERİ HAREKAT YÖNÜNDEN BÖLGENİN COĞRAFYASI

Coğrafi durum, Güney Cephesi'nde yapılan askerî harekâtın takibini kolaylaştırmak amacı ile harekât süresindeki şartlara göre değerlendirilmiştir. Coğrafi yapı, harbin ve muharebelerin sevk ve idaresi üzerinde, onu kullanan askerlerin bilgisi dahilinde olumlu ve olumsuz etkilerde bulunur. Bir bölgede hareket icra edecek komutanlar; bölgenin şekli yüzölçümü, yüzey şekilleri, hidrografik durumu, hava ve iklim şartları, jeopolitik, biyolojik, sosyal iktisadi ve siyasi durumunu göz önünde bulundurmalıdır.³⁹⁸

Adana bölgesi, Maraş'a kadar Ceyhan Nehri ve Maraş'tan sonra güneye doğru İskenderun'un güneybatısındaki Hınzır Burnu'na kadar uzanan Nur dağları tarafından iki bölüme ayrılır. Doğudaki kesimde, orta yükseklikte Gaziantep Yaylası ile daha güneyde Halep ovaları vardır.

Bölgenin dağları, Toroslar ve Nur dağlarından ibarettir. Toros dağları kuzeydoğudan, güneybatıya uzanarak Adana Ovası'nı kuzeyden kapatır. Nur dağları ise kuzeyden güneye uzanmaktadır. Toros dağları Anadolu'yu Suriye ve Irak'a bağlayan en kısa istikamet üzerinde önemli bir engeldir. Bu dağlar Antalya bölgesinden başlayarak Akdeniz kıyılarını yalar ve Konya düzlüğü ile Adana çukurluğu arasında bir duvar gibi uzanır. Birçok yeri dar vadilerden ve sarp yamaçlardan ibarettir. Geçit yerleri ancak ırmakların ve çayların açtığı tabii istikametlerdir. En önemli geçidi Adana ve Orta Anadolu bölgelerini birbirine bağlayan Gülek Boğazı ve Çakıt suyu vadisidir. Daha batıda Silifke'de Göksu Irmağı, Konya Ovası'nı Akdeniz'e bağlar. Diğer geçitler çok sarp ve engebeldir. Tarihte "Kilikya Kapıları" adıyla tanınan Gülek Boğazı bugün aynı değeri ve önemi muhafaza etmektedir. Toroslar üzerinde kuzeye ve güneye karşı savunma çok kolaydır. Bu dağları elde bulunduran kuvvetler önemli avantaja sahiptirler.³⁹⁹

Adana Bölgesinden Orta Anadolu'ya Geçmek İçin Başlıca stratejik İstikametler; G.Antep - Maraş - Malatya, G.Antep - Maraş - Elbistan, G.Antep - Maraş - Göksun-

³⁹⁸ Geniş Bilgi İçin Bkz.: **Askeri Coğrafya**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1987.

³⁹⁹ **TİH IV. Cilt**, s.28-29.

Pınarbaşı, G.Antep - Adana - Kozan - Feke - Saimbeyli - Pınarbaşı, G.Antep - Adana - Tarsus - Pozantı – Ulukışla istikametlerine ulaşmaktaydı.

İlk iki istikamet üzerinde şose yoktu, kısmen adi araba yolları vardı. Üçüncü istikamet daha iyi bir yola sahipti; fakat bu yol da tamamen araba yolu değildi. Dördüncü istikamet de Saimbeyli'ye kadar şose olup arabaların işlemesine elverişliydi. Antep-Adana-Pozantı - Ulukışla yolu ise iyi bir şose hâlindeydi. Bütün bu istikametler ve yollar, yüksek dağ ve tepeler arasına sıkışmış kilometrelerce süren dar vadilerden geçtikleri için savunmaları çok kolaydır.⁴⁰⁰

Kuzeyden güneye doğru uzanan Nur dağları, Adana bölgesindeki ovaları iki gruba ayırmaktadır. Nur dağlarının doğusundaki Kilis, Elbeyli, Tılbaşar ve Barak ovalarından, bu dağların batısındaki grup ise Kozan, Osmaniye, Ceyhan, Adana ve Tarsus ovalarından ibarettir. Gaziantep Ovası 500-800 m yükseklikte ve bir yayla ovası hâlinindedir. Kilis ve Halep ovaları daha alçak ve düzdür. Çok verimli olan bu ovalar hafif engebeli olduklarından ve iyi yollar da bulunduğundan askerî harekâta çok elverişlidir. Bu bölgelerde savunma zor, taarruz kolaydır.⁴⁰¹ Dağlık bölgede yollar üzerinde her mevsimde, ovalarda ise kış günlerinde harekât için özel tedbirler almak gerekir.

Bazen sağanak hâlinde günlerce süren yağmurlar, seller meydana getirerek birkaç gün yolların kapanmasına ve sellerin oluşmasına sebep olurlar. Bu zamanlarda askerî harekât güçleşir. Yağmurların bol yağdığı mevsimler, ilkbahar ve özellikle sonbahardır.

Demir yolları; Bölgeden Anadolu - Bağdat ile Anadolu - Hicaz demir yolu geçmektedir. Bu hat Meydanı Ekbez - Müslimiye üzerinden Halep'e kadar uzanır ve Halep'ten Hama - Humus üzerinden Şam'a giderek Suriye demir yolunu teşkil eder. Ayrıca Yenice'den ayrılan bir kol Mersin Limanı'na kadar uzanır. Toprakkale'den, İskenderun Körfezi kenarından güneye inen diğer bir demir yolu da İskenderun Limanı'na gider. Bu demir yolları Milli Mücadele'nin başında hemen hemen tamamlanmış durumda idi. Yalnız Fevzipaşa civarındaki büyük tünel henüz geçişe hazır bir durumda değildi. Bu yüzden İslahiye ile Osmaniye arasında bağlantı, araba yolu ile yapılmakta idi.⁴⁰²

Kara Yolları açısından bölge; Osmanlı Devleti toprakları içinde yolları en elverişli olan yerlerdendi. Bununla beraber düzgün ve geniş şoseler azdı. Çoğu dar ve onarıma

⁴⁰⁰ Stratejik hedeflere el atan ve stratejik birliklerin hareketına elverişli olan coğrafi istikametler. Geniş Bilgi İçin Bkz.: **Askeri Coğrafya**, s.49, 480-481; **TİH IV. Cilt**, 2009, s.30.

⁴⁰¹ **TİH IV. Cilt**, 2009, s.30.

⁴⁰² **TİH IV. Cilt**, 2009, s.33.

muhtaç bir hâlde idi. Askerî harekât bakımından bu yollardan faydalanmak mümkündü. Genel olarak Halep ve Adana'da birleşen bölgedeki yollar;

Halep – Kilis - Gaziantep – Maraş - Kayseri/Malatya, Halep – Kırıkhan – Belen – İskenderun Osmaniye – Adana - Ulukışla, Halep – Kilis – İslahiye - Maraş- Kayseri/Malatya, Halep - Kırıkhan - İslahiye – Bahçe -Ceyhan – Adana - Ulukışla, Gaziantep – Nizip – Birecik - Urfa istikametlerine çıkmaktaydı.⁴⁰³

Bölge, bir tarım memleketidir. Gaziantep yaylası gerek tahıl ve gerek üzüm ve fıstık gibi kıymetli ürünler yetiştirmekle ün kazanmıştır. Antep dolaylarında bol zeytinlik vardır. Bölgede tarım ürünleri bakımından her türlü ihtiyacın elde edilmesi mümkündür. Bu bölgede askerî harekât yapan büyük birlikler birinci sınıf ikmal maddeleri ihtiyacını geniş ölçüde ve emniyetle sağlayabilir.⁴⁰⁴

Bu bölgede ticaret oldukça gelişmiş durumda idi. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan başka birçok yerinde fabrikalar yokken bu bölgede fabrika ve atölyeler kurulmuştu. Bu sebeple ürünleri ve endüstriyel maddeleri dışarıya satma çabası oldukça ilerlemişti. Bölgede Mersin ve İskenderun gibi iki önemli iskele vardır. İskenderun İskelesi de Antakya, Halep, Antep, Maraş ve Urfa gibi yakın bölgelerden başka güneydoğu Anadolu'nun ve hatta İran ve Irak'ın iskelesi durumundadır. Bu sebeple bölgede ticaret çok gelişmiş olduğundan halkın yaşam seviyesi yüksektir.⁴⁰⁵

Bölge, tarım kadar sanayide de ileri durumdaydı. Adana, Mersin, Tarsus, Maraş, Antep, Kilis, Halep ve Antakya gibi büyük merkezlerde her türlü el işi yapılmakta ve tezgâhlar çalıştırılmakta idi. Bundan başka Halep ve Adana gibi büyük şehirlerde çeşitli fabrikalar vardı. Bu fabrikalarda ve tezgâhlarda her türlü ihtiyaç sağlanmakta ve özellikle kumaş yapımı ileri bir durumda bulunmaktaydı. Askerî harekât bakımından sanayiden faydalanmak mümkündü.⁴⁰⁶

⁴⁰³ **TİH IV. Cilt**, 2009, s.33.

⁴⁰⁴ **TİH IV. Cilt**, 2009, s.34.

⁴⁰⁵ **TİH IV. Cilt**, 2009,s.34; XIX. yüzyıl sonlarında Antep'te 3815 pamuklu dokuma tezgahı ve yetmiş boyahane vardı. Dokuma sektöründe 4000 kadar kadın çalışıyor, hamam takımları, döşemelik dokumalar, kilim, halı, alaca imali yapılıyordu. Bunlar Halep, Kilis ve Mısır'a alaca, bez, aba, sabun gibi ürünler Anadolu'nun çeşitli yörelerine sevk ediliyordu. Antep'te 2215 bez ve alaca tezgahı, kırk beş boyahane, altı yağhane, biri buharla çalışan 12 değirmen,5 sabunhanenin bulunduğu kayıtlıdır . Bu yüzyılda, işlek kervan yollarının kavşak noktasında bulunması dolayısıyla şehrin ticari yönden önemi daha da artmıştı. Şehir Maraş'tan Halep'e, Birecik'ten Akdeniz kıyılarına, Diyarbekir'den İskenderun'a ulaşan yolların kesiştiği yerde bulunuyordu. Bu sayede XX. yüzyılın ilk senelerine doğru oldukça gelişmiş bir şehir olup Halep'ten sonra ikinci sırayı almıştı. Geniş Bilgi İçin Bkz.: **Gaziantep Kent Arşivi** (Aintab Data 6) https://www.facebook.com/groups/522854911207092/?multi_permalink, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020.

⁴⁰⁶ **TİH IV. Cilt**, s.35; Geniş Bilgi İçin Bkz.: Bilgehan Pamuk, **XIX. Yüzyılda Geleneksel Şehir Dokusundan Modern Şehir Dokusuna Geçişte Ayntab Şehri**, GNG Ofset Matbaacılık, Gaziantep, 2018.

3.4.1. Güney Cephesi'nin Askerî Bakımdan Değerlendirilmesi

Anadolu'nun güneyi; bölgede yeni keşfedilmiş, dünyanın petrol kaynaklarını ihtiva eden Ortadoğu bölgesiyle temas halindedir. Suriye, Irak veya Basra Körfezi, Mısır veya Süveyş Kanalı ve Afrika istikametlerine yapılacak askeri harekatlara üs, elverişli çıkış arazisi ve yığınak bölgesi sağlar. Ortadoğuyu, Avrupa ve Hindistana irtibatlayan yolları kontrol eder. Avrupayı Hindistan'a ve Uzakdoğu ülkelerine bağlayan en kısa yollar bu bölgeden geçer. Süveyş Kanalı yapılmadan ve Ümit Burnu deniz yolu keşfedilmeden önce Avrupa'nın Hindistan'la olan ticareti sadece Irak, Adana, ve Toros geçitleri üzerinden yapılmakta idi. Rusya'nın, Basra Körfezi ve Süveys Kanalı istikametine yapacağı hareketin yan ve gerilerini tehdit eder. Bölge güneyden Anadolu'ya yönelecek tehdit ve taarruzlara karşı ilk savunma mevzii görevini görür.⁴⁰⁷

Adana bölgesinin toprak zenginliği, Toros geçitlerinin ve İskenderun Limanı'nın önemi dolayısıyla bu bölge, birçok devletin ilgi sahasına girmişti.⁴⁰⁸ Bu sebeplerle; Fırat'ın doğusu ve batısı, tarih boyunca kuvvetli devletlerin sahip olmak istediği stratejik önemi olan bir bölgedir.

Bölgenin kuzeyi dağlık bir karakterde olmasına rağmen stratejik savunma için derinliği azdır. Suriye'den kuzeye doğru Anadolu istikametine yöneltilecek bir taarruzi harekatta, kısa mesafeden Çukurova ve İç Anadolu'ya el atmak mümkündür. İşgal kuvvetlerinin böyle bir hareketi, Batı Harekat alanındaki Milli kuvvetlerin gerisini tehdit ederek, Milli Mücadeleyi sekteye uğratabilirdi. Bu nedenle Fransız işgal hareketinin sınırlandırılması önemliydi.

Güney Cephesi coğrafi, siyasi ve ekonomik bakımdan genel olarak kuzey ve güney bölgeleri diye ikiye ayrılabilir. Güney bölge, düzlük olup harekâta daha elverişlidir. Tabii kaynaklar bakımından da birliklerin lojistik desteğini sağlar.

Her iki bölge arasında oldukça farklılıklar vardır. Kuzey bölgede güneyden gelecek birliklere karşı savunma oldukça kolaydır. Geçitler ve yollar tutulduğu takdirde uzun zaman kazanmak ve bölgeyi başarı ile savunmak mümkündür. Kuzeyden gelecek

⁴⁰⁷ **Askerî Coğrafya**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1987, s.473-474.

⁴⁰⁸ "...Toros Geçitleri ve Çukurova; Seyhan ile Ceyhan nehirlerinin oluşturduğu delta. Ortadoğu'nun en verimli Mersin, İskenderun gibi kentler çeşitli kültürlerin çarpıştığı, giriftleştigi sahalardır. Daha içerilerde Maraş, Antep, Zeytun, İslahiye gibi yerleşim merkezleri ise Ortadoğu tarihini etkilemiş eski sitelerdir. Ceyhan, Seyhan, Göksu, Tarsus nehirleri, Torosların Kızıldağ (Amanos) ve Antitoros olarak ikiye ayrılması da yöreye ayrı bir özellik verir. Başka bir husus da Anadolu-Suriye eski kervan yolu üzerinde bulunan Çukurova, Anadolu kültür tarihinin kilit noktalarından biri, belki de en önemlisidir. Bu durum Avrupalı devletlerin, bu bölgeyi ve Özellikle de Orta Toros Geçitleri'ni dikkate almalarına neden olmuştur..."Geniş Bilgi İçin Bkz.: Süleyman Hatipoğlu, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)**, ATAM Yay., Ankara, 2001.

kuvvetlerin güneye karşı harekâtı kolaylıkla gelişir. Güneydeki arazi, savunmaya elverişli olmadığından kuzeyden gelecek kuvvetleri durdurmak güçtür. Çok kuvvet kullanma zorunluluğu vardır. Bu yüzden kuzey bölge askerî harekât bakımından güney bölgeden üstün durumdadır.⁴⁰⁹

3.5. TARAFLARIN ASKERİ GÜÇLERİ

İtilaf devletlerinin devamlı baskısı dolayısıyla Osmanlı Ordusu, dokuz kolordu olarak teşkilatlanmış olarak bulunuyordu. Antep bölgesinde nizami kuvvetler bulunmuyordu. Ancak bölgedeki yeni yapılanmaya göre, en yakın nizami birlik Fırat Nehri'nin doğusunda Karargâhı Diyarbakır'da bulunan 13'üncü Kolordu idi.

Irak'tan çekilen 6'ncı Ordunun lağvı ile 13'üncü Kolordu adını alan kuvvetler Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Urfa bölgelerinde konuşa geçmişlerdi. Kolordu emrinde iki Tümen ile bağlı birlikleri ve birçok kurum ve depo vardı. 13'üncü Kolordu birlikleri, İngilizlerin baskısı ile zorla terhis ettirilmiş, birlik mevcutları çok zayıf bir hâle indirilmişti. Piyade taburları 70, 80 muharip er mevcudundaydı.⁴¹⁰

15 Mayıs 1919'da 13'üncü Kolordunun kuruluşu, konusu, teşkilatı ve mevcudu şöyleydi: Kolordu karargâhı 1 Mart 1919 akşamı Diyarbakır'a intikal etmişti. Kolordu Komutan Vekili Kurmay Albay Ahmet Cevdet Bey idi. Kolorduya bağlı 2 ve 5'inci tümenler bulunmaktaydı. 5'inci Tümen, 3 Kasım 1920 tarihinden itibaren, 2'nci Kolordu emrine verilerek Antep bölgesindeki muharebelere iştirak edecekti. 5'inci Tümen Kılığının kuruluşunda, 14 ve 24'üncü Piyade alayları ile 2'nci Topçu Alayı bulunmakta idi. Tümene Kurmay Yarbay Mehmet Kenan Dalbaşar emir komuta etmekte idi.

Fırat Nehrinin batısında ise durum şöyleydi: Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine göre Osmanlı Orduları, İtilaf devletlerinin baskıları karşısında Adana bölgesini en kısa zamanda terk etmek ve İç Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmışlardı. 2'nci Ordu karargâhı ile 12'nci Kolordu Konya'ya, 20'nci Kolordu Ankara'ya, 3'üncü Kolordu da Sivas'a çekilmiş bulunuyordu. 12'nci Kolordu ile 20'nci Kolordu, 2'nci Ordu emrine verilmişti.⁴¹¹

İngiliz Yüksek Komiserliğinin baskısıyla 26 Aralık 1918'de Pozantı'ya kadar Adana ili 2'nci Ordu birlikleri tarafından boşaltılmıştı. Türk birliklerinin bölgeyi terketmesinin hemen ardından, Payas-Kilis çizgisinin güneyinde bulunan İtilaf Kuvvetleri, Adana

⁴⁰⁹ TİH IV. Cilt, 2009, s.37.

⁴¹⁰ Geniş Bilgi İçin Bkz.:TİH I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı.

⁴¹¹ TİH I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 71-105.

bölgesini hemen işgale başlamış, 11 Aralık 1918'de Fransız kuvvetleri Dört Yol'u işgal etmiş, birkaç gün sonra da (17 Aralık 1918) Mersin ve Adana işgal edilmişti.

Bu işgaller sırasında Adana bölgesinde kışla muhafızları ile askerlik şube ve daireleri emrindeki hizmet ve posta erlerinden başka hiçbir birlik kalmamıştı. Yalnız Toroslar kuzeyinde gerektiğinde Adana bölgesinde kullanılabilecek 12'nci Kolordu ve iki Tümen bulunmakta idi. Nitekim 12'nci Kolorduya bağlı 7'nci Süvari Alayının yüz elli erden oluşan üç bölüğü Adana'ya Süvari jandarma Alayı olarak verilmiş ve bu Alayı takviye etmişti.

Heyet-i Temsiliye, bu gelişmelere paralel olarak, Güney Anadolu'da bir cephe teşkil etmek ve bu cepheyi yürütecek bir teşkilat kurmak üzere Mütarekenin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinde işgal edilmemiş sınırlar içindeki Adana, Urfa, Antep ve Maraş şehirlerinin maruz kaldığı sona seyirci kalmayarak, düşman işgal ve istilâlarını süratle durdurma ve büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanların hukukunu müdafaa ile düşmanları uzaklaştırmak için işgal alanını bölgelere ayırmıştı.⁴¹² Buna göre:

Birinci bölge: Sis (Kozan)-Osmaniye-İskenderun'un batısındaki işgal bölgesi olup Niğde, Kayseri şehirleriyle Konya'nın söz konusu işgal bölgesine yakın yerlerindeki millî teşkilatla bu civardaki 20'nci Kolorduya; İkinci bölge: Sis-Osmaniye-İskenderun'un doğusundaki bölge olup, Sivas'taki teşkilâtla bu civardaki 3'ncü Kolorduya; Üçüncü bölge: Birecik-Samsat-Hısnımansur'un (Adıyaman) (dâhil) doğusundaki bölge olup, 13'ncü Kolordu ile o civardaki millî teşkilâta bağlanmışlardı.⁴¹³

13'üncü Kolordu kuruluşunda bir uçak bölüğü vardı. Fakat bu bölük araç gereç eksikliği ve uçaklarının onarıma muhtaç oluşundan dolayı Kurtuluş Savaşı süresince hiçbir faaliyet gösterememişti. Adana bölgesinde ise hava birliği yoktu.⁴¹⁴

İşgal kuvvetlerinin bölgedeki durumuna bakıldığında ise; Fırat doğu bölgesinde İngilizler ve Adana bölgesinde de Fransızlar vardı. Fransızların Adana, Kilis, İskenderun bölgelerinde iki Tümenleri bulunuyordu.⁴¹⁵ Mütareke üzerine İngiliz kuvvetlerinin Suriye bölgesinden çekilmesinden sonra, bu cepheyi teslim alan Fransız

⁴¹² Onar, **A.g.e.**, s. 183-184; **TİH, IV. Cilt**, 1966, s. 63-65.

⁴¹³ Mümtaz Ulusoy, **İstiklal Harbinde 2'nci Kolordu**, ATASE Yay, Ankara, 2006, s.6.

⁴¹⁴ **TİH IV. Cilt**, 2009, s.41.

⁴¹⁵ **TİH, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s. 71-105.

kuvvetleri önce Suriye'yi sonra da Adana kesimini işgale başladılar.⁴¹⁶

17 Aralık 1918'de nakliye vapurlarıyla Mersin'e 1500 Fransız askeri gelmiş ve bunlardan ilk gün 30 subay ile 500 asker karaya çıkarılmış, karaya çıkarılan askerler arasında birçok Ermeni askeri de olduğu anlaşılmıştı. 18 Aralık 1918'de ise bir Fransız yarbayı maiyetinde 10 kişi olduğu hâlde trenle Mersin'den Adana'ya gelmiş, İkinci kafile olarak Afrika avcı alayından iki süvari bölüğü ve hemen bunların arkasından da 412'nci Piyade Alayı Adana'ya sevk edilmişti.⁴¹⁷ Mersin, Tarsus, Yenice, Adana, Pozantı, Ceyhan, Toprakkale, Bahçe ve İslahiye'ye Fransızlar yerleşmiş, İskenderun ve Kilis ise mütarekeden sonra işgal edilmişti.

Sonradan bölge, Birinci Doğu Tümeni tarafından işgal edilmiş, bu Tümenin 17'nci ve 18'inci Alayları Adana bölgesine gelmişti. Bir süre sonra Tümen başka alaylarla da takviye edilmiş ve tam mevcutlu ve silah, donatım itibarıyla modern bir Tümen hâline getirilmişti.⁴¹⁸

Fransız kuvvetlerinin kuruluş ve konusu şöyleydi:1'inci Doğu Tümeni karargâhı, 21'inci ve 22'nci Piyade Alaylarıyla, 442'nci Topçu Alayı ve Tümen Ağır Topçu Taburu ile süvari bölüğü Adana'da konuşlanmış, 7'nci Süvari Alayının bölüklerinin çoğu piyade birlikleri emrine verilmişti. 17'nci Piyade Alayı Tarsus'ta,18'inci Piyade Alayı Mersin'de, İslahiye, Bahçe, Ceyhan ve Pozantı'da genel olarak bu Tümene ait takviyeli birer tabur bulunmakta idi.

İstihkâm taburu ile tank, muhabere birlikleri ve uçakları Adana'da bulunmakta, gerektiğinde takviye için birliklere gönderiliyordu. Ayrıca Kilis ve İskenderun'da devamlı olarak değişen birlikler vardı.Tümenin ikmal kolları, birliklerin emrine verilmişti.

Fransızlar; Adana bölgesini işgal eder etmez, beraber getirdikleri, başka bölgede bulunan ve Birinci Dünya Savaşı'nda göç eden ve bu kez Adana bölgesine dönen Ermenileri de silahlandırarak Türklere karşı kullanmışlardı. Bölgedeki Ermenilerin hemen hepsi silahlı olarak ya Fransızlarla birlikte ya da yalnız başlarına savaşılmaya ve

⁴¹⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Mehmet Çanlı, "İşgal Dönemi Suriyede Fransızların Askeri Durumu İle İlgili Türk Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Dairesinin Hazırladığı Rapor Üzerine Bir Değerlendirme (1920-1924)", Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, **19 Mayıs'ın 100. Yıldönümünde Atatürk ve Türk İstiklâli Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı**, Ankara, 2019, s. 729-740; **TİH IV. Cilt**, 1966, s.45-47; **TİH IV. Cilt**, 2009, s.43.

⁴¹⁷ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 255, Göm: 120, Belge: 120-2.

⁴¹⁸ **TİH IV. Cilt**, 1966, s.45.

soygunculuğa başlamış, Haçin (Saimbeyli), Zeytin (Süleymanlı) gibi bölgelerde Osmanlı hükümetine baş kaldırmışlardı.⁴¹⁹

Fransızlar bu suretle, Fırat Nehri batısından Toroslara kadar olan bölgeyi tamamen işgal altına almış bulunuyorlardı. Yalnız Antep ve Maraş şehirleri İngilizlerin işgali altındaydı. Bu şehirler ile Fırat doğu bölgesindeki Urfa, Ekim 1919 sonunda Fransızlara devredilecekti.

Fransızlar, 1'inci Doğu Tümeni birliklerini Mersin'den Urfa'ya ve Telebyaz'a kadar geniş bir bölgede dağıtmak zorunda kaldığından her yerde zayıf bir hâlde bulunuyorlardı. Bu sebeple Suriye - Kilikya Fransız Baş mümessili ve Doğu Ordusu Başkomutanı General Goureaud, bu durumu takviye etmek için Şubat 1920'de Suriye'de bulunan ve General Lamothe komutasındaki 2'nci Tümeni, İskenderun, Kilis, Antep ve Fırat'ın doğusundaki arazi kesiminde kullanmak üzere Kilis'e göndermişti. Bu Tümen, Adana bölgesi Fransızlar tarafından boşaltılıncaya kadar burada kalmış ve bu suretle Adana bölgesinde iki Tümen bulundurulmuştu. Antep bölgesi 1920 yılı Kasım ayı başında 4'üncü Fransız Tümeni ile de takviye edilmiş, sadece Antep harekâtına katılan 4'üncü Tümen, bir süre sonra tekrar Suriye bölgesine alınmıştı.

Ayrıca Adana bölgesine Fransızların 156'ncı, 127'nci Tümen karargâhları ile bazı birlikleri de gelmiş, bu birlikler kısa bir süre için bu bölgede kalmış ve bir süre sonra Suriye'ye gönderilmişlerdi.⁴²⁰ Adana bölgesinde ise devamlı olarak 1'inci Tümen birlikleri bulundurulmuş, 2'nci Tümen de Kilis bölgesinde kalmıştı. Fakat bu Tümenin birliklerinden çoğu Halep kesiminde bulunmaktaydı. Böylece Suriye ve Adana bölgesinde bulunan Fransız birlikleri çok kez yer değiştirmekte ve nerede kritik bir durum meydana gelirse oraya gönderilmekteydi.⁴²¹

İskenderun Körfezi ile Mersin Limanı'nda zaman zaman bulundurulan bir kısım Fransız deniz kuvveti, Adana bölgesindeki Fransız kara kuvvetlerini takviye ve ikmal etmekteydi. Arada sırada Fransız muhripler, Dört Yol ve Mersin çevresindeki Türk köylerini bombalıyordu. Fransızların Adana'da her zaman için 5-10 uçağı bulunmaktaydı. Bu uçaklar birçok muharebeye katılarak, keşif ve bombardıman yapmıştı.⁴²²

⁴¹⁹ İşgal kuvvetlerinin % 25'i Fransız ve Cezayirli olup geri kalanı Ermenilerden oluşmaktaydı. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Ulusoy, **A.g.e.**, s.4.

⁴²⁰ **Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 29, Belge: 29 - 3.

⁴²¹ **TİH IV. Cilt**, 2009, s.44-45.

⁴²² **TİH IV. Cilt**, 2009, s.45.

Fransızlar, İngilizlerden devraldıkları bölgede kuvvetlerini dağıtmaları nedeniyle hiçbir yerde kuvvetli olmamalarına rağmen Türk nizami birliklerinin bölgede bulunmaması ve yerel direnişin başlangıçta zayıf olmasını iyi değerlendirmişlerdi.

Ancak direnişin artması ve Türk nizami birliklerinin bölgeye müdahale etmeye başlaması üzerine bölgeyi başlangıçta bir Tümen kadar bir kuvvet ile takviye etmiş, kuvvet gerektiğinde de, bir Tümen kuvvetinde bir birlik ile takviye ederek muharebe sahasında inisiyatifi elde bulundurmak ve muharebe sahasını şekillendirmek maksadıyla kesin sonuç yerlerinde kuvvet çoğunluğu prensibini uygulamıştı.

Türk kuvvetleri ise, düşmanın kuvvet olarak üstünlüğünü, nizami olmayan muharebe taktikleri uygulayarak dengelemişti. Türk kuvvetleri de kesin sonuç yerlerinde kuvvetli olmak ve hedefte zaman yaparak pusu/baskın şeklinde gayrinizami muharebe taktikleri uygulayarak Fransızları çaresiz bırakmıştı. Güney cephesindeki nizami ve gayrinizami Milli kuvvetler, düşmanı kuvvetlerini destek ve kaynaklarından ayırarak, tasarlamadığı yönde ve hazırlıklı olmadığı anda savaşmaya zorlayarak, düşman savunmasının kuvvet çoğunluğundan sakınmış, bu şekilde yapılan taarruzlar neticesinde elde ettiği baskın tesiri ile Fransızları birçok noktada şaşırtmış ve kayıp verdirtmişti.⁴²³

Muharebe bölgesinin her yerinde güçlü olmak mümkün değildir. Aslında buna gerek de yoktur. Esas düşünce, “kesin sonuç, yer ve zamanında” üstün muharebe gücü (Kuvvet Çoğunluğu) toplayabilmektir. Muharebe gücü olarak sadece manevra birlikleri düşünülmemelidir. Kuvvet çoğunluğu bölgesinde, vazifenin yapılmasında gerek duyulan tüm güç unsurları yer alır. Üstün muharebe gücü, kesin sonuç yeri ve zamanında sıklet merkezi (kuvvet çoğunluğu) tesis edilerek oluşturulur. İşte Türk birlikleri kuvvet tasarrufu ve kuvvet çoğunluğunu kesin sonuç, yer ve zamanında sağlayacak şekilde küçük fakat etkili unsurları ile sağlamayı hedeflemişti.

Düşmanın tepki gösterme kabiliyetini sınırlamak ve inisiyatifi elde bulundurmak için düşman üzerindeki etkinin en kısa zamanda ve süratli bir şekilde oluşturulması gereklidir. Bu maksatla elde mevcut vasıtalarından uygun olanlar, hedef/hedefler üzerinde eş zamanlı etki yaratacak şekilde kullanılır, düşman tepki gösteremeyecek şekilde çaresiz bırakılır. Denk kuvvetler arasındaki bir mücadelede durum üstünlüğü sağlanmadan sıklet merkezlerini karşı karşıya getirmek, ağır kayıpları göz önüne almayı gerektirir ve yüksek risk taşır. Bu prensibin diğer harp prensipleri ile birlikte

⁴²³ FM 3-0, Operations, Chapter 7, Headquarters Department of The Army, USA, Washington DC, 2011.

doğru bir şekilde uygulanması, sayıca az olan kuvvetlerin muharebede kesin sonuçlar almasını sağlayabilir.

Strateji belli idi; Milli Kuvvetler, küçük birliklerle Fransız kuvvetlerine pusu/baskın vb. gayrinizami harp taktikleri ile rastladığı yerde taarruz ederek, düşmanın senkronizasyonunu bozmayı hedeflemiş ve bunu bölge genelinde başarmıştı.

Bölgedeki Ermenilerin durumuna bakıldığında ise; Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı'nda Anadolu'da ve özellikle doğu bölgesinde ayaklanmak, silahları ile askerden kaçarak eşkıyalık yapmak, Türk halkına tecavüz etmek, Ruslarla birlikte Türk kuvvetleriyle muharebe etmek gibi düşmanca hareketlerden ötürü Osmanlı hükümeti tarafından harp bölgeleri dışına göç ettirilmişlerdi.⁴²⁴

Yine Adana ve çevresindeki Ermeni nüfusunu artırmak için Ermenilerin bölgeye göç ettirilmesi sırasında, Adana ve havalisinden olup Amerika'da bulunan ve Osmanlı tabiyetinde olan Ermeniler ile Osmanlı toprakları içinde başka yerlerden Adana'ya gelen Ermeniler ve aslen Osmanlı tabiyetinde olmadığı hâlde Osmanlı Devleti'ne gelen Ermenilerin tehcirinin durdurulması ve haklarında tahkikat yapılması istenmişti.⁴²⁵

Birinci Dünya Savaşı sırasında özellikle Musa Dağı çevresindeki köylerde oturan Ermeniler, tehcir kararına uymayı reddetmişlerdir. Bölgede olayların büyümesi ve Osmanlı birliklerinin yöreye sevk edilmesi üzerine 4200 Ermeni bölgeyi terk etmişti.⁴²⁶

Buldukları bölgelerden İngiliz ve Fransızlara ait gemilerle kaçırılan Ermeniler, Kıbrıs'ın Gazimağusa Limanı'na getirilmiş, Ada halkının karşı çıkması üzerine Ermenilerin buralara yerleşmesine engel olunmuştu. Bu durum üzerine Kıbrıs'tan ayrılan Ermeniler, Fransızlar tarafından Port Said Limanı yakınında bulunan askerî tesislerin bir kısmına geçici statüyle yerleştirilmişlerdi. Ancak bu kez İngilizlerin, Fransızlara Mısır'daki Ermenilerin götürülmesi için baskı yapmaya başlamaları üzerine Ermenilerin Kıbrıs'ta kurulacak askerî amaçlı bir kampa yerleştirilmesine karar verilmişti. Bu kampı kurmakla görevlendirilen Albay Romleu'u, Rumlarla yaptığı toplantıda:

⁴²⁴ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Ulvi Keser, "Doğu Lejyonu ve Güney Bölgesindeki Ermeni Faaliyetleri", **Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı**, Yay. Haz.: Erdem Ünlen, vd., ATAM Yay., Ankara, 2015, s.84-125; Hüsamettin Yıldırım, **Ermeni iddiaları ve Gerçekler**, Sistem Ofset Yay., Ankara 2000, s. 11-22.

⁴²⁵ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 62, Göm: 54, Belge: 54-1.

⁴²⁶ **Musa Dağı**; Antakya'nın Samandağ ilçesinde Asi Nehri'nin denize döküldüğü yerin kuzeyinde bulunmaktadır. Bu dağın Suriye ve Lübnan'a giden yolun kavşağında bulunması. Asi Nehri'nin denize döküldüğü kıyının kontrolünü kolaylıkla yapabilecek konuma sahip olması, stratejik önemini artırmıştır. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Halil AYTEKİN, **Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu Kampı**, TTK Yay., Ankara 2000, s. 30); Ermeni Tehciri ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: Yusuf Halacoğlu, **Ermeni Tehciri**, Babiali KültürYay., Ankara, 2015; Yaşar Kop, "Tarihi Seyir ve Eğitimsel Bazda 1915 Ermeni Olaylarına İlişkin Literatür Üzerine Genel Bir Analiz", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi** Cilt 5, Sayı 15, 2016.

“Osmanlı Devleti'nin dağılmak üzere olduğunu, Kilikya'da bir Ermeni devleti kurulacağını, Kıbrıs'ta bulunan Ermenilerin de Kıbrıs Adası'ndan Kilikya'ya gönderileceğini” bildirmişti.⁴²⁷

Kıbrıs'ta, kurulan Ermeni birliğin adı “Doğu Lejyonu” olarak belirlenmiş, bu isim 1918'de “Ermeni lejyonu” olarak değiştirilinceye kadar kullanılmıştı. Kampın resmî ismi “Monarga Legion d'Orient”, amacı “Ermenilere insani amaçlı yardım faaliyetleri yapmak” olarak saptanmıştı.⁴²⁸ Monarga Ermeni Lejyonu kampları, alay düzeni esas alınarak teşkilatlandırılmıştı. Fransızlar, Güney Cephesinde yalnızca Ermeni askerlerini kullanmamışlar, aynı zamanda sömürgelerinden getirdikleri Tunus, Cezayir ve Senegalli Müslüman askerlerden de yararlanmışlardı.

Ermeni Lejyon kampında eğitim, Fransız komutanlar tarafından verilmiş, Kampta askerî eğitim yanında sabotaj teknikleri, propaganda yöntemleri ve casusluk bilgileri de verilmişti. Monarga Ermeni Lejyonu kampında sıkı bir Fransız disiplini altında yetiştirilen Ermeniler, ilk olarak Fransız ordusu ile birlikte Filistin Cephesi'nde görevlendirilmiş, Bu cepheden geri dönen Ermeniler, fırsat buldukça Türklere karşı her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmemişlerdi. Fransızlar tarafından daha önce Mısır'da kurulmuş ve Legion D'orient (Lejyon Doryan) denilen Ermeni Alayı da Fransız üniforması ile Adana bölgesine getirilmiş, ayrıca Urfa, Antep, Maraş, Saimbeyli, Zeytin, Şar, Kozan, Osmaniye, Haruniye, Mersin ve Adana bölgelerinde yapılan muharebelere Fransız birlikleri ile Ermeni milis kuvvetleri de katılmıştı. Ermeni kuvvetleri; Fransız üniforması giymiş Fransız askeri, teşkilatlanmış ve bir emir ve komutaya bağlanmış Millî Kuvvetler ve silahlanmış çeteler olarak üç düzende bulunuyorlardı. Bu Ermeni kuvvetlerinin ortalama olarak sayıları ve buldukları yerler şöyleydi: Antep'te 2500 (Ermeni alayının iki taburu dâhil), Maraş'ta 2000 (Ermeni alayının bir taburu dâhil), Saimbeyli'de 1500, Urfa'da 1000, Zeytin'de 500, Şar'da 350, Kozan'da 300, Adana ve Mersin'de 1000, Osmaniye, Haruniye Bahçe ve İslahiye'de 1000 olmak üzere toplam sayıları 10.150 idi.⁴²⁹

Kasım-Aralık 1919 ayları içerisinde bölgeyi İngilizlerden devralan Fransız Kuvvetleri, işgal etmek istedikleri bölgenin büyüklüğüne uygun kuvvet tahsisi yapamamış, kuvvet eksikliklerini daha önceden Kıbrıs ve Mısır'da eğittikleri Ermeniler ve bölgede yaşayan Ermeni halkı marifetiyle gidermeyi hedeflemişlerdi. Ermenilere vadettiği sözlerle, daha

⁴²⁷ AYTEKİN, A.g.e., s. 40.

⁴²⁸ AYTEKİN, A.g.e., s. 69-70.

⁴²⁹ TİH IV. Cilt, 2009, s.49.

az kuvvetle bölgeyi kontrol edebileceklerini düşünen Fransızlar, Ermenilerin Türklere karşı duyduğu kin ve insanlık dışı vahşi davranışları karşısında çaresiz kalmış ve bölgedeki Türk halkının direniş azminin artmasına ve işgale karşı tepki göstermesinin hızlanmasına yol açmıştı. Fransızların bu tepkiyi azaltmak için Ermeni birliklerini dağıtarak, yerlerine Müslüman askerleri kullanması da milli direniş azaltmamıştı. Bölgede bu aşamada Nizami Milli Kuvvetin bulunmaması nedeniyle Kuvayı Milliye unsurları öne çıkacak ve Nizami Kuvvetlerden tahsis edilen personel ve lojistiğin desteğinde Fransız Kuvvetlerine karşı harekete başlayacaklardı. Yeterli kuvveti olmayan Fransızlar, geniş güney bölgesinde Kuvayı Milliye unsurlarına gayrinizami hareket açısından uygun fırsatlar, uygun hedefler sunacaktı.

3.6. BÖLGEDE FRANSIZLARLA YAPILAN MÜTAREKEYE KADAR SÜREN DÖNEMDEKİ OLAYLAR VE HAREKÂT

Antep, Maraş ve Urfa sancaklarındaki Fransız kuvvetlerinin komutanlığına atanan General Queratte, 13 Aralık 1919'da Antep, Urfa, Maraş sancakları halkına hitaben yayınladığı beyannamede; "...Buradaki Fransız kuvvetlerinin komutasını üzerine aldığı ve hâlihazırda bugün Fransız hükümeti icraatının Suriye, Çukurova ve doğu arazisi üzerine daha himayeci şekilde yayıldığı ve bütün halkın cins ve mezhep olarak ayrılmaksızın kuvvetini galibiyetiyle doğrulayan silahların himayesi altında olduğunu belirtmiştir..."⁴³⁰ derken, Güney Cephesinde Kuvayı Milliye birlikleri, M.Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1920'de "...Her Fransız birliğinin her türlü ulaşım yolunu, geçici müfrezelerle (askeri amaçla kullanılan bağımsız küçük birlik) kesmek ve Fransız kuvvetlerini, ne kadar az olursa olsun bir Kuvayı Milliye birliğiyle çatıştırmaktan ibarettir. Bu ayaklanma biçiminde kesin olan başarının sırrı, ulaşımın sürekli kesilmesidir."⁴³¹ şeklinde verdiği talimat doğrultusunda, Güney Cephesinde Fransız ikmal konvoyları ve intikal eden kollarına, küçük hareketli Kuvayı Milliye birlikleri tarafından baskın ve pusu faaliyetleri başlamıştı;

5 - 7 Ocak 1920 tarihlerinde Maraş yolunu açmak ve İslahiye'den gönderilecek yardımcı birliklerin güvenliğini sağlamak üzere Maraş-İslahiye istikametinde gönderilen bir Fransız müfrezesi ve ayrıca bir müfrezenin de Bahçe kazasından Sarılar köyü üzerinden Maraş'a doğru harekete geçirilerek, Maraş yolu üzerindeki ulaşım bu yönden de güven altına alınmak istenmişti. Ancak bu müfrezeler, Eloğlu(Türkoğlu) kuzeyinde

⁴³⁰ **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, s.295-296;Gnkur. **ATASE Bşk.İği Arşivi**, Kol; İSH, Kutu; 274, Göm; 106, Belge; 106-1; **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 16**,1956, Belge Nu. 382-383.

⁴³¹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15**,1956, Belge Nu. 415/a.

Kıllı köyüne yaklaştığı zaman pusuya düşürülmüş ve yapılan çarpışmada Fransızlar bozguna uğratılmıştı.

İslahiye-Maraş istikametinde gelen kolun baskına uğrayıp dağılmasından sonra, 12 Ocak 1920'de Antep'teki kuvvetlerinden bir kısmı ile Maraş'ı takviye etmek isteyen Fransız Komutanlığı, süvari ve piyade kuvvetleriyle takviyeli bir Fransız müfrezesini Maraş'a doğru intikale başlatmıştı.⁴³² Fransız kolu, havanın kararması nedeniyle geceyi geçirmek istedikleri Araptar köyünde, köylülerin evlerine hücum ederek kapıları kırıp zorla içeri girmiş, köylülere ait eşya ve hayvanları gasp ettikleri gibi çeşit çeşit ezada ve cefada bulunmuşlardı. Bunun üzerine askerlerin zulümlerinden kaçarak dağlara sığınan köylüler üzerine top ve mitralyöz ateşi de açmışlardı.⁴³³ Araptar'da yaşanan elim hadiselerin civarda bulanık Kuvayı Milliye unsurları tarafından duyulması üzerine karşı taarruza karar verilmiş, ertesi sabah Araptar'dan hareket eden Fransız birliğine, Araptar'a 2-3 km mesafede Çatalmazı mevkiinde hücum edilerek 60 kadar kayıp verdirilmişti.⁴³⁴

Yine 20 Ocakta Antep'ten Maraş'a hareket eden Fransız erzak kafilesi, Karabıyıklı köyü mevkiinde, Karayılan'ın (Molla Mehmed)⁴³⁵ baskınına uğramış, baskın sonrası yüz katır ve at, iki tane hafif makineli ve bir tane ağır makineli tüfek, yüz altmış kadar piyade tüfeği, yirmi sandık cephaneye, Karayılan tarafından ele geçirilmişti.⁴³⁶

21 Ocak 1920 tarihinde başlayan ve 22 gün süren Maraş'taki muharebeler, 11/12 Şubat 1920 tarihinde, Fransızların çekilmek zorunda kalmasıyla sonuçlanmış, Maraş kurtulmuştu.⁴³⁷ Fransızlar için İskenderun-İslahiye-Maraş ve Maraş-Antep istikametleri artık güvenli değildi. Harekatı yakından takip eden Heyet-i Temsiliye yeni bir aşama için 11 Şubat günü Adana, Pozantı ve Güney bölgeleriyle, Maraş'taki ulusal hareketin

⁴³² **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 822, Göm: 17, Belge: 17-9.

⁴³³ **BOA HR.SYS.** 2544-17/24-27; **İrade-i Milliye**, Şubat 1920, sy.23, s.1-2;18 Nisan 1920, sy.37, s.1-2.

⁴³⁴ Öztürk, **A.g.e.**, s.77.

⁴³⁵ Asıl adı Mehmed olan **Karayılan**; 1888 yılında Antep'in 40 km. kuzeyinde Maraş'ın Pazarcık ilçesi Höcüklü köyü Elifler mezrasında doğdu. Çevrenin zengin sayılan köylü ailesine mensup Mehmed, 16 yaşında iken babası 1904 yılında Ermeni eşkıyasının baskınında şehit düştü. Genç yaşta yetim kalan Mehmed, kendi kendine okuma-yazmayı öğrendi ve bir süre köy imamlığı yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Cephesinde savaşarak çeşitli yararlıklar gösterdi ve çavuşluğa terfi ettirildi. Savaşta ayağından yaralanarak Malatya Hastanesi'nde tedavi edilen Karayılan, daha sonra köyüne döndü. Hükümet kuvvetleriyle birlikte eşkıya Bozan Ağa ve avanesini dağıttı. Antep savaşı şiddetlenince çetesıyla Karabıyıklı'da düşmana ilk ve kesin darbeyi indiren Karayılan, Kuvây-ı Milliye safına katıldı. Daha sonra Dülük köyüne gelerek şehri kuşatan Fransız çemberini yararak Antep'e girdi. Karargâh olarak önce Bekirbey sonra Karagöz camii'ni kullandı.Şehir içi ve şehir dışı muharebelere katıldı. Mehmet Solmaz, **Karayılan**, Gaziantep 1963, s.1-41; Yaşar Büyükoğlu, "Antep Savunmasında Karayılanın Faaliyetleri", **Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep**, Gaziantep 1999, s.7-15.

⁴³⁶ Öztürk, "Milli Mücadelede Gaziantep", s.283; Solmaz, **A.g.e.**, s.25; Hulusi Yetkin, **Gaziantep tarihi ve davaları**, Gaziantep, 1968, s.43.

⁴³⁷ Ünler, **A.g.e.**, s. 29.

yönlendirilip, yönetilmesi hakkında kolordulara ve öteki askeri birliklere yeni bir talimat vermişti.⁴³⁸

11 Şubat'ta, Maraş'taki zaferden güç alan Mustafa Kemal, verdiği talimatta; XX. Kolordu, Adana-İslâhiye hattındaki köprü ve tünellerde, Ermenilerin kuzeyden Güneydoğu Anadolu'ya girmelerini önlemek üzere mevzilenecekti. Kuvayı Milliye Fransızların Antep'teki kuvvetlerini takviye etmesini önlemeye çalışırken, 3'üncü Kolordu, Maraş bölgesinden Fransız kuvvetlerini atacaktı. Mustafa Kemal Paşa son olarak, Halep'ten İslahiye ve Antep'e kuvvet göndermelerini de istemişti.⁴³⁹

Mustafa Kemal Paşa, Maraş zaferinden sonra Fransızların yeniden Maraş'a saldırmalarını engellemek için Kuvayı Milliye unsurlarının yeni mevzilenmesini şöyle belirlemiştir:

“Fransız ve Ermenilerin Maraş civarındaki mağlubiyetlerini tamire çalışacakları şüphesizdir. Maraş olayı İslahiye civarında kuvvetli bulunmanın ehemmiyetini gösterdi. Vaktiyle İslahiye'de kuvvetli bir teşkilat yapılsaydı; Fransızlar Maraş'a takviye kıtası gönderemezler ve bu kadar kan dökülmezdi. Bu amaçla Bahçe-Belpınar-Antep hattındaki dağlık kesim ile Karasu etrafında kuvvetli bir teşkilat yapılması gerekir. Böylece İslahiye, Adana, Halep ve Maraş arasındaki geçitlere hâkim olunarak Fransızların doğu ile batı işgal kuvvetlerinin birleşmesi önlenabilir ve tehdit altında tutulabilir. Fransızların Maraş'a olabilecek bir geri dönüşünü önlemek için birinci hat olarak Bahçe, Belpınar ve Belpınar'ın doğusundaki dağlarda, ikinci hat olarak Gavur Gölü tarafında, üçüncü hat olarak da Maraş'ın güneyindeki boğazda kuvvetli milli müfrezeler bulundurulması ihtiyati tedbir olarak gereklidir. Böylece Fransızların Maraş'a dönmelerine karşı konulması mümkün olacaktır.”⁴⁴⁰

Mustafa Kemal'in Maraş'ın korunması için Antep ile Adana arasındaki bağı kesilmesi amacıyla geliştirdiği stratejiye uygun olarak, 3'üncü Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Fransızların Urfa, Birecik, Kilis ve Antep'teki kuvvetlerinin ilişkisini kesmek amacıyla Kuvayı Milliye müfrezelerine Bahçe-İslâhiye Demiryolu'nu tahrip etme emrini vermişti.⁴⁴¹

5 Martta, Antep'teki karargahları civarında binek hayvanlarını gezdiren Fransız askerleri, Kuvayı Milliye unsurlarının hücumuna uğramış; bu saldırıda bir Fransız askeri ölmüş ve ikisi de yaralanmıştı.⁴⁴²

17 Martta, Akçakoyunlu'dan Kilis'e İntikal eden Fransız birliği, Şahin Bey tarafından takviye edilen Kuvayı Milliye unsurlarında pusuya düşürülmüş, Kilis bölgesindeki Seve

⁴³⁸ Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.6, s. 225-226, 303-304; Borak, A.g.e., s. 335-336.

⁴³⁹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 17, Belge Nu.401.

⁴⁴⁰ Akbıyık, A.g.e., s.255.

⁴⁴¹ Akbıyık, A.g.e., s.253.

⁴⁴² Abadie, A.g.e., s.37.

boğazında cereyan eden çatışmalarda, Fransız birliği kayıp vererek Kilis'e intikal edebilmişti.⁴⁴³

Kilis Yolundaki çatışmalar, Fransızları Akçakoyunlu'ya yönlendirmişti. Heyeti Merkeziye oluşturduğu Kuvayı Milliye unsurları ile 21 Mart 1920 tarihinde Akçakoyunlu istasyonuna baskın icra edilmesini sağlamış, baskın başlangıçta planlandığı gibi gitmiş ama Fransız uçağının muharebeye girmesi ile Kuvayı Milliye unsurları geri çekilmek zorunda kalmıştı.⁴⁴⁴

27 Mart 1920'de Maraş Kuvay-i Milliye'si ve birkaç yüz kişiyi bulan kuvveti ve iki ağır makineli tüfek ile Haruniye bölgesine gelerek emir ve komutayı ele alan Yörük Salim Bey, devamlı olarak demiryolunu özellikle köprüleri tahrip ederek, Antep ve Adana bölgeleri arasındaki Fransız Kuvvetlerinin personel ve lojistik takviye imkan kabiliyetini sekteye uğratiyordu.⁴⁴⁵

Bu muharebeler neticesinde; İslahiye - Maraş ve Antep - Maraş istikameti, Fransızlar için tehlikeli hale gelmiş, bölgenin diğer kesimlerinde ise pusu, baskın ve taciz edilmeye başlamışlardı. Küçük, hareketli Kuvayı Milliye unsurları, Sivas Kongresi'nde verilen talimatı uygulamaya başlamışlardı. Güney cephesi için belirlenen strateji kapsamında, bölgenin her yerinde Kuvayı Milliye unsurları, muharebe ortamını belirlenen hedefe ulaşmak için şekillendirmeye başlamıştı.

Güney Cephesinin Komutanları; düşmanın muharebeye etkili giriş yapmasını önlemek için muharebeye girmeden önce veya muharebe esnasında önemli düşman kuvvetlerinin komuta-kontrolünü bozmakta, önemli unsurlarını tecrit etmekte, moralini bozmakta ve intikal etmelerini önlemeye çalışmakta idi. Kuvayı Milliye unsurları, menzili içindeki düşman kuvvetleriyle çatışmaya girmekte, ancak kesin sonuçlu muharebeden kaçınmakta idiler. Güney Cephesindeki Kuvayı Milliye, kesin sonuçlu çatışmaya girmeden önce düşman kuvvetlerini oyalamak, yönünü değiştirmek ve tertiplerini bozmak için neredeyse bölgenin her yerinde Fransız Kuvvetlerine taarruz ediyorlardı. Kuvayı Milliye unsurlarının hedefi Heyeti Temsiliye'nin hedefi ile aynı, sadece yöntemleri farklı idi. Hedef, Fransızların işgalini sınırlandırmak, Batı Cephesinin güney yan emniyetini sağlamaktı.

⁴⁴³ Ünler, **A.g.e.**, s. 37.

⁴⁴⁴ Pamuk, **A.g.e.**, s.180.

⁴⁴⁵ Güngör, **A.g.e.**, s.82-84.

Gayrinizami harbin hedefi, nizami harbin hedefini ele geçirmesini kolaylaştırmaktı. Gayrinizami unsurlar tek başına harbi kazanamazlardı ama nizami unsurlar için muharebe sahasını şekillendirir, onlara uygun ortam sağlardı.⁴⁴⁶ Kuvayı Milliye unsurları, şehir dışındaki ulaşım yollarına baskınlar yaparak, Fransız garnizonunu erzaksız ve cephanesiz bırakmaya çalışmış ve bu taktik kısa sürede etkisini göstermeye başlamıştı. Fransızlar artık, Antep'teki unsurlarının erzak ve birlik takviyesi için ana ikmal yolu olarak, Kilis-Antep yolunu kullanmak istiyorlardı.

3.6.1. Kilis - Antep Yolu Muharebeleri

3.6.1.1. Kilis- Antep Yolunun Savaş Dönemindeki Önemi

Maraş ikmal yolunun Fransızlara kapatılmasının ardından, Fransızların merkez haline getirdiği Katma ve Kilis'ten, Antep şehrine gönderilen yardımlar (gıda, asker, cephane) için kullanılan ana güzergâhlardan biri Kilis-Antep yolu olmuştu.⁴⁴⁷

Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Katma, Ekim 1918'de Halep'e çekilen 7. Ordunun (Osmanlı ordusu) kısa süreliğine de olsa ordu karargâhı olmuş, Kilis'in yaklaşık 20 km güneybatısında ve Kilis mülki sınırları içerisinde yer alan bir köy yerleşmesi ve demiryolu istasyonundan ibaretti.⁴⁴⁸ Gaziantep şehrine ise uzaklığı 80 km civarındaydı.⁴⁴⁹

Suriye'nin Fransızlar tarafından işgalinden sonra, Katma'da Fransız Tümen Komutanlığı kuruldu ve bu Tümen olanca gücüyle Kilis-Antep Yolu'nu açık tutmaya çalıştı. Sürekli olarak, Katma demiryollarından faydalanılarak yeni askeri güçler ve erzak Kilis üzerinden Antep'e aktarılıyordu. Ayrıca Maraş cephesinden sonra Antep'e giriş noktaları üzerinde hâkimiyetini kaybeden Fransızlar için Kilis-Antep Yolu'nun önemi daha da arttı.⁴⁵⁰

Fransızlar, başlangıçta Anteplilerden açıktan açığa pasif karşı koyma görüyorlardı. Antepli halkı, Fransızlara ve Ermenilere tahıl ve tahkimat yapılıyor diye kereste satmıyorlardı. Antep'ten erzak tedarik edemeyeceklerini anlayan Fransızlar, yiyecek maddelerini diğer bölgelerden getirmek zorunda kalmışlardı.⁴⁵¹ Fransızlar ikmallerini Kilis - Antep yolundan yaptıklarından burası önem taşımaktaydı.

⁴⁴⁶ Akad, **A.g.e.**, s.31-33.

⁴⁴⁷ Dai, **A.g.e.**, s. 36; Şinasi Çolakoğlu, **Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası 1918-1921-1930**, Feryal Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 142-146; Ünler, **A.g.e.**, s. 30, 109.

⁴⁴⁸ Halil İbrahim İnce, **Milli Mücadele'de Kilis**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2004, s. 9-10.

⁴⁴⁹ **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 49.

⁴⁵⁰ Güngör, **A.g.e.**, s. 109; Şinasi Çolakoğlu, **GAP'ın İki İli Kilis-Gaziantep**, Ankara, 2000, s. 45-50.

⁴⁵¹ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s.123.

Kuvayı Milliye unsurlarınca, Kilis-Antep yolunun kontrol altına alınmasına rağmen, Antep Heyet-i Merkeziye'sinde Fransızların Antep'teki birliklerine yardım ulaştırma amacıyla yeni ve daha büyük teşebbüslerde bulunacağı endişesi vardı. Muvazzaf bir subay olan Teğmen Şahin⁴⁵² esaretten İstanbul'a döndükten sonra, Birecik ilçesi askerlik şubesine atanmış⁴⁵³ ve buraya giderken memleketi olan Antep'e gelerek Millî Mücadele'ye katılma kararı vermiş, kararını Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine bildirmiş ve buradan olumlu cevap almıştı. Bu nedenle Kilis Yolu Kuvây-ı Millîye Komutanlığı birliklerinin başına Teğmen rütbeli eski bir asker olan Şahin Bey getirilmişti.⁴⁵⁴

Şahin Bey, Kilis Yolunun keşfini yaparak, savunma açısından tertiplenme planını hazırlamış ve savunmayı en iyi sevk ve idare edebileceği Çapalı köyünü kendisine komuta merkezi olarak belirledikten sonra, köyleri dolaşarak 100 mevcutlu bir kuvvet teşkil etmişti. Şinasi Çolakoğlu'nun kitabında bu sayı 800 olarak verilmektedir.⁴⁵⁵ Şahin Bey'in yaptığı keşif sonucu Kilis'ten itibaren birer boğaz olan Kızılburun, Kertil, Ulumasara gibi üç önemli yerde siperler kazarak hazırlanmış ve bu yoldan geçen bütün Fransız kollarına baskınlar yapmaya başlamıştı. Bu suretle Antep'le Kilis bağlantısı hemen hemen kesilmişti.

Şahin bey tarafından tespit edilen savunma hatlarının coğrafi özellikleri, askeri açıdan ne kadar doğru bir tespit ve değerlendirme yaptığını göstermektedir;⁴⁵⁶

Bu savunma hatlarından birinci savunma hattını oluşturan Kızılburun-Dazburun bölgesi; Antep Savunması boyunca Kuvayı Milliye birliklerinin savunma için tercih ettiği

⁴⁵² Asıl adı Mehmet Sait olan Şahin Bey, ünvanı ona halk tarafından verilmiş bir isimdir. 1877 Doğumlu olan Şahin Bey, Antep Nüfusuna kayıtlı olup, 1899 yılında Yemen'e er olarak askere gitmiştir. Yemen'de Ayn-ül Cebel denilen yerde birlikleri sarılıp komutanları asi Araplar tarafından öldürülünce komutayı ele alıp huruç hareketiyle kurtulmayı başarmıştır. Bu arada başçavuşluktan Mülazım-ı saniliğe terfi ettirilmiştir. 1911'de Yemen'den İstanbul'a gelen Şahin Bey, Trablusgarp savaşına gönüllü katılmıştır. Balkan savaşlarında ise Çatalca harplerinde bulunmuştur. Galiçya'da 15. Türk Kolordusunda savaşmıştır. 1917'de Sina cephesine gelen Şahin Bey, buradayken teğmenlik rütbesini almıştır. 1918'de İngilizlere, Mısır'da esir düşmüştür. Seyd-i Beşir Esir Kampında yaklaşık bir yıl kalmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler, birçok esirle birlikte Şahin Bey'i de serbest bırakmış ve Şahin Bey İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Ali Rıza Paşa kabinesinde Harbiye nazırı olan Cemal Paşadan görev isteyerek, Antep'e yakın Birecik Askerlik şubesine tayin edilmiştir. Fakat İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Sivas'a Mustafa Kemal'in yanına gitmiştir. Burada gerekli emirleri aldıktan sonra Antep'e gelmiştir. Antep Kuvayı Milliyesi ile temasa geçerek onun vermiş olduğu görevi gönüllü olarak kabul etmiştir. Ali Gürsel, "Millî Mücadele Döneminde Gaziantep Savunması ve Şahinbey", **Asia Minor Studies**, Cilt:1 Sayı:1 Ocak 2013; Ünler, **A.g.e.**, s. 30; Sadettin Gömeç, **Millî Mücadele 'de Antep**, Ankara, 1989, s. 38; Yetkin, **Gaziantep tarihi ve Davaları**, s.30-31; Üzel, **A.g.e.**, s.17.

⁴⁵³ Yetkin, **Gaziantep tarihi ve Davaları**, s.30-31; Üzel, **A.g.e.**, s.17.

⁴⁵⁴ Pamuk, **A.g.e.**, s. 315; Dai, **A.g.e.**, s. 37-38; Ünler, **A.g.e.**, s. 30.

⁴⁵⁵ Çolakoğlu, **A.g.e.**, s.87-88.

⁴⁵⁶ **Mevzi Muharebelerine Dair Tecrübeler**, Matbaa-ı Askeriye, İstanbul, 1332, s.6.

Kızılburun ve Dazburun, Kilis'ten gelen Fransız birliklerinin ilk karşılandığı savunma hattı görevi görmüştür. Dazburun'un eğimli güney yamaçları yola hâkimiyeti sağlarken kuzey yamaçları ise platonun yüksek düzlüklerine tekabül etmesi sebebiyle birliklerin geri çekilmesini kolaylaştırmıştır.

Kızılburun ise, kuzeydoğu-güneybatı yönlü uzanan Kilis-Antep Yolu'na hâkimiyet ve görüş mesafesi açısından Şahinbey'in oluşturduğu savunma hatları içerisinde savunma potansiyeli en yüksek yerlerin başında gelmektedir. Kilis-Antep Yolu'na hem kuzeydoğu hem de güneybatı yönlerden hâkimiyeti sebebiyle Dazburun'a göre daha elverişli bir konuma sahiptir.

İkinci savunma hattı olan Kertil bölgesi ise; II. Savunma hattı olarak Kertil'in seçilmesinin tesadüf mü yoksa bilinçli bir kararın sonucu mu olduğunu anlamak için tepenin konumundan kaynaklanan bazı özelliklerinin bilinmesi gerekir. Kilis- Antep yolu, 640 m yükseltiye sahip Kilis şehri ile 843 m yükseltiye sahip Gaziantep şehri arasında yer alan Gaziantep platosu üzerinden geçer. İki merkez arasındaki 200 metrelik yükselti farkının, Kilis-Gaziantep yoluna düzenli bir yükselme veya alçalmayla yansıdığı söylenemez. Sadece Kertil sırtlarında bu yükselti farkı belirgin olarak göze çarpar. Ovadan plato sahasına geçiş hissi veren bu sırtların yaklaşık 2 km güneyinde yer alan Kazıklı köyü genellikle Fransızların çadırılı konakladığı mola yerini oluştururken, Kertil sırtları ise Kilis'ten Antep'e giden Fransız birliklerinin Kuvayi Milliye birlikleri tarafından karşılandığı savunma hattını teşkil etmiştir. Kertil'in yolun güney-güneybatı kısmına hâkim konumda yer alması, savunma amacıyla tercih edilmesini sağlayan ana etken olarak gözükmektedir.

Üçüncü savunma hattı olan Şahinbey Tepesi ve Almalı Dağı bölgesi; Yolun konumu ve arazi şartları dikkate alındığında, savunma hattının oluşturulduğu yer muhtemelen Almalı Dağı'nın eteklerindeki tepeler ile bunların kuzeybatısındaki Şahinbey Tepesi ve bu tepenin kuzeybatı yönündeki uzantısını teşkil eden taşlık tepeydi. Savunma hattı sahip olduğu özellikler itibarıyla gösterdiği boğaz görünümü ve güneydoğu-kuzeybatı yönündeki geniş doğrultusuyla Kızılburun - Dazburun hattıyla benzerlik gösterir.

Kilis-Antep yolunun öneminin Şahin Bey tarafından doğru değerlendirildiği ortaya çıkmıştı; Fransız Birlikleri Kilis-Antep yolunu bu aşamada kullanmak zorundaydı. Fransızların, İskenderun limanından getirdiği personel, erzak ve malzemeleri aktarmak için kullandığı İslahiye-Maraş yolu kesilmiş olduğundan, Fransızlar yeni ikmal yolunu Katma-Kilis-Antep üzerinden oluşturmak istiyordu.

Fransızlar, kuvvetinin üstünlüğüne ve Türklere göre sahip olduğu daha modern silahlarına güveniyordu. Şahin bey bunu iyi değerlenmiş ve bir yıpratma stratejisi içinde, kuvvetçe üstün düşmanla kesin sonuçlu bir muharebeye girmeden araziden de istifade ederek oyalama muharebeleri ile mücadele etmeyi tasarlamıştı.⁴⁵⁷ Araziyi belirlediği strateji kapsamında birbiri gerisinde birbirini destekleyebilecek savunma hatlarından oluşturmuştu.

İslahiye-Maraş yaklaşma istikameti kapanan, bu nedenle yiyecek ikmal bakımından güç duruma düşen Antep'teki Fransız garnizonunun ihtiyacını sağlamak zorunluluk hâline gelmişti. Bu amaçla Fransız Komutanlığının Kilis'te 150 arabalık bir erzak kolunu hazırlamakta olduğu ve yakında Antep'e kuvvetli muhafızlarla sevk edileceği haberi üzerine Antep Heyeti merkeziyesi tarafından görevlendirilen Şahin bey tarafından 3 Şubat 1920 günü iki piyade bölüğü ile bir süvari takımının desteğindeki düşman kolu, Kilis'ten yola çıktıktan sonra Kertil bölgesinde pusuya düşürülmüş ve önemli kayıplar vererek geri dönmek zorunda bırakılmıştı.⁴⁵⁸

Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Fransız birliklerinin Antep'te Fransız karargahındaki kalan birliklerinin ikmalini keserek, gerekli kaynaklardan mahrum bırakmak ve şehirden çıkarmak için almış olduğu tedbirleri daha da artırmıştı. Fransız birliklerinin ana ikmal yolu kesilerek, belki de çatışma olmadan işgalin sonuçlandırılması hedeflenmişti. Bu maksatla alınan karar çerçevesinde yapılacak faaliyetlerin bir elden sevk ve idaresi için Teğmen Şahin, Antep-Kilis yolu komutanlığına getirilmişti. Bölgenin müteakip hareket için şekillendirilmesi kapsamında emir-komuta birliği sağlanmıştı. Hedef, düşmanın ana ikmal yolunu keserek, kaynaksız bırakmak, takviye almasını önlemektir.

18 Şubat 1920'de Fransızlar bu yoldan geçmeyi bir daha denemişlerdi. İki dağ topu, bir süvari takımı ile takviyeli bir piyade taburu desteğinde yola çıkan erzak kolu, yine Teğmen Şahin'in kurduğu pusuya düşürülmüş, çok sayıda kayıp veren bu kol da geri dönmek zorunda kalmıştı. Fransızların telefon hatları kesilerek ve habercileri yakalanarak haberleşmeleri de önlenmişti. Şahin bey elindeki kuvvetin imkan ve kabiliyetlerinin farkında idi ve düşmanı bu yol üzerinde beklemediği yer ve zamanda, her zaman vurabileceğini göstermeye başlamıştı.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ **Piyade Talimnamesi**, Madde:419, 1328, s.170.

⁴⁵⁸ Mehmet Faik, Kaymakam, Yaveran-ı Hazret-i Şehriyarından ve Mekteb-i Harbiye-i Şahane Süvari Muallimi, **Harekât-ı Sagire-i Askeriye**, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası, 1305-1307. s.70.

⁴⁵⁹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi** 15, Vesika Nu.:383. Talimat, gerilla harbinin nasıl yapılacağını belirtmekte ve "Fransızlara karşı icra edilecek harekâtın esasları Fransız kuvvetlerinin hepsini ayrı ayrı ve birdenbire buldukları yerde muhasara etmek ve bundan sonra Kuvâ-yı Milliye'leri giderek artan bir

Bu son hareketin de başarısızlığı üzerine Fransız garnizon komutanı, 21 Şubat 1920 günü Antep mutasarrıfına bir mektup göndererek, Teğmen Şahin kuvvetlerinin yoldan çekilmelerini istemiş ve bir anlaşma yapılmasını da teklif etmişti.⁴⁶⁰ Bu gelişmeler sonrasında, Antep Heyet-i Merkeziyesi bu başarılı sonuçlardan faydalanarak, 22 Şubat 1920’de Teğmen Şahin kuvvetlerinin çekilmesi için aşağıdaki şartları ileri sürmüştü:

- Antep’teki Ermeni gönüllü birliklerinin uzaklaştırılması ve bunların Türk iç işlerine karıştırılmaması,
- Antep’e başka takviye birliklerinin getirilmemesi.
- Bölgedeki disiplinin sağlanması amacıyla Antep ve dolaylarına iki Türk taburunun getirilmesine müsaade edilmesi.

Bu teklif, Fransızlar tarafından kabul edilmediğinden anlaşmaya varılamamıştı. Fransızlar, kendi kamuoyu karşısında zor duruma düşmüş, bunun üzerine Antep yolunun açılması için daha büyük birlikler göndermeye karar vermişlerdi.⁴⁶¹ Bundan başka, Antep’te bulunan Fransız erlerinin bir kısmının terhis ve diğer sebeplerle değiştirilmesi zorunluluğu da doğmuştu.⁴⁶²

24 Mart 1920’de Küçükkızılhisar’da bulunan Teğmen Şahin’e ve Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine, Kilis Milis Kuvvetler Komutanı Polat Bey’den şöyle bir rapor gelmişti:

“Bu akşam, Kilis’e Katma’dan 6000 kadar Fransız kuvveti geldi. Fransız karargâhındaki telaşlı hareketlerden birçok arabanın şose üzerinde ve Fransız karargâhı etrafında toplanışından Antep için kuvvetli bir ulaştırma kolu hazırlamakta oldukları ve şu bir iki gün içinde hareket edecekleri kesin olarak anlaşılmıştır.”⁴⁶³

Antep Heyet-i Merkeziyesi bu rapor üzerine, bir taraftan Teğmen Şahin’e takviye kuvvetleri gönderilmesine başlamış, bir taraftan da durumu 25 Mart 1920’de telgrafla Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal’e bildirmişti; Bu telgrafta özellikle Antep yolunun açılması hâlinde, Fransızların süresiz olarak takviye kuvveti göndereceklerinden kuşkulandığı bildiriliyor ve Besni ilçesinde Antep’e gönderilmek üzere hazırlandığı bildirilen topçu ve makineli tüfek müfrezelerinin Antep kesimine yollanması isteniyordu.⁴⁶⁴

şekilde çeşitli yerlerde toplayarak ve küçük garnizonlardan başlayarak sürekli esir ve imha etmektedir.” şeklinde amacı belirtmektedir.

⁴⁶⁰ TİH, IV. Cilt, 1966, s.124.

⁴⁶¹ Akyüz, A.g.e., s. 184-185.

⁴⁶² TİH, IV. Cilt, 1966, s.124.

⁴⁶³ TİH, IV. Cilt, 1966, s.125.

⁴⁶⁴ Saral, A.g.e., s.125.

Bölgede Sivas Kongresi sonrası verilen talimatlar çerçevesinde, Kuvayı Milliye unsurları oluşturulmuş ve Müdafa-i Hukuk heyetleri kontrolü ele almıştı. Fransızlara karşı yürütülen faaliyetler bir emir komuta birliği içinde yapılmakta ve her türlü faaliyet, hareket, Mustafa Kemal'in başında olduğu Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmekte, talimatı alınmakta idi. Bu kapsamda Kilis'te bulunan milli unsurlar elde ettiği istihbaratı Antep Müdafa-i Hukuk heyetine ve Şahin Bey'e bildirmekte idi.

Bir hareketin planlanmasında, komutanın öncelikle ihtiyaç duyduğu esas bilgi unsuru düşman ve arazi ile ilgili bilgilerdir. Muharebe sahasının komutan tarafından şekillendirilmesi, bu bilgilere dayanılarak yapılmakta ve birliklerin mevzilendirilmesi bu kapsamda yapılmaktadır.⁴⁶⁵ Bölgede bu konuda tam bir dayanışma sağlanmış, Polat bey Fransız birlikleri ile ilgili elde ettiği istihbaratı aktarmış, Şahin bey de bu bilgileri araziye de değerlendirerek savunmasını organize etmişti. Antep Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ise Şahin bey'i takviye yolları aramaktaydı.

Şahin Bey başa geçer geçmez, Şubat ve Mart ayları arasında yani iki aydan da kısa süre zarfında, Kilis-Antep yolunun tetkikini yaparak savunmaya elverişli yerler belirlemiş ve değişen şartlara bağlı olarak farklı köylerde Kuvayı Milliye karargâhları kurmuştu. Söz konusu yol üzerinde hızlı bir şekilde teşkilatlanarak, Kilis-Antep karayolunun kontrolünü ele geçiren Şahin Bey, Antep-Kilis yolu üzerinde üç savunma hattı kurmuştu; Birinci savunma hattı, Kızılburun denilen, Araplar Höyüğü ile Minedir köyleri arasındaki tepeler arasında uzanmakta ve hattın genişliği 5 km idi. İkinci savunma hattı ise Kapçağız köyünün batı yamaçları ile Kazıklı köyünün doğu ve batısındaki tepeler arasında iken, Üçüncü savunma hattı, Elmalı köyü ile Bostancı köylerinin kuzey sırtları arasında oluşturulmuştu.⁴⁶⁶

Şahin bey planlamasında; bir hareket planlarken gözönüne alınması gereken vazife, düşman, arazi ve sahip olduğu kuvvetleri değerlendirmiş, düşmanı sadece bir hattı tutarak durduramayacağını değerlendirmiştir.⁴⁶⁷ Mevzi savunmasını yani bir bölgeyi ne pahasına olursa olsun tutmayacak, arazinin imkan verdiği ölçüde derinlikte, düşmana azami zayıat verdirecek bir oyalama muharebesi ve oynak bir savunma yapmayı planlamıştı.⁴⁶⁸ Bu maksatla düşmanın sahip olduğu ateş gücü ve birlik sayısını dikkate almış ve ancak kendisine verilen vazifeyi düşmanı yıpratarak, oyalayarak zayıat

⁴⁶⁵ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 3, Headquarters Department of the Army, Washington, DC, 2015; **Yeni Alman Piyade Talimnamesi**, Madde:277, 1325, s.120.

⁴⁶⁶ Gömeç, **A.g.e.**, s. 39.

⁴⁶⁷ **FM 3-0, Operations**, Chapter 6; **FM 3-96 Brigade Combat Team Chapter 4, 6.**

⁴⁶⁸ **FM 3-21.10 (FM 7-10) The Infantry Rifle Company**, Chapter 3, Headquarters department of army, Washington DC, 2018.

verdirerek yapabileceğini değerlendirmiştir. Savunma planlamasını buna göre kurmuş ve birbiri gerisine uzanan üç savunma hattını, araziye değerlendirerek oluşturmuştur.⁴⁶⁹

Şahin bey öncelikle karargah olarak kullanacağı bölgeyi belirlemiştir; Acar köyü, Acar Dağı'nın güney eteklerine konuşlanmış olup Kilis'e ve Kilis-Antep yoluna hâkim konumdadır. Acar Köyü, İngilizlerin hemen ardından Kilis-Antep çevresini işgal eden Fransızlara karşı sürdürülen savaşta, Kilis Kuvayı Milliye kumandanı Şahin Bey tarafından karargâh merkezi olarak seçilmişti. 25-26 Mart tarihlerinde Kilis'teki Fransız birliklerinin hareketleri Şahinbey tarafından Acar Kasteli⁴⁷⁰ denilen yerden gözetlenmiş, tespit edilen gelişmeler çevre köylere resmi yazılarla bildirilmek suretiyle Antep yolu üzerindeki köylerin boşaltılması sağlanmış ve bu yöntemle sivil kayıpların önüne geçilmeye çalışılmıştı.⁴⁷¹

Savunma hareketinde savunan taraf, taarruz edene nazaran bazı avantajlara sahiptir. Savunan taraf muharebe alanına, taarruz eden taraftan önce ulaşır. Zamanın müsaade ettiği nispette, savunma arazisini, en iyi şekilde hazırlamak ve bütün hazırlıkları noksatsız olarak yapmak suretiyle bu avantajdan yararlanılmalıdır. Komutan, vazife, düşman, arazi ve mevcut birlikleri ile zaman faktörlerinin analizini yaparak, taktik durum içerisinde dost ve düşman birliklerin muhtemel zayıf taraflarını tespit eder. Şahin bu avantajları kullanmış ve sorumlu olduğu bölgeyi kuvveti nisbetinde savunma için şekillendirmeye çalışmıştı(Kroki-1).⁴⁷²

26 Mart 1920 sabahı Yarbay Andrea komutasında aşağıdaki kuvvetler Kilis'ten hareketle Antep'e doğru yürüyüşe geçmişlerdi: Üç piyade taburu (bir Cezayir avcı taburu, bir Senegal avcı taburu, bir müstahkem taburu), İki süvari bölüğü, Bir dağ bataryası (65 mm), 1/2 istihkam bölüğü, Ulaştırma bölüğü (halktan toplanmış arabalarla takviye edilmişti. Birliklerin arabaları ile beraber 400 kadardı.), Bir seyyar hastane. Toplam olarak 2500 insan ve 1400 hayvandan ibaretti.⁴⁷³

⁴⁶⁹ FM 3-96 Brigade Combat Team, Chapter 7; FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 3; Piyade Talimnamesi, 1328, s.163.

⁴⁷⁰ **Kastel**; Antep-Kilis yöresinde kare, dikdörtgen veya oval şeklindeki havuzlara denir. Pınardan veya suyollarıyla taşınan sular bir taraftan havuza dökülürken, diğer taraftan havuzun öbür köşesinde yer alan gideğen (delik) vasıtasıyla dışarıya akar. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Burhan Bozgeyik, **Her Yönüyle Gaziantep**, Gaziantep Şehitkâmil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları Nu.4, Gaziantep 1996, s. 143.

⁴⁷¹ Güngör, **A.g.e.**, **Antep Harbi**, s. 109; Ünler, **A.g.e.**, s. 39.

⁴⁷² Erol Uzun, **Savaş Alanları Turizmi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme: Antep Savunması Örneği**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2014 (Kroki-1).

⁴⁷³ Andrea, **Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı**, Çev.: Miralay Kadri, Haz.: Erdal Açıkşes, Fırat Üniversitesi Yay. Elazığ, 2010, s.4.

Bu kuvvetler emrinde tanklar ve zırhlı otomobiller vardı. Fransızlar, tehlike anında veya çatışma ihtimali bulunan bir durumda her askeri birliğin uygulaması gereken bir yürüyüş tekniği olan taktik intikal düzeni almışlardı.⁴⁷⁴ Fransızların yürüyüş tertipleri şöyleydi:

Öncü kuvveti olarak ;Bir süvari takımı, iki piyade bölüğü ve bir makineli tüfek takımı, 1/2 istihkam bölüğü, 1/2 65 mm'lik topçu bataryası (Muhafız olmak üzere bir takım atlı piyade verilmişti.)

Ayrıca yancı ve artçı olarak da kuvvetli birlikler ayrılmıştı; Bunların kuvvetleri şöyle idi:

Bir piyade bölüğü, 1/2 makineli tüfek, 1/2 süvari takımı.

Büyük kısım olarak kuvvet ise öncünün gerisinden yürüyordu. Arabalar en geride mesafeli olarak geliyordu. Arabalar her biri bir subay komutasında olmak üzere dört kısma ayrılmış olup bunların hepsi ulaştırma bölük komutanı emrindeydi.⁴⁷⁵

Öncüler araziye göre ve makineli tüfeklerin ateş desteği altında cepheye karşı en emniyetli düzen olan geniş kama ilerleme tekniği düzeni şeklinde yürüyorlardı ve gerektiğinde 1 km'lik bir cepheyi kapatacak şekilde tertiplenmişti. Yancıların ve artçıların tertipleri de buna göre idi. Her yönden gelecek tehlikeyi önleyecek düzende tertiplenilmişti.⁴⁷⁶

Bu tertip, artık çatışmanın kuvvetle muhtemel olduğu durumlarda uygulanan düşmana yaklaşma tekniğidir. Fransız unsurları, yürüyüş kolunu bir görev kuvveti terkihi ve tertibinde oluşturmuşlardı. Muharebe grubu/Görev kuvveti; belirli görevlerin yerine getirilmesinde harekât ihtiyaçlarını karşılamak üzere belli bir komuta zinciri içinde teşkil olunan görev teşkilatının en üst seviyesindeki oluşumdur. Muharebe grubu/Görev kuvveti yapılanmasında, her türlü harekâta diğer kuvvetlerin teşkilat yapısı içerisinde süratle bütünleşebilmekte, modüler bir yaklaşımla süratle alt birimlere bölünebilmekte veya birleşebilmektedir. Bu yapılanmada, verilen bir vazife veya görev için; muharebe, muharebe destek ve muharebe hizmet destek birliklerinin uygun bir şekilde yerleştirilmesi ve düzenlenmesi sağlanır.

Muharebe grubu/Görev kuvveti içinde piyade, tank ve süvari gibi muharip unsurlar yer alırken, topçu, istihkam vb. muharebe destek unsurları ve ulaştırma, hastane vb. muharebe hizmet destek unsurlarına yer verilmişti.

⁴⁷⁴ KKK, KKT 7-8B, Piyade Manga ve Takımı(Tasnif Dışı), K.K. Basımevi, Ankara, 2016, s.2.

⁴⁷⁵ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2: Piyade Talimnamesi, Madde:251, 1328, s.117.

⁴⁷⁶ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

Muharebe grubu/Görev kuvveti intikaline, düşmana yaklaşma uygulayan bir düzen içinde; büyük kısım ve emniyet kuvveti olmak üzere iki kısım halinde başlamıştı. Bu ilerleme düzeni, komutan için erken uyarı ve reaksiyon zamanı sağlayacak, derinlemesine tertiplenme imkânı verir. Büyük kısmı oluşturan birlikler azami sürat, kontrol ve esneklik sağlayan ilerleme tekniklerini kullanır. Büyük kısım, emniyet kuvvetinin hareketine bağlı olarak, karşılaştığı durumlara müdahale eder.⁴⁷⁷

Yürüyüşte birliğin ilerisine çıkarılan emniyet elemanlarına öncü denir. Öncü, düşman hareketlerini gözetleyerek ve rapor ederek büyük kısmı düşman baskınlarından korur. Düşmanı gözetlemeyi sürdürür. Büyük kısma erken uyarı sağlar. Görmeyerek ateş desteğinden faydalanarak düşmanı taciz eder, engeller. İmkânları ölçüsünde düşman keşif unsurlarını yok eder. Öncünün esas görevleri, keşif birliklerine ilave olarak keşif yapmak ve ileri emniyeti sağlamaktır.

Tamamen açık bir arazide, tankça üstün bir yapılanmaya en büyük esneklik istihkâm unsurları ile takviye edilerek sağlanır. Bu kuvvet, düşmanla teması müteakip durumu geliştirmek için yeterli ateş gücüne sahiptir. Küçük çaplı engellerden geçit açar, küçük arazi arızalarını emniyete alır, köy ve küçük ormanlık bölgeleri temizler. Düşmana yaklaşma uygulamakta olan büyük kısmın önünde ilerleyen birlik, büyük kısma ileri emniyet sağlar. ilerlemeye engel olan küçük düşman unsurlarını yok etmek için sık sık hazırlıksız taarruzların icrası beklenebilir. Küçük düşman mukavemetlerini bertaraf etmek için basit muharebe düzenleri muharebe (Kol ve kama düzenleri) ile manevra şekillerini (Temasta hareket tarzını) kullanır.⁴⁷⁸

Ön tarafta hareket etmekte olan tanklar düşmanı uzaktan ateş altına alırken, büyük kısmın, engellerin önünde, açık arazide veya bir yol üzerinde durmasına asla müsaade edilmemelidir. Birlik arazide ilerlerken kol ve kama düzenini kullanır. Daha az açık arazide dağınık kol düzeni tercih edilir. Bu düzen derinlik nedeniyle daha büyük ölçüde emniyet sağlar. Arazi engebeli ise sıçramalarla ilerleme daha uygun olabilir.⁴⁷⁹

İşte yukarıda ifade edilen ve tamamen talimnelere dayalı bir düzen içinde intikale başlayan Fransız kuvvetlerinin, düzenli muharebelerde gösterdiği ve bazen de başarılı olduğu düzenli muharebe tekniklerine karşılık, şehir muharebelerinde ve Maraş, Urfa

⁴⁷⁷ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

⁴⁷⁸ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

⁴⁷⁹ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

ve Adana cephelerinde de görüleceği üzere şehir ve gayrinizami muharebelerde yetersiz olduğu görülecektir.

Bu kuvvetli yürüyüş kolu, Oylum köyünü geçtikten sonra Kantara ve Kızılburun tepelerinin Millî Kuvvetler tarafından tutulduğunu görünce, bu tepeleri topçu ile dövmeye başladı. Topçu ateşi altında ağır ağır ilerleyen Fransızlar Millî Kuvvetler tarafından tahrip edilen Sinnep köprüsüne kadar geldiler ve köprüyü onarmaya başladılar. İki taraf ateş muharebesine devam ediyor ve köprü de onarılıyordu. Bu durum, akşama kadar sürmüş ve çok kayıp veren Fransızlar, 26/27 Mart 1920 gecesini köprü civarında geçirmişlerdir.

Geceleyin Teğmen Şahin, Fransızlara bir baskın yapmayı düşünmüş ise de düşman kuvvetlerinin üstünlüğü karşısında ve Kuvayı Milliye unsurlarının yetersizliği nedeniyle vazgeçmiş ve kuvvetlerini ikinci savunma hattı olan Kertil tepelerine çekerek bu tepeleri savunmaya karar vermiştir.⁴⁸⁰

Fransızların 27 Mart 1920 günü, harekete geçerek Kertil hattına taarruzlarıyla oldukça şiddetli bir muharebe başlamıştı. Topçu, bu sırtlara ateş ederken, tank ve zırhlı otomobiller şosenin kıvrımlarını dolaşarak sırtlara doğru ilerlemiş, Teğmen Şahin bu taarruz karşısında tutunamayarak üçüncü savunma hattı olan Elmalı Deresi kuzey sırtlarına çekilmek zorunda kalmıştı. Düşman da 27/28 Mart 1920 gecesini Bostancık - Beşgöz arasındaki bölgede ve daha çok şose civarında geçirmiş, birinci ve ikinci savunma hatlarından geri çekilmek zorunluluğu, Teğmen Şahin'i daha esaslı tedbirler almaya zorlamıştı.

O, düşmanı kesin olarak bu yoldan geçirmemek ve en son mermiyi atıncaya kadar direnmek kararını vererek şöyle diyordu: "Düşman, buradan ancak benim ölüm üzerinden geçebilir."

Teğmen Şahin'in bu yola verdiği önem tamamen doğru bir karardı; çünkü yolun kapanması yukarıda açıklandığı gibi Antep'teki Fransız kuvvetlerini güç duruma düşürebilirdi. Teğmen Şahin, gece sabaha kadar uyumadan savunmayı düzenlemiş ve erlerine ayrı ayrı öğütler vermişti.

Buradaki tertipler şöyle idi:

Bostancık sırtlarından şosenin dönemeç teşkil ettiği yerde Karayılıanoğlu Molla kuvvetleri, Elmalı kuzeyinde Harabe sırtlarında Boynuyoğun Memik kuvvetleri,

⁴⁸⁰ Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, Ali Nadi Ünler-Hatıralar, s.73-78.

Ulumasara batısındaki zeytinliklerin bulunduğu yamaçlarda Antep müfrezeleri yer almıştı. Ortada tam şose üzerinde ve Elmalı köprüsünün korkuluk taşları etrafında Teğmen Şahin ve yanında bulunan arkadaşları savunma cephesine tamamen hakim olabilecek şekilde mevziye girmişlerdi.⁴⁸¹

28 Mart 1920 günü, düşman topçu, ağır ve hafif makineli tüfeklerinin ateş desteğinde Boynuyoğun Memik Ağa kuvvetlerine taarruza başlamış, 100 kadar süvari ile 300 kadar Fransız piyadesinin Mızımız Deresi istikametinde Millî Kuvvetlerin gerilerine doğru ilerlemeye başladığı görülmüş, bu durum karşısında kuşatılmak tehlikesiyle karşılaşan Türk müfrezeleri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Fransızlar, taarruzlarını Teğmen Şahin'in bulunduğu Elmalı tepelerinde ve Ulumasara zeytinliklerindeki kuvvetlere yöneltmiş, ancak Teğmen Şahin hâlâ yerinden ayrılmış değildi. Fransızlar Şahin Bey ve arkadaşlarının bulunduğu köprüyü şiddetli topçu ve piyade ateşi altına almıştı. Teğmen Şahin devamlı olarak arkadaşlarına cesaret veriyor ve sonuna kadar onların direnmelerini istiyordu. Fakat Millî Kuvvetlerin ateşleri azalmış ve önemli bir kısmı çok üstün kuvvetler karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştı. Muharebe şartları bulunulan mevzilerde tutunmayı oldukça gayri müsait bir duruma sokmuştu. Şahin beyin bir karar vermesi gerekiyordu, Teğmen Şahin'e yanındaki arkadaşları tarafından geri çekilme teklifi yapıldı ise de, o çekilmemiş ve son mermisini atıncaya kadar köprünün üzerinde direnmeyi seçmişti. Komutan olarak Şahin bey, üstün düşman kuvvetleri karşısında, geri çekilmenin zamanını tayin ederek, birliğin muharebe gücünü müteakip muharebeler için korunmasını sağlayabilirdi.

Bütün Millî Kuvvetlerin ve yanındaki arkadaşlarının çekilmelerine rağmen Elmalı köprüsü üzerinde yalnız başına savunan Teğmen Şahin, en sonunda vurulmuş ve şehitlik mertebesine ulaşmıştır. Onun şehadeti üzerine Millî Kuvvetler daha gerilerde de tutunamayarak, Antep kuzeyine çekilmek zorunda kalmışlardı.

Milli Kuvvetlerinin direnmesinin zayıflaması üzerine, Fransız kuvvetleri de Antep'ten takviye ve yol güvenliği amacıyla Kızılhisar istikametinde gönderilen emniyet kuvveti ile de birleşerek, 28 Mart 1920 akşamı Antep'e girmişti.⁴⁸² Fransız kuvvetlerinin Antep'e girişi, Ermeniler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış ve onların gösteri yapmalarına sebep olmuştu.

⁴⁸¹ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 3.

⁴⁸² Harekât-ı Sagire-i Askeriye, Madde:3, 1305-1307, s.32.

Kilis'ten intikal eden Fransız kuvvetleri, intikal edecek birliğin muharebe gücünü, kesin sonuç yerinde (Antep Bölgesinde) kullanmak üzere muhafaza etmek maksadıyla, taktik intikal düzeni alarak intikale başlamıştı. Birliğin büyüklüğünün ve kuvvetinin tespitinde; Şubat 1920 ayı içerisinde Kilis-Antep istikametinde intikal etmek isteyen Fransız kuvvetlerinin pusuya düşürülerek başarısız olması ve İslahiye-Maraş, İslahiye-Antep istikametlerinin Milli Kuvvetlerin müdahaleleri nedeniyle kullanılamaz hale gelmesi nedenleri oldukça etkili olmuştu. Bu intikal öncesinde küçük birliklerle yapılan pusu ve baskın faaliyetleri, Fransızları daha büyük ve daha kuvvetli bir birlikle intikal etmek zorunda bırakmıştı.

Taktik intikal, artık tehditin varlığı oldukça belli olduğunda ve çatışmanın kaçınılmaz olduğunda uygulanan bir intikal çeşididir. Birlikler tehdidin durumuna göre taktik intikal düzeninden düşmana yaklaşma olarak isimlendirilen muharebe düzenlerine veya hiçbir tehdidin olmadığı idari intikal olarak adlandırılan düzenlere geçerler.

Taktik intikal esnasında, bütün kritik arazi kesimleri ve muhtemel düşman yaklaşma istikametleri dikkatle gözetlenir. Gözetleme sahalarının tereddüde meydan vermeyecek şekilde belirlenmesi ve bu bölgelerin de çok iyi gözetlenmesi gerekir. Temas sağlanırsa sağlanmaz, durum süratle geliştirilir ve birliklerin nasıl kullanılacağına karar verilir.

Fransız Kuvvetlerinin bu intikal esnasında Kilis'ten intikale başladığında, taktik intikal kurallarına uygun olarak öncü-yancı ve artçı gibi emniyet kuvvetleri çıkarttığı ve emniyet kuvvetlerinin haricinde kalan kuvvetlerini ise büyük kısım olarak bunların himayesinde intikale başlattığı görülmektedir.⁴⁸³ Yine Fransız kuvvetleri öncü kuvveti olarak çıkarttığı unsura süvari, istihkam ve ateş desteği olarak topçu unsuru tahsis ettiği, arazinin genişliğini gözönüne alarak, kuvvetli yancı unsuru olarak birlikler tahsis ettiği görülmektedir. Büyük kısmı ise öncünün hemen gerisinde intikal ettirdiği ve öncünün muhtemel karşılaacağı tehlikeye göre manevra yapmaya hazır olduğu görülmektedir.⁴⁸⁴

Şahin bey stratejisini, yıpratma üzerine kurmuştu. Elindeki mevcut kuvvetle, 6000 kişilik Fransız kuvvetlerini durduramayacağını değerlendirmiş, savunma mevzilerini 3 hat şeklinde ve birbiri gerisinde hazırlamıştı. Elindeki kuvvet, profesyonel olmayan yerel kuvvetlerdi. Şahin Bey'in karşılaştığı önemli sorunlardan birisi çete miktarının belirsizliğiydi; bazen yüzleri bulsa da, mevcut ekseriyetle 20-30 kişiydi. Bu mevcut, baskın yapabilmek için yetersizdi. Cephane ve silah durumu kifayetsiz kuvvetlerle

⁴⁸³ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

⁴⁸⁴ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

müstahkem Fransız mevzilerine saldırmak güçtü. Şubat aylarında kazanılan muharebeler, Şahin bey ve birliklerine güven kazandırmıştı. Kendisi çekirdekten muvazzaf bir askerdi ve askerlik hayatı hep savaş meydanlarında geçmişti. Ancak elindeki Kuvvet, yerel halktan topladığı unsurlardan oluşmakta idi. Bu unsurlarla düzenli birliklere karşı yapılacak muharebe şekli, daha çok gayrinizami olabilirdi.⁴⁸⁵

Şahin bey, muharebe edeceği arazinin değerlendirmesini iyi yapmış; araziye Türk unsurlarına üstünlük sağlayacak düzende şekillendirmişti. Düşmanın ilerlemesini geciktirmek maksadıyla yol üzerindeki köprüleri tahrip ettirmiş, tahrip edilen geçiş yerlerinin onarımı esnasında düşmanı ateş altına almıştır. Fransız birliklerinin de bu defa daha hazırlıklı olduğu birliklerinin terkiplerinden anlaşılmaktadır. Öncü ihtiyacına göre hareketli ve ateş gücü yüksek unsurlardan teşkil ederken, yancıları da kuvvetli tutmuştu. Düşman için bu harekatta hedef; Antep'teki kuvvetlerine yardım ulaştırmak ve ana ikmal yolunu açık bulundurmak. Taktik intikalle hareketine başlamıştı.

Fransızların 26 Mart 1920 tarihinde Kilis'ten çıkarken yeterli istihbarat sahip olduğu, almış olduğu intikal düzeninden belli idi; en küçük unsuru ile muharebeye başlayacak şekilde kuvvetli ve çevik bir öncü, büyük kısımlarını koruyan çevik ve kuvvetli yancı unsurla harekete başlamıştı. Fransızların da araziye kendisine etkisi bakımından incelediği ortada idi; Oylum köyününü geçer geçmez birinci savunma hattı olan Kantara-Kızılburun hattında karşılaştığı Türk kuvvetlerini uzaktan ateş altına almış ancak Şahin bey'in önceden arazinin şekillendirilmesi kapsamında tahrip ettiği köprüde durmuş ve 26/27 Mart 1920 gecesini burada geçirmek zorunda kalmıştı.

Şahin Bey'in savunma için araziye seçerken, araziye askeri harekate etkisi açısından değerlendirildiğini görmekteyiz; savunulacak bölgedeki arazi, düşmanın görerek ve görmeyerek ateşlerine karşı örtü sağlayacak ve hareketlerini geciktirerek savunmayı kolaylaştıracak şekilde hazırlanır. Ateş etkisini artıran önlemler, öncelik alırlar. Daha sonra sahra tahkimatı ile birlikte gizleme yapılır. Gözetleme, ateş alanları ve örtme sağlandıktan sonra, çeşitli savunma tesislerinin ve engellerin yapılması ve geliştirilmesine ve ikmal maddeleriyle ihtiyatlar için yaklaşma yollarının hazırlanmasına girişilir.

Fransızlar, birinci savunma hattında durmuş ve Şahin beyin tahrip ettirdiği köprüyü onarmak zorunda kalmıştı. Fransız birliklerinin durması ile zafiyet oluşmuş, Şahin bey bu zafiyeti ancak ateş gücü değerlendirmek istemişti. Gece daha az bir kuvvet ile

⁴⁸⁵ Ünler, **A.g.e.**, s.39-44.

yapılacak bir baskın düşmana ağır zayıflık verdirilmesine sebep olabilir, Türk birliklerinin de kararlılığını ortaya koyabilirdi. Şahin beyin bu fırsatı değerlendirdiği, ancak elindeki mevcut kuvvetlerin muharebe etkinliğinin zayıflığı nedeniyle vazgeçtiği bilinmektedir.⁴⁸⁶

Düşmanın sayıca üstünlüğü ve ateş gücü nedeniyle, Şahin bey, birliklerini 26/27 Mart gecesi ikinci savunma hattı olan Kertil hattına çekmişti. Kertil, Antep Savunması içerisinde çatışmanın ilk başladığı yerdir. 3 Şubat 1920'de Fransız erzak konvoyu Kilis'ten Antep'e doğru giderken Kertil sırtlarında pusuya düşürülmüş ve Kilis'e geri dönmeye mecbur kılınmıştı.⁴⁸⁷

26 Mart 1920 de Kızılburun-Dazburun savunma hattını az bir kayıpla geçen Fransızlar, geceyi Sinnap Köprüsü civarında geçirdikten sonra, Antep'e doğru hareketine devam ettiler. Kuvayi Milliye kuvvetleri ise, Kızılburun hattından sonra bu hattın yaklaşık 11 km kuzeydoğusunda yer alan Kertil Tepesi'ne çekilmiş, birliğin sağ kanadı Kilis-Antep istikametindeki yolun batı kesiminde kalan Külecik Köyü istikametine, sol kanadı ise doğu kesimindeki Kapcağız istikametine yerleşmişti. Fransız keşif kolu, Külecik-Kapcağız hattına gelmeden yolun doğu kesiminde kalan Kazıklı'ya varıp köprüyü geçtikten sonra Kertil tepelerinden ateş açılmış ve hem Kuvayi Milliye gücünün yetersizliği hem de tepelerin makineli tüfek ve topçu ateşi karşısında savunmaya elverişli olmaması nedeniyle başarılı olunamamıştı. Çatışma esnasında Fransızlar, Kuvayi Milliye birliğinin sağ kanadına yani Külecik köyü istikametindeki tepeyi savunan Şahin Bey'in başında bulunduğu birliğin gerisine saldırarak ilerlerken ve tanklar ise yol kıvrımlarını dolaşarak tepeyi ele geçirmiş, Şahin Bey komutasındaki kuvvetler ise, yeniden bir savunma tertibi oluşturmak amacıyla Kertil'in yaklaşık 8 km kuzeyinde yer alan Bostancık- Elmalı köyleri çevresindeki tepelere çekilmişti.⁴⁸⁸

Fransız birlikleri öncelikle birinci savunma hattını geçmeyi müteakip küçük unsurla teması devam ettirip, Türk kuvvetlerinin müteakip savunma hattını ve mevzilerini ortaya çıkardıktan sonra, Türk birliklerinin sağına doğru manevra yaparken tanklarından ateş desteğinden istifade ederek önce II.savunma hattının Külecik köyü bölgesindeki tepelerini ele geçirmiş ve bu bölgeden savunma hattına yandan Doğuya doğru Kapcağız istikametinde taarruzlarla Şahin bey unsurlarının bu hatta tutunmasının

⁴⁸⁶ **TİH IV. Cilt**, s. 126; Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, Ali Nadi Ünler-Hatıralar, s.73-78.

⁴⁸⁷ Abadie, **A.g.e.**, s. 34.

⁴⁸⁸ **TİH, IV. Cilt**, 1966,s. 126-127.

önüne geçmişlerdi. Yan taarruzu birlik için çok tehlikelidir ve imhası ile sonuçlanabilir. Fransızların yaptığı manevranın maksadının da bu olduğu görülmektedir.⁴⁸⁹

Bu hattaki çarpışmalarda düşman tank ve zırhlı araçları etkili bir şekilde kullanmış, cephe taarruzundan kaçınarak, Türk kuvvetlerinin Külecik köyü bölgesinde bulunan unsurlarına doğru sıklet merkezi yapacak şekilde manevrasını, savunma hattının batı kesiminden doğu kesimine doğru taarruz hareketi şeklinde uygulamıştır. Fransız birlikleri elindeki imkan ve kabiliyetleri ve üstünlüğünü kesin sonuç yerinde kullanmış ve savunma hattında Milli Kuvvetler için tutunmak imkansız hale gelmişti. Milli Kuvvetlerin II.savunma hattından da çekilmesi üzerine, Fransızlar 27/28 Mart tarihinde geceyi yine bölgede geçirmişti.

Profesyonel unsurlardan oluşturulacak Küçük unsurlarla yapılacak baskınlarla, düşmanın ertesi gün yapacağı ileri hareketinin önlenmesi mümkündü. Ancak Şahin bey kuvvetlerinin tamamına yakını yerel unsurlardan oluşmakta idi. Sayıları zamanla bine yaklaşan birlikleri, hiçbir haberleşme alt yapısı ve destek silahları olmaksızın, böyle büyük ve güçlü bir askeri kolun karşısında, bu kadar geniş bir cephede günlerce savaştırmak hemen hemen imkânsızdı. Üstelik bütün savaşçılar çevre köylerden ve Antep içerisinden geliyorlardı. Ve kolayca cepheyi bırakıp köylerine ve evlerine dönebiliyorlardı.

İkinci Savunma Hattının da düşmesi üzerine Heyet-i Merkeziye üyeleri ile görüşen Şahin Bey'e, Antep'teki halkın heyecan içerisinde olduğunu, yarın akşama kadar Fransızları durdurursa top ve makineli tüfekleri olan Kılıç Ali'nin yetişeceğini söyleyen heyet, cephenin mevcut kuvvetlere göre savunmak için çok geniş olmasına rağmen Şahin Bey'i direnişi sürdürmeye teşvik etmiş, Şahin Bey de bunun üzerine "Düşman arabaları cesedimi çiğnemedi Antep'e giremez siz müsterih olunuz" diyerek son sözünü söylemişti.⁴⁹⁰ Düşman geniş cephenin zayıf kuvvetlerle tutulduğunu görmüş ve kesin sonuç yerlerinde zorlanmadan sıklet merkezi yapabilmişti. Mevcut kuvvetlerin muharebe etkinliği ile düzenli muharebe eden birliğe karşı böyle bir muharebeyi icra edebilmek çok güçlü.

Şahin Bey, 27/28 Mart tarihinde üstün düşman taarruzları karşısındaki oyalama muharebelerini keserek daha fazla kayıp vermeden, birliklerini daha önceden planladığı III. savunma hattı'na doğru çekmişti. Şahin Bey, bu hatta savunmasını tertiplerken;

⁴⁸⁹ FM 3-96, **Brigade Combat Team**, Chapter 6.

⁴⁹⁰ Ünler, "Gaziantep Müdafaası", s. 105.

kuvvetlerinden bir kısmını Antep'in çete reislerinden biri olan Boynonun oğlu Memik Ağa'nın kuvvetleri ile Kilis-Antep yolu istikametinin doğu kesiminde kalan Almalı sırtlarına, yine bir çete reisi olan Karayılan kuvvetleri ile emrindeki kuvvetleri de yolun batısında kalan Bostancık köyünün kuzeyindeki taşlık tepesi savunma görevi vermişti.⁴⁹¹

Şahin Bey ise her iki kola hâkim olmak amacıyla Dokurcun Değirmeni ile Almalı Köprü'sü arasındaki bölgede (şimdiki Şahinbey Tepesi civarında) yer almaktaydı. Fransızlar, savunma hattının tamamını ateş altına alırken yine yolun batısından manevra ile Türk birliklerini kuşatıcı bir hareket yapmış, önce yolun batı kesiminde kalan savunma hattına hakim tepe ve bölgeleri ele geçirmeyi müteakip, savunma hattını yan ve kuşatıcı bir manevra ile ele geçirmişti.

Şahin bey, başlangıçta bir komutanın hareketi sevk ve idare etmesi gereken bir bölgede bulunmuş ve muharebeyi sevk ve idare etmiş, ancak üstün düşman gücü karşısında birliklerinin kuşatmadan kurtularak geri çekilmesine iştirak etmemişti.

Şahin bey; liderliği, korkusuzluğu ve üstün askeri meziyetleri ile Antep'lilere cesaret vermişti. Fransızların kuşatıcı manevralarından diğer unsurları ile birlikte hareket ederek çıkması halinde, Antep savunmasına çok katkısı olabilecek bir komutandı. Ancak O, Antep'lilere verdiği sözü tutmuş, ölümsüzlüğü seçmişti. Şahin beyin şehadeti ile birlikte üç gün süren çatışmalarda, şehit sayısı 100'den, yaralı sayısı ise şehit sayısının birkaç mislinden aşağı değildi. Düşmanın zayiatı ise ikisi subay olmak üzere dört ölü ve biri subay 25 yaralı idi.⁴⁹²

Fransızların bu muharebelerde hedefi; ana ikmal yolunu açık tutarak, Antep'te bulunan birliklerini kuvvet ve ikmal yönünden takviye etmektir. Bu hedefe ulaşmak için birliklerini uygun terkip ve tertibatta oluşturmuş, Kilis'ten itibaren meydana gelen muharebelerde üstün birlik ve ateş gücüyle, sıklet merkezi, emniyet, taarruz ve manevra prensiplerini doğru uygulamışlardır. Türk birlikleri, düşmanın gücünün farkında olarak, oyalama, geri çekilme, yıpratma stratejisi ile sürtünmeyi artırarak, Fransız birliklerini Antep'e ulaşmadan doruk noktasına çıkarmayı ve Kilis'e geri döndürmeyi hedeflemiştir. Fransızların, savunma unsurlarını imhaya yönelik yaptığı kuşatıcı manevralarından sıyrılmış ancak düşmanı durduramamıştır (Kroki-2).⁴⁹³

⁴⁹¹ TİH IV. Cilt, s. 129.

⁴⁹² Dai, A.g.e., s.43; Çolakoğlu, A.g.e., 1991, s. 113-114;Güngör, A.g.e., s. 110-112; TİH IV. Cilt, 2009, s. 127; Ünler, A.g.e., s.41-43; Üzel, A.g.e., s. 20.

⁴⁹³ TİH IV. Cilt, 2009, Ekler, Kroki-9, s. 406.

Fransızlar profesyonel birlik iken, Türk kuvvetleri yerel kuvvetlerden oluşmakta idi. Fransız kumandan Abadi kitabında; “Bir kuşatma hareketi veya birkaç topçu ateşi bunlara, yerlerini terkettirmek için kafi geliyordu.”⁴⁹⁴ diyordu. Şahin bey de elindeki kuvvetin imkan ve kabiliyetlerinin farkında olarak yıpratma stratejisi ile Fransızları vazgeçirmeyi seçmişti.

Şahin Bey'in, Fransızları 2-3 gün oyalaması, Urfa'nın Kurtuluşunu kolaylaştırmıştı. Antep'den ayrılan Fransız komutan Andrea, bu gecikme nedeni ile Urfa'da zor durumda bulunan birliklerine yardıma yetişememişti; Antep'e yiyecek ve cephaneye taşıyan Fransız konvoyu 3 gün süren çatışmalar sonucunda Antep'teki birliklerin ikmalini tamamlamış, 3 Nisanda Kilis'e geri dönmüştü. 9 Nisanda Urfa'ya yollanmıştı. Urfa'daki kuşatmayı yarmayı umuyorlardı. Kilis istikametinden çıktıkları yaya yolculukları bitip de Akçakoyunlu'da trene binecekleri sırada Urfa'daki askerlerinin teslim olduğunu öğrenmişlerdi. 35 kilometrelik yolu trenle alıp Carablus'a geldiklerinde durumu bir kez daha öğrendiler ve «Geç kalmışız.» dediler.⁴⁹⁵

Bu gelişmeler neticesinde Fransız birliklerine 13 Nisanda Carablus'ta uçakla yeni bir talimat bildirilmişti.⁴⁹⁶ Fransız kolu, ezici güçlerini göstermek için, ikiye ayrılacak; büyük bir bölüm hızla Antep'e yetişecekti. Bu bölüm, Albay Normand'ın komutasında olarak 14 Nisanda Urfa yolunu bırakıp Antep'e yönelmişti.⁴⁹⁷

Bu arada Mustafa Kemal, 13. Kolordu'ya verdiği buyrukta Urfa ele geçirilmişken Fransızların yeniden gelmesine izin verilmemesi için önlem alınmasını ve Antep'e daha çok yardım yapılmasını istemişti.⁴⁹⁸

Teğmen Şahin'in şehit olması ve Türk kuvvetlerinin yenilgiye uğraması Antep'ileri çok üzmüş, bu sırada Yüzbaşı Kılıç Ali'nin Antep'e gelişi Antep'ilerin moralini yükseltmişti. Sivas'tan hareketle Elbistan'dan Pazarcık'a, oradan da Maraş'a gelmiş olan Yüzbaşı Kılıç Ali, Antep Heyet-i Merkeziyesinin isteği üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş'tan Antep'e gönderilmişti.⁴⁹⁹ Antep'teki Millî Kuvvetlerden başka Kilis'te Kâmil

⁴⁹⁴ Abadi, **A.g.e.**, s.16; Andrea, **A.g.e.**, s.11.

⁴⁹⁵ Andrea, **A.g.e.**, s.20-21.

⁴⁹⁶ Abadie, **A.g.e.**, s.15.

⁴⁹⁷ Güngör, **A.g.e.**, s.85-86.

⁴⁹⁸ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 14**, Belge 358-360

⁴⁹⁹ “1 Kasım 1919 tarihinde erken saatte Sivas Kongresi'nin yapıldığı lise binasında ayrılan odasında yatarken Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini çağırdığını söylemesi üzerine onun yanına gittiğini, mektebin alt katındaki mesai odasının masanın üzerinde yayılmış haritalar olduğu halde kendisini bekleyen Mustafa Kemal'in güney cephesi ile ilgili bilgi verdikten sonra Maraş ve Antep Havalisi Kuvâyi Milliye Kumandanlığına tayin edildiğini söylediğini ve şu talimatını verdiğini:...Fransız kuvvetlerine nerede görülürse taarruz etmek ve onları taciz etmek.” şeklinde belirtmiştir. Akbıyık, **A.g.e.**, s.163; **Atatürk'ün Sırdışı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. Hulûsi Turgut, s. 82-85.

Polat, Nizip'te Nizipli Habeş, Urfa'da Ali Saip Bey ve Pehlivanzade Nuri milis kuvvetleri bulunuyordu. Bunların mümkünse bir komuta altında birleştirilmesini tasarlayan Kılıç Ali Bey, Antep'liğin savunma gücünü ve moralini artırmıştı.

Heyet-i Temsiliye, ülkenin tamamı için oluşturduğu strateji kapsamında, Güney Cephesini de yakından takip ediyor ve verdiği talimatlarla ülkedeki bütün hareketi senkronize ediyordu. Türk milletinin moralinin yüksek tutulması, kendisine has hasletlerin ortaya çıkarılmasına gayret ediyordu. Heyet-i Temsiliye, Güney Cephesinde savunmanın stratejisini 1920 başlarında belirlemiş ve buna yönelik adımları atmaya devam ediyordu. Kılıç Ali bu adımlardan sadece birisiydi.

Antep - İslahiye yolu üzerinde Sakçagözü köyünde Fransızlara hizmet eden Hurşit Ağa'yı Milli Mücadele'ye katılması için ikna ettikten sonra, Antep'in 15 km güneybatısında Burç köyüne gelen Yüzbaşı Kılıç Ali, Antep'liğin temasa başlayarak, gerekli bilgileri topladıktan sonra, Küçükkızıllıhisar köyüne geçmiş ve karargâhını kurmuştu. Burada Kilisli Jandarma Üsteğmeni Arslan Bey (Yusuf Rıza) de, Yüzbaşı Kılıç Ali ile iş birliği yaparak Kılıç Ali'nin verdiği talimatla Antep'e hareket etmişti.

1920 Şubat ayında, Fransızların şark ordularından sorumlu generali Goureaud, Anadolu'nun güneyinde zor durumda olan Fransız birliklerinin takviye edilmesi gerektiğine karar vermiş ve Şubat 1920'ye kadar sadece 1'inci Fransız Tümeninin sorumluluğundaki bölgeyi ikiye bölmüştü. Suriyenin güneyinde bulunan general Lamothe komutasındaki 2'inci Tümen; İskenderun, Kilis, Antep ve Fıratın doğusunda kalan arazinin sorumluluğunu vermişti. Bu tarihten itibaren Antep bölgesinde çatışmaların artacağı aşıkardı artık.⁵⁰⁰

İslahiye-Maraş ve Maraş-Antep istikametlerinin kontrolünü kaybeden Fransız birlikleri, Antep ve Urfa'da bulunan Fransız birliklerini destekleyebilmek amacıyla Katma-Kilis-Antep istikametine yönelmişlerdi. Ancak bu istikamet üzerinde de Kuvayı Milliye unsurlarının direnişi ile karşılaşmışlardı. Özellikle Şahin beyin Kilis-Antep arasında köylerden topladığı Kuvayı Milliye unsurlarının Fransız birliklerine karşı uyguladığı gayrinizami hareket, Fransız birliklerine önemli kayıp verdimiş ve Antep'te bulunan Fransız birliklerini zor durumda bırakmıştı. Fransızlar, Şahin beyin Kuvayı Milliye unsurlarını oldukça güçlü bir birlikle aşabilmiş, ancak yaşadıkları gecikmelerden dolayı Urfa'yı takviye edememiş ve kaybetmişlerdi. Şahin bey oldukça cesur bir asker olmasına rağmen üstün Fransız birliklerine karşı koyamamış ve şehit olmuştu. Antep

⁵⁰⁰ Andrea, **A.g.e.**, s.5.

savunmasının başlangıcı sayılan bu muharebelerde köylerden toplanan Kuvayı Milliye unsurlarının canla başla mücadelesinin yanında, zaman zaman muharebe meydanını terkettikleri, nizami kuvvetlerin muharebe yeterliliğinden uzak oldukları gözden kaçmamıştı. Kuvayı Milliye unsurları ile nizami kuvvetlerden oluşan Fransızlara karşı düzenli muharebe taktikleri ile mücadele etmenin zorlukları da bu muharebelerde açık olarak görülmekte idi.

3.6.2. Şehir İçindeki Muharebelerin Başlaması

Teğmen Şahin müfrezesini çekilmek zorunda bıraktıktan sonra, Kilis'ten Antep'e gelen Fransız Yarbayı Andrea, değiştirilen erlerle birlikleri Kilis'e götürmek üzere 1 Nisan 1920 günü 600 piyade, 150 süvari, iki top, dokuz makineli tüfek ve 100 boş araba ile tekrar yola çıkmıştı. Kafile Küçük Kızılhisar'ın iki kilometre kadar kuzeyindeki Gedik civarına geldiği zaman önceden burada mevzilenmiş olan Yüzbaşı Kılıç Ali kuvvetlerinin baskınına uğramış, bu baskında Fransızlar, büyük rütbeli bir subay ve 20'den fazla ölü bırakarak güçlkle Bostancık'a doğru yürüyüşe devam edebilmişlerdi. 1/2 Nisan gecesini Bostancık'ta geçiren Fransız birliklerine 2 Nisan 1920 sabahı Kılıç Ali'nin gönderdiği Millî Kuvvetler tarafından ikinci bir baskın yapılarak, 30'dan fazla ölü verdirilmiş, iki günlük çarpışmada Millî Kuvvetler, ancak biri ağır dördü hafif olmak üzere beş yaralı vermişlerdi.

Kuvayı Milliye unsurları, Güney Cephesinde Fransızlara karşı belirlenen stratejiyi uygulama konusunda son derece ısrarlı davranmaya devam ediyordu. Şahin Bey'in şehadeti, Milli unsurları yıpratma stratejisinden vazgeçirmemiş, nizami Fransız birliklerine karşı Milli Unsurlar gayrinizami unsurlarla, pusu, baskın hareketleri ile zayıf verdirmeye devam ediyorlardı.

Adana, Urfa, Hatay ve Maraş bölgelerinde zor durumda bulunan Fransız birlikleri, Suriye ve Adana bölgesine hakim olabilmek için bu iki bölgenin geçiş noktası konumundaki Antep'i ellerinde tutmak ve hareket noktası yapmak istiyorlardı. Ancak bunun için kuvvetlerinin yetersizliklerini Ermenilerle kapatmak istemişlerdi. Abadi kitabında bu hususta; hem doğu cephesini örtmek hem de gelecekte kurulacak Antep menzili için bu bölgenin elde tutulması gerektiğini belirtiyordu.⁵⁰¹

Kilis yolu savaşları devam ederken, Antep'te Fransız garnizonunun dışarıyla bağlantısı kesikti ve Fransızlar yiyecek sıkıntısından dolayı oldukça zordaydı. Hem Fransızlara hem de Ermenilere gıda maddeleri satışı yapılmamaktaydı. Kilis üzerinden

⁵⁰¹ Abadi, **A.g.e.**, s.68-69.

gönderilen yardım konvoylarının geri çevrilmesi ve Akçakoyunlu istasyonunun Kuvayı Milliye unsurları tarafından saldırıya uğraması, Fransızların işini iyice zorlaştırmıştı. Milli Kuvvetler açısından herşey belirlenen stratejiye uygun gidiyordu.

Şehir dışındaki gerginlik zaman zaman şehirde de kendini hissettirmiş ve birtakım hadiseler çıkmıştı; işgal kuvvetlerinin keyfi hareketleri, halka zulüm ve düşmanlıkta bulunmaları, savunmasız sivil halkın sebepsiz yere ölümlerine sebep olmaları, ırza geçme, adam öldürme ve yağmacılık gibi suç işleyenlere göz yummaları, vatanlarının selâmetini susmakta gören çaresiz halk için tahammülün ötesindeydi.⁵⁰² Gerçi Fransa'nın amacı bölgede sorun çıkarmaktı. Böylelikle asayişli sağlamak gerekçesiyle işgallerini uzatabileceklerdi.⁵⁰³ Fransızlar, Ermeni toplumu ile Türk toplumunun arasını bozmak maksadıyla da her türlü propagandayı yapmaktan geri durmuyordu. Olayların kasıtlı olarak çıkarıldığına farkında olan Harbiye Nazırlığı, İtilâf Devletleri'ne karşı düşmanca davranılmaması hakkında halka ve Kuvây-ı Millîye'ye gerekli uyarılarda bulunmuştu.⁵⁰⁴ Şahin Bey'in vefat etmesi, Antep ve çevresinde derin üzüntüye sebep olmuş aynı zamanda halkı müthiş derecede hırslandırmıştı.⁵⁰⁵

1 Nisan 1920 günü Küçük Kızılhisar kesiminde Fransızlara yapılan baskında, Antep Kolej binasına yerleştirilen Fransız toplarının ateş etmesi üzerine, top seslerini işiten Ermeniler, şehirde taşkınlık yaparak Türk mahallelerine ateş açmışlar, aynı zamanda şehirdeki Türk halkının bu heyecanlı ve kritik anında yanlılıkla bir nöbetçi jandarma erinin ateş etmesi sinirleri gergin bir hâlde olan Antepililer üzerinde Fransızların baskın yaptıkları zannını doğurmuş ve tüfekleri kapan halk ateş mevzilerine koşmuşlardı. Abadi kitabında ilk ateşin Türk tarafının inisiyatifinde başlatıldığını yazmaktadır.⁵⁰⁶

Antep Halkı, bağımsızlığını savunmak için esaslı olarak hazırlanmıştı; Ön hazırlık safhasını müteakiben şehir, aktif direnişe hazırlanmış, Fransız ordusuna karşı verilecek mücadelede bütün imkânlar seferber edilmiş, Heyet-i Merkeziye, direnişin idaresini tamamen kontrolünü ele almıştı. Heyet, Kozluca mahallesinde Müftüzâde Abdo'nun evinde toplanarak mücadelenin seyri konusunda tavrını net bir şekilde ortaya koyarak harekete başlama kararı almıştı.⁵⁰⁷

⁵⁰² Ünler, **A.g.e.**, s.48-52; Pamuk, **A.g.e.**, s.187.

⁵⁰³ **BOA HR.SYS.** 2544-15/35-36; 2544-13/4.

⁵⁰⁴ **BOA HR.SYS.** 2544-13/10; 2544-13/1.

⁵⁰⁵ Enç, **A.g.e.**, s.56.

⁵⁰⁶ Abadi, **A.g.e.**, s.45.

⁵⁰⁷ Ünler, **A.g.e.**, s. 49.

Semt organizasyonu bünyesinde sorumlu olanlar, görev mahallerine sevk edilmiş, çatışma olasılığı olan yerlerdeki yüksek binalara mazgallar açılmış, Fransız topçu ve tüfek ateşinden korunabilmek için evden eve geçen kapalı yollar hazırlanmıştı. Şehir muharebelerinde tatbik edilen “düşmanın ilerleyişini yavaşlatmak ve “ani baskın yapabilmek” gayesiyle yollara barikatlar yapılarak, şehir meskun mahal muharebesine hazırlanmıştı.⁵⁰⁸

Savaş ve askerlik deneyimi olanlara özellikle yedek subaylara ciddi sorumluluklar verilmiş, savaş deneyimli çavuşlar ve semt reisleri, subaylara yardımcı olarak tayin edilmişlerdi. Direnişçilerin yaklaşık 1.800’ü silâhlı ve 1.400’ü silâhsız olmak üzere 3.200 kişi mevcudu vardı. İmkânları yetersiz milis kuvvetlerinin karşısında ise Albay Sainte Marie’nin idaresinde 1.500 silâhlı Ermeni, ağır makineli tüfek bölüğü, Fransız bölüğü, Cezayir avcı bölüğü, Senegal bölüğü, istihkâm bölüğü, 1,65’lik dağ bataryası bölüğü, 1,75’lik sahra bataryası bölüğü ve seyyar hastane ile oldukça donanımlı ve güçlü bir ordu bulunmaktaydı.⁵⁰⁹

Bu suretle Antep şehri içindeki muharebeler, 1 Nisan 1920 günü başlamıştı. Bugünkü muharebelerde 31 Mart gecesi, Jandarma Bölük Komutanı Yüzbaşı Esad’ın evinde şehrin savunulması ile ilgi yapılan gizli bir toplantıda alınan kararlar kapsamında, Millî Kuvvetler şehir civarında bazı önemli tepeleri de ele geçirmeyi başarmışlar, Antep güneyindeki Düztepe’yi işgal ederek şehre ve yollara hâkim bir duruma gelmişlerdi. Amerikan Kolejinde bulunan Fransız kuvvetleri, bu tepeden yan ateşine alınıyordu.⁵¹⁰

2 Nisan 1920 günü çarpışmalar devam etmiş, Fransız komutanı Antep mutasarrıfı ile görüşerek Düztepe’yi işgal eden Türk kuvvetlerinin çekilmelerini aksi hâlde burasının topçu ateşi altına alınacağını bildirmişti. Bunun üzerine esasen çıplak ve savunmaya elverişli olmayan bu tepe Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından bırakılmıştı.⁵¹¹

1 ve 2 Nisan 1920 tarihlerinde meydana gelen çatışmalarda; şehir halkının teşkilatlandığı, önceden tespit ettiği şehrin hakim kesimlerini işgal ettiğini ve şehri topyekün savunma için hazırlandığı görülüyordu(Kroki-3).⁵¹² Müdafa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Sivas’ta alınan kararlar çerçevesinde, Antep halkının Milli Mücadeleye katılımı sağlanmıştı. Antep halkının şehrini savunmaya ve Heyet-i Temsiliye’nin

⁵⁰⁸ Pamuk, **A.g.e.**, s. 192.

⁵⁰⁹ Üzel, **A.g.e.**, s.33.

⁵¹⁰ Üzel, **A.g.e.**, s.29.

⁵¹¹ **Harekât-ı Sagire-i Askeriye**, Madde:3, 1305-1307, s.32.

⁵¹² Abadie, **A.g.e.**,1959, s.131.

kararlarını yerine getirmeye hazır olduğu belli olmuştu. Bu yüksek moralin bir belirtisi, Milli Stratejinin Milletçe anlaşıldığının bir işareti idi.

4 Nisan 1920 günü Yüzbaşı Kılıç Ali şehre gelerek, Heyet-i Merkeziye ile bir toplantı yapmış, toplantıda şehrin savunulacak yerleri ve ikmal hizmetleri tespit edilmişti. Kararlaştırılan esaslar şunlardı: Şehrin içinde bulunacak kuvvet ve savunma tertibi, şehir dışında bulunacak kuvvetler ve yerleri, sargı yerleri ile bakım ve tedavi yerleri, yapılacak tahkimatın cinsi ve malzemenin tedarik şekli, iaşe ve ikmal işleri. Bunlardan başka asker alma, malların muhafazası, göç ve ulaştırma işleri ile uğraşacak ayrı ayrı komisyonlar kurulmuştu.⁵¹³

Savunma hatlarını gezen Kılıç Ali, milis kuvvetlerini vaziyete göre görevlendirdi.⁵¹⁴ Jandarma Yüzbaşı Kilisli Aslan Bey'i yardımcı olarak seçti.⁵¹⁵ Kürkçü hanının zemin katında, Heyet-i Merkeziye'yle beraber direniş programı tespit edildi. Buna göre⁵¹⁶;

- 1) Düztepe ve Saçaklı civarında gazino yakınındaki mevki ilk ve genel hat haline getirildi.
- 2) Paşa sokağındaki karakol, Kozanlı karakoluyla birleştirilerek ileri karakol haline getirildi.⁵¹⁷
- 3) Düztepe ve Saçaklı civarı, başlangıç olmak üzere dernek yapılan binalara kadar; Sol tarafın son bulunduğu mahalden Bed ile Uzunsiyec'e kadar; Antep'in kuzeyi, yani Uzunsiyec ve bostanlara kadar olmak üzere kuvvetler üç kısma taksim olundu.
- 4) Sol tarafın ileri karakolu Kozanlı mektebi ve sağ tarafındaki de Çınarlı Camii idi.
- 5) İleri hatta muharebe edecek kuvvetlerin gerisinde ihtiyat olarak bulunanlara Debboy, Ali Neccar Camii ve Mektebi, Maarif Oteli, Matosvan Oteli, Zülkadriye Medresesi, Eski Belediye Dairesi, Mehmed Paşa Camii, Zennubiyen Mektebi, Balıklımda Binbaşının evi ile bitişiğindeki üç ev, Kâmil Beyin odası, Mısırlıyan

⁵¹³ "Teşkilatlanmanın ve hareketin sağlıklı şekilde yürütülmesi için, Maraşlı ve Antepli üçer kişiden oluşan heyet kurdum. Maraş'tan eski milletvekili Arslan, şehit merhum Evliya ve ulemadan Hafız Ali Efendilerle, Antep'ten Heyet-i Merkeziye'den Sadık, Kasım ve Mülazım (Teğmen) Mustafa Efendileri çağırıttım. Küçük kongre niteliğinde bir toplantı yaparak her iki şehirde hareket tarzımızı belirledik. Yeni semt ve mahalle savunma teşkilatları ile herhangi bir kuşatmaya karşı alınacak önlemleri görüştük. Bu kararlarımızla, şehirlerin savunma ve direnme yeteneklerini güvenilir bir şekilde sokmuş oluyorduk." **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, 2007, s. 87.

⁵¹⁴ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain**, Chapter 5, Headquarters, Department Of The Army, Washington DC, 2002.

⁵¹⁵ Asıl ismi Ali Rıza Efendi'dir. Gaziantep savaşının başlangıcında Kılıç Ali Bey'le birlikte Antep'e geldi. Kozanlı mıntıkası kumandanlığına tayin edilerek Normand birliklerinin şehri muhasarasında millî kuvvetlerin toplanmasına ve cephelerine yerleştirilmesine büyük gayret sarfetti. Merkez komutanı olarak şehrin sükûtuna kadar vazifesine devam etti., Ünler, **A.g.e.**, s.169.

⁵¹⁶ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain**, Chapter2-3.

⁵¹⁷ **İleri Karakol Hidematı**, 1327, s.3.

- hanesi, Reyhan sokağındaki binalar, Çıkrıkçı Camii, Kumruoğlu'nun Hanı, Çiftçi Hanı, Seyyafzâde Abdi Efendi'nin evi ve Hükümet dairesi tahsis edildi.
- 6) Genel itibariyle kuvvetlerin taksimi; Tabakhane mahallesi ve civar mahalleler, Sağ tarafı; Türktepe ve civar mahalleleri, Merkezi; Şebreküstü ve civar mahalleler sol tarafı teşkil etti.
 - 7) Şehrin dışından Burç ve Hezek nahiyesinin milis kuvvetleri; Kolejin batısındaki Karagöz vakfı, Garaf ve civar tepeleri, Sital tepesi, Ahmed tepesi, Azez yokuşu civarında mevzi tutacaklardı. Sarımsaktepe'de Büyük Kızılhisar nahiyesi kuvvetleri mevzilenecek diğer köylerin kuvvetleri de şehre girecekti.
 - 8) Yaralıları; Ali Neccar mektebi, Eski Belediye dairesi hanında müdahale edilecekti.
 - 9) Şehrin dışındaki kuvvetlerin iaşeleri ve idarelerini temin etmek üzere müstakil iaşe komisyonu oluşturuldu. Küçük Kızılhisar, Gerciğin ve İbrahimli köyleri merkez kabul edildi.
 - 10) Haberleşme için içeride ve dışarıda düzenli postalar oluşturuldu.
 - 11) Gerektiğinde işe yarayacak kum torbalarının hazırlanması, taş ve malzemenin nakli gibi hususların temini ile meşgul olacak şahıslar seçildi.
 - 12) Muhafaza-ı Emval Komisyonu, Cem-i İnanat Komisyonu, Celb-i Efrad Komisyonu, Mubayaa Komisyonu, İaşe Komisyonu ve Hicret ve Nakilhane Komisyonu, Heyet-i Merkeziyetin emrinde faaliyet göstereceklerdi.

Heyeti merkeziye ile durumu değerlendiren Kılıç Ali, Antep halkını bir beyanname ile bilgilendirmiş, son ana kadar Ermenileri Fransızlardan ayırmaya çalışmıştı.⁵¹⁸

Meskûn mahallerde yani şehirlerde savunmanın temel kuralları, meskûn mahal savunmasında da değişmez. Meskûn mahalde savunanın taarruz edene karşı önemli avantajları vardır. Savunan, çevrede bulunan doğal ve suni engelleri kullanıp, çoğaltarak harekât bölgesini şekillendirebilir.

Meskûn mahallerde savunan kuvvet, bütün harekât bölgesini şu yönlerden değerlendirmelidir; Yüzey (yer seviyesi, örneğin caddeler, sokaklar, ve parklar vs.), Yüzeyin üstü (bina içleri ve dışları vs.), Yer altı (metro ve kanalizasyon vs.). Birlikler, meskûn mahallerde açık alanlara göre daha sınırlı bir alanı işgal eder veya ateşleriyle kontrol ederler.⁵¹⁹

⁵¹⁸ Pamuk, A.g.e., s.196-197.

⁵¹⁹ FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Chapter 2-3.

Şehir içindeki savaşlar şimdiki anıtın bulunduğu yerde daha önce mevcut olan Çınarlı Camisi merkez kabul edilerek idare ediliyordu. Şehirde yapılacak muharebenin sevk ve idaresi için Antep şehri, cephe adı verilen yedi bölgeye ayrıldı: Tabakhane Cephesi, Şeyh Camisi Cephesi, Mağarabaşı Cephesi, Şehreküstü Cephesi, Aydınbaba Cephesi, Musullu Cephesi, Çınarlı Camisi Cephesi.⁵²⁰

Meskûn mahallerde vazife, düşman durumu, şehrin yapısı, yerleşim şekli, sokaklar, caddelerin genişliği darlığı, vb. faktörler ile elde mevcut kuvvetlerin eğitimi, silahı, ikmali, zaman ve halkın müteceviz veya mütecanis olma durumuna göre değerlendirme yapılarak, birliklere sorumluluk sahaları verilir. Ayrıca sorumluluk sahalarının verilmesinde, binaların toplu ya da dağınık, az ya da çok katlı olmaları, binaların yapımında kullanılan malzemeler (betonarme, ahşap, kerpiç, tuğla, briket vs.), bina enkazı ve moloz yığınları gibi hususlar dikkate alınmalıdır.⁵²¹

Meskun mahalde yapılacak savunmanın iki temel şekli vardır; Bunlar mevzi savunması ve oynak savunmadır. Mevzi savunması daha fazla kullanılan savunma şeklidir. Çünkü; bir meskûn mahallin savunması o bölgeyi elde tutmak üzerine yoğunlaşmıştır. Oynak savunma şekli daha çok düşman üzerine yoğunlaşmıştır ve komutan bu savunma şeklini duruma göre kullanmaya karar verebilir. Savunma, harekâtı çoğu zaman her ikisinin bir karışımını içerir.

Meskun mahalde yapılacak savunmanın icrası, merkezîyetçi olmamasına rağmen savunmanın genel planı, detaylı ve merkezîyetçi olmalıdır. Bir meskûn mahalde savunan, meskûn mahallin sağladığı örtü ve gizlemeden yararlanmalıdır. Ayrıca, taarruz edenin manevra ve gözetleme kabiliyetini engellemeyi de düşünmelidir. Araziyi ve karşılıklı destek sağlayan iyi hazırlanmış mevzileri kullanarak, savunma kuvveti kendinden daha büyük taarruz kuvvetlerine ağır kayıplar verdirebilir, durdurabilir, engelleyebilir ve geciktirebilir. Bir meskûn mahallin savunması, kritik arazilerin, binaların ve savunmanın bütünlüğünü koruyan ve hareket kolaylığı sağlayan alanların etrafında tesis edilmelidir. Bölgeyi ayrıntılı bir şekilde bilmek, savunan tarafın taarruz edene umulanın üzerinde zaman, ikmal malzemesi ve personel zayıyatı verdirmesini sağlar.⁵²²

Şehrin planlaması, mevcut talimname esaslarına göre yapılmıştı; öncelikle teşkilatlanma yapılmış, emir komuta birliği sağlanmış, birliklere sorumluluk sahaları

⁵²⁰ Saral, **TİH IV. Cilt**, s.129.

⁵²¹ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain**, Chapter 2-3.

⁵²² **FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain**, Chapter 5.

verilmiş, birliklerin iaşe, mühimmat ve sıhhi desteği planlanmış ve binaların yapısına ve sokak ve caddelerin durumu gözönüne alınarak şehir gözden geçirilmiş ve kuvvetli bir tahkimat planı yapılmıştı. Tüm şehir bir mevzi kabul edildi ve mevzi savunması yapılacaktı, bir karış toprak, bir ev düşmana kapırlmayacaktı. Milli Kuvvetler, şehri yani muharebe ortamını şekillendirmişti. Sadece Antep halkının değil, çevre il ve ilçelerden de destek alınarak, moral seviyesi yükselmişti.

Antep halkından eli silah tutan, tutmayan, kadınlar, çocuklar bütün Antepli bu savaşa katılmışlardı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Şimşek ve Yıldırım adlarında dörder bölüklü iki millî tabur teşkil edilmişti. Şimşek Taburu Komutanı Antepli Üsteğmen Mustafa, Yıldırım Taburu komutanı Üsteğmen Salih idi. Taburların subayları Antepli yedek subaylardandı. Herbirinin mevcudu 300 - 400 kadardı. Ayrıca 400 kişilik tabur teşkilatına bağlanmış gruplar hâlinde, ayrı ayrı komutanlar emrinde Antep, Besni ve Urfa savaşçıları adı altında milis kuvvetler de vardı. Antep'teki kuvvetlerin hepsinin mevcudu 1000 - 1200 kadardı. Türklerin elinde bomba, makineli tüfek ve top yoktu. Her erde birer tüfek ve 70 - 80 mermi vardı. Bu piyade tüfekleri de çeşitliydi. Meskûn mahallerde mühimmat tüketimi, normal muharebelerden tahminen beş/on kat daha fazla olmasına rağmen Antep Halkının imkanları bu kadardı.⁵²³

Kılıç Ali, Mustafa Kemal'den aldığı emir çerçevesinde, Milli Kuvvetleri teşkilatlamış ve Antep bölgesini bir savunma cephesine dönüştürmüştü.⁵²⁴ Şehir içi çarpışmaların başladığı 1 Nisandan 3 Nisana kadar 23 şehit veya yaralı, 4 Nisanda beş yaralı, bir şehit verilmişti.⁵²⁵

3.6.3. Antep Ermenilerinin Uyarılması İçin Yapılan Çalışmalar

Yüzbaşı Kılıç Ali yüzlerce yıldan beri aynı yerde Türklerle yaşayan Ermeni azınlığını uyarmak ve Fransız emellerine hizmet etmekten vazgeçirmek için 6 Nisan 1920 günü Antep'te bulunan Ermenilere haber göndermiş ve özellikle: "Antep'in, vatanın ayrılmaz bir parçası olduğunu, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde de bu bölgenin düşmandan kurtarılması için son damla kana kadar çarpışmaya karar verildiğini, Ermenilerin Fransızlarla birleşmemelerini ve Türklerin yalnız Fransızları düşman tanıdıklarını" ifade etmiş; fakat hiçbir sonuç elde edilememişti.⁵²⁶

⁵²³ TİH, IV. Cilt, 1966, s.130; FM 3-06.11 Combined Arms Operations In Urban Terrain, Chapter 5.

⁵²⁴ Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Der. Hulûsi Turgut, s. 83,87, 99.

⁵²⁵ Lohanlızade, A.g.e., s.44.

⁵²⁶ Abadie, A.g.e., s.20; Kılıç Ali, A.g.e., s.98.

Sonunda Kılıç Ali, 9 Nisan 1920'de Maraş'taki Ermeni büyüklerinden üç kişilik bir uyarıcı heyeti Antep'e göndermiş, Heyet, buluşma yerine gittiği zaman orada yalnız Amerikan hastanesi doktorunu bulmuştu. Antep Ermenilerinden kimsenin gelmemiş olduğunu hayretle görmüş ve Doktorla yapılan görüşme sonunda şu bildiri hazırlanmış ve imzalı olarak ilgililere dağıtılmıştı:

- “1. Saat 21.00'den itibaren her iki tarafa “ateşkes” emri verilecektir.
2. Bir noktadan ateş açıldığı takdirde diğer noktalar ateşe katılmayacak ve mevziyi surette ateş açan noktaya koşup ateş kestirilecek, sebep olanlar yakalanacaktır.
3. Her iki taraf da yangın çıkarılmasını ve yeni bir cephe açılmasını yasaklayacaktır.
4. Türk ve Ermenilerden kurulu iki komisyon, her iki tarafı gezip taraflar arasında uzlaşma çarelerini arayacaktır.
5. Antep'in kurtarılması amacıyla dışarıdan gelen sivil halk yavaş yavaş şehirden çıkarılacak, içeride yalnız şehirliler kalacaktır.
6. Ermeniler dükkânlarını açıp iş ve güçleriyle meşgul olacaklardır”.⁵²⁷

Bu bildirilerin dağıtıldığı günün akşamı, Ermenilerin bulunduğu Kozanlı tarafından makineli tüfek, bomba ve ateş sesleri duyulmuştu. Maraş'taki örnek varken, Ermenileri ikna etmek mümkün değildi. Onlar, 1915'te ayrılanların geri dönüşü ile büyük hayaller peşinde yine sürüklenmiş ve öncelikle Fransızlar olmak üzere bütün İtilaf Devletleri tarafından aldatılmışlardı. Bu aşamada Ermeniler, bölgede kuvvet olarak az olan Fransızların eksikliklerini kapatmak için kullanılmakta idi.

3.6.4. Antep'in Fransızlar Tarafından Kuşatılması

Antep'e yiyecek ve cephane taşıyan Fransız konvoyu, Kilis-Antep yolu istikametinde Şahin Bey'in kuvvetleri ile 3 gün süren çatışmalar sonunda, Antep'teki birliklerin ikmalini tamamlamış, 3 Nisanda Kilis'e geri dönmüş, 9 Nisanda Şark kolu olarak Urfa'ya yollanmış, ancak Urfa'daki askerlerinin teslim olduğunu öğrenmeleri üzerine, 13 Nisanda Carablus'da uçakla yeni bir talimat almışlar ve Kuvveti ikiye bölerek kuvvetin büyük kısmı ile Antep'e yönelmişlerdi.⁵²⁸ 15 Nisanda Nizip yolu ile Antep'e yönelen kuvvete Albay Normand emir komuta etmekteydi.⁵²⁹

16 Nisan'da Kılıç Ali Bey kendi birlikleri ile Yıldırım Taburu'nun iki bölümü, köylü ve kentli Kuvayı Milliye personelinden oluşan bir kuvvetle, şehrin hemen doğusunda Babilge

⁵²⁷ TİH IV. Cilt, 1966, s.131.

⁵²⁸ Abadie, A.g.e., s.15.

⁵²⁹ Güngör, A.g.e., s.85-86.

sırtlarında Nizip istikametinden gelen düşmanın şehre girişine engel maksadıyla mevzilenmişti.⁵³⁰

Normand birlikleri, Sinan köyünü geçtikten sonra Şahmelek hayratı denilen oldukça düz ve çukurlu arazi bölgesine geldiğinde durumu önceden haber alan ve bu bölgenin kuzeyindeki tepelerde mevzilenmiş bulunan 50-60'ar mevcutlu üç Kuvayı Milliye müfrezesinin taarruzuna uğramış, bunun üzerine Fransızlar intikalin emniyetle yapılmasını sağlamak maksadıyla Sinanköy civarına mevzilendirdiği topçularıyla Millî Kuvvetlere ve bu civarda bulunan köylere ateşe başlamışlardı.

Fransızlar, yürüyüş kolunun her iki tarafında yine büyük kısmın emniyetini sağlamak maksadıyla yancılar bulundurmakta idi. Özellikle Fransızların sol yancısı, Millî Kuvvetlerin etkisi altına girmiş, Sağ yancısı da Millî Kuvvetler tarafından hırpalanmakta idi. Fransızlar, yancıları kurtarmak maksadıyla ellerinde manevra unsuru olarak tuttıkları süvari birlikleri ile sağ yancının karşısındaki Millî Kuvvetlerin gerisine doğru sarkmaya ve geri ile bağlantısını kesme girişiminde bulunmaya başlamışlardı.

Fransızlar Antep bölgesindeki her intikallerinde yaptıkları gibi süvari birliklerine yine kuşatıcı manevra yaptırarak, Türk müfrezeleri kuşatmak istemişlerdi. Millî Kuvvetler yan veya gerisine manevra yapan hareketli düşman kuvvetini gördüğü anda geri çekilmek zorunda kalıyordu.

Top ve makineli tüfek sesleri, şehirden duyulmaya başlayınca, Şimşek taburu ve birçok gönüllü semt erleri de Kılıç Ali Bey'i desteklemek üzere çatışma bölgesine hareket etmiş ancak geri çekilmek zorunda kalarak, düşmana yol vermiş olan Kılıç Ali Bey kuvvetleriyle ilişki kuramayan bu birlikler, Güllüce bölgesinde açık arazide düşmanla karşılaşarak düşmana hazırlıksız yakalanmış ve kayıp vererek dağılmışlardı. Bunlardan çok az bir kısmı şehre çekilebilmişti.⁵³¹

İntikal yolunun emniyetini sağlayan Fransız kıtaları da, Antep'e doğru ilerlemeye devam ederek, 15/16 Nisan 1920 gecesini şehrin doğu ve güneyinde Hacıibaba, Çıksorut, Acemkaya, Cünüt sırtlarını işgal ederek, topçularıyla şehre ateş etmeye başlamış, şehrin batısında daha önceden mevzilenmiş olan Fransız topçusu da ateşe katıldığından şehir iki yönden atılan topçu ateşi altında kalmıştı. Fransızların topçu ateşi

⁵³⁰ Yetkin, **Gaziantep Savaşı Hatıralarından Derlemeler**, s. 129.

⁵³¹ Ünler, **A.g.e.**, s.52-53.

sonucunda; 34 evle bir cami, bir okul, üç han, bir fırın yıkılmış, kadın ve çocuklardan yaralananlar ve şehitler olmuştu.⁵³²

Antep'e doğru ilerleyişine devam eden Albay Normand, güneybatı istikametinden şehre girerek, Cünüt tepesine mevzilendirdiği topları ile şehri bombalamaya başlamış, Normand'a destek olma gayesiyle Fransız karargâhındaki toplar da bombardımana katılmışlardı.⁵³³

Fransız Kuvvetleri, bir taraftan bombardımana devam ederken diğer taraftan ilerleyişini sürdürmüştü; Salâvat yokuşu, Sarımsaktepe, Düztepe, Mardin binası ve Kurbanbaba'yı ele geçirmiş, kolej bölgesinde bulunan karargah ile irtibat kurmayı müteakip şehrin kuzeyindeki Kuşçu dağı, Çıksorut ve Hacıbaba tepelerini de alarak şehri muhasara altına almışlardı.⁵³⁴

Mardintepe ve Kurbanbaba'da Teğmen Mahmud ve Fazıl Efendi komutasındaki bölük, şehre giremeyerek güneye doğru çekilmişti. Mardintepe ve Kurbanbaba tepesinin Fransızlar tarafından ele geçirilmesi üzerine, Ermeniler de evlerine Fransız bayrakları çekmişti.

Antep'te bulunan Fransız Birliklerinin kuşatmasını kaldırmak maksadıyla, Nizip-Antep istikametinden gelen Fransız kuvvetlerine ilave olarak, Albay Debievre komutasında takviye kuvvet ve erzak Kilis-Antep yönünden yola çıkarılmış ve 17 Nisan 1920 günü Antep'e gelmişti.

Yıldırım taburunun iki bölüğü ile Kılıç Ali'yle birlikte semt efradının büyük bir kısmı şehir dışında kalmışlardı. Yıldırım taburunun diğer bölüğü de Mardin binasından şehre giremeyince çekilmiş ve Şimşek taburu ise bu çatışmalar sonucunda dağılmıştı.⁵³⁵ Ağır bombardımanın şaşkınlığını üzerinden atan Antep'liler, hemen karşı manevraya geçmiş, Kilisli Aslan Bey, Kozanlı cephesindeki ikinci müdafaa hattını Musullu cephesine çekmişti.⁵³⁶ Semt komutanları mevkilerini muhafaza ederek düşmanın şehre girme ihtimaline karşı savunma tedbirlerini artırmışlardı.

Albay Normand birlikleri, şehri kuzeyden, doğudan ve güneyden kuşatmış, 17 Nisanda Albay Debievre komutasında şehre gelen birliklerin şehrin batısındaki Azez yokuşu,

⁵³² Lohanlızade, **A.g.e.**, s.46,50.

⁵³³ Ünler, "Gaziantep Müdafaası", s.110; Lohanlızade **A.g.e.**, s.46.

⁵³⁴ **İrade-i Milliye Gazetesi**, 21 Nisan 1920, sy.38, s.4.

⁵³⁵ Ünler, **A.g.e.**, s.53.

⁵³⁶ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.47.

Battal höyüğü, Çiftçi garafını da çevirmesiyle birlikte kuşatma tamamlanmıştı.⁵³⁷ Bu kuşatma 27 Nisan 1920 tarihine kadar sürmüştü.

Kuşatmanın tamamlanması üzerine Albay Normand, Mutasarrıfa şehrin teslimini isteyen bir nota vermiş, Şehir teslim edilmediği takdirde bombardımanın devam edeceği uyarısında bulunmuştu.⁵³⁸ Fransızların istekleri bununla sınırlı kalmamış, Fransız askerlerinin iaşesi(un, buğday, yumurta, tavuk, lamba şişesi, vb.) için bazı talepleri olmuştu. Heyet-i Merkeziye tarafından Normand'ın istekleri değerlendirilmiş, şehrin teslimi talebine oyalayıcı cevap verilmesine karşın erzakın verilmesine karar verilmişti. Böylece birkaç gün zaman kazanılarak yeni cephelere tahkimat yapılabilmiş ve firar edenler görev yerlerine sevk edilebilmişti.⁵³⁹

Düşman Antep'i kaybetmek istemiyordu. Milli Kuvvetlerin artan etkisinden de rahatsız olmuştu. Ayrıca Maraş'tan sonra, 12 Nisan 1920 tarihinde Urfa'da aldıkları ağır yenilgi ve kayıplar, onları Antep'e daha da ağırlık vermeye itmişti; Antep, Suriye ve Adana bölgesi arasında elde tutulması gereken tampon bir bölge olduğu kadar, işgallerini genişletmek için bir çıkış arazisi, menzil bölgesi ve Suriye'deki kazanımlarını kuzeyden emniyete almak ve Irak'ın kuzeyinden Akdeniz'e akacak petrol hattını kontrol etmek için elde tutulması gereken kritik bir bölge idi.

Bölgeyi iyi etüd etmişlerdi. Antep'teki kuvvetlerini takviye etmek, bölgedeki Milli Hareketi bitirmek maksadıyla, Antep'e yaklaşan en önemli yaklaşma istikametlerinden olan iki ana yaklaşma istikametinden kuvvet sevk etmişlerdi. Fransız Kuvvetlerinin hareketi eş zamanlı olmuştu. Milli kuvvetler hem Antep'in doğusunda, Nizip-Antep istikametinden hem de Antep'in güneyinde, Kilis-Antep istikametindeki bu kuvveti durduracak bir güce sahip değildi. Bu hareket baskın prensibinin doğru uygulanmasıydı.⁵⁴⁰

Kılıç Ali hareketi haber almış ancak, düşman süvarilerinin kuşatıcı manevralarına karşı geri çekilmek zorunda kalmıştı. Düşmanın yine taktik intikal düzeninde ve ateş desteğini etkili kullandığı görülmektedir. Fransızların nizami birlikler olması nedeniyle her taktik hareketinde talimname esaslarını görmek mümkündür. Fransızlar İntikallerde, hızından faydalanmak maksadıyla tank ve süvari birliklerini manevra kuvveti olarak

⁵³⁷ Abadie, **A.g.e.**,s.44; Öztürk, **A.g.e.**,s.97.

⁵³⁸ Üzel, **A.g.e.**, s.39.

⁵³⁹ Ünler, **A.g.e.**,s.54.

⁵⁴⁰ **FM 3-0, Operations**, Chapter 1, 3.

etkili kullanıyorlardı.⁵⁴¹ Fransızlar, kendi kuvvetlerine göre oldukça zayıf kalan milli unsurlara rağmen intikallerini tamamlayarak şehri kuşatmıştı.

Eğer Fransız kuvvetleri, sağlıklı bir haber alsa veya cesaret edip, doğu kesiminden şehre girmiş olsaydı, şehrin savunmasını çökertebilirdi. Ancak Fransızların kuşatmayı tamamlamayı müteakip mutasarrıftan erzak istemeleri, düzenli birlik olan Fransızların bu hareketi ani olarak planladıkları ve yeteri kadar erzakları olmadan başlattıklarını göstermektedir. Fransızların bu hareketinin hedefi, biraz da Urfa'da karşılaştıkları yenilginin intikamını almaktır.

Şehirdeki Ermenilerin, evlerine Fransız bayrakları asması, Fransız topçusunun Türklere ait evlerin ve mevzilerin daha isabetli olarak ateş altına alınmasına yönelik, tamamen bir hedef tarifi maksatlı hareket idi.

Şimşek taburunun, Kılıç Ali birliklerini takviye maksadıyla, şehirden koordinasyon yapmadan çıkması bir hata idi. Düşmanla temasın muhakkak olduğu bir taktik intikal düzeni artık düşmana yaklaşma yürüyüşüdür ve her türlü emniyet tedbirinin alınması gerekirdi. Komuta heyeti de şehir dışında kalmış, şehirdeki birlikler emir-komuta yönünden zafiyete düşmüştü.⁵⁴²

Fransız Birliklerinin gücünü, Antep savunmasını yürütenler doğru kestirememişti. Çok zayıf ve dağınık birliklerin, böyle bir askeri kola açık saldırıda bulunması, askeri açıdan son derece yanlış bir karardı. Bedeli çok ağır olmuş, Şimşek Taburu harbin ilk günlerinde yanlış yönetim nedeniyle ağır kayıp vermiş ve dağılmıştı. Şimşek Taburundan dağılan personel toplanarak Yıldırım Taburuna bağlı bir bölük kurularak Lohanlızade Mustafa'nın emrine verilmişti.⁵⁴³

Bu ilk ciddi çatışmada Milli kuvvetler kötü bir ders almıştı; emir komuta birliği sağlanamamıştı.⁵⁴⁴ Savunmada görev yapan her ferdin disiplin altına alınması önemli idi. Düşman birliği düzenli muharebeleri yapan emir komuta altında ve güçlü bir birlikti. Her askeri harekatta basitte olsa bir hareket planı vardır. Bu planda vazife, düşman, arazi ve eldeki kuvvetler gözönüne alınarak, bir muhakeme süreci yürütülür ve bir karara varılır. Bu karar, her unsura emir olarak verilir ve koordinasyon sağlanır. Birlikler arası koordinasyon yapılmadan, plana dayalı olmayan bu hareketlerin başarı getirmesi

⁵⁴¹ **Süvari Talimi Nizamnamesi**, Madde:397, s.185.

⁵⁴² **FM 7-10, The Infantry Rifle Company**, Chapter 2.

⁵⁴³ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.65.

⁵⁴⁴ **FM 7-10, The Infantry Rifle Company**, Chapter 1-2.

zordu. Nizami olmayan bu kuvvet, muharebelerde duygulardan önce, çatışmaların şartlarına uymanın gerektiğini acı olarak öğrenmişti.

Şehrin zor günlerinde, Kılıç Ali'nin kendisine yardımcı olarak belirlediği Aslan bey, inisiyatif alarak hemen emir komutayı üslenmiş, birlikleri daha fazla kayıp vermemesi için bir sonraki emniyetli cephe olan Musullu cephesine alarak, şehir içindeki savunmanın emniyetle devamını sağlamıştı.

Kuşatmanın ertesi günü durum, Dülük köyünde bulunan Kılıç Ali bey'e bildirilerek, şehir içerisine destek kuvveti istenmişti. Hacıbaba tepesinin batısındaki Dülük yolunu, Fransız Birlikleri denetim altında tutuyordu. Ancak geceleri bu yoldan faydalanılarak dışarıdaki birlikleri ile ilişki kurmak olanağı, güç de olsa sağlanabiliyordu.

Antep'in bu sıkışık durumunu haber alan çevre il ve kasabalardan gönüllü kuvvetler toplanıyor ve bunlarla Yıldırım Taburu'nun dışarıda kalan bölükleri geceleri şehre giriyorlardı. Yıldırım Taburu Kâmil Haznedar Efendi Komutasında yeniden kurulmuş, şehrin cepheleri dört bölgeye ayrılmış ve her birine Komutan atanmıştı.

Çınarlı cephesine Nuri Ceydeli, Balıklı cephesine Fehmi Kayaalp, Musullu cephesine Emin Kılıç, Hayri Altunöz, Şemsi Hasan, Aydınbaba ve Ahmet Çelebi cephesine Mustafa Yavuz, Mağarabaşı ve Yazıcık cephesine Lohanlı Mustafa Nureddin, Tabakkane cephesine Ökkeş Bahri ve Ali Ziya Efendiler görevlendirilmişti. Hepsi muvazzaf olmayan bu kişilerin, büyük bir kısmı Birinci Dünya Savaşı'na katılmış deneyimli, genç, aydın, yurtsever insanlardı. Yanlarında yine bir kısım savaş görmüş, semt reisleri ve çavuşlar da vardı. Antep şehrinin savunmasını yapanlar, profesyonel asker olmayan şehrin insanları idi.

Takviye kuvvetlerle iç cepheler kuvvetlendirilmiş, Fransızlara şehrin kesinlikle teslim edilmeyeceği cevabı verilmişti. Böylece çatışmalar yeniden ve bütün şiddetiyle başlamış, 23 Nisan Cuma günü Fransız topçusu Boyacı, Hacı Nasır, Musullu Camiilerini halk camilerde ibadet ederken hedef almıştı.⁵⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920 tarihinde, bir gün önce açılan TBMM'nin gizli oturumunda bilgi verirken, Fransızlarla ilişkiler ve bölgedeki savaşlar konusunda şunları söylüyordu.⁵⁴⁶

⁵⁴⁵ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.53

⁵⁴⁶ **TBMM Gizli celse zabıtları** Cilt I, İkinci İnikat, Dördüncü Celse, 24 Nisan 1336 , İş Bankası Yay. Ankara, 1985, s. 1-8.

“Fransızlarla da münasebet olmuştur. Bilhassa Suriye’de fevkalade mümessil bulunan Picot namında bir zat Sivas’a kadar geldi,(...) Biz kendisiyle görüştüğümüz zaman bizim için bir Kilikya bir de Türkiye meselesi gibi iki mesele yoktur. Bir mesele vardır. O da Türkiye meselesidir. (...)”. diyerek, yeni Türk Devletinin tavrını da ortaya koyuyordu.

25 Nisanda Yarbay Abadie, Antep mıntıka komutanı olarak Sainte Marie’nin yerine görevi almış ve Abadie beraberinde iki tank, bol sayıda cephane ve erzak getirmişti. Abadie, Sainte Marie ve Normand’la birlikte yaptığı toplantı sonrasında aldıkları kararda; Antep teslim oluncaya kadar doğudaki ve batıdaki toplarla Türk mahalleleri bombardıman edilecekti. Ancak tümen komutanlığından aldıkları emir gereği bombardımandan vazgeçerek, şehre hücumu karar vermişlerdi.⁵⁴⁷ Şehrin savunma kapasitesini test edeceklerdi.

3.6.5. Mağarabaşı Muharebesi (26 Nisan 1920)

Antep şehrinin dışındaki doğu, batı ve güney kesimleri, Fransızların elinde bulunmasına ve şehrin kuşatılmasına rağmen şehir içindeki büyük ve önemli yerler Türk kuvvetlerinin elinde bulunmakta idi. Fransızlar mevzilerini savunmaya hazırlarken, Türkler de kuvvetli siperler yapmışlardı.⁵⁴⁸ Fransızlar, şehirde kuvvet üstünlüğü yakalamalarına ve Antep’i savunan unsurların bir çoğunun şehir dışında kalmasına rağmen şehre taarruz edebilme cesaretini gösterememiş, 17 Nisandan 26 Nisan tarihine kadar Kilis’te gelecek tankları beklemişlerdi. Bu süre Şehri savunan Milli Kuvvetlere çok değerli yaklaşık bir haftalık zaman kazandırmıştı. Hem mevziler tahkim edilmiş hem de savunma kuvvetleri takviye edilmişti.

26 Nisan 1920 sabahı, şehrin doğu kısmını kuşatan Albay Normand birlikleri, en korunmasız olarak değerlendirdikleri Mağarabaşı semtini aralıksız olarak üç saat top ateşine almış, taarruzun doğudan yapılacağını gizlemek ve şehri savunan unsurların kuvvet çoğunluğu ile bir bölgede savunma yapmasının önüne geçmek için batıda bulunan Albay Debievre birlikleri de, batı ve güney cephelerine ateş etmeye başlamıştı. Bu şiddetli topçu ateşi karşısında bir taarruz yapılacağını anlayan Antep savaşçıları savunma tedbirleri alarak düşmanı beklemeye başlamışlardı. Bu sırada Fransızlar beklendiği gibi iki tankın himayesinde 400 kişilik bir Fransız kuvveti, Nizip yolu üzerinden şehrin doğu cephesine taarruza başlamıştı.⁵⁴⁹ Abadie kitabında bu kuvveti 2 tankla korunan bir Cezayir bölüğünün yarısı kadar bir kuvvet olarak belirtmekte iken, Lohanlızade Mustafa, bu kuvveti üç piyade taburu, bir bölük süvari iki

⁵⁴⁷ Abadie, **A.g.e.**, s.45.

⁵⁴⁸ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain**, Chapter 4-5.

⁵⁴⁹ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain**, Chapter 4-5.

tank iki topçu bataryası ve bir makineli tüfek bölüğü büyüklüğünde belirtmektedir.⁵⁵⁰ Ancak, Antep kuşatmasında görevli komutanların yaptığı toplantıda, şehrin topçu ateşi değil de, şehrin işgal edilmesi kararı sonrası başlatılan bu harekette, Abadie'nin başarısızlıklarını örtmek için şehre girmek isteyen kuvveti küçük göstermeye çalıştığı değerlendirilmektedir.

Küçük çaplı top ve makineli tüfeklerle donatılmış tanklar, Türk siperlerine yakın mesafeye sokularak ateşe başlamış, ateş desteğinde ilerleyen Fransız piyadesi bu suretle ilerleme imkanı bulmuştu. Fransızlar, Millî Kuvvetlerin ateşleri karşısında ağır kayıplar vermelerine rağmen şehrin kenarına girmeye ve buradaki evleri elde etmeye başlamışlardı. İhtiyatta bulunan millî münfrezeler, bu cepheyi takviye etmiş ve Fransızların ilerlemesini durdurmuştu.⁵⁵¹ Bir kısım Milli unsur da yarlardan dolaşarak karşı taarruza geçmek suretiyle, Fransızlara ağır kayıplar verdimişlerdi. Bir yönden tanklara karşı çelik çekirdekli mermilerle de etkili atışlar yapılıyordu.⁵⁵² Tankın biri hareket edemez hâle gelmişti.⁵⁵³

Bunun üzerine ilerleyemeyeceğini anlayan Fransızlar daha fazla kayıp vermemek için geri çekilmek zorunda kalmış, böylece Fransızların Mağarabaşı taarruzu büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Savunmanın temel kuralları, meskûn mahal savunmasında da değişmez. Meskûn mahalde savunanın taarruz edene karşı önemli avantajları vardır. Savunan, çevrede bulunan doğal ve suni engelleri kullanıp, çoğaltarak harekât bölgesini şekillendirebilir. Şehri savunan Milli Unsurlar da, şehri kendilerine avantaj sağlayacak şekilde şekillendirmiş, düşman hucumunu kırmıştı.⁵⁵⁴

Milli unsurlar, Fransızların Antep'e sürekli takviye birlik getirmesinden rahatsız olmuş ve şehri savunmak için hazırlıklara başlamışlardı. Fransızlar da benzer hazırlıklara başlamışlardı ve Anadolu'nun güneyinde bu son mevzi onlar için önemliydi. Fransızların planı tamamen aldatmaya dayanıyordu.

⁵⁵⁰ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s.133; Abadie, **A.g.e.**, s.49; Lohanizade Mustafa Nureddin, **Gaziantep Savunması**, Çev.: Mehmet Ali Akdil, İstanbul, 1989, s.71.

⁵⁵¹ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations In Urban Terrain**, Chapter 5.

⁵⁵² Meskûn mahaller bir piyade birliği için, düşmanın mekanize veya zırhlı birliklerine karşı savunmada büyük avantajlar sağlar. **FM 3-06.11 Combined Arms Operations In Urban Terrain**, Chapter 5.

⁵⁵³ Tanklar için çelik çekirdekli mermi kullanılmıştı. Lohanizade, **A.g.e.**, s.55; Antepliler kendi yaptıkları bir çelik çekirdekli mermi ile tanklardan birinin motorunu bozdular; Saadettin Yağmur Gömeç, **Antep**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014, s.74; Benzer bir silah Alman ordusu tarafından kullanılmıştı. Alman tanksavar tüfeği 13.2 mm **Mauser 1918T** Gewehr Alman ordusu tarafından İngiliz tanklarına karşı geliştirilmiş, 500 m menzilli iki kişilik çelik çekirdekli mermi atar. Geniş Bilgi İçin Bkz.: militaryfactory.com/smallarms/deta, Erişim Tarihi: 31.7. 2019.

⁵⁵⁴ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations In Urban Terrain**, Chapter 5.

Düşman, talimnamelerde yer aldığı şekilde, 2 destek kuvveti ve bir manevra kuvveti olacak şekilde tertip alarak taarruza başlamıştı.⁵⁵⁵ Şehrin doğusundan yapacakları taarruz için şehrin batı ve güney cephelerine gösteri atışlarına başlamışlardı. Doğu cephesinden asıl taarruzu icra edecek Fransız unsurları kuvvetli topçu ateşi ile Türk mevzilerinde savunma kademelerini yıkmak, hedefini yumuşatmak maksadıyla 3 saat boyunca ateşe devam etmişti. Topçu ateşinin doğuda şiddetlenmesi Antep milli unsurlarına, asıl taarruzun doğu istikametinden yapılacağı kanaatini uyandırmış ve tedbirlerini ona göre almış, cepheyi takviye etmişlerdi.

Fransızlar beklendiği gibi doğu cephesinden tanklarla takviyeli birlikleri ile taarruza başlamışlardı. Tanklar başlangıçta başarılı olmuş ancak Türklerin yoğun ateşi, cepheyi süratle takviye etmeleri ve meskun mahallerde kuvvet çarpanı olacak şekilde küçük ve hızlı unsurları ile yandan yaptıkları karşı taarruzları ve çelik çekirdekli merminin etkin kullanılması Fransızları korkutmaya yetmiş, geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Düzenli olmayan her muharebede Fransızların yetersiz oldukları görülecekti. Fransızlar planlamalarını düzenli muharebe esaslarına göre yapıyordu. Ancak muharebe sahası onların beklediği gibi değildi. Türkler tarafından savunmanın yapısı duruma göre süratle değiştirilebiliyordu. Küçük etkili unsurlar çok çabuk yer değiştiriyor, bir semtten diğerini hazırladıkları güzergahlarla çok kolay takviye imkanı bulabiliyorlardı. Milli Kuvvetler kesin sonuç yerinde kuvvet çoğunluğu sağlamış ve düşman hücumunu kırmayı başarmıştı.

Emniyet kuvvetleri şehri savunan asıl savunma kuvvetlerini korumak için şehir dışındaki nizami birlikler tarafından oluşturuluyordu. Savunma yöntemi mevzi savunması ve oynak savunmanın karışımı olarak uygulanıyordu.⁵⁵⁶ Asıl önemli olan Milli Kuvvetlerin her aşamada esnek hareket edebilmesi, oluşan duruma göre hızlı şekilde tepki gösterebilmeleriydi. Bunun adı elastikiyet idi ve bu aşamada başarılı şekilde uygulanmıştı. Fransızların aldatma planı, Milli kuvvetlerin emir-komuta birliği, esnek, hızlı manevraları ve cesur hareket tarzı karşısında başarılı olamamıştı.

Fransızların şehre karşı bu ilk saldırısında kadınlar, küçük çocuklar düşman karşısında savaşan mücahitlere su ve cephane taşıyor, dönüşlerinde de yaralı ve şehitleri götürüyorlardı. Düşmanın bu saldırısında Şehri savunan unsurlar sekiz şehit vermişti.

⁵⁵⁵ FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Chapter 4.

⁵⁵⁶ FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Chapter 5.

Düşmanın kaybı da çok fazlaydı. Şehre girmenin bedelinin çok ağır olacağı, bu ilk saldırıda verdikleri kayıplar neticesinde Fransızlara gösterilmişti.⁵⁵⁷

Öte yandan, bu başarının kesin sonuç için yeterli olmayacağını ve elindeki mevcut kuvvetlerle, Fransızlarla uzun süre mücadele edemeyeceğini değerlendiren Kılıç Ali, 13'üncü Kolordu ve Heyet-i Temsiliye'den yardım istemişti;

“Şehrin kuzeydoğu ve batı çıkışlarını kuşatan ve işgal eden düşmanı atmanın tek bir yolu vardı. O da, Maraş'taki nizamiye taburu ile seri ateşli bataryaları getirmek, şehir dışındaki bütün kuvvetleri şehrin kuzey kenarındaki Dülükbaba sırtlarında toplayıp, baskın yapmak ve düşmanı dağıtmak ... Mustafa Kemal Paşa'ya yazdım. O'nun emriyle Maraş'taki 9'uncu Alay'ın bir nizamiye taburu ile seri ateşli bataryaları Dülük'e, emrime gönderdiler.”⁵⁵⁸ demişti.

28 Nisan 1920'den sonra Maraş'tan 9'uncu Kafkas Alayı da (1'inci ve 2'nci taburlar) Antep'e gelmiş, Tokat Bölge Komutanı olan Binbaşı Recep Kalkandelen, 9'uncu Alay Komutanlığına atanarak Maraş'a ve oradan da Antep'e gelmiş, Kuvayı Milliye komutanlığını da üstlenmişti. Millî Mücadele'ye katılmak üzere Maraş'a gelen Teğmen Cevdet (Orgeneral Sunay)⁵⁵⁹ 9'uncu Topçu Alayı komutanı Binbaşı Kalkandereli Recep'in emir subaylığı görevini almış, sonradan 5'inci Kafkas Tümeninin 5'inci Topçu Alayı da Antep'e gelince Teğmen Cevdet bu Alayın 105 mm'lik Skoda obüs bataryası komutanlığına atanmış ve Antep savaşlarının sonuna kadar bu bataryada hizmet görmüştü. Antep bölgesine gelen bu nizami birlik yeni Türk devletinin birlikleri idi. Artık yeni Türk Devleti, Mondros Mütarekesini tanımadığını açıktan ilan etmekte bir sakınca görmüyordu. Bu muharebeden sonra 28 Nisan 1920 günü durum şöyle idi;

Fransız birlikleri Antep'te işgalden beri yer alan garnizon kuvvetlerinden başka, Antep'in doğusunda ve kısmen güneyinde Albay Normand müfrezesi, batısında Albay Debievre müfrezesi olmak üzere Antep'i sarmış ve şehrin dışarı ile bağlantısını kesmişti.

⁵⁵⁷ Lohanlızade, **A.g.e.**, 1989, s.71.

⁵⁵⁸ **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. Hulûsi Turgut, s.106.

⁵⁵⁹ **Cevdet Sunay**: 1899 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum, Kerkük, Edirne ve İstanbul'da Kuleli Askerî Lisesi'nde yaptı. I. Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında subay adayı olarak eğitim kampına katıldı. Aynı yıl Filistin cephesinde görev aldı. 1918 yılında Mısır'da İngilizlere esir düştü. Esaretten döndükten sonra Kurtuluş Savaşı'na katılarak önce Güney, ardından Batı cephesinde hizmetlerde bulundu. 1927 yılında Harp Okulu'nu, 1930 yılında ise Harp Akademisi'ni bitirdi. 1949'dan sonra generallik rütbelerinde görev yapan Cevdet Sunay, 1960 yılında Genelkurmay Başkanlığı'na atandı. 1966 yılında emekliye ayrılmasının ardından Cumhuriyet Senatosu kontenjan üyeliğine getirildi. Sunay, Gürsel'in rahatsızlığı sebebiyle cumhurbaşkanlığı görevinin sona ermesi üzerine 28 Mart 1966'da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin beşinci cumhurbaşkanı seçildi. Yedi yıllık görev süresini tamamladıktan sonra 1973 yılında cumhurbaşkanlığından ayrıldı. 1980'deki askeri müdahaleye değin anayasa gereğince Cumhuriyet Senatosu üyesi oldu. Cevdet Sunay, 22 Mayıs 1982'de vefat etti. https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/cevdet_sunay/, Erişim Tarihi : 13 Mayıs 2020.

Millî Kuvvetlere gelince Antep içinde iki milis taburundan ibaret olan kuvvetler şehri savunmak üzere tertiplenmişlerdi. Ayrıca Sam köyünde 9'uncu Kafkas Alayı Karargâhı ve 2'nci Tabur ve Beylerbeyi'nde 1'inci Tabur vardı. Yine bu bölgelerde Bertiz ve Pazarcık Kuvayı Milliye kuvvetleri bulunuyor ve emniyet birlikleri olarak kullanılıyordu.⁵⁶⁰ Silah olarak da özellikle altı makineli tüfek, üç Rus dağ topu ve İbrahimli köyünde de 105 mm'lik bir top vardı. Fransızların kuvveti Türklerden çok üstündü. Sivas ve Tokat'tan yeni gelen 9'uncu Alayın taburları, terhis dolayısıyla 180 - 200 er mevcudundaydı. Pazarcık ve Bertiz savaşçıları tahminen 700 - 800 mevcudunda olup seyyar müfreze adı altında kullanılıyordu. Sıra Fransız kuşatmasını tamamen ortadan kaldırmaya gelmişti.

3.6.6. Antep'i Çeviren Fransız Kuvvetlerine Türk Kuvvetlerinin Taarruzu (28/29 Nisan 1920)

Fransız kuşatmasını kırmak maksadıyla, Antep'in doğu ve batısındaki Fransız kuvvetlerine 28/29 Nisan 1920 gece yarısından sonra 9'uncu Kafkas Alayı, Bertiz ve Pazarcık Kuvayı Milliye kuvvetleri ile baskın yapıldı. Bu taarruz şöyle hazırlanmıştı:

1'inci Tabur; İki ağır makineli tüfek ve 150 kadar savaşçı, Antep'in doğusundan taarruz edecek, 2'nci Tabur; Dört makineli tüfek, üç Rus dağ topu ile Bertiz ve Pazarcık savaşçılarından kurulu olan kuvvetle Antep'in batısından taarruz edecekti.

Plana göre; Türk birlikleri 29 Nisan 1920 saat 02.00'de ilerlemeye başladılarsa da Fransızların bıraktıkları zayıf emniyet birliklerinden başka bir kuvvetle karşılaşmadılar. Onlar Türk birlikleriyle temas etmeden erkenden mevzilerini bırakarak geriye çekilmişlerdi.

Fransızların, Suriye ve özellikle Halep dolaylarındaki durumu iyi değildi. Suriye Halkı Fransızlara karşı ulusal uyanışa geçmişti.⁵⁶¹ Fransızlar Türkiye'den çekebilecekleri kuvvetlerle Suriye'deki durumu düzeltmek zorundaydılar. Bu sebeple 28/29 Nisan 1920 gecesinden itibaren geri çekilmeye başlayarak, savunma mevzilerini bırakmış bulunuyorlardı. Bu suretle Türk birlikleri de Fransız mevzilerini kolaylıkla işgal etmişti.

Nizami Milli Unsurlar tarafından düşmanı zor durumda bırakacak şekilde doğu ve batıdan iki yönlü taarruz planlanmıştı. Ortak bir hedefte birleşmeyi öngören bu planın

⁵⁶⁰ "Savunma üç kademede tesis edilir; Emniyet kademesi, Asıl Muharebe Sahası ve İhtiyat kademesi. Geniş Bilgi İçin Bkz.: **FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain**, Chapter 5.

⁵⁶¹ Geniş Bilgi İçin Bkz.: M. Derviş Kılınçkaya, **Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye**, ATAM Yay., Ankara, 2008; Murat Güztoklus, **Elcezire Federasyonu ve Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvva-ı Milliyesi**, Barış Kitap, Ankara, 2013, s.98-106.

koordinasyonu zordu ve birliklerin birbirinin ateşlerinden etkilenmeleri sözkonusudur. İki farklı istikametten aynı hedefe yaklaşan bir hareketin ateş desteğinin çok iyi planlanması gerekir. Ancak kuşatma yapan unsurların da şaşırılması ve başarı ihtimali yüksek bir hareket tarzıdır. Fakat Fransızların kuşatma hattında az miktarda erken uyarı sağlayacak emniyet unsurları bırakarak, direnek noktası şeklinde hazırladıkları mevzilere çekildikleri, Suriye ve Halep bölgesini takviye maksadıyla kuvvet kaydardıkları görülmüştür. Bir birliğin en hassas anı geri çekilme anıdır. Israrlı takip ve taciz; bu çekilmeyi bir kargaşaya ve birliğin tamamının düzensiz bir şekilde çekilerek imhasını sağlayabilirdi. Milli unsurlar tarafından bu çekilmenin takip edilmediği veya düşman çekilmesinin bir mağlubiyete dönüştürülmesini sağlayacak yeterli aktif kuvvetin mevcut olmadığı görülmektedir. Milli Kuvvetler bu harekatta pasif davranarak düşmana kayıp verme fırsatını kaçırmıştı.

29 Nisan 1920 günü, Antep'in Fransızlar tarafından çevrilmesi böylece son bulmuş oldu. Fransızlar, yalnız güneyde şehre hâkim Kurbanbaba tepesi ile şehrin batı kesiminde bazı Ermeni evlerini ve kolej bölgesini devamlı olarak elde tutmaktaydılar. 29 Nisanda 9'uncu Kafkas alayının 7.5'lük Rus topu mevziye girerek düşman mevzileri üzerine topçu ateşi yapmış, böylece ilk defa düşman mevzileri üzerine, Nizami Kuvvetler topçu ateşi açmıştı.⁵⁶²

Yeni kurulan TBMM hükümeti, artık vatanın savunmasında bu cephede birliklerini muharebe meydanına sürmüştü. Nizami 9'uncu Alay, topçusu ile birlikte işgal kuvvetlerine karşı muharebeye girmişti. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mayıs 1920 tarihinde meclisin gizli oturumunda yaptığı konuşmada; "Güney Cephesini İngilizlerden devralan Fransızların, Ermenileri kullanarak halka kötü davrandığını, ancak bunların ulusal güçler tarafından bölgede felçli duruma getirildiğini..." söyleyerek, Milli Mücadelenin Heyet-i Temsiliye tarafından yönetildiğini açıklamakta idi.⁵⁶³

3.6.7. Kurbanbaba Tepesi Muharebesi (3 Mayıs 1920)

Fransız birliklerinin elinde tuttuğu Kurbanbaba tepesi, kuzeydoğusunda yer alan Mardintepe'ye, kuzey yönündeki Düşman karargahına hâkimiyeti açısından stratejik bir konumda bulunduğundan, Fransızların elinde buldukça, şehir içindeki Türk kuvvetleri ateşle tedirgin edilecekti. Bu sebeple burasının ve civarındaki tepelerin elde edilmesi zorunluluğu vardı. Bu arazi Fransız unsurlarının güney yan emniyetini

⁵⁶² Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 59.

⁵⁶³ **TBMM Gizli Celse Zabıtları I**, Ankara, 1920, s.6.

sağlamakta aynı zamanda Şehirdeki Türk mevzilerine hakim bir konumda bulunmakta idi.

Fransızların tertipleri şöyle idi: Mardin İbadethanesi - Yetimlerevi - Sipahi Çiftliği - Kurbanbaba Tepesi Cezayir Alayının 3'üncü Taburu tarafından; Kolej, hastaneler, Latin Kilisesi, Senegal Alayının 2'nci Taburu tarafından işgal edilmişti. Topçusu kuzey ve doğu cephelerini ateş altına alacak şekilde kolej bölgesinde mevzilenmişti.

Türk kuvvetlerinin taarruz tertipleri ise:

Antep'in doğusundan güneyine doğru Çıksorut güneyi-Mardin ibadethanesi-sipahi çiftliği ve Kurbanbaba Tepe istikametinde taarruz edecek şekilde, 9'uncu Kafkas Alayının 1'inci Taburu batıda ve 2'nci Taburu da onun solunda doğuda olmak üzere Çıksorut sırtlarının güney yamaçlarında taarruz hazırlık mevzisinde bulunuyordu.

Bertiz ve Pazarcık Kuvayı Milliye Kuvvetleri de Çıksorut tepesinin güneydoğusunda, Sarımsak Tepe- Mardin İbadethanesi güneyi- Kurbanbaba Tepe istikametinde taarruz etmek üzere, hazırlık mevzisinde idi. Ayrıca Fransız birliklerini topçu ateşleri ile batıdan tespit etmek ve bu bölgedeki yolu kullanmalarına engel olmak üzere, Hacıbaba Tepesi ile İbrahimli köyü bölgesinde yol güvenliği ve topçuların yakın savunması için bir müfreze bulundurulmakta idi. Plan batı ve kuzeyden topçu ve zayıf müfrezelerle düşmanı tespit etmeye, doğudan Antep şehir merkezi güneyinden taarruzlarla Kurbanbaba Tepe bölgesini ele geçirmeyi öngörüyordu(Kroki-4).⁵⁶⁴

3 Mayıs 1920 günü Türk kuvvetleri bütün Fransız cephesine taarruza başlamışlardır. Topçu ve ağır makineli tüfekler taarruzu destekliyorlardı. Ateş desteği önce İbrahimli'de bulunan 105 mm'lik topçunun düşman topçusuna ateş açmasıyla başlamış, topçu ve ağır makineli tüfeklerin yarım saat kadar süren hazırlık ateşinden sonra Türk kuvvetleri hücumu geçmişler ve Düztepe'yi elde etmişlerdi.

Şehir içerisinde de, düşmanın asıl hedef bölgesinde kuvvet çoğunluğu ile savunmasının önüne geçmek maksadıyla, bilhassa Çınarlı cephesinde şiddetli bir harp devam ediyordu.⁵⁶⁵

Fransızlar, başlayan muharebeler neticesinde şehrin güneyinde bulunan en yüksek tepe olan ve tamamıyla Türk mahallelerine hakim ve Ermeni cephesinin güneyini kontrol eden kritik arazi arızası konumundaki Mardin İbadethanesi Tepesine geri

⁵⁶⁴ TİH IV. Cilt, 2009, Ekler, Kroki-10, s. 407.

⁵⁶⁵ Üzel, A.g.e., s.45.

çekilmek zorunda kalmışlardı. Türk topçusu ateşlerini bu bölge üzerinde toplamış ve geri çekilen bu Fransız erleri Sarmısaktepe'de bulunan Türk makineli tüfeklerinin yan ateşleri altında ağır kayıplar vermişlerdi. Kuvayı Milliye kuvvetleri Düztepe'den Mardin İbadethanesi'ne taarruz ederken, Bertiz ve Pazarcık Kuvayı Milliyesi de güneyden Sıpahi Çiftliği bölgesine taarruz ettiğinden, Mardin İbadethanesi ve Yetimevi kesiminde bulunan Fransız birlikleri batıda kolej bölgesine çekilmek zorunda kalmışlardı.

Fransızların direndiği Kurbanbaba Tepesi bir taarruzla işgal edilmiş ve Fransızlar buradaki kuvvetleriyle kolej ve hastane bölgesine çekilmişlerdi. Antep'in doğu ve güneyindeki sırtlar bu suretle tamamen Türkler tarafından işgal edilmiş, sonuçta Akçakoyunlu ve Kilis yollarının kontrolü Türklerin eline geçmişti.

Fransızlar her zaman olduğu gibi bu defa da Kolej ve Garaf bölgesinde çok kuvvetli olarak tahkim edilmiş mevzilere sığınmışlardı. Ermeniler Mardin binasıyla Ermeni mahallesi arasında iki gece içinde 500 m uzunlukta adam boyundan yüksek iki duvar yaparak, Fransızların bölgeyi direnek noktası haline getirmesini sağlamışlardı. Lohanlızade Mustafa kitabında bu duvarın uzunluğunu 1,5 km olarak vermektedir.⁵⁶⁶ Bölgeye mazgallar, büyük ve hafif makineli tüfekler için yuvalar, gözetleme yerleri, iç birleşme yolları cephe için emniyetli yerler yapılmış, bütün mevkiiler ile mıntika kumandanlığı arasında telefon şebekesi kurulmuştu.⁵⁶⁷

Milli Kuvvetler tarafından yapılan taarruzlar çok kayba sebep olduğundan, Fransızların bu mevzilerinden atılmaları mümkün olmamış, fakat Türk kuvvetleri tarafından kolej, hastane ve Garaf bölgesinde kuşatılmışlardı.

Milli Kuvvetlerin taarruz planı basit, sade ve etkili planlanmıştı. Düşmanı batıdan ve kuzeyden topçu ateşi ile tespit etmiş ve taarruzun kuzey ve batıdan yapılacağı yönünde tereddütte bırakmış ve aldatmış, kuvvet çoğunluğu ile savunma yapmasının önüne geçmiş, piyade unsurları doğudan iki tabur ve yerel milli Kuvvetler ile sıklet merkezi yapılarak taarruza başlanmıştı.

Kuvayı Milliye Kuvvetleri taarruz eden piyade taburlarının aynı zamanda güney yan emniyetini sağlıyordu. Piyade taburlarının taarruz esnasında kuzey yan emniyetini ise şehirdeki unsurlar sağlıyordu. Önce Düz Tepeye el atan piyade taburlarının bu bölgeden geri çekilen Fransız unsurların geri çekilip toparlanmasına imkan vermeden taarruzlarına devamla Mardin ibadethanesine taarruzları esnasında yine Kuvayı Milliye

⁵⁶⁶ Ünler, A.g.e., s.56.

⁵⁶⁷ Abadie, A.g.e., s.48-49.

Kuvvetlerinin geri çekilen Fransız birliklerine yandan yaptıkları taarruz son derece etkili olmuş ve Fransız birlikleri direnek noktası şeklinde savunma için tertipledikleri Kolej bölgesine çekilmek zorunda kalmıştır. Kuvayı Milliye unsurları, Nizami kuvvetleri tamamlayıcı bir görev üstlenmişti.⁵⁶⁸

Bu hareket; hedef, taarruz, manevra ve koordinasyon açısından başarılı şekilde planlanarak icra edilmişti. Bu muharebe sonucunda Antep kuşatması kaldırılmış, doğu ve güneydeki hakim arazi elde edilmiş ve Fransız birliklerinin ana ikmal yolu olan Kilis ve Akçakoyunlu yollarının kontrolü Milli Kuvvetlerin eline geçmişti. Milli Unsurlar, M.Kemal Paşa'nın da belirttiği gibi Milli Devleti destekleyici bir role sahipti. Harekatı, Nizami bir birlik olan 9'uncu Alaydan Binbaşı Fikri bey idare etmişti.

Antep'te Ermeni ve Fransızlarda yiyecek sıkıntısı başlamıştı. Fransız erzak kolunun Kilis Sınnap köprüsü bölgesinde beklediği haberleri geliyordu. Bir Fransız uçağı yardımın geleceği bilgisini havadan vermişti.⁵⁶⁹

Fransız kuvvetlerinin bu muharebelerden bir hafta sonra, Milli Kuvvetlerin yeni bir saldırı hazırlığını bertaraf etmek ve halen kuvvetli oldukları konusunda Milli kuvvetlere bir gözdağı vermek maksadıyla, 10 Mayıs 1920 günü saat 11.00'de bir miktar süvari, piyade ve zırhlı otomobilin koruması altında yaptığı gösteri ateşine, topçumuz başlangıçta karşılık vermemiş; ancak gösteri taarruzunun giderek taarruz şeklini alması üzerine askerlerimiz tarafından Fransızlara pek çok zayıat verdirilerek Fransızlar bozguna uğratılmıştır.⁵⁷⁰ Fransızlar bu saldırılarda biri subay olmak üzere 21 ölü vermiş, Milli Kuvvetlerde ise yedek subay Rahmi Efendi şehit olmuş, düşmanın uçaklardan attığı bombalardan ise 5 asker yaralanmıştı.⁵⁷¹ Düşman başarılı olamayınca Akbaba Tepesi'yle Büyük Masara köyünden doğuya doğru uzanan sırtı işgal etmişti.⁵⁷² Düşman şehirde kalan zayıf kuvvetlerini korumak maksadıyla gösteri taarruzları yapmaktaydı.

Antep çevresinde bu muharebeler devam ederken, Antep içinde de Fransız taarruzları devam ediyordu. 11 Mayıs 1920'de Fransız ve Ermeniler tarafından Türk mahallelerine tüfek ve topçu ateşi, 12 Mayıs 1920'de ise Mardin Tepesi'ndeki Amerikan binası içinde bulunan Fransızlar şehre makineli tüfek ateşi açmışlar ve o sırada pazarda dolaşan iki

⁵⁶⁸ Direnek noktası ile ilgili olarak Geniş Bilgi İçin Bkz.: **FM 7-10, The Infantry Rifle Company**, Chapter 3.

⁵⁶⁹ **Hosaper** Haftada İki Kez Yayımlanan Ermeni Gazetesinin 6 Mayıs Tarihli Haberi. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Bayaz, **A.g.e.**, s.71,109.

⁵⁷⁰ Gösteri taarruzu hakkında Geniş Bilgi İçin Bkz.: **FM 3-0, Operations**, Chapter 7.

⁵⁷¹ Ünler, **A.g.e.**, s. 57-58; Lohanlızade Mustafa Nureddin, Çev.: Mehmet Ali Akdil, Gaziantep Savunması, Kastaş Yay., İstanbul, 1989, s.81.

⁵⁷² **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 622, Göm: 168, Belge: 168 - 3.

Türk yaralanmıştı. Aynı gün Kilis yönünden gelen bir Fransız uçağı şehrin çeşitli mahallelerine ve Sarımsak tepelerine on kadar bomba atmış ise de zayıat olmamıştı.⁵⁷³

Bu arada Yozgat bölgesinde meydana gelen Çapanoğlu isyanında görevlendirilmek üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle Kılıç Ali Bey, Antep'ten ayrılmaya hazırlanmıştı.⁵⁷⁴ Heyet-i Merkeziye, Kılıç Ali'nin kalmasına yönelik bir takım girişimlerde bulunması üzerine 11 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa;

“Pek kıymetli olsa bile, vatanın müdafaasını bir tek şahsa merbut bulundurmamak caiz değildir. Orada Kılıç Ali Beyle beraber yetişmiş büyük vatanperverler vardır. Ve sizlerin her birinizden Kılıç Ali Beye takaddüm edecek hizmetler bekleriz. Metin olunuz, telâş etmeyiniz; kıtaatınızı emniyetle muhafaza ediniz” demiştir.⁵⁷⁵

Kılıç Ali, isyan hazırlığındaki Çapanoğullarını yönelik harekate katılmak maksadıyla şehirden ayrıldı.⁵⁷⁶ Yerine yardımcısı Kilisli Aslan Bey'i bırakan Kılıç Ali, 4 Nisan 1920'den, 12 Mayıs 1920'ye kadar otuz dokuz gün Antep'teki direnişe katıldı. Kılıç Ali'nin bulunduğu günler, Antep harbinin başlangıç günlerini oluşturur; örgütlenme açısından, siyasi birlik ve kararlılık yönünden, önemli bir dönemdir. Ankara ile düzenli iletişim sağlanmış, Fransızlara karşı şehrin savunma teşkilatlanması, organizasyonu oluşturulmuştur. Ancak; Kılıç Ali'nin ayrılışı, moral bozukluğuna neden oldu. Kılıç Ali Bey Mustafa Kemal Paşa'nın bir temsilcisi görünüyor, gücünü de bu konumundan alıyordu.⁵⁷⁷

Fakat belirlenen Milli Mücadele stratejisinde, asıl cephe Batı Cephesiydi ve öncelik bu cephede idi. Bu cepheyi tehlikeye atacak her türlü tehdit anında yok edilmeliydi. Özellikle iç cephe çok önemliydi. Çünkü Milli Kuvvetlerin kaynağı ve Milli Hareketin hareket alanı idi.

Aslan Bey'den sonra Kuvây-ı Millîye Kumandanlığı'nı Alay komutanı Binbaşı Hamdi üzerine aldı. Hamdi Bey'in zamanında civar köylülerden Millî Merkez Taburu teşkil edilerek cephelere taksim edilmişti.⁵⁷⁸ Hamdi bey, Milli Kuvvetlerin güç ve sayısını artırmaya çalışmış, çeteleri bir emir komuta altında toplayarak, daha etkili bir hale getirmeye çalışmıştı. Alay Kumandanı Binbaşı Hamdi'nin başka bir vazifeye tayin edilmesi üzerine, 1'inci Tabur Kumandanı Binbaşı Recep, hem Alay hem de Kuvây-ı

⁵⁷³ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 622, Göm: 175; Belge: 175 -1.

⁵⁷⁴ Kılıç Ali, *Hatıralarını Anlatıyor*, İstanbul, 1955, s.26; Geniş Bilgi İçin Bkz.: Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Yakamoz Yay. İstanbul, s. 925-927.

⁵⁷⁵ Yetkin, *A.g.e.*, s.40-41; Solmaz, *A.g.e.*, s.20-21.

⁵⁷⁶ Kılıç Ali, *A.g.e.*, s.26. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Yakamoz Yay. İstanbul, s. 925-927.

⁵⁷⁷ Güngör, *A.g.e.*, s.147.

⁵⁷⁸ Atatürk, *Nutuk*, Haz. E.S.Yalçın Ankara, 2009, s.340; F.Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, 2. Baskı, Ankara 1983, s.206; Lohanlızade, *A.g.e.*, s.65.

Millîye komutanı oldu.⁵⁷⁹ Yıldırım Taburu ise 9'uncu Alayın organik bünyesine girerek alayın 3'üncü Taburu olmuştu. Bölgede yeni oluşturulmaya çalışılan Nizami birliklerin teşkilatlanması ile ilgili olarak ve öncelik Batı Cephesi olması nedeniyle sık sık yapılan emir komuta değişiklikleri yapılmakla birlikte, bu husus birliklerin idaresinde zafiyet yaratmakta idi.

Şehir çevresindeki muharebelere paralel olarak şehir içinde de çatışmalar devam ediyordu. 14-15 Mayıs 1920 gecesini Ermeniler tarafından Antep camisine konan dinamik ateşlenmiş ise de camiye büyük bir zarar vermemişti. Yine 14 Mayıs 1920 günü saat 16.00'da dört Fransız uçağı Antep'e gelerek şehrin çeşitli bölgelerinde otuz aşkın bomba atmış, olayda bir zayıat meydana gelmemişti. Fransız Uçakları aynı zamanda padişahın ve şeyhülislamın Anadolu hareketine karşı olan bildirimlerini de Antep'e atıyordu.⁵⁸⁰

Şehrin dışındaki gösteri taarruzu ile koordineli olarak yapılan yine gösteri maksatlı olarak uçakla yapılan taarruzi hareketleri aynı maksatla değerlendirilebilir. Fransızların şehirde kalan zayıf unsurlarını korumak maksadıyla yaptıkları bu hareketlerin hedefi, sadece Milli Kuvvetleri kesin sonuçlu bir harekattan vazgeçirmeye yönelik gösteri maksatlı saldırı hareketleri olarak değerlendirilmelidir. Kara birlikleri ile yapılan mahdut hedefli taarruzlarla veya uçaklarla anlık yapılan saldırılardan kesin sonuç almak mümkün değildir.

Fıratın doğusunda bulunan 5'inci Tümenin 24'üncü Alayı da Carabulus-Nizip-Antep yolu ile şehre gelerek yeni oluşturulan Milli Kuvvetlerin emrine girmişti.⁵⁸¹ Abadie kitabında; "Vaziyet değişmemişti. Türkleri yola getirmek için uzun bir şıkıştırmaya ihtiyaç vardı. Fakat zaman geçiyor, iaşe maddeleri tükeniyordu..."⁵⁸² diyordu.

3.6.8. Akbaba Muharebesi (22 Mayıs 1920)

16 Mayıs 1920 tarihinde Antep havalisi Kuvayı Milliye komutanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta; son durum hakkında bilgi verilerek, Kilis'e 1000 kişilik düşman kuvvetinin gelmekte olduğu, ayrıca Kilis'te 500 er mevcutlu 3 tabur, 60 süvari, 1 batarya, 12 mitralyöz ve Katma'da 1 piyade taburunun olduğunun haber alındığını ve düşmanın 1100 kişilik bir kuvvetle Kilis'ten bir

⁵⁷⁹ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.64-65.

⁵⁸⁰ Bayaz, **A.g.e.**, s. 110.

⁵⁸¹ Güngör, **A.g.e.**, s.144.

⁵⁸² Abadie, **A.g.e.**, s.50.

veya iki koldan Antep'e gelmesinin mümkün olabileceğinden muhtemel Antep taarruzuna karşı Besni'den veya diğer yerlerden acele birlik gönderilmesi istenmişti.⁵⁸³

Nitekim Fransızlar, Antep'teki birliklerini takviye etmek ve kuşatmadan kurtarmak amacıyla Kilis'te hazırlık yapmaya başlamışlardı. 21 Mayıs 1920 günü saat 17.30'da Kilis'in 5 kilometre kuzeyindeki Damburalı köyünde bulunan Kilis Kuvayı Milliye Komutanı Polat Bey'den alınan raporda, 200'den fazla araba ve birkaç otomobilden kurulu bir erzak kolunun süvari ve topçu ile takviyeli bir Fransız piyade taburunun muhafazasında Damburalı yolu ile Kilis'ten Antep'e doğru harekete geçtiği bildirilmişti. Bir süvari bölüğü, üç batarya ve zırhlı otomobille takviyeli bir piyade alayının da Kilis-Antep şosesini izleyerek yola çıktığı haber alınmış, bu kolun yanında da 200'den fazla araba vardı. Fransızların sağ kolu, Kazıklı civarında ve sol kolu da Kızılgöl'de geceyi geçirmiştir. Ertesi gün her iki kol da erkenden yürüyüşe başlamıştı. Bu kuvvetlerin baskına uğratılması için Antep'te bulunan birlikler ve Kuvayı Milliye müfrezeleri, aralarında durumu incelemişler ve savunma planını şöyle tespit etmişlerdi(Kroki-5);⁵⁸⁴

Kilis'ten itibaren Kertil sırtlarına kadar bölgede Polat Beyin Kuvvetleri bulunacaktı. Antep mıntika komutanı, şehrin savunma kuvvetlerinden Yıldırım Taburunu, Antep'e yeni gelen 24'üncü Alayın 1'inci ve 2'nci Taburlarıyla üç Rus, bir Schneider dağ topundan kurulu bir kuvveti Antep - Kilis şosesi üzerinde bulunan Mazmahor köyü civarında toplayarak asıl savunma bölgesi olarak tespit ettiği şoseyi kapayacak şekilde Akbaba Ziyareti Tepesi'nin doğusunda mevzilendirmişti.⁵⁸⁵ Bu bölgedeki kuvvet, Sahir Üzel'in kitabında 9'uncu Kafkas Alayı bir ve ikinci taburundan birer bölük olarak verilmektedir. 9'uncu Kafkas Alayı adı verilen düzenli birlik Orta Anadolu'dan toplanmış talim görmemiş derme çatma az miktarda erden ibaret olan ve kuvayı milliyeyi teşkil eden halkın maneyatını yükseltmek ve onların hareketini desteklemek gibi daha ziyade siyasi maksatla gönderilmişti.⁵⁸⁶

9'uncu Alay 1'inci taburdan iki bölük ve bir Makineli Tüfek takımı ve bir Rus Cebel topu ile de Körkün dağı'nda ihtiyatta olarak savunma için tertiplenmişlerdi.⁵⁸⁷ Türk Kuvvetleri kuvvet çoğunluğu ile düşmanın asıl taarruz istikametinde tertiplenmişti.⁵⁸⁸ Bu kuvvetlerin ilerisine bir bölük kadar emniyet kuvveti gönderilmiş, bu kuvvet de

⁵⁸³ **Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 622, Göm: 177, Belge: 177-1.

⁵⁸⁴ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-11, s. 408; **Sahra Tahkimatına Dair Tecaribi Harbiye**, 1331, s.76.

⁵⁸⁵ Savunma Bölgesi ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: **KKT 7-8B**, 5. Bölüm.

⁵⁸⁶ Üzel, **A.g.e.**, s.79,82.

⁵⁸⁷ Savunmada ihtiyatların kullanılması ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: **FM 3-0, Operations**, Chapter 7.

⁵⁸⁸ Üzel, **A.g.e.**, s.79.

Ulumasara köyünün batısında ve Akbaba Tepesi'nin güneyindeki yamaçlarda mevzilenmişti.⁵⁸⁹

Kilis'ten hareket eden düşman kuvvetleri, şose üzerinden yalnız bir yolu takip etmemiş Kilis'ten itibaren ikiye ayrılarak, muhtelif istikametlerden intikale başlamışlardı. Bu intikal düzeni, bölgede daha önce karşılaştıkları durumlardan ders aldıklarını gösteriyordu. Damburalı-Kızılgöl istikametine doğru yola çıkan Fransız sol kolu burada bulunan Polat Bey kuvvetlerinin baskınına uğramış ise de, üstün kuvvet karşısında Kuvayı Milliye kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır.

21 Mayıs 1920 gecesi harekete geçen Türk birlikleri, fecirle beraber emredilen yerlerde mevzilenirken, 22 Mayıs 1920 günü saat 05.30'da Fransız öncü kuvvetlerinin Kertil'den çıkarak Ulumasara köyüne doğru şose üzerinde yürüdüğü görülmüştür. Fransızlar ağırlıkları ortada, ön, arka ve yanlarda kuvvetli emniyet birlikleri olduğu hâlde taktik intikal tertibini almış bir şekilde yürüyorlardı.⁵⁹⁰

Düşman birliklerinin tespit edilmeye başlanması ile birlikte, Akbaba tepesinin güney yamaçlarındaki mevzisinde bulunan Türk bölüğü tarafından Fransızlara ateş edilmeye başlanmış, bir süre sonra Fransızlar da uzun menzilli toplarıyla Türk bölüğüne ateşe başlamış, buna karşılık Türk topçusu da ateş açmıştır. Türk kuvvetlerinin elinde Alman, Rus ve İngiliz tüfekleri olup çok az Osmanlı mavzeri vardı. Osmanlı mavzerinin cephanesi çok, diğer tüfekleri ise azdı. Öğleye kadar iki taraf arasındaki çarpışmalar bütün şiddetiyle devam etmiş, ancak Türk birliklerinde cephane ihtiyacı baş göstermiş ve Fransız topçusu daha çok etkili olmaya başlamıştı. Bundan cesaret alan Fransızlar taarruzlarını hızlandırmışlardı.

Bu durum karşısında Türk bölüğü, esas savunma mevzisindeki birliklerin himayesinde geri çekilerek, Akbaba ziyareti tepesinde bulunan Tabur bölgesindeki savunma mevzisine girmişti. Buradaki 24'üncü Alayın birlikleri ile diğer birlikler de savunma için büyük gayret gösterdilerse de üstün Fransız kuvvetlerini durdurmak mümkün olamamış ve geri çekilerek Kilis - Antep yolununun kontrolünü bırakmak zorunda kalmışlardı. Kızılgöl üzerinden yürüyen Fransız kolu da Ulumasara güneyinde sağdaki kol ile birleşmişti.⁵⁹¹

⁵⁸⁹ Savunmada emniyet kuvvetlerinin kullanılması ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: İleri Karakol Hidematı, Matbaa-ı Arşak Aruyan, Dersaadet, 1327, s.3.

⁵⁹⁰ Taktik intikal ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: KKT 7-8B, 3. Bölüm.

⁵⁹¹ TİH IV. Cilt, s.123-137.

Kilis üzerinden gelen Fransız Kuvvetleri, Antep'te kuşatmada kalan Fransız birliklerini takviye etmek, iaşe ve personel değişimini tamamlayarak emniyetli bölgede kalmalarını muhafaza etmek şartıyla oldukça kuvvetli bir birlikle harekate karar vermişlerdi. Fransızların hareket hedefi belli idi. Bu hedefi gerçekleştirecek, kuvvet, zaman ve mekan faktörlerini gözönüne alarak bir plan belirlemişlerdi. Suriye'de de işler karışmaya başlıyordu; Faysal, 9 Mayıs tarihinde Suriye ileri gelenlerini toplamış ve desteklerini almıştı, Fransızlara direnecekti.⁵⁹²

Fransızlar tek istikametten yapılacak intikalin durdurabileceğini, zamanında Antep'i takviye edemeyeceklerini ve Türk kuvvetlerini birden çok cephede savunmak zorunda bırakmak maksadıyla, 2 koldan taktik intikale başlamıştı. Koordinasyonu zor olmakla birlikte sıklet merkezi prensibinin aksine kuvvetleri bölmekle birlikte Milli Kuvvetleri de kuvvet çoğunluğu ile bir istikamette savunma yapmasını önlemek istemişlerdi. Fransızlar Muharebe sahası istihbaratını iyi yapmışlardı ve 10 Mayıs tarihindeki intikalin engellenmesinden dersler çıkarmışlardı. Fakat Milli Kuvvetler yine tek istikameti kapatacak şekilde tertiplenmişlerdi. Düşmanın aynı tertip ve istikamette gelmesini bekleyerek hata yapmışlardı.

Milli Kuvvetler, Fransız kuvvetlerini karşılamak üzere, nizami kuvvetleri ve yerel milli kuvvetler mevzi ve oynak savunma karışımı bir savunma tertibi ile bölgenin en kritik kesimlerinde emniyet kuvveti çıkararak savunma düzeni almıştı.

Damburalı Kızılgöl istikametinden ilerleyen Fransız unsurları zayıf milli kuvvetleri atarak ilerlemesini devam ettirmiş, Kazıklı-Kertil istikametindeki bir bölük kadar kuvvetini öncüye memur ederek intikale başlamıştı.⁵⁹³

Milli Kuvvetlerin çıkardığı emniyet kuvveti ile Fransız birliklerinin öncü kuvvetleri muharebeye tutuşmuş ancak Fransızların elindeki topların daha uzun menzilli olması ve silah sistemleri ve mühimmat miktarının daha fazla olması nedeniyle Türk kuvvetleri tutunamamış, asıl kuvvetlerin bulunduğu bölgeye geri çekilmişti.

Esas savunma unsurları da Fransız kuvvetlerinin fazlalılığı ve üstün silahları karşısında tutunamamıştı. Fransızlar lojistik açıdan kuvvetli idi ve mühimmat sorunu yoktu. Fransızlar, birliklerini kesin sonuç noktası olan Ulumasara Köyü bölgesinde toplayabilmiş ve sıklet merkezi yapmıştı. Düşman topçu ateşi ile cepheden birlikleri cepheden tespit ederken kuşatıcı manevralarla birliklerimize yandan taarruz

⁵⁹² Güztoklusu, **A.g.e.**, s.100.

⁵⁹³ Geniş Bilgi İçin Bkz.: **KKT 7-8B**, 3. Bölüm.

etmekteydi. İhtiyatta olan birlikler muharebeye hiç müdahale etmeden çekilmeye başlamıştı.⁵⁹⁴ Karşı taarruz fırsatı kaçırılmıştı.⁵⁹⁵

Üstün kuvvetlere karşı yıpratma muharebeleri yapmak baskını/pusuyu seçmek uygun olabilirdi. Bir bölgede mevzi savunması yapar gibi tutunmak mümkün değildi. Lojistik sınırlı idi. Silah çeşitliliği çok, mühimmat sınırlı olduğu için ancak mühimmat olduğu sürece çarpışılabilirdi. Milli Kuvvetler de öyle yapmıştı. Mühimmat bitince çekilmeye başlamışlardı. Topçularımızın menzilinün düşmana nazaran daha kısa menzilli olması savunmayı oldukça zorluyordu.

Değişik birliklerden bir savunma tertibi alınmıştı. Her alaydan bir tabur ya da bölük savunma bölgesinde bulunuyordu. Böyle bir durumda emir komuta birliğini sağlamak çok güçtür. 10 Mayıs tarihinde aynı bölge geri çekilmeye zorlanan düşman sıkı bir şekilde takip edilerek geri çekilmesi bozguna uğratılabilseydi, düşman bu harekate cesaret etmesi önlenebilirdi.⁵⁹⁶ 10 Mayıs tarihinde bu bölgede mağlup olan düşmanın aynı taarruz tertibi ile gelmesinin beklenmesi hatalı bir değerlendirilme olmuş, savunma tertibi değiştirilerek, aldatma yapılması daha uygun olabilirdi.

Körkün bölgesinde ihtiyatta bekletilen iki bölük karşı taarruz maksadıyla kullanılmamıştır.⁵⁹⁷ Savunma yapan kuvvetler cepheden tespit yaparken ihtiyatta bulunan kuvvetler başka bir istikametten düşmanın yanına ve gerisine karşı taarruz yapabiliirdi. Bu şekilde düşman iki ateş arasında bırakılarak bozguna uğratılabilirdi.

Nisbi muharebe gücü açısından kuvvet ve lojistik yönünden yetersiz kuvvetle yapılan muharebede asimetrik taktikler uygulamak suretiyle ancak güçleri dengeleyebilirdi. Polat beyin hareketin başında Damburalı-Kızılgöl bölgesinde yapmaya çalıştığı baskın bu açıdan doğru ancak yetersiz kalmıştı. Muharebe sahasının her yerinden düşmanı küçük hareketli unsurlarla Kilis'ten itibaren, hatta üs bölgesinden başlayarak taciz etmek uygun bir hareket tarzı olabilirdi. Milli Kuvvetler; Fransızlara Akbaba- Gürgün cephesinde işgal ve Mızımız Dere yönlerinden geçerek doğrudan doğruya ağırlıklarına ve gerisine saldırmış olsaydı, o kadar geniş cephede yayılan düşmanı durdurabilir, şaşırtabilir ve dağılmasını sağlayabilirdi. Bu hususlar ihmal edilerek, yetersiz kuvvet ve yetersiz cephane ile çatışmaların kabul edilmesi, muharebenin kaybedilmesini de beraberinde getirmişti.

⁵⁹⁴ Üzel, **A.g.e.**, s.83.

⁵⁹⁵ Savunmada karşı taarruzla ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.; **Mevzi Muharebelerine Dair Tecrübeler**, s.12.

⁵⁹⁶ **Piyade Talimnamesi**, 1330, Madde:422, s.202.

⁵⁹⁷ **Yeni Alman Piyade Talimnamesi**, Madde:294, 1325, s.125.

Muharebeye katılan Nizami Kuvvet personelinin ve Kuvayı Milliye Unsurlarının muharebe tecrübelerinin ve disiplinlerinin zayıf olması nedeniyle, düşmanın topçu atışı ve manevrasını gördüğünde, direnmeden mevzilerini terk etmesi, cepheye sirayet etmekte ve cephe kolayca geriye doğru çözülebilmekte idi.⁵⁹⁸ Bu çatışmalarda yedek subay Mahmut Efendi şehit olmuş, cenazesi muharebe meydanından ancak birkaç gün sonra alınabilmişti.

23 Mayıs tarihinde intikal yolu üzerindeki Türk kuvvetlerinin çekilmesi üzerine Fransızlar, bir kolu ile Kilis-Antep yolu üzerinden ve diğer kolu ile Nafak boğazı istikametini izleyerek, Kurbantepe ve Düztepeye taarruz ederek bu bölgeleri ele geçirmiş ve Türk kuşatmasını ortadan kaldırmış ve şehre tekrar hakim bir konuma gelmişti.

24 Mayıs tarihinde Dülük bölgesine çekilen Türk kuvvetleri tarafından açılan topçu ateşi ile kolej bölgesindeki Fransız ağırlıklarına hasar verdirilmiş, aynı gece Battal höyük bölgesinde yine bir baskın icra edilerek, Fransız kuvvetleri taciz edilerek, Türk kuvvetlerinin sadece geri çekildiği ancak bölgede her zaman hazır olduğu mesajı iletilmişti.

24 Mayıs'ta Sarımsaktepe gerisinde, gece geçen düşman konvoyuna ateş ettirilmiş bunun üzerine düşman ağırlıklarını bırakarak kaçmıştı. Gece düşmanın bıraktığı birkaç nakliye arabasını ele geçirmek için silahlı ve silahsız sorumsuz kişilerin bu bölgeye hareket etmesi üzerine, bölgede çatışma çıkmıştı. Çatışmaya müdahale etmek ve tepeyi ele geçirmek için hareket eden Karayılan Molla ile Boyno oğlu Memik Ağa birliklerinin bölgeye gelmesi ile çatışma büyümüş ve çatışmada, savaşın ilk günlerinden beri çete reislerinin en değerlilerinden birisi olarak ismi efsaneleşen Karayılan ne yazık ki şehit olmuş, üstelik iki üç saat süren bu çatışmada 20'den fazla şehit ve yaralı da verilmiş, Sarımsaktepe de elde edilememiştir.⁵⁹⁹

Bu arada şehrin düşman tarafından sarılması olasılığı düşünülerek yeni savunma önlemleri alındı. Çınarlı'dan Musullu'ya kadar iç cephe, birinci bölge adıyla, askerlik şubesi Reisi Binbaşı Abdurrahman Bey Komutasına, Musullu'dan Şeyh Camiine kadar da, şehrin güney ve kısmen doğu kesimini savunan siperler, ikinci bölge adı ile Yıldırım Taburu emrine, Şeyh Camii'nden depoya (Çocuk Yuvasının bitişiği) kadar,

⁵⁹⁸ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, ATASE yay., Ankara, 1997, sy.104, Belge:2918, s.72-76;Belge:2920, s. 880-83; Abadie, **A.g.e.**, s. 16.

⁵⁹⁹ Halil İbrahim Yakar, Ü. Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması, Heyet-İ Merkeziye Muhabere Defteri**, s.100-103; Lohanlızade, **A.g.e.**, s.72-73.

şehrin doğu ve kuzey kesimindeki siperler de, üçüncü bölge adı ile Kasabın oğlu Mustafa Çavuş emrine verilerek şehrin savunma organizasyonu hemen düzenlendi ve savunma mevzileri ve tahkimat gözden geçirildi.

24-29 Mayıs arasında şehrin muhtelif mahalleleri düşman tarafından aralıksız gece gündüz bombardıman edilmiş, 19 hane, 1 camii, 3 han harap olmuş ve 5 yaralı ile 3 şehit verilmişti.⁶⁰⁰

3.7. FRANSIZLARLA YAPILAN MÜTAREKE, ELCEZİRE VE ADANA CEPHELERİ KOMUTANLIKLARININ KURULMASI

Güney Cephesinde Kuvâ-yı Milliye'nin teşkil edilmesinden sonra işgal kuvvetlerine karşı oluşan silahlı mukavemet; bölgede konuşlu bulunan 12, 13 ve 3.Kolorduların birlikleri ile de desteklenerek Fransız birliklerinin üzerinde etkisini gösterdi. Diğer taraftan, Heyet-i Temsiliye'nin Adana-Pozantı güney bölgesi ile Maraş bölgesindeki harekâtın sevk ve idaresi hakkında verdiği direktifler ile Halep, Suriye ve Filistin'deki Milli Teşkilatlar ile irtibata geçerek bu kuruluşlara da verdiği talimatlar, mücadeleyi bölgenin geniş bir alanına yaymakta ve Fransızların bölgedeki etkinliğini azaltmaktaydı.⁶⁰¹ Milli Mücadele stratejisi kapsamında, Güney Cephesinin her yerinde ve bu cepheyi doğrudan ilgilendiren Suriye'de, Fransız birliklerinin bir bölgede kuvvet toplamasının önüne geçerek, koordineli hareketlerini önleyecek şekilde Kuvayı Milliye faaliyetleri ile Suriye'deki Fransız karşıtı hareketler senkorize edilmişti. Bu sayede Fransız kuvvetlerinin bir kısmı Suriye hareket alanına kanalize olmak zorunda bırakılmıştı.⁶⁰²

3.7.1. Mütarekenin Başında Askerî Durum

Fransızlar, Suriye ve Adana bölgesini işgal ettikten sonra Adana bölgesinde Türk kuvvetleri tarafından güç durumlara düşürülmüştü. Toroslar ve Adana Ovası'nda Kuvayı Milliye'nin baskınları ile Fransızlara ağır kayıplar verdirilmiş ve Pozantı'da kuşatılan 300'den fazla mevcutlu Fransız taburu, tabur komutanı ve eşi ile birlikte esir edilmişti.⁶⁰³ Maraş ve Urfa'da yenilgiye uğratılan Fransızlar, buralardan da çekilmek zorunda kalmışlar, Antep'te çok ciddi direnmeler karşısında da güç durumlara düşmüşlerdi.⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 73; Ünler, **A.g.e.**, s.60.

⁶⁰¹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15**, Belge Nu.:401-402.

⁶⁰² **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 15**, Belge Nu.:382-383.

⁶⁰³ **TİH, IV.Cilt**, 2009, s.157-159;**Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**; Kol: İSH,Kutu: 942, Göm: 54, Belge: 54-1; **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**; Kol: İSH, Kutu: 766, Göm: 140, Belge: 140-3;Bayaz, **A.g.e.**, s.114.

⁶⁰⁴ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.147, 153.

Suriye bölgesinde halk arasındaki hoşnutsuzluklar, zaman zaman ve yer yer çıkan kargaşalıklar, Halep-Rayek tren hattının Fransızlar tarafından kullanılmasında Faysal Hükümetinin çıkardığı zorluklar, Fransızları burada da zor duruma düşürmüştü, Birinci Dünya Savaşı'nın zorlu cephelerinde çarpışmış ve savaştan usanmış Fransız milleti, savaş yanlısı olmayan bir tutum takınmış ve 1919'da Sovyet Rusya'ya karşı Besarabya'da savaşan Fransız kolordusunda da bu durum açık olarak görülmüştü.⁶⁰⁵

Yine birçok siyasi konuda ve özellikle Rusya, Almanya konusunda, Fransızlarla İngilizler arasında anlaşmazlıklar baş göstermiş olduğundan, İngilizleri Fransız çıkarlarına daha elverişli bir durum almaya zorlamak amacıyla, henüz kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti ile temas ve görüşmek istemişlerdi.⁶⁰⁶ Fransız Basınında da Fransız Hükümetinin, Anadolu hükümeti ile doğrudan doğruya ilişkide bulunması isteniyordu.⁶⁰⁷

Bu sebeplerle Fransızlar Mayıs 1920 başlarında Türk Millî Hükümeti ile görüşme ve anlaşma yollarını aramışlardır. Önce Ankara'ya, İstanbul'dan bir Binbaşı ile bir sivil memur gelmiş, bu görüşmelerde esaslı bir sonuç elde edilememiştir. Fakat Mayıs sonlarına doğru Suriye ve Kilikya Yüksek Komiseri General Goureaud adına hareket eden Robert De Caix başkanlığındaki Fransız heyeti Ankara'ya gelmiş, bu heyetle 20 günlük mütareke yapılması kararlaştırılmıştır. Bu mütareke ile Kilikya'daki Fransız işadamlarına ve yönetimine ayrıcalık tanınacaktı. Buna karşılık Fransa Hükümeti, Türk Millî Hareketine karşı çıkmayacak, hatta onun amaçlarını resmi olmayan biçimde destekleyecekti.⁶⁰⁸

Bu mütareke ile Adana bölgesinde bulunan ve kısmen ordu birlikleri ile takviye olunan Millî Kuvvetleri düzenlemek mümkün olacaktı. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, 29 Mayıs 1920'de Niğde'de 11'inci Tümen komutanına yazdığı yazıda, Adana, Tarsus ve Mersin'in zabtı için mütareke döneminde esaslı hazırlıkların yapılması ve eli silah tutan tüm halkın bu harekâta iştirak etmesini ve harekât için ne kadar cephaneye ihtiyaç duyulduğunun hesaplanarak bildirilmesini istemiştir.⁶⁰⁹

Büyük Millet Meclisi de henüz İtilaf devletlerince tanınmamış olduğundan mütareke döneminde ayrıca Fransızları İstanbul hükümeti ile konuşmaktan alıkoyarak

⁶⁰⁵ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Akyüz, **A.g.e.**; Öztürk, **A.g.e.**, s.105; **TİH IV. Cilt**, 1966, s.149.

⁶⁰⁶ M.Kemal Atatürk, **Söylev (Nutuk) Cilt: II**, TDK, 1978, Ankara, s. 335-336; Çanlı, **Millî Mücadele'de Uygulanan Askerî Strateji**, s.88-90.

⁶⁰⁷ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Akyüz, **A.g.e.**; İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara, 1981, s.106; **İrade-i Milliye Gazetesi**, 15 Mart 1920, sy. 30, s.2; 18 Mart 1920, sy. 31, s.1.; İhsan Ilgar, **Mütarekede yerli ve yabancı basın**, İstanbul, 1979, s.144.

⁶⁰⁸ Salahi R. Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız", **Belleten**, Ankara, 1981, Atatürk Özel Sayısı, s.328-331; Cemal Güven, **Millî Mücadelede Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri**, Eğitim Yay., Konya, 2012, s.107.

⁶⁰⁹ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 766, Göm: 144, Belge: 144-1.

Ankara'daki Millî Hükümetin varlığını tanımak gibi siyasi kazanç elde edilecekti.⁶¹⁰ Bu mütareke Fransızların Adana dolaylarını boşaltarak Türklere teslim edecekleri umut ve kanısını doğurmuştu. Oysa Andrea kitabında böyle bir hususun olmadığını belirtiyordu.⁶¹¹

Fransızlarla yapılan mütareke sonucunda iki taraf arasında aşağıdaki maddelerin kararlaştırıldığı Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in imzasıyla bütün Adana Cephesi'nde bulunan birlik komutanlıkları ile Kuvayı Milliye komutanlıklarına ve idari makamlara bildirilmiştir.⁶¹²

"29 - 30 Mayıs 1920 gece yarısından itibaren bütün Fransız cephesinde Fransızlarla mütareke yapılacaktır. Mütareke süresi 20 gündür. Pozantı ve Sis'te bulunan Fransız birlikleri bütün eşya ve gereçleriyle birlikte Adana - Mersin demir yoluna kadar çekileceklerdir. Antep, Fransızlar tarafından boşaltılacak ve şehir içindeki Fransız kuvvetleri ordugâhlarına çekileceklerdir. Ateşkesin ilk 10 gününde Pozantı, Sis ve Antep'in tahliyesi son bulacaktır.

Mütarekenin ilk on günü içinde elimizde bulunan Fransız esirlerinin geri verilmesine başlanacaktır. Fransızlar'da bulunan siyasi tutuklular ve esirlerimiz teslim alınacaktır.

Adana valisi ile Osmanlı hükümeti memurları arasında serbestçe haberleşme yapılacaktır. Pozantı - Sis ve Antep'in boşaltılması şartları ve esirlerin değiştirilmesi hakkında ayrıca bilgi verileceğinden şimdilik yalnız 30 Mayıs 1920 sabahından itibaren mütareke yapılması sağlanmalıdır. Bu emir 30 Mayıs 1920 sabahına kadar en ileri hattaki birliklere bile tebliğ edilmiş bulunacaktır. Bu maddeler ciddiyetle uygulanacaktır."⁶¹³

Fransızlar, Antep şehrinin boşaltılması hakkındaki mütareke maddelerini eksik olarak uygulamış, 1 - 3 Haziran 1920'de Kilis'te 2'nci Tümen Komutanı General Lamothe ile yapılan görüşmede, şehrin kenarında ordugâh olarak kullandıkları kolej civarındaki evlerle Garaf su deposunu şehir dışı kabul ederek boşaltmayacağını ancak tarafımızdan işgal edilmemek şartıyla Kurbanbaba ve Mardin mevkisinin boşaltılacağını bildirmişti. Antep'teki Ermeniler, özellikle Amerikalılar, Türklerin yapacağı sanılan katliamdan korktuklarını ve her gün heyecan içinde olduklarını bu sebepten Antep'in büsbütün boşaltılmasının doğru olmayacağını ileri sürmüşlerdi.⁶¹⁴

Bunun asıl sebebi kolej binalarının Fransızlar tarafından tahkim edilmiş olması ve birçok gereç deposunun bulunmasıydı. General Lamothe , Antep'in boşaltılması ile top

⁶¹⁰ Atatürk, **Söylev (Nutuk) Cilt: II**, 1978, s. 336.

⁶¹¹ "Mayıs'ın 29'unda Kemalistlerle bizim aramızda 20 gün müddetle mütareke akd ve imza edildiğini öğrendik. İtilafın tarafımızdan bazı arâzinin ve bu meyanda Kilikya'nın tahliyesini ihtivâ ettiği zannolunuyordu. Fakat bu babda kat'i hiçbir şey bildirilmemiş idi." Andrea, **A.g.e** s. 45; Ünler, "Antep Savunması", s.120; Pamuk, **A.g.e**, s.219.

⁶¹² **Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi**, Kol: İSH, Kutu; 342, Göm; 5, Belge: 5 - 22.

⁶¹³ **Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi**, Kol: İSH. Kutu: 766, Göm; 144, Belge; 144 - 2; Kutu: 342, Göm: 5, Belge: 5 - 22.

⁶¹⁴ Abadie, **A.g.e.**, s.65-70.

menzili dışına çıkılması hakkındaki Türk isteğini, General Goureaud'ya yazacağına söz vermişti.⁶¹⁵

Antep hakkındaki görüşmeler 8 Haziran 1920'de bitti. Fransızlar mütareke için kararlaştırılan esaslara uymamışlardı; Mütarekeden amaçları, Suriye'de problemlerini halletmek, esirlerini kurtarmak ve Türklere yapacakları taarruz hazırlıklarını tamamlamaktı. Nitekim Kuvayı Milliye komutanı Recep, Antep'ten Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta, Fransızların şehir içinde ve dışında tahkimata devam etmekte olduklarını, bu durumun mütarekeye aykırı olması nedeniyle bunu şiddetle protesto ettiklerini belirtmiş, Fransızların cevaben tahkimat yapmayacaklarını bildirmelerine rağmen sözlerinde durmadıklarını ifade etmişti.⁶¹⁶

Fransızlar, 8 Haziran 1920'de mütarekeden faydalanarak Karadeniz Ereğlisi'ne çıkarma yapmış ve memleketin önemli bir noktasını daha işgal etmekten çekinmemişlerdi. Bu sebepler yüzünden Fransız Komutanı Guro'nun Adana'da esir mübadelesinin tamamlanabilmesi için verdiği 13 Haziran 1920 tarihli mütarekeyi 10 Temmuz'a kadar uzatma teklifi kabul edilmemiş ve 18/19 Haziran 1920 gece yarısından itibaren bütün Fransız cephesinde muharebenin tekrar başlaması, Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in 17 Haziran 1920 tarihli şifresiyle emredilmişti.⁶¹⁷

Mustafa Kemal Paşa, 29 Mayıs tarihinde Mecliste yapılan gizli oturumda Fransızlarla yapılan ateşkes Antlaşması hakkında kimi «tereddütler» doğduğunu belirtmiş ve açıklama yapmış ve bu anlaşmanın bize neler kazandırdığını özetle şöyle anlatmıştı:

“...önce, gönüllü savaşçılarımızı düzenlemek için gereken süreyi kazanmak istedik. Siyasal yönden, yazgımızı düzenleyecek olan Ferit Paşa Hükümeti değil, sizsiniz. Düşmanlar sorunları çözmek için Ferit Paşaya değil, size başvuruyorlar. Bunu, imzalı belgelerle ortaya koymuş bulunuyoruz.

Sınır sorunu: Kilikya'yı boşaltmaya yatkın olan Fransızlar, Suriye'yi boşaltmak istemiyorlar. Bu iki ülkenin sınırı Ceyhan'dan geçer. Böyle olunca da Kilis, Antep, Urfa ve Mardin Suriye'de kalıyor. Anlaşmamızla bunu önledik.

Bu yirmi gün, temel bir anlaşma için, iki yana da düşünme ve yetki alma olanağı vermiştir. İnanıyoruz ki, Fransızlar bizimle anlaşmayı içtenlikle istiyorlar. Çünkü bizi karşılıklarına almakla bir kazanç sağlamıyorlar, giderleri çoğalıyor. Bizimle anlaşmaya çalışmalarının nedenleri bunlardır...”⁶¹⁸

İsmet Paşa ise Antep Heyet-i Merkeziye'sine yazdığı mesajda;

“...Bizim Fransızlarla ateşkesten beklediğimiz birinci fayda, Antep bölgesini serbest bulundurarak takviyesine imkan hazırlamaktır...”⁶¹⁹ diyordu.

⁶¹⁵ TİH, IV. Cilt, 1966, s.154.

⁶¹⁶ Gnkur. ATASE Bşk.İğî Arşivi, Kol: İSH. Kutu: 622, Göm: 2, Belge: 2-1; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, ATASE yay., Ankara, 1997, sy.104, Belge:2923, s.92-95.

⁶¹⁷ Gnkur. ATASE Bşk.İğî Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 29, Belge: 29 -12.

⁶¹⁸ TBMM Gizli Celse Zabıtları I, İş Bankası Yay. Ankara, 1985, s.46-47; Bayaz, A.g.e., s. 118.

⁶¹⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, ATASE yay., Ankara, 1997, sy.104, Belge:2921, s.86-89.

3.7.2. Mütareke Devresinde Tarafların Faaliyetleri ve Olaylar

18 Haziran 1920'de mütareke resmen bitmiş olmakla beraber Antep'te sükûnet devam ediyordu.⁶²⁰ Mütareke sırasında muharebe hazırlıklarına devam edilmiş, 18 Haziran 1920'de Emekli Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) Mustafa Efendi komutasında bir Kuvayı Milliye taburu kurulmuştu. Bölüklerin başına yedek subay verilmiş, Antep'te daha önceden kurulan Yıldırım Taburu, bir makineli tüfek bölüğü ile takviye edilmiş,⁶²¹ Lewis makineli tüfeklerin cephanesizliğinden ötürü bunlardan hakkıyla faydalanılamaması nedeniyle, Tabur tüfekçisi Yusuf Usta bu tüfekleri Türk cephanesine uydurmuş ve bunlara "Yıldırım Yusuf " adı verilmişti.

Savaşın uzaması ile zor durumda kalan asker ailelerine yardım için Heyet-i Merkeziye'nin yardımı ve Hükümetin desteğiyle Muhtac-ı Muavenet asker ailelerine yardım adıyla bir cemiyet oluşturulmuş, Kuvayı Milliye Komutanı ve Mutasarrıf, Heyet-i Merkeziye'nin teklifi ile görevden alınmış, Kuvayı Milliye Komutanlığına Yarbey İrfan bey, mutasarrıflığa ise Hama mutasarrıfı Sabri Bey atanmıştı.⁶²²

Türkler bu hazırlıklarla uğraşırken, Suriye'nin kıyı kısımlarıyla, Adana bölgesi ve Güney Anadolu'yu işgal eden Fransızlar, henüz Suriye'nin işgalini tamamlayamamışlardı. Şam'da Faysal'ın idaresi altında bağımsız bir Suriye Krallığı vardı. Halep, Hama, Humus gibi şehirler bu hükümetin idaresi altında bulunuyordu.⁶²³ Mütarekenin imzası üzerine Antep'teki Fransız kuvvetleri yine eski mevcuduna indirilerek bazı birlikler geriye alınmış, Urfa'nın düşmesi ile Akçakale'den Cerablus'a kadar istasyonlardaki garnizonların kaldırılması faydalı görüldüğünden buralardaki kuvvetler de Katma'da toplanmıştı.⁶²⁴

Fransızların bu hazırlıklarını gören Suriye resmi makamları, 3 Temmuz tarihinde Kilis'in Kefergani köyünde Türk makamları ile gayri resmi bir görüşme yapmış ve Fransızlara karşı ortak hareket edilmesi ile ilgili karara varılan hususlar Ankara'ya arz edilmek üzere Antep Heyet-i Merkeziye'sine gönderilmişti. İki taraf arasında anlaşmaya varılmadan Fransızlar Halep'i işgal edince bu teşebbüs yarım kalmıştı. Ama bu girişimin faydaları sonraları görülecekti.⁶²⁵

Bu arada, Katma'da topladığı kuvvetlerle kuzeyden ve Beyrut'taki 3'üncü Fransız Tümeni ile Beyrut'tan harekete geçen Fransızlar, 20 Temmuz 1920'de Halep ve Şam'ı,

⁶²⁰ TİH IV. Cilt, 1966, s.155.

⁶²¹ Öztürk, A.g.e., s. 113.

⁶²² Öztürk, A.g.e., s. 114;Yakar, Pusat, A.g.e., s. 109-112,124.

⁶²³ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Kılınçkaya, A.g.e.

⁶²⁴ Andrea, A.g.e., s.36.

⁶²⁵ Güngör, A.g.e., s.172-173; Yakar, Pusat, A.g.e., s.158-164.

sonraki günlerde de diğer Suriye şehirlerini muharebesiz işgal ederek Suriye'nin işgalini tamamlamışlardı. Suriye'nin tamamen işgali üzerine Fransızların karşısında direnen, yalnız Antep ve Adana kalmıştı. Ellerindeki kuvvetlerini buralara göndererek yeniden ve daha önemli muharebelere girişecekleri pek tabii idi.⁶²⁶

Fransızlar, bu mütarekeyi iki devlet arasında yapılmayıp, bölge Kuvayı Milliye komutanları ile Fransız komutanı arasında yapılmış bir anlaşma olarak kabul etmek istemişler, Mütareke sırasında 8 Haziran 1920'de Karadeniz Ereğlisi'ni işgal etmeleri bunu göstermişti.⁶²⁷

3.7.3. Elcezire ve Adana Cephesi Komutanlıklarının Teşkili (26 Haziran 1920)

Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla, Millî Teşkilat bir hükümet şekli alınca, orduda da yeni teşkiller meydana getirmek gereği ortaya çıkmıştı. Bakanlar kurulunun 26 Haziran 1920 tarihli kararnamesiyle İran sınırı ile Fırat Nehri arasındaki bölgede Elcezire Cephesi Komutanlığı kurulmuş, bu cephe komutanlığının bölgesi, 13'üncü Kolordu bölgesini yani Musul, Bitlis, Diyarbakır ve Elazığ illerini kapsamaktaydı.

Aynı tarihte (26 Haziran 1920) Fırat'ın batısından Toroslara kadar olan bölgede de Adana Cephesi Komutanlığı kurulmuş ve komutanlığına Kurmay Albay Selahattin Adil atanmış, bu cephe komutanlığı, Fırat Nehri'nden Antalya sancağına kadar olan bölgedeki vilayet, kaza ve sancakları kapsıyordu.⁶²⁸

Bu cephede diğer iki alayı daha önce Afyon'a gönderildiğinden bir alaylı 41'inci Tümen ve Antep'teki 9'uncu Alay ile mevcutları ancak 3000'i geçmeyen Kuvayı Milliye birliklerinden başka bir kuvvet yoktu. Bu cephede Nizami kuvvetler ile Haçin, Sis bölgesindeki Kilikya Kuvayı Milliyesi ve Maraş, Antep, İslahiye bölgesindeki Antep Kuvayı Milliyesi doğrudan doğruya Adana Cephesi Komutanlığı'nın emrine gireceklerdi. Cephe komutanlığı karargâhı Genelkurmay Başkanlığınca Kayseri olarak tespit edilmişti.

Kurmay Albay Selahattin Adil 29 Haziran 1920'de bir emir subayı, bir topçu komutanı (Albay Recep), bir kurmay yüzbaşı ve bir yedek subaydan oluşan karargâhıyla Ankara'dan yola çıkmış, cephesini teftişten sonra 10 Temmuz 1920'de Maraş'ta bulunmuş, daha sonra da Antep bölgesine intikal ederek burada kalmıştı.

6 Ağustos 1920'de Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, Adana Cephesi Komutanlığına gönderdiği emirde:

“Alınan bilgilerden, komuta heyetinin cepheyle esaslı olarak ilgilendiği ve genel durumun gerekliliğine göre tedbirler alındığını memnuniyetle gördüm. Haber alma işine daha fazla önem verilmelidir. Cephedeki Kuvayı Milliye'nin mevcudunu

⁶²⁶ TİH IV. Cilt, 1966, s.156.

⁶²⁷ TİH IV. Cilt, 1966, s.156.

⁶²⁸ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 748, Göm: 200, Belge: 200- 1.

artırmaya ve bu kuvvetlerin zamanla askerî teşkilata dâhil edilmesi hususuna önem verilmelidir. Yeniden teşkil edilecek olan Tümen (9'uncu Tümen) kuruluncaya kadar cephedeki Kuvayı Milliye'nin düşmanı tedirgin etmeye devam etmeleri çok önemlidir."⁶²⁹

diyerek Adana cephesinin yürüteceği hareketin stratejisini belirliyordu.

Mütareke, iki taraf açısından kazan kazan politikasıyla yürütülmüştü. Fransızlara göre Suriye ve Halep bölgesi daha zayıf ve dirençsiz fakat Anadolu'da işleri zordu. Fransız tarafı Anadolu'nun güneyinde sağladığı geçici sukunet ile birliklerini Suriye'de toplama fırsatı bulmuş ve sıklet merkezi yaparak, Suriye'de kendisi açısından problem kaynağını ortadan kaldırmış ve artık Anadolu üzerinde kuvvet çoğunluğu toplama imkanına kavuşmuş, geri bölgesini emniyete almıştı.⁶³⁰ Fransızlar artık Antep'i kendisine tahsis edilen bölgeleri elde etmek için bir menzil bölgesi yapabiliyordu. Sahada nasıl olsa güçlüydü ve politikasını buna göre tanzim edebilirdi. Artık bu coğrafyada savaş onlar için tek cephe haline gelmişti.

Heyet-i Temsiliye ise bu mütarekede uzun vadeli bir öngöründe bulunmuş, İtilaf Devletleri arasındaki güveni iyice zedelemiş ve kendisine karşı oluşabilecek İtilaf Devletleri işbirliğine büyük bir darbe indirmişti. Heyet-i Temsiliye'nin stratejisinde en tehlikeli düşman Anadolu'nun batısından doğusuna doğru taarruz eden Yunan Kuvvetleri idi. Yapması gereken, iç hat manevrasının doğası gereği, Yunan Kuvvetlerine tedbir almaktı. Bunu da yapmıştı. Ayrıca ilk defa siyasi olarak tanınma ve Anadolu'da son sözü söyleme yetkisinde olduğunu bir Batı'lı devlete teyit ettirmişti.

Milli Kuvvetler açısından zaman kazanılmış, emir komuta bağlantıları, 23 Nisan 1920'de ilan edilen Milli Devlete uygun hale getirilmişti. Birlikler, kuvvet ve silah açısından takviye edilmişti. Güney Cephesini sevk ve idare edecek komutan ve karargah heyeti; muharebeleri emir komuta edeceği uygun yere konumlanmıştı. Bölge yeni Türk Devletinin, Milli Mücadele Stratejisine uygun olarak savunulacaktı.

Her ülke mütarekeyi kendi menfaatleri açısından değerlendiriyordu. İsmet İnönü 29 Mayıs 1920 tarihinde Meclisin gizli oturumunda yaptığı konuşmada⁶³¹:

"...İtilaf devletlerinin elinde başka güçleri yok demek istemiyorum. Memleketlerinde daha büyük orduları ve örgütlenmeleri vardır. Ancak bugün buraya gönderdikleri

⁶²⁹ Mustafa Onar, **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları II**, Belge Nu.:917, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s.176-177.

⁶³⁰ Paris'te Lord Derby'den İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen 7 Haziran 1920 tarihli telgrafın özetinde: "...Fransa Dışişleri Bakanlığı Genel sekreterinin söylediklerine göre, Fransız kuvvetlerinin ancak Pozantı, Urfa Birecik ve Maraş gibi ileri hatlardan çekilmiş buldukları, fakat Mersin, Tarsus, Adana, Osmaniye, Antep gibi yerlerden çekilmek niyetinde olmadıkları..." Geniş Bilgi İçin Bkz.: Bilal Şimşir, **İngiliz Gizli Belgelerinden Atatürk II**, Ankara, 1973-79, Nu.40.

⁶³¹ **TBMM Gizli I**, 38-44; Bayaz, **A.g.e.**, s. 117-118.

güçlerin azlığı, projeyi yalnız Ermeni ve Yunan ordularından beklediklerini ortaya koyuyor...”
diyerek, yapılan mütarekenin geçici olduğunu ve İtilaf Devletlerinin Yunan ileri hareketinin sonuçlarına göre hareket edecekleri değerlendirmesinde bulunuyordu.

Mütareke sürecinde Antep Heyet-i Merkeziyesi bir yandan savaş hazırlıklarıyla uğraşmış diğer yandan görevini yapmadıklarını düşündüğü önemli memurlarını değiştirmeye çalışmıştı. Antep Heyet-i Merkeziyesi, Mutasarrıf Celal bey ve Kuvayı Milliye komutanı Recep Beyden görevlerini savsakladıkları gerekçesiyle rahatsızdı ve değiştirilmelerini istiyordu; bu maksatla, 25 Hazirandan itibaren Büyük Millet Meclisi, Antep mebusları, 3'üncü Kolordu Komutanlığı ve Maraş Bölge Komutanlığına defalarca yazılar yazmışlardı(Antep Heyet-i Merkeziyesinin 4, 7,10,11 ve 15 sayılı yazıları). Selahattin Adil bey, bu başvurular üzerine 28 Temmuz tarihinde Adana Cephe Komutanlığı sıfatıyla Recep beyi görevden alarak, Antep'e yeni atanan İrfan beyi bu göreve atamıştı.⁶³²

3.8. MÜTAREKEDEN SONRA 1920 YILININ SONUNA KADAR YAPILAN HAREKÂT

3.8.1. Antep'te Mütarekeden Sonra Yapılan İlk Türk Taarruzu (29 Temmuz 1920)

Mayısın sonlarında Fransızlarla imzalanan mütareke sonrasında Antep bölgesinde 700 kadar Fransız askeri kalmıştı. Abadie kitabında bu kuvveti, 4 piyade bölüğü, 1,5 Makineli Tüfek Bölüğü ve 2 adet 7.5'luk top ve mürettebatı olarak belirtmektedir.⁶³³ Antep ve çevresinde, Kuvayı Milliye komutanı Kılıç Ali Bey'in çalışmaları sonucunda düşmana karşı birlik beraberlik sağlanmıştı.⁶³⁴

Ancak, Maraş ve Antep bölgesinin Kuvayı Milliye Komutanı olan Kılıç Ali Bey'in, Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine Ankara'ya geri dönmesi işleri zorlaştırmış ve bölgenin moralini bozmuştu. Antep'te gelişen bu olaylar üzerine Antep Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti, Büyük Millet Meclisi Başkanlığından bölgeye acil olarak subay gönderilmesini istemiştir.⁶³⁵ 23 Haziranda Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Merkez Heyetine çektiği telgrafta, bölgeye düzeni sağlayacak subayların gönderileceğini belirterek bölgede yapılmakta olan fedakâr hizmetlere devam edilmesini ve sakin olunmasını istemişti.⁶³⁶

⁶³² Bayaz, **A.g.e.**, s.124-127, 140.

⁶³³ **TİH, IV. Cilt**, 2009, s.230; Abadie, **A.g.e.**, s. 66.

⁶³⁴ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol; İSH, Kutu; 623, Göm; 105, Belge; 105-3, 4, 5.

⁶³⁵ Yakar, Pusat, **A.g.e.**, Mesaj no:57, s. 196.

⁶³⁶ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol; İSH, Kutu; 622, Göm; 144, Belge; 144-1; **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, ATASE yay., Ankara, 1997, sy.104, Belge:2931, s.116-118.

Fransızların Antep'te, Halep ve dolaylarındaki kritik durum yüzünden az birlik bırakması Antep'in ele geçirilmesi için bir fırsat doğurmuştu. Askeri hareket açısından zamanlama çok önemliydi ve muharebe gücünün sonuç almak için bir hedefte toplanması anlamına gelen sıklet merkezi yapma imkanı doğmuştu.⁶³⁷ Bu durumdan faydalanarak kesin sonuç almak ve Antep'i kurtarmak için buraya bir taarruz yapılması Adana Cephesi Komutanlığınca Antep Bölge Komutanlığına emredilmişti.⁶³⁸

Antep Heyet-i Merkeziyesinin mevcut kuvvetlerin ve silahlarının, Fransızların tahkim edilmiş mevzilerine taarruz etmek için yetersiz olduğunu belirtmesi üzerine, Adana Cephesi Komutanı Kurmay Albay Selahattin Âdil, Maraş'tan hareket ederek 26 Temmuz 1920'de Antep'in 12 km kuzeybatısındaki Sam köyüne gelmiş, 28 Temmuz 1920'de de Antep'te bulunan Bölge Komutanı Kurmay Yarıbay İrfan ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti Başkanı Ferit Bey ve arkadaşlarından birkaç kişi bu köye gelerek Cephe Komutanı ile buluşmuştu.⁶³⁹ Yapılan değerlendirme sonucunda, Fransızların mütareke hususlarını çiğneyen hareketlerine tepki göstermek maksadıyla, Cephe Komutanı, taarruz için zamanın uygun olduğunu ve düşmanın nerede zayıf olduğunu ve nerede zayıflatılabileceğine karar vermek için keşif taarruzu yapılmasını emretmişti.⁶⁴⁰

Antep'teki Fransız kuvvetleri, Amerikan Koleji ve kolejin bulunduğu Zerdalilik ile Garaf binalarında yerleşmiş ve buraları modern usul ve gereçlerle sağlamlaştırmış, direnek noktası haline getirmişti. Fransız karargâhı, Zerdalilik'te bulunuyordu. Antep Heyet-i Merkeziyesi düşman kuvvetinin üç top ile 400 askerden oluştuğunu değerlendiriyordu.⁶⁴¹

Taarruzun, Kuvayı Milliye Müfrezeleri ve 9'uncu Alay tarafından, Fransızların eğitime çıktığı bir sırada baskın şeklinde yapılması kararlaştırıldı. Taarruz iki istikametten yapılacaktı. 9'uncu Alay 1'inci Taburu Fikri Bey emir komutasında Maraş'tan gelen Dağ Topçu Takımı ile İbrahimli bölgesindeki müfrezeyi de emrine alarak kesin sonuç alabilecek ve başarı imkânı sağlamak için asıl taarruz bu bölgede olmak üzere kuzeybatı-güneydoğu istikametinde taarruzla Garaf bölgesini ele geçirecekti.⁶⁴² Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey emir komutasındaki Antep taburu ise asıl taarruz kuvvetlerinin vazifesini kolaylaştırmak maksadıyla tali taarruz grubu olarak Antep

⁶³⁷ **FM 7-10, The Infantry Rifle Company**, Chapter 2.

⁶³⁸ Yakar, Pusat, **A.g.e.**, Mesaj no:66, s. 202.

⁶³⁹ Yakar, Pusat, **A.g.e.**, Mesaj no:66, s. 202.

⁶⁴⁰ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 4-6.; Ünler, **A.g.e.**, s.69-70; Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 83.

⁶⁴¹ Yakar, Pusat, **A.g.e.**, Mesaj no:66, s. 202

⁶⁴² **FM 3-0, Operations**, Chapter 5-6.

güneydoğusundan Kurbanbaba'yı ve Azezyokuşu'nu işgal ile buradan Kolej'e iki koldan taarruz edecekti.⁶⁴³

Antep Taburu, 1'inci Tabur taarruza başlamadan önce, taarruza başlayarak düşmanın dikkatini dağıtacaktır. Kuvayı Milliye unsurları, kolej istikametinde taarruz edecek bu taburun güney yan emniyetini sağlayacak, Kurbanbaba Tepe ve Sarımsak Tepe Bölgesinde bulunan düşmanı ateşleriyle güneyden tespit edecekti(Kroki-6).⁶⁴⁴

Yıldırım Taburunun iki bölüğü ve Kuvayı Milliye unsurlarından bir kısmı da ihtiyat olarak ayrılmıştı. Harekat öncesi köylü kılığına giren subaylar tarafından taarruz bölgesinin çevresi incelenmiş ve hücum elverişli yerler tespit edilmişti.⁶⁴⁵

Birlikler 28/29 Temmuz 1920 gecesini taarruz için ileriye yanaştılar. Türk topçusu da mevzilendirilmiş, 29 Temmuz sabahı taarruz başlamıştı. Bu sırada Fransız birliklerinin bir kısmı Garaf civarında eğitim yapıyordu. Bu kesime baskın şeklinde yapılan taarruz üzerine, Fransızlar önce biraz şaşaladıysa da hazırlanmış oldukları mevzileri işgale almış olduklarından mevzilerini kısa zamanda işgal etmiş, bu sırada İbrahimli civarında yerleştirilen 105 mm'lik iki topla Fransızların sığındıkları kolej binası ateş altına alınmıştı. Taarruz başarı ile gelişirken, topçunun taarruzu desteklemekte mühimmatının yetersiz kalması üzerine, piyadeler Fransızların kuvvetli tel örgüleri karşısında durmak zorunda kalmış ve bu aşamadan sonra iki taraf kuvvetleri de bir ilerleme imkanı bulamamıştı.⁶⁴⁶

Taarruz engele çatmış ve durmuştu.⁶⁴⁷ Engeller, ateşle korunuyordu ve Milli Kuvvetler engelleri aşmak için koordineli bir harekette bulunamadılar. Mütareke gereği Fransız birlikleri ile Ermeniler arasındaki ara bölgede bulunan hastane ve Beyaz'ın hanında konuşlu iki bölük Fransız topçusunun ateşi sonucu zayıf vermiş, geri çekilmeleri Ermeniler tarafından önlenmişti. 29 Temmuz'da anlaşmanın bozulması ve harbin başlaması üzerine Ermeniler silahlarıyla mazgallara, siperlere koşmuş, Milli Kuvvetlerin yaralılarının hastahaneye geçmesine dahi izin vermemişlerdi. Ermenilerin gerçek yüzleri bir kez daha ortaya çıkmıştı. Bu birlikler ancak gece çekilebilmişti.⁶⁴⁸

Güneyden taarruz eden Türk birlikleri de Kurbanbaba ve Azezyokuşu sırtlarını kolayca işgal etmiş fakat Fransızların şiddetli ateşleri ve engeller karşısında Kolej önünde

⁶⁴³ **FM 3-0, Operations**, Chapter 4-5; **Piyade Talimname-i Hümayunu**, Madde:234, s.249.

⁶⁴⁴ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-25, s. 422; Ünlü, **A.g.e.**, s.71; Abadie, **A.g.e.**, s.73.

⁶⁴⁵ Ünlü, **A.g.e.**, s.70.

⁶⁴⁶ Heyet-i Merkeziye Top ve mühimmat getirebilmek için müthiş bir çaba içine girmişti. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Halil İbrahim Yakar, Ü. Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması, Heyet-i Merkeziye Muhabere Defteri**, G.antepe Şehitkamil Belediyesi, Gaziantep, 2017, Belge Nu. 29, 37, 39, 45, 47, 52, 56, 64, 73, 87, 95,159, s.154,166,168,178, 182,192-194, 200, 210, 224, 236-238, 316.

⁶⁴⁷ Savunmada engellerin kullanılması ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: **KKT 7-8B**, 5. Bölüm.

⁶⁴⁸ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.85; Ünlü, "Gaziantep Müdafaası", s.123.

duraklamışlardı. Bu taarruz, Antep Garnizon Kuvvetleri tarafından yapılmıştı. Türk birlikleri de geceden faydalanarak gerilerdeki mevzilerine alındı.

Türk tarafının hareket planı sade, basit ve birliklere elde edilebilir hedefler tahsis edilmişti. Plan, baskın prensibine uygun şekilde, düşmanı iki taraflı savunma yapmaya zorlayacak ve kuvvet çoğunluğu ile savunma yapmasını önleyici bir şekilde ateş desteği altında planlanmış ve başlatılmıştı.

Planda asıl ve tali taarruz kuvveti belirtilmiş olmasına rağmen, kuvvet tahsisinde bu gözetilmemişti. Planda öngörülen aldatma tedbiri olarak, Antep Merkez taburunun önce düşmana taarruzunu müteakip, asıl taarruzun başlatılması emrine uyulmamış, birlikler neredeyse topçu atışına müteakip aynı anda taarruza başlamışlardı.

Birliklerin karma yapısı, destek silahlarının yetersizliği, hareketin senkronizasyonunu engellemiş, düşmana tedbir alma fırsatı verilmişti. Cephe komutanı düşmanın mevzilerini, silahlarının yerlerini ve savunma yapısını ortaya çıkarmak maksadıyla bir plan yapılmasını istemiş fakat hareket düşmanı imhaya yönelik planlanmış ve icra edilmeye çalışılmıştı. Ancak taarruzun icrası düşmanın kuvveti bilinmesi ve savunma için tedbirlerinin keşfedilmiş olmasına rağmen istenildiği gibi gerçekleştirilememiştir.

Ayrıca, engel sistemi ve tahkimli mevzilere çatıldığında taarruzların durması veya yavaşlaması, Milli Unsurların tahkimli mevzilere taarruz ve muharebe meydanında engelle karşılaşıldığında, uygulanması gereken hareket tarzları konusunda yeterli bir eğitime sahip olmadıkları anlamına gelmekteydi.⁶⁴⁹ Topçu atışı koordine edilip engel sisteminden topçu ateşi ile düşman engel sistemi parçalanarak geçitler açılabilir ve düşmanın savunma sistemi zafiyete uğratılabilirdi. Ancak Topçunun eğitimi ve mühimmat seviyesi de buna uygun değildi.

Plan, baskın ve düşmanı iki cephede muharebeye zorlamasına rağmen uygulamada böyle olmamıştır. Kuvvetler iki cepheye bölünerek kuvvetçe bir sıklet merkezi yapılmamıştır. Asıl taarruz, taarruzun herhangi bir anında sıklet merkezindeki faaliyetleri ile birlikte, hem asıl taarruz hem de sıklet merkezi muharebe gücünün bir yerde toplanmasını ve koordinasyonunu kapsar.

Ateş desteği ile koordineli olarak; birlik geçit açma, destek ve hücum unsur olarak teşkilatlandırılmalı, düşman tali taarruzla bir yandan şaşırtılmalı ve kuvvet çoğunluğu yapmasının önüne geçilmeli, diğer yandan, asıl taarruz bölgesinde dar cepheden düşman cephesinin yarılmasını sağlayacak bir taarruz tertibi ile hareket edilmeli idi.

⁶⁴⁹ FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Chapter 4.

Fransız birlikleri mevziileri önündeki engel sistemleri de yine birliğin, engel açma, destek ve hücum unsuru şeklindeki teşkilatlanma ile aşılabildi.⁶⁵⁰

Fransız Kuvvetleri, Antep bölgesindeki son dayanak noktası olan kolej bölgesini direnek noktası haline getirmiş, engelleri ateşle koruyarak savunmasını kuvvetlendirmişti. Fransızlar, hem Suriye’de kuvvetli olmak, hem de Antep’i elinde tutmak için Antep bölgesinde işgal ettiği kolej bölgesini en zayıf anında direnmesine sağlayacak tedbirler almıştı. Antep savunmasının sonuna kadar bu bölgeye Milli Unsurlar topçu ateşinin dışında müdahale edememişti. Savunma planları ne kadar değişirse değişsin, hepsinin tek amacı taarruz eden tarafın taarruz düzenini bozmaktır. Fransızlar kolej bölgesine inşa ettikleri bu direnek noktası ile Milli Kuvvetlerin bu bölgeyi ele geçirmesini önlemeye muvaffak olmuşlardı.⁶⁵¹

2’nci Kolordu, bir çok şehit ve yaralıya mal olan hücumunu başarıyla sonuçlandıramadığı için, Antep’in kuzeyindeki Dülük, Beylerbeyi bölgesi civarına çekilmeye mecbur olmuştu. Aslında kolordu mevcudu da tahminen 150-200 kişiden ibaretti.⁶⁵²

Antep Heyet-i Merkeziyesinin, Nizip Yönetim Kuruluna (Heyet-i İdare) 1 Ağustos 1920 tarihinde gönderdiği 83 sayılı yazıda, düşmanın işgal ettiği Garaf ve Kolej’in bombalanıp yıkıma uğratıldığı, yaralı sayıları belli değilse de 40 ölülerinin bulunduğu; düşman iki gün önce hastaneyi ve dolayındaki siperleri top ateşine tutup siperleri bir dereceye kadar tahrip etmişse de hemen onarıldığı, dört beş şehit, sekiz yaralı verildiği bildiriliyordu. Abadi’ye göre Fransızların dört günlük kayıplan toplamı 7 ölü, 25 yaralıydı.⁶⁵³

Fransızlarla mütareke sonrası muharebeler başladığında, Fransızlar bir hafta önce Halep’i ele geçirmiş bulunuyordu. Bundan yararlanarak, Antep’i önceleri iskenderun-Katma - Kilis yoluyla ikmal ve takviye ederken, bu kez Akçakoyunlu yolunu tercih etmişlerdi. Antep’te Fransız savunmasının son derece iyi düzenlenmiş olduğu yapılan muharebelerde ortaya çıkmış, bu bakımdan o günkü güçlerle Fransızların atılması olanaksızdı. Selahaddin Adil Bey, kesin sonuç alınacak bir saldırı değil, keşif taarruzu yapılması emri vermişti. Ayrıca Antep’in, Katma-Akçakoyunlu istasyonlarına o dönemin en bakımlı şoseleriyle bağlı bulunması dolayısıyla, Fransızlar için yardımcı kuvvet ulaştırma kolaylığı da vardı. Bu bağlamda, Mütareke sonrası yapılan muharebe,

⁶⁵⁰ FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Chapter 4.

⁶⁵¹ FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Chapter 2-4.

⁶⁵² Lohanlı, A.g.e.,1989, s.101.

⁶⁵³ Abadi, A.g.e., s.74.

Fransızları Antep' ten atmak için değil, Fransızlara boyun eğilmediğini, son kurşuna kadar Antep'in savunulacağını ortaya koymak için yapılan bir muharebe idi.

3.8.2. Nafak Boğazı Çarpışmaları (9 Ağustos 1920)

Fransızlar iki cephede çarpışmak istemiyorlardı. Bu maksatla Heyet-i Temsiliye ile sağladıkları mütareke onlara Suriye'de belirledikleri hedef kapsamında sıklet merkezi yapma imkanı sağlamış ve Suriye'ye hakim olmuşlardı.

Suriye'deki durumları düzelen Fransızlar, Antep'teki Türk kuvvetlerini atarak burayı işgal etmek istiyorlardı.⁶⁵⁴ Bu amaçla Albay Andrea komutasında bir kuvvet gönderilerek Antep'i takviye etmek istediler.⁶⁵⁵ Akçakoyunlu İstasyonu'nda trenden indirilen bu kuvvet, 8 Ağustos 1920'de Antep'e hareket etti. Yeni Fransız kuvveti; bir Senegal Avcı Taburu, dört Cezayir Avcı Taburu, bir Makineli Tüfek Bölüğü, 75 mm'lik bir, 65 mm'lik iki, 155 mm'lik bir bataryadan kurulu bir Topçu Taburu, iki Süvari Bölüğü, bir İstihkâm Müfrezesi ve bir Tank Müfrezesi ile cephanesini ve yiyecek ağırlıklarından kuruluydu. Bu kuvvetli birlik tam bir görev kuvveti terkinde oluşturulmuş ve bir erzak kolundan çok, muharebeye hazır bir kuvvet şeklinde idi.

Andrea, General Gouraud'un 23 Temmuz tarihli Antep'in düşürülmesi emri uyarınca 5000 kişilik beş tabur, yanında her mermisi bir ev yıkan 155 mm'lik iki obüs topu da getiriyordu.⁶⁵⁶

Bu suretle Fransızlar, Birliklerin yolda bir baskına uğraması ihtimaline karşı Antep'ten de emniyet/himaye kuvveti olarak bir birlik yola çıkarmıştı. Bu kuvvet, yürüyüş sırasında Antep yolunda Azezyokuşu ile Kargasekmez tepelerini işgal eden küçük bir Kuvayı Milliye Müfrezesi ile karşılaşarak taarruza geçmiş, inatla savunan Müfreze, cephanesinin bitmesi üzerine geri çekilmek zorunda kalmıştı.⁶⁵⁷

Adana Cephesi Komutanı, yeni gelen Fransız kuvveti ile Antep'te bulunan Fransız birliklerinin takviyesine engel olmak için Antep Bölge Komutanına bütün kuvvetleriyle İkizkuyu'ya doğru hareketle, Fransızları durdurmasını emretmişti.

Antep Bölge Komutanı, aldığı görevi yerine getirmek için şehir dışında ve içinde toplayabildiği bir piyade taburu, bir milis taburu ve üç Kuvayı Milliye müfrezesinden

⁶⁵⁴ "Haleb meselesi bu suretle hal ve tasfiye edildikten sonra büyük partinin Ayıntab'da oynaması lâzım geliyordu. Millîciler kendileri için pek faal bir propaganda merkezi ittihaz ve birinci derecede kıymeti hâiz bir mevki-i sevkü'l-ceyş addettikleri bu şehrin bizim tarafımızdan tahliyesine pek büyük bir ehemmiyet atfediyorlardı. Daha evvelce son mütâreke esnâsında dahi bu şehir derûnundaki kıta'âtımızı daha cenuba çekdirebilmek üzere fâidesiz yere bir hayli ısrar etmişlerdi. Temmuz evâsıtından itibaren tahkimat yaptıkları cebhâne cem ve idhâl ettikleri ve Ermenilerle müzakerâta giriştikleri görülmüyordu. Müfrezelerimize karşı ta'arrız hazırlıklarında buldukları muhakkak idi." Andrea, **A.g.e.**, s.63.

⁶⁵⁵ "Bu müfrezenin vazifesi Ayıntab'ı tahlis ve iâşe ve bu mıntıkadaki millî kuvvetleri tahrîb veya hiç olmazsa tardeylemek şehrin mütâvââtını istihsal ve Kemalist memûrları teb'îd ile Sacur-Ayıntab Kilis mıntikasını teskin etmek idi." Andrea, **A.g.e.**, s.64.

⁶⁵⁶ Bayaz, **A.g.e.**, s. 143.

⁶⁵⁷ Üzel, **A.g.e.**, s. 118; **Gnkur. ATASE Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 629, Göm: 29, Belge: 29 - 2, 29 - 3, 29 - 4.

kurulu kuvvetlerle cadde üzerinde ve savunması kolay olan Nafak Boğazı bölgesinde savunma ve baskın için tertiplenmişti.

Albay Andrea komutasında yürüyen Fransız kuvveti, birinci gün akşamı İkizkuyu bölgesine vararak geceyi burada geçirmiş, 9 Ağustos günü yürüyüşüne devamlı, Antep - Akçakoyunlu yolu üzerinde ve Antep'in 10 km güneyinde Nafak Boğazı güneybatısında Gürgün kesimine geldiği sırada, Türk kuvvetlerinin baskınına uğramış, Türk Kuvayı Milliyesi, baskın yapmış olmasına rağmen Fransızların üstün topçu ateşleri altında önceden duraklamak ve sonradan da geri çekilmek zorunda kalmıştı.⁶⁵⁸ Nafak Boğazı'ndan daha geride savunmaya elverişli yerler bulunmasına rağmen Kuvayı Milliye'nin dağılması yüzünden, Boğaz'dan yeteri kadar faydalanmak mümkün olmamış, Piyade Taburu; İbrahimli, Dülük ve Sam köyleri üzerine, Milis Taburu da Antep şehri içine geri çekilmişti.

Fransız Birlikleri, Antep'teki birliklerine yardım ulaştırmak amacıyla ilk başlarda Kilis-Antep yolunu kullanmışlardı. Fakat T.B.M.M. ile Fransa arasında imzalanan, 30 Mayıs 1920 tarihi ile 18 Haziran 1920 arasını kapsayan, 20 günlük mütarekeden sonra Antep'teki Fransız Garnizonu'na erzak ikmali Katma-Akçakoyunlu demiryolu üzerinden sürdürüldü.⁶⁵⁹ Suriye'ye hakim olan Fransız kuvvetleri yönünü kuzeye, Antep'e dönmüş ve Anadolu'nun güneyinde gizli anlaşmalarla kendilerine tahsis edilen işgal edecekleri bölgeler için kendilerine bir ana üs vazifesi yapmayı planladıkları Antep'i işgali planlıyorlardı.⁶⁶⁰ Bu bölgede artık kuvvetlerini toplayabilir ve sıklet merkezi yapabilirlerdi.

Böylece, düşmanın ulaştırma yollarının kesilmesi ve bir bölgede sıklet merkezi yapmasının önlenerek parça parça imhasının sağlanması stratejisi kapsamında daha önce Kilis-Antep yolu üzerinde cereyan eden savaşların yerini, Akçakoyunlu Yolu üzerindeki savaşlar almaya başlamıştı. Çünkü Antep'teki Fransız birlikleri bu yoldan gelen erzakla varlığını sürdürüyordu. Bunu fark eden Milli Kuvvetler stratejisini nakliye kollarını durdurma ve Fransız birliklerinin kuvvet toplamasının önüne geçme üzerine kurdu.⁶⁶¹ Nakliye kollarıyla beslenen Fransızlar için Akçakoyunlu-Antep Yolu'nun güvenliğini sağlama, Türk birlikleri için ise Fransız birliklerinin yoldan geçişini engelleme

⁶⁵⁸ "Trenle Akça Koyunlu istasyonuna kadar kolaylıkla gelinmesi ve oradan iyi bir yol izi ile iki konakla Ayıntab'a gidilmesi kâbil idi. Halbuki Kilis üzerinden dört gün lâzım geliyordu." Andrea s.56; Üzel, **A.g.e.**, s. 119.

⁶⁵⁹ Çolakoğlu, **A.g.e.**,1991, s. 230; Güngör, **A.g.e.**, s. 222; **TİH**, s. 150-155; Ünler, **A.g.e.**, s. 61-66.

⁶⁶⁰ Abadie, **A.g.e.**, s.78.

⁶⁶¹ Üzel, **A.g.e.**, s. 245, 259.

amaçlanınca savaşların yol güzergâhı boyunca meydana gelmesi kaçınılmaz bir hal almıştı.

Akçakoyunlu - Antep arası Milli Kuvvetler açısından daha düz ve savunulması zor bir arazi olduğundan Fransızlar tarafından tercih edilmişti. Fransızlar bu istikameti muharebe sahası istihbaratını iyi yaparak seçmişlerdi. Ayrıca demiryolu ile bu bölgeye ulaşılabilirdi.⁶⁶²

Kilis-Antep Yolu üzerinde cereyan eden olaylarla, Akçakoyunlu-Gaziantep Yolu üzerindeki olaylar birbirinden önemli farklılıklar gösterir. Savaşların gerçekleştiği şartlar ve savaşlar boyunca meydana gelen olayların yanı sıra coğrafya değişmişti. Gaziantep Platosu, kuzeyden güneye ve kuzeybatı'dan güneydoğuya doğru yüksekliğini kaybederek alçalır. Gaziantep şehrinin üzerinde kurulduğu plato sahasında yükseklik 800-900 m arasında değişiklik gösterirken, bu sahanın güney ve güneydoğusunda yer alan Akçakoyunlu-Antep arasındaki yolun da bulunduğu bölgede yer alan Tilbaşar, Haral ve Barak ovaları üzerinde kurulmuş Oğuzeli, İkizkuyu, Akçakoyunlu ve Karkamış yerleşim yerleri çevresinde 500 m'ye kadar düşer.⁶⁶³ Kilis Yolu çevresi ise, Sinnep (Kızılburun-Dazburun'un kuzeykuzeydoğusu) ile Balık suları (Kertil Tepesi'nin güneybatısı) arasındaki dar alanlı düzlükler dışında plato sahasına tekabül eder.⁶⁶⁴

Kilis-Antep yolu yaklaşık 60 km civarında olduğundan Fransız birlikleri bu yolu ancak üç günde geçebiliyorlardı. Gerek Şahin Bey döneminde ve gerekse sonrasında Kilis-Antep Yolu'nda sürdürülen savaşlar, Fransızlar için büyük bir sorun teşkil ediyordu. Öte taraftan, Akçakoyunlu-Antep Yolu'nun bazı üstün yönleri mevcuttu. Akçakoyunlu-Antep yol mesafesi yaklaşık olarak Kilis-Antep arasındaki mesafeyle aynıydı. Akçakoyunlu Yolu'nda ise şu an mevcut olan karayolundan farklı bir güzergâhla daha kısa sürede şehre ulaşmak mümkündü. Akçakoyunlu Yolu'nun Körkün-Nafak hattına kadar ovalık alana tekabül etmesi iki yol arasındaki farklılıkların altında yatan temel neden olarak gösterilebilir. Fransız birlikleri, Akçakoyunlu İstasyonu ile Antep arasındaki mesafeyi iki günde almaktaydılar ve bir defada ancak Antep'teki birliklerinin 15 günlük ihtiyaçlarını nakledebiliyorlardı. Ayrıca Katma-Akçakoyunlu arasındaki demiryolu ulaşımının varlığı bu yolun en üstün yönüydü.⁶⁶⁵

⁶⁶² **FM 7-10 The Infantry Rifle Company**, Chapter 2.

⁶⁶³ Uzun, **A.g.t.**, Erzurum, 2014.

⁶⁶⁴ Ökkeş Kesici, **Kilis Yöresinin Coğrafyası**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kilis Kültür Derneği Genel Yayınları no:12, Araştırma Dizisi-1, Kilis, 1994.

⁶⁶⁵ Göngör, **A.g.e.**, s. 223; Ünler, **A.g.e.**, s. 88; Üzel, **A.g.e.**, s. 119.

Milli kuvvetler açısından bu bölgede savunma yapmak arazi açısından uygun değildi. Arazi büyük kısmı düz ovalık az engebeli bir bölgede idi. Bütün intikallerini taktik intikallere uygun yapan ve her intikal kolunu topçu ve süvari unsurları ile destekleyen Fransız birliklerine karşı savunmak yapmak zaten yeterince eğitilmiş olmayan birliklerle büyük kayıplara yol açabilirdi.⁶⁶⁶

Milli Kuvvetler de arazinin mevcut yapısını uygun değerlendirmiş ve savunulması en kolay arazi kesimi olan Nafak boğazında savunma için tertiplenmişti. Akçakoyunlu-Antep yolu arasındaki sahada, plato ve ovalar arasında kalan yüksek tepeler Kuvayı Milliye birliklerinin savunma ve taarruzlarda tercih etmek zorunda kaldığı alanlar olmuştu. Nafak Boğazı da bu yerlerden biri idi. Gaziantep şehrine yakın bir mesafe de (yaklaşık olarak 5 km kadar) yer alması ve Fransız birliklerinin sahip oldukları toprakların etkili olması nedeniyle savaş döneminde boğazdan istenilen seviyede istifade edilemiyordu. Boğazın şehre yakınlığı, Kolejtepe'de bulunan Fransız birliklerinin Akçakoyunlu'dan gelen nakliye kollarını karşılamak amacıyla Nafak Boğazı'na kısa sürede ulaşmalarını kolaylaştırıyordu.⁶⁶⁷ Düşmanın taktik intikal tertibi ile yancılarının yolun sağında ve solunda bulunan Akçakoyunlu'dan Nafak boğazına kadar olan kesimin ova üzerindeki tepeliklerin hakimiyetini sağlayarak, öncüyü sahip olduğu ateş destek imkanlarına ilave olarak büyük kısımda bulunan topçunun menziline destek mesafesinde intikal ettirmesi ve bu kuvvetlerine ilave olarak süvarileri ile Milli Kuvvetlerin gerisine doğru kuşatıcı manevralar yaptırması, Milli Kuvvetlerin hem kuvvet hem eğitim olarak üstün düşman kuvvetleri karşısında tutunmasını zorlaştırmıştı.

Milli kuvvetler açısından Akçakoyunlu-Antep arasındaki bir yolda gündüz muharebeleri, üstün muharebe gücüne sahip düşman karşısında başarı ihtimali düşük bir hareket tarzı idi. Düşmanın bu yolu iki günde aldığı ve İkizkuyu bölgesinde mola verdiği bilinmektedir. Uygulanacak hareket tarzının gece küçük unsurla yapılabilecek sızma ve baskın hareketleri, düşmanın taciz edilmesi, kayıp verdirilmesi, moralinin bozulması ve yolun her zaman güvensiz olduğu kanaati oluşturulması olabilirdi. Yol boyunca oluşturulacak çok sayıda küçük hareketli unsurlar ile pusula, baskın ve taciz yapılabilir, kesin sonuçlu muharebeye girilmezdi. Düşmanın bu intikalden maksadı birlik takviyesi kadar ikmal malzemelerini Antep'e ulaştırmaktı. Düşmanın kritik kaynaklarını veya tahrip edilecek araçlarını da içine almaya yönelik olan bu senkronizasyon, düşman üzerinde çok büyük bir etki yaratabilirdi.

⁶⁶⁶ Andrea, **A.g.e.**, s.65-66.

⁶⁶⁷ **TİH IV. Cilt**, s. 204,213; Ünler, **A.g.e.**, s. 89.

Türk kuvvetlerinin dağılmasıyla önemli bir direnme görmeyen Andrea kuvvetleri, Antep'e girmiş ve şehrin şimdiye kadar Türklere bulunan güneydoğu kesimini ele geçirmişti.⁶⁶⁸

Fransız Birlikleri 11 Ağustos sabahı ise şehrin civarındaki Nizami kuvvetleri şehir çevresinden uzaklaştırmış ve Antep'i kuşatarak emniyet kıtalarını Dülükbaba - Sam köyü güneyi hattına kadar sürmüş, bunun üzerine Ermenilerle Fransız Birlikleri arasındaki hastane ve beyazın hanındaki iki bölük emniyet gerekçesiyle geri çekilmişti. Şehrin güneyinde ise kritik tepeler olan Mardin binası ve Kurbantepeyi ele geçiren Fransız birlikleri buraya yerleştirdikleri 155 mm'lik toplarla hedef gözetmeksizin şehri dövmeye başlamışlardı. 155 lik topların gelişi bütün evleri, bodrum katı da olsa barınılmaz bir hale getirmişti. Büyük evlerin dahi bir mermi ile yıkılışı, patlayan obüslerin çıkardığı duman ve bunların arasında taş, toprak ve bina enkazıyla birlikte havaya uçan insan vücutları, halk üzerinde şiddetli bir tepki yaratıyor, müdafaa azmini sarsıyordu.⁶⁶⁹

Kuvayı Milliye kuvvetleri ile düzenli muharebe gereklerini yerine getirmek her zaman zor olmuştu. Bu kuvvetler ancak muharebelerin öncesinde ve esnasında baskın, pusu vb. hareketlerle etkili olabilmiş, Nizami birlikler için tamamlayıcı görevlerde başarılı olmuşlardı.

Fransızlar, Antep dolaylarında oldukça fazla birlik bulundurmalarına ve şehir dışındaki Türk kuvvetlerine taarruz etmelerine rağmen şehir içindeki kuvvetlere taarruzdan kaçınmışlar ve buraları topçu ile piyade ateşi altında bulundurmakla yetinmişlerdi. Fransızlar, üstün muharebe güçlerine rağmen meskun mahal muharebelerinden kaçındılar, düzenli muharebelerdeki akıllı taktiklerini bu hareketlerde kullanamadılar.

Bu konuda Abadie;

“Binâen-aleyh Ayıntab'daki kıta'âtımızı takviye ederek muhasaraya yeniden ibtidâr eylemek ve hanedeki düşman kuvvetlerinin imhâsı için müteaddid Kollar teşkil etmek maddeten gayr-i mümkün idi. Şu halde başka yapabileceğimiz ne kalıyordu? Bazılan şehre karşı bir hücum haberi icrasını tavsiye ediyorlardı.

Ayıntab'a geldiğimizden daha birinci gününden itibaren bu mesele düşünülmekte idi ve sınıf-ı muhtelif kumandanlarıyla birlikte mütalaâ ve tedkik edilmiş idi. Türk istihkâmâtı mütehassıs ve vâkıf zâbitân vasıtasıyla dakik bir surette keşif ve tedkik ve ateş temerküzleri vâsıtasıyla ayrıca taharri ve keşif atışları icra edilmiş idi. Mıntıka Kumandanıyla Ermeni Gurubu Kumandanının ve muhabirlerinin malûmâtı da tahlil

⁶⁶⁸ Gnkur. ATASE Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 29, Belge: 29 - 5, 29 - 6.

⁶⁶⁹ Ünler, A.g.e., s. 77; Geniş Bilgi İçin Bkz.: Halil İbrahim Yakar, Ü. Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması, Hatıralar- Belgeler**, G.Antep Büyükşehir Belediyesi Yay. Ankara, 2015.

edilmiş idi. Fakat netice-i karar şu olmuş idi; Topçu hususunda hâl-i hâzırda mâlik olduğumuz zaif vesâitle yapılacak bir cibrî hücumla bütün muvaffakiyet ihtimâllerine mâlik değil idi.

Hatta şehrin muhitindeki istihkâmate kadar gidildiği farzedilse bile bir Türk şehrinin ve be-tahsîs Ayıntab'ın mürekkebe olduğu dar sokakları karışık yağmaları arasından ilerleyebilmek gayr-i mümkün olacak idi.

Diğer taraftan hepsi Fransa'da harb etmiş olan piyâde Kumandanlarının mütalaâsı da, bu hareketin insanca bize çok pahalıya mal olacağı merkezinde idi. Bu şerâit dâhilinde bir hucüm-i cibrî haberi fikri zaruri olarak terkedilmiş idi.

O halde ne yapmalı idi?

Sabır ve teennî ile teslihatımıza ve şehirdeki düşmanlarımızı itâb ve ta'cize devam etmek ve imkân derecesinde şehre erzak duhulüne mâni olmak...

Şerâit-i anife dâhilinde dâima tezayüd etmekte olduğu söylenen hâricdeki Türk kuvvetleri bizi taretmeye muvaffak olmadıkça şehir, aç kalacak ve muhakkak surette teslim olacak idi. Şehir dahilindeki mevâdd-ı iaşe stokları pek fazla değil idi. Sene bidayetinden beri Ayıntab etrafında muharebe edilmekte olduğu cihetle ahâli müdherâtını tecdid ve memurin ihtiyat erzak cemedememiş idi. Vaziyete iyi vâkif olan Ermenilere göre mukavemet 2-3 aydan fazla temadi edemeyecek idi...."⁶⁷⁰ diyordu.

11 Ağustos'ta öğleye kadar süren savaşlar sonunda şehir Fransız birlikleri tarafından kuşatılmıştı. Fransızların, 7 piyade taburu, 2 süvari bölüğü, 155 mm'lik 2 top ile birlikte 75 ve 65 mm'lik bataryaları ve tekrar Fransızlar yanında yer alan 1500 kadar Ermeni gönüllüsüne karşılık, Türk tarafında, 350-400 mevcutlu Yıldırım taburu ile 600 semt efradı(büyük kısmı silahsız) kalmıştı.⁶⁷¹ Düşmana göre oldukça zayıf bir kuvvet ve mühimmat var idi. Antep Mıntıka Komutanı da şehir dışında kalmıştı. Şehirde emir-komuta edecek bir komutana ihtiyaç doğmuştu.

Fransızların Akçakoyunlu'daki menzil başlangıç noktasından itibaren Antep'te bulunan bütün birliklerine 19'uncu Cezayir Avcı Alay Komutanı Kaymakam Anderya emir komuta etmekteydi. Antep çevresindeki 12 kilometrelik kuşatma için beş piyade taburu kullanılıyordu.

Bu taburlar Antep'e hakim tepelerde derinliğine doğru iki hat üzerine yerleşmiş bulunuyordu. İç hat, cephe şehre yönelmiş olmak üzere şehirden 300-400 m mesafede idi. Dış hat, dış taarruzlara karşı tertip edilmişti. Her iki müdafa hattında siperler, mahfuz mahaller, taş duvar ve tel engellerle yapılmış, personel taş duvarlar gerisinde çadır

⁶⁷⁰ Andre **A.g.e.**, s. 94-96.

⁶⁷¹ Ünler, **A.g.e.**, s. 73-74; Abadi, **A.g.e.**, s.79.

altında bulunduruluyordu. Abadi bu kuşatma ile ilgili olarak; “.... Bir çok facialı devirlerden sonra 6 ay devam eden ve doğudaki siyasi ve askeri faaliyetimize büyük bir mihver olan Antep muhasarası bu suretle vücut bulmuş oldu...”⁶⁷² diyordu.

3.8.3. Özdemir Bey’in Antep’e Gelişi ve Antep’in Teslim Olması İçin Yapılan Fransız Teklifleri

Suriye bölgesinde İngiliz ve Fransızlara karşı çarpışarak başarılar elde eden ve millî teşkilat başkanı olan Ali Şefik Bey⁶⁷³, “Özdemir Bey” takma adıyla Suriye’deki millî hareketler konusunda Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal’e bilgi vermek ve onun emirlerini almak amacıyla 1920 Haziran sonunda Antep’e gelmiş ve gerekli talimatı almıştı.⁶⁷⁴

Özdemir Bey, Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile de yaptığı temaslarda, kendisinin Antep Savaşı’na katılması rica edilince bunu kabul etmiş ve 8 Ağustos 1920’de Antep’teki Kuvayı Milliye Komutanlığını üstlenmişti.⁶⁷⁵

Antep savunma teşkilatı, Özdemir Bey’in sevk ve idaresi altında kuvvetlenmiş ve yeni bir çeki düzen almıştı. Özdemir Bey kumandayı eline aldıktan sonra şehri altı savunma bölgesine ayırmış ve savunma bölgelerine sorumlu komutan görevlendirmiş, Yıldırım Taburunu kuvvetlendirerek, cepheleri takviye etmiş ve sığınaklar ile cephe gerilerine

⁶⁷² Abadi, **A.g.e.**, s.78-80.

⁶⁷³ 1885’te Kahire’de dünyaya gelen Ali Şefik Özdemir, Özdemiroğulları ailesine mensuptur. Ali Şefik, ilköğrenimini Kahire’de yaptı. Rüştîye ve idadi eğitiminden sonra Camiü’l-Ezher Medresesinin İslam Edebiyatı bölümünü bitirdi. Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi üzerine İstanbul’a gidip yedek subay olarak orduya katıldı ve Suriye - Filistin Cephesi’nde görev aldı. Bu sırada Teşkilat-ı Mahsusa ile de tanıştı. Çok iyi derecede İngilizce, Fransızca ve Arapça bilmesi, istihbarat faaliyetlerinde aranan bir kişi olmasını sağladı. Mondros Ateşkes Anlaşması’ndan sonra Hatay ve Antep’te Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle milis teşkilatını kurdu. Antep’te Fransızlara karşı sürdürülen şehir müdafaasında milis yarıbayı rütbesiyle görev aldı. 1922’de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın emri, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa’nın talimatı ve TBMM’nin onayı ile Misakımillî sınırları içerisinde yer alan Musul’u ana vatana bağlamak, bölgede İngiliz mandası bir Kürt devleti oluşumuna engel olmak üzere askerî harekâtı başlattı. Şefik Özdemir Bey, Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası Türkiye’de kalan Kuzey Afrikalı Müslüman gönüllülerden oluşturduğu bir birlik ile Haziran 1922’de Kuzey Irak’a girip Revandiz’e ulaştı. Kısa sürede yerli aşiretleri de yanına çekerek Kuzey Irak’ta Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti’nin otoritesini etkin bir duruma getirmeye çalıştı. Kendisinden sayı, silah ve teknik bakımdan üstün olan İngiliz kuvvetleri karşısında başarıyla mücadelesini sürdürdü. 1923 yılı Nisan ayından itibaren bölgedeki askerî gücünü takviye eden İngiliz kuvvetleri Kuzey Irak’a var güçleri ile saldırdılar. Üstün İngiliz kuvvetleri karşısında daha fazla tutunamayan Şefik Özdemir Bey, İran’a iltica etmek zorunda kaldı. Musul’a yönelik askerî harekât da böylece sona erdi. Cumhuriyet’in ilanından sonra serbest mesleğe atılan Şefik Özdemir Bey, çok sevdiği Antep’e yerleşerek burada ticaret ve müteahhitlikle uğraşmıştır. Şefik Özdemir Bey, TBMM’ye 14 Nisan 1939’da Siirt mebusu olarak girmiştir. Yedinci dönemde de Gaziantep mebusu olarak TBMM’ye giren Şefik Özdemir Bey, 5 Ağustos 1946’ya kadar TBMM’de milletvekili olarak görev yapmıştır. Milletvekilliğinden ayrıldıktan sonra Toprak Mahsulleri Ofisi Yönetim Kurulunda Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı üyesi olarak görev almıştır. Evli ve iki erkek çocuk babası olan Şefik Özdemir Bey, 18 Mayıs 1951’de vefat etmiştir. **TİH, IV.Cilt**, 2009, Ek, s.375-376; **Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi Kutu**: 53, nr: 1113, Şefik Özdemir Dosyası, Kısa Haltercumesi

⁶⁷⁴ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol; İSH, Kutu; 622, Göm; 144, Belge; 144-1.

⁶⁷⁵ Enver Benhan Şapolya, **Kuvây-ı Milliye Tarihi**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1957, s. 188; Yetkin, Gaziantep savaşı hatıralarından derlemeler, s. 23;Sarihan, **A.g.e.**, C. III, s. 163.

ihtiyat noktaları vücuda getirmiş, Şehir halkını savunma bölgelerinin tahkim edilmesi ve düzenlenmesi için yardıma çağırmıştı.⁶⁷⁶

10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan ve TBMM hükümeti tarafından tanınmayan Sevr Antlaşması ile Antep bölgesi Fransızlara bırakılmıştı. Bu antlaşmadan da güç alan Fransızlar, 11 ve 15 Ağustos 1920'de Antep halkına gönderdikleri Yarbay Abadi ve Albay Andrea tarafından imza edilen iki bildiri ile şehrin kayıtsız şartsız teslimini ve bütün kuvvetlerin silahları ile birlikte teslimini istemişlerdi.⁶⁷⁷

Antepliler tarafından kabulüne imkân olmayan bu şartlara karşılık Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey: "Sizin bayrağınızın altına girecek hiçbir Türk düşünmüyorum." diye kesin cevap vermişti.⁶⁷⁸

Bunun üzerine Fransızlar, Antep Mutasarrıfına da bir nota göndererek şehrin teslimini istediler. Bu notaya Mutasarrıflıktan da aynı şekilde cevap aldılar.⁶⁷⁹ Fransızlar bu defa Antep halkına gözdağı verecek bir bildiri yayınladılar. Bundan başka dört Antepli Ermeni'nin imzası ile bir de Ermeni bildirisi yayınlandı. Bildiride: "Bugün akşama kadar siz Türkler, Fransızlara teslim olmazsanız, biz Ermeniler, bu teslim şartlarını size kabul ettirmek üzere bütün kuvvetimizle savaşaacağız." deniyordu.⁶⁸⁰

Bütün bu propaganda faaliyetlerinin hiçbiri Anteplilerin iradesi üzerinde bir sarsıntı meydana getirmiyordu. Yalnız halk arasında zayıf düşünceli bazı kimseler, öteden beri besledikleri teslim olma düşüncelerini gerçekleştirmek için propaganda yapmaya başlamışlardı. Bunun üzerine halkın ileri gelenleri Karatarla Camisinde toplanarak bu konuda görüşmeler yapmış ve "Özgürlük ve bağımsızlığa kavuşmak için sonuna kadar savaşmaya" karar verilmişti.⁶⁸¹ Bu karar, o gün telgrafla Mustafa Kemal'e de bildirilmiş, Mustafa Kemal Paşa karşılıklı olarak şu cevabı vermişti:

"Sayın Antep halkının vatan savunması için yaptıkları toplantı ve bu toplantıda alınan azimli kararları bildirir telgrafınız, Büyük Millet Meclisinin Genel Kurulunda okundu. Antep halkının gösterdikleri cesaret, son derece takdir edilmiş ve gurur vermiş bulunduğundan halka bildirilmesi ve bu kararın yayınlanması rica olunur."⁶⁸²

⁶⁷⁶ H.Yetkin, "Gaziantep Harbini İdare Eden Teşkilatımız", **Gaziantep Kültür, Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı 3, Gaziantep 1958, s.7; Zekai Güner, "Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri", **Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. III, sy.6, Zonguldak 2007,s.58.

⁶⁷⁷ Tansel **A.g.e.** II, s. 210; Andrea, **A.g.e.**, s. 72-73; Bombardıman, müteâkib devreler halinde icrâ ve her devreye bir ihtâr ile ibtidâr edilecek ve ateş dâima kâfi bir derecede bir mühleti müteâkib başlayacak idi. Sulh ve teskin politikamızın esasât-ı müdiresini hiçbir zaman nazardan uzak tutmamak ve bunun için de hiçbir asabiliğe kapılmamak, Ayıntab'da kalacağımızı unutmamak nihayet bir kısmı bize karşı müsâid ve mütemayil olan ahâli-i islamiyenin nefret ve husumetini celbetmemek lâzım geliyordu. Yalnız bu mülâhazat ne cür'et ne de metânetimizi ihlâl için bir sebep teşkil edemeyecek idi. Andrea, **A.g.e.**, s.65.

⁶⁷⁸ Sarıhan, C. III, **A.g.e.**, s. 167- 168.

⁶⁷⁹ Üzel, **A.g.e.**, s. 126- 127.

⁶⁸⁰ 13 Ağustos 1920'de yayımlanan bu bildiri Lionuyan Ador, Nazar, Fıstıkçıyan, Girkor adlı dört Ermeni'nin imzasını taşımaktadır. Bkz. Üzel, **A.g.e.**, s. 125, 129.

⁶⁸¹ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.105; Ünler, **A.g.e.**, s.78.

⁶⁸² Üzel, **A.g.e.**, s. 134.

Bu emir üzerine Antep halkı, tümüyle savunma kararında direndiğini bir kere daha tekrarladı. Fransızlar, teslim bayrağının kaleye asılacağını beklerken şanlı Türk bayrağının çekilmiş olduğunu görünce ateşe hazır olan ve kaleye çevrili bulunan topları ile Türk bayrağının üzerine ateşe başlamış fakat isabet ettirememiş, bununla beraber şehir bu ateşten çok zarar görmüş, birçok bina yıkılmıştı.⁶⁸³ Topların etkisi ile ilgili Antep savunmasında görev alan alan Lohanlızade Mustafa kitabında;

“...155 mm’lik topların etkisi çok şiddetliydi. İsalet ettiği kargir ufak yapıları hemen diğer komşu binalarla beraber yerlebir ediyor ve büyük konaklarda da yıkıcı bir hasar meydana getiriyordu. Genellikle çoluk, çocuk enkaz altında pek feci bir şekilde, vücutları paramparça olarak ölüyorlardı. Artık beyni kafası dağılmış şehitlere; kolu, bacağı kopmuş yaralılara her tarafta rastlanıyor, bunların feryatları herkesi çok kötü etkiliyordu. Aciz kadınların her türlü savunmadan yoksun çocukların feryadı ortalığı kasıp kavuruyordu. Camiler, mescitler hastaneler yaralılarla dolmuştu...”⁶⁸⁴ yazıyordu.

Şehir dışına gönderilen fedai postaları şehre mermi taşıırken, şehirde kuşatmayı yarma hazırlıkları yapıyordu. 13’üncü Kolorduya bağlı 5’inci Tümenden 24’üncü Alay, 2’nci Kolordu emrine verilmiş ve Fırat’ın batısına geçmiş ve ayrıca Urfa’dan, Malatya’dan ve Maraş’tan yeni Milli Kuvvetlerin şehir etrafında toplandıkları hakkında alınan haberler şehirde morali yükseltmişti.

Türk kesiminde bu hazırlıklar yapılırken düşman tarafında da bazı değişiklikler oluyordu. Andrea kuvvetleri Akcakoyunlu’dan ayrılırken 15 günlük iaşe maddelerini birlikte getirmişlerdi. İaşe maddeleri azaldığı gibi bombardımanlar, ateş baskınları ve taarruzlarla cepaneleri de azalmıştı. Akçakoyunlu’dan erzak ve cepanelerinin ikmali için bir konvoy teşkili icabediyordu. Bu kafiye muhafız olarak iki piyade taburu, bir süvari bölüğü, ve bir batarya topun katılması lâzımdı. Bu sebeple düşman 15 Ağustosta Dülükbaba’daki Kuvvetlerini Çakmak sırtları ve Hacıbaba’ya getirerek kuşatmayı daraltmış ve buradan tasarruf ettiği kuvveti mezkûr konvoyu muhafız olarak vermişti. Konvoy Akçakoyunlu’ya iki günde gidecek bir gün orada kalacak, ve iki günde de dönecekti. Gidiş geliş beş gün tutuyordu. 19 Ağustos’a kadar kafilenin gidip gelmesi gerekti. Konvoy aynı günde hareket etti. Bu suretle düşmanın şehri kuşatan kuvvetleri hayli azalmıştı.

3.8.4. 19 Ağustos 1920’de Yapılan Türk Taarruzu ve Antep’in Kuşatmadan Kurtarılması

Konvoyun gidişiyle şehirdeki Fransız savunmasında zafiyet doğmuştu; Bu fırsat değerlendirilmeliydi. Bu amaçla Urfa Bölgesi Komutanı Binbaşı Pehlivanzade Nuri, bir

⁶⁸³ Üzel, **A.g.e.**, s. 134- 135.

⁶⁸⁴ Lohanlızade, **A.g.e.**, 1989, s.113-114;119-122.

piyade taburu, iki top ve yeteri kadar makineli tüfek ve 700 kadar Kuvayı Milliye ve aşiret erleri ile Nizip üzerinden Antep'e gönderilmiş ve Antep Kuvayı Milliye Komutanı ile yapılacak iş birliğiyle şehrin bir an önce kurtarılması düşünülmüştü.⁶⁸⁵

Diğer taraftan Özdemir Bey ve Antep'te bulunan birliklerin komutanları birleşerek bir bildiri yayınlamak suretiyle halkın moralini düzeltmeye çalıştılar.⁶⁸⁶ Ankara'da bulunan Antep Mebusu Kılıç Ali'den de, önemli kuvvetlerin yola çıkarılması için gereken emrin verildiğini, onlar yetişinceye kadar direnilmesini isteyen bir telgraf gelmişti.⁶⁸⁷ Yayınlanan bildiriye kuvvetlendiren bu telgraf, halk üzerinde olumlu bir etki bırakmıştı. Bunun üzerine Fransız kuşatmasını yarmak ve Fransızları çevirmek için karar verilerek gerekli tedbirler alındı. Bu genel taarruzu Bölge Komutanı Kurmay Yarbay İrfan idare edecekti.

Taarruza katılacak birlikler şunlardı:⁶⁸⁸

24'üncü Piyade Alayı ve Maraş Taburu: Komutanı Binbaşı Fikri.

Antep Kuvayı Milliyesi: Komutanı Ramazan Efendi.

Kilis Kuvayı Milliyesi: Komutanı Polat Bey.

Birecik Kuvayı Milliyesi: Komutanı Birecikli Hasip Bey.

Nizip Kuvayı Milliyesi: Komutanı Nizipli Hacı Ahmet Bey.

Pazarcık Kuvayı Milliyesi: Komutanı Pazarcıklı Paşo Ağa.

Besni Kuvayı Milliyesi: Komutanı Besnili Hasan Ağa.

Urfa Kuvayı Milliyesi: Komutanı Binbaşı Pehlivanzade Nuri Bey.

Orul Kuvayı Milliyesi: Komutanı Osman Ağa.

Yamaçoba Kuvayı Milliyesi: Komutanı Yamaçobalı Dede.

Beziği Aşireti: Başkanı Bekir Ağa.

Barak Aşireti: Başkanı Mustafa Reis.

Bu kuvvetlerin mevcutları: 24'üncü Alay, 200 - 300 er, Kuvayı Milliye birlikleri 100 - 200 mevcutlu müfrezelerden kurulu olduğuna göre tümü 2000 kişiyi geçmiyordu. Aşiret kuvvetlerinin içinde süvari müfrezeleri de vardı.⁶⁸⁹

Taarruz planı şöyle idi:

Harekatın maksadı; Antep'i kuşatmadan kurtarmak ve şehre girerek savaşıtlara yardım sağlamaktı.

⁶⁸⁵ TİH, VI. Cilt, 1966, s.206-208.

⁶⁸⁶ Ünler, A.g.e., s.80-81.

⁶⁸⁷ Üzel, A.g.e., s. 137; Mehmet Solmaz, **Gaziantep' in Adaşı ve Fahri Hemşerisi: Atatürk Gaziantep'te**, Gaziantep, 2002, s.44.

⁶⁸⁸ TİH, IV.Cilt, 1966, s.207-208; Üzel'in kitabında 24'üncü Alay, 25'inci Alay olarak geçmektedir. Üzel, A.g.e., s.139.

⁶⁸⁹ TİH, IV. Cilt, 1966, s.208.

Türk kuvvetleri, düzenli ordu birlikleriyle Kuvayı Milliye, kısmen karışık bir hâlde ve muvazzaf subaylar komutasında dört yönden taarruza geçecekti. Bu amaçla:

24'üncü Alay (1'inci Taburu eksik), genel olarak Beylerbeyi bölgesinde toplanarak Hacıbaba - Kuşçudağ hattına ve buradan Çıksorut sırtlarına taarruz ederek bu kesimi ele geçirecekti. Bu Alayın emrine Maraş Taburu, Antep Müfrezesi ve Beziği Aşireti unsurları verildi. Bu Taarruz Grubunun batısında ve Dülükbaşa Ziyareti güney kesiminde, sağ kanat emniyeti ve Maraş yolu boyunca taarruz eden kuvvetle irtibat için küçük bir emniyet müfrezesi bulundurulacaktı.

Orullu Osman Ağa ve Yamaçoğlu Dede emrindeki Kuvayı Milliye birlikleri, Maraş - Antep yolu boyunca ve İbrahimli doğusunda Garaf istikametinde, 24'üncü Alayın 1'inci Taburu, Nizip kuvvetleriyle Suboğazi'nden güneye doğru hareketle Hayrat üzerinden Rumevlek'e gelerek buradan Cünüt sırtlarına doğru taarruz ederken, bu hareketle koordineli olarak Süvari kuvvetleri, Kilisecik üzerinden Babilge istikametinde hareketle Nurgana'dan Sarımsaktepe'de bulunan Fransız kuvvetlerine ve Binbaşı Pehlivanzade Nuri emrindeki Urfa Kuvayı Milliyesi, Kehriz köyü batısındaki sırtlardan Sarmaşık Tepe batısına taarruz edecekti.

Öte yandan Polat Bey emrindeki, Polat Bey Müfrezesi ve Suruç Aşiretleri unsurları Mazmahor köyü doğusundan, Pehlivanzade Nuri Bey kuvvetleri solunda Düztepe ve Kurbanbaba sırtlarına taarruz edecekti. Bu kuvvetler aynı zamanda Kilis - Antep yolunu kapatacaklardı.

Üç grup hâlinde birer bataryadan kurulu olan Türk topçusu; İbrahimli, Beylerbeyi güneyi ve Hayrat bölgesinde mevziye girerek bu taarruzu destekleyecekti(Kroki-7).⁶⁹⁰

Taarruz, şehir Kuvayı Milliyesi tarafından da dışarıdaki kuvvetlerle iş birliği yapılarak yürütülecek, asıl taarruz istikameti kuzeydoğuda Çıksorut sırtları olmak üzere her taraftan başlayacaktı. Şehir içindeki kuvvetlerin hareketini Özdemir Bey idare edecekti. Hazırlanan bu plana göre taarruz; 18/19 Ağustos gece yarısı şehir için en önemli yeri olan kuzey bölgesinde Kuvayı Milliye komutanı bulunan İncözade Hüseyin Bey'in komuta ettiği kesimden atılan işaret fişegi ile her taraftan aynı zamanda başladı.⁶⁹¹ Kısa bir süre sonra taarruz gelişti ve Fransızlar ilk önce güneyde Cünüt tepelerinden atıldı. Diğer bölgeler de arka arkaya Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Taarruz bütün gece sürdü. Sabaha karşı da Hacıbaba ve Çıksorut Tepeleri işgal edildi. Fransızlar, her taraftan sıkıştırılmış ve savunma cephesi iki taraftan yarılmıştı.⁶⁹²

⁶⁹⁰ TİH IV. Cilt, 2009, Ekler, Kroki-26, s. 425.

⁶⁹¹ Taarruz saati ile ilgili geniş bilgi için bkz.: KKT 7-8B Piyade Manga ve Takımı, 4.Bölüm.

⁶⁹² Üzel, A.g.e., s. 140.

Bazı yerlerde şehir ile irtibat sağlanmış ve bir kısım Kuvayı Milliye unsuru şehre girmişti. Türk kuvvetlerinin 19 Ağustos 1920'de yaptığı bu taarruz tam bir başarı ile sonuçlanmış; Gece (18/19 Ağustos), içeriden ve dışarıdan yapılan baskınlar sonucu, Fransızlar Antep'in dışına çekilmiş, 11 Ağustostan beri kuşatma altında bulunan şehrin çevresindeki Fransız çemberi yarılmıştı. 1000 kadar savaşçı Antep'e girmiş, Halk, gelenleri sevinç gözyaşları ile karşılamıştı.⁶⁹³

Fransız birlikleri, topçu ateşinin himayesinde Kolej, Zerdalilik ve Garaf bölgesine çekilmiş, birliklerin çoğu Zerdalilik kesiminde toplanmıştı. Zerdalilik, Garaf ve Kolej bölgesindeki tahkim edilmiş bölgeye Türklerin yaptıkları taarruzlar, başarısızlıkla sonuçlanıyor ve çok kayba sebep oluyordu. Birkaç kez deneme için yapılan keşif taarruzları sonunda birlikler, çok üstün ateş kuvveti karşısında kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Türk topçusu sayıca yetersiz olduğundan Fransızların tahkimli bölgesini düşürmek imkânını bulamıyordu. Bu yüzden Zerdalilik kesimine taarruzdan vazgeçilerek birlikler emniyet bölgelerine çekilmek zorunda kaldılar.⁶⁹⁴

Harekat planı; çok birliğin hareketini kapsadığı için koordinasyonu zor bir plandı. Fakat son derece teferruatlı olarak bir karargah tarafından hazırlandığı görülüyordu.

Bir harekatı planlarken uyulması gereken vazife, düşman durumu, arazi ve kendi kuvvetlerimizin imkan kabiliyetleri, eğitim durumu vb. faktörlerine, bu harekatta Milli Kuvvetler dikkat etmişti; öncelikle vazife doğru belirlenmiş ve düşmanın da maksadı olan şehri ele geçirme planını boşa çıkarma, harekatın maksadı olarak ortaya konmuştu ve harekat bunu gerçekleştirmişti.⁶⁹⁵

Aynı zamanda şehri savunan kuvvetler takviye edilmişti. Belki bu harekatın en önemli katkısı, Antep'lilere ve Milli Kuvvetlere moral vermesi olmuştu. Arazi iyi etüd edilmiş, şehre hakim bölgeler tespit edilmiş ve buraları savunan düşman kuvvetleri hedef olarak verilmişti. Şehrin batı kesimi hariç diğer yönlerden taarruz edilerek düşmanın bir bölgeyi kuvvet çoğunluğu ile savunmasının önüne geçilmişti.

Düşman asıl taarruz bölgesini tespit edememişti. Savunmada en önemli husus; asıl taarruz istikametinin erkenden ortaya çıkarılarak, bu istikametinin kuvvet çoğunluğu ile savunulmasının sağlanması ve taarruz edenin erkenden doruk noktasına ulaşmasını sağlayarak taarruz gücünün kırılmasıdır. Fransızlar şehrin hiçbir bölgesinde kuvvet çoğunluğunu sağlayamamıştır. Milli Kuvvetler; amaca uygun olarak kuvvetleri taarruz zamanında harekat bölgesinde toparlayabilmiş, her birliğe bir hedef ve taarruz istikameti vermiş, şehri savunan unsurlarla koordinasyon sağlanmış ve aynı zamanda

⁶⁹³ Sarıhan, **A.g.e.** C. III, s. 180.

⁶⁹⁴ Üzel, **A.g.e.**, s.140-141.

⁶⁹⁵ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 4, 6.

taarruz başlatılarak, düşman iki ateş arasında bırakılmıştır. Üç yönden yapılan bir hareketin koordinasyonu aksatılmadan icrası sağlanmıştır. Kuvayı Milliye unsurlarına karakterlerine uygun olarak daha serbest hareket edebilecekleri emniyet görevleri verilmişti.

Milli Kuvvetler; emir-komuta birliği, hedef, koordinasyon, taarruz ve manevra prensiplerini doğru uygulayarak, başarılı hareket icra etmiştir. Kesin sonuç alıcı bir taarruz olmamakla birlikte plan hedeflerine varılmıştır. Sivas Kongresinde alınan kararlar, Türk Milleti'nin Milli Mücadeleye katılması kararı, Antep'te vücut bulmuştu. Antep'teki kadın ve çocuklar cepheydi; hergün kocalarına, kardeşlerine, babalarına abilerine fişek, su ve yemek taşıyor, yaralı ve şehitleri cephe gerisine taşıyorlardı. Kadınlar zaman zaman silah alıp erkekleri ile birlikte çatışmalara giriyordu.⁶⁹⁶

Düşmanın kolej, zerdalilik ve garaf bölgesini askeri hareket yönüyle direnek noktası haline getirmesi, ona her zaman güvenli bir liman yaratmıştı.⁶⁹⁷ Bu bölgelere taarruzda üstün bir ateş gücü bir noktada toplanarak, tahkimli bölgelere taarruz esasları ile hareketin planlanmış olması gerekirdi. Bu yapılmadığı için, yapılan taarruz başarılı olmakla birlikte nihai hedef elde edilmemişti.

3.8.5. Fransız Karşı Taarruzu (21 Ağustos 1920)

19 Ağustos 1920'de yapılan Türk taarruzundan sonra Fransız birlikleri, kuzeyde Hacıbabası–Kuşçudağı bölgesinde, doğuda Cünüt T., güneyde ise Sarımsak T. ve Kurbanbabası T. bölgesinde tutunamayarak, direnek noktası haline getirdikleri Kolej, Garaf ve Zerdalilik bölgesinde toplanmış bulunuyordu. 19 Ağustos'ta başlatılan hareketin nihai hedefi olarak direnek noktasının ele geçirilmesi uygun bir hedef olarak planlanması durumunda, Fransızlara ikinci bir Pozantı travması yaşatılabilirdi.⁶⁹⁸

Fransızlar, bu daracık alanda çok sıkışık durumdaydı. Esasen yeter derecede yiyecekleri de kalmamıştı; durumlarını düzeltmek, imhadan kurtulmak ve zaman kazanmak esasları ile birlikte iye eksikliklerini tamamlamak, hayvanlarına yem temin etmek maksatlarıyla kuzey ve doğu istikametlerinde baskın tarzında taarruza geçmişlerdi.⁶⁹⁹

Bu taarruzdan önce, Türk kuvvetleri iki grup hâlinde savunma mevzisinde bulunuyorlardı. 9'uncu Alay Dülük'te, 24'üncü Alay da Çıksorut ve Cünüt bölgesindeydi. Bu birliklerin emrinde Kuvayı Milliye grupları da vardı. Fransızlar bu iki gruba, ayrı ayrı karşı taarruza geçtiler. Kuzeye, 9'uncu Alay bölgesine taarruz eden kuvvete Albay

⁶⁹⁶ Lohanlızade Mustafa, **A.g.e.**, 1989, s.129.

⁶⁹⁷ **FM 3-06.11, Combined Arms Operations In Urban Terrain**, Chapter 5.

⁶⁹⁸ Akyüz, **A.g.e.**, s.127-128.

⁶⁹⁹ Üzel, **Antep savaşının iç yüzü**, s.141,149; Andrea, **A.g.e.**, s.82-83.

Andrea ve doğuda 24'üncü Alaya taarruz eden kuvvete de Albay Abadi komuta ediyordu.⁷⁰⁰

Albay Andrea komutasındaki Fransız kuvvetleri, topçu ile takviyeli iki Cezayir Piyade Taburu idi. Albay Andrea kitabında bu kuvvetin dört Cezayir taburu, bir sipahi bölüğü ve topçulardan oluştuğunu belirtmektedir.⁷⁰¹ Yarbay Abadi emrindeki kuvvetler, topçu ve süvari ile takviyeli Senegal Piyade Alayı idi. Emrinde birkaç tank ve zırhlı otomobil de vardı.

Taarruz 21 Ağustos 1920'de başlamıştı. Kuzey Taarruz Grubu, taktik bir intikal düzeninde, Türk birliklerinin yerini gözcüleri ile yaptığı faaliyetle tespit etmiş ve temasın muhakkak olduğu değerlendirerek, öncü, yancı emniyet tedbirlerini alarak yaklaşma yürüyüşüyle, İbrahimli-Erikçe ve Sam mezrasından geçerek Dülük Tepe'yi işgal ederek geceyi burada geçirmişti.⁷⁰²

Şehrin tekrar kuşatılması ihtimalinin doğması üzerine, şehir içinden çıkarılan Boynooğlu Memik ağa emir komutasındaki Milli Unsurlar ile Düşmana müdahale edilmiş ancak, dışarıdaki nizami unsurların cepheden çekilmiş olması, bu saldırıdan yeterince istifadeyi önlemişti. Ertesi gün Milli Unsurlar tarafından bölgede Fransızlara karşı girişilen kesin sonuçlu olmayan vur-kaç mücadelesi, Fransızların bölgede uzun süreli kalmasına imkan vermemiş ve Fransızlar şehre dönmek zorunda kalmıştı.⁷⁰³

Doğu istikametinde ilerleyen Yarbay Abadi birlikleri ise, Rumevlek'in kuzeyinde bulunan 24'üncü Alayın Cünüt ve Çıksorut sırtlarındaki kuvvetlerine taarruz etmişti. 24'üncü Alay iki saat dayandıktan sonra geri çekilmişti.⁷⁰⁴ Fransızların Doğu Taarruz Grubu, Birecik'e kadar geri çekilen 24'üncü Alayı takip etmiş, böylece Antep - Nizip yolunun da kontrolünü eline geçirmişti.⁷⁰⁵

Nizip'e kadar ilerleyen Fransız kuvvetlerinin yiyecek tedarik etmek amacıyla bir süre burada kalmaları üzerine, 24'üncü Alay, 4-5 Eylül tarihinde Nizip'te bulunan Fransız kuvvetlerine başarılı gece baskını yaparak yiyecek kollarını dağıtmıştı. Bu baskın 01 Eylül tarihinden bu yana geri çekilen birlik üzerindeki olumsuz havayı da dağıtmıştı.

24'üncü Alayın Antep'ten erken çekilmesi, 13'üncü Kolordu Komutanlığınca uygun görülmemiş ve Antep – Nizip yolunun her zaman için elde bulundurulması 5'inci

⁷⁰⁰ **TİH, IV. Cilt**, 2009, s. 238.

⁷⁰¹ **TİH, IV. Cilt, 1966**, s. 210; Andrea, **A.g.e.**, s. 81.

⁷⁰² Sarıhan, **A.g.e. C. III**, s. 183; Andrea, **A.g.e.**, s.81-84.

⁷⁰³ Andrea, **A.g.e.**, s.82-83.

⁷⁰⁴ "...Müfreze Nizib'e kadar ilerledi. Fakat daha uzağa gitmeyi tasavvur edemedik. Çünkü düşman daima bizden 4-5 kilometre mesafede tutunarak kaçmaya devam edecekti. Biz diğer mevzide de muharebeyi kabul edecek değildi. Tabiyesi tamamıyla tutuşmaksızın bizi yormaktan ibaret bulunuyordu. Düşman bize nisbetle daha ziyade seyyar olabiliyordu..." Andrea, **A.g.e.**, s.86.

⁷⁰⁵ Sarıhan, **A.g.e. C. III**, s. 184.

Tümen'e emredilmişti. 24'üncü Alay, 5'inci Tümen birliklerindendi. Tümen, ilk önce ancak bu kadar bir kuvvetle Antep'e yardım yapmış ve sonradan bütün kuvvetiyle Antep muharebelerine katılmıştı.⁷⁰⁶ Antep-Nizip yolu stratejik bir istikametti ve yolun kontrolü Fransızların tekrar Doğu'ya açılmasını sağlayabilirdi.

Şehir dışında bu muharebelerin süregeldiği sırada şehir içinde de birçok çarpışma yapılıyor, Fransızlar şehri sürekli olarak ateş altında tutuyordu. Halk bir taraftan bu ateşin etkisi ile kıvranırken diğer taraftan da yiyecek darlığı çekiyordu.⁷⁰⁷ Bu durum, Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından, Adana Cephesi Komutanlığı ile 13'üncü Kolordu ve Tümen komutanlıklarına, Genelkurmay Başkanlığına, milletvekillerine bildirilmişti.⁷⁰⁸

Antep halkının aylardan beri süren bu sıkıntılı günlerini bilen ve özellikle Ermeniler aracılığıyla durumu yakından izleyen Fransızlar, bir bildiri ile halkı teslim etmeye çağırıyordu. Halkı teslim olmaya zorlamak maksadıyla da şehre, 23 - 25 Ağustos günlerinde de şiddetli topçu ateşi açmışlardı.⁷⁰⁹

Halkın bir kısmı; Adana, Malatya, Maraş, Urfa, Elazığ gibi bölgelere göç etmiş, bu günlerde Malatya Mebusu Hacı Bedir Ağa, 300 kişilik aşireti ile Antep'in yardımına koşmuştu.⁷¹⁰

Kuvayı Milliye birlikleri ile düzenli birliklere karşı yapılan savunma, taarruz gibi düzenli hareketlerde olumlu sonuçlar alınamıyordu. Düşman tahkim edilmiş, direnek noktası şeklinde savunmaya geçmişti. İntikallerini taktik intikal şeklinde emniyet tedbirlerini alarak yapıyordu. Bu hareketler için eğitilmiş düzenli birliklere ihtiyaç vardı. Antep'in de kurtarılması için fazla kuvvete ve özellikle düzenli askerî birliklere ihtiyaç olduğu anlaşılmıştı.

Antep Mutasarrıfı da, Antep'in bir an önce ordu birlikleriyle takviyesini istemekteydi. Bu başvurular üzerine Elcezire Cephesi Komutanlığı; Kolordu bölgesinin özel durumu, eşkiya hareketlerinin çokluğu ve Milli Aşireti'nin çıkardığı iki önemli olay yüzünden emrindeki birliklerden Antep'e yardım yapılmasının şimdilik mümkün olmadığını, bu sebeple Adana Cephesi Komutanlığından ve diğer kolordulardan ivedi olarak birlik gönderilmesini ilgili makamlardan rica etmişti.⁷¹¹

Fransız birlikleri de yiyecek sıkıntısı içindeydiler. Özellikle hayvan yemi sağlama konusunda çok güçlük çekiyorlardı. Topçu, piyade ve süvari hayvanlarından başka

⁷⁰⁶ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s.210.

⁷⁰⁷ Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, s.133,140, 215.

⁷⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. **Üzel, A.g.e., s. 143 - 148.**

⁷⁰⁹ **Sarıhan, A.g.e. C. III**, s. 187; Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, s.50, 132, 202.

⁷¹⁰ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s.211.

⁷¹¹ **TİH, IV. Cilt**, 2009, s.239.

ulaştırma için tuttıkları hayvanların toplamı 1000'den fazlaydı. Toplamı yaklaşık 2.000 mevcudunda bulunan hayvanlar için günde 10 ton arpaya ihtiyaç vardı ki, bunun da bölgeden tedarikine imkân yoktu.⁷¹² Bu sebeple Fransızlar, sürekli olarak iâşe ve ikmal kollarını kullanmak zorundaydılar. Bu kollar da Kuvayı Milliye birlikleri tarafından yollarda kurulan pusularla basılmakta ve ikmal hizmetleri aksatılmaktaydı. Antep civarında yem ve yiyecek maddeleri tedariki mümkün değildi. Çünkü Antep çevresi, tamamen Kuvayı Milliye kuvvetleri tarafından tutulmuş bulunuyordu.⁷¹³

Fransızlar için şehir dışındaki tehlikeli durum, onları sürekli olarak tedbir almaya ve her intikalde kuvvetli birlik olarak hareket etmeye zorluyordu. Şehirdeki unsurlarının şehirde görevine devam edebilmesi için şehri ele geçirmenin bu problemlerini çözebileceğini değerlendiren Fransızlar, Eylül başında da yine propaganda yolu ile Türklerin teslimi işini denedilerse de verilen çeşitli gözdağlarına rağmen Türkler teslim olmadılar. Fransızların şehre her teslim çağrısı ve aldıkları cevap, onları insanlık dışı bir harekete itiyor; Fransız topçusu, sürekli olarak Antep'i yakıp yıkıyor; evler, camiler, hanlar ve hamamlar harap oluyordu. Topçunun her mermisi can alıcı, dehşetli bir şekilde patlamakta, halkı korkutmaktaydı. Bombardıman, o kadar önemli etki yapmıştı ki, 6000 konutta yerleşik olan aileler, güneşten ve havadan yoksun pis kokulu yer altı mağaralarına sığınarak, duvarlar altında ezilen mermilerle parçalanan cesetlerin ortaya çıkardığı korkunç manzaradan zaten sınırları boşalmış masum çocuklarla kadınların sağlığını ciddi bir şekilde bozduğu gibi, bazı bulaşıcı hastalıklar da hızla yayılmakta idi.⁷¹⁴

Eylül 1920 başında Elcezire Cephesi Komutanlığı, durumu kritik gördüğünden Genelkurmay Başkanlığına bildirmişti. Antep'teki düşman 3000 kadar muharip piyade ile 150 ve 105 mm'lik olmak üzere 16 kadar sahra ve dağ topu ve bol makineli tüfekten ibaretti. Sarımsak ve Kurbanbaba Tepeleri tahkim edilmiş, Kilis ve Akçakoyunlu yollarını elde bulundurmaktaydı. Tahkimli mevziler ancak 105 mm'lik obüslerle tahrip edilebilirdi.⁷¹⁵

Düşmanı bu mevzilerden çıkarmak için topçuya ve taarruz edebilecek güçte 500 mevcutlu 4-5 piyade taburuna ve Kuvayı Milliye birliklerine ihtiyaç vardı. Hâlbuki mevcut

⁷¹² Abadie, **A.g.e.**, s. 82.

⁷¹³ "...Büyük güçlüklerle depo edilen erzak çabucak tükendi. Kumandan hayvanları tahıl cîhetîyle zengin bir mıntika olan Nizip'e ve burada da lüzumu kadar arpa bulunmazsa gelecek iâşe kollarını beklemek üzere Sacir istasyonuna göndermeye karar verdi..." Abadie, **A.g.e.**, s. 82.

⁷¹⁴ Yakar, Pusat, **A.g.e.**, s.232-235.

⁷¹⁵ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.212.

olan 24'üncü Alay ile 9'uncu Alay, kısmen elbise ve ayakkabısız bulunan 70 - 80 mevcutlu taburlarla böyle bir taarruzu başaracak durumda değildiler.⁷¹⁶

Bir süre sonra, Fransızlar Antep'e çekildiler. 24'üncü Alay da Fırat doğusuna alındı. Burada elbise, ayakkabı gibi ihtiyaçlar sağlanarak ve Urfa bölgesinin erleri ile takviye edildikten sonra bu Alayın Fırat'ın batısına geçirilmesi, Elcezire Cephesi Komutanlığınca emredilmişti.

Vatanın her tarafında düşmanla mücadele etmek zorunluluğu olduğundan buraya askerî yardım yapılamıyor; ancak halkın moralini yükseltmek için öğütler veriliyordu. Nitekim Genelkurmay Başkanı Kurmay Albay İsmet (İnönü) Bey; "Antep halkının gayretli direnmesi dinî ve millî çok büyük övüncümüzdür. Civar kolordularca gerekli yardım yapılmalı, halk devamlı olarak gayrete getirilmeli ve teşvik edilmelidir." diyordu. Merkez Heyeti Başkanı Ferit Bey imzasıyla, Elcezire Cephesi Komutanlığına gönderilen bir yazıda: "Antep'te Fransızlara teslim olmak isteyenlerin çoğaldığı, süratle kuvvet gönderilmesi, aksi takdirde sorumluluğun kabul edilemeyeceği" bildiriliyordu. Bu telgrafa "Gereken tedbirler alınmaktadır. Sebat etmek ve direnmek elzendir." cevabı verilmişti.⁷¹⁷

Düşman, 19 Ağustos muharebelerinden sonra bir direnek noktasına sıkıştırılmıştı. Ancak Türk kuvvetlerin mevcut durumu, bu direnek noktasını aşacak bir planlamadan o anda yoksun kalmıştı. Düşman sıkıştığı bu durumdan rahatsız ve aynı zamanda erzak sorunu da yaşamaktaydı. Türk kuvvetlerinin bir hamle ile buldukları mevzilere de taarruzunu beklemekteydi ve istihbaratları bu yönde idi.⁷¹⁸

İşte bu belirsiz durumdan kurtulmak ve Türk Kuvvetlerini kuşatma bölgesinden uzaklaştırmak maksadıyla, Yarbay Andrea komutasındaki birlikleri ile bir baskın tarzında Samköy istikametinde bozucu taarruzla Türk kuvvetlerinin taarruz hazırlıklarını bozmuş, bu bölgedeki Türk Kuvvetleri kuzeye çekilmek zorunda kalmıştı.⁷¹⁹ Fransız Kuvvetleri, Türk birliklerinin muhtemel bir taarruz hazırlığını bozmak maksadıyla şehrin kuzeyine yaptıkları bu mahdut hedefli taarruzları ile koordineli olarak, şehrin doğusuna bir hareket başlatmış, aynı zamanda da şehir içini top ateşine tutmuştu. 19 Ağustos'ta uğradıkları ve canlarını ancak direnek noktasına atarak kurtardıkları başarılı Türk taarruzları sonucu düşükleri durumun intikamını almak, Antep Halkına, Milli kuvvetlerin

⁷¹⁶ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.211.

⁷¹⁷ **TİH, IV.Cilt**, 2009, s.240.

⁷¹⁸ Andrea, **A.g.e.**, s. 83-84.

⁷¹⁹ Bozucu Taarruz hakkında Geniş Bilgi İçin Bkz.: **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 6; Güngör, **A.g.e.**, s.214.

kendilerini kurtaramayacağı mesajını da vermek istiyorlardı. Abadie yazdığı kitapta bu hareket hakkında:

“Düşmanı mağlûben ve cebhâne ve erzâkını bırakarak ordugâhlarını terke mecbur eden bu küçük hareketin bu memleket dâhilindeki vaziyet-i şahsiyemiz üzerinde kurtarıcı bir tesir icra etmiş olduğundan şüphe yoktur. Milliyûn’un za’afımızdan bahisle yaptıkları fa’âl propagandalarının neticesinden iğfal edilmiş olan köylüler artık muntazam Kemalist askerlerinin hakiki kuvvetlerinin ne olduğunu biliyorlar ve içlerinden hiçbiri gayr-i muntazam ahâlinin silâh altına alınması hususuna bundan sonra eskisine tesbîtle daha gayûrâne devam edileceğine şüphe etmiyordu.”⁷²⁰ diyordu.

Fransızların hareket yaptıkları Samköy ve Nizip istikametinde erzak yağmalaması, erzak açısından zor durumda olduğunu göstermektedir.⁷²¹ Milli Kuvvetlerin Fransız erzak kollarını belli bir süre engelleme/geciktirme imkanı olsaydı, Fransızların Antep hareketi daha erken bitebilirdi.

Fransızların şehrin kuzeyi, doğusu ve aynı zamanda şehir içine yaptıkları saldırılara, Milli kuvvetler gayrinizami unsurlar ile cevap vermiş, Fransız birliklerini buldukları her bölgede taciz ederek, bir bölgede tutunmalarına imkan vermemişlerdir. Ancak nizami unsurlar karşısında gayrinizami unsurların düzenli birlikler tarafından yapılması gereken hareketle elde edilecek maksatları elde etmesi mümkün değildi. Gayrinizami unsurlar ancak bu maksatların yerine getirilmesine yardımcı olabilecek hareketleri yapabiliyordu.

Bölgede görev yapan Komutanlar bunu dile getirmiş ancak Ülkenin içinde bulunduğu durum bir iç hat manevrasının uygulanmasını gerektiriyordu.⁷²² Öncelikli tehdit Yunan Kuvvetleri idi. Bölgenin bu aşamada takviyesi mümkün değildi ve ancak mevcut olanlarla ve yerel kuvvetlerle bu mücadele devam ettirilmek zorundaydı. Fransızlar da halkın giderek milli mücadelenin arkasında daha çok durduğunu fark etmeye başlamıştı.⁷²³

Milli Mücadelenin halkla bütünleştiğinin en güzel örneği yine bu çatışmalarda verilmişti; 2’nci Kolordunun ceridesinde, 21 Ağustos tarihinde şehirden gönderilen ve Dülük tepesini işgal eden ve Fransızlarla çetin bir savaşa tutuşan Memik Ağa birliklerinin su sıkıntısı çektiği haberi şehre ulaşınca, Tabakhane semt halkı kadın, erkek, çocuk

⁷²⁰ Andrea, **A.g.e.**, s.83.

⁷²¹ Güngör , **A.g.e.**, s.214-215.

⁷²² İç hat durumunda bulunan bir ordu, dış durumdan birinden ayrı ayrı gruplar halinde bulunan düşman ordusunun evvela bir grubuna(en yakın olana) karşı süratle taarruz eder ve onu mağlup ettikten sonra düşmanın diğer grubu üzerine yürüyerek ona da taarruz eder. İç hatlar kullanmakta başarının şartı düşman grupları birleşmeden süratle birine taarruz etmektir. Düşman gruplarının birleşmesine mani olmak için diğerlerine karşı zayıf kuvvetler bırakılır. **Askeri Coğrafya**, s.142.

⁷²³ “Memûrîn ve eşrâf her türlü vesâit ile halkın Fransızlara karşı kin ve husumetini tahrik ediyorlardı. Milliyûn aleyhine propaganda yapmakta oldukları tahminiyle otuz kadar insan hapsedilmiş idi. Nüfuz ve iktidar gittikçe Kemali rüesâ-yı askeriye’nin ellerine geçiyordu.” Andrea, **A.g.e.**, s.84.

ellerinde su kovaları ile düşmanın topçu ve makineli tüfek ateşine rağmen açık araziden birliklere su taşımış bu esnada birçok kayıp verildiği görülmüştü.⁷²⁴

Heyeti merkeziye ve Antep ileri gelenlerinin Mustafa Kemal Paşa ve TBMM'ne yazdıkları Antep'in sıkıntılı durumunu anlatan mesajlara şifreli gelen bir cevap, Heyeti Merkeziye azalarının bütün ümitlerini kırmıştı.⁷²⁵ Halka duyurulmayan bu cevapta:

... "Cihan muvacehesinde Türk varlık ve Milli Mücadele'nin mihrak merkezi harp cephesinde cereyan etmekte olan harptir. Böyle hayati ehemmiyeti haiz bir harp sahnesinden Antep cephesine bundan daha fazla muavenet edilmesine asla imkan yoktur. Buna göre tertibat alınarak müdafaanın devamı lazımdır..."⁷²⁶ denmişti.

Düşmanın iaşeye ihtiyacı vardı; 26 Ağustos 1920 tarihinde iaşe ve ikmal için Akçakoyunlu'ya hareket eden düşman konvoyunda Albay Andrea emir komutasında 3 piyade ve bir süvari bölüğü ile topçu bataryası da bulunuyordu. Bu birlikler Nafak boğazı çıkışı, Oğuzeli istikametine dönmüş köylülerin arpasına el koymuştu. Aynı şekilde 01 Eylül tarihinde yine Albay Andrea komutasında 5 taburluk bir kuvvet bu defa Sinanköy-Orul istikametine ilerleyerek Nizip'e ulaşmış, dönüşünde köylere uğrayarak tahıl, koyun ve sığırları gasp ve yağma ederek 07 Eylül tarihinde Antep'e dönmüştü.⁷²⁷ Nizip'e doğru yapılan bu hareket, gösteriş niteliğinde ve halkı korkutmak, propaganda yapmak ve Milli Kuvvetlerin nüfuzunu kırmak maksatlarının yanında erzak tedarik etmek için yapılmıştı.

02 Eylül tarihinde, geceleri şehir dışına çıkanları ateş altına alan Sarımsaktepe'deki Fransızların bölgeden uzaklaştırılması için bir girişim yapılmış ancak başarısız olmuştu.⁷²⁸ Fransızlar masum halkın son yiyeceklerini gasb ederken, şehir halkı da kış hazırlıklarına, 155 mm'lik top mermisinin etkisine rağmen hazırlık yapmaya başlamıştı; Öncelikle bir istihkam müfrezesi kurularak, bu top mermisinin yıkıcı etkilerinden korunmayı sağlayacak mevzi ve sığınak yapım işine girildi. Şehir savunmasının en kritik bölgesini oluşturan Çınarlı Cephesinin sorumluluğu 9'uncu Alay 1'inci Taburunun 1'inci bölüğüne verildi. Şehir dışında bulunan müfrezelerden bir kısmı şehre sokularak cephe takviye edildi. Antep taburunun mevcudu takviye edilerek Suburcu ve Balıklı Cephe sorumluluğunu aldı. Askerler ve sivil halk için iki iaşe komisyonu oluşturuldu. Köylerden erzak toplanıyordu. Bütün cephe telefonla merkeze bağlandı ve savaşa katılmayan halkın; zengin olanlar bedelli, diğerlerinin serbest olarak şehir dışına çıkmasına müsaade edilmişti. Eylül ayından 20 Kasım'a kadar yaklaşık 20 bin kişi dışarı

⁷²⁴ Güngör, A.g.e., s.215.

⁷²⁵ Yakar, Pusat, **Antep Savunması, Heyet-i Merkeziye Muhabere Defteri**, Mesaj : 92, s.232-235;Solmaz, A.g.e., s. 31-32.

⁷²⁶ Üzel, A.g.e., s.146.

⁷²⁷ Ünler, A.g.e., s. 83.

⁷²⁸ Ali Nadi Ünler, "Gaziantep Müdafaası", **Gaziantep Halkevi Broşürü**, Gaziantep, 1935, s. 133.

çıkmişti.Lohanlızade Mustafa kitabında şehir dışına göç edenlerin şehrin tahminen yüzde yetmişbeşi olarak belirtmekte, bu sayıyı kırkıbinden fazla olarak vermektedir. Şehirde kalanların sayısını ise ikibini savaşçı, yirmibin olarak vermektedir.⁷²⁹

Eylül ayında Nizami birlikler de hareketli idi. Antep bölge komutanı İrfan bey görevinden alınmış yerine yarbay Hüseyin Hüsnü bey görevlendirilmişti. Antep'teki nizami birliklerinin mevcutlarının yetersiz olması ve Antep heyet-i Merkeziyesinin talepleri doğrultusunda Maraş'ta, Antep cephesini takviye için Maraş'ta bir piyade Tümeni kurulmasına karar verilmişti.⁷³⁰

Bu maksatla Adana Cephesi komutanlığından alınan 9 Eylül 1920 gün ve 13 sayılı emirle 9'uncu Tümen(Maraş Tümeni) teşkil edilmişti. Adana Cephesi Kurmay Başkanı Kurmay Yarbay Mehmet Hayri de Tümen Komutanlığına atanarak, 14 Eylül 1920 günü Tümenin emir ve komutasını ele almıştı.

Tümen; 3 Piyade Alayı(25, 26 ve 27'nci Alay), 1 topçu Alayı, 1 süvari bölüğü(katırlara bindirilmiş) ile zayıf istihkam ve muhabere takımlarından teşkil edilmişti.

25'inci Alay(1'inci Antep Alayı), 9'uncu Kafkas Alayının 1'inci Taburu, Yıldırım Millî Taburu ve Antep Millî Taburundan kuruldu.

26'nci Alay (2'nci Osmaniye Alayı), 9'uncu Kafkas Alayı 2'nci Taburundan kuruldu. Bu Alayın bir taburu sonradan teşkil edildi. 27'nci Alay (3'üncü Maraş Alayı), Maraş Millî taburu ve İzmir Millî Taburundan kuruldu. İstanbul taburu sonradan teşkil edildi. Topçu Alayı, ikişer bataryalı 2 topçu taburundan teşkil edildi. Süvari bölüğü: Katırlı olarak, İstihkâm ve muhabere takımları çok zayıf olarak teşkil edilebilmişti.

Bu Tümen birliklerinin mevcutları çok zayıftı. Mevcutlara bakıldığında, 27'nci Alayın mevcudu şöyle idi: 35 subay, 393 er, 62 hayvan, 258 tüfek, 21.700 cephane. Tümenin piyade tüfeklerinden birçoğu Martin tüfeği idi.⁷³¹ Fişek hazneleri birer fişek aldığından ateş hızları çok düşüktü. 9'uncu Tümen birlikleri alay ve tabur komutanları dışında hemen hemen bütün subayları yerli yedeksubaylardan sağlamıştı. Ve erleri genellikle yöre halkından oluşturulmuştu. Eğitim ve hazırlık çalışmalarının bitimini müteakip Antep bölgesinde kullanılacaktı.

Diğer yandan kış geliyor, zaman Fransızları da sıkıştırıyordu. Her türlü üstünlüğe rağmen bir şehri işgal edememişlerdi. Kış şartları onlar için de sıkıntı yaratıyordu. Ana

⁷²⁹ Pamuk, **A.g.e.**, s. 246; Lohanlızade Mustafa, **A.g.e.**, 1989, s.137.

⁷³⁰ 9 ncu Tüm., 9 Eylül 1920'de kuruldu ve Antep Muharebelerine katıldı. Görgülü, **A.g.e.**, s.311.

⁷³¹ Martin, tek kurşun atan bir tür tüfektir. Orijinal adı Martini–Henry olup, İngiliz ordusunda 1871'den itibaren kullanılmıştır. Adını geliştiricileri Friedrich von Martini ve Alexander Henry'den almıştır. Osmanlı ordusu tarafından Ruslara karşı 93 Harbi'nde kullanılmıştır. Martin ve aynalı martin ile (çeşitli süslemelerle "fiyakalı" anlamında) Hekimoğlu türküsünün de aralarında olduğu çeşitli türkülere konu olmuştur. Drama Köprüsü türküsünde de bahsi geçmektedir. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Martin_\(tüfek\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Martin_(tüfek)), Erişim tarihi:14 Mayıs 2020.

ikmal yolunda mevsimden dolayı intikalin güçleşmesi ikmalin haftada bir yapılmasını zaruri hale getirmiş, ayrıca yol boyunca sürekli olarak küçük hareketli birlikler tarafından taciz ve pusu faaliyetlerine maruz kalıyorlardı. Ayrıca Fransız sömürge askerlerini de alışık olmadıklarından kış olumsuz etkiliyordu.⁷³²

Fransızlar, özellikle Ermeniler vasıtasıyla halkın nabzını iyi tutuyor, durumu iyi biliyorlardı. Açlık kendini hissettirmeye başlamıştı ve yer yer Milli Mücadeleye yönelik olumsuz davranışlar da bulunmaktaydı. Fransızlar şehirdeki bu olumsuz havayı iyice körüklemek maksadıyla, Ağustos ve Eylül ayı boyunca şehri sürekli topçu ateşi altında tutmuş, ateşin kesilme şartını da Sevr antlaşmasının uygulanmasını ve şehrin teslimine bağlamıştı. Yaptıkları her bildiri sonucu, olumsuz yanıt aldıklarında tekrar hedef gözetmeksizin şehri 155 mm'lik toplarla ateş altına alıyorlardı. Bu ateş büyük yıkımlara ve can kayıplarına yol açıyordu. Antep Heyet-i Merkeziyesi 11/12 Eylül tarihinde Güney cephesi komutanlığına yazdığı 107 sayılı yazısında topçu atışlarında 10 şehit, 10 yaralı verildiği yazıyordu.⁷³³

Bazen de şehir halkını korkutmak maksadıyla şehre gösteri taarruzları şeklinde hareket girişimlerinde bulunuyorlardı. Fransızlar Türk tarafı içindeki birlik beraberliği bozmak için uçaklarla Sarayın Fetvalarını da halkın üzerine atıyordu. Fetvaların halk üzerinde bir etkisi olmuyor, daha çok nefrete yolaçlıyordu.⁷³⁴

3.8.6. İkinci Nafak Boğazı Muharebesi

Akçakoyunlu'dan Antep'e, Fransızlar takviye kuvvetleri göndermek için 19 Eylül 1920'de, hazırlıklara başlanmıştı. Şehirdeki Fransızları takviye için gelen kolların büyük kısmı 400 araba(Askeri veya sivil) ve sekiz yüz deveden oluşmaktaydı. Hayvan ve araba için kira ücretleri ise; Bir deve ücreti aylığı altın olarak otuz lira idi. Bir altın lira ortalama olarak 55 Frank, bir deve ayda 600 kilogram zahire naklediyordu. Bir kilo nakliye Akçakoyunlu'dan Antep'e kadar 2,75 franka mal oluyor. Araba ile olan nakliye biraz daha ucuz idi. Her kolun yalnız ücret nakliyesi Fransızlara yarım milyon Franka mal oluyordu.⁷³⁵

Türk kuvvetleri de bu yoldan gelecek takviye kuvvetlerine baskınlar yapmak için her fırsattan faydalanıyordu. Bu amaçla 9'uncu Alayın 1'inci Taburu ve 24'üncü Alayın 3'ncü Taburu, Nizip Millî Taburu, Birecik Millî Bölüğü, Kâhta ve Samsat Kuvayı Milliye

⁷³² Andrea, **A.g.e.**, s.96,131.

⁷³³ Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, s.50, 91,132,188-189, 215; Bayaz, **A.g.e.**, s.150.

⁷³⁴ Fetvanın meali şöyle idi; Kuvayı Milliye namı altında sizi iğfal eden kumandanlar, padişaha isyan etmiş bir kuvettir. Bu harbe iştirak edenler ne gazi ne de şehit olamaz. Bunlar şer'an katil addedilir. Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 129.

⁷³⁵ Abadie, **A.g.e.**, 1959, s.88.

Kuvvetlerinden kurulu Türk kuvvetleri; Çağdın, Hacı ve Nafak Boğazı bölgelerini işgal etmişti(Kroki-8).⁷³⁶ Milli Kuvvetler, Nafak Boğazı'nın girişine tertiplenmeye başladıkları esnada, Akçakoyunlu'dan Antep'e gelecek Fransız birliklerini desteklemek ve yolu açmak için 20 Eylül 1920 sabahı Antep'ten bir piyade taburu, bir süvari bölüğü ve bir dağ bataryasından kurulu Fransız emniyet kuvvetleri ile karşılaşmıştı. Tesadüf muharebesi şeklinde başlayan muharebede, Fransız birlikleri, birçok ölü bırakarak Antep'e çekilmek zorunda kalmıştı.⁷³⁷ Bu arada, Milli Mücadele'ye hıyanet içinde bulunanlar da affedilmiyordu; Halepli Abdülrezzak, Hacı köyünden Aziz, Mazmahor köyünden Memo casusluk suçlamasından asılarak idam edilmişti.⁷³⁸

Kuzeye cephe alıp Antep'ten gelen Fransız kuvvetini geriye kaçırmaya zorlayan Türk kuvvetleri; bu kez de güneyden, İkizkuyu'dan Antep'e gelmekte olan iki piyade taburu, bir süvari bölüğü ve bir topçu bataryasından kurulu Fransız kuvvetinin, geriden taarruzuna uğradı.⁷³⁹

Önce Hacı köyü kesiminde ve Nafak Boğazı güneyinde mevziye giren Kâhta ve Samsat Kuvayı Milliyesi, Fransızlarla çarpışmaya başladı. Fransızlar, Türk müfrezelerinin ateşleri altında kayıplar vererek, Nafak Boğazı'na girdiği sırada boğazın kuzey yamaçlarında mevzide bulunan 9'uncu Alayın 1'inci Taburunun yan ateşleriyle karşılaştı ve çok güç duruma düştü. Fransızlar bu çarpışmada ağır kayıp vermelerine rağmen taarruzlarına devam etti. Şiddetli topçu ve makineli tüfek ateşlerinin desteği altında Türklerin bulunduğu mevzileri işgal etmeye başladılar. Bunun üzerine Türk birlikleri de Rumevlek yönünde geri çekilmek zorunda kalmış, Fransızlar da bir süre sonra Antep'e girmişlerdi.⁷⁴⁰

Türk Kuvvetleri, Fransız birliklerinin zaafını tespit etmişti; ana ikmal yolu kesilmeli ve Fransızlar şehri terke zorlanmalıydı. Akçakoyunlu-Antep istikametinde düşmana karşı konulabilecek, pusu veya baskın yapılabilecek en uygun arazi Nafak boğazının bulunduğu tepeler hattı idi. Akçakoyunlu-Antep yolu arasındaki saha, plato ve ovalar arasında kalan yüksek tepeler Kuvayı Milliye birliklerinin savunma ve taarruzlarda tercih etmek zorunda kaldığı alanlar olmuştu. Boğazı çevreleyen tepelerin savunma amaçlı olarak kullanımı haricinde, Oğuzeli-Sazgın yerleşim yerlerini ve onların çevrelerinden geçen yolların, boğazın güneyindeki yüksek tepenin görüş mesafesi içerisinde

⁷³⁶ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-27, s. 422.

⁷³⁷ Tesadüf muharebesi ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: **Harpte Kıtaat-ı Cesimenin Sevk ve İdaresi**, Madde:118, s.96.

⁷³⁸ Bayaz, **A.g.e.**, s. 152.

⁷³⁹ "Nefer, düşmana arka çevirmek kadar tehlikeli bir şey olmayacağına kani olmalıdır." (**Piyade Talimnamesi**, Madde:263, 1328, s.121.)

⁷⁴⁰ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.213.

bulunması nedeniyle de boğaz büyük önem taşımaktaydı. Gafurun Dağı iki yönlü olarak, hem Gaziantep yönünde (Nafak Boğazı) hem de Oğuzeli-Sazgın yerleşim yerleri yönünden yollara hâkim konumda yer almaktaydı.⁷⁴¹

Türk Kuvvetleri muharebe sahası istihbaratını iyi yapmış ve düşman konvoyuna en fazla zarar verdirebileceği araziye seçmiş, tertiplenmesini de düşmanı bir ölüm/imha bölgesine düşürecek şekilde yapmıştı. Düşman hakkında güncel istihbarat toplamakta ise yetersiz kalmıştı. Düşmanın Antep'ten çıkan emniyet kuvvetleri takip edilebilir, Nafak Boğazında savunmada olan Milli Kuvvetler uyarılabilirdi.

Akçakoyunlu-Antep yolu üzerindeki Düşmanın Akçakoyunlu'dan gelen konvoyunu karşılamak üzere emniyet kuvvetleri çıkarması daha önce yaptığı taktik intikallerde uyguladığı ve intikal yolu üzerindeki kritik arazinin elde tutulması maksadına yönelik bir hareket idi ve beklenmeyen bir hareket tarzı değildi.⁷⁴² Milli Kuvvetler, düşmanın Kilis-Antep yolu intikallerinde olduğu gibi Kızılhisar bölgesine de bir emniyet kuvveti çıkarabileceğini öngörüp, çıkarılan karşılama kuvveti adı altındaki emniyet kuvvetlerine, bu bölgede pusu kurabilir ve imhasını sağlayabilirdi. Çünkü Milli Kuvvetler, düşmandan önce buraya el atmış ve tertiplenmeye başlamıştı. Ancak böyle bir tedbir alınmadığı için tesadüf muharebesine girmek zorunda kalmıştı.⁷⁴³

Tesadüf muharebesine giren kuvvet, Antep'ten çıkarılan düşman kuvvetlerine taarruz ederken, Akçakoyunlu istikametine gerisini dönecek şekilde taarruzlarına devam edince, Akçakoyunlu istikametinden gelen düşman ikmal konvoyunun taarruzlarına ters bir şekilde maruz kalmıştır. Başlangıçta alınan uygun düzen sayesinde Nafak boğazı kuzey doğusunda mevzide bekleyen 9'uncu Alay 1'inci taburuna yan veren düşmanın ikmal konvoyundaki birlikleri ağır zayıat vermiş, topçu ve makineli tüfek ateşlerinin himayesinde Milli Kuvvetlerin baskısı altında muharebeyi keserek Antep'e intikallerini tamamlayabilmişlerdir.

Cephe komutanı Selahattin Adil Bey, yaptığı değerlendirme sonucunda, Genelkurmay Başkanlığına 29 Eylül 1920'de verdiği raporda:

“...Antep kasabasına düşman bir buçuk aydan beri baskı yaptığı hâlde ne düşman uzaklaştırılabilmiş ve ne de dışarıyla ulaşımı kesilebilmiştir. Bu durum, kasabayı savunanların moral gücü üzerinde etkili oluyorsa da hazır vasıtalarla yakın zamanda şehrin kurtarılmasının mümkün olmadığı...” değerlendirmesini yapıyordu.

Genelkurmay Başkanlığı bu değerlendirmeyi dikkate alarak, bölgeye takviye kuvvet olarak önce Maraş'ta 9'uncu Tümeni kurmuş ve 3 Ekimde 2'nci Kolordu emrine vermişti.

⁷⁴¹ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Uzun, **A.g.t.**, Erzurum, 2014.

⁷⁴² **FM 7-10, The Infantry Rifle Company**, Chapter 2.

⁷⁴³ **KKT 7-8B**, 3. Bölüm, s. 33.

Müteakiben 13'üncü Kolordu kuruluşunda bulunan 5'inci Tümen Komutanlığı Antep savunmasında kullanılmak üzere 2'nci Kolordu hareket kontrolüne verilmişti.⁷⁴⁴

3.8.7. Çınarlıcami Çarpışması

Fransız Kuvvetleri, Şehir etrafındaki 9'uncu Alay, 24'üncü Alay ve Kuvayı Milliye unsurlarını bölgeden uzaklaştırmayı müteakip, artık şehri ele geçirebileceğini düşünmeye başlamıştı. Şehirde bulunan Türk kuvvetleri kuvvet çoğunluğu ile savunma imkanından mahrum bırakılmış ve savunmalarını şehir etrafındaki kuvvetlerle koordine etme imkanını kaybetmişlerdi. Ayrıca günlük yapılan topçu ateşi de şehirde moral bozukluğuna ve kayıplara yolaçmıştı.⁷⁴⁵

Fransızlar, Birinci Dünya Savaşı'nda Batı Cephesindeki kent savaşlarında bulunmuş deneyimli subaylar komutasında, bir iki arazi üzerinde eğitim yaptırarak hazırladığı birliği taarruz için görevlendirmişti.⁷⁴⁶ Bu birlikler 05 Ekim 1920'de Çınarlı Camii'nin bulunduğu bölgedeki Türk kuvvetlerine taarruza geçtiler.⁷⁴⁷

Bu caminin bulunduğu caddenin bir tarafındaki evler, Fransızlar ve özellikle Ermeniler tarafından tutulmuştu. Karşı taraftaki evler de Türklerin elindeydi. Buraları, iki taraf kuvvetlerince esaslı surette tahkim edilmişti.⁷⁴⁸ Çınarlı Camii ile Nikoğosyon okulu arasında, caminin mezarlığı ve değirmen arkı vardı. Camiyi okula bir yeraltı yolu (sıçan yolu) bağlıyordu. Fransızlar, önce cami ve bölgedeki tahkim edilmiş Türk evlerini topçu ateşiyle yakıp yıktılar.⁷⁴⁹ Bundan sonra, Türk kuvvetlerinin zayıfladığını değerlendirerek, hücum kalkmışlardı.⁷⁵⁰ Ancak Çınarlı taarruzunu haber alan şehrin çeşitli yerlerindeki Milli Kuvvetlerden ve semtlerden bir çok sayıda destek kuvveti bu cepheyi takviye için gelmişti.

Şiddetli topçu ve makineli tüfek ateşiyle desteklenen bu hücum karşısında Türk erleri, ateş almayan korunaklı mevzilerde düşmanın yaklaşmasını sabırla bekleyerek, direndiler ve Fransızların beklemediği bir sırada karşı hücum yapan Milli Kuvvetler, onları birçok kayıp verdirerek çekilmek zorunda bırakmıştı.⁷⁵¹

⁷⁴⁴ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 45-47.

⁷⁴⁵ Bayaz, **A.g.e.**, Belge, 64, 80, 85,93,94,99,100, 106,109, s.281,305,308,311, 312, 317,318,321-323.

⁷⁴⁶ Güngör, **A.g.e.**, s.224;

⁷⁴⁷ Çınarlı Cephesi, savaşa katılan Türk birlikleri tarafından Çanakkale Savaşından ilham alınarak, "Arıburnu" adıyla adlandırılmaktaydı. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Dai, **A.g.e.**, s. 111; Güngör, **A.g.e.**, s. 224; Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 43; Ünler, **A.g.e.**, s. 89; Çınarlı cephesi; bugünkü Şehitlik Abidesi ve Şehitlik, Çınarlı Cami, Yeşilsu Parkı ve Yeşilsu Cafe&Restaurant ile Gaziantep Öğretmenevi ve Kendirli Kilisesi'nin bulunduğu sahayı içine almaktadır. Geniş Bilgi İçin Bkz.: Dai, **A.g.e.**, s. 111-112; Güngör, **A.g.e.**, s. 224; Ünler, **A.g.e.**, s. 89.

⁷⁴⁸ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations İn Urban Terrain**, Chapter 2,3,5.

⁷⁴⁹ Meskun mahalde topçunun kullanılması ile ilgili Geniş Bilgi İçin Bkz.: **FM 3-06.11 Combined Arms Operations İn Urban Terrain**, Chapter 2-4.

⁷⁵⁰ Abadie, **A.g.e.**, s.85;Andrea, **A.g.e.**, s. 104-105;Güngör, **A.g.e.**, s.227;Üzel, **A.g.e.**, s. 171 -172.

⁷⁵¹ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations İn Urban Terrain**, Chapter 4-5.

Fransızlar, aynı harekâtı 14 Ekim tarihinde de tekrar ettiler ise de, sonuç değişmedi. 14 Ekim'de Fransızlar 155'lik topçu ateşiyle okul ve camiye tahrip etmişti. Okuldan yalnız bir duvar parçasından başka bir şey kalmadığı için, planlanan tahribat eksiksiz olarak yerine getirilmiş sayılabilir. Fransız Hücüm grupları bunun üzerine hücumla camiyi işgal etmişti. Fakat Milli Kuvvetler Fransız Hücümünden önce o bölgeyi boşaltmıştı. Ancak okulda durum böyle olmamıştı. Fransız Hücüm unsurları ilk atılışta binanın harabeleri arasında girmiş idi. Ancak orada yıkıntıdan kurtulmuş, mahzenlere sığınmış hemen yanı başlarındaki Milli Kuvvetlerle karşı karşıya gelmiş ve Karşılıklı el bombaları ve patlayıcılar kullanıldığı bir yakın muharebe yaşanmıştı. Bu çatışmada Fransızlar, biri subay 20 kayıp vererek çekilmek zorunda kalmıştı.⁷⁵²

İstihkam müfrezeleri iyi çalışmış, şehri savunan unsurlar da şehri savunmaya iyi hazırlanmışlardı. 155 mm'lik top mermilerine karşı güvenli sığınaklar oluşturulmuş, bombardıman zamanı bu sığınaklarda bekleyip, topçu ateşinin kesildiği anda mevzilerindeki yerlerini alarak düşmana karşı koyuyorlardı. Mevziler birbirini karşılıklı destekleyecek şekilde oluşturulmuş ve savunma cephesinde boşluk bırakılmamıştı.⁷⁵³

Meskun mahalde savunan taraf üç taktik seçeneğe sahiptir. Bunlar; derinlikte savunma, mevzi savunması (kritik arazi arızasını savunma) ve oynak savunmadır. Derinlikte savunma, iç ve dış savunmanın birleştirilmesini gerektirir. Mevzi savunması hayati öneme haiz mevzilerin, direnek noktası şeklinde savunulması demektir. Temel olarak ana yaklaşma istikametlerinin kontrol altında tutulması anlamına gelir. Oynak savunma ise aktif hareketlerle taarruz imkân ve kabiliyetine dayandırılır.⁷⁵⁴ Antep'i savunan kuvvetler, şehrin her caddesini savunma alanı olarak belirlemiş ve bu savunma alanlarından sorumlu birliği belirlemişti.⁷⁵⁵ Mevzi savunması yapılacaktı ve mevzi savunmasında maksat belli idi; bir karış toprak terkedilmeyecekti.

Düşman şehre taarruz edecek birliklerinin yapısını meskun mahal taarruzuna uygun olarak oluşturmuştu. Meskûn mahallerde icra edilen taarruz harekâtı, şehir yapısına uyum sağlayacak şekilde değiştirilmiş taarruz doktrinine dayanmaktadır.

Meskûn mahallerde muharebe; karma sınıfların entegrasyonu, ateş, manevra ve özel malzeme kullanımı gibi bir çok ihtiyacı gerektirir. Ancak Fransızların bu taarruzu, mahdut hedefli bir taarruz idi ve şehrin etrafındaki Milli Kuvvetlerin desteğinden yoksun morali bozuk şehir içi kuvvetlerin moralini daha da bozmaya ve bu moral

⁷⁵² Andrea, **A.g.e.**, s.104-105;Güngör, **A.g.e.**, s.22; Bayaz, **A.g.e.**, Belge 159, s.221; Lohanlızade Mustafa, **A.g.e.**, 1989, s. 158.

⁷⁵³ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations In Urban Terrain**, Chapter 2,3,5.

⁷⁵⁴ **FM 3-06.11 Combined Arms Operations In Urban Terrain**, Chapter 2,3,5.

⁷⁵⁵ Pamuk, **A.g.e.**, s. 149-150,194-196, 213, 229-230.

bozukluğundan istifade ile şehrin savunma imkan ve kabiliyetini test ettiği bir fırsat taarruzu olarak düşünülmüştü.

Fransızlar, bir tahkimli mevziye taarruz esaslarına göre taarruzlarını planlamış ve icra etmişlerdi. Önce mevzinin kuvvetle tahkim edilen bölgeleri topçu ateşiyle yumuşatılmış ve gedikler açılmış müteakiben buradan içeriye kuvvet sokulmaya çalışılmıştır. Eğer bu cepheyi yarmayı başarıp içeriye kuvvet sokabilselerdi, şehrin savunmasını ikiye bölerek parça parça şehrin ele geçirilmesini gerçekleştirebilirlerdi.

Çınarlı Cephesi çatışmaları, Antep Harbi açısından son derece önemlidir. Halkın direnme gücünü ve moralini simgelemekle birlikte, Fransızların zor kullanarak cepheleri yarıp, kentin içerisine girme düşüncelerini tamamen gündem dışına atmıştır.⁷⁵⁶ Bu muharebeden sonra şehre gösteri taarruzu şeklinde taarruzu denedilerse de genel olarak, Fransızlar kentin Türk Bölgesini, sadece topçu ateşi altında tutarak cezalandırma yolunu seçmişlerdi.

Artık Antep'te Fransızların sadece vahşeti vardı.⁷⁵⁷ Bu durum Fransız kuvvetlerinin stratejik açıdan Antep'li karışısında aciz kaldığını göstermişti. Fransız Komuta heyeti Çınarlı saldırısı sonrasında yaptığı değerlendirmede:

...Ayıntab'a geldiğimizden daha birinci gününden itibaren bu mesele düşünülmeğe idi ve sınıf-ı muhtelif kumandanlarıyla birlikte mütalaâ ve tedkik edilmiş idi. Türk istihkâmâtı mütehasıs ve vâkıf zâbitân vâsıtasıyla dakik bir surette keşif ve tedkik ve ateş temerküzleri vâsıtasıyla ayrıca taharri ve keşif atışları icrâ edilmiş idi. Fakat netice-i karar şu olmuş idi. Topçu hususunda hâl-ı hâzırda mâlik olduğumuz zaif vesâitle yapılacak bir cebri hücumla bütün muvaffakiyet ihtimâllerine mâlik değil idi. Diğer taraftan hepsi Fransa'da harb etmiş olan piyade Kumandanlarının mütalaası da, bu hareketin insanca bize çok pahalıya mal olacağı merkezinde idi. Bu şerâit dâhilinde bir hucûm-i cebri haberi fikri zaruri olarak terkedilmiş idi. O halde ne yapmalı idi? Sabır ve teenni ile teslihâtımıza ve şehirdeki düşmanlarımızı itab ve tacize devam etmek ve imkan derecesinde şehre erzak duhulüne mani olmak...⁷⁵⁸

Fransızların Antep şehrini kuşatma istekleri Ekim ayı içerisinde de devam etmişti. 15 Ekim 1920'de Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya, Antep Merkez Heyeti Başkanının yazmış olduğu telgrafta, Fransızların Antep şehrine 1000 kadar piyade ve süvari ile dört top ve birkaç makineli tüfek getirdikleri belirtiliyordu. Bu durum Fransızların, Antep'i iki taraftan kuşatma harekâtına başladıkları izlenimini uyandırmıştı.⁷⁵⁹

⁷⁵⁶ Düşman bu tespiti iyi yapmıştı. "...Türk neferi müdâfada dâima temayüz etmiş bir askerdi. Netice olarak bir defa daha şu husus istihrâc edildi ki, şehre karşı umûmî bir ta'arruzun muvaffakiyeti ihtimâli tamâmiyle nazarı ve hayalî bir şeydi. Binâenaleyh sabır ve şehrin aç kalmasına intizâr lâzımdı."⁷⁵⁶ Andrea, **A.g.e.**, s.106, Abadie, **A.g.e.**, s.85.

⁷⁵⁷ Üzel, **A.g.e.**, s.157; Bayaz, **A.g.e.**, Harp Raporu Nu. 418,429,436, s.225-226, 227,230.

⁷⁵⁸ Andrea, **A.g.e.**, s. 95-96.

⁷⁵⁹ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 625, Göm: 174, Belge: 174-1.

3.8.8. Adana Cephesi Komutanlığının 2'nci Kolordu Adını Alması ve 5'inci Tümen'in Antep'e Gelişi

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa imzasıyla gönderilen 9 Kasım 1920 tarih ve 337 sayılı şifre ile Adana Cephesi Komutanlığı, 2'nci Kolordu Komutanlığı adını almış, Antep şehrinin ve bölgesinin düşmandan kurtarılması için çalışmalara hız verilmişti.

Bu kapsamda; Genelkurmay Başkanlığının emriyle, Elcezire Cephe Komutanlığına bağlı 5'inci Tümenin, Antep bölgesi kurtarıncaya kadar, yapılacak harekât süresince emir ve komuta bakımından Adana Cephe Komutanlığına bağlı olacağı, yiyecek ve ikmal desteğinin eskisi gibi Elcezire Cephesi Komutanlığınca yapılacağı bildirildi. 5'inci Tümen Adana Cephe Komutanlığının hareket kontrolüne verilmişti.⁷⁶⁰

5'inci Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mehmet Kenan, Tümenin idari birimlerinde kullanılan birlikleri hariç olmak üzere geri kalan kuvvetleriyle, Urfa sancağının oluşturduğu 1000 mevcutlu dört Millî Taburun ve Aşiret kuvvetlerinin bir hafta içinde Antep Cephesi'ne hareket etmek üzere hazırlığa başlamasını emretmişti.

Önce mevcutları 70 - 100 er olan piyade taburları, bölgeden personel temin sistemiyle askerlik şubeleri vasıtasıyla temin edilen acemi erler ile 250'ye yükseltildi. Acemi erlerinin eğitim görmesi de gerekiyordu. Bu sebeple Tümen, Urfa'ya geldikten ancak bir ay sonra Antep'e hareket etmek zorunda kaldı. Birliklere gelen acemi erler, köylerinden don ve gömlekle gelmişlerdi. Mevsim kıştı, elbise ve hatta çamaşır yoktu. Diyarbakır'dan son anda gönderilen elbiselerin hemen yarısı pantolonsuzdu.⁷⁶¹ Tümen komutanı, Elcezire Cephesi Komutanlığına yazdığı yazıda şöyle diyordu: "Büyük zorlukla teşkil ettiğim kuvveti kimseye emniyet edemeyeceğimden Urfa'da 14'üncü Alay Komutan Vekili Binbaşı M. Arifi bırakarak Tümen ile gidiyorum."⁷⁶²

3 Kasım 1920'de 5'inci Tümen, şu kuvvetlerle Urfa'dan Antep'e hareket etti:

14'üncü Piyade Alayı(14 ncü Alayın 1 nci ve 3 ncü Taburlarıyla Urfa ve Nizip Taburlarından oluşan bir tabur), 15'inci Piyade Alayı(15 nci Alayın 3 ncü Taburuyla Birecik; Suruç Millî Taburlarından oluşan bir tabur ve Urfa piyade ve süvari aşiretleri), 24 ncü Alayı(1 nci, 2 nci, 3 ncü Taburları) ,Süvari Alayı (iki bölüklü),Topçu Taburu (6 sahra topu, 4 dağ topu),İstihkâm ve Muhabere Müfrezeleri, Cephane ve erzak kolları (Halktan teşkil edilmişti.).

⁷⁶⁰ Elcezire cephesine bağlı olan 5 nci Tümen, 3 Kasım 1920'de Urfa'dan Antep'e gönderildi. Görgülü, **A.g.e.**, s.322.

⁷⁶¹ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s.214.

⁷⁶² **TİH, IV. Cilt**, 2009, s.243.

Süvari Alayından bir bölükle, 1 dağ ve 2 sahra topundan oluşan bir kuvvet, Fırat Müfrezesi ile Cerablus bölgesinde bulunduruluyordu. Bu müfreze, harekât başlayınca bir kısım aşiret birlikleri ile takviye edilerek Akçakoyunlu ile Çobanbeyli arasında demir yolunun tahribi ile ulaştırmanın önlenmesi görevini almıştı.⁷⁶³

23 Nisan 1920 tarihinde kurulan TBMM hükümeti, ülkenin savunulması ile ilgili tedbirleri, belirlediği Milli Mücadele stratejisi kapsamında almaya devam ediyordu. Batı Cephesindeki yeniden teşkilatlanma ile koordineli olarak Güney Cephesinde de yeniden teşkilatlanmaya gidilmiş, bölgede hareket bu tarihten itibaren, 2'nci Kolordu Komutanlığı emir komutasında yürütülecekti.

Fransızlara karşı şimdi, 2'nci Kolordunun takviye edilerek, Fransızların barışa zorlanması en azından Batı Cephesindeki hareket için tehdit olmaktan çıkarılması gerekiyordu. Elcezire cephesinde nisbi sukûnet ile bu cephedeki birliklerin önce silah ve teçhizatından istifade edilmiş, şimdi de birliklerinin bu aşamada Güney Cephesini takviye etmesine karar verilmişti. 5'inci Tümen tam bir karma görev kuvveti şeklinde oluşturulmuştu. Manevra unsurları(piyade, süvari) ve muharebe destek(istihkam, top ve muhabere) unsurları ile takviye edilmişti.

Ancak birlik mevcutlarının düşüklüğü ile yerel kaynaktan ikmal edilen acemi erler ile kadroların tamamlanması muharebe etkinliği açısından bir zafiyet oluşturuyordu. Tümen komutanının ifadesi ile bir ayda acemi erlerin muharebe yeteneklerinin geliştirilmesi, muharebeye hazır birlikler yetiştirilmesi mümkün değildi. Birlik mevcutlarının 70-100 erden 250'ye çıkarılması, birliğin yaklaşık %60 personelinin acemi erden oluştuğu düşünülürse, muharebe etkinliğinin zayıflığı hakkında bir değerlendirme yapılabilir.

Bütün muharebelerini düzenli muharebe taktiklerine göre icra eden Fransız kuvvetleri karşısında bu birliğin muharebede zorlanacağı aşıkardı. Ancak Millet'in imkanları bu idi. Düşmanın Akçakoyunlu ile Çobanbeyli arasındaki demiryolu intikalini engellemek maksadıyla birlik tahsis edilmesi, hareketin bütünü açısından bakıldığında son derece etkili bir planlama olmuştur. Bu ancak; düzenli muharebelerle birlikte, düzenli muharebelerin hedefini destekleyecek gayrinizami hareketlerle düşmanın senkronizasyonunu bozmak maksadıyla, ağırlık noktasına(kritik hedeflere) yapılacak asimetrik hareketlerle mümkündür.

⁷⁶³ TİH, IV. Cilt, 2009, s.243.

3.8.9. Akçakoyunlu Muharebesi

Fransızlar, şehir direnişini kırmak için savunmanın en önemli cephesine saldırmış ancak başarısız olmuştu. Şehri savunan Kuvayı Milliye unsurları ise Fransızları durdurmanın tek yolunun dışarıdan yardım almalarının engellenmesi olarak görüyordu. Bu da düşmanın ikmal konvoylarına yapılan saldırılarla gerçekleşebilirdi. Mevcut Kuvayı Milliye kuvvetleri yaptıkları pusu, baskın ve tacizlerle, Fransızlara zayıf verdiriyor ancak durduramıyordu. Bunun için bir nizami birlik olan 5'inci tümenin bölgeye kaydırılması ve Akçakoyunlu-Antep istikametindeki Fransız konvoylarının durdurulması planlanmıştı.⁷⁶⁴

Fransızları, Sevr Antlaşmasını bu bölgede uygulayamamaları, şehrin bir türlü ele geçirilememesi ve yaklaşan kış şartları oldukça rahatsız ediyordu. Akçakoyunlu-Antep arasındaki ana ikmal yolu onlar için sürekli tehdit ve tehlikelere açık hale gelmişti. Asla küçük birliklerle intikal yapamıyor, her intikal için en az iki taburluk bir piyade birliğinin yanında süvari ve topçu birliği bulundurmak zorunda kalıyorlardı.⁷⁶⁵ Akçakoyunlu istikametinden gelecek ikmal konvoyunun mutlaka Nafak boğazı bölgesinde karşılanması emniyet ve himayesinin alınması gerekiyordu. Bölgede hiçbir zaman rahat intikal edemeyeceklerdi.

27 Ekim 1920'de Akçakoyunlu'dan Antep'e gerçekleştirilmeye başlayacak bir ikmal konvoyunun emniyet ve himaye görevi için Antep'ten gönderdiği iki tabur piyade, 100 süvari ve basit makineli tüfekten oluşan kuvveti ile emniyetle karşılama görevini üstlenmişti.⁷⁶⁶ İntikale başlayan Fransız emniyet birliğinin, düşmanın her zaman bu bölgeden intikalini bekleyen Kuvayı Milliye unsurlarını Kilisecik kuzey ve güney sırtlarında farketmesi üzerine, çatışma çıkmış ve beş saat devam eden muharebe İki tarafta da yaralı ve kayıplar olmuştu. Kuvvetlerimizde Kâhta Kuvayı Milliye Komutanları Hasan Mansur, Hacı Bekir Ağa da yaralılar arasındaydı.⁷⁶⁷

Yine 2 Kasım 1920'de, Kilis'in doğusundaki Telhabeş civarında, 5-6 günden beri Fransızlarla çarpışmalar yapan Kilis Kuvayı Milliyesi, Fransızların civardan getirdikleri takviye kuvvetleri üzerine, teması keserek bölgeden ayrılmıştı. Akçakoyunlu-Antep yolunu takip eden düşman kafilesinin hareketini zorlaştırmak için yolun ova kısmında arktan yararlanılarak su bataklığı meydana getirildiği gibi, Sazgın köprüsü de tahrip edilmişti.

⁷⁶⁴ Saral, **A.g.e.**, s.214-215.

⁷⁶⁵ Andrea, **A.g.e.**, s.94; Abadie, **A.g.e.**,1959, s.88-89.

⁷⁶⁶ Andre, **A.g.e.**, s.112-113.

⁷⁶⁷ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 625, Göm: 44, Belge: 44-1.

3 Kasım 1920'de Akçakoyunlu'da İkizkuyu'ya ulaşan ve 2000'e yakın piyade, 1 sahra ve 1 dağ bataryasıyla 300 süvari, 300 deve ve bu kadar da arabadan oluşan kafilenin Antep'e geçmesini zorlaştırmak için Milli Kuvvetler tarafından Ballıkaya ve Çağdın sırtları işgal edilmişti. Düşman Sazgın'a geldiğinde himaye birliklerinden bir taburunu, Ballıkaya sırtlarına taarruz için görevlendirmiş, ancak Sazgın köprüsünün tahrip edilmesi, su bataklığı meydana getirilmiş olması ve Milli Kuvvetlerin topçu ateşinin etkisi, kafileyi zor durumda bırakmış, kafile köprüyü tamir ettikten sonra zorlukla Antep'e gidebilmişti. Kafilenin 6 Kasım 1920'de Akçakoyunlu'ya geri dönmesi esnasında yine Milli Kuvvetler tarafından yapılan baskınlarla hareketi 2 saat kadar durdurulmuştu.

9 Kasımda düşman şehri top ateşine tutmuş bu hareketi ile koordineli olarak, 1 piyade taburu ve topçu bataryasından oluşan kuvveti ile Nafak boğazındaki kilisecik-çağdın hattının batısını konvoy emniyet ve himayesi maksadıyla işgal etmişti.

10 Kasım 1920'de Erzak kafilesinin Akçakoyunlu'dan hareketi haber alınmış, Kafile muhafızlarından 2 piyade taburu, 3 makineli tüfekten oluşan bir kuvvet, Kızılhisar, ballıkaya ve Kilisecik bölgesinde bulunan kuvvetlerimizle temasa girmiş, çatışmalar yaklaşık 3 saat sürdükten sonra, düşman şehre girebilmişti.⁷⁶⁸

Düşman her intikal faaliyetinde, bu bölgede temasa girmek zorunda bırakılıyor, yaralı ve kayıplar veriyordu. Bu çatışmaların stratejik hedefi, Fransızların sürekli tedirgin edilmesi, bölgede rahat hareket edememeleri idi. Hedeflenen gerçekleştiriliyordu.

Muharebe sahası istihbarat hazırlığını iki tarafta yapmaktaydı.⁷⁶⁹ Bir hareket planlamasında hakim faktör olan vazife, düşman, arazi ve mevcut kuvvetlerimizin durumu gibi karar verme sürecinin alt yapısını oluşturan bu planlama sistemi, başarı için elzemdi ve bu faktörleri gözardı eden bir komutanın başarılı olması tesadüflere bağlı idi. Bu muharebe de; düşmana, her konvoy intikali öncesi, Akçakoyunlu-Antep intikal güzergahında pusu, baskın ve darbe vurmak için en uygun arazi kesimi olan bölgenin kontrolü için yapılmış bir muharebe idi. Fransız birlikleri de bu bölgenin intikal yolunun en kritik kesimi olduğunu değerlendirmiş ve bu bölge için bir emniyet tedbirleri sistemi geliştirmişlerdi. Abadie'nin bu konudaki değerlendirmeleri aşağıdaki gibi olmuştur:

“Fransız kıtaları en ziyade kollar ile meşgul oluyordu. Her müfreze için en az otuz günlük ve Antep kıtaatı için de dört aylık erzakın süratle getirilmesi icab eyliyordu. kolları düşman tarafından vaki olan tacizler ve taarruzlardan sıyanet maksadıyla iki-üç tabur piyade, bir-iki bölük süvari, bir-iki bataryadan mürekkep önemli bir kuvvetin muhafız olarak hazırlanıp tahsis edilmesi zarureti vardı. Bundan başka her kolun hareketinde çevirme kollarından alınan ve iki tabura kadar yükselen bir kuvvet, boğazlardan sonra 6 kilometre kadar uzanan tepeler arasından geçen ve

⁷⁶⁸ Ulusoy, **A.g.e.**, s.53.

⁷⁶⁹ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 4.

her zaman Türklerin baskınına maruz kalan sahaya kadar, bu kola refakat ediyordu. Aynı kuvvetteki bir müfreze de kezaik gelecek kolları karşılamak üzere boğazların (Nafak boğazları) güneyine gönderiliyordu. Bunlar için bu suretle geniş mikyasta tedbirler alınması, birçok düşman saldırılarına maruz kalmaları sebebiyle dolu bir şey idi.”⁷⁷⁰

Muharebe bu bölgenin kontrolünün ele geçirilmesi maksadıyla yapılmıştı. Kritik arazinin ele geçirilmesi ve kontrol edilmesi temel bir askeri hareket prensibiydi.⁷⁷¹

Şehir içerisinde de yoğun bir çalışma devam ediyordu. Düşman, halkın ve şehir içi kuvvetlerin moralini bozmak ve şehrin teslimini kolaylaştırmak maksadıyla sürekli top atışına devam ediyor ve sivil asker ayrımı yapmaksızın kayıp verdimeye devam ediyordu.⁷⁷²

Bu kapsamda düşman bu topçu ateşine dayanıklı sığınakların yapımı ile ilgili olarak daha önce istihkam müfrezesi olarak oluşturulan teşkil, Özdemir bey tarafından tahkimat komutanlığı olarak genişletilmiş ve güçlendirilmişti. Ayrıca artan silah ve mühimmat ihtiyacını gidermek maksadıyla askeri bir imalathane kurulmuştu. Tahkimat komutanlığının başına da Asteğmen Kamil Haznedar, Askeri İmalathanenin başına işe Asteğmen Lohanlızade Mustafa Nureddin getirilmişti.⁷⁷³

13 Kasım 1920 tarihinde yine Düşmanın erzak kafilesi, Antep'ten Akçakoyunlu'ya hareket etmişti.⁷⁷⁴ Bu kafiye geri dönüşünde taarruz etmek üzere Milli Kuvvetler tarafından tertibat alınmıştı.

5'inci Tümen, Antep bölgesine giderken yolda Akçakoyunlu'dan Antep'e bir Fransız birliğinin geleceği haberini almış, Tümen bu birliğe Akçakoyunlu - İkizkuyu arasında baskın yapmaya karar vermişti. Bu taarruz, Akçakoyunlu - İkizkuyu yolunda düşmanın bir imha bölgesi içerisine alınarak imhası edilmesi planlanmıştı.⁷⁷⁵ Taarruza 9'uncu Tümenin yeni kurulan Antep ve Maraş Alaylarıyla, Bekit ve Mülk kesimine gelecek olan Kilis Kuvayı Milliye kuvvetlerinin de katılması kararlaştırılmıştı(Kroki-9).⁷⁷⁶

5'inci Tümenin mevcutları ve top sayısı, Fransızların kafiye muhafızı kadar olduğundan ve sayıca 9'uncu Tümen ve diğer bazı aşiret unsurların da bu taarruza katılacağından

⁷⁷⁰ Abadie, A.g.e.,1959, s.88-89.

⁷⁷¹ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 4.

⁷⁷² Halil İbrahim Yakar, Gülsüm Yaprak Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Tahrirat, Telgraf, Telefon, Tamim Defteri**, G.Antep Şehitkamil Belediyesi, G.Antep, 2015, Harp Raporu Nu. 418, s.114.

⁷⁷³ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu. 420, 423, 438, s.116,118,124.

⁷⁷⁴ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu. 440, s.124-125.

⁷⁷⁵ “Pusu kurulacak mahalde askerin gizlenebilmesi ve bu mahalde düşmanın yan tarafına ateş ve icabında hücum etmeğe asla mani bulunmaması ve düşmanın bundan kolaylıkla haberdar olamaması lazımdır.” (**Harekât-ı Sagire-i Askeriye**, Madde:2, 1305-1307, s.70.)

⁷⁷⁶ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-28, s. 425.

başarı ümit edilmekte idi. 5'inci Tümen komutanı, durumu ve araziyi yakından görmek üzere İkizkuyu'ya hareket etmiş, 5'inci Tümen, 15 Kasım 1920'de güneş doğarken yola çıkarak Nizip batısında Gâvürköy - Orul - Yarımtepeköy hattına gelmişti.⁷⁷⁷

Fransızlar, 5'inci Tümenin bu hareketini haber almışlar, Yancı kuvvetlerini aldıkları haber doğrultusunda piyade ve topçu ile takviye etmişlerdi. Ayrıca düşman Türk birliklerinin koordinasyonunu bozmak amacıyla hareket saatlerini ertelemişti.⁷⁷⁸

Fransızlar, 16 Kasım 1920 sabahı erkenden bir piyade alayı ve iki bataryadan kurulu kuvvetleriyle Akçakoyunlu İstasyonu'ndan yürüyüşe geçmiş, istasyonun batısındaki Telhalit kesiminde açılarak Kılavuz köyü – 664 rakımlı Tepe hattına ilerlemeye başlamışlardı. Fransızların bu hareketi, önceden Türkler tarafından düşünüldüğünden 664 rakımlı Tepe, 24'üncü Alayın iki dağ topuyla takviyeli 3'üncü Taburu ve aşiret birlikleri ile tutulmuştu. Bunun gerisinde 24'üncü Alayın iki taburu, ihtiyat olarak bulunmakta idi. Ayrıca Haral köyünde de üç tabur kadar kuvvet, Tümen ihtiyatı olarak bulunuyordu.

5'inci Tümenin planı; 9'uncu Tümen kuzeyden Antep yönünden taarruzla düşmanı tespit ederken, Düşman konvoyuna doğudan batıya doğru yandan taarruza geçmektir.⁷⁷⁹

Türk Kuvvetlerinin hareketinden bilgisi olan düşman, mevcut intikal yolu üzerinde kendisine pusu kurulabilecek bölgeleri de değerlendirerek, Akçakoyunlu bölgesinden hemen sonra öncü kuvvetleriyle topçu desteği altında 664 rakımlı tepeye taarruza başlamıştı. Bu tepedeki 24'üncü Alayın 3'üncü Taburu iyi direnmiş, fakat bir süre sonra, aşiret kuvvetlerinin çözülmesi üzerine, geri çekilmek zorunda kalmış ve toplarını da düşmana bırakmıştı. Bu hareket, ihtiyatta bulunan 24'üncü Alayı da etkilemiş ve bütün kuvvetler, dağınık bir hâlde geri çekilmeye başlamıştı.

Durumu iyi değerlendiren 5'inci Tümen komutanı Haral bölgesinde, Tümen ihtiyatında bulunan kuvvetlerle girme yapan düşmana karşı bir karşı taarruz yaparak durumu düzeltmişti. Haral'dan Kılavuz istikametinde gelişen bu karşı taarruzun etkisiyle Fransızlar, akşama doğru çekilmek zorunda kalmış ve bırakılan dağ topları da tekrar ele geçirilmişti.⁷⁸⁰

⁷⁷⁷ **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 243-245; **Yeni Alman Piyade Talimnamesi**, Madde:277, 1325, s.120.

⁷⁷⁸ "Geceleyin, Tel-Başar civarından olup on beş gün kadar evvel arz-ı mutâvaât eden küçük bir Arap reisi Fransız ordugâhına gelerek kabile kumandanına Kemalîstlerin planını ifşâ ve izâh eyledi: Kabile Ayıntab'a avdeti esnâsında Nizib'de tecemmü etmiş olan kuvvetler tarafından düçâr-ı ta'arnız olacak idi. Bu kuvvetler 1500 kadar muntazam askerle 3000 başıbozuktan ve on kadar topdan ibaret ve Beşinci Türk Fırkası Mardin Fırkası Kumandanı Miralay Kenan Bey'in taht-ı emrinde idi." Andrea, **A.g.e.**, s. 117.

⁷⁷⁹ **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 243-245; **Piyade Talimnamesi**, 1328, Madde:393, s.161.

⁷⁸⁰ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 6.

Antep'ten gelecek 9'uncu Tümen henüz teşkil edildiğinden zamanında hareket edememiş, Mülk'te bulunan Kilis Kuvayı Milliyesi de geç kaldığından, taarruza sadece 5'inci Tümen katılmıştı. Ertesi gün, Fransızlar taarruzlarına devamla Antep'ten yola çıkarılan kuvvetle de birleşerek Antep bölgesine gelmeye muvaffak oldular.

Bu taarruzda, Fransızlara oldukça kayıp verdirildi ise de Türklerin de şehit ve yaralıları çoktu.⁷⁸¹

Bu muharebede Türk tarafının maksadı; Düşmanı bir imha bölgesi içine alarak imha etmek şeklinde idi. bu maksadın tahakkuku için, düşmanı Akçakoyunlu-Antep yolu istikametinin kuzeyinden cepheden 9'uncu Tümen birlikleri, yolun batısından Kilis Kuvayı Milliye birlikleri, yolun güneyinden Suriye'den akıncı birlikleri ile tespit ederken, yolun doğusundan 5'inci Tümen birlikleri ile yandan taarruz ederek imha etmek ve müteakiben Antep'e yönelmek idi. Türk tarafının düşman kuvvetleri hakkında topladığı istihbarat kadar, Fransızlar da Türk kuvvetleri hakkında istihbarat toplamıştı.

Türk kuvvetleri, düşmanı kuzey ve batı yönünden tespit ederek, doğudan yapılacak taarruzla imha etmeyi planlamıştı. Türk tarafının taarruz planını öğrenen Fransızlar, birliklerini ikaz etmiş, yancılarının kuvvetini artırmış, hareketin saatini değiştirmiş ve Antep'teki birliklerinden de takviye kuvvetini, 16 Kasım gece yarısı İkizkuyu bölgesine intikal ettirmişti.⁷⁸²

Düşmanın Antep'ten intikale başlayan bu takviye kuvvetinin hareketini, 9'uncu Tümenin İkizkuyunun kuzeyinde bulunan 25'inci Alayı farkedememiş ve düşman birliğinin yandan ve geriden taarruzuna maruz kalmıştı. Ali Nadi Ünler kitabında bu durumu şöyle anlatmakta idi:

“... Düşmanı önden beklerken arkadan saldırıya uğrayan ve hepsi köylü, şehirli başıbozuk efrattan toplanmış olan 9 uncu tümen yirmi beşinci alay birlikleri bu saldırıya dayanamıyarak geri çekilmiştir. Düşman kafilesi bu suretle bir miktar kayıp vermekle bu çemberden yakayı kurtarmış ve 17 Kasımda Antep garnizonuna girmiştir...”⁷⁸³

Alayın birlik bütünlüğü parçalanmış, düşman ilerlemesine devam ederek ikmal konvoyunu himaye sağlayacak ikizkuyu köyüne hakim tepeleri ele geçirmişti.

16 Kasım sabahı intikale başlayan Fransız kuvvetleri açılmış ve araziye yayılmış olarak yanlara kademeli taarruz düzeninde intikale başlayınca, Türk tarafının baskın ve imha planı gerçekleşmemiş, iki taraf hazırlıklı bir taarruz hareketine girişmek zorunda kalmıştı.⁷⁸⁴ Ancak, 9'uncu Tümen birliklerinin ve Kilis Kuvayı Milliyesinin zamanında

⁷⁸¹ Andrea, **A.g.e.**, s.121.

⁷⁸² İkizkuyu'nun, Akçakoyunlu İstasyonu'na yaklaşık 25 km ve Nafak Boğazı'na ise 20 km mesafede bulunduğu dikkate alındığında yolun yaklaşık yarısına tekabül ettiği görülmektedir. Uzun, **A.g.t.**, Erzurum, 2014.

⁷⁸³ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 54; Ünler, **A.g.e.**, s. 94.

⁷⁸⁴ **KKT 7-8B**, 2. Bölüm, s.25; **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 4,6.

muharebe bölgesinde olamaması ve yerel Milli Kuvvetlerin, muharebeden erken çözülmesinin etkisi nizami birliklere(24'üncü Alay) de sirayet etmiş, Türk kuvvetleri geri çekilmeye başlamıştı. Tümen komutanının muharebe meydanında doğru yerde bulunması ve ihtiyatlarını tam zamanında muharebeye sokması neticesinde, düşman karşı taarruzları durdurularak çekilmek zorunda bırakılmışlardı. Ancak iki tarafta muharebe güçlerinin doruk noktasına ulaşmıştı. Artık mevcut muharebe gücünü muhafaza etmek gerekiyordu.⁷⁸⁵

Türk tarafının planı, başarı vadetmesine rağmen, plandaki birliklerinin zamanında muharebe sahasındaki yerlerini alamamaları, koordinasyon eksikliği ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine yeteri kadar dikkat edilmemesi nedeniyle başarısız olmuştu. Gayrinizami unsurların nizami muharebelerde yetersizlikleri bir kez daha ortaya çıkmıştı. Nizami birliklerin ise muharebe etkinliğinin bir ölçüsü olarak sadece 25'inci Alayın hareketini değerlendirmek yeterli idi. Ünler kitabında bu konuyu şöyle değerlendirmektedir:

“Bir düşman piyade taburunun 5. Tümeni tesbit ve bir taburun da 9. Tümeni çekilmeğe mecbur etmesi o zamanki tümenlerimizin savaş kuvveti ve kıymeti hakkında okurlarımıza bir fikir vermeğe kâfidir, sanırım. Alayların mevcudu hakkında bir fikir vermek için o günlerde bir savaştan çıkan 27. Alay komutanının, 25. Alay komutanına yazdığı bir mektupta: Alayımın mevcudu 26 erdir, alayınızdan bir er veriniz de mevcudum alay numarasını tutsun, diyor. Dokuzuncu tümenin bütün erati çevre kasaba ve köyler halkından ibaretti. Toplanan gönüllülerle alay mevcudu biraz kabarıyor, bir savaşa girip yenilince, hepsi dağılıp evlerine dönüyordu. 25'inci alay, Antep alayı adını alıyordu. Bildiğimiz gibi Yıldırım Taburu bu alayın üçüncü taburunu teşkil ediyordu, bu alayın diğer taburlarının da bölük ve takım komutanları tamamen Antepli yedek subaylardı.⁷⁸⁶

Birliklerimizin tam birlik olarak muharebeye girebilmeleri için henüz erken olmasına rağmen Antep'in şartları Milli Mücadelenin şartları bunu zorunlu kılıyordu. Bölgenin düz ve bitki örtüsünün az oluşu, nizami muharebeler açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bölgedeki muharebelerde topçu ve süvari birlikleri etkili olmakta, muharebenin sonuçlarına doğrudan etki eden kuvvet çarpanları olarak göze çarpmaktadır.

Bu muharebe Fransızlara artık bu ana ikmal yolunun çok da emniyetli olmadığını göstermişti. Karşılarına Kuvayı Milliye Unsurları ile birlikte düzenli muharebe eden nizami kuvvetler de çıkmıştı.⁷⁸⁷

⁷⁸⁵ “Birinci derecede topçu ile irtibatlı pek iyi muhafaza etmesi icap eden taze ve kuvvetli cereyan edecek muharebatın bervechi matlubu halli intaç edebilir. İhtiyatların mükemmelen vazifelerini ifa edebilmeleri için ancak yorulmamış, koşturulmamış ve bilhassa dinlenmiş ve karınları doymuş olarak muharebeye girmeleri lazım olduğu nazar-ı dikkate alınmalıdır.” **Harp ve Terbiye**, s.19.

⁷⁸⁶ Ünler, **A.g.e.**, s. 94.

⁷⁸⁷ “...Düşmanın Kasıma kadar yaptığı taarruzlar, ittihaz olunan tedbirler sayesinde kendisi için faydalı olacak hiçbir netice hasıl etmedi. Bu ayın ortalarından itibaren düşman, piyade, süvari ve topçudan mürekkep bir muhafız müfreze ile hareket eden kollarımıza ciddi bir savaş verecek kadar çalışmaya başladı. Düşmanın maksadı muhasara kıtalarına gelecek erzakı yalnız men etmek değil aynı zamanda hem kendisini beslemek ve hem de mühimmat ele geçirmek idi...” Abadie, **A.g.e.**, 1959, s.89.

Stratejide başarı için, kuvvet, mekan ve zamanı iyi kullanmak gerekiyordu. Bu muharebede Türk tarafının planlaması gayet iyi olmasına rağmen, sahada bunu gerçekleştirmek mümkün olmamıştı. Bu harekatta istihbarata karşı koymanın ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştı. Fransızlar, muharebe sahası istihbarat hazırlığını iyi yapıyordu. Muharebe sahasında ihtiyaçları olacak; arazi, istihbarat, karşıt kuvvet ile bilgileri, bölgeden kendine müzahir veya para karşılığı satın aldığı kişilerden sürekli olarak alabiliyorlardı. Antep muharebe sahası üzerinde insan istihbaratı kadar uçakları da bu maksatla kullanıyorlardı.

17/18 Kasım akşamı, şehir içinde oluşturulan kuvvetli bir hücum müfrezesi, ikmal kollarına zarar vermek ve Nizip ile irtibatı devam ettirmek maksadıyla kuzeyinden geçen Nizip yolu ve güneyinden geçen Akçakoyunlu yoluna hakim olması nedeniyle önemli bir tepe olan Cünüt tepede bulunan düşman kuvvetine baskın şeklinde bir hücum gerçekleştirmiş ve düşmana zayıt verdirmiş, düşmanın takviye alması üzerine geri çekilmişti.

Antep Muharebe sahasında bulunan her fırsatta, kesin sonuçlu muharebelere girmeden, küçük birliklerle icra edilen baskın, pusu vb. hareketle düşmanın savunma azim ve iradesi kırılmaya çalışılıyordu.⁷⁸⁸ Düşman ise sahada kesin sonuçlu muharebeye giremediği hareketin intikamını sürekli olarak şehri topçu ateşine tutmakla almaya çalışıyor ve topçu ateşi sonucu yayımladığı bildirimlerle şehri teslim zorluyordu.⁷⁸⁹ Andrea kitabında bu durumu şöyle yorumluyordu;

“...Bu iğtişâşlar muntazam kıta'âtın muazzam harekete hazırlanmakta oldukları Ayıntap'a takviye kuvvetleri göndermekliğimize mâni olmak ve kuvvetlerimizi dağıtmağa bizi mecbur eylemek maksadıyla bize karşı her tarafda hatta Arab memleketlerinde bile müşkilat ihdâsından ibâret olan ve âsi Kemalist planının neticelerinden idi...”⁷⁹⁰

Özdemir bey, 20 Kasım tarihinde yazdığı 457, 465 sayılı raporlarında, düşmanın topçu ateşine devam ettiğini ve bu ateş sonucunda, 6 şehit 17 yaralı verildiğini, yıkılan bir cami ile birlikte 10 adet minarenin yıkıldığını ve Fransız uçaklarının şehir üzerinde keşif uçuşu yaptığını belirtiyordu.⁷⁹¹

⁷⁸⁸ “...Türkler müsademeyi beklemiyor, ateşlerimizin tesiriyle kayadan çekiliyor ve badehu garbe doğru ric'at için istifade ettikleri derin su yarınları içinde kayboluyordu. Çeteler muharebe etmeksizin şimâle doğru çekildiklerinden zirveye vâsil olduğumuz zaman buralarda hiç kimseler yoktu... Tarz-ı tabiyesi tamâmiyle tutuşmaksızın bizi yormaktan ibaret bulunuyordu...” Andrea, **A.g.e.**, s.11-12,86.

⁷⁸⁹ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu. 443, 457, 465, s.128-130, 140,146.

⁷⁹⁰ Andrea, **A.g.e.**, s.123.

⁷⁹¹ Bayaz, **A.g.e.**, s.167.

3.8.10. 4'üncü Fransız Tümeninin Antep'e Gelişi

Heyet-i Temsiliye'nin Sivas Kongresi sonrası Güney Cephesine yönelik aldığı kararlar ile yeniden bir teşkilatlanmaya giderek, Kuvayı Milliye'nin bir emir-komuta birliği içerisinde hareketinin sağlanması ve nizami birlikler tarafından da desteklenmesi, Fransızları Suriye ve Adana cephesinde zor durumda bırakmıştı.

Fransızlar, yaklaşık 8 aydır kendilerine direnen bu şehri, tamamen ve kuvvetli bir kuşatma altına alarak, kış gelmeden ele geçirmek ve çevredeki düzenli ordu birliklerini kendilerine tehdit olamayacak şekilde mağlup ederek; Sevr kararlarını bu bölgede gerçekleştirmek, diğer bölgelere el atabilmek, Suriye'yi kalıcı olarak işgal edebilmek ve uzun süredir bu şehri ele geçirememenin vermiş olduğu prestij kaybını ortadan kaldırmak istiyorlardı. Fransızlar bunu şehri dört taraftan kuşatma altına almayı müteakip, dışarı ile temasını keserek, şehri aç ve cephanesiz bırakacak ve şehrin teslimini sağlamayı planlamışlardı. Bu planı da sıklet merkezi yaparak Antep harekâtını bir an önce sonuçlandırmak istediler.

Şehir içinde savunan Kuvayı Milliye ile dışarıda bulunan Türk birlikleri, Fransız kuvvetlerini burada tespit etmekle onların birçok siyasi ve askerî emeline engel olmaktaydı. Bunun için Fransızlar, İstanbul'da bulunan General Goubeau'nun komuta ettiği 4'üncü Tümeni Adana bölgesine trenle getirmişlerdi.⁷⁹² Bu Tümen, bir kısım kuvvetini Tarsus - Pozantı ve Osmaniye bölgelerine ayırdıktan sonra büyük kısmı ile Osmaniye-Hasanbeyli-İslahiye- Katma-Kilis üzerinden Antep'e yöneldi.⁷⁹³

4'üncü Fransız Tümeni birlikleri, 19 Kasım 1920'de Kilis'ten hareketle yolda önemli bir mukavemetle karşılaşmadan, 21 Kasım'da Antep'e gelmişti. Çünkü İslahiye-Maraş-Antep istikameti onlar için tehlikeli bir güzergah olmuştu.

4'üncü Fransız Tümeni birlikleri; 13 Piyade Taburu, 75'lik dört Batarya, 65'lik beş Batarya 105'lik bir 1/2 Batarya, 155'lik bir 1/2 Batarya, Bir buçuk Süvâri Alayı, Bir uçak Filosu Bu birliklerin genel toplamı: Nakliye arabaları, deve bölükleri, cephaneye kolları seyyar hastane v.s. ile 12000 asker ve 6000 hayvandan oluşmaktaydı.⁷⁹⁴

Antep'te Fransız birliklerinin mevcudu ise 6 Piyade Taburu, 2 Süvari Bölüğü, 1.5 Batarya 65'lik top, 1/2 Batarya 155'lik top, 1 Tank birliği, Cephaneye kolu, 1 Nakliye bölüğü, 1 Deve kolu, Seyyar hastaneyi de eklersek bu kuvvetler 15 bine yaklaşmakta idi. Ayrıca Fransızlarla birlikte hareket eden 1500 kişilik Ermeni gücünü de buraya eklemek gerekiyordu.⁷⁹⁵

⁷⁹² Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, s.418.

⁷⁹³ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s.216.

⁷⁹⁴ Andrea, **A.g.e.**, s.123.

⁷⁹⁵ Güngör, **A.g.e.**, s.232.

Fransızların bu askeri gücüne karşılık şehirdeki Türk kuvvetleri ise, Yıldırım Taburu 500, Antep Taburu 200, 25'inci Alay 1'inci Tabur 1'inci Bölük 120, semt teşkilatı milisleri 750, düzenli birlikler 500 personel ve istihkam ve diğer işlerde çalışan 850 kişi olmak üzere yaklaşık 3000 kişilik güçten oluşmaktaydı.

Fransız 4'üncü Tümen Kuvvetleri, uçaklarla yaptıkları keşif sonuçlarına göre bölgedeki tepelerde bulunan Türk kuvvetleri ve Antep şehrini uzun ve etkili topçu ateşleriyle dövmeye başladılar. Topçu atışları birkaç gün sürdü. Bu suretle Fransızlar, Türk Nizami Kuvvetlerini Antep dolaylarından uzaklaştırdılar ve yakın tepeleri işgal ettiler. Nizami Kuvvetlerin şehre hakim yakın tepelerden uzaklaştırılmasıyla Antep'in her yerle ilgisi kesilmiş ve yeniden sarılmıştı.⁷⁹⁶

İki taraf arasındaki nisbi muharebe gücü; personel, silah ve eğitim yönüyle Fransızlardan yanaydı. Fransızlar bundan istifade edeceklerdi. Fransız Kuvvetleri kuşatmaya tahsis ettiği 9 piyade taburu, bir süvari bölüğü ve değişik çapta topçu bataryaları ile 21 Kasım'da şehrin açık bulunan kuzey kesimini kuşatmak için, batıda Harafı, doğuda Cünüt Dağı'ndan şiddetli topçu ateşi desteğinde harekete geçmiş, iki gün süren çetin savaşımlardan sonra, 22 Kasım günü Çıksorut, Hacı Baba ve Çakmak sırtlarını da elde ederek Antep'in kuşatmasını tamamlamıştı.⁷⁹⁷ Fransızlar şehrin dört tarafını iki hat üzerine siper inşa ve bazı yerlerine de tel örgü çekerek kapatmışlardı.⁷⁹⁸

Bu sırada kentteki gıda ve cephane durumu ve savaşın seyri hakkında Özdemir Beyin kent dışında bulunan Bölge ve Kolordu Komutanlıklarına yazdığı raporlarda da kuşatma, benzer ifadelerle anlatılmaktadır; "...Sivil halk için 9984 kilo buğday, 2880 kilo arpaya ihtiyaç vardır. Birliklerde bulunan 2920 insan, 1710 hayvan için günde 1818 kg. un, 438 kg. bulgur, 330 kg. et, 58 kg. sade yağ, 58 kg. tuz, 21 lt. Gaz, 26 kg. sabun, 2780 Kg. odun, 873 kg. kömür, 506 kg. arpa, 146 kg. mercimek ve 342 kg. samana ihtiyaç vardır...".⁷⁹⁹ Bu Tümenin gelişinden itibaren savaş sonuna kadar, Antep halkı için ve içeride, dışarıda savaşan bütün yurtseverler için son derece güç günler başlamıştı.

⁷⁹⁶ TİH, IV. Cilt, 1966, s.217; Andrea, **A.g.e.**, s.124-125.

⁷⁹⁷ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu. 457,465,472,475,479,482,484, s. 140-141,146,150,152,154-156,160,162-164; "...Bu defa Şehrin her cihetinden hâriçle irtibât ve muvâsalası kesilmiş ve en küçük miktarda dahi olsa erzâk idhâli imkânı kalmamış idi..." Andrea, **A.g.e.**, s. 124.

⁷⁹⁸ Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 178.

⁷⁹⁹ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu. 466,481, s.146,158.

Fransızların gerçek kuvvetini anlamak amacı ile kentten ayrılan otuz kişilik bir birlik 23/24 Kasım gecesi Cünüt'e bir keşif harekâtı yapmış, fakat düşmanın büyük kuvvetle yerleştiği bu tepeden açılan şiddetli ateş üzerine hemen geri çekilmişti.⁸⁰⁰

Direnişçiler açısından Antep'in kuşatılması tam bir felaketti. Zira cephane yetersizdi. Kuşatmanın uzaması demek cephanesiz kalmak anlamına gelmekteydi. Sıkıntı yalnızca cephane azlığı değildi. Şehirdeki sivil halka ve direnişçilere yetecek miktarda erzak da yoktu.⁸⁰¹

Telgraf ve telefon hatları tahrip edildiğinden iletişim kesikti.⁸⁰² Milli Kuvvetler, Gönüllü haberciler ve haberleşme maksadıyla eğitilmiş güvercinlerle nispeten de olsa bu eksikliği gidermeye çalıştılar. Burçlu Mehmed Çavuş, Burçlu Haşim, Antepli Ökkeş ve Elbistanlı Hoca kuşatma süresince dışarıyla irtibatı sağladılar. Her türlü riske karşın postacılar, kuşatma arasından geçerek Kolorduya haber götürdükleri gibi dönüşte cephane ve ilâç gibi hayatî ihtiyaçları getirdiler.⁸⁰³ Kuşatma süresince, mevcut koşullar daha da ağırlaştı.

Düşman ezici üstünlüğünü kullanarak şehri adım adım kuşatmıştı. Şehri savunan kuvvetler ve dışarıda bulunan birlikleri devamlı bir mücadele içinde olmuş ancak buna engel olamamışlardı.⁸⁰⁴

3.8.11. Fransızların Taarruzu (24 - 26 Kasım 1920) ve 2'nci Kolordu Karargâhının Antep'e Gelişi

21 Kasım 1920'de gelen 4'üncü Tümen komutanı General Goubeau, bir iki gün içinde, bölgede bulunan Kuvayı Milliye'ye taarruza karar vermişti. Fransızların şehir çevresindeki düzenli birliklere karşı hareket planı genelde belli idi;

“...Hariçdeki Kemalist kuvvetlerinin mağlûb ve imhâ edilebilmesi için evvelce de söylemiş olduğumuz vecihle muhtelif noktalardan hareket eden ve birbirleriyle iyi bir suretle tevhid-i hareket etmek suretiyle düşman kısm-ı küllisinin ihâtasını mümkün kılabilecek olan müteaddid kuvvetli Kollara mâlik olmak lâzım geliyor...”⁸⁰⁵

önce cepheden tespit ettiği kuvvetleri, yaptığı kuşatıcı manevralarla veya iki taraflı kuşatma ile imhayı planlıyordu.

Bu taarruzdan önce, Antep dışında bulunan Türk kuvvetlerinin durumu şöyle idi: 9'uncu Tümen, Antep kuzey bölgesinde Erikçe - Dülükbaba - Beylerbeyi hattında, 5'inci Tümen, Antep doğusunda, Şahmelek - Ballıkaya hattında savunma mevzilerinde tertiplenmişti. Her iki Tümen arasında irtibat ve emniyet birliği olarak 1053 ve 1069

⁸⁰⁰ **Süvari Talimnamesi**, Madde:408, 1328, s.6;Andrea, **A.g.e.**, s. 125.

⁸⁰¹ Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 97, s. 238.

⁸⁰² Abadie, **A.g.e.**, s.87; Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 99, Harp Raporu 479, s. 239-240.

⁸⁰³ Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 181.

⁸⁰⁴ Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99,100,101,102,103,104, s. 237-245.

⁸⁰⁵ Andrea, **A.g.e.**, s.94.

tepeler hattında 9'uncu Tümenin Antep Piyade Alayı (25'inci Alay) bulunmaktaydı. Antep kuzeyinde ve batısında Fransızların kuvvetli emniyet birlikleri vardı(Kroki-10).⁸⁰⁶ 23/24 Kasım gecesi büyük kısımlarıyla Antep'in doğusunda Nurgana - Çıksorut - Şaraptepe bölgesinde toplanan bir Tümene yakın Fransız kuvveti, 24 Kasım 1920'de gün doğarken Rumevlek ve Güllüce Köyleri üzerinden ilerlemeye başladı.

Fransızlar önce 5'inci Tümen istikametine yönelmiş, ancak 5'inci Tümen birliklerine karşı sıklet merkezi ile taarruz etmemiş, yan emniyeti alarak emniyet kıtaları bırakmış ve 1069 - 1053 rakımlı sırtlardaki Antep Alayına taarruz etmişti. Zayıf olan Antep Alayı, taarruz karşısında batıya çekilmişti. Fransızlar da bu bölgeyi işgal etmek suretiyle iki Tümen arasına girmiş oldular. Fransızlar bu hareketi ile Türk kuvvetlerinin arasına girerek, Türk kuvvetlerinin sıklet merkezi yapmasını önlemişlerdi. Oysa, Yapılan planlara göre 9. Tümen taarruza uğrarsa, 5. Tümen düşmanın yanına hücum edecek, 5. Tümen taarruza uğrarsa, 9. Tümen, düşmanın yanına hücum edecekti.⁸⁰⁷

Durumu gören ve taarruza uğramayan 5'inci Tümen, saat 09.00'a doğru Fransızların yanına taarruza başlamış, Fransız kuvvetleri ise 5'inci Tümenin taarruzunu çıkardığı emniyet kuvvetleri ile tespit etmiş ve yan emniyeti alarak, Suboğazı kesiminde ilerleyerek Suboğazı - Bedirköy bölgesinde toplanmaya başlamıştı. Bir kısım Fransız kuvveti de 9'uncu Tümenin Beylerbeyi ve Karahöyük'teki kuvvetlerine taarruz ederek onları cepheden tespit ederek geri çekilmek zorunda bırakmış, bu gelişmeler üzerine 9'uncu Tümen düşman taarruzları karşısında Dülükbaba sırtlarında toplanarak savunmaya geçmişti. Fransız kuvvetleri, yaptıkları bu hamle ile hareketin başında 5'inci Tümeni ve 9'uncu Tümeni zayıf kuvvetlerle cephelerinden tespit etmişlerdi.

Fransızlar; İki Tümeni ayırmayı müteakip, cepheden zayıf kuvvetlerle tespit ettikleri 9'uncu Tümen'e toplanma bölgesinde buldukları Suboğazı - Bedirköy bölgesinden, yandan kuşatıcı bir manevra ile taarruz ederek imha etmek istemişlerse de 9'uncu Tümenin Dülükbaba sırtlarına çekilerek kuşatma bölgesinden çıkmış ve Fransız kuvvetlerinin planlarını bozmuştu. 9'uncu Tümenin Dülükbaba bölgesinde savunmaya geçmesi üzerine, bu Tümeni cepheden tespit edecek zayıf emniyet kuvvetleri bırakarak, 5'inci Tümen'e taarruza başlamışlardı.

Bu amaçla, 25 Kasım 1920 sabahı dört piyade taburu ve iki sahra topçu taburundan ibaret kuvvetle Suboğazı - Gurenis - Arıl istikametinde 5'inci Tümenin gerisine düşecek şekilde kuşatıcı bir manevraya, bir süvari bölüğü ve bir sahra bataryasıyla

⁸⁰⁶ TİH IV. Cilt, 2009, Ekler, Kroki-29, s. 426.

⁸⁰⁷ Güngör, A.g.e., s. 236.

takviyeli iki piyade taburundan mürekkep diğer bir kuvvetle de Suboğazı güneyinden Şahmelek kuzeyi yönünde ilerleyerek cepheden tespit etmeye yönelmişti.

5'inci Tümen, yanının kuşatılmasına meydan vermemek için Arıl - Sinan hattına çekilerek savunmaya karar vermiş, fakat 1069 rakımlı tepe kuzeydoğusunu geçmiş olan düşman sağ kolunun, Sinan köyü üzerinde Nizip yolu istikametinde ilerlediği görülünce, 5'inci Tümenin çekilme istikameti büsbütün tehlikeye girmiş oluyordu. Fransız kuvvetlerinin süratle ilerlemesi karşısında 5'inci Tümen, yolun güneyinden çekilerek dağınık bir surette Nizip'te toplanabilmiş, Fransızların devamlı takipleri karşısında burada da duramayarak Fırat'ın doğusuna geçmişti.⁸⁰⁸

Fırat'ın doğusunda savunma için gereken tedbirler alınmıştı. Fransızlar, 25/26 Kasım gecesi Orul - Tilfar – Abdullah Dede ziyareti hattına varmış, 26 Kasım 1920'de piyadeleri Birecik bölgesine kadar ilerlemiş, üç bölük kadar süvarisiyle de Nizip'i işgal ederek, Belkıs kuzeyi istikametinde ilerlemeye başlamışlardı. Bunları desteklemek üzere iki batarya da vazifelendirilmişti.⁸⁰⁹

Bu bataryalar, ilerideki piyadeleri desteklerken öğle vakti de iki Fransız uçağı Birecik doğusu sırtlarındaki Türk topçu mevzileriyle 5'inci Tümen Karargâhını bombalamışlardı. Fransızlar tarafından yolun güneyinde mevziye sokulmuş olan topçusu, Fırat'ın batı kıyılarına tamamen hâkim olan Birecik güneyinde mevzilendirilen Türk topçusunun isabetli atışları sonucu etkili olamamıştı. Hafif arazi dalgalarından faydalanarak Fırat Nehri kenarına kadar ilerlemiş olan Fransız süvarileri de topçu, makineli tüfek ve piyade ateşlerinin etkisiyle geriye atılmış ve bu durum karşısında piyade birlikleri de durmak zorunda kalmışlardı.

Belkıs Geçidi istikametinde ilerleyen Fransız birlikleri, nehir geçiş araçları önceden 5'inci Tümen tarafından tahrip edilmiş olduğundan, doğuya geçememiş, daha kuzeyden Şeyhbekir Geçidi'nden doğuya geçerek güneye doğru yürümekte olan bir Türk piyade alayının ve daha önceden buraya yetiştirilen bir sahra bataryasının etkili ateşleri karşısında önemli bir hareket yapamayan Fırat batısındaki Fransız birlikleri, Türk topçu ve makineli tüfek ateşleri altında hep birden Nizip'e doğru çekilmek zorunda kalmışlardı.⁸¹⁰

Güneyde, Cerablus'ta bulunan Türk taburu, üstün Fransız taarruzu karşısında Fırat Nehri doğusuna çekilmiş ve Fransızlar bir piyade taburu, bir süvari bölüğü, iki toplu

⁸⁰⁸ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 131, Belge: 131-1; **Piyade Talimnamesi**, 1328, Madde:434, s.174.

⁸⁰⁹ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 131, Belge: 131-2.

⁸¹⁰ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s. 218-220.

Cerablus'u işgal etmişler, fakat kuzeydeki kuvvetlerin çekilmesi üzerine 26 Kasım 1920 öğleden sonra Münbiç istikametinde geri çekilmişlerdi.⁸¹¹

5'inci Tümenin gerek Birecik ve Belkıs gerekse Şeyhbeğir Geçidi'nden Fırat Nehri'nin doğusuna çekilen birlikleri eksiksiz olarak Birecik bölgesinde toplanmış ve önemli bir kayıp vermemişti. Yalnız Nizip Millî Taburu dağılmış bulunuyordu.⁸¹²

Bir buçuk aylık bir çalışma sonunda tabur mevcutları çoğaltılan 5'inci Tümenin başarı gösterememesinin sebebi olarak; bölgeden alınan erlerden bazılarının köylerine dağılmaları sonucunda, Tümenin Orta Anadolu erleri ile takviyesinin gerekli bulunduğu, Tümen komutanının raporunda belirtilmişti.⁸¹³

Fransızlar, 24 Kasım 1920'den beri Antep, Nizip bölgelerinde ve Fırat batısında yaptıkları muharebelerle, 5'inci Tümeni Fırat Nehri doğusuna çekilmek zorunda bırakarak 9'uncu Tümen'den ayırmak ve iki Tümeni ayrı ayrı yenilgiye uğratmak amacını gütmüşlerdi.⁸¹⁴

2'nci Kolordu Komutanı ve Genelkurmay Başkanlığı, Fırat doğusuna çekilen 5'inci Tümenin yeniden Antep muharebelerine katılmak üzere bu bölgeye gelmesini istiyordu.⁸¹⁵

5'inci Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mehmet Kenan, Elcezire Cephesi Komutanlığına yazdığı yazıda: "5'inci Tümenin tekrar Antep'e getirilmesi konusundaki 2'nci Kolordu'nun ısrarı, sizi temin ederim ki Antep'in kurtarılmasından çok, 9'uncu Tümenin korunması ve Maraş istikametinin emniyete alınması içindir. Eğer Antep'ten sonra, Fransızların Maraş'ı işgal fikirleri varsa bu istek doğrudur. Aksi hâlde maksatsızdır. 9'uncu Tümen, 26 Kasım 1920 günü, 5'inci Tümenin kurtarılması için hiçbir hareket göstermedi. Fransızların dört gündür büyük kısmı ile Nizip'te olduğu ve Antep'teki Fransız kuvveti eskisinden daha az bulunduğu hâlde, 9'uncu Tümen, bir faaliyet gösteremedi. Eğer 5'inci Tümen birlikleri kolayca Fırat doğusuna geçirilmemiş olsaydı bugün Fransızların Birecik'i işgal etmesi ve Urfa'yı tehdiye başlaması muhtemeldi." diyordu.⁸¹⁶

9'uncu Tümen, Maraş'ın kurtuluşundan sonra burada teşkil edilmiş olup personel, araç ve gereç bakımından ikmal tam yapılmamıştı. 5'inci Tümen ise Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde muharebe etmiş bir Tümandı.⁸¹⁷

⁸¹¹ Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 131, Belge: 131-1,3.

⁸¹² TİH, IV. Cilt, 1966, s. 218-220.

⁸¹³ TİH, IV. Cilt, 2009, s. 247.

⁸¹⁴ Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 131, Belge: 131-5.

⁸¹⁵ Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 131, Belge: 131 -1, 2.

⁸¹⁶ TİH, IV. Cilt, 2009, s. 248.

⁸¹⁷ TİH, IV. Cilt, 1966, s. 219.

Bu başarısızlık üzerine 2'nci Kolordu Komutanlığının, muharebeleri yakından sevk ve idare etmesi için karargâhın Antep'e gelmesi Genelkurmay Başkanlığınca emredildi.⁸¹⁸ 2'nci Kolordu Komutanı, rahatsızlığından dolayı Antep civarına gidemediğini bildirince Genelkurmay Başkanlığı "Her iki Tümenin bir elden sevk ve idaresi zorunlu olduğundan rahatsızlığınız devam ettiği müddetçe emriniz altında olmak üzere bir Antep Grubu teşkil edilerek 5'inci ve 9'uncu Tümenlerin bu grubun emri altında bulundurulması" emrini verdi.⁸¹⁹

Kolordu Komutanı; teşkil edilen grubun başına daha kıdemli olduğundan Kurmay Yarbay Hayri'yi görevlendirdiğini ve kendisinin de iyileşince cepheye gideceğini, 25 Kasım 1920'de Genelkurmay Başkanlığına bildirmiş, 27 Kasım 1920'de Kolordu Karargâhı Antep'in 30 km kadar kuzeyinde Koçlu'ya gelmişti.⁸²⁰

5'inci ve 9'uncu Tümenlere taarruz ettikten sonra bir haftadan beri Nizip bölgesinde bulunan Fransız birlikleri, 30 Kasım 1920 öğle vakti, iki kolla yürüyüşe geçerek Antep'e gelmişlerdi.

Fransızlar, 5'inci Tümenle yaptıkları bu taarruzdan sonra, bu kez Antep'in kuzeyinde bulunan 9'uncu Piyade Tümenine taarruza karar vermişti; Antep kuzeyinde bulunan 9'uncu Tümen, iki grup hâlinde Etebek - Karahöyük - Beylerbeyi ve Dülükbaba - Sammezrası - Erikçe bölgesinde bulunuyordu. Tümen; emniyet kıtalarını Beylerbeyi güneyi, İbrahimli ve İspatrin bölgesine sürmüştü.

1 Aralık 1920'de Fransızlar, doğudan ve batıdan iki kol ile 9'uncu Piyade Tümenine taarruza geçmişti. Topçu ile takviyeli bir alay kadar olan Fransızların sol kolu da İbrahimli ve İspatrin yönlerinde ilerlemeye başlamış, bu taarruz karşısında, 9'uncu Tümen emniyet kıtaları geri çekilmiş, Tümenin büyük kısımları da Fransızların üstün kuvvetlerle yaptıkları taarruzlar karşısında İncesu gerisinde Karabıyıklı bölgesine çekilmek zorunda kalmıştı. 1 Aralık 1920 gecesini İncesu güneyinde Gücüğe bölgesinde geçiren Fransız birlikleri, 2 Aralıkta tekrar Antep'e dönmüşlerdi.

9'uncu Tümen bu harekette önemli bir direnme göstermeden geri çekilmiş ve Fransızlar da adeta bir yürüyüş yapmışlardı. Esasen zayıf 9'uncu Tümenin üstün Fransız kuvvetleri karşısında yalnız başına direnmesi de güçtü.

Fransızların bu taarruzları üzerine Genelkurmay Başkanlığı 5'inci Tümenin tekrar Antep'e alınması için verdiği emirde:

⁸¹⁸ **TİH, IV. Cilt**, 2009, s. 248.

⁸¹⁹ **TİH, IV. Cilt**, 1966, s. 220.

⁸²⁰ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 131, Belge: 131-1,2,3,4,5; Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 103-109, s.243-247.

“Fransızlar 5'inci Tümen karşısındaki kuvvetlerini tamamen Antep yakınlarına kadar çekmiş ve 9'uncu Tümen'e taarruz etmiştir. Şimdi hedefi, bu Tümeni dağıtmak ve bütün kuvvetleriyle Antep'i işgal etmektir. Bunun için 5'inci Tümenin en normal hareketi, 9'uncu Tümeni sıkıştıran Fransızların yanına taarruz etmektir. Antep direndikçe Fransızların Fırat Nehri doğusunda Urfa ve Mardin'e doğru bir hareket yapması umulamaz. Tümen, aslında 2'nci Kolordu emrinde olduğundan bütün emirleri bu kolordudan alacaktır.” diyordu.

Bu emir üzerine 5'inci Tümen, 3 Aralık 1920'de büyük kısmı ile hareket etmişti. General Goubeau, bu iki harekâtı yaptıktan ve 5'inci Tümenle, 9'uncu Tümeni birbirinden ayırdıktan sonra, Türk birlikleri Antep bölgesine gelmeden önce Antep Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey'e teslim olması için bir nota gönderdi. Özdemir Bey de düşmanın bu teklifini reddederek, Antep halkının esarete katlanmaya asla razı olmadığını ve vatani kurtuluncaya kadar kesinlikle savaşıacağını bildirdi.⁸²¹

Fransızlar 12 Aralık 1920 günü sabahtan akşama kadar şehrin çeşitli bölgelerini muhtelif çaptaki toplarıyla bombardıman etmiş ve yalnız Mağarabaşı'ndaki Türk cephesinin ön ve arka siperlerini obüs ve sahra olarak 400'ü aşkın mermi ateşine tutarak saat 14.00'te piyadelerini, Mağarabaşı ve Ömer Şeyh cephelerine sevk etmişti. Fransızların bu iki cepheye yönelmesi üzerine iki taraf arasında dört saat kadar çok şiddetli makineli tüfek ve piyade ateşi yaşanmış, bunun üzerine 200 metreye kadar sokulan düşman bozguna uğramış olarak karanlıktan faydalanarak geri çekilmişti.⁸²²

Fransızların; hareket öncesi emniyet kuvvetleri, keşif birlikleri ve istihbarat personeli vasıtasıyla, Türk kuvvetlerinin arazideki tertiplenmesini etüd ettiği hareket planından anlaşılmaktadır. Fransız kuvvetleri Antep'in doğusunda bulunan 5'inci Tümen ile kuzey batısında bulunan 9'uncu Tümen arasındaki zayıf Antep alayını başlangıçta hedef seçerek, Türk kuvvetlerinin arasındaki irtibatı koparmış ve Türk birlikleri ile parça parça muharebe etme imkanını kendine yaratmıştır.

Bu hareket tarzı; muharebe ortamını şekillendirme olduğu kadar, savaşacağı kuvvetleri de kendi amaçlarına uygun şekillendirmedi. Bu hareketin temeli, kuvvetli istihbarata ve muharebe sahası hakkında teferruatlı bilgiye dayanır. Fransızların bunu temin ettiği görülüyordu.

Fransız kuvvetleri, Antep alayına taarruz ederken, 5'inci Tümen veya 9'uncu Tümenlerden birine doğru değil de ikisi arasındaki alaya taarruz ederek, iki Tümeni de aldatmayı denemiştir. Fransız kuvvetleri, Antep Alayına taarruzu esnasında, 5'inci

⁸²¹ Sadettin Gömeç, **Millî Mücadele'de Gaziantep**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s. 86-87.

⁸²² **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 626, Göm: 150, Belge: 150-5; Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu.521, s.186-188.

Tümen birliklerine karşı yan emniyet kuvvetleri bırarak, bu Tümeni bu cephede tespit etmeyi, 9'uncu Tümeni de cepheden gösteri taarruzu ile tespit etmeye çalışırken, yandan yaptığı taarruzlarla kuşatmayı denemiştir. Ancak 9'uncu Tümen birlikleri hemen savunmaya geçerek, bu taarruzların kuşatıcı bir manevraya dönüşmesini önlemiştir.

Fransız birlikleri 9'uncu Tümen birliklerinin bu bölgede savunmaya geçmesi üzerine, tüm kuvvetleri ile doğuya dönmüş, Şahmelek- Ballıkaya bölgesinde bulunan 5'inci Tümeni, yine cepheden tespit etmek maksadıyla bir süvari bölüğü, iki piyade taburu ve bir sahra bataryası kadar kuvvetiyle Suboğazı Güneyi- Şahmelek istikametinde hareket ettirirken, dört piyade taburu, iki topçu bataryası kadar kuvvetiyle Suboğazı-Güreni-Arıl istikametinde taarruzla 5'inci Tümenin gerisine düşerek kuşatıcı bir manevra yapmak istemiştir.

Ancak 5'inci Tümen komutanı, düşmanın bu hareket tarzını doğru değerlendirmiş, birliklerini önce Arıl-Sinan köyü hattına çekmiş, düşmanın kuzeyden hareket eden unsurlarının gerisine hareketini görünce de, birliklerine Nizip'te toparlanmak üzere geri çekilme emri vererek, Fransız kuvvetlerinin kuşatmasından kurtarmıştır.⁸²³ Fransızlar, geri çekilen Türk kuvvetlerini karadan takip ettiği gibi havadan da iki uçakla takip etmiş ve bu uçaklarla Tümen karargahı ve topçu mevzilerine saldırılarda bulunarak geri çekilmeyi Milli Kuvveterin çekilmesini kendisi için kesin sonuçlu bir darbe vurabilmek maksadıyla bir takip hareketine dönüştürmeye çalışmıştı.⁸²⁴ 5'inci Tümen komutanı ise daha uygun koşullar altında savunmasına devam edebilmek ve düşmana kesin darbeyi vurabilecek şekilde, birliğin bütünlüğünü gelecekteki harekât için korumak maksadıyla birliklerini Fırat Nehrinin doğusuna geçirmiştir.⁸²⁵

Nizip bölgesinde toparlanan 5'inci Tümen, bu bölgeden üç kola ayrılarak, Fırat nehrinin doğusuna geçerek savunma tertibi almış, nehri geçmeyi müteakip nehir geçiş vasıtalarını da imha etmiştir. Fıratın doğusuna geçmek isteyen Fransız kuvvetleri 5'inci Tümenin etkili savunması nedeniyle başarısız olmuştur.

5'inci Tümen komutanı muharebe sahasını yakından takip etmiş, düşmanın hareketlerini doğru değerlendirmiş ve birliğine zamanında doğru emirler vererek, Fırat nehrinin doğusunda muharebe gücünü muhafaza ederek korumuştur.⁸²⁶

Düşmanın Nizip'ten itibaren 5'inci Tümenin 3 kol halinde nehir geçiş bölgelerine geçmeye yönelik hareket tarzını önlemek için sıklet merkezi prensibinden vazgeçerek,

⁸²³ Piyade Talimnamesi, 1328, Madde:434, s.174.

⁸²⁴ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 6.

⁸²⁵ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 5-6.

⁸²⁶ **FM 7-10, The Infantry Rifle Company**, Chapter 2; **Alman Piyade Talimnamesi**, Madde:307, s.158; **Piyade Talimnamesi**, Madde:430, 433, s.173-174.

kuvvetlerini bölmesi, kuvvetlerini parça parça kullanması muharebe etkinliğini azaltmıştı, aksine sıklet merkezini bozmadan en uygun bölgeye yönelmiş olsaydı, Türk kuvvetlerini daha zor bir durumda bırakabilir, Urfa yolunu kendisine açabilirdi.

Fransızlar, Nizip bölgesindeki hareketleri ile koordineli olarak Cerablus bölgesine de taarruz ederek, bu bölgeyi ele geçirmiş ve Fıratın batısı ile Antep çevresinde Nizami Kuvvet kalmamasını sağlayarak, şehri kolayca ele geçirebileceğini değerlendirmişti.

5'inci Tümen, muharebe etkinliğini muhafaza ettiği gibi, Urfa yolunu da Fransızlara kapamıştı. 9'uncu Tümen, Fransız kuvvetleri doğuya doğru 5'inci Tümene taarruz ederken, hiçbir faaliyette bulunmamış, pasif kalmıştı. Atak bir hareket tarzı ile Fransız kuvvetlerine gerisinden taarruz edebilir veya oluşturacağı hareketli küçük kollarla Fransızlara vur-kaç yaparak, 5'inci Tümene yardım edebilirdi. Bu hareket tarzındaki başarı Fransızların Antep ile ilgili birçok hayalini bitirebilirdi.

Türk kuvvetleri bu harekatta pasif bir hareket tarzı seçmek durumunda kalmıştı. Türk kuvvetlerine emir-komuta eden 2'nci kolordu, muharebe sahasına uzak kalmış ve muharebeleri yönlendirici bir emri olmamıştır. Komutan muharebede birliklerini en iyi sevk ve idare edeceği bölgede bulunmalıdır.⁸²⁷ İki Tümeninden başka bir birliği bulunmayan kolordu karargahının hareket tarzı yanlıştır. Muharebe eden iki Tümen arasında da koordinasyon ve işbirliği yetersiz kalmıştır. Etkili bir koordinasyon Fransızları zor durumda bırakabilir, Antep savunmasını rahatlatabilirdi.

Fransızların Antep'te topladıkları üstün kuvvetlerle ne yapmak istedikleri bu muharebede tam olarak anlaşılammıştır. Eğer plan sadece Antep'i kuşatmak ise başarılı olmuştu. Antep şehrinin dışındaki Türk birlikleri uzaklaştırılmış, ancak imha edilememişti. Fransız planı kuşatma ile birlikte Maraş veya Urfa istikametlerinin de açılması ise başarısız olmuştu.

Fransız planının hedef olarak sadece kuşatmayı öngörmesi, kuvvet-hedef dengesinde çok anlamlı olmamıştır. Şehre girmeyi daha önceden denemiş, ancak başarılı olamamışlardı. Meskun mahal muharebesine yönelik verilecek kaybı göze alacak bir planlamaları bulunmamaktaydı. Şehir bir direnek noktası şeklinde kendisini savunmaya hazırды. Fransız Komutanlığı, şehrin etrafındaki Nizami Türk birliklerinin bölgeden uzaklaştırılarak, şehir halkı ve şehri savunan Kuvayı Milliye kuvvetlerini umutsuzluğa düşürmek ve teslim olmaya zorlamak istiyordu.

Bu plandan ancak şu sonucu çıkarabiliriz; son zamanlarda artan Türk kuvvetlerinin faaliyetleri ve etkinlikleri, Fransızları oldukça tedirgin etmişti ve Fransızlar Antep halkına, Kuvayı Milliye unsurlarına ve nizami kuvvetlere bir güç gösterisinde bulunmak istemişti.

⁸²⁷ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 1-2.

Ancak muharebe sahasında Türk kuvvetleri de boş durmuyordu; Düşmanın sıklet merkezi yapmasının önüne geçmek gerekiyordu.

Goubeau Tümeninin Antep'den uzaklaştırılmasının savaşarak ve güç kullanarak sağlanamayacağını değerlendiren 2'nci Kolordu Komutanlığı, Suriye'deki Fransız işgaline karşı tepki duyan politik güçleri desteklemek örgütlemek ve eyleme geçirmek konusundaki çalışmalarına hız vermiş, bu nedenle İbrahim Henano, Asım, Necip Uveyt Beyler gibi ulusal direnişimiz yanında yer alan Arap ileri gelenlerinden bazıları Maraş'a davet edilmiş, kendilerine gerekli olan her türlü yardım ve koruma desteği sağlandıktan sonra, bunlar Suriye'ye geri gönderilmiş idi.⁸²⁸

Bir taraftan da Şanlı ve Sakallı Bedri Bey kod adlarındaki Türk subayları ile Binbaşı Mahmut Bey gibi tanınmış güney akıncılarını da güçlendirerek Suriye'ye göndermişlerdi. Bu kuvvetler Suriye'de hemen hareketlerini etkinleştirerek halkı direnişe kazanmaya başlamışlar ve eyleme geçirmişlerdir, silahlandırılan halk ayaklanmaya başlamış, Fransız yanlısı olup bu direnişin karşısında bulunanlar hakkında da şiddetli cezalandırma işlemlerine başlamışlardı.⁸²⁹

12 Aralık 1920'de İslahiye'den Meydan-ı Ekbez'e doğru ilerleyen düşman birliklerinin Raco İstasyonundan trenlere bindirip Halep yoluyla Akçakoyunlu-Antep arasında İşleyen kafiye himaye birliklerini önemli bir kuvvetle takviye edebileceği düşünülerek; Akçakoyunlu-Halep, Raco-Halep hatlarında öteden beri yapılmakta olan tahrip faaliyeti arttırılmış, Osmaniye-İslahiye hattı üzerinde uzun çalışmaya ihtiyaç duyulacak derecede tahrip yapılmıştı.⁸³⁰

Kısa sürede ortaya çıkan Suriye'deki bu direniş hareketi nedeni ile Fransızlar, Suriye ve Lübnan'da olağanüstü önlemler almakla beraber, bir taraftan da bu direniş harekâtını cezalandırmak için Goubeau Tümeninin acele olarak Suriye harekâtına katılması emri vermişlerdi. Yapılan işbirliği ve alınan tedbirler, muharebe sahasında düşmanın bir bölgeye kuvvetlerinin çoğunluğunu tahsis ederek kesin sonuç almasını sağlayacak sıklet merkezi prensibinin Fransızlar için şimdilik önüne geçilmiş, Antep'e zaman kazandırmıştı.

3.8.12. Kuşatma süresince Şehrin Durumu

Fransızlar öncelikle telefon ve telgraf hatlarını keserek şehir içi kuvvetlerin dışarı ile irtibatını kesmiş, dışarıdaki birliklerle irtibatı sağlama görevi, güvercinler ve fedai

⁸²⁸ Üzel, **A.g.e.**, s.124-125, 227-228; Güztoklusu, **A.g.e.**, s.107-114; Umar, **A.g.e.**, s.467-487.

⁸²⁹ Abdülkerim Rafık, "Türkiye-Suriye İlişkileri", Çev: Sebahattin Samur, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, s. 88, İstanbul, Şubat, 1994; Akyüz, **A.g.e.**, s. 194; Bilgi İçin Bkz.: Ömer Osman Umar, "Milli Mücadele'de Güney Bölgesinde Fransızlara Karşı Türk-Arap İşbirliği" **Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı**, Yay. Haz.: Erdem Ünlen, Vd., ATAM Yay., Ankara, 2015, s.815-840.

⁸³⁰ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 57-58.

postalarına düşmüştü. Geceleri harice çıkarılan fedaî postalarının bazıları arkalarında üç dört yüz adet mermi ile gizli dere yollarından gizlenerek gelebiliyorlardı. Fakat bunlardan bazıları da muvaffak olamayarak, düşman tarafından yakalanıyordu. Nitekim bu fedailerden 12 yaşındaki İsmail ile 9-10 yaşındaki Gazi Mehmet düşman tarafından yakalanmışlardı. Casusluk suçuyla düşman komutanına çıkarılan çocuklar, komutan tarafından serbest bırakılıp geri dönerken, arkalarından Fransız askerleri tarafından ateş açılmış ve ikisi de yaralanmıştı. 12 Yaşındaki Mehmet bu ateşten yaralı kurtulurken, 9 yaşındaki İsmail ise şehit düşmüştü.⁸³¹

23/24 Kasım tarihlerinde kuşatmayı yarma girişiminde bulunulmuş ancak başarısız olunmuştu. Şehre mutlaka erzak ve cephane girmesi gerekiyordu. Özdemir Bey sürekli yazdığı raporlarla, şehir civarındaki araziden geçişe veya yarmaya müsait yerleri dışarıdaki birliklere bildiriyor, ancak yeterli İrtibat olmadığı için hareket için koordinasyon yapılamıyordu. Bazen dışarıdaki birlikler hücumla geçiyor, şehir içi unsurların haberi olmuyor, bazen de şehir içi unsurlar kuşatma hattına 40-50 metreye kadar sızıp, sabaha kadar bekliyor, ancak dışarıdan bir hamle göremeyince geri dönüyordu. Bu, karşılıklı suçlamalara ve zayıflığa neden oluyordu.⁸³²

Özdemir bey ve Heyet-i merkeziye şehre yardım ulaştırabilmek için TBMM, Mustafa Kemal Paşa ve Genelkurmay Başkanı dahil her makama yazdıkları telgrafla şehrin durumunu tüm çıplaklığıyla anlatıyorlardı;

“...Bütün kış müddetince kasaba tabiatıyla erzaksızlık, cephanesizlik, daha bazı mevad-ı gıdaiyesizlik yüzünden mukavemet edemeyecektir...Kasaba için mukavemet ancak arasıra yarma hareketiyle hariçten bir gecede Cünüt istikametinden (Küllü ve Rumevlek yollarından) bahçeler içinden nîm mestur yollardan birkaç yüz mekkâre yükü zahire, miktarı kâfi cephane ithali ile idame ettirilebilir...kış mahsuriyeti devam ettikçe kasabada kuvveti müdafaamız cephemizin genişliği miktarında değildir. Mevcut silâhlılarımız da hastalık, şehadet ve mecruhiyet dolayısıyla pek erimiş olduğundan 500 kişilik bir kuvvetin de kasaba müdafisine ilâvesi lâzımdır. Çünkü ihtiyat bir tek neferimiz bile yoktur. Düşmanın arasıra cephelerimizin muhtelif yerlerinden vuku bulacak taarruzunda zayıf noktaları takviye etmek için nereden kuvvet ayırıp nereye sevk edeceğimi şaşırıyorum. Cephelerimiz geniştir, birçok yerlerde boşluk vardır. Efrad geceleri yedişer saat nöbet beklemekte; soğuk ve uykusuzluktan bîtap, sersem düşmektedir...”⁸³³

Bu arada erzak sorununu çözmek için iâşe komisyonu oluşturularak, tek tek evler kontrol ediliyor, ihtiyaç fazlası erzaka bedeli mukabili el konuyor, askerlerin ve halkın istihkak

⁸³¹ Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 111-116; Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu.479,494,174-176, s.154-156.

⁸³² Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu.481, 488, 490,495, s.156-158,166,172,176; Ünler, **A.g.e.**, Harp Raporu Nu. 508, s. 114-116.

⁸³³ Lohanlızade, **A.g.e.**, 201-202; Ünler, **A.g.e.**, s. 114-117; Üzel, **A.g.e.**, s.214-219.

gramajları düşürülüyordu.⁸³⁴ Özdemir bey, 25 kasım tarihinde Antep Heyet-i Merkeziyesine yazdığı 491 sayılı raporunda; hergün odasının kapısına kimsesiz ve umarsız kadınların gelip yalvardıklarını, buna dayanamadığını belirtiyor; semtlerde düzenlenen “fukara cedvelleri”nin kurula gönderildiğini hatırlatarak “hiç olmazsa gereksinimlerinin bir bölümünün karşılanmasına çalışınız” ricasında bulunuyordu.⁸³⁵ Cephane ve silah temini için de girişimlerde bulunulmuş, şehirde bu işe eli yatkın ustalar bulunarak, silah ve cephan fabrikası oluşturulmuştu. Fabrikanın kurulması ile Özdemir bey şehri, kapsülhane, silah onarım, imalathane dökümhane baruthane bomba ve dinamithane ve demirhane gibi imkanlara kavuşturmuştu.

Üretim miktarı olarak günlük 150-200 kilo barut, 12 sandık çeşitli cinste mermi, 150 adet bomba, 50 m dinamit fitili 200 kadar dinamit kapsülü ile 20.000 adet tüfek kapsülü üretilabiliyordu. Çalışan kişi sayısı kadın çocuklar dahil 1200 kişiye kadar çıkmıştı. Çalışanlara ücret olarak bir avuç fıstık ve bir avuç üzüm veriliyordu. Üretilen herşeyin malzemesi şehirden toplanıyordu. Demir levhalar kurşun, bakır plakalar, söğüt ağaçından barut, rutubetli yerlerden güherçile toplanıyordu.⁸³⁶

Sağlık işleri de zorluklarla yerine getiriliyordu. Tek Türk hastanesi Fransız topçusu tarafından yıkılmıştı. Şehreküstü semtindeki şih camii hastaneye dönüştürülmüş, zamanla burası da yetersiz kalınca evler hastane olarak kullanılmaya başlanmıştı. Şehirdeki doktor ve sağlıkçı personel burada toplanmış, Halep’te bulunanlar da geri çağırılmış ve gelmişlerdi. Operatör Doktor Mecit bey de bunlardan birisi idi. Dr. Şahap bey, iç hastalıkları uzmanı İbrahim Söylemez, eczacı Mustafa Nuri bey ve oğlu, savunma devam ederken Ankara’dan gönderilen Dr. Fahri Can, 25’inci Alay doktoru Dr. Hamit Uras, o sırada tıp eğitimi yapan gençler de gönüllü olarak bu göreve katılmışlardı. Sağlık Hizmetleri görülürken, son derece ilkel şartlarda, yetersiz malzemelerle olağanüstü hizmetler verilmiştir. Kent dışındaki birliklerden, Halep’ten ve Amerikan Hastanesi’nden zaman zaman malzeme yardımı alınmakla birlikte, özellikle savaşın en zor ve acımasız günlerinde, Antep halkı ve hastane, tamamen kendi kaderine terk edilmişti.⁸³⁷

Tüm bunlar yaşanırken; Fransızlar sürekli olarak şehri bombalıyor, sonra şehre teslim olması için bir bildiri ile şartlar bildiriyor, şartlarının kabul edilmemesi ile de tekrar

⁸³⁴ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu. 466,481,491,499 s. 146,156-158,172,180.

⁸³⁵ Bayaz, **A.g.e.**, s. 175.

⁸³⁶ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu.467, 477,481,485, 487, s. 146,152,156-158,160-162,164,166;Üzel, **A.g.e.**, s.220-222.

⁸³⁷ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.137-138; Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, s.48, 132, 201.

bombalamaya başlıyordu. Bombalamayı da havadan uçaklarla yaptığı keşif sonuçlarına göre belirliyor, her defasında farklı bir bölgeyi bombalayarak yıkıyordu.⁸³⁸ Özellikle 14 Aralık Ahmet çelebi cephesinin gerisinde bulunan ve içinde bir çok aile ile yedek kuvvetlerin bulunduğu bir mağaranın kapısına, 18 kadar obüs mermisi atmış, mağaranın üstündeki evlerin yıkılması ile mağaranın kapısı kapanmış, içindekiler sıkışmış ve havasız kalmışlardı. Düşman mağaranın kapısını yıktıktan sonra, devamlı olarak bir makineli tüfek ateşi altına almış idi. Durumdan haber alan olan komşu mağaralardaki kadın ve çocuklar, genç ve ihtiyarlar kazma, küreklerle yetişerek mağara içindekilerin nefes almaları için bir tünel açmayı başarmışlardı.⁸³⁹

Antep etrafında devam eden muharebelerle güvenli bir ulaşım sağlanamamış olmakla birlikte kasabaya çeşitli vasıtalarla erzak ve cephane getirilmesine çalışılıyordu. Sonucun çabuk alınamaması, halkın moral gücünü olumsuz etkiliyorsa da düşmanın gün geçtikçe kasabada yaptığı yıkımlar kasabayı savunanların daha da fazla azmini yükseltiyordu. Kasabada bir aylık erzak olduğu anlaşılmıştı. Bu konuda, mutasarrıflıktan gelen bilgi, Kolordu tarafından Büyük Millet Meclisi Başkanlığına arz edilmiş ve alınan cevap, Antep Mutasarrıflığına bildirilmişti:⁸⁴⁰

“Antep cephesindeki durumun iyileştirilmesi ve Antep kuşatmasının kaldırılması için gerek Genelkurmay Başkanlığı ve gerekse 2 nci Kolordu tarafından büyük bir ilgi ve gayretle çalışılıyor. Antep için her taraftan yeni kuvvetler yola çıkarılmıştır. Allah'ın izniyle en kısa zamanda Antep kuşatması kaldırılacaktır. Harp tarihimizi büyük bir şerefle süslemiş olan Antep kahramanlarının manevi güçlerine kesinlikle halel getirmeyerek, yiğitlik ve cesaretlerine devam etmek suretiyle inşallah hayırlı olacak sonucu denemelerinin kendilerine bildirilmesi rica edilir.”

Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal Paşa

3.8.13. 4'üncü Fransız Tümeninin Antep'ten Geriye Alınması

Öte yandan, İngilizler Fransızları yakından takip ediyordu. Paris'te İngiliz büyükelçisi Lord Hardinge, 10 Aralık 1920 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a, General Gouraud'nun Kilikya ve Suriye sorunlarıyla ilgili ilettiği açıklamada; Kilikya'da Fransanın güçlüklerinin asker yetersizliğinden ve Ermenileri Türklere karşı kullanma politikasından doğduğu, bunun Kemalist harekatına yolaçtığı, fakat artık Ermenilerin kullanılmadığı, Sevr'de değişiklik yaparak Türkleri yatıştırmak gerektiği ve asıl

⁸³⁸ “...Artık mesele muhasara, açlık ve bombardımanla olacak tesire kalmıştı. Lakin Türklerin manevi kuvveti çok sağladı. Savunmada bulunan Türkler ölünceye kadar dayanacaklarına dair yemin dahi etmişlerdi...” Abadie, **A.g.e.**, s. 92; Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu.465, 479, 481, 482, 484, 490, 492, 496, 515, 517, 521, 522, 523, 524, 527, 528, s.146,154-156,156-158, 160, 162-164, 172,176-178,184,186-191,192-194.

⁸³⁹ Güngör, **A.g.e.**, s.261;Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, s.202.

⁸⁴⁰ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 58.

Suriyenin Fransa için önemli olduğu, Kilikyadan ise Fransızların çekilebileceklerini yazıyordu.⁸⁴¹

Türk Tümenlerini birbirinden ayırdıktan sonra, Suriye'de gelişen durum üzerine Fransız Komutanlığı, bu Tümeni Antep'ten çekmeye karar verdi.⁸⁴² 18 Aralık 1920'de 4'üncü Tümenin büyük kısmı geriye alındı ve Antep'te Yarbay Abadi komutasında aşağıdaki birlikler kaldı: Dokuz piyade taburu, İki süvari bölüğü, Bir tank müfrezesi, 65 mm'lik bir buçuk dağ bataryası, 75 mm'lik iki buçuk batarya, 155'lik yarım batarya, bir cephane müfrezesi, bir istihkâm müfrezesi, bir nakliye bölüğü (arabalı), bir develi bölük, bir seyyar hastane. Bu kuvvetlerin toplamı, 6500 insan ve 3000 hayvandı.⁸⁴³

Erzak Konvoyunun emniyetine tahsis edilecek kuvvetlerle birlikte, şehirde asgari kuvvet kalmıştı. Bu zafiyeti gidermek için kuşatma görevindeki taburların cepheleri uzatılarak, ihtiyat oluşturulmuş ve şehir kuşatmasının da devamı sağlanmıştı.⁸⁴⁴

Ancak Fransız Kuşatması zayıflamıştı; 2'nci Kolordu da durumu doğru değerlendirecekti ve Türk birlikleri için taarruz zamanıydı. Şehri savunan unsurlara ve Antep halkına ikmal ve takviye yapılmalı idi.

3.8.14. 19 - 23 Aralık 1920 Muharebeleri

Fransız kuşatmasındaki zafiyet durumundan yararlanmayı düşünen Kolordu Komutanı, 19 Aralık 1920'de tan vaktiyle beraber iki Tümenle Beylerbeyi doğu ve batısından Çıksorut - Hacıbababa ve batısı hattına taarruz kararı vermişti(Kroki-11).⁸⁴⁵ Bu taarruzda, şehirdeki Türk savunma kuvvetlerinin de bir çıkış yaparak, Fransızların gerilerinden taarruza geçmeleri kararlaştırılmış, Fakat şehirdeki kuvvetlere bu haberi ulaştırmak mümkün olmadığından genel taarruz hareketi, 19/20 Aralık 1920 gecesine bırakılmıştı.⁸⁴⁶

Birlikler gündüzden yaklaşmak için yeterli derecede hazırlık yapmamış olduklarından, fazla zaman kaybı yaşanmış ve bu yüzden 19 Aralık gecesi başlayan harekât gecikerek gündüze kalmıştı. Fazla kayıp vermektan sakınılarak düşmana bir keşif taarruzu yapmakla yetinilmesine karar verilmişti. 2'nci Kolordu Karargâhı, muharebe sahasına gelmiş ve Koçlu'da komuta yerini kurmuştu.⁸⁴⁷

Bu arada bir Türk taarruzundan tedirgin olan Fransızlar uçaklarla keşif yapıyorlardı. Tümenler emniyet kıtalarını, Göçüğe - Göksuncuk - Karahöyük - Bedirköy - Gürenis -

⁸⁴¹ Şimşir, **A.g.e.**, no.194; Bayaz, **A.g.e.**, s. 187.

⁸⁴² **TİH IV. Cilt**, 2009, s. 250.

⁸⁴³ Andrea, **A.g.e.**, s. 130.

⁸⁴⁴ Abadie, **A.g.e.**, s. 93; Andrea, **A.g.e.**, s. 130.

⁸⁴⁵ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-30, s. 427.

⁸⁴⁶ Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 132, s.266.

⁸⁴⁷ Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 133, s.266-267.

1069 rakımlı tepe hattına sürmüşler, ayrıca Dülük - Beylerbeyi - Taşbaşı sırtlarında muharebe ileri karakolları bulunuyordu.⁸⁴⁸ Önce; Düşmanın savunma mevzilerinin yeri ve kuvveti hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla topçu ve makineli tüfek ateşleri ile bir ateşle keşif yapılmakla yetinilmiş, düşmanın bu bölgede zayıf olduğunun belirlenmesiyle, 27'nci Alay Dülük sırtlarına ve 25'inci Alay da Beylerbeyi sırtlarına kadar ilerlemişti.⁸⁴⁹

Milli Kuvvetlerin Dülük - Beylerbeyi hattına ilerlediğini gören Fransız Komutanlığı, daha gerideki Türk kuvvetleri yetişmeden bu kuvvetleri hırpalamak amacıyla, 23 Aralık 1920 sabahı erkenden Dülük - Beylerbeyi - Taşbaşı sırtlarında bulunan Türk ileri karakollarına şiddetli topçu ateşinden sonra iki grup hâlinde bozucu taarruza başlamıştı.⁸⁵⁰

Fransızların Doğu Taarruz Grubu (iki piyade taburu, iki süvari takımı, 65 mm'lik bir yarım batarya) 5'inci Tümen cephesine yönelmiş, Fransızların Batı Taarruz Grubu (Üç piyade taburu, iki süvari takımı bir yarım sahra bataryası, iki 65 mm'lik top) ise Maraş yolu doğusundan Samköyü ve Karahöyük istikametlerinde 9'uncu Tümen bölgesine taarruz etmişti. Muharebe ileri karakollarını geriye atan Fransızlar, taarruzlarını 5'inci ve 9'uncu Tümenin asıl kuvvetlerine yöneltmişti.⁸⁵¹

9'uncu Tümenin Dülük'te bulunan 27'nci Alayının bir taburu şiddetli topçu ateşi altında tutunamayarak geri çekilmek zorunda kalmış, bu durum karşısında, bu alayın solunda bulunan 25'inci Alay, kanadını kırarak savunmaya devam etmişti. Kolordu Komutanı hemen muharebeye müdahale ederek, 5'inci Tümenin Kolordu ihtiyatında bulunan bir alayı ve iki dağ topu ile cepheyi takviye etmek suretiyle, Fransızların bu taarruzunu durdurmuş ve Aşağı Araplar - İncesu bölgesinde savunmaya devam etmesini sağlamıştı.⁸⁵²

Bu suretle Fransızların muharebeyi kazanamayınca, akşama doğru çekilmeye başladıkları görülmüş ve gece her iki Tümen muharebe ileri karakollarını, teması koruyacak şekilde ileriye sürmüştü.

2'nci Kolordu komutanlığı tarafından yapılan planlama, zaman açısından son derece uygun bir zamanda yapılmıştı.

⁸⁴⁸ İleri Karakol Hidematı, 1327, s.3.

⁸⁴⁹ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

⁸⁵⁰ FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2-3.

⁸⁵¹ Mevzi Harbinde Müdafaa, Madde:38, s.59; FM 3-96 Brigade Combat Team, Chapter 6.

⁸⁵² Yeni Alman Piyade Talimnamesi, Madde:295, 1325, s.125); Geniş Bilgi İçin Bkz.: FM 3-96 Brigade Combat Team, Chapter 7.; Piyade Muharebesi, s.50- 51; Mevzi Harbinde Müdafaa, Madde:42, s.70;Ulusoy, A.g.e., s. 67.

İki tümen arasında sorumluluk sahaları belirlenmiş ve tümenlere hedefler tahsis edilmişti. Plan, şehri savunan milli kuvvetlerle de koordine edilerek düşmanın iki cepheli harbe zorlanması öngörülmüştü. Ancak şehir içi kuvvetlerle temas kurulamadığı için taarruzun emniyet kuvvetleri tarafından bir ateşle keşif taarruzu yapılarak başlatılması müteakiben bunun bir fırsata dönüştürülmesi şeklinde uygulanmasına karar verilmişti. Ancak bir taarruz edilmesini bekleyen ve uçakla yaptıkları keşif sonucu haber alan Fransız kuvvetleri, Türk kuvvetlerinin taarruzları tam gelişme göstermeden baskın şeklinde iki koldan yoğun bir topçu ateşini müteakip taarruza başlamıştı.⁸⁵³ Düşman Türk kuvvetlerinin taarruzların fazla gelişmeden durdurmak maksadıyla bir bozucu taarruz yapmıştı. Fransızların taarruz planları iki ayrı yönden, aynı hedefe taarruz şeklinde (konsantrik) bir taarruzu öngörmüştü.⁸⁵⁴

Batı kolu; Dülük- Karahöyük-Etebek istikametinde taarruz ederken, Doğu kolu; Güllüce-Suboğazi-Bedirköy kuzeyi – Etebek istikameti olmak üzere iki kolun Etebek bölgesinde birleşmesi üzere planlanmıştı. Fransız kuvvetlerinin hedefi yine mahduttu ve Türk kuvvetlerini Antep civarından uzakta tutmak istiyorlardı. Fransızların doğu kolu, Türk kuvvetlerinin mukavemeti sayesinde planlandığı şekilde hedefine varamamıştı.

2'nci Kolordu planında, asıl ve tali taarruz kuvveti belirlenmemiş, tümenlere sorumluluk sahalarının genişliği, asıl veya tali olmasına göre tahsis edilmemişti. Bir cephe taarruzu öngörülmüş, ancak manevra yapacak hareketli bir birlik veya planlama yapılmamıştı.

Bu durumu Abadie şöyle değerlendiriyordu;

“...Düşman, kuzey batı tepelerinde oldukça önemli fedakârlık gösterdi. Düşman kıtalarında hiç bir zaman hareket birliği görülmedi. İster emir ve kumandanın bir elden çıkmaması, ister kumandanlar arasında yanlış bir anlaşma neticesi olsun, Türk taarruzları çok şükür neticesiz kalıyordu. Noksanlar olmasaydı hiç şüphesizki Türkler bizim zayıf olan muhasara hatlarımızı yarıp geçerlerdi...”⁸⁵⁵

Cephenin hangi bölgeden yarılabacağı veya tespitinin hangi bölgeden yapılarak manevranın kim tarafından yapılacağı belli değildi. Komutanın tahkimli ya da kuvvetle savunulan bir cepheye taarruzda, bir noktadan yarma bölgesi belirleyerek, ateş gücünü ve üstün muharebe gücünü bu bölgede toplayarak, cepheyi bu bölgeden yarmayı müteakip şehre ikmal ve takviye gücü sokması uygun olabilirdi.

Veya cepheden düşman tespit edilirken süvari kuvvetleri ile bir veya iki kanattan manevra yapılarak, düşmanı birden çok cepheden savunmaya zorlanabilirdi.

⁸⁵³ Kânun-u Evvel'in yirmi ikisinde tayyare istikşafı neticesinde Dülük, Kara Höyük Etebek ve Suboğazi'ndaki Türk ordugahlarında pek ziyâde kalabalıklı bulunduğu anlaşıldı. Erzak kafilesi bir gün evvel Ayıntab'a avdet etmiş ve müfreze bütün kuvvetlerini eline almış idi. Binâenaleyh düşman ordugâhları içinde bir seyran yapmak husûsu tasavvur edilebilirdi. Bu maksatla iki Kol tertip edildi ve ber-vech-i âti hareket edilmesi kararlaştırıldı. Andrea, **A.g.e.**, s. 134.

⁸⁵⁴ Andrea, **A.g.e.**, s.94.

⁸⁵⁵ Abadie, **A.g.e.**, 1959, s. 94.

Düşmanın hava keşfi yapması, Antep bölgesindeki kuvvetlerinin azlığı nedeniyle, kuvvetlerinin cephesini geniş tutması kolordu komutanlığı tarafından doğru değerlendirilememiştir.

Türk kuvvetleri; sıklet merkezi, manevra, koordinasyon ve taarruz prensiplerini tam uygulayamamıştır. Muharebe sonucunda hedef elde edilememiş, şehir içi kuvvetler desteklenememiştir.

Özdemir Bey, harekatin başarısız olması üzerine Kolordu ve 9'uncu Tümen K.lığına yazdığı telgrafta; Başarılılığın Antep halkını çok üzdüğünü, düşmanın azalan kuvveti nedeniyle dış kuşatma hattının oldukça zayıf olduğunu ve bir piyade hücumu ile kolayca yarılabilirliğini, taarruz saatinin geciktirilerek gündüz saatlerine kalmasının başarısızlığın en büyük sebeplerinden biri olduğunu, dışarıdaki birliklerin taarruz emaresini düşmana yaklaşmadan çok önce verdiğini, kendilerinin ise 40-50 m.ye kadar düşmana yaklaşabildiklerini, gıda sorunu için kendilerinin artık yapacak bir şeylerinin kalmadığını, bundan sonra konunun Kolorduya ait olduğunu, askeri fabrikada artık barutlarının kalmadığını ve mermi üretimine son vermek zorunda kaldıklarını ve ivedi barut için malzeme gönderilmesini istemiştir.⁸⁵⁶

Özdemir Bey, 25 Aralık tarihinde Kolordu ve 9'uncu Tümen komutanlıklarına yazdığı ve güvercin postası ile ulaştırdığı mektupta şöyle diyordu;

“...Gıdasızlık yüzünden aç kalan ve bağıran binlerce kişinin feryatları beni intihara sevk edecek derecededir...Gıdamız kalmamıştır, ne asker ne de yurttaş için... Saatlerce sokaklarda sabaha kadar milletin namusunun kurtuluşu uğrunda her türlü fedakârlığa katlanarak çalışan askerlerimizin, 20 günden beri ekmeikleri günlük sadece 400 gram üzerinden verilmektedir...”

Asker ve halka yiyecek namına ne bulsak yedirmek ve hayatın sürdürülmesini sağlamak için ot bile yedirmek koşulu ile azami bir hafta daha iâşe temini ancak mümkün olabilecektir. Biz her türlü fedakârlığa katlanarak kent içinde bulunan 25000 kişinin ırz ve namusunu ve hayatının kurtarılması amacı ile 200-300 kadar bir gönüllü birliği düzenleyerek, Fransız kuşatmasını yarıp, dışta ve yakın bir bölgede yığarak hazırlayacağınız erzak ve cephaneyi içeri alıp getirebiliriz. Hiç olmazsa bu kuvvetin kente geri dönüşünü top ateşinizle olsun desteklerseniz...Toplumun moral değerleri gibi kavramların artık bir anlamı kalmamıştır. Zira açlık hiçbir şey dinlemez. Kesin cevabınızı tam bir heyecanla en kısa surede bekliyoruz efendim.”⁸⁵⁷

3.8.15. Antep'i Kuşatmadan Kurtarmak İçin Yapılan Türk Taarruzu (27 Aralık 1920)

2'nci Kolordu komutanı, Özdemir Bey'e 19-23 Aralık tarihindeki taarruz başarısız olursa, başarılı oluncaya kadar devam edeceklerini söylemişti.⁸⁵⁸ Maraştan getirilecek olan 155 mm'lik toplar taarruza yetişmemiş ve şehir içi unsurlarla koordinasyon

⁸⁵⁶ Güngör, A.g.e., s. 271-272.

⁸⁵⁷ Üzel, A.g.e., s.236-237;Güngör, A.g.e., s. 274-275.

⁸⁵⁸ Ünler, A.g.e., Belge 133, s.266-267.

yapılmadan bir ateşle keşif yapılmaya çalışılmış, ancak düşman taarruzu haber aldığından hazırlıklı olarak beklediği için Kolordunun taarruzu başarısız olmuştu.⁸⁵⁹ Kolordu bu defa 155 mm'lik topların da ateş desteğinde taarruzu tekrarlamaya karar vermişti.

Bu taarruzun hedefi, Antep etrafındaki kuşatmayı yararak burayı savunanlara yardım etmek idi. Çünkü cephane ve yiyecek ihtiyacı pek çoktu. Bu amaçla 2'nci Kolordu, 5'inci ve 9'uncu Tümenlerle Antep'in kuzey ve güneyinden bir taarruz yapmayı kararlaştırdı. Şehir içi kuvvetler komutanı Özdemir bey de, Kolordunun taarruzunu içeriden destekleyecek bir plan yapmıştı. Şehir içi kuvvetleri, kolordu planına uygun olarak, kuzeyde üç hücum cephesi, güneyde üç hücum cephesi olarak belirlemiş ve her hücum kuvvetine hedefler tahsis etmişti. Bu plan, koordinasyon, emir-komuta birliğinin sağlanması ve hedef tahsisi ve ateş desteğinin sağlanması maksadıyla güvercin postasıyla Kolordu Komutanlığına gönderilmişti.⁸⁶⁰

Fransız kuvvetleri, Antep çevresinde savunma mevzileri hazırlamış ve çıkardıkları emniyet kuvvetleri ile şehri tamamen kuşatma altında tutuyorlardı. Fransızlar, casusları vasıtasıyla taarruzu yine öğrenmişlerdi.⁸⁶¹

Harekat zamanı yine düşman ikmal konvoyunun şehirden ayrıldığı bir zamana denk getirilmişti; 26 Aralık 1920'de Fransızların boş bir araba kolunun üç piyade taburu, bir süvari bölüğü ve 65 mm'lik bir bataryanın muhafazası altında Akçakoyunlu'ya giderek Antep'teki birliklere yiyecek getirmek üzere yürüyüşe geçtiği ve bu suretle Antep'te Fransız kuvvetlerinin azaldığı anlaşılınca bu taarruzun önemi daha da artıyordu.

Taarruzdan önce 2'nci Kolordu birlikleri şu durumda idi:

Kolordu Karargâhı; Koçlu'da,

5'inci Tümen Karargâhı ve birlikleri; Karacaviran - Göksuncuk ve İncesu - Çiğde bölgelerinde iki grup hâlinde. Bu Tümeden bir tabur Dülükbaba'da, Süvari Bölüğü, Erikçe'de,

Her iki Tümen emniyet kıtaları, Erikçe - Dülükbaba - Baylerbeyi - Taşburun hattında.

Daha ileride Fransızlarla teması sağlayan Keşif Müfrezesi vardı.

Kolordunun harekat planı şöyle yapılmıştı; 27 Aralık 1920 tarihinde asıl taarruz kuvvetleri ile Antep kuzeyinden, tali taarruz kuvvetleri ile de, güneyde Kilis - Antep şosesi iki tarafından kuşatıcı bir manevra ile taarruz edilecekti. Planın hedefi kuzeyden

⁸⁵⁹ Andrea, **A.g.e.**, s.133-134.

⁸⁶⁰ Güngör, **A.g.e.**, s. 277-278; Ünler, **A.g.e.**, Belge 134, s.267-268.

⁸⁶¹ Andrea, **A.g.e.**, s.135.

cephenin yarılarak şehre erzak, mühimmat sokarak savunmayı takviye etmektir (Kroki-12).⁸⁶² Planın ayrıntıları ise;

5'inci Tümen Antep'e kuzeyden taarruz edecek, asıl kuvvetleri, Hacıbaba istikametinde bulundurulacaktı. Bu amaçla bölgeye dört tabur ayrıldı. İki tabur da Çıksorit istikametine taarruz edecekti. Bu Tümen, 9'uncu Tümen'den bir taburla takviye edildi. Taarruz saat 05.00'te başlayacaktı.

9'uncu Tümen Antep'i güneyden kuşatacaktı; Bu amaçla Tümenin büyük kısmı, gece yürüyüşü ile Antep güneyine alınacak ve saat 06.00'dan itibaren Kilis - Antep şosesi iki tarafından Kurbanbaba sırtlarına taarruz edecekti.

Maraş Alayından bir tabur, Maraş'tan gelen gönüllülerle bir süvari bölüğü ve 105 mm'lik dağ obüsü ve iki makineli tüfekten ibaret bir müfreze Dülükbaba batısından taarruz edecekti. Bu müfrezenin görevi irtibat ve yanı korumak aynı zamanda bir yanıtıcı bir taarruz yapmaktı. Katırlı süvari bölüğü emrine verilen 70 kadar gönüllü, atlılarla birlikte Erikçe'de toplanıp İbrahimli güneyinden baskınlar yapacaktı.⁸⁶³

Her ne yönden olursa olsun açılan gedikten Antep'i savunanlara mümkün olduğu kadar çok yiyecek ve cephaneye verilecekti. Taarruz 27 Aralık 1920 saat 06.00'da başladı. 5'inci Tümen, düşmanın ileri sürdüğü keşif kolları ile muharebeye tutuştu. Kıtalar 200 - 300 metreye kadar Fransız mevzilerine yanaşabildilerse de düşmanın şiddetli ateşleri altında daha fazla ilerleyemediler.⁸⁶⁴ Fransızlar, mevzilerini çok kuvvetli tahkim etmişlerdi.⁸⁶⁵

9'uncu Tümenin güneyden taarruza geçen birlikleri, ilk önce baskın tarzındaki harekâtı ile Fransızları şaşkırtmış ve başarı ile ilerlemişti.⁸⁶⁶ Düşman, Kolej kesiminde kalan muharip olmayan personeli ile güney cephesini takviye etmiş, daha önceden Akçakoyunlu'ya yiyecek almaya giden Fransız kolu da bu taarruz üzerine geri çevrilerek Fransız kuvvetleri takviye edilmişti.⁸⁶⁷

Türk topçuları, bu taarruz sırasında büyük başarılar elde etmişler ve Fransızların iki topunu muharebe dışı bırakmışlardı. Dülük batısında gösteri taarruzu yapmakla görevlendirilen müfreze, öğleye kadar harekate bir katkıda bulunmamış ve hatta Fransızların bir karşı taarruz olasılığına karşılık 155 mm'lik topu ateş mevzisinden

⁸⁶² Asıl ve tali taarruz hakkında Geniş Bilgi İçin Bkz.: **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-31, s. 428.

⁸⁶³ **Mevzi Harbinde Müdafaa**, s.52.

⁸⁶⁴ Sarıhan, **A.g.e. C. III**, s. 342.

⁸⁶⁵ Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cephele Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu.522, 524,546, s. 188, 190, 200,

⁸⁶⁶ Andrea, **A.g.e.**, s.136;

⁸⁶⁷ Andrea, **A.g.e.**, s.137; Abadie, **A.g.e.**, s. 96.

geriye almıştı. Bu top, sonradan verilen bir emirle tekrar ileriye aldırılmış ve Kolej bölgesindeki mevzileri etkili bir surette ateş altına alınmıştı.⁸⁶⁸

Muharebe, bütün cephede akşama kadar sürmüş ve geceleyin de taarruza devam emri verilmişti. Fakat bütün gayretlere rağmen Fransız siperleri ele geçirilememiş, Antep şehir içi Kuvayı Milliye unsurlarına yiyecek ve cephane yardımı yapılması için de bir gedik açılmamıştı. Düşman şehir içi kuvvetleri ile dışındaki birlikler arasındaki yazışmalardan haber alıyor ve şehrin durumunu biliyordu; "...Özdemir, Kânun-u Sâni 'nin onunda ref-i sedâ-yi istimdâd eylemiş ve Beşinci Fırka Kumandanı Kenan Bey'e, şehrin, yirmi günden daha evvel imdâdına şitâb edilmediği takdirde erzâk fıkdanı dolayısıyla teslîm olacağını ihbar etmiş idi. ..."⁸⁶⁹

Bu durum karşısında birlikler geriye alınmak zorunda kalınmış, 5'inci Tümen Erikçe - Dülükbaba - Beylerbeyi ve Taşbaşı hattında muharebe ileri karakolları bırakarak Göçüğe - Bedirköy - Suboğazı kesimine alınmıştı. 9'uncu Tümen ise Karaburç - Akçaburç bölgesinde toplanma emri almıştı.

Bu taarruz üzerine, 30 Aralık 1920'de Genelkurmay Başkanı Fevzi (ÇAKMAK) Paşa tarafından 2'nci Kolordu'ya şu emir gönderilmişti:

"27 Aralık 1920 taarruzu, başarı ile sonuçlanmamış ise de Antep içinde savaşanların morallerini artırmak bakımından faydalı olmuştur. Taarruzda başarısızlığın başlıca sebebi, dağınık hâlde birçok kolla taarruz edilmesi ve her tarafta kuvvetsiz ve zayıf bulunulmasıdır.

Fransızların Antep etrafını kuvvetli bir surette tahkim ettiği bilindiğinden buna göre yeni tedbirler alınması gerekir. Antep, yakın bir zamanda açlık nedeniyle teslim olmaya mahkûmdur. Bu sebeple her ne olursa olsun Antep'e yiyecek gönderilmeli ve bunun için taarruz bir haftaya kadar tekrarlanmalıdır.

Bunun sağlanması için şöyle hareket edilmesi önemlidir: Yaklaşık olarak iki - üç kilometrelik bir cephedeki Fransız tahkimatı özellikle 105 mm'lik obüslerle ve bütün topçu kuvvetiyle ateş altına alındıktan sonra taarruzun yapılması, diğer cephelerde de zayıf birlikler bulundurulması veyahut bu şartlar içinde bir gece baskını yapılması gerektir.

Bundan başka genel taarruzun yapılmasından önce keşif kollarıyla Antep mücahitlerine bildirilerek ayrı ayrı yollardan şehre azar azar yiyecek sokulmasına gayret edilmelidir. Kabiliyetsizlik, gevşeklik, cesaretsizlik gösteren ve firar edenlere en şiddetli cezanın uygulanmasını isterim.⁸⁷⁰

Bu muharebenin planı; düşmanı şaşırtmaya, iki cepheli hatta üç cepheli bir çatışmaya zorlayacak şekilde yapılmıştı. Ancak plan hedefi düşman kuşatmasında gedik açarak, kuşatma altındaki Antep halkına ve Kuvayı Milliye unsurlarına ikmal maddeleri, cephane ve takviye kuvvetleri ulaştırmak idi. Bu açıdan bakıldığında, plan hedefi ile kuvvetlerin kullanılmasının tam olarak uyumlu olmadığı görülmektedir. Hedef kuvvetle

⁸⁶⁸ Gösteri taarruzu hakkında Geniş Bilgi İçin Bkz.: **FM 3-0, Operations**, Chapter 6.

⁸⁶⁹ Andrea, **A.g.e.**, s.139.

⁸⁷⁰ Sarıhan, **A.g.e.**, s. 346.

savunulan bir bölgeden gedik açmak ise kuvvetleri dağıtmak bu hedefi gerçekleştirmeyi zorlaştırır.⁸⁷¹

Kuvvetle savunulan bölgeye yapılacak bir taarruzda kesin sonuç yerinde üstün bir ateş gücü ve kuvvet üstünlüğü sağlamak, bu bölgeyi tecrit etmek gerekir.⁸⁷² Müteakiben tahkimatlı bölgeden bir gedik açarak kuvvetleri bu bölgeden içeri sokmak, aynı zamanda bu hareket tarzıyla koordineli olarak, düşmanı diğer bölgelerde oyalayıcı yanıltma ve gösteri taarruzlarının icrası gerekmektedir.

Bu planda ayrıca düşmanı şaşırtmaya yönelik olarak 9'uncu tümen düşmana farkettilmeden güneye kaydırılmış ve baskın etkisi sağlanmıştır. Bu hareketlerle koordineli olarak İbrahimli bölgesinde süvari ve Kuvayı Milliye unsurları tarafından gösteri taarruzları ve fırsat taarruzları yapılmıştır.

Ancak komutan bir taarruz hareketinde, düşmanın kuvvetli yanına taarruz etmekten kaçınmalıdır. Bunun yerine savunmasındaki zayıf noktaları belirleyip buralara taarruz etmeye çalışmalıdır. Düşmanın beklemediği yer ve zamanda taarruz etmek suretiyle baskın sağlamalı ve inisiyatifi ele geçirmelidir. Ayrıca komutan düşman mevzilerini zayıf yanlarından ve gerisinden vurmak için yaklaştırmaya çalışmalıdır.⁸⁷³

Aslında kolordu bunu yakalamış ve planlamada, düşmanı aldatıcı bir hareket tarzı belirlemiş ancak, asıl ve tali taarruzun yeri hakkında doğru bir değerlendirme yapılamamıştır. Düşman da taarruzu kuzeyden beklemiş ve kuvvet çoğunluğu ile kuzeye karşı tedbir almıştı. Oysa güney cepheden 9'uncu tümenin taarruzları başladığında Fransızların bu cepheye tahsis edecek muharip kuvvetleri dahi yoktu. Karargahta ne kadar idari personel var ise bu cepheye sürmüşlerdi:

“...Yazıcı, emirber... gibi müteferrik hizmetlerde müstahdem bi'lcümle efrâd toplanarak Tabur hesap memûrlarının emri altında bir kadro dâhiline alındı. Bu suretle teşkil edilen gurublar topçu istinâdlarını takviye ve düşmanın toplarımız üzerine vâki olabilecek hücumlarını mukâvemet eylemek maksadıyla Ayıntab'ın cenubundaki yaylaya sevk edildi...”⁸⁷⁴

Buna rağmen 25'inci Alay, ufak bir mukavemet karşısında taarruzlarını geliştirememiştir.⁸⁷⁵

Fransız birliklerine bu muharebede darbe, hiç beklemedikleri bir bölgeden süratle ve kat'i netice alınacak şekilde güneyden vurulabilirdi. Kolordunun hareket tarzı; düşmanı

⁸⁷¹ Geniş Bilgi İçin Bkz.:Yeni Alman Piyade Talimnamesi, Madde:286, s.123.

⁸⁷² FM 7-10, The Infantry Rifle Company, Chapter 2.

⁸⁷³ Her Sınıfa Mahsus Mevzii Harbi Talimnameleri, Mevzii Harbinde Taarruz, Madde:8, s.9.

⁸⁷⁴ Andre, A.g.e., s.137.

⁸⁷⁵ Ünler, A.g.e., 132.

görmeyerek atışlar, gösteri/yanıltma taarruzları ve tali taarruzla kuzey ve kuzey batı bölgesinden yerinde tespit edip, asıl taarruz güneyden baskın şeklinde, sıklet merkezi sağlayarak yapılabilse idi, düşman üzerinde kesinlikle çok etkili bir plan olabilirdi.⁸⁷⁶ Nitekim Genelkurmay Başkanlığı tarafından hareket yakından takip ediliyor; 2'nci Kolordu tarafından sıklet merkezi yapılması isteniyor ve direnek noktasına nasıl taarruz edilmesi gerektiğini açık bir şekilde emrediliyordu.

Topçu atışlarındaki isabet düşmana zayıf verdimiş olmakla beraber, top sayısında ve mühimmat yetersizliği, birliklerin eğitim seviyesinin düşük olması ve hareketin belirlenen hedefe göre sevk ve idare edilememesi başarısızlığı getirmişti. Fransızlar dışarıdan ve içeriden koordineli bir taarruzda iki ateş arasında kalmamak için iki kuşatma hattı oluşturmuştu. Birinci kuşatma hattı şehir içine yönelik, ikinci savunma hattı ise dışarıdan gelecek kuvvetlere yönelik olarak tahkim edilip hazırlanmıştı. Şehir içinden yapılacak bir yarma hareketinin yerinin dışarıdaki birlikle koordine edilerek seçilmesi ve aynı anda taarruzla yarılması ve dışarıya çıkılması mümkün olabilirdi. Harekatın başarısız olması kuşatma altındaki Antep halkını çok üzmüştü. İrtibat, güvercin ve ölümü göze alan fedai postaları tarafından sağlanabilmekteydi. Özdemir bey yine Kolordu ve 9'uncu tümene 28-29 Aralık tarihinde mektup yazmıştı:

“... Kolordu tarafından yapılacak ikinci, üçüncü taarruzları beklemekteyiz...
 ...Hacı baba'dan da ciddi bir piyade hücumu ile cepheyi yarmak pek kolaydır. Bütün yapacağınız şey, topçu ateşinizden sonra şiddetli bir piyade hücumuna kalkmanızdır. Çünkü sıkı bir piyade ateşinde, düşman derhal mevzilerini terk ile kaçıyor. Sonra ateş kesilince, hemen siperlerine tekrar dönüyorlar. Ben bunu bizzat gözlerimle gördüm...
 ... Açlığa ne oranda direnebileceğimizi biliyorsunuz. Biz bütün varlığımızla, dişimizi tırnağımızı sıkarak, daha birkaç gün bekleyebiliriz. Dün yapılan aramalar sonucunda iki bölgede toplumun gıda ihtiyacını on gün süre ile karşılayabilecek oranda çeşitli gıda maddeleri elde edilmiş olduğundan, bu süre içerisinde gıda konusunda ümitsizliğe düşmeyerek, hareketinizi sürdürmeye devam ediniz...
 Her gün bu tepeden çevreyi gözetlememiz sonucunda, düşmanın kuşatma güçlerinin pek zayıf olduğunu tespit ettim. Özellikle en zayıf noktası, Cünüt sırtıdır. Görüşümüze göre bu sırtın iyi düzenlenmiş bir hücum sonucunda, kısa bir zamanda yarılması olanağı vardır...”⁸⁷⁷

Özdemir Bey, gönderdiği mektuplarla, Kolorduyu Fransız kuşatmasının zayıf yerleri hakkında bilgilendirmekte ve koordineli yapılacak bir hareketin yöntemi ve planlaması hakkında tekliflerde bulunmaktaydı. Fransızlar da ikmal konvoyunu geri çağırarak böyle bir taarruzu beklemekteydi. Fakat Kolordu Komutanı birliğinin eğitim seviyesi ile imkan ve kabiliyetlerini değerlendirerek, şehre taarruz fikrine sıcak bakmayacak ve Antep savaşının başındaki stratejiye dönecekti; Düşmanın ulaştırma yollarının

⁸⁷⁶ FM 3-0, Operations, Chapter 4.

⁸⁷⁷ Üzel, A.g.e., s.241-245; Güngör, A.g.e., s.280-283.

kesilmesi ve düşmanı teslim zorlamak.⁸⁷⁸ Kolordu Komutanı 30 Aralık tarihinde gönderdiği gizli mektupta, Özdemir Bey'i, şehrin dayanması veya teslim olmasında seçimi kendilerine bırakıyor, elindeki kuvvetin Özdemir bey'in istediği şiddetli taarruzu yapacak kadar eğitimli olmadığını söylüyordu.⁸⁷⁹

3.8.16. Kuşatma altındaki Antep'te Durum

Aralık ayı boyunca Fransız Kuvvetleri, uçaklarıyla havadan keşif yaparak hedef tespiti yapmakta, tespit ettiği hedefleri yoğun topçu ateşi ile ateş altına almayı müteakip şehrin savunma cephelerini piyadesi ile gösteri taarruzları şekline yoklamaya devam etmişti. Düşman askeri taktik olarak, ateşle taarruzu öncelikle denemekte müteakiben ateşle manevra yapmaktaydı.⁸⁸⁰ Bu esnada Şehri savunan Kuvayı Milliye unsurları korunaklı mevzilerinde ve yıkılan binaların arasında sabırla beklemekte, düşman belli bir mesafeye gelince şiddetli ve hep birlikte ateşle düşman taarruzunu etkisiz kılmakta düşmana zayıf verdirerek, geri çekilmesini sağlamaktaydı.

Türk birlikleri şehrin tamamen kuşatılması sonucunda, her cepheyi tutmak zorunda kalmış, savunulması gereken alan artmıştı. Düşman bir cepheye yöneldiğinde diğer cephelerden ve o cephede bulunan kadın, çocuk her vatandaştan takviye olarak düşman taarruzunu durduruyordu. Düşmanın 12 Aralıkta Mağarabaşı semtine yaptığı saldırı da, saldırının hemen başında 100 düşman askerine karşılık sadece 8 Kuvayı Milliye unsuru bulunmaktaydı. Düşman saldırılarında başarısız olduğunda ise yoğun topçu ve makineli tüfek atışları ile hedef gözetmeksizin şehri cezalandırmaktaydı. Şehirde açlık yüzünden halkın durumu Özdemir bey'i de çok üzmekteydi. Açlık, ürkütücü boyutlardaydı. 23 Aralıkta asker için istihkak 400 gram ekmek ve kuru üzüm iken 1 Ocaktan itibaren yarı yarıya düşürülmüştü.⁸⁸¹ Askerler için yeterli iye yoktu. Açlığın acı gerçeğiyle yüzleşen halk, bombardıman altında yaşamaya alışmasına karşılık açlığa alışmamıştı. Evlerde kalan son lokma dahi tükenmek üzereydi. Sokaklarda dolaşanlar, yiyecek arayışındaydı. Durum o derece vahimdi ki ölü hayvan etleri dahi kapışılmıştı.⁸⁸²

Açlıkla başa çıkmak için yeni komisyonlar teşkil edilmiş, yiyecek namına ne bulundu ise ambarlara taşınmıştı. Depolanan acı zerdali çekirdeklerine dahi el konulmuş, acı zerdali çekirdekleri günlerce suda bırakılarak tatlandırılmış ve öğütülerek unla

⁸⁷⁸ Üzel, **A.g.e.**, s.247-248.

⁸⁷⁹ Öztürk, **A.g.e.**, s. 155; Bayaz, **A.g.e.**, s.196.

⁸⁸⁰ **KKT 7-8B**, 2.. Bölüm, s.2-3.

⁸⁸¹ Yakar, Pusat, **Antep Savunması Askeri İye Defterleri**, s.68; Bayaz, **A.g.e.**, s. 193.

⁸⁸² Yetkin, **A.g.e.**, s.36-37.

karıştırılmak suretiyle ekmek yapılmıştı. Ancak ekmeklerden ötürü zehirlenenler olmuştu.⁸⁸³ Zerdali çekirdeği acı olduğu için hıçkırığa sebep oluyordu.⁸⁸⁴

Halep cinsi kıymetli süt ineklerinin, atların ve eşeklerin etleri askere istihkak olarak tahsis edilmiş, bütün çabalara karşılık açlık korkunç boyutlara ulaşmıştı.⁸⁸⁵ Özdemir Bey'in başkanlığında Heyet-i Merkeziye üyeleri, daire müdürleri ve semt reislerinden müteşekkil kurul, sivil halka 150 gram, askere 300 gramdan ekmek verilmek üzere en fazla on beş günlük iaşenin kaldığını kolorduya bildirmişti.⁸⁸⁶ Herkes yiyecek arayışındaydı. Ölü hayvanlar, gece içinde kayboluyor, köpek ve kedi gibi evcil hayvanlar dahi ne bulursa yeniyordu.⁸⁸⁷ Heyet-i Merkeziye, tablo karşısında açlık beyannamesi yayınlarak bir kez daha yardım istemişti.⁸⁸⁸

3.9. 30 HAZİRAN 1920'DEN SENE SONUNA KADAR GEÇEN ÖNEMLİ SİYASİ OLAYLARLA CEPHELERDEKİ GENEL ASKERÎ DURUM

Fransızlarla yapılan mütareke sonrası Türkiye'deki genel siyasi ve askeri duruma baktığımızda; İstanbul hükümeti tarafından 10 Ağustos 1920'de Sevr antlaşması imzalanmış, İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar, Türk topraklarını nüfuz bölgelerine taksim etmişlerdi.

24 Ağustos 1920'de Millî Hükümet, Moskova'ya bir heyet göndererek ileride yapılacak olan anlaşmanın esaslarını tespit etmişti. 1920'nin Temmuz ve Ağustos aylarında bir yandan Batılı müttefikler Batum'u boşaltmak zorunda kalmış, öte yandan Polonya'da Sovyet orduları yenilmiş, Ruslar zor durumda kalmıştı. 1920'nin Eylül ayında ne Sovyetler ne de Batılı müttefikler artık Türk - Ermeni savaşına etkili bir şekilde karışmayacak ve Türk kuvvetlerinin Ermenistan'a taarruz harekâtını önleyemeyecek bir duruma girmişlerdi.⁸⁸⁹

Bu sırada Yunanlar da Batı Cephesi'nde Bursa - Uşak hattında duraklamış bulunmaları nedeniyle Eylül ayı Ermenilere karşı harekete geçmek için en uygun zamandı. Bu amaçla Doğu Cephesi kuvvetleri harekâta başlamış, kısa zamanda Kars ve Gümrü'yü

⁸⁸³ Halil İbrahim Yakar, Ü. Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması Askeri İaşe Defterleri**, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi Gaziantep, 2014, s.39, 44, 49, 51, 59, 61, 66, 68, 70, 75, 76, 77, 80 ;Yakar, Pusat, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, s.133, Ünler, **A.g.e.**, s. 133; Halil İbrahim Yakar, Ü. Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması İaşe Satınalma Defteri**, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi, Gaziantep, 2017, Nu.54, s.94-96.

⁸⁸⁴ Gömeç, **A.g.e.**, s. 89; Üzel, **A.g.e.**, s. 250-251.

⁸⁸⁵ Lohanlızade **A.g.e.**, s. 226.

⁸⁸⁶ Lohanlızade **A.g.e.**, s.226; Üzel, **A.g.e.**, s. 246-247; Yakar, Pusat, **Antep Savunması Askeri İaşe Defterleri**, s.77.

⁸⁸⁷ Ünler, **Gaziantep Savunması**, s. 133; Yakar, Pusat, **Antep Savunması Askeri İaşe Defterleri**, s.76.

⁸⁸⁸ Güngör, **A.g.e.**, s.290-292; Üzel, **A.g.e.**, s.253-255.

⁸⁸⁹ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.225-226.

ele geçirerek Gümrü Antlaşması'yla (3 Aralık 1920) esasen ana vatan topraklarının bir parçası olan Kars ve dolayları kurtarılmıştı.⁸⁹⁰

1920'nin ikinci yarısında Anadolu'da yine yer yer ayaklanmalar olmuş ve Millî Hükümet güç duruma düşmüştü. Bu ayaklanmalar; İkinci Düzce, İkinci Yozgat, Konya, Çerkez Ethem Demirci Efe olaylarıydı. Alınan tedbir ve tertiplerle ayaklanmalar kısa zamanda bastırılmıştı.⁸⁹¹

Millî Hükümet, milli mücadele stratejisini uygulayacak yol haritasını adım adım oluşturuyordu. Ayaklanmalar bastırılmış, Anadolu'nun Kuzeyinde Kuvayı Milliye, Doğusunda nizami birlikler hakimiyeti sağlamış, Güneyinde ise nizami birlikler tarafından desteklenen Kuvayı Milliye birlikleri, Fransızların planlarını bozmuştu. Millî Hükümet artık, en tehlikeli düşman olarak belirlediği Yunan Kuvvetlerine karşı daha güçlü yüklenebilirdi. Millî Hükümetin, iç hat stratejisini uygulaması için şartlar olgunlaşmaya başlamıştı.

3.9.1. 1921 Yılı Başında Fransızların Antepililere Teslim Olmaları İçin Yaptıkları Teklif

Antep çevresindeki Türk birliklerini bölgeden uzaklaştıran, ancak şehre bir türlü girmeye cesaret edemeyen Fransızlar, yiyecek sıkıntısı çeken Kuvayı Milliye birliklerinin ve Antep halkının, teslim olmadıkları takdirde şehirlerinin yakılıp yıkılacağını, bu isteğe uymayanların ağır şekilde cezalandırılacaklarını ifade eden bildirimlerle teslim zorluyor ve halk üzerinde korku yaratıyorlardı. 1 Ocak 1921'de General Goubeau tarafından bir bildiri ile şehir halkı, "ya teslim olun ya da perişan olursunuz" diyerek tehdit ediliyordu.⁸⁹²

2 Ocak 1921 günü öğleye kadar cevap istenen bu bildiri koşulları Antep Kuvayı Milliyesince kabul edilmeyerek geri gönderilmiş, çarpışmalar devam etmişti.

Kuşatma altındaki şehirde açlık dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı. 6 Ocak tarihinde evlerdeki erzak toplatılmış ve ancak 15 gün yetebileceği kolorduya bildirilmişti. Özdemir bey kolordunun biran önce harekete geçmesini istiyordu.⁸⁹³

⁸⁹⁰ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Salahi R Sonyel., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991; Ömer Erden, Türk- Ermeni İlişkileri Sürecinde Gümrü Müzakereleri (26 Kasım – 2 Aralık 1920), **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2015 Cilt: 4 Sayı: 3 ,2015, s.93-115; **Türk İstiklal Harbi, III'ncü Cilt Doğu Cephesi (1919 - 1921)**, s. 235 – 236; Sarıhan, **A.g.e. C. III**, s. 309.

⁸⁹¹ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Gnkur. ATASE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi VI. Cilt, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yay., Ankara 1974; **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der; Hulusi Turgut; s. 136 - 140. **Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım**, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yay., Ankara 1999, s. 63 -144;**Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 3'ncü Kısım**, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yay., Ankara 1999, s. 55-56.

⁸⁹² **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 664, Göm: 139, Belge: 139-1.

⁸⁹³ Üzel, **A.g.e.**, s. 246-247; Yakar, Pusat, **Antep Savunması Askeri İaşe Defterleri**, s.77; Yakar, Pusat, **Ayıntap Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı Defteri**, Harp Raporu Nu. 557, s.206.

3.9.2. İkizkuyu Çarpışması (18 Ocak 1921)

2'nci Kolordu, açlık sıkıntısı içerisinde bulunan Antep halkına ve Kuvayı Milliye unsurlarına yardım sağlayacak bir planlama yapmak istiyordu. Antep bölgesinde yaşanan sıkıntı Milli Hükümet tarafından da yakından takip edilmekte ve 2'nci Kolorduya talimat verilmekteydi. 27 Aralık 1920 harekâtından sonra yine Genelkurmay Başkanlığınca verilen emir üzerine Antep'e yiyecek göndermek amacıyla bir taarruz yapılması işi tekrar incelenmişti.⁸⁹⁴ Ocak 1921 başında Antep şehri etrafındaki kuşatmayı yarmak üzere yeniden bir taarruz yapılması 2'nci Kolorduda uygun görülüyordu.

Bunun üzerine araziye görmek için ilgili birlik komutanları, 6 Ocak 1921'de Samköy'de toplanmış, Kolordu ve Tümen komutanlarınca Antep'in dört beş kilometre kuzeybatısındaki elverişli gözetleme yerlerinden bölge yakından keşfedilmiş ve incelenmişti. Kolordu tarafından Antep'e karşı çeşitli istikametlerde yapılan bütün girişimler sonuçsuz kalmış ve son defa da obüslerin katılmasıyla kuzey cephesine yapılan taarruz, düşmanın dikkatini çekmiş ve düşman tahkimatını takviyeye ve kuvvetlerini artırmaya başlamıştı. Yerlerin karla örtülmüş olması, sahra topraklarının hareketini imkânsız kılmış ve tahkimli mevzilere karşı taarruzda yeterli taktik ve muharebe gücü oluşturulamadığından, askerin moral gücü de sarsılmıştı.⁸⁹⁵

Kolordu heyetince, düşmanın şehrin etrafına yaptığı tel örgülerle destekli tahkimat ve silah gücü ile mevcut Türk birliklerinin imkan ve kabiliyeti de değerlendirilerek, şehre yapılacak bir taarruz hareketinin başarı ihtimali düşük görülmesi üzerine, düşmanın ana ikmal yolunun kesilmesi ve ikmal konvoyunun vurularak anlaşmaya zorlanmasının uygun olduğu değerlendirilerek, plan yapılmasına karar verilmişti.⁸⁹⁶

Çamur dolayısıyla düşman kafilesi, Akçakoyunlu'ya pek zorlukla gidip gelmekteydi. Bundan yararlanılarak kafileye Akçakoyunlu'dan dönüşünde İkizkuyu civarında ve yürüyüş hâlinde bir baskın yapılmasının faydalı olacağı düşünülüyordu. Bu hareketle, birliklerimizin morali yükselecek ve bu bölge halkı üzerinde, düşmanla başa çıkılamayacağı hakkında yapılan propogandanın da doğru olmadığını fiilen göstermekle, halkın moral gücünü yükseltme imkânı elde edilecekti.⁸⁹⁷

Bu arada, Özdemir Bey 14 Ocak tarihinde Selahattin Bey'e yazdığı mesajda bir

⁸⁹⁴ Bayaz, **A.g.e.**, s.196.

⁸⁹⁵ Güngör, **A.g.e.**, s.286-288; Abadie, **A.g.e.**, s.96-97.

⁸⁹⁶ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.231; Bayaz, **A.g.e.**, Belge Nu.167,172, s.381-382,386-387.

⁸⁹⁷ Ulusoy, **A.g.e.**, s.69.

haftalık erzaklarının kaldığını belirtiyordu.

Alınan son istihbaratta Fransızlar, 14 Ocak günü Antep'ten Akçakoyunlu'ya hareket etmişti. Bu kafilenin içinde, 600-800 yük hayvanı, 2 piyade taburu, 1 bölük süvari, 8 top, 4 makineli tüfek mevcudu bulunuyordu.⁸⁹⁸

Bu konvoy geri dönecekti ve taarruz Akçakoyunlu'dan dönecek konvoyla yapılacaktı. Düşmanın bölgedeki konvoy hareketi gün gün takip ediliyordu.⁸⁹⁹ Mevsimin kış ve yolların çok çamurlu olması yüzünden yürüyüş çok güçtü. Isı sıfırın altında 13 dereceye kadar düşmüş, kar kalınlığı ise 50-60 cm'yi bulmuştu⁹⁰⁰ Fakat taarruzun baskın tarzında yapıldığı takdirde bundan bir sonuç elde edileceği değerlendiriliyordu.

Bu taarruzun hazırlıkları Genelkurmay Başkanlığına bildirilmiş, Genelkurmay Başkanlığınca bu hareketle koordineli olarak, Elcezire cephesinin de Zormağara'daki kuvvetleriyle Akçakoyunlu istikametinde bir gösteri taarruzu yapması ve Hacım Paşa'nın da daha güneyden düşmanı yanıltacak şekilde hareket etmesi talimatı verilmişti.⁹⁰¹ Bu esaslar içerisinde Elcezire Cephesi Komutanlığı gerekli tertipleri almış ve sonucu Genelkurmay Başkanlığına bildirmişti.⁹⁰²

2'nci Kolordu Komutanlığınca taarruzun yapılması için birliklerin İkizkuyu bölgesine alınması gerekiyordu. Birliklere 12 Ocak tarihinden itibaren gün gün nerede olacaklarına dair zaman çizelgesi Kolordu karargahı tarafından hazırlanarak verilmişti.⁹⁰³ Bu amaçla 9'uncu Tümen, Direkli - Hülmen bölgesine alınmış, 5'inci Tümen de Munusa - Uraş - Beledin bölgesinde toplanmıştı. Her iki Tümen de mevsimin kış olması dolayısıyla yolları, köprüleri ve suların geçit durumlarını esaslı olarak keşif ve tespit etmek emrini almışlardı. Sacur suyu üzerinde üç geçit yeri vardı. Birliklerin ikmal işleri de düzenlenmiş ve bütün hazırlıklar tamamlanarak Fransızların Akçakoyunlu'dan hareketi beklenmeye başlanmıştı.⁹⁰⁴

9'uncu ve 5'inci Tümenler, Fransızları batı, kuzey ve doğudan kuşatacak ve tespit edilen pusu imha bölgesinde taarruzla imha edecek şekilde tertiplendiler. 9'uncu Tümen birlikleri, İkizkuyu kuzeyinde Beşdeli ve Zıranba sırtlarında, 5'inci Tümen birlikleri de Sacursuyu ile Kavunludere arasında ve Tilbaşar güneyindeki sırtlarda bulunuyorlardı. Kolordu emrine verilen Atlı Piyade Taburu da Haral bölgesindeydi.⁹⁰⁵

⁸⁹⁸ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 628, Göm: 9, Belge: 9 -1, 2, 3; Ulusoy, A.g.e., s.73.

⁸⁹⁹ Ulusoy, A.g.e., s. 69-77.

⁹⁰⁰ "...Kış da bütün şiddeti ile kendini göstermeye başladı. Isı sıfırın altında 13 dereceye kadar düşmüş, kar kalınlığı ise 50-60 cm'yi bulmuştu..."Güngör, A.g.e., s.284.

⁹⁰¹ Ulusoy, A.g.e., s. 69; Geniş Bilgi İçin Bkz.: Kılınçkaya, A.g.e.

⁹⁰² Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 633, Göm: 40, Belge: 40-1.

⁹⁰³ Ulusoy, A.g.e., s.72.

⁹⁰⁴ Ulusoy, A.g.e., s. 69-77.

⁹⁰⁵ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 628, Göm: 20, Belge: 20-1.

Birlikler düşman hareketi ile koordineli olarak mevzilenmişlerdi. Bölgede haberalma imkanı sahip Fransızların hareketi erkenden haber alarak tedbir almasının önüne geçilmek isteniyordu.⁹⁰⁶

Genelkurmay Başkanlığınca Antep'e yönelik yapılacak harekât ile ilgili verilen emre göre, Antep'e gelecek düşman kafilesine İkizkuyu bölgesinde bir baskın yapılacaktı. Bu nedenle Antep'in güneydoğusundan taarruz yapmak üzere 2'nci Kolordu bütün kuvvetleriyle 15-16 Ocak gecesi Keferbostan - Ahırköy - Orul - Mizar hattında toplanacaktı. 2'nci Kolordu birliklerinin hareketini örtmek üzere Ruzmağara bölgesinde bulunan Akıncı müfrezeleriyle, Hacimpaşa Müfrezesi, İkizkuyu'nun güney bölgesinden bir gösteri taarruz gerçekleştirecekti.⁹⁰⁷

Taarruz planına göre; 9'uncu Tümen birlikleri, Akçakoyunlu-Antep yolunun kuzey ve batısından, 5'inci Tümen ikmal yolunun doğusundan doğu-batı istikametinde yandan, kolordu emrine verilen atlı tabur konvoyun gerisine kuzey batı-batı istikametinde gerisinden ve yandan taarruz edecek şekilde tertiplenmişti. Ayrıca 9'uncu Tümen, düşmanın Antep'ten gelebilecek takviye kuvvetine karşı müfrezelerle tedbir alacaktı(Kroki-13).⁹⁰⁸

Fransızlar, 18 Ocak 1921 saat 07.20'de Akçakoyunlu'dan İkizkuyu'ya doğru taktik intikal düzeni alarak yürüyüşe geçmişti. Konvoyun refaketinde muhafız olarak 2 piyade taburu, topçu bataryası ve bir süvari bölüğü bulunmaktaydı. Fransızlar konvoyun öncüsü olarak bir piyade taburu, yancılar ve artçı olarak da diğer taburun bölüklerini görevlendirmişlerdi.⁹⁰⁹

Bu kuvvet, öncüsüyle Tüzel Suyu'nun kuzeyine geçtikten sonra Tilbaşar Ovası'nı gözetlemeye başladı.⁹¹⁰ Büyük kısmı ile ulaştırma birlikleri de Cafer Tayyar Ziyareti - Yona Köyü bölgesine gelmişti. Yolların çamur olması konvoyun derinliğini artırmış, büyük kısım henüz pusu bölgesine girmemişti.

Bu bölgede Türk kuvvetleri çok iyi gizlendiğinden onları göremeyen Fransızlar, yeniden yürüyüşe geçtiler. Yürüyüş kolu bir süre ilerledikten ve pusunun imha bölgesine

⁹⁰⁶ "...Esnâ-yi azimette, kendisinin düşâr-ı hücum olacağını farz ve tahmin ettirebilecek hiçbir hâdis vukû'a gelmemişti. Ova dâhilinde her şey hâl-i tabîde bulunmakta ve ale'l-mütad iyi malûmât almakta olan Sacur müfrezesi hiçbir şeyden haberdâr bulunmamakta idi..." Andrea, **A.g.e.**, s.140; "...Sacur müfrezesini Millîyûn'un icrâ-yı faaliyet etmekte oldukları Ayıntab, Nizip, Birecik, Cerablus, Münbic mintikalarından gelecek malûmatın tecemmü edeceği bir ukde noktasından tesis edilmiş idi. Bu ehemmiyeti ihmâl etmemek lâzım gelen bir istihbârât menba'ı idi. Binâen-aleyh bu maksadla müfrezeye nezdine bir istihbarat zâbiti tayin edildi..." Andrea, **A.g.e.**, s. 56.

⁹⁰⁷ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 628, Göm: 17, Belge: 17-1.

⁹⁰⁸ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-32, s. 429; **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol:İSH, Kutu: 628, Göm: 26, Belge: 26-1.

⁹⁰⁹ Andrea, **A.g.e.**, s. 139-140.

⁹¹⁰ **Tilbaşar Ovası**, Gaziantep Şehri'nin güneyindeki plato sahasının güneye doğru alçalan devamıdır ve Oğuzeli ilçesinin önemli bir kısmını içine alır. Hulusi Yetkin, "Gaziantep İli'nin Coğrafi Durumu", **Gaziantep Kültür Dergisi**, 11(129), Eylül 1968, s. 200.

girmeye başladığında, 9'uncu Tümen İkizkuyu kuzeyindeki sırtlardan, 5'inci Tümen, konvoya doğu-batı istikametinde yandan taarruz ederek İkizkuyu istikametinde, Atlı Piyade Taburu da konvoyun gerisine ve batısına taarruz ederek Yona Köyü kuzeyinde taarruza başladı. Taarruz, düşmanın beklemediği bir anda gerçekleşmiş ve tam bir baskın olmuştu.⁹¹¹

Düşman öncü taburunun bir kısmı doğuya karşı cephe olarak mevziye girmiş, diğer kuvvetler, öncü taburunun himayesinde, Kantara Köyü'nün kuzeybatısı istikametinde ilerlemeye devam ederek İkizkuyu'ya kadar gelmişlerdi. Düşman komutanı baskına uğradıklarını anlamış ve bütün birliklerinin İkizkuyu bölgesinde toplanması emrini vermişti.⁹¹²

5'inci Tümen birlikleri büyük bir gayretle taarruz ederken, 9'uncu Tümen bölgesine oldukça ağır hareket göze çarpıyor ve karşısındaki Fransız kuvvetleri direniyordu. 5'inci Tümen karşısındaki Fransız kuvvetleri ise kayıplar vererek geri çekiliyorlardı. 5'inci Tümenin düşmanın yan ve gerisine taarruzu üzerine kafilenin bitimindeki düşman taburu çekilmeye başlamış, piyadelerimiz ve süvariler tarafından takip edilmiş ve atlı piyade taburunun da batıdan ve geriden harekete geçmesi düşmanı şaşdırtmıştı.

Ancak bir pusu hareketinde başarı koordineli bir hareketle sağlanabilirdi. Pusu bölgesinin kuzeyinde bulunan 9'uncu Tümen, İkizkuyu bölgesini ele geçirememiş ve düşmana tedbir alma fırsatı verilmişti. Çok soğuk havada Halep su arkını geçerken ıslanan bu Tümen birliklerinden bir kısmı geri çekilmek zorunda kalmıştı. 9'uncu Tümen, harekâtla etkili bir duruma geçeceği yerde, İkizkuyu kuzey sırtlarında kaldığı için Fransızlara bu kesimde kendini toplayarak bir savunma düzeni kurma fırsatını vermişti.⁹¹³

Taarruz 18 Ocak günü saat 14.30'da başlamıştı ve muharebenin geç başlaması yüzünden akşama kadar sonuç alınamamış ve akşam olduktan sonra karanlıktan yararlanan düşman, İkizkuyu köyüne çekilmiş ve tahkim ettiği mevziye yerleşmiştir.⁹¹⁴ Fransız birliklerinin köyü tercih etmesinde etkili olan ikinci husus ise, bazalt ve kesme kireçtaşlarından inşa edilmiş evleriydi. Nitekim İkizkuyu Savaşı'nda etrafı kuşatılmış Fransız kuvvetleri, içine sığındıkları köyün taş evlerinin büyük faydasını gördüler. Tüfek mermisine dayanıklı ve savunma yapmayı kolaylaştıran bu evler, düz bir arazi de çember altına alınan Fransız birliklerinin sığınabilecekleri alternatifsiz korunaklı

⁹¹¹ Ulusoy, **A.g.e.**, 75-77 ; Andrea, **A.g.e.**, s.141.

⁹¹² Andrea, **A.g.e.**, s.140.

⁹¹³ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 801, Göm: 182, Belge: 182-1.

⁹¹⁴ Ulusoy, **A.g.e.**, s.75.

yapılar olarak durmaktaydılar.⁹¹⁵

Düşmana yaklaşık 300 metre kadar yaklaşan birliklerimizle kesin sonucu almak ve köy civarına çekilen düşmanı yoketmek için taarruza gece de devam edilmesi emredilmişse de düşmanın müdafaası, kesin bir hücumu engel olmuştu. 9'uncu Tümen birliklerinin, özellikle Maraş Alayının su arklarından geçerek ıslanması, gecenin çok soğuk olması, tümenlerdeki askerlerden bir kısmının ganimet toplamak üzere dağılması, bir kısmının da yaralı nakli sebebiyle ayrılması ve bazı askerlerin de fazla yorularak geride kalmaları yüzünden cephe, kendiliğinden zayıflamış ve birlikler geri alınarak gece genellikle, açıkta ve muharebe vaziyetinde geçirilmişti.⁹¹⁶

19 Ocak tarihinde Kolordu, elde edilen başarıyı tamamlamak için, düşmanın toplanmasına fırsat vermeden bir sonuç almak ve Antep'ten gelmesi muhtemel takviye kuvvetlerine de karşılık verebilmek için tekrar bir planlama daha yapmıştı. Ancak topçu mühimmatının azalması, İkizkuyu - Antep yolunu kapamaya memur 9'uncu Tümenin Maraş Alayının bir kısmı dağıldığından bu yol kapanmamıştı. Hâlbuki Fransızlar, her taraftan Türk kuvvetleri ile sarılmış bir hâlde bulunuyordu. 2'nci Kolordudan 22 Ocakta alınan bilgiye göre bu taarruzların Antep bölgesinde Fransızların bombardımanını artırdığı belirtilerek taarruzlar sırasında Fransızların çok fazla zayıyat verdiği bildiriliyordu.⁹¹⁷

Fransızlar irtibat uçakları vasıtasıyla konvoyun pusuya düştüğünü haber almış ve her zaman olduğu gibi bu kez de kendi koluna Antep'ten yardım maksadıyla topçu ile takviyeli bir piyade taburunu Nafak Boğazı yolu ile İkizkuyu yönünde yürüyüşe geçirmişti.⁹¹⁸ Fransızların öğleden sonra Nafak Boğazı'nı geçtiği öğrenilince iki Fransız kuvveti arasında kalmamak için 2'nci Kolordu Komutanlığı Tümenlerin, Fransızlarla irtibatı muhafaza etmek şartı ile Mizar - Orul - Keferbostan bölgesinde toplanmasını emretti. Bu suretle Fransızlar, kendilerine yardıma gelen takviye birlikleri ile birleşerek açık olan İkizkuyu - Nafak Boğazı - Antep yolu ile Antep'teki garnizonlarına gidebilmişlerdi.

Bu muharebelerde Fransızların yenilgiye uğratılması mümkünken kuzeyde 9'uncu Tümen tarafından yapılan taarruzların gelişmemesi yüzünden başarı elde edilememişti. Ancak Fransızlara ağır kayıplar verdirilmiş, 150'den fazla tüfek, birkaç ağır makineli ile birçok otomatik tüfekle donatım gereçleri elde edilmiş ve 500'den fazla elbise, potin,

⁹¹⁵ Geniş Bilgi İçin Bkz.: Uzun, **A.g.t.**, Erzurum, 2014; Ünler, **A.g.e.**, Belge 143,s.276; Lohanlızade, **A.g.e.**, s. 233.

⁹¹⁶ Ulusoy, **A.g.e.**, s.76.

⁹¹⁷ **Gnkur. ATASE Bşk.İğİ Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 799, Göm: 92, Belge: 92-1.

⁹¹⁸ Andrea, **A.g.e.**, s.143-144.

giyecek eşyası ele geçirilmişti.⁹¹⁹ 18-19 Ocak 1921'de Antep civarında Fransızlara yapılan bu taarruz sonucunda düşmanın 200'den fazla ölü verdiği ve düşmandan dokuz asker esir alındığı haber alınmıştı. 5'inci Tümenin bu muharebeye katılan muharip kuvveti aşiretlerle birlikte 700 nefer, 9'uncu Tümenin mevcudu da 980 kadardı. Bu harekatta 5'inci tümen, 11 asker şehit, 36 yaralı, 9'uncu Tümen ise 38 şehit, 107 yaralı vermişti.⁹²⁰

Kayıplar konusunda rakamları iki tarafta farklı veriyordu; Ünler'e (1969) göre; Fransızların kaybı 122 ölü ve 109 yaralıydı. Fransız Komutanı Abadi'ye (1959) göre ise, Fransızlar 25 ölü ve 108 yaralı vermişti. Ayrıca Türk birlikleri tarafından 1500'ün üzerinde tüfek ile 500'den fazla askeri elbise ele geçirilmiş ve bunun yanı sıra Fransızlar önemli sayılabilecek maddi zayıt (yetmişten fazla ölü hayvan) vermişti. Andrea ise Fransızların kaybını, 32 ölü, 9'u subay 109 yaralı olarak veriyordu.⁹²¹

2'nci Kolordu tarafından yapılan plan son derece başarılı bir plandı. Kolordu karargahı muharebe bölgesinde idi ve harekatı en iyi sevk ve idare edecek şekilde 5'inci Tümenle birlikte asıl taarruz bölgesinde idi.⁹²² Hedef, Fransız konvoyu imha edilerek, Antep'e yönelmek ve kuşatmayı yarmak idi.

Birlikler Muharebe sahası istihbarat hazırlığını iyi yapmıştı; arazi, dost ve düşmana etkisi yönünden irdelenmiş, düşman kuvvetinin intikal güzergahı üzerindeki kritik araziler ve en uygun taarruz mevzileri belirlenerek, Fransızların intikal düzenine uygun olarak birlikler buraları tutmuştu. İkizkuyu ve Tüzel suyu arasındaki bölge pusunun ölüm bölgesi olarak belirlenmiş ve bu bölgede Fransızlar pusuya düşürülecek ve imha edilecekti.

Gizlilik içerisinde Tümen seviyesindeki birlikler 12 Ocak tarihinden itibaren Antep bölgesinden kaydırılmış, arazide hiçbir emare vermeden kış şartlarında 12 Ocak tarihinden çatışmanın başladığı tarihe kadar birlikler gizlenmiş ve düşmana tam bir baskın yapılarak harekat başlatılmıştı. Mevsim şartları iyi kullanılmıştı. Fransızlar, her zamanki emniyet tedbirlerini alarak taktik bir intikale başlamış ancak öncü ve yancıları, Türk kuvvetlerini, baskına düşünceye kadar farkedememişti. Mevsimin kış olmasından dolayı konvoyun derinliği artmış, bu onları daha çok kayıp vermektan kurtardığı gibi manevra yapmalarına da imkan vermişti.⁹²³

⁹¹⁹ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 721, Göm: 17, Belge: 17-1.

⁹²⁰ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 721, Göm: 17, Belge: 17 – 2.

⁹²¹ Ulusoy, A.g.e., s.77-78; Ünler, A.g.e., s. 135; Abadi, A.g.e., s. 99; TİH, IV.Cilt, 1966, s. 232-233; Andrea, A.g.e., s.145.

⁹²² Harpte Kıttaat-ı Cesimenin Sevk ve İdaresi, Madde:121, s.98.

⁹²³ Andrea, A.g.e., s.140-141.

Kuzeyden 9'uncu tümen birlikleri Antep-Akçakoyunlu'yu kapatacak, Doğudan 5'inci Tümen birlikleri ve tümenin güneyinden Atlı birlikler konvoyla saldırıyordu. Herşey planlandığı gibi başlamıştı, ancak 9'uncu tümenin geç kalması ve toparlanamaması ayrıca bir kısım unsurlarının kış mevsiminde dereden geçerken ıslanmış olması da planın tam anlamıyla uygulanmasını aksatmış, düşmana büyük kayıp verdirilmekle beraber plan hedefine ulaşamamıştı.

Kolordu karargahı; düşman takviye kuvvetlerinin Antep'ten gelip gelmemesini karşılayacak ve Kolordunun hareketini haber alıp almama durumlarını karşılayacak alternatif planlamaları dahi yapmıştı.⁹²⁴ Kolordu her planda değişik hareket tarzları ile düşmanı şaşırtıyor ancak birliklerin muharebe etkinliği seviyesinin bu planları uygulamaktan uzak olması nedeniyle, başarılı olamıyordu.

Muharebede baskın, taarruz, manevra prensiplerine uygun hareket edilmişti. İkizkuyu muharebesinde Fransızlar, pusuya düşmüş ve baskına uğramışlardı. Bölgede istihbaratların kuvvetli olduğunu iddia etmelerine rağmen, İki tünden fazla birliğin arazide mevzilenmesini farkedememişlerdi ve kayıpları çok olmuştu. İkizkuyu muharebesi, Fransızlara bu topraklarda kaldığı sürece, bunun kendilerine pahalıya mal olacağını gösteren bir hareket olmuştu. Artık düzenli birliklerle çarpışmak zorunda kalıyor, pusuya düşüyor ve kayıp veriyorlardı.

Bu taarruz, düşman üzerinde çok önemli bir etki yapmış ve Akçakoyunlu'daki malzeme ve eşyanın Halep'e nakledilmesine ve Akçakoyunlu lojistik destek hattının Kilis-Antep yoluna alınmasına sebep olmuştu.

Türk kuvvetlerinin özellikle, bölgeden asker toplayarak oluşturulan 9'uncu tümenin eğitim seviyesi düşüktü. Muharebe esnasında yeterli koordinasyon yapılamıyordu. Pusu imha bölgesi iyi seçilmiş olmakla beraber erzak konvoyunun büyük kısmı ölüm bölgesine girmeden çatışma başlatıldığı için düşmana manevra için fırsat verilmişti.

Fransızlar, şehri ağır bir kuşatma altında teslim zorlarken, Kolordu ise erzak kollarını engelleyerek, Fransızları çekilmek zorunda bırakabileceklerini ümit ediyorlardı. Halbuki içerideki birliklerin ve Antep halkının uzun süreli stratejinin uygulanmasına dayanacak hali kalmamıştı. Açlık şehri teslim almak üzereydi.

Kolordunun gerçekleştirdiği son İkizkuyu çarpışmaları, Antep Harbi'nin kent dışında gerçekleşen çatışmalarından, belki de en iyi hazırlığını yaptığı, bütün gücünü topladığı, çok iyi gizlendiği ve düşmanı imha şartlarını sağladığı çok iyi planlanmış bir muharebe

⁹²⁴ Ulusoy, **A.g.e.**, 73-75.

idi. Savaşın planlandığı gibi sürdürülmesi ve başarı ile neticelenmesi, Antep Harbi'nin kaderini değiştirebilirdi.

İkinci Kolordu komutanı Selâhattin Adil bey (paşa) Antep kuşatmasını kaldırmak, şehre erzak ve cephane ulaştırmak için çırpınıyor, mükemmel plânlar hazırlıyor ancak uygulamada, piyadenin eğitim ve disiplinden yoksun olup, bugün toplanıp yarın dağılan çetelerden müteşekkil olması, düşmanın mükemmel talim ve terbiye görmüş disiplinli ve üstün ateş kuvvetine malik birlikleri karşısında taarruz kudret ve kabiliyetini gösteremiyordu.

İkizkuyu Muharebesi sonrası Selahattin Adil Bey, Özdemir beye yazdığı yazıda birliklerin bu muharebe etkinliği seviyesi ile bundan fazlasını yapacak durumda olmadıklarını ve şehir içi kuvvetlerin yarma hareketini topçu ateşi ile destekleyerek kolaylaştırabileceğini söylüyordu.

Bu taarruzdan sonra kolordu eldeki birliklerle kuşatmayı ortadan kaldırmak için hiçbir hareket yapamayacağını Özdemir beye bildirmiş, şehirdeki birliklerle komutan ve Heyet-i Merkeziye azalarının bir huruçla dışarı çıkmalarını tavsiye etmişti. Kolordu, topçusu ile huruç hareketini destekliyecek ve piyadesine nümayiş hareketleri yaptırarak düşmanı dış müdafaa hatlarında oyalayacaktı.

3.9.3. Antep Kuşatmasının Kaldırılması ve Antep'in Kurtarılması İçin Yapılan Muharebe (25 Ocak 1921)

Kolordu Komutanı, İkizkuyu muharebesi sonrası, Özdemir Bey'e 23 Ocak 1920 tarihinde yazdığı mektupta;

“...İkizkuyu hareketini anlatmış, düşmana ağır zayıat verdiklerini ancak imha edemediklerini, bu aşamadan itibaren kolordunun fazlasını gerçekleştirmeye gücünün olmadığını belirtmiş, şu andaki gücümüz ile kesin bir taarruz yapacak ve başarı kazanılacak bir halde olmadığımızdan, yarma (Huruç) hareketine katılacak ve sizleri korumak için Taşbaş sırtlarına, Rumevlek yönünden bir topçu ateşi baskını yapabileceğiz. Bunu 21 Ocak günü yapacağız ve en son yapabileceğimiz budur. Buna göre kararınızı veriniz ve huruç yapmanızdan başka çare ve olanak da yoktur...”⁹²⁵

demişti. Daha sonra taarruz zamanını hazırlık yapabilmek maksadıyla 25 Ocak olarak bildirmişti.

Antep kuşatmasının kaldırılması için Kolordu tarafından tüm şartların zorlanmasına rağmen, kuşatma hattı kaldırılamıyor ve gün geçtikçe kasabanın iâşe durumu zor bir hâl alıyordu.

Antep'te yiyecek darlığı gittikçe artmaktaydı. Merkez Heyeti üyeleri, hükûmet memurları ve genel iâşe üyelerinden oluşan bir komisyon, insan mevcudunu dikkate alarak şehrin

⁹²⁵ Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 143, s.276; Bayaz, **A.g.e.**, Belge Nu. 172, s.386-387.

müdafaa kudretini artırmak için askere 300, halka da 50 gramdan ekmek verilmesini tespit etmiş; mevcut üzüm, fıstık miktarıyla sığır ve hayvan etinden de yararlanmak koşuluyla 15 gün daha direnç gösterileceği tespit edilmişti. Bu sebeple, yapılacak herhangi bir hareketin hazırlığı için geçecek zamanda adamlara tek başına taşıyabilecekleri kadar erzak yükleyerek özellikle karlı, fırtınalı havalarda şehre göndermek ve hayvanlarla da bu işi yapma çarelerine başvuruluyordu.⁹²⁶

Fransız kuvvetleri ise şehri, her fırsattan istifade ile bombardımana devam ediyor ve şehirdekilerin müdafaa kudretini bu şekilde kırmak istiyordu. Şehirde savaşın her türlü yaşanıyordu.⁹²⁷

2'nci Kolordu Komutanlığı, Antep'e karşı 25 Ocak 1921'de taarruza geçerek savunmaları kurtarmak için bir hareket planı yapmıştı. Fransız kuvvetlerinin çoğunluğu ile Antep doğu ve kuzeyindeki sırtları tutmuşlar ve tahkimat yapmışlardı. Bu kuvvetlerin bir kısmı da Garaf ve Kolej bölgesinde bulunuyordu. Bunların hepsinin bir Tümen kadar olduğu sanılıyordu. 9'uncu Tümen Kızılkardinek ve 5'inci Tümen de Mavzıt kesiminde bulunuyordu. Tümenler, şehir dışından taarruz ederlerken şehir içinde bulunanlar da Fransız mevzilerini arkalarından vuracaklardı.⁹²⁸

Bu amaçla: 5'inci Tümen; Görenis - Güllüce - Antep yolu güneyinden Acemkayası-Cünüt sırtları mevzisine; 9'uncu Tümen; kuzeyden ve Suboğazi - Antep yolunun iki tarafından Hacıbaba ve Çıksorut sırtlarına taarruz edecekti. 9'uncu Tümen emrine verilen Atlı Piyade Taburu 105 mm'lik topçu ile desteklenecek ve Beylerbeyi doğusunda Tümenin sağ yanını koruyacaktı. Bu amaçla birlikler ileriye yanaşacaklardı(Kroki-14).⁹²⁹

Maraş-Antep yolunun çok karlı olması ve bu bölgeye kuvvet ayrılması asıl cephede zayıf kalınmasına sebep olacağından, ağır topların bir kısmı harekate iştirak ettirilememiş, taşınması kolay olan dağ obüsü ile dağ toplarının harekâtı himaye etmesi kararlaştırılmıştı.⁹³⁰ Kolordu, İkizkuyu taarruzundan sonra verilen kayıp, Kuvayı Milliyenin geri dönüşleri ve hastaneye gidenler yüzünden tümenlerin muharip mevcutlarının 500'ü geçmediğini düşünerek, yapılacak girişimden olumlu bir sonuç elde edileceğini pek tahmin etmiyordu.⁹³¹

Taarruz, 25 Ocak 1921 tarihinde saat 06.00'da küçük baskın ve keşif müfrezeleri öne sürülerek topçu ateşiyle başlayacak ve şehir içi kuvvetlerin de kararlaştırıldığı gibi

⁹²⁶ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 78; Abadie, **A.g.e.**, s.99.

⁹²⁷ Andrea, **A.g.e.**, s.147-148.

⁹²⁸ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 78-79.

⁹²⁹ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-33, s. 430; **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.233-234.

⁹³⁰ Ulusoy, **A.g.e.**, s.78.

⁹³¹ Ulusoy, **A.g.e.**, s.78-81.

içeriden ve aynı istikametlerden düşman gerilerine karşı taarruza geçerek kuşatma hattının bertaraf edilmesine çalışılacaktı.

Tümenler birbirleriyle irtibat tesis ederek, şehir içi kuvvetlerin geriden yapacakları taarruz ve çıkışı kolaylaştıracak ve düşmanın dikkatini üzerlerine çekmek için fazla kayba sebep olmayacak şekilde, geniş cephelerle gösteri amaçlı taarruzlar yapacaklar ve uygun bir durumda da ileri hatlarını takviye ve düşman siperlerine yaklaşarak sıkı bir taarruz yapacaklardı. şehir içi kuvvetlerle karşı karşıya ateş edilmemesi için "Aslan Bey" parola olarak şehre bildirilmişti.⁹³²

5'inci Tümen; Hayrat-Güllüce-Antep yolunun her iki tarafından güney, doğu ve güneydoğusuna, 9'uncu Tümen; Suboğazı-Antep yolunun her iki tarafından Kuşçudağı'na ve Çıksorut'a ilerleyecektir. 9 ncu Tümen emrinde bulunan atlı piyade taburuna bir 10,5'luk dağ obüsü ayrılarak Beylerbeyi ve doğusunda 9 ncu Tümenin sağ kanadını koruyacaktır.⁹³³

Tümenler bu tertiple ileri harekâta geçmiş ve Fransız mevzilerine bir kilometre kadar yaklaşmışlardı. Fakat taarruz Fransızların kuvvetli tahkimatı ve şiddetli ateşleri karşısında fazla ilerleyememiş, muharebe akşama kadar sürdü ise de kesin bir sonuç elde edilememişti. Çünkü 18 Ocak 1921'de gönüllü ve aşiretler dâhil 1700 askerle İkizkuyu'ya taarruz yapan, asker kaybı ve gönüllülerin dağılmasıyla, mevcudu 500'e inerek yorgun düşen birlikle 25 Ocak 1921'de gerçekleştirilen bu taarruz, birliklerin hâlihazır vaziyeti nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştı.⁹³⁴

Ayrıca Tümenler tarafından yapılan bu taarruzlara, şehri savunanlar emir kendilerine ulaştırılmadığından katılamamışlardı:

"...Bu sabah kasabadan alınan bir şifrede, dünkü taarruzumuzdan topçu ateşiyle haberdar olmuşlarsa da gündüz olması sebebiyle bir girişimde bulunamadıkları, topçu ateşiyle korunmak için yeni bir girişim için hazırlandıkları bildirilmekte ve himayenin gece saat 08.00'de başlamak suretiyle yapılması rica edilmekteydi..."⁹³⁵

Sonradan öğrenildiğine göre Kolordudan gönderilen emir, Fransızlar tarafından ele geçirilmişti. Bu olay Mümtaz Ulusoy'un kitabında farklı yazmaktadır; "...Daha sonra öğrenildiğine göre, bu hareket için yazılan mektup, haberci Mehmet'in daha önce kasabaya girip çıktığı yerin, düşman tarafından işgal edilmesi sebebiyle zamanında Özdemir Bey'in eline ulaşmamış ve dolayısıyla kasabadakiler hiçbir girişimde

⁹³² Ulusoy, **A.g.e.**, s.79.

⁹³³ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.233; Ulusoy, **A.g.e.**, s.79.

⁹³⁴ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 628, Göm: 32, Belge: 32-4.

⁹³⁵ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 81.

bulunmamışlardır...”⁹³⁶ Bunun üzerine 2'nci Kolordu Komutanlığı, Fransızların muhtemel karşı taarruzu ile kayıplar vermemek için birliklerin geride emin olan esas bölgelerine çekilmelerini emretmişti.

Bu planda hedef; kuşatmayı yararak, şehre erzak yardımı yapabilmek ve takviye kuvvet gönderebilmektir. Kuvvetler hedefi gerçekleştirecek şekilde daha önceki planlara göre daha dar bir cephede toplanmış, mevsimin zorluklarına göre de taşınabilen topçu bu cephede mevzilendirilmişti. Alaylar iki taburu taarruz kademesinde bir taburu ihtiyatta olacak şekilde uygun taarruz düzenlerinde harekate başlamıştı.⁹³⁷ Alayların önünde baskın müfrezeleri belirlenmiş, topçu ile koordineli olarak bu müfrezeler düşmana saldırıya geçmişti.

Alaylar, düşman mevzilerine bir kilometreye kadar yaklaşabilmişti. Bu mesafeden himaye yapmak mümkün değildir. Ancak etkili bir topçu ateşi ile koordineli daha yakın mesafelerden himaye mevzilerinin işgali ile başarılı bir himaye görevi sağlanabilir ve şehir içinden çıkabilecek Milli Kuvvetlerin çıkışı korunabilirdi. Ancak koordinasyon eksik kalmıştı. Şehir içindeki kuvvetlerin bu harekate iştirak edip etmeyeceklerinin haberi alınmadan hareket başlatılmıştı. Bu harekatta manevra yine yoktu, sadece şehir içindeki Milli Kuvvetlerin himayesi düşünülmüştü. Belki de eldeki kuvvetin imkan ve kabiliyeti ile doğru bir hedef belirlenmişti.

Gerçekte iki kuvvet arasında eğitim, mevcut silah ve teçhizat arasında büyük farklar vardı. Savunmada olan taraf, taarruz eden taraftan daha iyi imkanlara sahipti ve kuvvet olarak da fazla idi. Böyle bir durumda taarruz edenin başarı ihtimali çok düşüktü ve Kolordu Komutanı bu durumu gayet iyi değerlendiriyordu:

“...Başarısızlıkta ne yönetimin ne de birliklerin önemli bir kusuru yoktu. Siper arkasında yapılan bir savunma ile saldırgan bir savaş arasında Özellikle birliklerin ve erlerin eğitim ve öğretimi bakımından büyük farklar bulunduğu, büyük çoğunluğu acemi ve gönüllülerden kurulu zayıf mevcutlu birliklerle tahkim edilmiş ve iyi yetiştirilmiş birliklerle tutulmuş mevzilere karşı saldırıda başarı ihtimalinin derecesini ancak meslekten olanlar değerlendirebilir...”⁹³⁸

Taarruz saatinin gündüze gelmesi şehir içinden dışarıya doğru taarruz edecek kuvvet için uygun değildi; düşmanın topçu ve makineli tüfek atışlarının görerek atışları zayıya sebep olabilirdi. Taarruz için gece geç vakitler uygundu. Eğitimli birliklerin veya zayıyattan kaçınmak isteyen birlikler için gece harekati en uygun olanı idi.⁹³⁹

Bu durumda bu hareketin maksadının daha çok, başarı ihtimalinin zayıf olmasına rağmen, şehri savunan Milli Kuvvetlere moral ve motivasyon vermek, Fransızları

⁹³⁶ TİH, IV.Cilt, 1966, s.234; Ulusoy, A.g.e., s.80.

⁹³⁷ FM 3-96 Brigade Combat Team, Chapter 6.

⁹³⁸ Selâhattin Adil Paşa, Hayat Mücadeleleri / Selâhattin Adil Paşa'nın Hatıraları, Zafer Matbaası, İstanbul, 1982, s. 355.

⁹³⁹ Piyade Kıtaat-ı Sagiyesinin Gece Harekâtı, 1327, s.41.

umutsuzluğa düşürmek olarak tespit etmek yanlış olmayacaktı. Harpte kesin zaferin, düşmanın başarı umutlarının, savaşma azim ve iradesinin yok edilmesi ile kazanılacağı prensibi ile Fransızlara mesaj verilmek istenmişti. Antep düşmedikçe, Fransızların Anadolu'nun güneyi ve Suriye'de rahat hareket etmesi mümkün değildi. İkizkuyu saldırısından ve bu harekattan sonra Fransızların moral gücü sarsılmış ve serbest harekâtı bozulmuştu.

26 Ocak 1921 günü şehirden alınan bir şifrede, yeni bir girişimde bulunulması istenmiş ve himayenin gece saat 20.00'de başlamak suretiyle yapılması rica edilmekteydi.⁹⁴⁰ İlaşelerinin bitmek üzere olduğu bir zamanda Kolordudan yardım bekleyen şehri savunanların bu isteklerini de yerine getirmeyi Kolordu kabul etmiş ve hareketin 30 Ocak 1921 Pazartesi gecesini saat 20.00'de yapılması kararlaştırılmış ve Özdemir Bey'e özetle şu cevap verilmişti:⁹⁴¹

“Sizi kurtarmak için eldeki mevcut kuvvet ve araçlarla mesleğin gösterdiği her türlü çare ve tedbire başvuruldu. Her defasında yazdığım gibi, bu kuvvetin şimdiye kadar yapılandan fazla bir şey yapması gücü dışındadır. Kuşatma hattını yarmak ve bir kapı açmak, bunlarla mümkün değildir. Bundan sonrası hesap kitaptan ve fennî mesleğe uygun şekilde harekât yapmaktan çıkmıştır.

Teklifiniz üzerine yapacağınız harekâtı koruma için, birlikler obüslerle sahraları İbrahimli sırtlarına ve 5 nci Tümen dağ obüs ve dağ toplarıyla Cunud ve Çıksorut tepelerine karşı ateş açacak şekilde 30 Ocak 1921 gecesini alaturka saat 08.00'de hazır bulunacak ve sizin taarruzunuzu bekleyecekler; yapılan hücum, düşman tarafından anlaşılınca, toplarımız ateşe başlayacak ve sizi himaye edecek piyadelerimiz de düşmanın dış cephesine taarruz edeceklerdir.

Plânınızda, Antep'ten çıkmaktan daha çok, düşman cephesini işgal etmek istediğinizi anlıyorum. Bunda inşallah başarılı olursunuz. Fakat ben, buna imkân göremediğimden, kuvvetleri çeşitli cephelere dağıtmayarak bir noktadan bütün kuvvetinizle çıkmamızın uygun olacağı kanaatindeyim.”

2 nci Kolordu Komutanı Albay Selâhattin Âdil

3.9.4. 30 - 31 Ocak 1921 Gecesi Yapılan Türk Taarruzu

Muharebe sahasında komutanın öncelikle bilmesi gereken esas bilgi unsurları; düşman hava ve arazi ile ilgili bilgilerdir. İki tarafın karar vericileri de hava ve arazi ile bilgilere haizdi. Ancak Fransızlar için tek sürpriz, sürekli değişen Türk kuvvetlerinin konumu ve pozisyonları idi. Fransızların bu görevi yapmasına engel olabilecek 2'nci Kolordu birliklerinin ne pahasına olursa olsun bölgeyi terketmemeleri ve her fırsatta Fransız birliklerini taciz etmeleri idi. Düşman sürekli muharebe sahasına hakim olmak, tedbir almak istiyordu. Bu maksatla, zaman zaman kasabayı topçu ateşiyle baskı

⁹⁴⁰ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 81.

⁹⁴¹ Selâhattin Adil Paşa, **A.g.e.**, s. 358; Ulusoy, **A.g.e.**, s.81-82.

altına almasıyla beraber, uçak keşfine de çok fazla önem verdiği görülüyordu. 28 Ocak'ta 3 düşman uçağı Dülük-Bedirköy-Görenis istikametlerinde 4 saat ve 29 Ocak'ta 2 düşman uçağı Suboğazi, Bedirköy, Göksüncük, Karacaburç, Akçaburç bölgelerinde 3 saat keşif yaparak, çeşitli yerlere bombalar atmışlardı.⁹⁴²

Aynı zamanda hiç aksatmadan şehrin bombalanmasına da devam ediliyordu. Fransız komutan Antep halkının savunma azim ve iradesini bir an önce kırmak şehri teslim almak istiyordu. Topçu ve makineli tüfek atışlarına ilave olarak bazen savunma cephelerini gösteri taarruzları ile yoklamak istiyor ve şehir içi kuvvetlerin savunma kapasitelerini ölçmek, moral bozmak, kuşatma nedeniyle mühimmat sarfını artırmak istiyordu.⁹⁴³

Düşman, 30 Ocak günü sabahı Musullu cephesine yine bir gösteri taarruzu yapmak istemişti. Önce Musullu cephesi, 155 mm ve 75 mm'lik bataryalarla iyi dövülmüş, topçu ateşinden sonra üç tankla takviyeli piyadesi bu cepheye hücumla başlamıştı. Özdemir Bey düşmanın bölgeye topçu ateşinin yoğunlaşmasından dolayı, bir taarruz olacağını değerlendirmiş ve bölgeyi takviye etmişti.

Düşman piyadelerinin ve tanklarının yaklaşması beklenmiş ve düşman ölüm bölgesine girince, tanklara karşı çelik çekirdekli mermilerle ve piyadeye aynı anda ateş edilerek, tankların içindeki personelin yaralanması ve tankların durması üzerine taarruz durmuş ve düşman hücumu kırılmıştı.⁹⁴⁴

Fransızların şehre yaptıkları mahdut hedefli bu taarruzun hedefi; şehir savunmasının esaslarını keşfedebilmek, anlamak ve azalmış olduğunu değerlendirdikleri cephanesini sarfını yaptırmak ve açıklıkla beraber cephanesiz bırakmaktır. Musullu cephesine yapılan bu taarruzda, şehri savunanlar oldukça tedbirli ve cephanesiz sorunları yoktu. Fransızların tank müfreze komutanı ve tank personeli dahil birçok personeli yaralanmış, çekilmek zorunda kalmışlardı. Fransız Komutan bir defa daha askeri strateji üretme konusunda çaresiz kalmıştı.⁹⁴⁵

⁹⁴² Ulusoy, **A.g.e.**, s. 81.

⁹⁴³ "Nümayiş muharebelerinden maksat, niyetimizi gizleyip düşmanı aldatmaktır. Bu muharebe taarruzunda icra olunabilir." (**Piyade Talimnamesi**, 1330, Madde:420, s.201)

⁹⁴⁴ Şapolya, **Kuvay-ı Milliye Tarihi**, s.194.

⁹⁴⁵ "...Kânun-ı Sâni'nin otuzunda tanklar muhârebe arabaları şehrin cenûb kenarı üzerinde ve Kürd Köyü'nde postalarımıza müteveccih olan kısım dâhilinde küçük bir hareket icrâ edildi. Bu hareketlerden maksad düşman tertîbâtı tedâfiisinin işgal kesâfeti eylemek, bunların mukabele kudretlerini anlamak ve düşmanı artık pek azalmış olduğunu tahmin edilen cebhânesinden mühim bir kısmını daha sarf ettirmek idi... Artık tesbît edilmiş idi: Düşman müdafaası da pek şiddetli idi. Tertîbât tedafisi pek kuvvetli olduğu gibi söylenen sözlere rağmen henüz daha oldukça mebzul cebhâneye mâlik idi..." Andrea, **A.g.e.**, s.148.

2'nci Kolordu komutanı, 25 Ocak'ta yapılan muharebe hakkında ve Özdemir Bey'den aldığı mesajı değerlendirerek Genelkurmay Başkanlığına bir rapor gönderdi;

“Düşman, tekrar mevcut kuvvetinin tüm gücünü harcayarak Antep'in çeşitli cephelerine karşı açık arazide çarpışmış ve ardından yapılan harekâtımızla, düşmanın moral gücü sarsılmış ve serbest harekâtı bozulmuşsa da maalesef tüm bu girişimler, şehri kurtarmaya yetmemiştir.

Tümenlerin mevcut gücünü israf derecesinde sürekli yapılan harekât, birliklerin eksikliklerinin tamamlanması ve talim ve terbiyelerinin teminini geciktirdiğinden, hava şartlarına rağmen son harekâttan sonra başarı ümidi kalmadığından ve mevcudu tamamen elden çıkarma tehlikesine karşı tümenlerin istirahat konaklarına çekilmeleri emredilmişti. Bu üzücü kararı ne büyük kederle verdiğimi söylemeye gerek görmem.

Bugün Antep'ten alınan şifrede, içerden bazı sebepler dolayısıyla yerel kuvvetlerin taarruz edemedikleri bildirilmiş ve kendi taarruz cephelerini yararak hücumlarının topçu ile belirli yerlerde himayesi istenilmişti. Bunun üzerine 30 Ocak 1921 gecesi ağır obüs ve sahraların da katılmasıyla yerel kuvvetlerin kuşatmadan kurtulmasına ve taarruzuna yardım edileceği hakkında kendilerine cevap verilmiştir. Kasaba, açlıkta son noktaya gelmiş ve birkaç gündür, ekmeksiz olarak ölmeyecek kadar işe edilmekte olmasına rağmen, savunma yapmakta ısrar etmekte ve içerdeki silahlı kuvvetleri yaklaşık olarak Kolorduya eşdeğer iken taarruz yapamamakta ve dışardan da ümitlerini kesmemektedirler.

Antep civarındaki dağların bazı kısımlarında kar yarım metreye yükselmekte ve soğuk normal zamanlarda bile sıfırdan aşağıda bulunmaktadır. Giyim ve teçhizat durumu, birlikleri açıkta barındıramamakta, kuşatma hattını yarma ve bertaraf etme kabiliyetinden mahrum bırakmaktadır. Durumun bu şekilde devam etmesi hâlinde birliklerin çok kötü bir duruma düşeceği açıktır.

Yerel kuvvetlerin teklifleri üzerine, gerçekten de müsait olan düşman gerilerinden faydalanmaya cesaret ederlerse bugün için ümitsiz olan durumun iyileştirilmesi ve yolun bir noktadan açılması da beklenebilir. Fakat şimdiye kadar böyle bir girişime cesaret edemeyen yerel kuvvetlerin başarısını değil yapılmasını bile ümit etmediğim taarruz isteklerine sessizlikle karşılık verme sorumluluğunu üstlenemeyerek 30 Ocak 1921'de tümenleri cepheye sevkedeceğim. Antep siperleri karşısında tümenleri sonuçsuz mahvetmemek ve yapılacak harekât için büsbütün elden çıkarmamak lazımsa birliklere en azından 15 gün istirahat etmeden görev verilmesinin imkansızlığı ve Antep'in sonuna seyirci kalmanın zarûri olduğu bildirilmişti.”⁹⁴⁶

Antep'te şehir içinde savaşanların 2'nci Kolordu Komutanlığına yaptıkları teklif ve karşılıklı anlaşma üzerine Kolordu Komutanı, her ne kadar Genelkurmay Başkanlığına birliklerinin 15 günden önce bir harekâta katılmaması teklifinde bulunmuşsa da 30-31 Ocak 1921 gecesi, Antep'i kuşatan Fransız birliklerine yeniden taarruz etme kararını vermişti. Antep'te kuşatılmış bulunan şehir içi kuvvetler de, Kolordunun taarruz ettiği bölgede Fransızlara geriden taarruz edecek ve bu suretle Fransızlar cepheden ve

⁹⁴⁶ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 82.

geriden iki ateş arasında sıkıştırılarak başarı sağlanacak ve buradakilerin kurtulma imkânları aranacaktı.⁹⁴⁷

Kolordu komutanı taarruz gücünün olmadığını, şehir içi kuvvetler için gösteri taarruzu ve topçu ile himaye sağlayabileceğini belirterek; tahkimli veya kuvvetle savunan Fransızlara karşı Özdemir Bey'e, diğer cepheleri zayıf tutarak etkili, çevik 1000 askerin bir kısmı ile Çıksorut, diğerlerini Acemkayasının Çıksorutla birleştiği yere ve diğerlerinin Hacıibaba ziyaret tepesi bölgesine tahsis edilmesini istemişti(Kroki-15).⁹⁴⁸

Harekatın icrası için de; "...sızarak düşmanın birinci kuşatma hattına girin ve buradaki nöbetçileri süngüleyin, zorda kalmadıkça ateş etmeyin. Birinci kuşatma hattını ele geçirdikten sonra aynı şekilde ikinci kuşatma hattına ilerleyin ve ele geçirin sonra bize işaret verin, topçularımız işaretinizi bekliyor olacak..." demişti.⁹⁴⁹ Özdemir bey de benzer bir plan yapacaktı.⁹⁵⁰

Özdemir Bey'in yaptığı planlama doğrultusunda, Antep şehir içi kuvvetleri saat 18.00'de merkezdeki daha kuvvetli olmak üzere üç koldan taarruza başlayacaktı; Sağ kanattaki kol; Acemsayası ile Çıksorut'un birleştiği istikamette, Merkez Kolu; Çıksorut'a doğru, Sol Kol ise; Hacıibaba üzerine baskın tarzında taarruz edecek ve zor görmedikçe ateş açmayacaktı.

2'nci Kolordu birliklerine gelince:

5'inci Tümen; gösteri taarruzu yapmak üzere Cünüt tepe karşısında yeterli bir kuvvet bıraktıktan sonra asıl kuvvetleri ile Beylerbeyi - Antep yolunun doğusundan Çıksorut'a doğru taarruz ederken; Tümen topçusu da Acemkayası-Çıksorut-Hacıibaba sırtlarını ateş altında bulunduracaktı.

9'uncu Tümen, Antep-Maraş yolu doğusundan Hacıibaba'nın batısına taarruz ederken, bu Tümenin topçusu da Hacıibaba ve batısındaki sırtları ateş altında bulunduracaktı. Ayrıca Obüs Bataryası, Garaf ve Kolej bölgesini ateş altına alacaktı. Bu hareketle koordineli olarak Atlı piyade taburu, İbrahimli doğusundan Garaf istikametinde 9'uncu Tümenin yanını koruyacaktı.

Şehir içinden taarruz edecek kuvvetler, Fransız siperlerini ele geçirdiklerini işaret fişegi atmak ya da ateş yakmak suretiyle bildirmelerini müteakip, dışarıdaki birlikler Fransız siperlerine yanaşarak şehirden verilecek işareti bekleyeceklerdi. Bu zamana kadar Kolordu birlikleri kesinlikle ateş açmayacaklardı. Daha önceden, Fransızların durumu

⁹⁴⁷ **TİH, IV.Cilt**, 1966, s.234.

⁹⁴⁸ **TİH IV. Cilt**, 2009, Ekler, Kroki-34, s. 431.

⁹⁴⁹ Ünler, **A.g.e.**, Belge Nu. 150, s. 278-279; Bayaz, **A.g.e.**, Belge Nu. 176, s. 390-392; Güngör, **A.g.e.**, s. 305-306.

⁹⁵⁰ Ünler, **A.g.e.**, s. 138-146.

haber olarak piyade ateşi açmaları durumunda Türk birlikleri tarafından ateş açılması işi serbest bırakılmıştı.⁹⁵¹

Birlikler, 30 Ocak akşamı güneş battıktan biraz sonra buldukları bölgelerden hareketle kendilerine ayrılan yerleri aldılar ve ilerlemeye devam ederek, Fransız siperlerinin yakınına kadar sokuldular. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Kolordu birlikleri, Çıksorut ve Hacıibaba batısı ile Acemkayası'na taarruza başladı. Lohanlızade bu konuda farklı düşünmektedir:

“...Kolordunun taarruz etmediğini ifade etmektedir; Hazırlığını ikmal eden dahildeki kuvvetlerimiz 30—31 Kânunusani gecesini aldıkları talimat mucibince Hacıibaba, Çıksorut Tepelerindeki düşman kuvvetlerine hücum etmek üzere düşmanın burnuna kadar sokuldular ve hariçteki kuvvetlerin ateş açmasına intizar ettiler. Saatlerce beklendiği halde kat'iyen bir eser-i hareket görülmedi. Kuvvetlerimiz daha ziya de sabır edemeyerek ezani saat 8 de tarafımızdan taarruz başladı...”⁹⁵²

Ancak Hareket başlamadan önce bir silah patlamış, baskın ortadan kalkmıştı.⁹⁵³ Bunun üzerine şehir içindeki Kuvayı Milliye de güneyden Çıksorut yönünde harekete başlamış ve Çıksorut ve Kuşçudağ'daki birinci kuşatma hattı ele geçirilmiş fakat ikinci kuşatma hattında şiddetli çatışmalar başlamıştı. Acemkayasındaki taarruzlarda ise ilerleme sağlanamamıştı.

Düşmanın tahkimli mevzilerden açtığı üstün ateş gücü karşısında diğer cephelerdeki taarruzlar da durmuştu.⁹⁵⁴ Lohanlı kitabında Çıksorut tepesini ele geçiren kuvvetlerin 5 saat bu bölgede Kolordunun taarruzunu beklediğini, ancak bir destek ya da himaye kuvvetinin gelmediğini ifade etmektedir. Fransızların bölgedeki çatışmaları haber alması üzerine bölgeye düşman topçu ateşi başlamıştı. Ortalık aydınlanmaya yakın bu bölgede bulunan Şehir içi kuvvetlerin bir kısmı kuşatmayı yarararak dışarı çıkmış, kalanlar şehre geri dönmek zorunda kalmıştı. Düşman tan vaktiyle beraber bölgeyi takviye ederek kuşatmada oluşan zafiyetini gidermişti.⁹⁵⁵

Maraş - Antep şosesindeki karın, halk tarafından temizlenmesi suretiyle ve pek çok güçlülükle harekâta katılması sağlanan 155 mm'lik obüslerin yardımına rağmen mevzilerin işgali ve hazırlanan yiyecek maddelerinin şehre sokulması mümkün olamamıştı. Kesin sonuç yerinde içten ve dıştan yeterli kuvvet çoğunluğu sağlanamamış, baskın ihtimali ortadan kalkmış ve taarruz planlanan zamanda başlatılamamıştı. Bir yarma hareketi için bütün başarı faktörleri çiğnenmişti.⁹⁵⁶ Sonuç

⁹⁵¹ Ulusoy, **A.g.e.**, s.83.

⁹⁵² Ulusoy, **A.g.e.**, s.83; **TİH, IV.Cilt**, 1966 s.235; Lohanlızade, **A.g.e.**, s.238.

⁹⁵³ Ünler, **A.g.e.**, s. 140.

⁹⁵⁴ Ünler **A.g.e.**, s. 140.

⁹⁵⁵ “...Türkler bunun üzerine Rûmkal'a izinin ta'kîb ettiği dere içinde garbe doğru kaydılar ve içlerinden yüz kadarı hatlarımızdan çıkarak hârice doğru kaçmağa muvaffak oldular...” Andrea, **A.g.e.**, s.149; Abadie, **A.g.e.**, s.89; Lohanlızade, **A.g.e.**, s.239.

⁹⁵⁶ **FM 3-96 Brigade Combat Team**, Chapter 6.

olarak bu taarruzda, kuvvetli tahkimat ve sayıca üstünlük karşısında başarı sağlanamamıştı.⁹⁵⁷

Aylardan beri Antep şehrini ve Antepilileri kurtarmak için şehir içinde Özdemir Bey komutasındaki Kuvayı Milliye ve şehir dışında da 2'nci Kolordu kuvvetleri bütün çabalarına rağmen bir sonuç elde edememişlerdi.

Bu taarruzdaki başarısızlık, Antep'te kuşatılmış olan halkın ve Kuvayı Milliye'nin moralini oldukça sarsmıştı.⁹⁵⁸ Halkın yiyecek ihtiyacındaki zorluk devam ediyordu. Erzak hemen hemen tükenmek üzere idi. Bu nedenle de 16000 kişilik Müslüman nüfusunun aç kaldığı belirtiliyordu.⁹⁵⁹ Kolordu ile Antepililerin haberleşme güçlüğü ve durumun şehirdekilere ulaştırılma zorlukları yüzünden halk, kendisine söz verildiği hâlde birlikte hareket edilmediği kanısına vardı. Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Komutanlığı ile buranın ileri gelenlerinden 18 kişinin imzası altında 2'nci Kolordu Komutanlığına 31 Ocak 1921 tarihli aşağıdaki yazı gönderilmişti:

“Geçirdiğimiz iki üç denemeye rağmen yine Pazartesi gecesi (30/31 Ocak 1921) obüs, dağ, sahra toplarının desteğinde taarruz edileceğine dair verilen vaatlere inanarak belli saatte erlerimizle, evlatlarımızla harekete başladık. Allahın izni ile birkaç siperi işgal ederek bir iki saat orayı tuttuk. Ne yazık ki vaadinize dayanarak beklediğimiz yardımın yüzde birini göremedik.

Bu durum bize ağır kayıplara mal oldu. Şimdiye kadar dökülen Türk kanı yetmemiş gibi daha birçok kan dökerek memleket pazartesi sabahından itibaren matemlere, felaketsizliğe büründü. Geliyoruz, biraz sabredin, sizi felaketten kurtaracağız diye öteden beri ve kuşatmanın birinci gününden itibaren verdiğiniz vaatlerden büyük bir üzüntü ile diyebiliriz ki hiçbir fayda elde edemedik. Cephanesizlikten bahsettik inanmadınız. Açlığın varlığını bir kat daha ezmeye başladığını bildirdik, bazı adamların sözlerine inanarak aldırmadınız. Günlerce, haftalarca açlığa katlanarak büyük bir ümitte beklediğimiz şu pazartesi gecesi de bizi kurtarmadı.

Bu sebeple siz komutanımızı Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve daha gerekirse, insanlık ve İslamlık âlemine şikâyet edeceğiz. Nihayet üç gün içinde kesin bir azimle harekete geçmediğiniz takdirde namusumuzla temin ederiz ki şu masum, fedakâr ve mağdur milletin pençesinden yakanızı kurtaramayacaksınız.”⁹⁶⁰

Yurtlarının kurtarılması için candan ve içten çalışan Antep halkının ve Özdemir Bey'in 2'nci Kolordu Komutanlığına yazdıkları yazı, Kolordudan Genelkurmay Başkanlığına gönderildi. Genelkurmay Başkanlığı da:

“Özdemir Bey'in ve Antep ileri gelenlerinin size yazdıkları şikâyet mektubu şüphesiz pek yersizdir. Bundan dolayı hiçbir suretle üzülmemenizi rica ederim. Antep halkının son günlerdeki ümitsizliğinin, şehir dışındaki Türk kuvvetlerinin gerçek durumunu bilmemelerinden ileri geldiği anlaşılmaktadır.

Özdemir Bey'e ve arkadaşlarına Genelkurmay Başkanlığınca yazılan yazıda da (özet): “Antep'in kurtarılması için bütün ilgililer çok büyük bir azim ve ciddiyetle çalışmaktadır. Selâhattin Âdil Beyefendi ordumuzun en seçkin ve en temiz bir

⁹⁵⁷ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 560, Göm: 112, Belge: 112-1.

⁹⁵⁸ Ünler, A.g.e., Belge 151, s. 279-281.

⁹⁵⁹ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 629, Göm: 1, Belge: 1-1.

⁹⁶⁰ Selâhattin Adil Paşa, A.g.e., s. 362-363; Ünler, Gaziantep Savunması, Belge 152, s. 294-295.

komutanıdır. Antep Savunması'nın Millî tarihimize ekleyeceği kahramanlık sayfalarını bütün millet, gurur ve minnetle anacaktır." denilmekteydi.⁹⁶¹

2'nci Kolordu komutanının Antep ileri gelenlerine yazdığı cevap da şöyle idi:

"Birlikte imzalanarak gönderilen yazıyı aldım. Bu bölgelere geldiğimden beri vakitlerimi ve hayatımı adadığım Antep'in felaketli hâlimden en büyük üzüntü duyanlar arasında bulunmaktayım ve bulunacağım. Fakat askerî, millî ve dinî vazifemden dolayı maddi ve manevi sorumluluğum karşısında zerre kadar titremeyerek Allah'a ve vicdanıma karşı cevap vermeye hazırım. Kusurum varsa cezalandırılmamı. Büyük Millet Meclisinden isteyeceğim. Ancak aylardan beri yalnız çevresini değil, bütün Anadolu'yu, Türklüğü, kahramanlıkları ve iftihar ettiren ve olaylar dolayısıyla son derece üzen Antep'in gerek fedakârlığı gerekse açıklıktan dolayı duyduğu acı karşısında üstün derecede üzüntülü olan ve buna çare bulmak için kudretinin üstünde çalışan Kolordumun, yazdığınız itham altında kalmasını kabul edemem. Komutanı bulunmak suretiyle bu vazife de beni ilgilendirir. Hâlini ve kuvvetini Özdemir Bey'in pekala bildiği Kolordum her işi büyük bir azim ve irade ile yapmıştır. Araç ve zamanın azlığı ve havanın çok fena oluşuna rağmen mevcudu bazen kasaba savunanlarının miktarına varmayan Kolordu, kasabanın kuşatıldığı 70 gün içinde üçü tabur komutanı olan beş şehit, ikisi yine tabur komutanı olmak üzere 15 subay yaralı vermiş ve erat kayıpları, 150 şehit, 400'den fazlası yaralı olmak üzere aşağı yukarı 600'ü bulmuştur."

Yapılan hareketlerin gösterişten ibaret olmadığına ve kuşatmayı yarmak için büyük bir gayretle çalışıldığına bu rakamlar açık bir belgedir. Teessüf olunur ki kısmen sizce bilinen ve kısmen bilinmeyen çeşitli sebepler yüzünden millet, Antep'in fedakâr evlatlarına layık olduğu yardımı yapmaya vakit ve imkân bulamamış ve yapamamıştı. Bundaki kusurun Kolorduya ait olmadığını zaman ve olaylar ispat edecek ve inşallah bugün yıkık durumuyla Türklüğe şeref veren kasabanız, Türk bayrağı altında yine eski güzelliğini alacaktır. Antep'in namuslu ve vatansever evlatlarının dışarıda da aynı surette hayranları bulunduğu unutulmamalıdır. Cümlelerinizi saygı ile selamlarım. Allah yürüdüğümüz yolda bize yardımcı olsun."⁹⁶²

Bunun birçok sebebi vardı. Özellikle Türk kuvvetleri ile Fransız kuvvetleri arasında sayıca, silah ve donatım yönünden büyük farklar vardı. 30-31 Ocak tarihinde yapılan hareket, mahdut hedefli ve şehri savunan Milli Kuvvetlerin, şehrin dışına çıkarılması maksadıyla, topçu ateşi ve Kolordu birliklerin himayesinde icra edilen bir harekattı. Kolordu bütün imkanlarını seferber etmişti. Özdemir bey kolorduya yazdığı 570 sayılı raporunda bu harekatta 38 şehit, 72 yaralı verildiğini belirterek, askerinin moralinin bozulduğunu belirtmekte, ancak imkan varsa yeni bir deneme daha istiyordu.⁹⁶³

Ancak kolordu ile Milli kuvvetler arasında bir hedef birliği sağlanamamıştı. Şehri savunan Milli Kuvvetler kader birliği ettiği Antep halkını ve şehri bırakmak istemiyor, cephenin yarılarak kuşatmanın kaldırılmasını ve şehre erzak ve cephaneye getirilmesini istiyordu. Kolordu diğer cephelerde hafif birlikleri bırakılarak geri kalan bütün kuvvetlerle

⁹⁶¹ Selâhattin Adil Paşa, **A.g.e.**, s. 367.

⁹⁶² Üzel, **A.g.e.**, s. 284, 285, 286, 287; Selâhattin Adil Paşa, **A.g.e.**, s. 364-366; Ünler, **A.g.e.**, Belge 154, s. 282-283.

⁹⁶³ Bayaz, **A.g.e.**, s.207.

taarruz edilmesini ve cephenin yarılarak kumandan ve Heyeti Merkeziye azaları ve bütün kuvvetlerin dışarı çıkmalarını tavsiye ediyordu.

Muharebede hedef, düşmanı savaşıma azim ve iradesinden vazgeçirmek olduğu kadar, savunmanın temel maksatlarından olan, gereken yerde kuvvet çoğunluğu sağlamak için bir bölgede kuvvet tasarruf etmek, dost ağırlık merkezini/merkezlerini korumak ve elde bulundurmaktır. Şehir içi kuvvetler ile dışardaki kuvvetlerin hedefleri farklı idi ve hedef birliği sağlanmadan hareket yapılmıştı.

Kolordu, en az 1.000 kişiyle saldırılmasını öngörmüşken, içerdeki 500-600 kişiyle saldırmışlardı. Saldırıya geç başlanmış, Baskın yapıldığı gözönüne alınarak sonuna kadar sessiz kalınması gerekirken buna da uyulmamıştır. Dışardan gelen destek de pek zayıf kalmıştı.

Planlama aşamasından başlayarak kolordu ile şehir içi kuvvetler arasında fikir ayrılıkları vardı. Bu emir komuta birliği kadar, hareket hedefini etkilemiş dolayısıyla hareketin seyrini de etkilemişti. Koordinasyon her harekatta olduğu gibi bu harekatta da tam yapılmamıştı ve bu şehir içi kuvvetleri Kolordudan büyük beklentiler içine girmesine sebep olmuş, beklenen gerçekleştirilince büyük tepkilere yolaçmıştı. Hedefleri her zaman, stratejinin kuvvet, zaman ve mekan faktörlerini gözönüne alarak belirlemek gerekiyordu.

2'nci Kolordu; Milli mücadele stratejisinin gereğine uygun olarak Fransızların kuzeye ve doğuya ilerlemesini sınırlandırmış ve Fransızları, Antep bölgesinde oyalayarak tespit etmişti. Batı cephesindeki Milli kuvvetlerin gerisini tehdit edebilecek bir tehlikeyi durdurmuştu. Fransızlar şehir dışında, Antep çevresinde bir yere hakim olamayacaklardı. Fransızlar Sevr'de kendilerine tahsis edilen bölgeleri ele geçirmek istiyorlarsa çok daha fazla bir kuvvete ihtiyaç duyduklarını anlamışlardı. Antep halkı ve şehri savunan Milli Kuvvetler, canları pahasına Milli mücadeleye büyük bir katkı yapmışlardı. Selahattin Adil Paşa, sadece karargahı ile geldiği bölgede 2 tümenli bir Kolordu teşkil etmiş, gerçek muharebe koşullarında eğitmiş ve Batı Cephesini takviye için hazır hale getirmişti.

3.9.5. Huruç Hareketleri Fransız Kuşatmasını Yarma Denemeleri ve Şehirden Çıkış

31 Ocaktan şehrin teslimine kadar Antep en buhranlı ve acıklı günlerini yaşıyordu. Açlık ve perişanlık son haddini bulmuştu. 2 Şubattan itibaren elde un ve çekirdek de

kalmadığından fırınlar kapatılmıştı. Hergün yüzlerce kadın, çocuk Heyeti Merkeziye ve kumandana «açız» diye sızlanıyordu.⁹⁶⁴

Antepçiler bir kez daha çıkış hareketini denemek istiyordu. Bu amaçla 2 Şubat 1921'de Antep Merkez Heyeti üyelerinden şehirdeki savaşılar adına elçi olarak gelen Mehmet Ali Efendi, Kolordu Komutanlığına giderek durumu açıkladı. Kolordu Komutanlığı da 4/5 Şubat 1921 gecesi böyle bir baskın hareketinin yapılmasını uygun gördü ve destekleyeceğini bildirdi.⁹⁶⁵

Fakat savaşılar çıkış hazırlıklarını tamamlayamamışlardı. Bunu Kolorduya bildirdiler ve Kolordu da çıkış hareketini 6/7 Şubat gecesine bırakmıştı.⁹⁶⁶ Hazırlık yapan ve ileriye alınan birlikleri tekrar eski konumlarına geri çekti. Aynı gün içerisinde Kilis'ten Kolordu karargâhına gelen haber, bu hareketin ertelenmesinin yerinde olduğunu gösterdi. 5 Şubat 1921 günü 1500 piyade, 300 süvari ve sekiz toptan (dördü sahra, dördü nordonfield) oluşan bir Fransız kuvvetinin 200 mekkâre ve birçok araçla (85 yük ve 15 sahra otomobili) 7 Şubat 1921'de Antep'e hareket edeceği haberi alınmıştı.⁹⁶⁷

Antep'te açlık gündün güne artıyordu. Bunu Fransızlar da biliyordu. Bu sebeple halka birçok teslim bildirisi gönderiyorlardı.⁹⁶⁸ Fakat açlığa rağmen başta Özdemir Bey olduğu hâlde, bütün komutanlar ve halk teslim olmamakta direniyordu. Antep'in bu hâlini yakından bilen Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selahattin Âdil, 6/7 Şubat 1921 gecesi mücahitlere yazdığı bir emirde:

“Bu gece kuşatma hattını yarıp çıkmadığınız takdirde dışarıdaki kuvvetlerin bir daha yardım imkânı olmadığını kesin olarak bildirmek zorundayım. Harekât saat 18.00'de topçu ateşimizle başlayacaktır. Yiyeceklerinizi içeride kalanlara terk ediniz. Sizin her hâlde çıkmanızı rica ederim.” diyordu.⁹⁶⁹

Yarma (Huruç) hareketi, Salâvat yokuşundan yapılacak, kolordu bütün kuvvetiyle Acemkayası ve Cünü't'e taarruz edecek, topçularımız Kolej, Mardin, Kurbanbaba, Düztepe ve Hacıbaba sırtlarını bombardıman ile düşman topçusunu susturacaktı. Kasabanın yerel güçleri ve bazı aileler, kısmen Bebirge kısmen Garaf ve Battal höyük arasından çıkacaklardı.

Kolordu birlikleri; 9'uncu Tümen, 25 nci Alayla Rus toplarını da 5'inci Tümen emrine verecek ve alayın teklif ve istekleri doğrultusunda 5'inci Tümenle Cünü't'e taarruz ederken, 9'uncu Tümen, 27'nci Alay ve hücum müfrezesiyle İbrahimli sırtlarında

⁹⁶⁴ Ünler, **A.g.e.**, s.142; Lohanlızade, **A.g.e.**, s.248-249.

⁹⁶⁵ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.248; Ünler, **A.g.e.**, Belge 156, no: 575, s. 285-286.

⁹⁶⁶ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 88; Ünler, **A.g.e.**, Belge 159, s. 289; Bayaz, **A.g.e.**, Belge 186, s. 404.

⁹⁶⁷ **Gnkur. ATASE Bşk.İği Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 629, Göm: 6, Belge: 6 - 1, 6 - 2.

⁹⁶⁸ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.251-252; Bayaz, **A.g.e.**, Belge 184, s. 403.

⁹⁶⁹ Lohanlızade, **A.g.e.**, s.252-254; Ünler, **A.g.e.**, Belge 160, s. 290; Bayaz, **A.g.e.**, Belge 188, s. 408.

bulunacak ve 15'lik obüsü mevziye sokarak kasabanın güneyindeki düşman mevzilerini ve bataryalarını ateş altına alacaktı. Taarruz, baskın tarzında ve 6 Şubat gecesi saat 06.00'da 5'inci Tümen topçu ateşiyle beraber düşman mevzisine yaklaşmış olan piyadelerin hücumu ile yapılacaktı.⁹⁷⁰

Özdemir Bey'in planı ise şöyle idi: Şehri savunan unsurlar ise Aslan beyin kumandasında inzibat bölüğü ile Kartal beyin bölüğü Selâvat tepesiyle Sarımsak tepe arasındaki boyun noktasını tutarak düşmanın Sarımsak tepe istikametinden Selâvat yokuşunu takviye etmesine mani olacak ve Salâvat tepenin alınmasından ve muhasaranın yarılmasından sonra da orada kalarak komutan ve diğer şahısların ve bazı ailelerin dışarı çıkmasını temin edecekti.⁹⁷¹

Jandarma üsteğmeni Kemal Bey ve İncozade Hüseyin efendi kumandasında jandarmalar, semt efradı ve Antep taburundan bir bölük Perili kaya istikametinde taarruz ederek burayı zaptedecek ve soluna karşı tertibat alarak düşmanın Cünüt tan takviye almasına mani olacak ve zaptettikleri yerde kalarak Salâvat yokuşundan açılacak muhasara hattının tekrar 'kapanmasına mani olacak. Esas taarruz yedek üsteğmen Mustafa Fevzi komutasında Yıldırım taburunun 1'inci, 2'nci ve 3'üncü bölükleri tarafından Salavat yokuşuna yapılacak ve muhasara buradan yarılacaktı.⁹⁷²

Huruç hareketiyle Yıldırım taburunun açtığı yoldan çıkan sayısı, 500 kadar er ve on kadar subaydı.⁹⁷³ Kartal bey ve bir kısım erat, aileleri içerde olduğu için, şehre dönmüşlerdi, Özdemir bey, Heyeti Merkeziye azaları, hükümet memurları ve diğer dışarı çıkmak üzere hazırlanan ve Şehreküstü caddesini dolduran aileler de içeride kalmıştı.

Savaşan birlikler muhasara hattını geçtikten sonra Sarımsak tepe istikametinden gelen düşman takviyesi tekrar siperleri işgal ederek yolu kapamışlardı. Elde kalan silâhlı kuvvetlerden bir kısım efradın ümitsizlikle evlerine kapanmaları, en seçkin birliklerden 500 kadarının da harice çıkmış olması müdafilerin sayısını çok azaltmıştı. Elde kalan bu birlikle ikinci bir huruç hareketine teşebbüs edilemezdi. Bu durum karşısında cephe komutanı, heyeti merkeziye azaları, hükümet erkânı ve diğer savaşın teşvikçileri sayılanlar, fedai postaların rehberliğiyle düşmandan ve içeride kalanlardan gizli olarak gece dışarı çıkmağa karar verdiler.

⁹⁷⁰ Ulusoy, **A.g.e.**, s. 86-94; Ünler, **A.g.e.**, Belge 161, no: 589, s. 290-291.

⁹⁷¹ Ünler, **A.g.e.**, Belge 158, s. 287.

⁹⁷² Ünler, **A.g.e.**, s.142-146; Lohanlızade, **A.g.e.**, s.255-258.

⁹⁷³ Ünler, **A.g.e.**, s.145; Lohanlızade, **A.g.e.**, s.256; Öztürk, **A.g.e.**, s.163.

7 Şubat günü gündüz nisbeten sükûnetle geçti. Saat 20.00 de düşman bütün topları, makinalı tüfek ve bombalarla şehre şiddetli bir ateşe başladı. Bir saat sonra ateş kesildi ve düşmandan bir hareket görülmedi. Burçlu Mehmet çavuşun rehberliğiyle şehrin kuzey yönünden Beylerbeyi istikametinde şehri terkettiler. Ve hiçbir ateş ve müdahaleye uğramadan muhasara hatları dışına çıktılar. Bundan yarım saat sonra Elbistanlı posta Hocanın rehberliğiyle polis, jandarma ve ahaliden mürekkep ikinci bir kafile de şehri batı yönünden Maanoğlu koprüsüyle Çiftçi Garafı arasından İbrahimli köyü istikametinde Şehri terkettiler.⁹⁷⁴

Bu çıkış hareketinde Fransız siperlerine baskın tarzında hücum edilmiş ve buralarda bulunan Fransız erleri yok edilmiş, bir kısım silah ve cephane ele geçirilerek bir gedik açmaya muvaffak olunmuştu.

Kolordu ve şehri savunan kuvvetler, ilk defa koordinasyonu tam yapmışlar, kuvvetle savunulan bir bölgeden gedik açma konusunda koordineli hareket etmişlerdi. Yarma noktası, düşmanın beklemediği bir bölgeden şehrin doğu/güneydoğu bölgesinde seçilmiş, kolordu tarafından yarma noktasına etki edebilecek düşman kuvveti topçu atışı ve kısmen 5'inci Tümenin Cünüt tepe bölgesine taarruzu ile engellenmişti. Kolordu şehir içi kuvvetlerinin yarma hareketini topçu ateşi ve gösteri taarruzları ile himaye etmişti.

Yarma noktasındaki asıl sorumluluğu ise Yıldırım Taburunun bölükleri almış; önce yarma noktası ele geçirilirken, bu noktaya etki edebilecek düşman kuvvetlerine de diğer bölükler taarruz ederek yarma noktası bir müddet açık tutularak, birliklerin çıkış yapabilmesi sağlanmıştı.

Bu bölgedeki çatışmayı farkedenden düşman, Antep kuşatmasının en başından itibaren sağladığı kuvvetli ateş desteği ve hızlı muhabere sistemi ile bölgeyi takviye etmiş, yarma gediğini hemen kapatmaya imkan bulmuşsa da 500 kadar savaşıcı personel şehrin doğu/güneydoğu istikametinden kuşatmayı hatları dışına çıkabilmişti.

Özdemir Bey ve Heyet-i Merkeziye personeli ile bir kısım halk, 6/7 Şubat akşamı çıkmamış, 7/8 Şubat akşamı iki kola ayrılarak bu defa şehrin kuzeyinden fedai postalarının kılavuzluğunda düşmana farketirmeden kuşatma hatlarının dışına çıkabilmişti.

Fransızların şehre 8 Şubat 1921'de de aralıklı olarak ateş devam etmiş, Antep'te açlık son haddini bulmuştu. 8/9 Şubat 1921 günleri şehrin güneyindeki yolun iki tarafındaki hendekler içinde birçok çocuğun ot yemekte olduğunu Fransızlar da görmüşlerdi.⁹⁷⁵

⁹⁷⁴ Ünler, **A.g.e.**, s.146; Lohanlızade, **A.g.e.**, s.258.

⁹⁷⁵ Abadie, **A.g.e.**, s. 101.

3.9.6. Antep'in Düşmesi (8 Şubat 1921)

7/8 Şubat 1921 gecesi çıkış yapanlar arasında, Özdemir Bey ve diğer bazı komutanlar ile ileri gelenler vardı.⁹⁷⁶ Bu kişilerin memleketi terk ettiklerini sonradan haber alan Antep halkı telaşa düştü. Birçok defa yapılan çıkış harekâtı sonunda şehirdeki kuvvetin birçoğu çıkamamış ve bunlar evlerine sığınmıştı. Bu durum karşısında Antep halkı 8 Şubat 1921 günü Fransızlara teslim oldu.

Şehirde kalanlar, Doktor Mecit Bey ve daha başka bazı kişilerin aracılığı ile Fransızlarla müzakereye giriştiler. 9 Şubat 1921'de bir teslim protokolü düzenlendi. Bu protokol, Antep ileri gelenlerinden dört kişi ve Fransızlardan da iki subay tarafından imza edildi. Buna göre Antep, Fransız mandası altına girecek, ordu birlikleri savaş esiri olarak kabul edilecek, bütün silah ve savaş gereçleri Fransızlara teslim edilecek, Türk olsun Ermeni olsun bütün halka eşit işlem yapılacak ve herkes güven altında bulundurulacaktı.⁹⁷⁷

9 Şubat 1921'de Fransız komuta heyeti şehre girerek dolaştı. Fransız askerleriyle Ermenilerin şehre girmelerine izin verilmemiş, ilk iş olarak halka ve fırınlara un dağıtılmış, etraftaki köylerden şehre sığınanların ihtiyarlarına ve çocuklarına dışarı çıkma müsaadesi verilmişti.

Silahlı olan erlere esir muamelesi yapılarak, erlerin silahları tamamen teslim alındı. Fransızlar Antep'i işgal ettikten sonra gençleri toplayıp Kolej binasına hapsedtiler. Ancak Fransızların şehri teslim almalarından sonra bölge halkına karşı gösterdikleri davranışlar, Fransızların teslim protokolünde imza altına aldıkları şartları yerine getirmediklerini ortaya koymaktaydı. Mart ayı içerisinde bölgeden alınan bilgilerde Fransızların bölge halkına karşı kötü davranışlar sergiledikleri ve Müslüman halkın kötü durumda olduğu bilgisi Genelkurmay Başkanlığına bildirilmişti.⁹⁷⁸

2'nci Kolordu Komutanlığı, Antep'in teslim olduğunu ve halktan Fransız mandasını istediklerine dair oy toplamaya çalışıldığını, şehirden kurtulabilenlerden ancak 10 Şubat 1921'de öğrenebilmişti.⁹⁷⁹ Ayrıca Güney Cephesi Komutanlığına, Adana Valiliğinden 9 Şubatta gönderilen şifrede de Antep'teki durumun lehimize olduğu ve Fransızların bu bölgede herhangi bir hareketinin bulunmadığı bilgisi yer alıyordu.⁹⁸⁰

Bir yıldan beri süregelen muharebelerde Fransızların üstün topçu ateşleriyle devamlı olarak baskı altında bulundurulmuş Antep, bu muharebelerde tamamen yanmış ve yıkılmıştı. 20.000'e yakın yapısı bulunan şehir Fransızlara teslim olduğu zaman yıkılmış

⁹⁷⁶ Gnkur. ATASE Bşk.İğİ Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 809, Göm: 80, Belge: 80-1.

⁹⁷⁷ Gnkur. ATASE Bşk.İğİ Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 664, Göm: 139, Belge: 139-1.

⁹⁷⁸ Gnkur. ATASE Bşk.İğİ Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 660, Göm: 73, Belge: 73-1.

⁹⁷⁹ Gnkur. ATASE Bşk.İğİ Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 801, Göm: 174, Belge: 174-1.

⁹⁸⁰ Gnkur. ATASE Bşk.İğİ Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 741, Göm: 14, Belge: 14-1.

ya da oturulamayacak hâle getirilmişti. Bundan başka Antep, binlerce evladını memleket uğrunda şehit vermişti. Resmi rakamlara yansıyan kayıp sayısı 6317 idi ancak büyük bir sayıya varan kolsuz ve bacaksız kalmış kahramanlar bunun dışında idi.

Vatanında hür yaşaması uğrunda malını, hayatını hiçe saymaktan çekinmeyen Türk milleti, Milli Mücadele'nin her cephesinde olduğu gibi Antep Muharebelerinde de aynı inançla çarpıştı. Nitekim bunun şerefini 2 Şubat 1921'de bir kanunla kendisine "Gazilik" unvanı verilmesiyle kazanmıştır.

Fransızlar, kendi milletine ve özellikle yakın doğu milletlerine Antep'in teslimini, büyük bir başarı olarak göstermek istediler. Fransız Doğu Ordusu Komutanı, Antep'teki Fransız askerlerine gönderdiği tebrikte:

"Savunmanın şiddetine, hatlarımızı yarmak veyahut kabilelerimizi esir etmek amacıyla Anadolu'dan ve doğudan gelmiş olan Kemalist kuvvetlerin ümitsizce teşebbüslerine rağmen Antep, bugün savaş esiri olmuş ve Fransa'nın mandasını açıkça tanımıştır. Bütün yorgunluklara, mahrumiyetlere, iklimin şiddetine ve en son düşmanın adet üstünlüğüne rağmen Fransızlar, çetin düşmanlarını yendiler." diyordu.

Hâlbuki gerçek böyle değildi. Türklerin ne Anadolu'dan ve ne de doğudan gelmiş kuvvetleri vardı. Türkler, bütün dünyaca da bilindiği gibi doğuda batıda, dışta ve içte, her yönde düşmanlarıyla çarpışıyorlardı. Tarihte bir milletin bu derece çok ve çeşitli düşmanla boğuştuğu pek az görülmüştü. Onun için Antep'e hiçbir yerden yardım edilememişti. Esasen Türk Milletinin yardım kudreti dahi yoktu. Çünkü mütarekeden sonra mevcut birlikler, galip devletlerin baskılarıyla terhis edilmiş, mevcutlar çok azalmıştı. Antep'te, Maraş'ta ve Urfa'da çarpışan, yalnız ve yalnız Maraşlı ve Urfalı ve Antepli, kısmen de civar kazalardan, bölgelerinde asayişli düzgün olan yerlerden gelmiş Kuvayı Milliye kuvvetleri idi. Örneğin, 01 Nisan 1920'den Antep'in düştüğü tarihe kadar olan süreçte Maraş'tan sadece 600 Kuvayı Milliye askeri sevki yapılabiliyordu.⁹⁸¹

Bu az kuvvete rağmen Antepliler, yine savaşmaya devam etmiş; fakat açlık, onları teslim olmaya zorlamıştı. Yoksa ne Antepliler ne de civar halk Fransızlarla muharebeden yılmıştı. Antep'in dışındaki kuvvetler ise teslim olmamışlardı. Antep'te komutanlık yapan Kurmay Yarbay Abadie'nin de itiraf ettiği gibi Antep, Fransızlar için bir Türk Verdun'u olmuştur.⁹⁸²

⁹⁸¹ **Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi**, Kol: İSH, Kutu: 318, Göm: 130, Belge: 130-1.

⁹⁸² **Verdun Muharebesi**, Fransızların I. Dünya Savaşı'nda, büyük bir Alman saldırısını püskürttükleri çarpışma(Şubat-Aralık 1916). Alman komutan Erich von Falkenhayn yıpratma stratejisi izlenmesini savunarak Fransızları ellerindeki her askeri savaş alanına sürmek zorunda bırakacak bir saldırı noktasının seçilmesini istedi. Bu nokta, Verdun Kalesi ve çevresinde yer alan Meuse Tepeleri'ndeki istihkamlar için çok sayıda topçu saldırı birliği yığıldı. Fransızlar ise saldırıyı başka bir noktadan bekliyorlardı. Bu yüzden Verdun savaşın en ağır bombardımanlarından birine oldukça hazırlıksız yakalandı. Almanlar dört gün boyunca önemli bir direnmeyle karşılaşmadan ilerleyerek Douaumont Kalesi'ni ele

SONUÇ

İngiltere, Fransa'nın kendi çıkarlarına engel oluşturabilecek şekilde Ortadoğu'ya yayılmasını istemediği gibi Rusya'nın da Kafkasya'dan güneye inmesine engel olmak maksadıyla, milli menfaatleri doğrultusunda her zaman pragmatik davranmasını bilmişti. Fransa, Orta Asya yollarını kontrol ettiği için Mezopotamya'ya inmek ayrıca Mezopotamya ve Akdeniz ticaretini de Lübnan ve Suriye'ye yerleşerek korumak istiyordu. Ayrıca bölgeyi işgal ederek tarihi bir misyon da üstlendiğini düşünüyordu. Ancak Fransa, Avrupa cephesinde güçlü kalabilmek maksadıyla, İngiltere'nin oyununu görmesine rağmen İngiliz politikalarına boyun eğmek zorunda kalmıştı.

Fransa; İngiltere'den devraldığı Güney Cephesinde, stratejinin gereklerine uymadığı gibi tarihi gerçekleri de göz ardı ederek, Ermenileri Türklere karşı kullanmak istemişti. Ancak bölgede yetersiz kuvvet buldurması, Ermenilerin Türklere karşı tarihi kinleri, milli direnişin bölgede erkenden oluşmasına ve artmasına katkıda bulunmuştu.

M. Kemal Paşa ve silah arkadaşları, Sivas Kongresi sonrası Milli Mücadele stratejisini belirlerken, Anadolu coğrafyasının askeri harekâta etkilerini gözönüne almış, askeri harekâtının dayanak noktasını Anadolu'nun ortasında belirlemiştir. Osmanlı devleti, Trablusgarb Harbi ile başlayan süreçte iyice yıpranmış durumdaydı. Bununla birlikte savaş tecrübesine sahip önemli bir güç, Anadolu'da toplanmıştı.

İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Harbi esnasında ve sonrasında yaptıkları anlaşmalarla Anadolu'yu paylaşmış ve Türklere orta Anadolu'da küçük bir yaşam alanı bırakmışlardı. Bu yaşam alanı, batıdan Yunanlılar, kuzeyden İngilizler ve Rumlar, doğudan Ermeniler ve güneyden Fransızlar tarafından kuşatılmıştı.

İtilaf Devletleri, Anadolu'yu kuşatarak, Türk kuvvetlerini iç hat durumunda bırakmışlardı. İç hat durumunda bulunan Türkiye için M. Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının öngördüğü stratejide; Milli Kuvvetler, Ege Bölgesinden ilerleyen Yunan Kuvvetlerine

geçirdiler. Fransız destek birlikleriyle birlikte tam zamanında çarpışma noktasına ulaşan General Philippe Pétain komutayı ele alarak karşı saldırı emri verdi. Dört gün süren şiddetli çarpışmaların sonunda Alman saldırısı durduruldu. Geçici bir aradan sonra mart ve nisanda Meuse (Maas) Irmağının doğu ve batısındaki tepelerle sırtlarda yoğun çarpışmalar sürdü. Çarpışmaların üçüncü evresi mayıs sonunda Almanların Meuse Tepeleri'ne yeniden saldırmasıyla başladı. Ama temmuza gelindiğinde Almanlar Verdun'u ele geçirmek ve Fransa'nın direnme gücünü kırma planlarını gerçekleştiremeyeceklerini anladılar. Her iki tarafın da yüz binlerce kayıp verdiği Verdun Savaşı'nın ardından Fransızlar saldırıya geçerek yıl sonuna değin daha önce yitirdikleri kalelerle toprakları geri aldılar. Muharebe sırasında iki taraf toplam 40 milyon topçu mermisi kullandı. İki tarafın da zayıflarının en az yüzde 70'i topçu ateşi sonucu oluştu. https://tr.wikipedia.org/wiki/Verdun_Muharebesi, Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2020

karşı Orta Anadolu'yu arkasına alarak, Murat Yaylasına yaslanmış ve Orta Anadolu'ya açılan yaklaşma istikametlerini tıkayan bir pozisyon almış, kuzeyde Samsun üzerinden Orta Anadolu'ya el atan istikamette yine Kuvayı Milliye kuvvetleri ile düşmanın karşı gayrinizami harp taktikleri ile de Orta Anadolu'ya el atması önlenecekti. Doğuda, kuvvetli nizami Türk birlikleri bulunmakta idi. Güneyde ise Mersin, İskenderun limanlarından çıkan işgal kuvvetlerinin, Toroslarda Gülek boğazı ve Antep-Maraş üzerinden Kayseri-Ankara istikametine el atması mümkündü. Bunu önlemek için tedbir alınmalıydı.

Bu maksatla hazırlanan Milli askeri stratejinin Güney Cephesi için öngördüğü stratejide; bu bölgede yürütülecek askeri hareketin, Orta Anadolu'ya uzanan Toroslarda kara ve demiryolu ile Anadolu içlerine bölgeyi bağlayan Orta Toros geçitleri ile Suriye üzerinden gelen Halep-Antep-Besni-Malatya, Halep-Antep-Pazarcık-Maraş-Kayseri istikametlerini kontrol edecek şekilde yürütülmesi istenmişti.

Güney Cephesinde yürütülecek askeri hareketin hedefi; Güney Cephesinde yeterli nizami kuvvet bulunmaması nedeniyle; Fransız işgalinin genişlemesini sınırlandırmak, iç cepheye sarkarak, Batı Cephesinin gerisini ve ana ikmal yollarını tehdit etmesine mani olmak maksadıyla, Nizami birlikler yeterli hale gelinceye kadar Kuvayı Milliye kuvvetleri ile gayrinizami harp usulleriyle mücadele etmek olarak belirlenmişti.

Antep bölgesinde Müdafaa-i Hukuk cemiyeti şehir içi savunma organizasyonuna başlarken, bölgedeki Kolordulara da 11 Eylül 1919'da sorumluluk sahaları tahsis edilerek, bölgede Kuvayı Milliye kuvvetlerinin desteklenmesi görevi verilmişti. Ancak nizami kuvvetler, Nisan 1920 tarihine kadar geri planda kalacaktı.

Antep bölgesinde teşkilatlanma, şehir içinde semt teşkilatları kurularak, şehir cephelere bölünmüş ve meskun mahallerde savunma esaslarına göre savunma organize edilmişti. Silahlı olmayanlar, malını mülkünü satarak silahlanmıştı. Heyeti Temsiliye, 13 Ekim 1919'da yüzbaşı Asaf(Kılıç Ali)'i, Antep-Maraş Havalisi Kuvayı Milliye Komutanı olarak görevlendirerek, Milli Kuvvetler teşkil etmek için görevlendirmişti. Güney Cephesinde başlayan direnişe paralel olarak, Kılıç Ali'den sonra Antep savunmasının başına geçecek Ali Şefik Özdemir Suriye'de, Suriye ve Filistin Kuvayı Osmaniye heyetini kurmuş ve Fransızlara saldırılara başlamıştı. Heyet-i Temsiliye'nin Fransızları iki cepheli harbe sürükleme planı adım adım gerçekleşiyordu.

Fransızlar işgal ettikleri Suriye ve Güney bölgesinde aynı anda ve birçok noktada başlayan direniş karşısında cepheyi bire indirmek zorundaydılar. Bu nedenle M. Picot 8 Aralık'ta Sivas'ta M.Kemal Paşa ile görüşmüş, Fransızların Kilikya'dan çekilebileceğini, karşılığında Fransızlara saldırıların durdurulmasını isteyerek,

Suriye’de sıklet merkezi yapmak istemişlerdi. Fakat Fransızlar verdikleri sözde durmamışlardı.

Bu gelişmeler üzerine, Heyeti Temsiliye, Suriye’deki eylemlere paralel olarak Güney Cephesinde de eylemlerin artırılmasını ve bu harekâtın stratejisini kapsayan 25 Ocak 1920 tarihli gayrinizami harp talimatını vermişti; Fransız birliklerinin önce kırsal alanda tecrit ve taciz edilerek kırsalda hareket kabiliyetlerinin önlenmesini ve köylerden kasabalara, buralardan da şehirlere doğru, en küçük unsurundan başlayarak en güçlü unsurunun imhası şeklinde uygulanması şeklindeydi. Şehirlere yönelik ise şehir civarındaki Fransız unsurların imhasını sağlamayı müteakip onu şehre hapsederek teslim olmasını veya imhasını sağlamak suretiyle gerçekleştirilecekti.

Ocak 1920 ayı içerisinde başlayan ve Nisan ayına kadar Anadolu ve Suriye’de koordineli olarak artan çatışmalar, Fransızların senkronizasyonlarını bozmuştu. Fransızlar sıklet merkezi yapabilmek için iki cepheyi, tek cepheye düşürmek zorundaydılar; 25 Mayıs 1920’de Fransız parlamentosu, TBMM Hükümetine geçici bir mütareke önerisinde bulunmuştu. Bu teklif, Heyet-i Temsiliye tarafından kazançlar elde edilebileceği düşüncesiyle kabul edilmişti. Bu ateşkesten faydalanan TBMM Hükümeti, 26 Haziran’da, Adana Cephesi Komutanlığını kurarak yeniden bir teşkilatlanmaya gitmiş, Fransızlar tarafından Suriye’nin uzantısı görünen Antep bölgesini, Milli Sınırlar içerisinde kabul ettirmiş, Fransızlar ise mütareke sonunda, geri bölgesini emniyete almıştı. Suriye’ye hâkim olan Fransız kuvvetleri yönünü Antep’e dönmüştü; artık kuvvetlerini toplayabilir ve sıklet merkezi yapabilirlerdi.

Antep savunmasının başlangıcı sayılan Kilis-Antep yolu savaşlarında, Fransızların ve Milli Kuvvetlerin muharebe strateji ve taktiklerini görmek mümkündür. Şahin bey aldığı görevi bir Türk subayına yaraşır bir şekilde canı pahasına gerçekleştirmişti. Şahin Bey’in kuvvetleri, çevre köylerden toplanan milis kuvvetleri idi. Baskın, pusu gibi muharebe türleri için muharebe etkinlikleri yetersizdi. Düşmanın topçu ateşi ile koordineli yaptığı her manevrada, mevzilerini terkederek, birliğin savunma bütünlüğünü bozmakta, savunmanın emniyetini ortadan kaldırmaktaydılar. Şahin beyin kuvvetlerinin sayısı sürekli değişmekte olduğundan, savunma için istikrarlı bir plan yapmakta zorlanmakta idi. Ancak Kilis muharebesinde, Şahin Bey’in düşmanı oyalarak kazandırdığı 2-3 günlük zaman, Urfa’nın kurtuluşunu sağlamıştı.

Kilis-Antep yolunun Fransızlara geçmesini müteakip 1 Nisan 1920 tarihi itibarıyla şehir içi çatışmalar başlamıştı. 01 Nisan 1920 tarihinden itibaren, şehrin açlığa teslim olduğu 8 Şubat 1921 tarihine kadar, savunmayı Antep halkı üstlenmişti. Şehri terkeden binlerce insanına rağmen kalan yaklaşık iki bin savaştığı ve bunları terketmeyen yaklaşık

18 bin insanı ile Antep halkı; savunmayı başından sonuna kadar üstlenmiş, Fransız askerini savunmanın başından sonuna kadar şehre sokmamıştı.

Güney Cephesinde çarpışan iki taraf arasında muharebe gücü açısından Fransızlar lehine korkunç bir fark vardı; bu üstünlüklerine rağmen Fransızlar bölgede düzenli muharebelerin dışına çıkamamışlardı. Sürekli tabur seviyesinde ve birlik bütünlüğü içerisinde hareket etmek zorunda kalmış, gayrinizami harp taktikleri karşısında genel olarak çaresiz kalmışlardı. Düzenli muharebeleri ise genelde taktiğine uygun olarak icra etmişlerdi.

Milli Kuvvetler, fedai postaları olarak isimlendirilen, bazen çocuklardan oluşan 2-3 kişilik küçük gruplarla ya da güvercinlerle ancak haberleşmeyi sağlarken, Fransızlar uçakları haberleşme, bombalama, hedef tarifi maksatlarıyla kullanmaktaydılar. Uçaklarla, pusuya düşen ya da zor durumda olan birliğini havadan takviye etmekte veya ihtiyat birliklerine haber vererek takviyesini sağlamaktaydı. Fransızlar muharebelerde, tank ve zırhlı araçları etkili kullanmış, tank ve süvari birliklerini manevra kuvveti olarak, cepheden yaptığı tespiti müteakip etkili yan taarruz kuvveti gibi kullanarak, Milli Kuvvetleri her defasında kuşatmayı denemişlerdir.

Fransızlar, Ermeniler vasıtasıyla, halkın nabzını iyi tutuyorlardı. Açlığın yarattığı olumsuz havayı daha da körüklemek maksadıyla şehri sürekli topçu ateşi altında tutmuş, ateşin kesilme şartını da şehrin teslimine bağlamıştı. Yaptıkları her bildiri sonucu, olumsuz yanıt aldıklarında, tekrar hedef gözetmeksizin şehri 155 mm'lik toplarla ateş altına alıyorlardı. Fransızlar, kendi çabalarıyla bozamadığı Türk tarafı içindeki birlik beraberliği, uçaklarla sarayın fetvalarını halkın üzerine atarak deniyorlardı. Fransızlar, Antep bölgesindeki son dayanak noktası olan kolej bölgesini direnek noktası haline getirmişti. Fransızlar hem Suriye'de kuvvetli olmak hem de Antep'i elinde tutmak için Antep bölgesinde işgal ettiği kolej bölgesinin, en zayıf anında direnmesini sağlayacak tedbirler almıştı. Antep savunmasının sonuna kadar bu bölgeye Milli Unsurlar, topçu ateşinin dışında müdahale edememişti. Direnek noktası şeklinde bir bölgeye taarruz yöntemi bulunuyordu ancak Milli Kuvvetlerde bunu uygulayacak muharebe yeteneği ve ateş desteği yoktu.

Fransızlar, muharebe sahası istihbarat hazırlığını iyi yapıyordu. Muharebe sahasında ihtiyaçları olacak; arazi, istihbarat, karşıt kuvvet ile bilgileri bölgeden sürekli olarak alabiliyorlardı. Antep muharebe sahası üzerinde insan istihbaratı kadar uçakları da bu maksatla kullanıyorlardı.

Fransızlar, Kasım 1920 ayında, İstanbul'dan bölgeye getirdikleri 4'üncü Fransız tümeni birlikleri ile beraber güçlerini Ermeni güçleri de dâhil olmak üzere yaklaşık 16-17 bin

civarına çıkarırken, karşılarında yalnızca 3000 kişilik Türk kuvvetleri bulunmaktaydı. Fransızlar, şehri ele geçirmek için sıklet merkezi yapmış, nizami birlikleri bölgeden uzaklaştırmış, şehri kuşatmış ancak girememişlerdi. Fransızlar muharebelerde, ne kayıp verecek kesin sonuçlu bir harekete girişmiş, ne de Urfa veya Maraş istikametini açacak şekilde bir ileri hareket yapmıştı.

Fransızlar, Aralık 1919 ayında Sivas'ta M. Kemal Paşa ile yaptıkları görüşmelerde söyledikleri gibi Suriye'ye çekilmek istiyordu ancak Yunan ileri hareketi ve müttefiklerin tepkisinden bölgede oyalayıcı bir hareket tarzı benimsemişlerdi. Yaptıkları muharebelerin hiçbiri kesin sonuçlu bir muharebe olmamıştır. Fransızlar, şehrin civarındaki Milli Kuvvetleri sadece iterek, kendisine tehdit olmayacak şekilde uzaklaştırmış, şehre de bir iki denemeden sonra kayıp vermeyi göze alamayarak, ele geçirmeye teşebbüs edememiş, şehri açlıkla teslim alma yoluna gitmişlerdi.

9 Kasım 1920 tarihinde Adana Cephesi Komutanlığı, 2'nci Kolordu Komutanlığı'na dönüştürülmüş, bölge kaynaklarıyla nizami birlikler oluşturulmuş, eğitilmiş ve Kuvayı milliye kuvvetleri ile birlikte ortak mücadele başlamıştır. 2'nci Kolordu, Fransızlarla kesin sonuçlu muharebelere girmemiş, daha çok oyalama muharebeleri yaparak, Fransız kuvvetlerini sürekli olarak taciz etmiştir. 2'nci Kolordu Komutanı, cepheye sadece karargâhı ile gelmiş, Antep açlığa teslim olduğunda eğitilmiş, muharebe tecrübesine sahip 2 tümen kadar kuvveti ile Batı Cephesini takviye görevi almıştır.

Maraş bölgesinde oluşturulan 9'uncu Tümen birlikleri Alay ve Tabur komutanları dışında hemen hemen bütün subayları yerli yedek subaylardan sağlanmış, erleri ise genellikle yöre halkından oluşturulmuştu. 5'inci Tümenin, 9'uncu Tümen gibi birlik mevcutlarının düşüklüğü ile yerel kaynaktan ikmal edilen acemi erler ile kadroların tamamlanması muharebe etkinliği açısından bir zafiyet oluşturuyordu. Bölgeden temin edilen askerler, muharebelerde ve sonrasında kolayca kendi memleketlerine dağıldığından, askerlerin bölge dışından getirilmesi önem kazanmıştı.

Şehir savunmasında, Türk Kuvvetleri oldukça iyi tahkimatla birlikte esnek bir yapıda idi. Fransız kuvvetleri hangi istikametten yaklaşırsa, diğer cephelerde asgari kuvvet bırakılarak o cephe takviye ediliyordu. Küçük etkili unsurlar çok çabuk eksik görülen noktalarda hazır bulunduruluyordu. Zırhlı araçlara çelik çekirdekli mermilerle etkili oluyorlardı.

Kolordu tarafından hazırlanan hareket planları, bazen koordinasyonu zor olmakla birlikte, başarı ile uygulandığı takdirde sonuç alıcı olmasına rağmen, mevcut kuvvetlerin muharebe yeterliliği, ateş destek ve lojistik imkân kabiliyetleri planı icra için yetersiz kalıyordu.

Kuvayı Milliye kuvvetleri, nizami birliklerle birlikte düşmana karşı kullanılmış, ancak bu sürekli olarak senkronizasyonda sorun yaratmıştı. Muharebenin sıkışık ve zor zamanlarında yerel unsurlar planlamalara yer yer uymayarak, harekâtın temposunu olumsuz etkilemiş, nizami kuvvetlerin de yerel personelden toplanmış olması bu süreci hızlandırmıştır.

Kuvayı Milliye kuvvetleri ile düzenli muharebe gereklerini yerine getirmek her zaman zor olmuştur. Bu kuvvetler ancak muharebelerin öncesinde ve esnasında baskın, pusu vb. hareketlerle etkili olabilmiş, nizami birlikler için tamamlayıcı görevlerde başarılı olmuşlardı. Kolordu ile Milli Kuvvetler arasında bir hedef birliği sağlanamamıştı.

Milli Kuvvetler açısından Akçakoyunlu-Antep arasındaki bir yolda gündüz muharebeleri, üstün muharebe gücüne sahip düşman karşısında başarı ihtimali düşük bir hareket tarzı idi. Uygulanacak hareket tarzının gece küçük unsurla yapılabilecek sızma ve baskın hareketleri şeklinde olabilirdi.

Çınarlı cephesi çatışmaları, Antep harbi açısından son derece önemlidir. Halkın direnme gücünü ve moralini simgelemekle birlikte, Fransızların zor kullanarak cepheleri yarıp, kentın içerisine girme düşüncelerini tamamen gündem dışına atmıştır.

Antep açılığa teslim olduğunda, Anadolu'da ayaklanmalar bastırılmış, Anadolu'nun kuzeyinde Kuvayı Milliye, doğusunda nizami birlikler hâkimiyeti sağlamış, güneyinde ise nizami birlikler tarafından desteklenen Kuvayı Milliye birlikleri, Fransızların planlarını bozmuştu. TBMM hükümeti, artık iç hat stratejisinin gereği olarak, en tehlikeli düşman olan Yunan kuvvetlerine karşı daha güçlü yüklenebilirdi.

Antep şehir savunması, dönemin en güçlü ordularından Fransızlara karşı, Antep halkı tarafından, nizami olmayan kuvvetler tarafından yapıldığı için önemlidir, farklıdır. Şehir halkı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti koordinatörlüğünde organize olmuş, bir harbin harekât, istihbarat, lojistik, personel ve halk unsurlarını da kapsayacak şekilde teşkilatlanmış, planlama yapmış, kendi mühimmatını yapmış ve son lokmasına kadar her aşamada kuvvetli bir direnişle Fransızları şehre sokmamıştır.

Antep savunmasında resmi rakamlara göre 6317 kişi şehit olmuştur. Şehirde muvazzaf asker yoktur. Bir askeri karargâh yoktur. Uzun süre şehir savunmasının başında kalan Özdemir bey, milis yani sivil bir savaşıdır. Bu nedenle kolordu karargâhı ile sık sık anlaşmazlık yaşamış, zaman zaman kolordunun planlarına uymamış, kendi planlarında diretmiştir.

Antep savunmasında Antep halkı; Milli Mücadele döneminde en uzun süre işgale karşı koymuş, düşmanın korkunç muharebe üstünlüğüne, her türlü yokluğa ve açılığa rağmen muharebe sahasının her yerinde elindeki kuvvetin muharebe yeterliliğini

değerlendirerek; gayrinizami harp tekniklerini, düzenli birliklerle koordineli bir şekilde ustaca kullanarak, işgale direndiği için meskûn mahal savunmalarına örnek olmuştur. Antep Halkının direnişi, Milli Mücadelenin diğer cephelerine moral ve destek verirken, Anadolu'yu işgal etmek isteyenlerin tereddütlerini artırmıştı.

Öte yandan kolorduya Heyet-i Temsiliye'nin verdiği bir hedef vardır; kolordu, Fransız ilerlemesini sınırlayarak, Orta Anadolu'yu tehdit etmesinin önüne geçecek, bölgeden temin edeceği personel ile kuvvet oluşturarak, Batı Cephesini takviye edecektir. Kolordu kendisine verilen hedefi elde etmiştir. Fransızların bölgede başarı umutları kırılmış, İşgal bölgeleri Antep ile sınırlı kalmıştır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

A. Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

BOA HR. SYS. 2542-5/9; 2542-3/24-25; 2542-9/26—28; 2542-9/26-2; 2542-5/11; 2542-4/14; 2542-2/22; 2543-4/9; 2543-4/9-12; 2543-6/32-33; 2543-1/13; 2543-7/33; 2543-2/13; 2543-5/7; 2543-2/36; 2543-4/3-4; 2543-4/4; 2543-6/23; 2543-4/30; 2544-8/1; 2544-6/3; 2544-17/12; 2544-17/23; 2544-6/16; 2544-1/12; 2544-4/8; 2544-17/24-27; 2544-15/35-36; 2544-13/4; 2544-13/10; 2544-13/1; 2555-4/96.

BOA DH. SFR. 105/9; **BOA DH. EUM. AYŞ.** 26/73.

BOA, Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri, Ankara, 1982, Belge: 34,61.

BCA. 030.10.244.649.9/2-3.

Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kol: İSH, Kutu: 255, Göm: 120, Belge: 120-2; Kutu: 626, Göm: 29, Belge: 29 – 3; Kutu: 62, Göm: 54, Belge: 54-1; Kutu: 274, Göm: 106, Belge: 106-1; Kutu: 664, Göm: 139, Belge: 139-1; Kutu: 626, Göm: 150, Belge: 150-5; Kutu: 628, Göm: 26, Belge: 26-1; Kutu: 628, Göm: 17, Belge: 17-1; Kutu: 801, Göm: 182, Belge: 182-1; Kutu: 721, Göm: 17, Belge: 17-1; Kutu: 560, Göm: 112, Belge: 112-1; Kutu: 629, Göm: 1, Belge: 1-1; Kutu: 629, Göm: 6, Belge: 6 - 1, 6 – 2; Kutu: 628, Göm: 32, Belge: 32-4; Kutu: 799, Göm: 92, Belge: 92-1; Kutu: 633, Göm: 40, Belge: 40-1; Kutu: 628, Göm: 20, Belge: 20-1; Kutu: 270, Göm: 21, Belge: 21-1; Kutu: 809, Göm: 80, Belge: 80-1; Kutu: 660, Göm: 73, Belge: 73-1; Kutu: 801, Göm: 174, Belge: 174-1; Kutu: 741, Göm: 14, Belge: 14-1; Kutu: 318, Göm: 130, Belge: 130-1; Kutu: 622, Göm: 168, Belge: 168 – 3; Kutu: 622, Göm: 175; Belge: 175 -1; Kutu: 622, Göm: 144, Belge: 144-1; Kutu: 625, Göm: 44, Belge: 44-1; Kutu: 766, Göm: 144, Belge: 144-1; Kutu: 622, Göm: 2, Belge: 2-1; Kutu: 623, Göm: 105, Belge: 105-3, 4, 5; Kutu: 629, Göm: 29, Belge: 29-2, 29-3, 29-4; Kutu: 626, Göm: 29, Belge: 29 - 5, 29 – 6; Kutu: 342, Göm: 5, Belge: 5 – 22; Kutu: 342, Göm: 5, Belge: 5 – 22; Kutu: 625, Göm: 174, Belge: 174-1; Kutu: 622, Göm: 177, Belge: 177-1; Kutu: 822, Göm: 17, Belge: 17-9.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi Kutu: 53, nr: 1113, Şefik Özdemir Dosyası, Kısa Haltercümesi.

UK.NA.CAB/24/95, Cabinet, s.1-32.

B. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Atatürk'ün Bütün Eserleri c.1, Kaynak Yay., İstanbul, 2003.

Atatürk'ün Bütün Eserleri c.2, Kaynak Yay., İstanbul, 2003.

Atatürk'ün Bütün Eserleri c.3, Kaynak Yay., İstanbul, 2003.

Atatürk'ün Bütün Eserleri c.5, Kaynak Yay., İstanbul, 2001.

Atatürk'ün Bütün Eserleri c.6, Kaynak Yay., İstanbul, 2002.

Atatürk'ün Bütün Eserleri c.9, Kaynak Yay., İstanbul, 2002.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1927 Nutuk I, c.19, Kaynak Yay., İstanbul, 2011.

Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürk'ün Not Defterleri-IV**, Gnkur. Yay., Ankara, 2005.

Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürk'ün Not Defterleri-V**, Gnkur. Yay., Ankara, 2005.

Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürk'ün Not Defterleri-VI**, Gnkur. Yay., Ankara, 2005.

C. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi(HTVD):

Sayı 14, Belge 358-360; **Sayı 15**, Belge 382-383, 385, 401, 402; **Sayı 16**, Belge No; 415/a; **Sayı 17**, Belge 401, 431-432; **Sayı: 20**, Belge 512,513, 514, 515, 516, 517, 518.

D. Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD),

Sayı 120, Belge: 1, 5, 6, EK 3; **Sayı 26/77**, Belge 1686; **Sayı 104**, Belge 2918, 2920, 2921, 2923, 2931.

E. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 26, 56.

F. TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Gizli Celse Zabıtları I, Ankara, 1920.

2. Askeri Talimnameler, Yönergeler ve Kitapçıklar

KKK, KKT 7-8B, Piyade Manga ve Takımı(Tasnif Dışı), K.K. Basımevi, Ankara, 2016.

FM 3-96 Brigade Combat Team, Headquarters Department of the Army, Washington, DC, 2015.

FM 3-0 Operations, Headquarters Department of The Army, USA, Washington DC, 2011.

FM 3-21.10 (FM 7-10) The Infantry Rifle Company, Headquarters department of army, Washington DC, 2018.

FM 3-06.11 Combined Arms Operations In Urban Terrain, Headquarters, Department Of The Army, Washington DC, 2002.

Mevzi Muharebelerine Dair Tecrübeler, Matbaa-ı Askeriye, İstanbul, 1332.

Mehmet Faik, Kaymakam, Yaveran-ı Hazret-i Şehriyarından ve Mekteb-i Harbiye-i Şahane Süvari Muallimi, **Harekât-ı Sagire-i Askeriye**, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası, 1305-1307.

Yeni Alman Piyade Talimnamesi, Çev.: Mülazım Evvel Ahmet Refik, İslam ve Askeri Kütüphanesi, İstanbul, 1325.

Piyade Kıtaat-ı Sagiresinin Gece Harekâtı, (Yeni Seferi Nizamnamesine göre tadilen tercüme edilmiştir.) Edep Matbaası, Dersaadet, 1327.

İleri Karakol Hidematı, Mülazım Evvel Kazım Bey, Matbaa-yı Arşak Aruyan, Dersaadet, 1327.

Süvari Talimi Nizamnamesi, Matbaa-ı Askeriye, İstanbul, 1328.

Harpte Kıtaat-ı Cesimenin Sevk ve İdaresi, Harb-i Umumi Tecaribine Müstenid Eser-i Resmîye-yi Ecnebi Külliyyatı, Çev.:Mirliva Mahmut, Askeri Matbaa, Dersaadet, 1338.

Piyade Talimnamesi, Matbaa-ı Askeriye, İstanbul, 1328.

Piyade Talimnamesi, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1330.

Sahra Tahkimatına Dair Tecaribi Harbiye 1331- Sahra İstihkâm Talimnamesi, Kavaid-i Esasiye-i Umumiye,

Piyade Talimname-i Hümayunu, Matbaa-ı Askeriye, İstanbul, 1310.

Her Sınıfa Mahsus Mevzii Harbi Talimnameleri, (Mevzii Harbinde Taarruz), Almandan Çev.:Erkan-ı Harp Binbaşı Tevfik, Matbaa-yı Liva, Eskişehir, 1337.

Piyade Muharebesi, Almandan Çev.:Mülazım Ahmet Refik, 1319.

3. TEZLER

Çanlı, Mehmet, **Millî Mücadele’de Uygulanan Askerî Strateji**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara, 2019.

Çıtak, Celal, **Sir Mark Sykes Hayatı ve Ortadoğu'daki İngiliz Politikasının Şekillenmesindeki Rolü** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1997.

İnce, Halil İbrahim, **Milli Mücadele'de Kilis**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2004.

Kesici, Ökkeş, **Kilis Yöresinin Coğrafyası**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kilis Kültür Derneği Genel Yayınları no:12, Araştırma Dizisi-1, Kilis 1994.

Kütükçü, Murat, **Selahattin Adil Paşa (1882-1961)**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2012.

Uzun, Erol, **Savaş Alanları Turizmi Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme: Antep Savunması Örneği**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2014.

4. KİTAPLAR

Abadie, Maurice, **Türk Verdun'ü Gaziantep: Antep'in Dört Muhasarası**, G.antepe Kültür Derneği Yay. sy. 14, Gaziantep, 1959.

Adamov, Evgenii Aleksandrovich, **Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinde Anadolu'nun Taksimi Planı**, Çev.: Kurmay Yarbay Babaeski Hüseyin Rahmi, Belge Yay. 4., İstanbul, 1972.

Adivar, Halide Edib, **A Turkish Ordeal**, New York: The Century Company, 1928.

Adil Paşa, Selâhattin, **Hayat Mücadeleleri / Selâhattin Adil Paşa'nın Hatıraları**, Zafer Matbaası, İstanbul, 1982.

Akad, Mehmet Tanju, **Gayrinizami Savaş**, Kastaş Yay., Ankara, 2015.

Akbıyık, Yaşar, **Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, ATAM Yay., Ankara, 1990.

Akbulut, Dursun Ali, **Albayrak olayı**, Erzurum, 1991.

Akçura, Yusuf, **Şark meselesine dair**, Hazırlayan, Erol Kılınc, Ötüken Yay., İstanbul, 2016.

Akgöl, Eyüb Sabri, **Esaret Hâtıraları, Bir Esirin Hatıraları, Gaziantep'te İngiliz Tecavüzü Başlangıcı ve Türk Üserâsına Zulüm ve İşkenceler**, Haz.: Nejat Sefercioğlu, İstanbul, 1978.

Akmeşe, Handan Nazir, **The Birth of Modern Turkey: The Ottoman Military and the March to World War I**, Londra: LB.Tauris, 2005.

Akşin, Abdülâhat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, c.I, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevi, 1964.

Akşin, Sina, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge yay., Ankara, 2011.

Aktaş, Refik Necdet, **Atatürk Kurtuluş'un Savaşına Nasıl Hazırlandı**, Varlık Yay. 1973.

Andrea, **Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı**, Çev.: Miralay Kadri, Haz.: Erdal Açıkses, Fırat Üniversitesi Yay. Elazığ, 2010.

Aralov, S.İ., **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**, Birey ve Toplum Yay., 2.Bas., İstanbul, 1985.

Armaoğlu, Fahir, **Siyasi Tarih (1789-1919)**, TTK, Ankara, 1997.

..... **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yay. Ankara 1992.

Armstrong, H.C., **Bozkurt**, Arba Yay., İstanbul, 1996.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Der.: Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XV. Basım, İstanbul, 2013.

Askeri Coğrafya, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1987.

Atatürk, Kemal, **Nutuk III Vesikalar**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1969.

Atatürk, M. K., **Nutuk (1919-1927)**, Haz.: Zeynep Korkmaz, ATAM Yay., Ankara, 2005.

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, c.2, TTK, Yay., 4.Bas., Ankara, 1999.

Atatürk, M.Kemal, **Söylev (Nutuk) Cilt: II**, TDK, Ankara, 1978.

Atatürk, **Nutuk**, Haz. E.S.Yalçın Ankara, 2009.

Atatürk, **Nutuk, Cilt:1**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Yayına Haz. Ali Sevim, Vd., ATAM Yay., Ankara, 2006.

....., **Tek Adam, Mustafa Kemal, 1881-1919, C. 1**, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul, 1991.

- Aytekin, Halil, **Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu Kampı**, TTK Yay., Ankara 2000.
- Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, TTK, Ankara, 1988.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet, **Nükte ve Fıkralarıyla Atatürk, c.2**, İstanbul, 1967.
- Barr, James, **Kırmızı Çizgi, Paylaşılmayan Toprakların Yakın Tarihi**, Çev.: Ekin Can Göksoy, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2016.
- Bayaz, Hüseyin, **Antep Savunması Günlüğü**, İstanbul, 1994.
- Baykal, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, TTK Yay., Ankara, 1974.
- Baytok, Taner, **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970.
- Bayur, Hikmet, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası**, Ankara, 1973.
-, **Türk İnkılabı Tarihi**, c. III, Ks. II, TTK, Ankara, 1991.
-, **Atatürk: Hayatı ve Eseri, I. Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar**, Güven Basımevi, Ankara, 1963.
-, **XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri**, TTK Basımevi, Ankara, 1989.
- Belen, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, 2. Baskı, Ankara 1983.
-, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1967.
- Mechin, Benoit, **Kurt ve Pars**, Kum Saati Yay., İstanbul, 2001.
-, **Mustafa Kemal**, Bilgi Yay., Ankara, 1997.
- Berce, Yves-Marie, **Modern Avrupa'da Ayaklanmalar ve Devrimler**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Bircan, Osman, **Fotoğraflarla Atatürk'ün Yaşamı**, Birinci Baskı, Se & Pa Yay., Ankara, 1996.
- Birdoğan, Nejat, **Köroğlu Bir Toplumsal Direniş Destanı**, Kaynak Yay., İstanbul, 1996.
- Bloch, Marc, **Feodal Toplum**, Doğu Batı Yay., İstanbul, 2005.

Borak, Sadi, **Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Ve Demeç, Yazışma ve Söyleşileri**, Kaynak Yay., 2.Bas., İstanbul,1997.

Bozgeyik, Burhan, **Her Yönüyle Gaziantep**, Gaziantep Şehitkâmil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları Nu.4, Gaziantep 1996.

Cebesoy, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953.

....., **Bilinmeyen Hatıralar, Kuvâ-yı Milliye'nin İcüzü**, Temel Yay., İstanbul, 2011.

....., **1907'de Misak-ı Millî**, Yay. haz.: Faruk Sükan, Cemal Kutay, Acar Matbaacılık Yay., İstanbul, 1989.

Cem, İsmail, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi 12. Baskı**, Cem Yay., İstanbul, 1995.

Christopher, M. Andrew, **The Climax of French Imperial Expansion: 1914 -1924**, Stanford University Press, 1981.

Clausewitz, Carl Von, **Savaş Üzerine**, Çev. H. Fahri Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul,1999.

Cleveland, William L. , **A History of the Modern Middle East**, Oxford, 1999.

Criss, Bilge, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Y., 3.Bas., İstanbul, 2000.

Çavdar, Tevfik, **Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu**, İstanbul, 1970.

Çay, Abdülhaluk M., Kalafat, Yaşar, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Hareketleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1990.

Çekiç, Orhan, **İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Kurtuluş Savaşı Belgeseli 1917-1920**, Or Yay., İstanbul, 2001.

Çelik, Kemal, **Mut Müdafaa-İ Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadelede Mut**, ATAM Yay., Ankara, 2001.

....., **Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, TTK, Ankara,1999.

Çolakoğlu, Şinasi, **Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası 1918-1921-1930**, Feryal Matbaacılık, Ankara, 1991.

....., Şinasi, **GAP'ın İki İli Kilis-Gaziantep**, Ankara 2000.

Dai, Adil, **Olaylarla Gaziantep Savaşı**, Gaziyurt Matbaası Basımı, Gaziantep, 1992.

- Dedeoğlu, Ömer, **Mustafa Kemal'in Gizli Oturum Konuşmaları 1920-1923**, Kastaş Yay., 2008.
- Enç, Mitat **Selâmlık Sohbetleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 2007.
- Ener, Suat, **Türk İstiklal Harbinin Ana Hatları**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1938.
- Ener, Kasım, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Yayınları, 1970.
- Erikan, Celal, **Komutan Atatürk**, TTK Yay., Ankara 1964.
- Evans, Laurence, **Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)**, Çev. Tefvik Alanay, Milliyet Yay. 1972.
- Fromkin, David, **Barışa Son Veren Barış, Modern Orta Doğu Nasıl Yaratıldı? 1814-1922**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, 1993.
- Gawrych, George W., **Genç Atatürk Osmanlı Zabitinden Turk Devlet Adamına**, Çev.: Gül Çağalı, Güven Doğan, Egmont Yay., İstanbul, 2014.
- General Kalvzovic, **İdare-İ Harbe Dair Kavaid-İ Esasiye**, çev. Ahmed Refik, 1316/1899.
- Goloğlu, Mahmut, **Erzurum Kongresi**, Nüve Matbaası, Ankara, 1968.
- Goltz, Colmar Von Der, **Millet-i müsellaha: Asrımız usul ve ahval-i askeriyesi**, çev. Ahmed Tahir, Kostantiniye: Matbaa-i Ebuzziya, 1888.
- Government Printing Office, **Peace Treaties: Various Treaties and agreements between The allied and associated Powers**, Washington, 1921.
- Gökbilgin, M.Tayyip **Milli Mücadele Başlarken**, T.C. İş Bankası Yay., İstanbul, 2011.
- Gömeç, Sadettin, **Millî Mücadele'de Gaziantep**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.
- Görgülü, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya Ve İstiklal Harbi**, TTK Yay., Ankara, 2014.
- Gronau, Dietrich, **Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyetin Doğuşu**, Altın Kitapları, 2.Bas., İstanbul,1994.
- Güngör, Birol, **Antep Harbi**, Eren Yay., İstanbul, 2004.

Güztoklusu, Murat, **Elcezire Federasyonu ve Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvva-ı Milliyesi**, Barış Kitap, Ankara, 2013.

Halacoğlu, Yusuf, **Ermeni Tehciri**, Babiali KültürYay., Ankara, 2015.

Hanioğlu, M. Şükrü, **Atatürk: An Intellectual Biography**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011.

Hart, B. H. Liddell, **Strateji, Dolaylı Tutum**, Çev.: Selma Koçak, Doruk Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2003.

Hatipoğlu, Süleyman, **Türk Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)**, ATAM Yay., Ankara, 2001.

....., **Atatürk'te Kuva-yı Milliye ve Misak-ı Milli Fikrinin Şekillenmesi-Misak-ı Milli'nin Yıldönümünde İskenderun ve Çevresi**, ATAM Yay., Ankara, 2001.

Helmreich, Paul C., **Sevr Entrikaları Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi(From Paris to Sevres)**, Çev., Şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.

Her Yönüyle Atatürk, Haz.: Avni Altınar, Bakış Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul, 1961.

Howard, Harry N., **The Partition of Turkey**, Norman University of Oklahoma Press, 1931.

Hurewitz, J. C., **The Middle East and North Africa in World Politics**, Yale University Press; 2 edition, 1979.

İlgar, İhsan, **Mütarekede yerli ve yabancı basın**, istanbul, 1979.

İşık, Mehmet, **Her Yönüyle Atatürk**, Yakamoz Yay., İstanbul, 2010.

İlhan Suat, **Harp Yönetimi ve Atatürk**, TTK, Ankara, 1987.

Jaeschke, Gotthard, **Türk İnkılabı Tarihi Kronolojisi 1918-1923**, C.I, Çev. Recep Aksu, İstanbul, 1939.

....., **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev.: Cemal Köprülü, Ankara, 1991.

Kandemir, Feridun, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri İle Rauf Orbay**, Sinan Matbaası, İstanbul,1965.

Karabekir, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, C. 1, Türkiye Yay. İstanbul, 1960.

-, **Osmanlı Tarihi**, c.VI,3. Böl., TTK, Ankara, 1983.
- Karslı, Özgür, **Devrimci Teşkilatçı Mustafa Kemal**, Ulak Yay., İstanbul, 2018.
- Keegan, John **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev.: Selma Koçak, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Kemal, Mustafa, **Zabit ve Kumandan ile Hasb-ı Hâl**, ATASE Yay., 2010.
- Kemal, Gazi M., **Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik**, Vesika 16, Ankara, 1927.
- Kent, Marian, **Osmanlı Devleti'nin Sonu ve Büyük Güçler**, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Tarih, İstanbul, 2013.
- Kılıç Ali, **Hatıralarını Anlatıyor**, İstanbul, 1955.
- Kılınçkaya, M. Derviş, **Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye**, ATAM Yay., Ankara, 2008.
- Kinross, Lord, **Atatürk**, Altın Kitaplar, 12. Bas., İstanbul, 1994.
- Klyashorny, S. G. - Sultanov, T. İ., **Türk'ün Üçbin Yılı**, Selenge Yay., İstanbul, 2003.
- Kocabaş, Süleyman, **Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, İstanbul, 1989.
-, **Tarihte Türkler ve Almanlar**, İstanbul. 1988.
- Kocatürk, Utkan, **Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, T.C. İş Bankası Yay., 1999.
- Kurat, Yuluğ Tekin, **Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması**, Ankara, 1986.
- Kurtuluş savaşında İçel**, Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi Yay., İstanbul, 1971.
- Kuruca, Osman Bilge, **Atatürk ve Gerilla Savaşı**, Kaynak Yay., İstanbul, 2014.
- Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü**, ATASE Yay., Ankara, 2012.
- Kürkçüoğlu, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri**, Ankara, 1978.
-, **Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi(1908- 1914)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. Ankara, 1982.
- Larcher, M., **La Guerre Turque Dans la Guerre Mondial**, Ak. A. M.Şamsutdinov, **Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.

Lawrence, Thomas Edward, **Bilgeliğin Yedi Sütunu / Çölde İsyân**, Chiviyazıları Yay., 1922.

Lee, Stephen J., **Avrupa Tarihinden kesitler 1494-1789, C.I.**, 4. Baskı, Dost Yay., Ankara, 2012.

Longrigg, Stephen Hemsley, **The Geograpy of the Middle East**, Library of Congress, Catalog Number 039943, Printed in the U S, 2008.

Mango, Andrew, **Atatürk: The Biography of the Founder of Modern Turkey**, Woodstock, NY: Overlook Press, 1999.

Mcneill, William H., **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Yay., Ankara, 1994.

Mccarthy, Justin, **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge Umar, İnkılap Yay., İstanbul, 1998.

Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını, Haz.: Orhan Karataş, Zekai Güner, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1990.

..... **Musul ve Kerkük ile ilgili Arşiv Belgeleri**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay., İstanbul, 1993.

Nureddin, Lohanlızade Mustafa, **Gaziantep Müdafaası**, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları, Sayı 61, Gaziantep 1974.

Olçay, Osman, **Sevres Andlaşmasına Doğru**, Ankara, AÜSBF Yay., 1981.

Onar, Mustafa, **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995.

....., **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları II**, Belge Nu.:917, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

Ortaylı, İlber, **İkinci Abdülhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nde Alman Nüfuzu**, AÜSBF Yay., Ankara, 1981.

Öke, Mim Kemal, **Ermeni Sorunu 1914-1923**, TTK, Ankara, 1991.

Ökte, Ertuğrul Zekaî, **Ben Bir Türk'üm**, Tarihi Araştırma dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yay., İstanbul, 1995.

Öngeoğlu, Abdurrahman, Cihan Duru, Kemal Turan, **Atatürk Dönemi Maliye Politikası**, c.1, Ankara, 1982.

Özçelik, İsmail, **Milli Mücadelede Güney Cephesi Urfa**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.

....., **Milli Mücadelede Anadolu Basınında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa) 1919-1921**, ATAM Yay., Ankara, 2005.

Özgül, M. Cemil, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki çalışmaları**, Ankara, TTK, 1998.

Özkaya, Yücel, **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın**, 2 cilt, Cumhuriyet, İstanbul, 2001.

....., **İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler**, **ATAM Yay., Ankara, 2011.**

Öztoprak, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Mayıs 1919-Temmuz 1921**, T.C. İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1981.

Öztürk, Ayhan, **Milli Mücadele'de Gaziantep**, Geçit Yay., Kayseri, 1994.

Özyüksel, Murat **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, Arba Yayınları, 20 Tarih/Anı Dizisi:3, İstanbul, 1988.

Pamuk, Bilgehan, **Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması**, IQ Yay., İstanbul, 2009.

Saral, Ahmet Hulki, **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi, C. IV**, Ankara, 1966.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. II, Ankara, 1984.

Selek, Selahattin, **Milli Mücadele**, C.I, 2.Baskı, 1982.

Solmaz, Mehmet, **Karayılan**, Gaziantep, 1963.

....., **Gaziantep' in Adaşı ve Fahri Hemşerisi: Atatürk Gaziantep'te**, Gaziantep, 2002.

Sonyel, Salâhi R. , **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika 1 C. I.**, TTK, Ankara 2014.

Sökmen, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar**, Ankara, 1978.

Stoddard, Philip Hendrick, **Teşkilât-ı Mahsusa**, Yarın Yay., İstanbul, 2014.

Şapolyo, Enver Behnan, **Kemâl Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi**, Rafet Zaimler Yay., Ankara, 1958.

....., **Kuvâ-yı Milliye Tarihi**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1957.

Şimşir, Bilal, **İngiliz Gizli Belgelerinden Atatürk II**, Ankara, 1973-79, Nu.40.

- Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, MEB Yay, Ankara, 1977.
- Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif, **Ordu ve Politika**, Bedir Yay., İstanbul, 1967.
- Tibi, Bessam, **Arap Milliyetçiliği**, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yay. İstanbul 1998.
- Tolon, Ahmet Hurşit, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol**, ATAM Yay., Ankara, 2006.
- Toprak, Zafer, **Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918)**, Yurt Yay., Ankara,1982.
- Toptaş, Ergüder, **Gerilla Kontrgerilla Savaşı: Temel Strateji ve Teknikler**, Haz.: M. Murat Taşar, İstanbul, Kripto Yayıncılık, 2015.
- Toynbee, Arnold J., **The Western Question in Greece and Turkey**, Londra: Constable and Company, 1923.
- Turan, Oğuz, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler**, Belge Yay.,İstanbul, 1986.
- Genelkurmay Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, ATASE Yay., Genkur. Basımevi, Ankara, 1999.
- Türk İstiklal Harbi, IV'üncü Cilt Güney Cephesi, İngiliz ve Fransızların Güney - Doğu Anadolu'yu İşgal Etmeleri, Milli Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz Harekâtı**, ATASE Yay., Ankara, 1966, 2009.
- Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Ks. 1**, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yay., Ankara Ankara, 1994.
- Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım**, ATASE Yay., Ankara 1999.
- Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 3'ncü Kısım**, ATASE Yay., Ankara 1999.
- Türk İstiklal Harbi, III'ncü Cilt Doğu Cephesi (1919 - 1921)**, ATASE Yay., Ankara, 1995.
- Türkmen, Zekeriya, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması**, TTK Yay., Ankara, 2001.
- Türsan, Nurettin, **Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi**, Gnkur. Basımevi Ankara,1983.
- Uğuroğ, Barlas, **Gaziantep Basın Tarihi 100. Yıl**, İstanbul 1972.
-, **Gaziantep'in Yakın Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, 2006.
- Ulusoy, Mümtaz, **İstiklal Harbinde 2'nci Kolordu**, ATASE Yay, Ankara, 2006.

Umar, Ömer Osman, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Ankara, 2004.

Us, Asım, **Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri**, Hatıra Notlarından akt. Sadi Borak, Kaynak Yay., İstanbul, 1997.

Ünler, Ali Nadi, **Türk'ün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması**, Kardeşler Matbaacılık, İstanbul 1969.

Üzel, Sahir, **Gaziantep Savaşının İçyüzü**, Ankara, 1952.

Westermann William Linn, **"The Armenian Problem and the Distruption of Turkey," What really Happened at Paris**, editör Edward M. House, Charles Scribner's Sons, New York, 1921.

Yakar, Halil İbrahim, Pusat, Ü. Gülsüm Yaprak, **Gaziantep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2015.

....., **Ayıntap Etraf-I Şehir Cepheler Kumandanlığı Tahrirat, Telgraf, Telefon, Tamim Defteri**, G.Antep Şehitkamil Belediyesi, G.Antep, 2015.

....., **Antep Savunması, Heyet-i Merkeziye Muhabere Defteri**, G.antep Şehitkamil Belediyesi, Gaziantep, 2017.

....., **Antep Savunması, Hatıralar-Belgeler**, G.Antep Büyükşehir Belediyesi Yay. Ankara, 2015.

....., **Antep Savunması Askeri İaşe Defterleri**, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi Gaziantep, 2014.

....., **Antep Savunması İaşe Satınalma Defteri**, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi, Gaziantep, 2017.

Yavuz, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk - Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, TTK, Ankara, 1994.

Yetkin, Hulusi, **Gaziantep Savaşı Hatıralarından Derlemeler**, Gaziantep, 1962.

....., **Gaziantep tarihi ve davaları**, Gaziantep, 1968.

Yıldırım, Hüsamettin, **Ermeni iddiaları ve Gerçekler**, Sistem Ofset Yay., Ankara 2000.

Zürcher, Erik Jan **Milli Mücadelede İttihatçılık**, İletişim Yay., İstanbul, 2016.

5. MAKALELER VE BİLDİRİLER

Altınay, Ahmet Refik, "Türkiye'de Katolik Propagandası", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, 1925, Sayı: 5, s. 264.

Büyükoğlu, Yaşar, "Antep Savunmasında Karayılanın Faaliyetleri", **Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep**, Gaziantep 1999, s.7-15.

Çanlı, Mehmet, "İşgal Dönemi Suriyede Fransızların Askeri Durumu İle İlgili Türk Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Dairesinin Hazırladığı Rapor Üzerine Bir Değerlendirme (1920-1924)", Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, **19 Mayıs'ın 100. Yıldönümünde Atatürk ve Türk İstiklâli Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı**, Ankara, 2019, s. 729-740.

Efe, Aydın, "Bir Albayın Hatıraları", **Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi(TAED) 53**, Erzurum, 2015.

Güner, Zekai, "Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri", **Zonguldak kara elmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. III, sy.6, Zonguldak 2007, s.58.

Gürsel, Ali, "Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Savunması ve Şahinbey", **Asia Minor Studies**, Cilt:1 Sayı:1 Ocak 2013.

Işıltan, Fikret, "Suriye", **İslam Ansiklopedisi**, MEB Yay., İstanbul 1993.

Kalelioğlu, Ejder, "Gaziantep Yöresi'nin Fiziki Coğrafyası", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, (3-4), 1971, s.139-204, s. 140-146.

..... "Gaziantep Platosu ve Çevresinin İklimi", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, (1), 1966, s. 297-320, s. 297.

Kemal, Cemal, "Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal", **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi TİTE Yayınları, Sayı 51, Bahar 2013, s. 627.

Keser, Ulvi, "Doğu Lejyonu ve Güney Bölgesindeki Ermeni Faaliyetleri", **Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı**, Yay. Haz.: Erdem Ünlen, Vd., ATAM Yay., Ankara, 2015, s.84-125.

Kop,Yaşar, "Tarihi Seyir ve Eğitimsel Bazda 1915 Ermeni Olaylarına İlişkin Literatür Üzerine Genel Bir Analiz", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi** Cilt 5, Sayı 15, 2016, s.121-131.

Okur, Mehmet, “Suriye, Filistin Ve Irak’ın Paylaşılmasına Dair İngiltere Dışişleri Bakanı Mr. Balfour’un Bir Memorandumu”, **Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler 2013 Gaziantep**, Yay. Haz.: Erdem Ünlen, Vd., ATAM Yay., Ankara 2015, s.479-497.

Özgül, Cemil, “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 28, c.10, Mart 1994.

Öztürk, Ayhan, “Millî Mücadelede Gaziantep”, **Türkler XV**, Ankara, 2002, s.57.

Rose, J. Holland, “Büyük Britanya ve Doğu Sorunu” Çev.: Taner Bulut, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25 (2012-Güz/Autumn)**, s. 245-255.

Sakin, A. Serdar “Misak-ı Millî’nin Hazırlanışı ve İlânıyla İlgili Görüşler”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 13, 2002, s.313-330.

Semiz, Yaşar, “Millî Mücadele’de Gaziantep”, **Gaziantep Tarihi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu (25-26 Eylül 1987)**, Gaziantep 1987, s.42.

Sonyel, Salahi R., “Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız”, **Bellekten**, C.XLV/I, sy. 177, Ankara, 1981, s.331.

..... “Albay T.E. Lawrence, Haşimi Araplarını, Osmanlı İmparatorluğuna Karşı Ayaklanmaları İçin Nasıl Aldattı”, **Bellekten**, Cilt. LI, Sayı 199, s.235.

Süslü, Azmi, “Osmanlı mülkünü paylaşım planları üzerine düşünceler (Gizli Antlaşmalar 1914-1921)”, **İslami Araş. Dergisi**, c.12, sayı. 3-4, 1999, s.297-301.

Şahingöz, Mehmet, “Millî Mücadele’de Protesto ve Mitingler”, **Türkler**, C. XV, Ankara 2002. s. 733.

Şavkıllı, Cengiz “Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Antep Milletvekili Mehmet Ali Cenani Bey ve Faaliyetleri”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), 2008, s.405-425.

Rafık, Abdülkerim, “Türkiye-Suriye İlişkileri”, Çev: Sebahattin Samur, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, s. 88, İstanbul, Şubat, 1994.

Türksan, Nurettin, “Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Stratejisi” **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri III**, Ankara,1983, s.28.

Uğur, Erol, "Von Der Goltz Paşa'nın 1883-1895 Yılları arasında Türkiye'deki Hizmetleri", **20.Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983, s. 21-22, 24-25.

..... "Milli Mücadele'de Güney Bölgesinde Fransızlara Karşı Türk-Arap İşbirliği" **Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı**, Yay. Haz.: Erdem Ünlen, Vd., Atam Yay., Ankara, 2015, s.815-840.

Ünler, Ali Nadi, "G.antep Müdafaası", **G.antep Halkevi Broşürü**, G.antep, 1935, s.101.

Yetkin, Hulusi, "Gaziantep Savunması ve Ermeniler", **Şahinbey Semineri Bildiri Kitabı**, Gaziantep, 1985, s. 52.

....., "Gaziantep Harbini İdare Eden Teşkilatımız", **Gaziantep Kültür, Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı 3, Gaziantep 1958.

....., "Gaziantep İli'nin Coğrafi Durumu", **Gaziantep Kültür Dergisi**, 11(129), Eylül 1968, s. 200.

Yücekök, Ahmet, "Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı Devleti 1838 Ticaret Sözleşmeleri", **SBFD C. XXIII, sayı 1-2**, 1968, s. 115 vd.

6. GAZETELER

Minber 16 (17Teşrin-i Sani 1918), "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat,"

Janvier, 1921, No: 188.

İrade-i Milliye Gazetesi, 27 Ekim 1919, sy.9.

İrade-i Milliye Gazetesi, 11 Kasım 1919.sy.2, s.11.

İrade-i Milliye Gazetesi, 24 Kasım 1919, sy.13, s.2.

İrade-i Milliye Gazetesi, 1 Aralık: 1919, Sy. 14, s.2.

İrade-i Milliye Gazetesi, 21 Nisan 1920, sy.38, s.4.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 11 Şubat 1920, Sy.8,s.2.

7. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

https://tr.wikipedia.org/wiki/Anti-L%C3%BCbnan_Da%C4%9Flar%C4%B1,
Erişim Tarihi:- 19 Mayıs 2020.

<https://www.internethaber.com/dabik-nerede-neden-onemli-en-stratejik-nokta-1723124h.htm>, Erişim Tarihi: 05 Mart 2020. <https://mercidabik-nerede.nedir.org/>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2020.

Gaziantep Kent Arşivi (Aintab Data 6) https://www.facebook.com/groups/522854911207092/?multi_permalinks, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020.

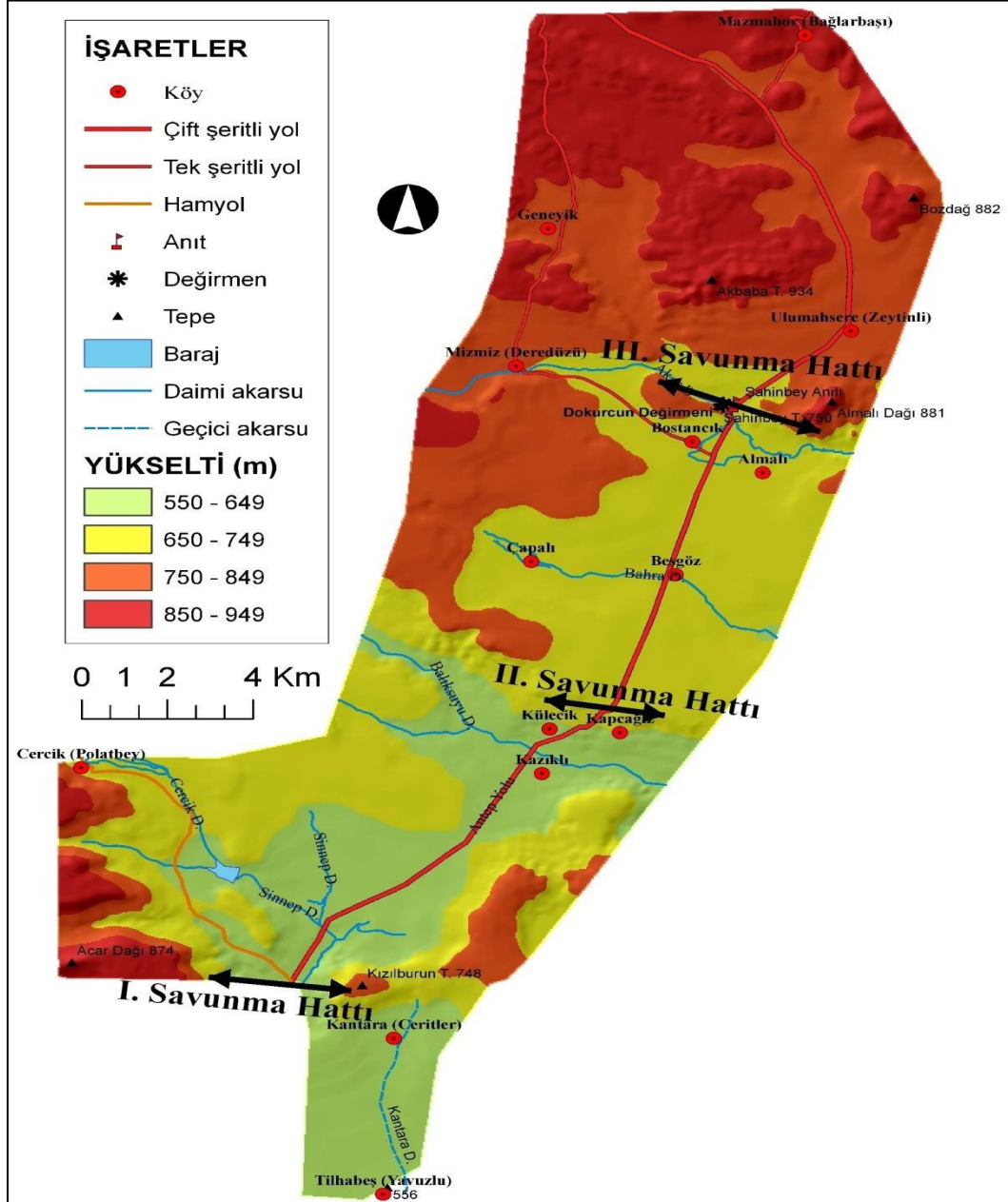
militaryfactory.com/smallarms/deta, Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2019.

https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/cevdet_sunay/, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020.

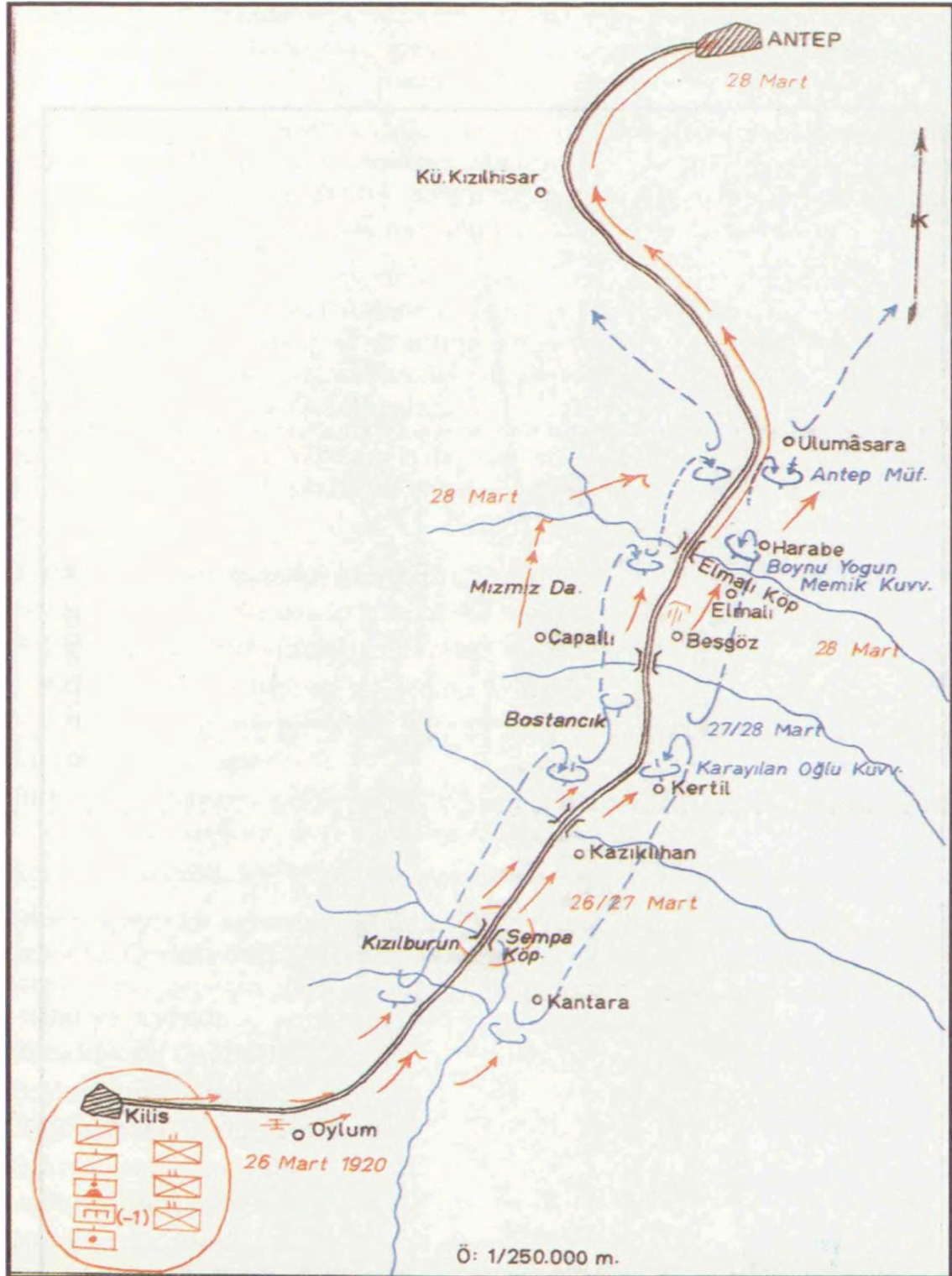
https://tr.wikipedia.org/wiki/Verdun_Muharebesi, Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2020.

EKLER

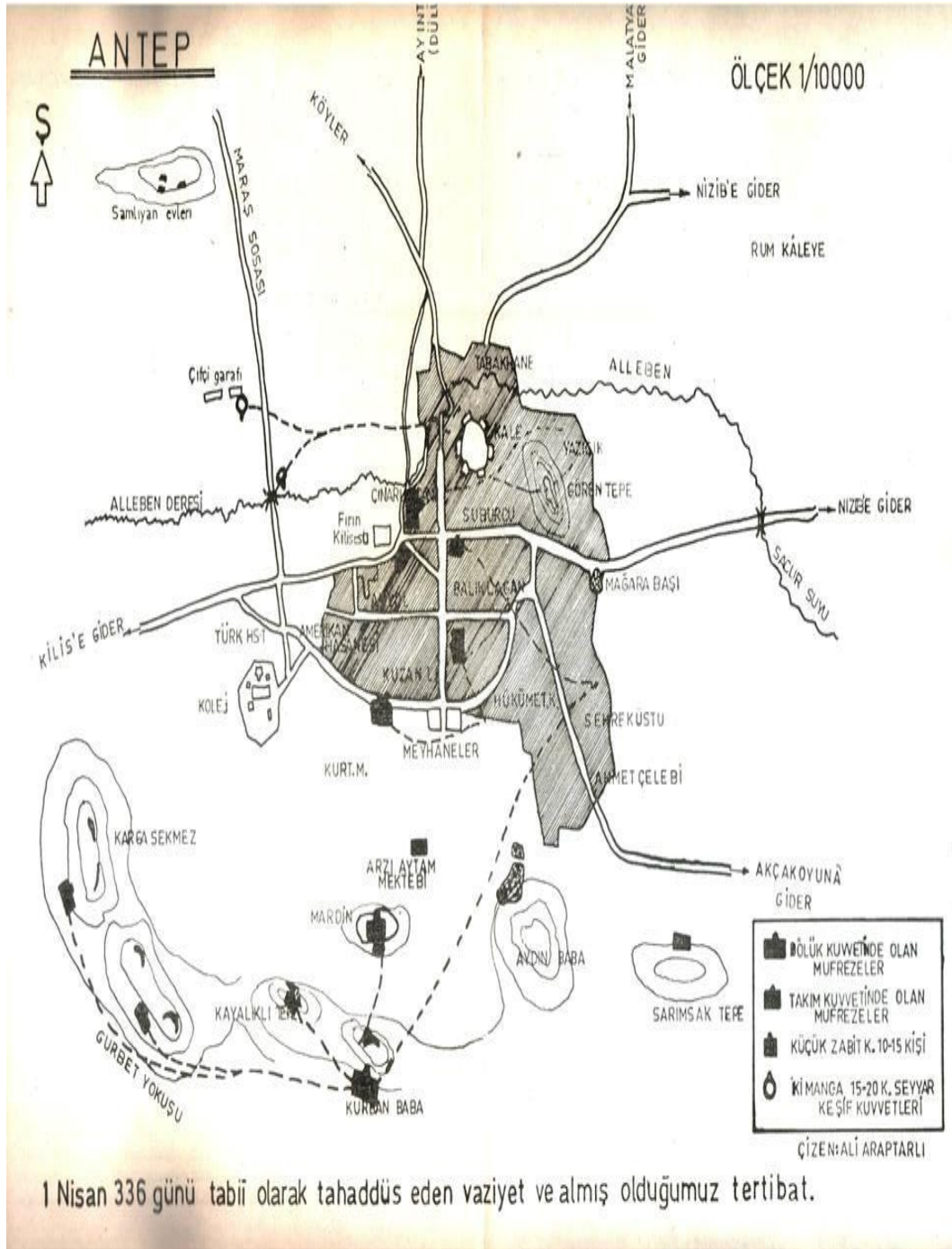
Kroki-1:Kilis-Antep Yolu Üzerinde Savaşlara Sahne Olduğu Tespit Edilen Yerler

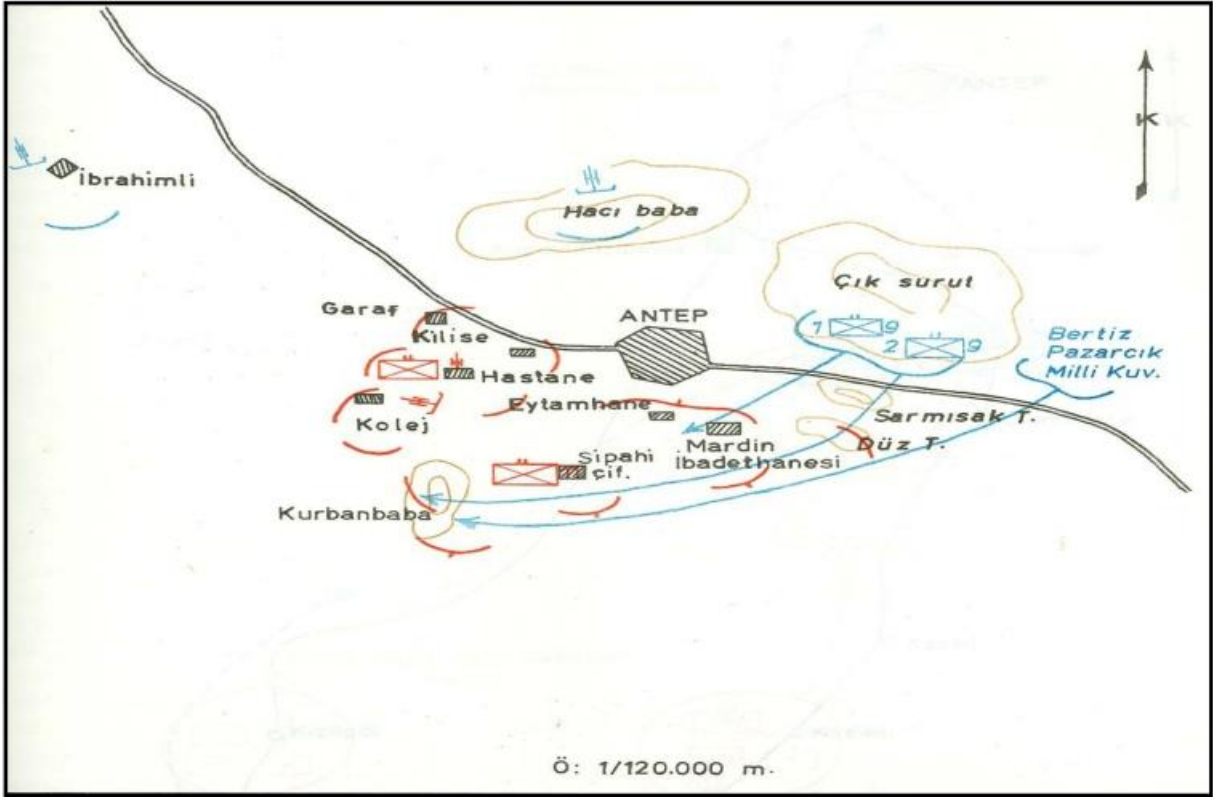
Kroki-2: Kilis-Antep Yolu Muharebeleri

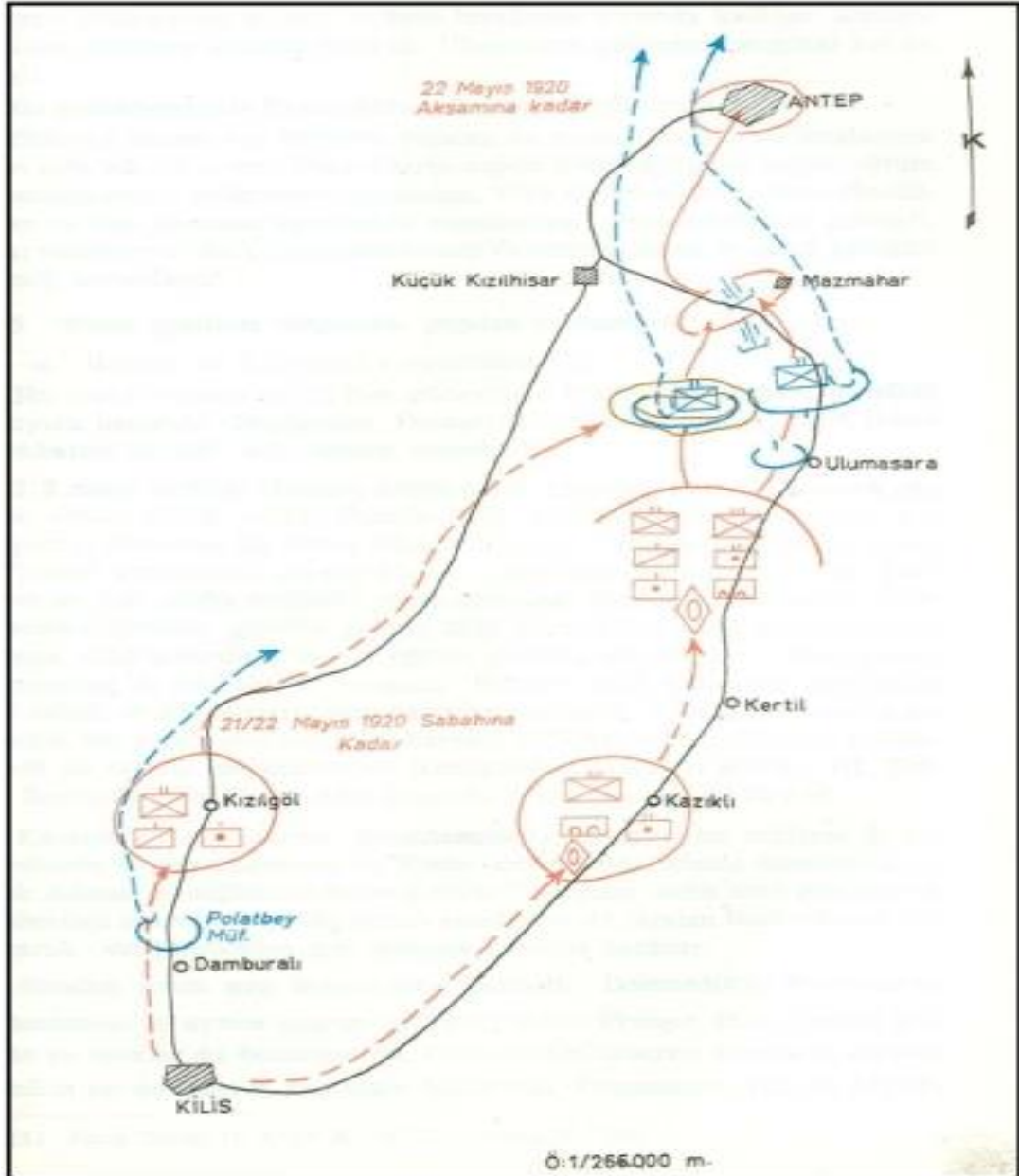
Kroki-3: Antep Şehir Kroki

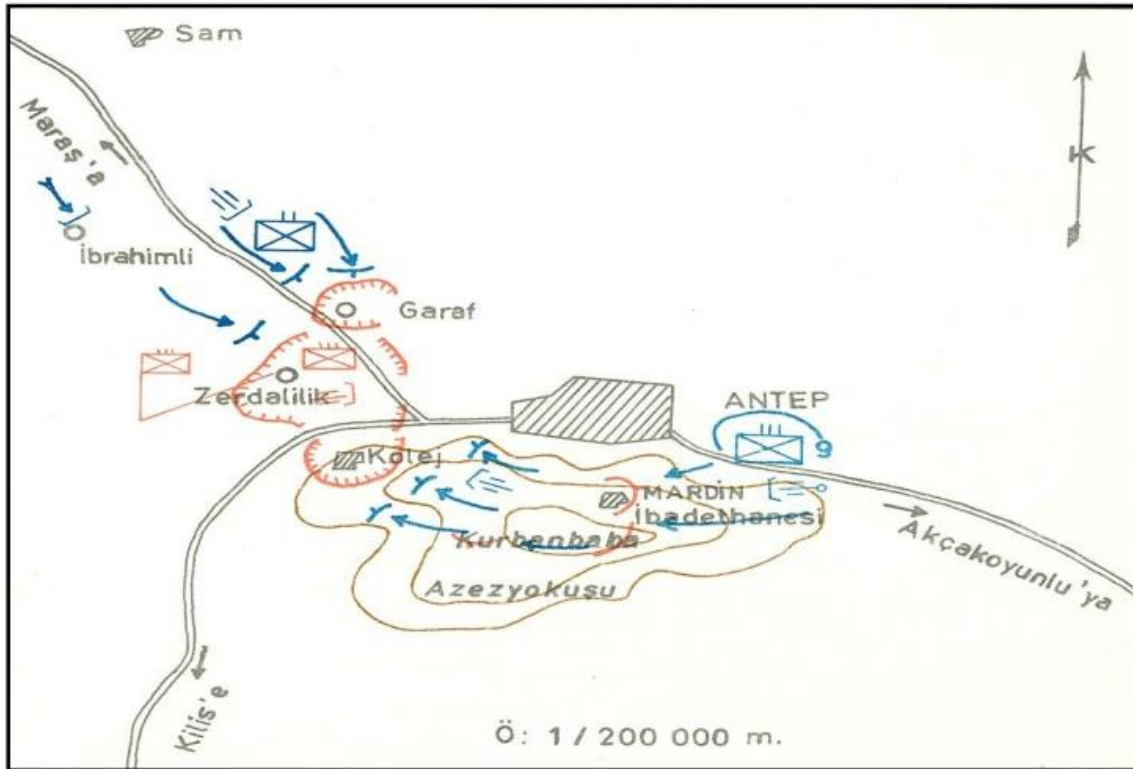
Kroki-4: Kurbanbaba Tepesi Muharebesi

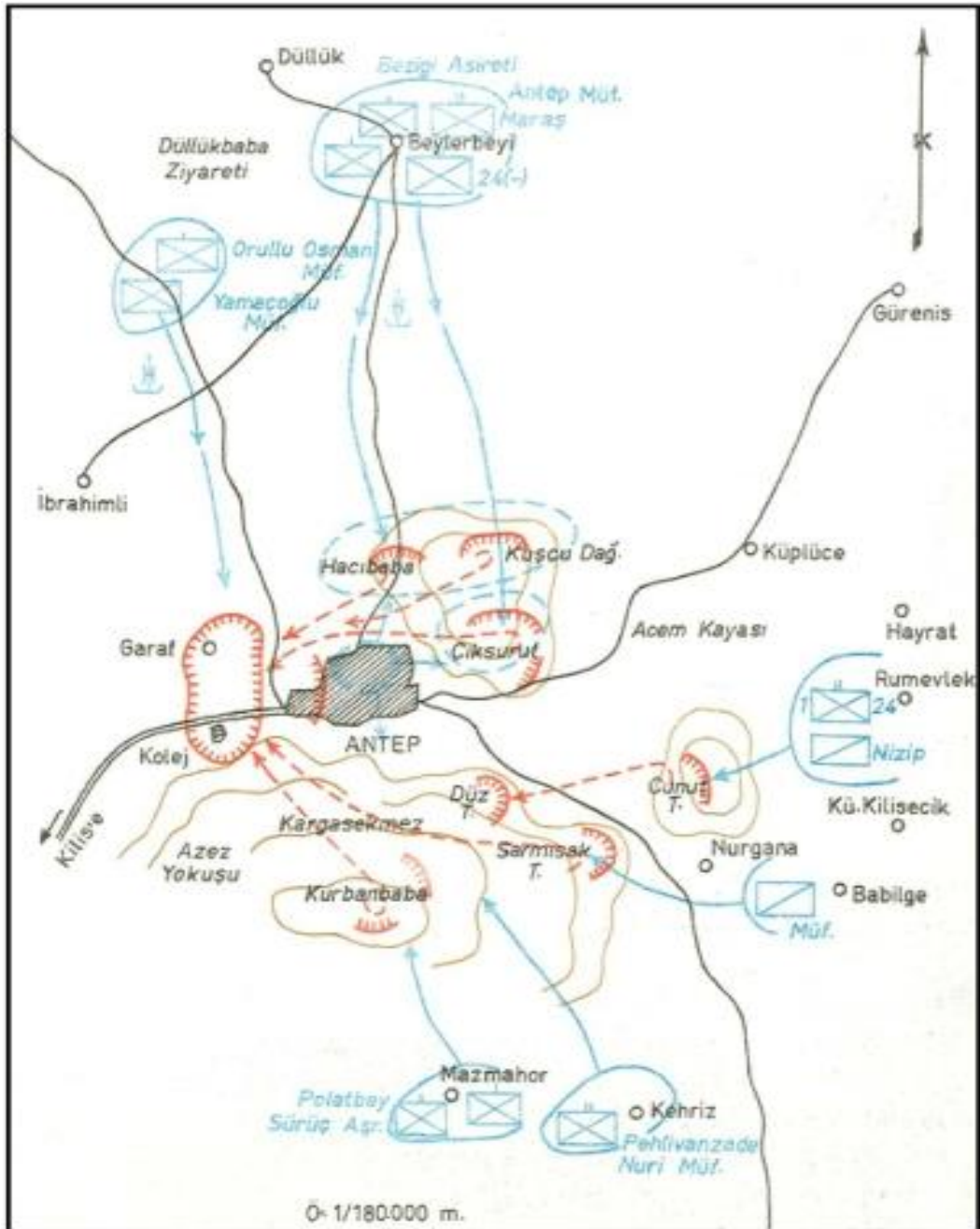
Kroki-5: Akbaba Muharebesi

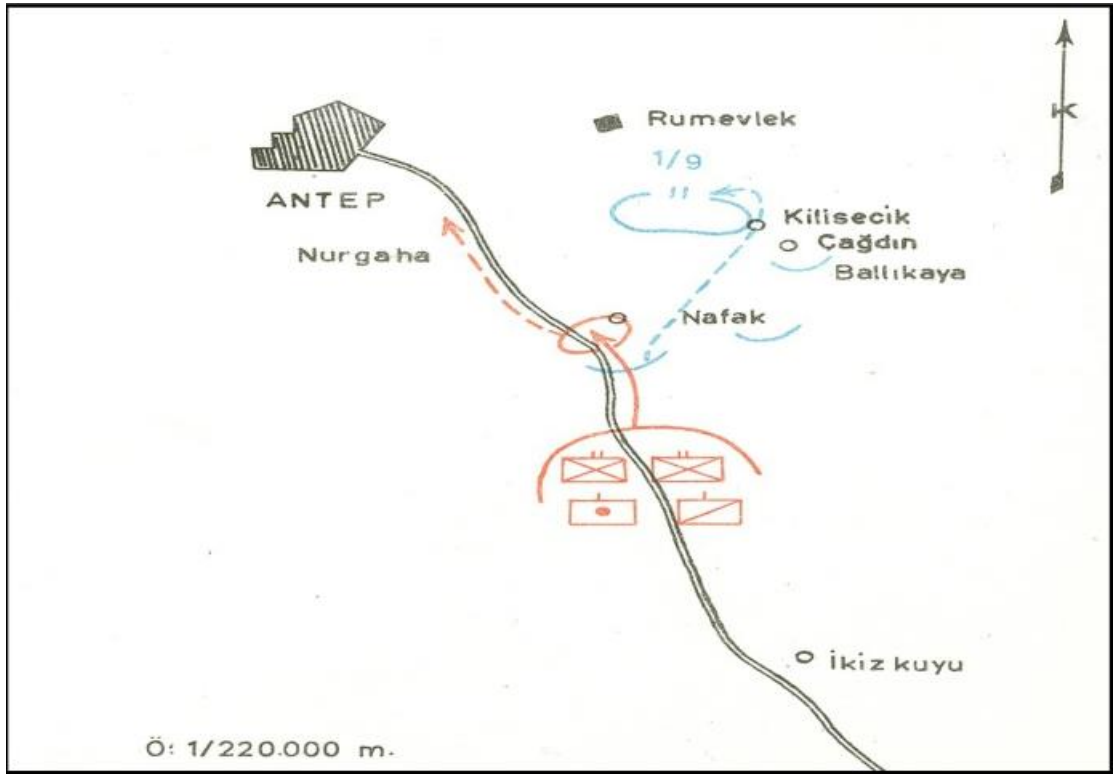

Kroki-6: Mütarekeden Sonra İlk Türk Taarruzu

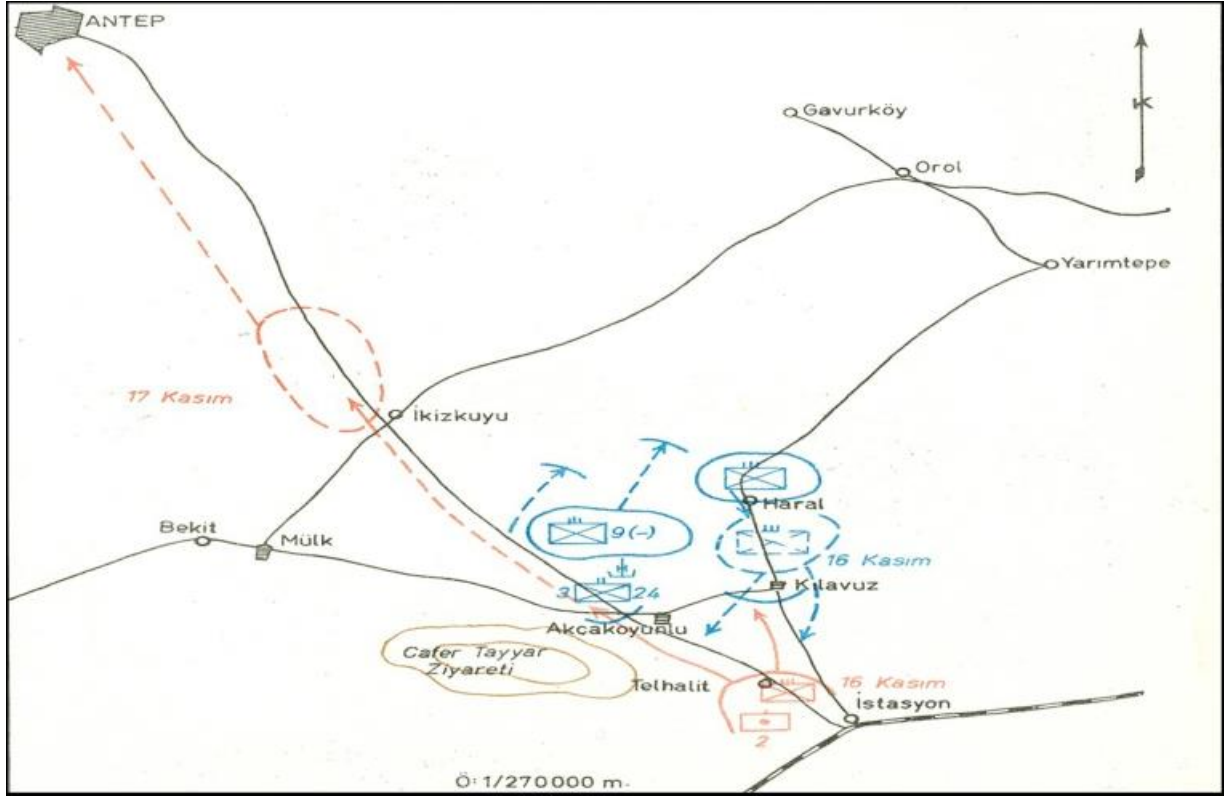

Kroki-7: 19 Ağustos 1920 Taarruzu ve Şehrin Kuşatmadan Kurtarılması

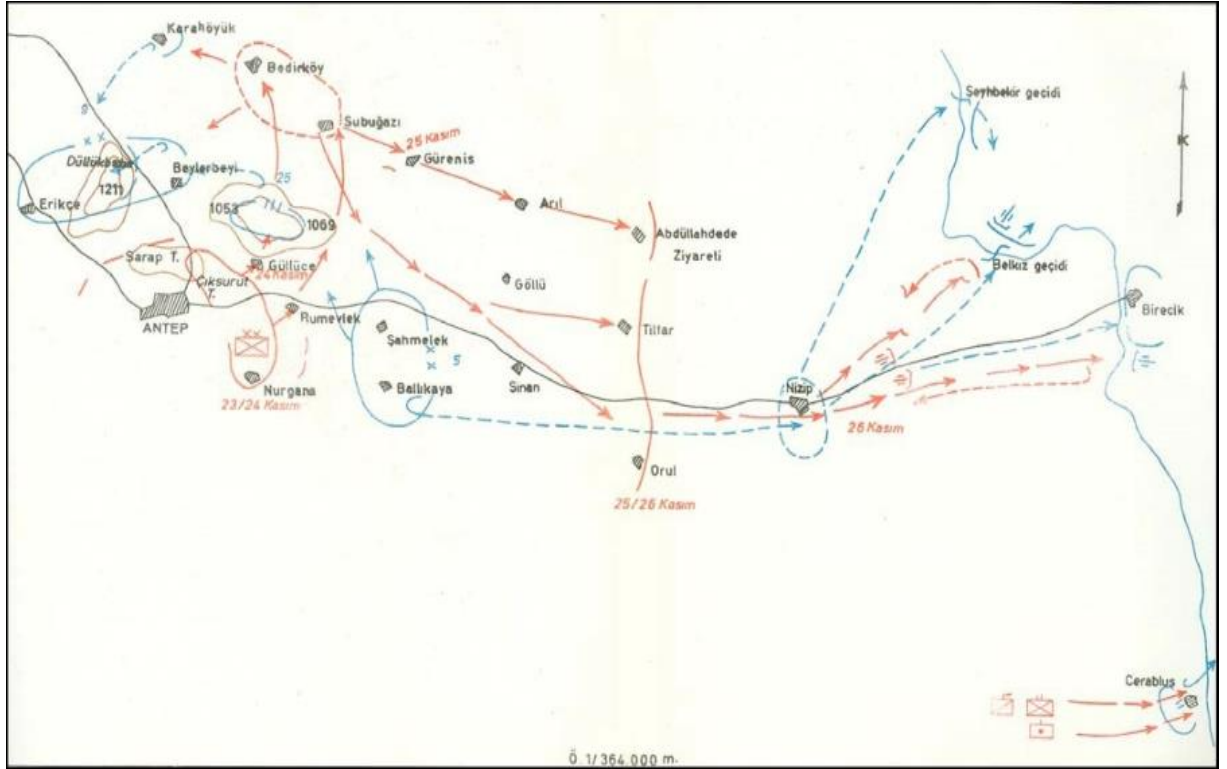

Kroki-8: İkinci Nafak Boğazı Muharebesi

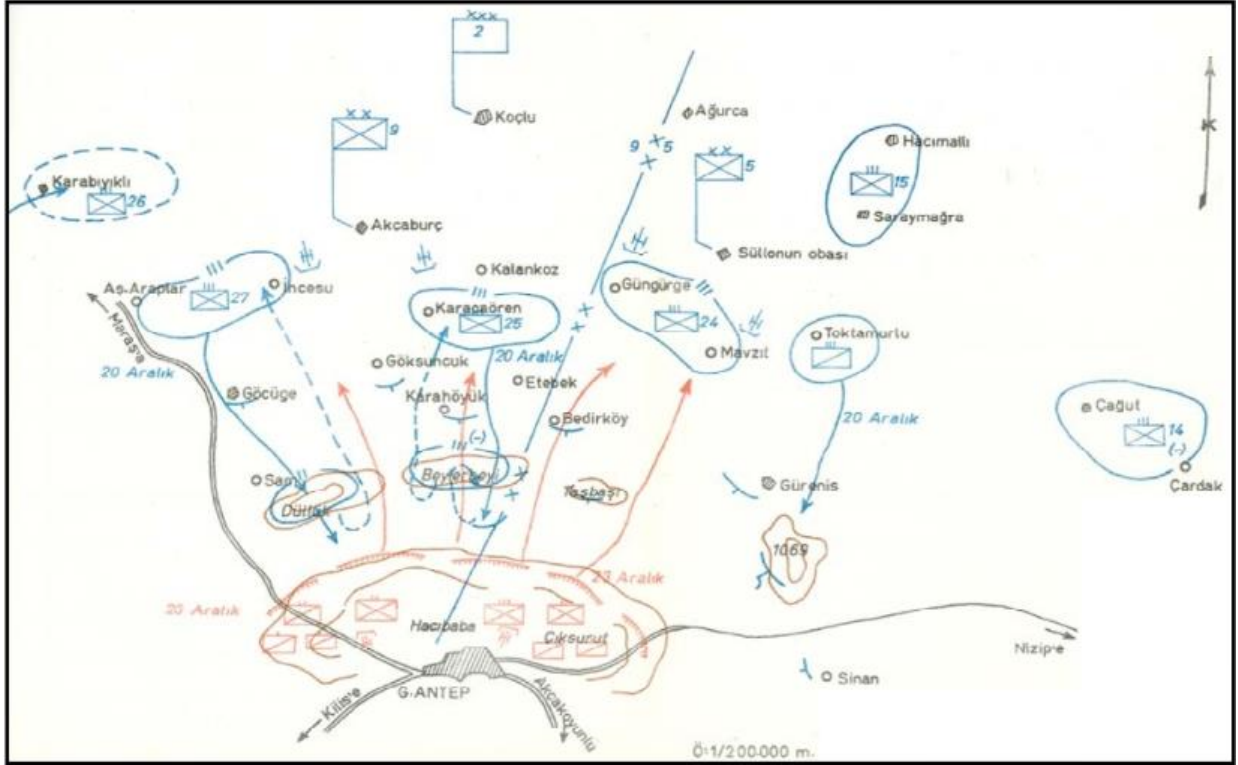
Kroki-9: Akçakoyunlu Muharebesi

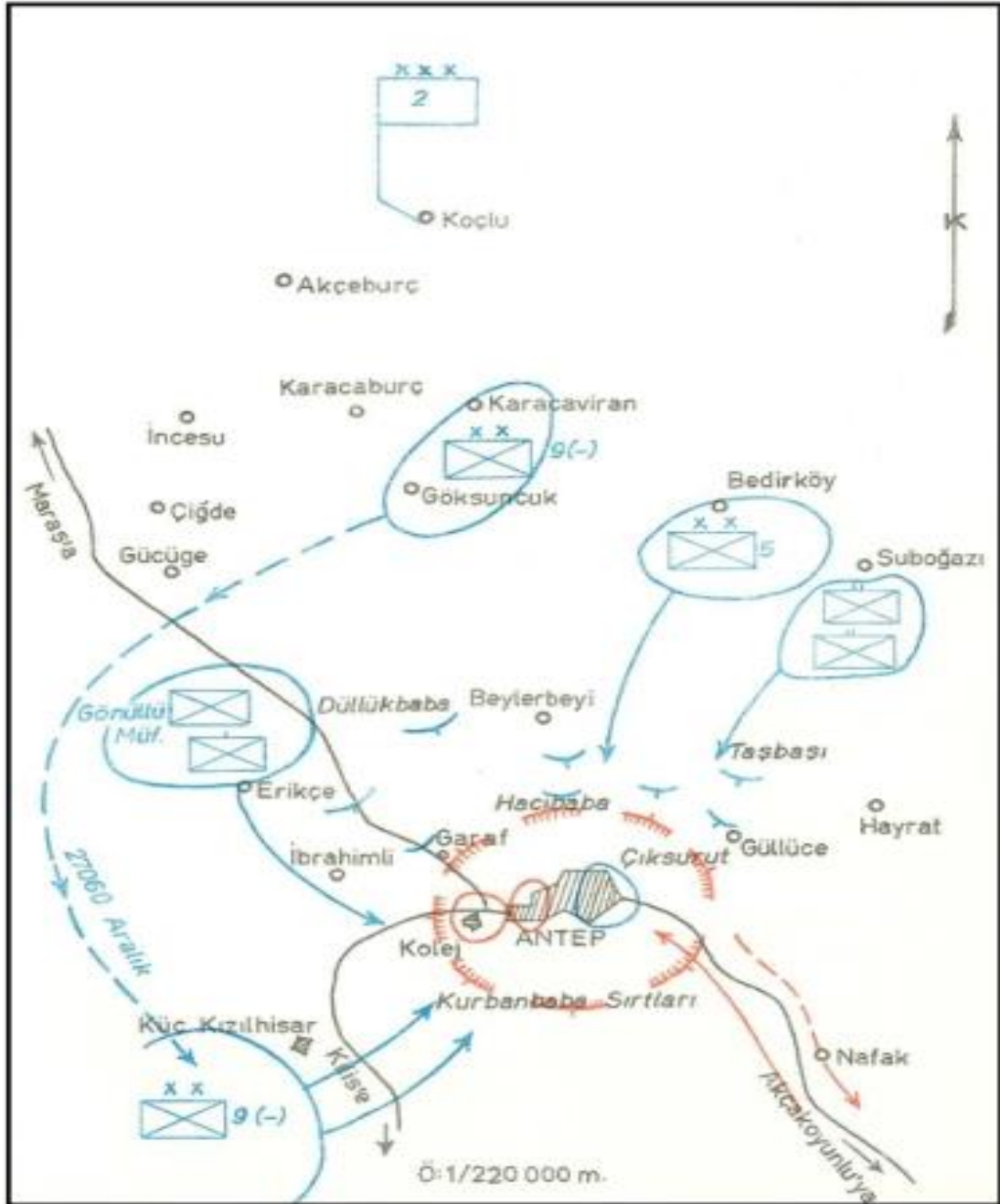
Kroki-10: Fransızların Taarruzu (24-26 Kasım 1920)

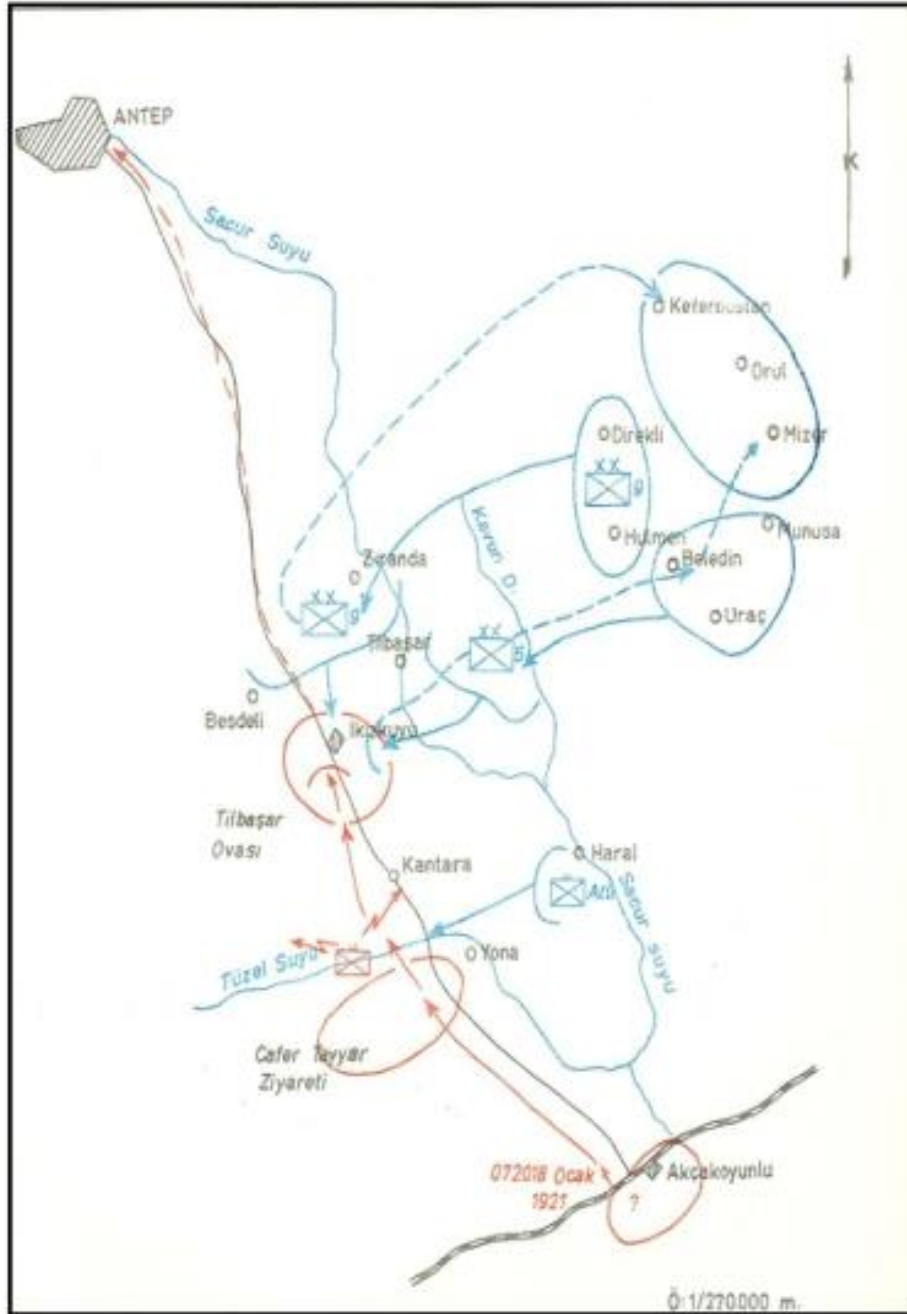
Kroki-11: 19-23 Aralık Türk Kuvvetlerinin Taarruzu(19-23 Aralık 1920)

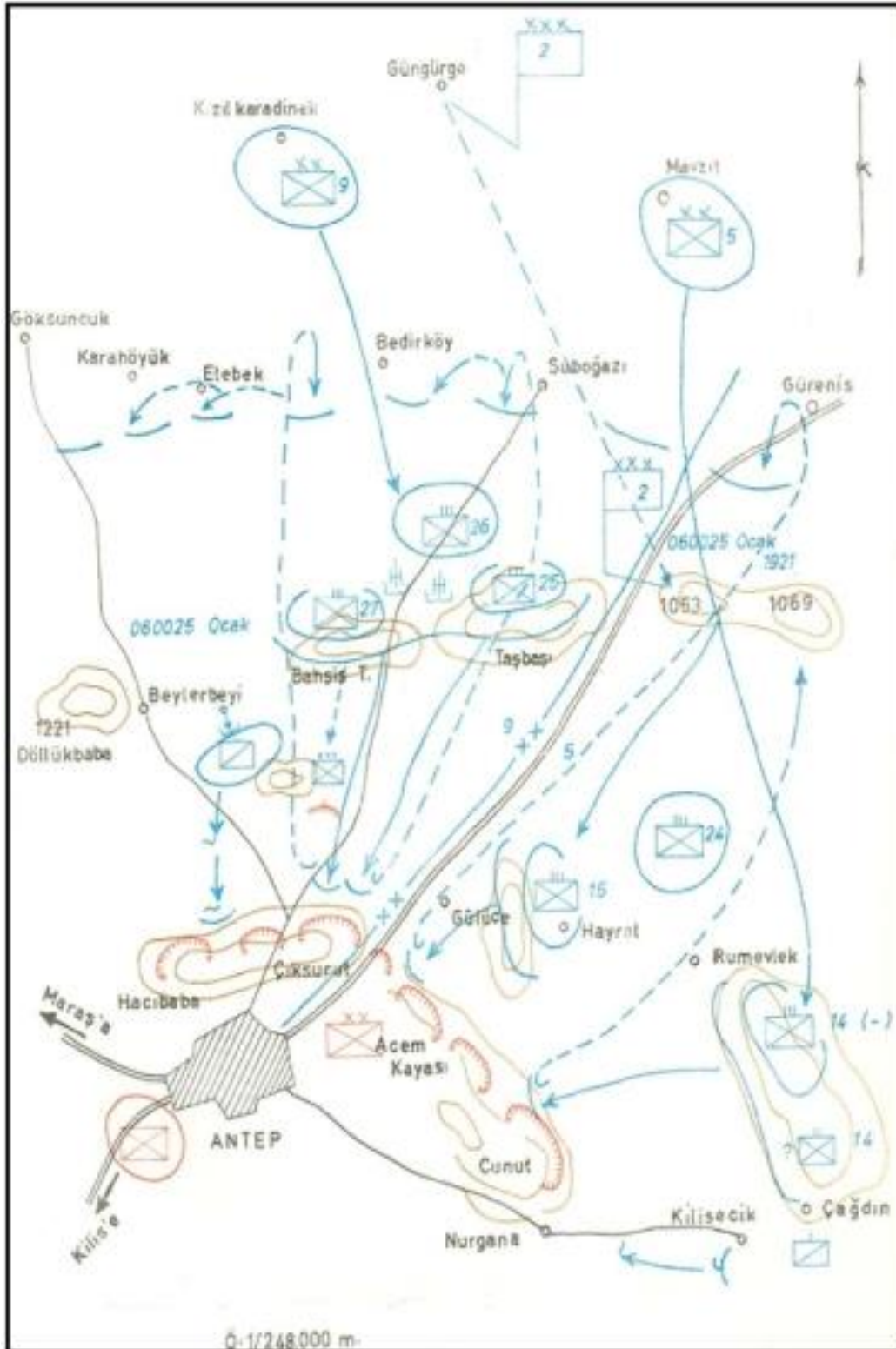
Kroki-12: Antep' Kuşatmadan Kurtarmak için Yapılan Taarruz(27 Aralık 1920)

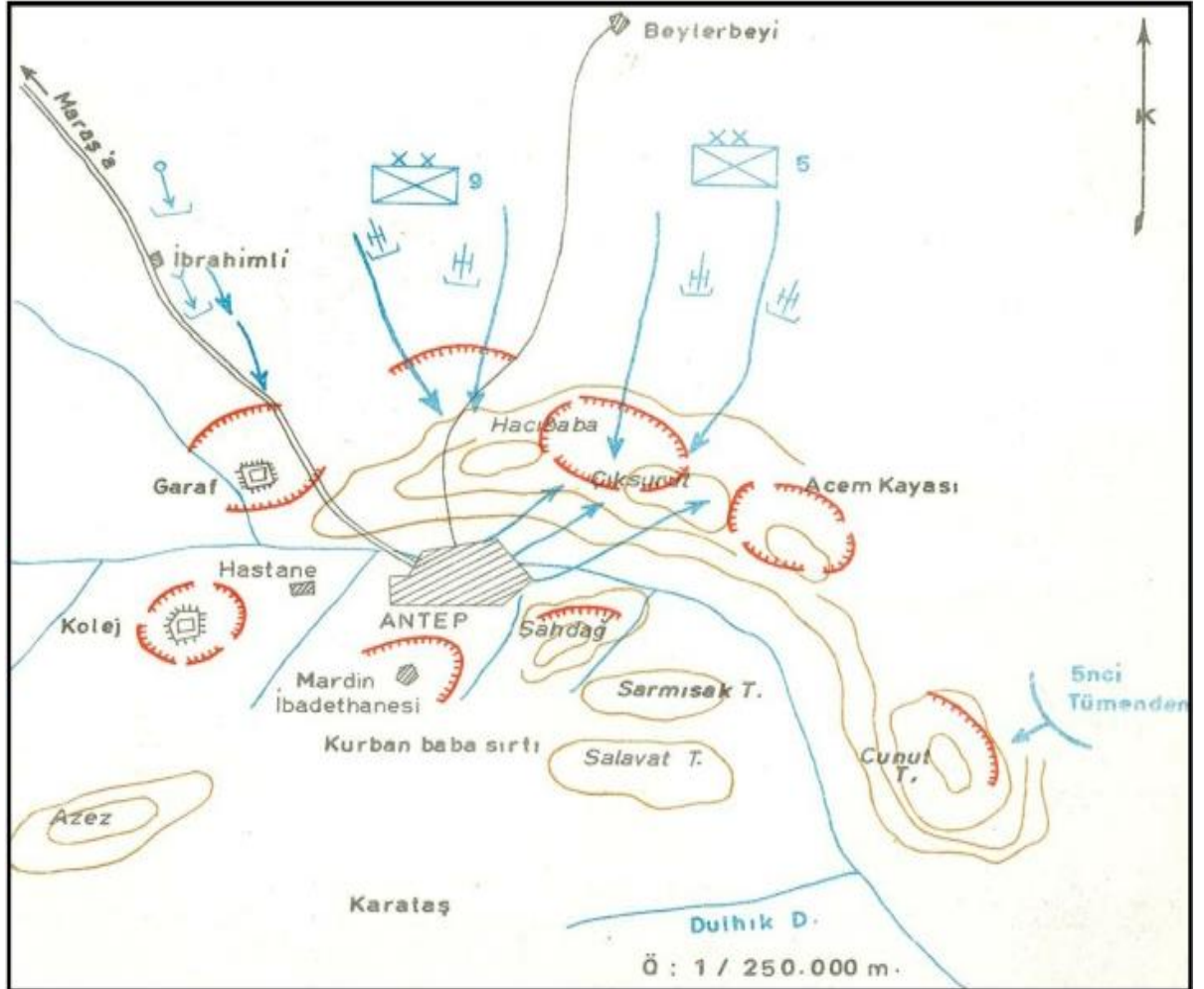
Kroki-13: İkizkuyu Muharebesi (18 Ocak 1921)

Kroki-14: Kuşatmayı Ortadan Kaldırmak için yapılan Muharebe (25 Ocak 1921)

Kroki-15: 30-31 Ocak 1921 Gecesi Yapılan Türk Taarruzu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 07/01./2021

Tez Başlığı / Konusu:

Harp Prensipleri Işığında Güney Cephesinde Kuvayı Milliye (Gaziantep Örneği).

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

07.01.2021

Adı Soyadı: Ali ÖZASLAN
Öğrenci No: N14240510
Anabilim Dalı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Programı:
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof.Dr. Yasemin Doğaner

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 07/01./2021

Tez Başlığı / Konusu: “Harç Prensipleri Işığında Güney Cephesinde Kuvayı Milliye (Gaziantep Örneği)”

Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 308 sayfalık kısmına ilişkin 03/12/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11 ‘tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı:	Ali ÖZASLAN
Öğrenci No:	N14240510
Anabilim Dalı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı
Programı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN ONAYI

Tarih: 07/01./2021

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE
DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 07/01/2021

Thesis Title / Topic: "National Forces on the Southern Front According to the Principles of Warfare (Gaziantep Example)"

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 03/12/2020 for the total of 308 pages including the a) Title Page b) Introduction, c) Main Chapters d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 11 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Ataturk Institute for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Ali ÖZASLAN
Student No: N14240510
Department: Main Discipline of Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Program: Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

Date: 07/01/2021

APPROVED.

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER

